ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ

ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ, ਕੰਨੀਂ ਸੁਣੀ ਰੌਚਿਕ ਗੁਰੂ ਗਾਥਾ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖਾਂ, ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ
ਅਤੇ ਹੋਰ ਨੇੜਿਓਂ ਤੱਕੇ ਅਲੌਕਿਕ ਚਰਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਮਨ ਮੱਲਵਾਂ ਵਰਣਨ

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ

1

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

BEETE DIAN PAIRAN
by **Pritam Singh Kavi**

ਸਾਲ : 1988
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : 1100

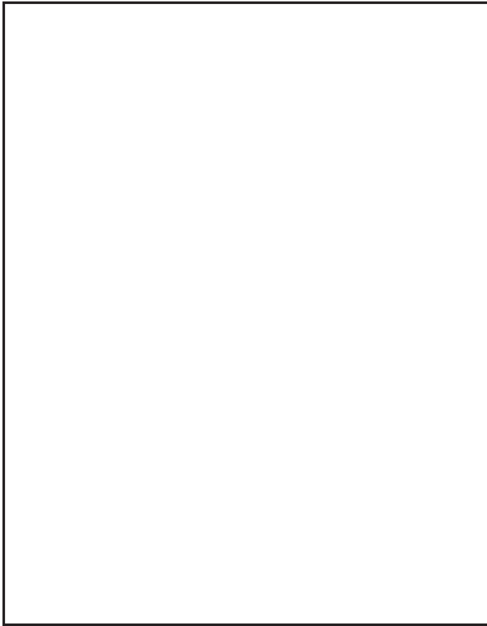
ਸਧਾਰਨ : 60/- ਰੁਪਏ
ਲਾਇਬਰੇਰੀ: 120/- ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ
ਜੇ-3/199 ਏ, ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110027
ਫ਼ੋਨ : 5438202

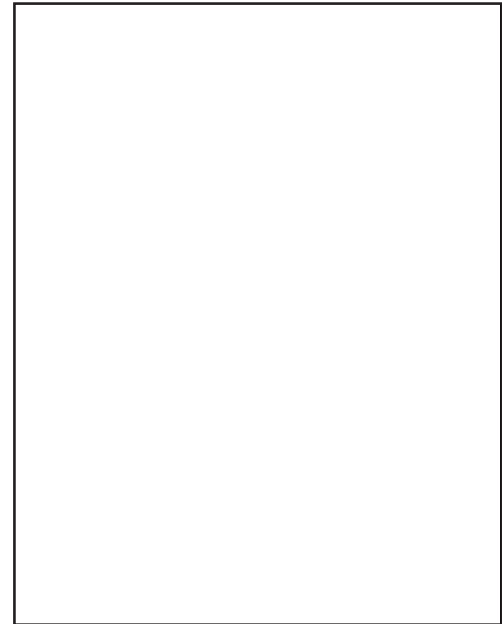
ਛਾਪਕ:
ਅਵਾਮੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, ਨਹਿਰੂ ਗਾਰਡਨ ਰੋਡ,
ਜਲੰਧਰ-144001.

ਘਟਨਾਵਾਂ

ਸੱਭੋ ਪੁੰਨ ਨੇ ਤੇਰੀ ਭੇਟਾ, ਸੱਭੋ ਪਾਪ ਸਮਰਪਣ
ਕਰਮ ਦੁਹਕਰਮ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ, ਸਭ ਕੁਛ ਤੈਨੂੰ ਅਰਪਣ
ਤੈਥੋਂ ਬਿਨ ਜਦ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਦੁਬਿਧਾਵਾਂ
ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਤੇ ਜੀਵ ਈਸ਼ ਦਾ, ਤੂੰ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈਂ ਦਰਪਣ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਹਲਫ਼ਨਾਮਾ

ਅਠੱਤਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀ ਸੱਤਰਾਂ-ਬਹੱਤਰਾਂ ਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਾਣ ਹੈ,"ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕਹੋ, ਉਹ ਸੱਤਰਿਆ-ਬਹੱਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।"

ਪਰ ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਢੁਕਦੀ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ 82-84 ਸਾਲ ਦੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਪੁਰਸ਼ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਸਰਬਰਾਹ ਵੀ ਵੇਖੇ ਗਏ ਹਨ।

ਅਸਲ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੀ ਸੁਚੇਤਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਹਨ ਨੂੰ ਕੁੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ, ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਸਰੀਰ ਦਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ।

ਮੈਂ 78ਵੇਂ ਸਾਲ ਨੂੰ ਮੁਕਾਣ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਹਲਫ਼ਨਾਮਾ ਲਿਖ ਰਿਹਾਂ ਹਾਂ। ਸਿਹਤ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੰਦਰੁਸਤ, ਬੁੱਧੀ ਵੱਲੋਂ ਜੀ-ਹੋਸ਼। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਿਨਾ ਤੇ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਸੱਚਾਈ ਅਤੇ ਸਮਝ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਰੂਬਰੂ, ਜੱਜ ਸਾਹਵੇਂ ਪੇਸ਼ੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਲਚਸਪੀ ਅਤੇ ਗਹੁ ਨਾਲ 'ਵਰਿਆਮ' ਮਾਸਿਕ ਵਿਚ, ਪਿਛਲੇ 8 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ 'ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ' ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ।

* * *

ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਕਦਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਦਾ ਹੀ ਇਕ ਲੇਖਕ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਚਰਿੱਤਰ, ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ, ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਲੀਡਰ ਵਰਗ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ, ਸਮਾਜ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰੋਲ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਦਾਰਥਕ ਉੱਨਤੀ ਅਥਵਾ ਦਾਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰਦਾ ਰਹੇ।

ਇਸ ਸੋਚ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੇ ਤਿੰਨ ਮਨੋਰਥ ਸਨ: ਇਕ ਤਾਂ ਵਕਤ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਰੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਸੰਕਲਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੂੜ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾ ਘੜੀਆਂ ਜਾਣ, ਦੂਜੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਸਕਣ, ਤੀਜੇ ਜੇ ਕੋਈ ਚਾਹੇ ਉਸਨੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀਵਨ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਗਾਹਣ ਵਿਚ ਕਾਨੇ ਗੱਡੇ ਹੋਏ ਮਿਲ ਪੈਣ।

ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਬਣੀ ਨਾ। ਮੈਂ ਖ਼ੁਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਜਨ-ਸੇਵਾ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਤੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨਤਾ ਮੈਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਵਿਚ ਲੈ

ਗਏ। ਇਸ ਜਾਣ ਵਿਚ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਅਰਥਾਤ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲੀ। ਇਹ ਤੁਕਾਂ,

ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਉਚ ਨੀਚਨ ਡਰੈ।
ਅਵਨੀ ਏਕ ਰਸੌਦੀ ਕਰੈ।
ਉਠੈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੂਲੋ।
ਪੁਟਦੇ ਸਭ ਰਾਜਨ ਕੋ ਮੂਲੋ।

ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪਰਣਾਈ ਜਾਪੀ। 1945 ਤੋਂ 1957 ਅਤੇ 1966 ਤੋਂ 1977 ਤੱਕ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਸੰਜੀਦਗੀ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਸਧਾਰਨ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੈੱਡ ਕੁਆਰਟਰ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਹੀਆਂ। ਜ਼ਿੰਮੇਂ ਲੱਗੇ ਪਾਰਟੀ ਕੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਡਿਉਢਾ-ਦੁੱਗਣਾ ਤੱਕ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਅੰਤਮ ਸੇਵਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੈਸ, ਦੀ ਅਵਾਮੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਐਂਡ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਲਿਮਟਿਡ, ਜਲੰਧਰ (ਅਵਾਮੀ ਪ੍ਰੈਸ) ਵਿਚ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੇ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਦੇ ਮਾਹੌਲ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ।

ਪਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟ ਸਕਿਆ, ਸਗੋਂ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨਾਲ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਬੋਲ ਸਹਾਇਕ ਰਹੇ। ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਆਰਿਥਕ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾ ਮਿਲੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰਤਾ ਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ।

* * *

ਅਪਰੈਲ 1977 ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਤ ਮੈਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ: ਕਵੀ, ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਪਾਸ ਤਾਂ ਬੁੱਧੀਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਮੱਖਣ ਕੇਂਦਰਤ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਓਨੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨੀ ਤੇਰੇ ਘਰ, ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਕਾਰਨ ਹੀ ਆਮ ਕਰਕੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਰਹਿ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਆਚਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਨਾਨਕ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਬਣੇਂ। ਉਸ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਬੇਲੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰ।

ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਦਿਆਂ ਹੀ ਮੈਂ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲੀ, ਮੈਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਫਿਰ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਜੂਨ 1977 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਨੂੰ, ਪ੍ਰੈਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਏਸੇ ਦੌਰਾਨ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ, ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਪੁਚਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਸੋ ਡੱਟ ਕੇ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਆਦਿ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਅਲਟੀਮੇਟਮ ਦੇ ਦਿਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ 5-7-77 ਨੂੰ ਮੈਨੇਜਰ ਦੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ।

ਅਤੇ 6-7-77 ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰੋਗੇ ਸਮਾਨ ਦਾ ਟਰੱਕ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਜੇ-2/199, ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ ਵਿਖੇ ਧੂਏਂਧਾਰ ਬਰਸਾਤ ਵਿਚ ਜਾ ਲੱਥਾ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਘਰ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ’ਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖਾਂਗਾ, ਪਰ ਅਗਲੇਰੇ ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਰਾਹ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮਿੱਥ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਆ ਗਏ। ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਗਿਆ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : “ਆ ਗਏ ਫਿਰ ਕਵੀ ਜੀ!”

“ਹਾਂ ਜੀ, ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਆਇਆਂ।”

“ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰਨਾ।”

“ਚਿੰਤਾ ਕਿਉਂ, ਆਪ ਦੇ ਹੁੰਦੇ।”

* * *

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਇਹੋ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ੇ ਨਾਲ ਭੋਗੋ, ਪਿੱਛੇ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾ ਪਾਓ, ਨਾ ਉਸ ’ਤੇ ਪਛਤਾਓ, ਅੱਗੇ ਦੀ ਪਲੈਨਿੰਗ ਬੇਸ਼ਕ ਕਰੋ, ਉਸਦਾ ਵਾਧੂ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਲਾਈ ਰੱਖੋ। ਜੇ ਵਰਤਮਾਨ ਠੀਕ ਤਾਂ ਅੱਗਾ ਪਿੱਛਾ ਸਭ ਠੀਕ। ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਇਹ ਫ਼ਾਰਮੂਲਾ ਮੇਰੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੋ ਸੋਚ ਹੀ ਉਸ ਦਿਨ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੌਂਧ ਗਈ। ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਵਰਕੇ ਫੋਲ ਕੇ ਜਾਂ ਬੀਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਉਸਾਰਾਂਗਾ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਵਰਤਮਾਨ ਨੂੰ ਫੜਾਂ। ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਦਿਨ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਮੇਰੇ ’ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਗਏ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਲਮ ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ 8-7-77 ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਾਕਿਆਤ ਲਿਖਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਰਕ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਕਲਮ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਫ਼ਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਮੈਂ ਜੁਆਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਦੁੜਕੀ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕੋ ਵਾਰ ਜੀਉਂਦੇ ਚਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦੇ ਮੈਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਾਂ। ਸੋ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੇਖਾ, ਨੋਟ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। ਨਾ ਇਸ ਵਿਚ ਜਾਸੂਸੀ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਹਰ ਘਟਨਾ ਦੀ ਗਹਿਰੀ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ, ਜੋ ਸੁਤੇ-ਸਿਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਸੰਭਾਲ ਲਵਾਂ। ਭਾਵ ਕਿ ਐਸੇ ਕਲਮੀ ਸਨੈਪ ਲਿਖਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇਂਦਰੀ ਬਿੰਦੂ ਹੋਣ। ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕੈਨਵਸ ਸਮੁੱਚੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਿਸ਼ਠ ਭੂਮੀ ਜਾਂ ਅਗ੍ਰ ਭੂਮੀ ਦੀ।

ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਜਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰੂਆਂ ਕੋਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਥਾਤੀ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲੇਗਾ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਪੂਜਣਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ“ਨਾਨਕ ਲੇਖੇ ਇਕ ਗੱਲ” (ਨਾਮ ਜਪਣਾ) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਗੁਰੂ-ਵਿਅਕਤੀ ਇਕ ਗੱਲ ਕਰੇ ਕਰਾਵੇਗਾ, ਉਹੋ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਉ ਸਕੇਗਾ ਤੇ ਜੋ ਵੀ ਆਦਿ

ਗਰੰਥ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ’ਤੇ ਢੁਕਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲਾਂਗਾ।

ਸੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਵੇਖਦਿਆਂ ਮੈਂ ਇਹ ਰੋਜ਼ਨਾਮਚਾ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

* * *

ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਚਪਨ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਸੀਬ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ 10 ਕੁ ਸਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਯੂ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਹੀਨ ਤੇ ਤੇਜ਼ਗਤੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਨ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਤਰਾਰਾਪਣ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ, ਅਸਲੋਂ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਪਣਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਲੀ ਰੱਖਿਆ ਪਰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਇਹ ਜਵਾਨ ਹੋਏ, ਮੇਰਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਫ਼ਾਸਲਾ ਵਾਧੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਮੇਰੀ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਪੰਗਤੀ ਹੈ:

ਕੈਸੇ ਬਣ ਆਵੈ ਤੁਮ ਸੰਗ ਕਵੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੀ
ਤੁਮ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਸੇ ਮਹਾਰਾਜ ਹੋ।

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਆਸ਼ਰਮ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 10 ਸਾਲ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇ, ਤਿਆਗ ਜ਼ਫ਼ਰਕੇ (ਡਫਰਕੇ) ਥਾਣਾ ਰਾਏਵਿੰਡ, ਤਹਿਸੀਲ ਚੂਨ੍ਹੀਆਂ, ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਹੌਰ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਚਲਾ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ 3-4 ਸਾਲ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੈਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚੋਂ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

* * *

14-15 ਸਾਲ ਦੇ ਵਕਫ਼ੇ ਬਾਅਦ ਜਦ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁਭਾਉ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸੁਣੀ। ਉਦੋਂ ਇਹ ‘ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ’ ਸਨ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇਹੋ ਸਨ।

ਫੇਰ ਮੋਹ ਜਾਗਿਆ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮਿਲਣੀ ਦੇ ਇਤਫ਼ਾਕ ਦਾ ਤਾਂ ਬੜੇ ਕਿਰਕਰੇ-ਪਣ ਵਿਚ ਅੰਤ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਤਿਜੁਗ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ (1957) ਬਣ ਕੇ ਫਿਰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਭ ਹਲਕਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਹਾਨ ਸਹਿਪਾਠੀ ਦੀ ਮੁਕਤ-ਕੰਠ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ।

ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਅਸਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ, ਸਹੀ ਕਦਰਾਂ ਤੋਂ ਗ਼ਰਗ-ਗੁਬਾਰ ਲੱਥ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪੈਰੋ-ਪੈਰ ਵਧਣ ਲੱਗੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੇ ਕਦਰਪਨ ਤੇ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨਤਾ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ।

1959 ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਾਥੋਂ ਸਦੀਵੀ ਜੁਦਾਈ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਲਾਲ ਨੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰ ਮੌਕੇ ਅੱਗੇ-ਅਗੇਰੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਚੌਮੁਖੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਕੇਂਦਰ

ਵਿਚ ਉੱਠਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਂ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਉਲਝਣਾਂ-ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਤੇ ਸਹਿਜ ਸਰਲਤਾ ਨਾਲ ਆਬੂਰ ਕਰ ਲਿਆ।

ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁਣ ਸਮਾਜ 'ਚ ਸਰਵੋਚ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਗੁਣਾਂ-ਖ਼ੂਬੀਆਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ, ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਮੈਨੂੰ ਆਨੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

* * *

ਮੈਂ ਕੋਲੋਂ ਗੱਲ ਬਣਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦਾ। ਝੂਠੀ ਵਡਿਆਈ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਨਿਸ਼ਠਾ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਗਲੇਫਣ ਵੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਕਲਮ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮਨਹਰਨ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁਹੱਬਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਝੂਠ ਲਿਖਾਂ, ਬਨਾਉਟੀ ਖ਼ੂਬੀਆਂ ਬਿਆਨਾਂ ਜਾਂ ਕੂੜ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜਾਂ।

ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਘੱਟ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਆਦਮੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਕੀਕਤ ਦੇ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾਵਾਂ। ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਕਲਮੀ ਚਿੱਤਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਾਂ ਜੋ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਠੀਕ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਿਚ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ।

ਚਲਾਕ ਤੇ ਕੂੜ-ਘਾੜਤੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਧੇ-ਸਾਦੇ ਲੋਕ ਸ਼ੀਲ-ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਬਿਆਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਐਸੇ ਕਈ ਵਾਕਿਆਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਵੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਵਾਕਿਆਤ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਲਿਖਣ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸ਼ੌਕ ਅਤੇ ਟੇਕ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਂਅ ਜਾਂ ਥਾਂ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ; ਇਹ ਨੁਕਸ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਵਾਕਿਆ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਭੱਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹਦਾ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਕੈਸਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਉਲਝਣਾਂ ਜਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਵੇਂ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਦਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਓ ਅਤੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਐਸੀ ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ।

ਮੈਂ ਨਾ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਸਿੱਖ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਜਾਣਕਾਰ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਕ ਅਵਸਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ, ਸੋ ਇਸਦਾ ਲਾਭ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਰਮ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਚੱਲਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਪਕੜ ਮੇਰੀ ਉੱਕਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦੈਵੀ ਪਾਸੇ ਮੇਰੀ ਕਲਮ ਛੂਹ ਹੀ ਨਾ ਸਕੇ। ਅਧਿਆਤਮਕ ਮੰਡਲਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਸਾਧ ਵੀ ਮੇਰੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਜਿਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ

ਅਨੁਸਾਰ ਨੋਟ ਕਰਨ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਉਹੋ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਜੱਥੇ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਕੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਦੌਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਰਮ-ਖੇਤਰ ਮੇਰੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਆਪ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਫੰਕਸ਼ਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਉਂਜ ਮੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਬਾਰੇ ਵਾਕਿਆਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ, ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮੇਰੇ ਲਿਖਤੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ, ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਵੇਖ ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਵੇਖ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, "ਕਵੀ ਜੀ ਅਜੇ ਵੀਹ ਸਾਲ ਹੋਰ ਜੁਆਨ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।" ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋਰ 20 ਸਾਲ ਮੈਂ ਜੁਆਨਾਂ ਵਾਂਗ ਲਿਖ ਤਾਂ ਸਕਾਂਗਾ ਹੀ। ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਮੈਨੂੰ ਐਸਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ 'ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ' ਦਾ ਇਹ ਲਾਭ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਦੰਦੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਆਪਣੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਤੇ ਲਿਖਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ; ਇਸ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਸਮਝ ਕੇ ਮੇਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੇ ਕਈ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ-ਠਾਮ ਵੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਨ। ਕਿਉਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸੋਭਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਸਕਾਂ, ਮੈਂ ਇਸ ਯੋਗ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਮੇਰੀ ਪਕੜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਤੱਕ ਹੀ ਮੈਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਪਲ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਲਿਖਤ ਇਤਿਹਾਸ ਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਸਫ਼ੇ ਲਿਖ ਲਏ ਹਨ, ਪਰ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਅਦੱਸ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਏਥੇ ਮੈਨੂੰ ਸੰਤ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਾਦਰਾਬਾਦੀ, ਅਧਿਆਪਕ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਦੇ ਗਰੰਥ 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ' ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਯਾਦ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹੋ ਹੀ ਮੇਰੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਕੁੱਜੇ ਬੰਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਗੁਰ ਕਾ ਜਸ ਹੈ ਸੈਲ ਨਿਬਾਤੇ।
ਹਉਂ ਚੀਂਟੀ ਕਿਆ ਚੁਕਹੌਂ ਤਾਂਤੇ।

* * *

ਨਾਲ ਲੱਗਦਿਆਂ ਦੋ ਅੱਖਰ 'ਵਰਿਆਮ' ਬਾਰੇ ਵੀ। ਵਰਿਆਮ ਸੰਪਾਦਕ ਸ: ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਗੁਣਕਾਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੇਹਰਾ ਏਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ

ਇਹ ਗੁਰ-ਕਥਾ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਮੇਰੀ ਨਿੱਜੀ ਡਾਇਰੀ ਦੇ 1957-1959 ਦੇ ਵਰਕੇ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ : ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਛਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਮਸਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ 16 ਸਫ਼ਿਆਂ ਦਾ ਮੈਟਰ ਮੰਗਿਆ। ਅਤੇ ਅੱਜ ਜਦੋਂ 8 ਸਾਲ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ, ਪਾਠਕ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸਾਂ ਪਰ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਇਸ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਪੁਚਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ਰੇਅ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਧਨ ਖ਼ਰਚਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਲਈ 'ਅੰਤਿਕਾ' ਪੜ੍ਹਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

—ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ
31-12-1987

ਪੈੜਾਂ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ

ਭਾਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਅਨੇਕ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ-ਕੋਈ ਹੀ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ। ਵਕਤ ਲੰਘਣ ਨਾਲ ਇਹ ਸੰਭਾਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਸੁਘੜ ਕਲਮਕਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਅਮੁੱਲੀ ਸਾਹਿੱਤਕ ਨਿਧੀ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਧੀ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਜਾਚ ਵੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਂਭੀਆ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ, ਲੇਖ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਾਚਦਿਆਂ ਕੁਝ ਪੱਤਰ ਅਜਿਹੇ ਦਿਸੇ ਜਿਹੜੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿਚ ਦੱਬੇ ਪਏ 29 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਗਾਥਾ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਵੀ ਜੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁੜ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਫ਼ੀਸ਼ਲ ਅਖ਼ਬਾਰ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਰਕ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸਨ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਵਾਕਿਆਤ ਉਹਨਾਂ ਕਿਤੇ ਸੁਤੇ-ਸਿੱਧ ਲਿਖ ਛੱਡੇ। ਇਹ ਵਾਕਿਆਤ ਉਦੋਂ ਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕੈਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਜਬਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਉਦੋਂ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ) ਇਕ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾਏ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਇਹਨਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਵੀ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਉਲੀਕੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਲਾਮਈ ਚਿੱਤਰਣ ਨੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਟੁੰਬਿਆ।

ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਕੱਲ ਵੀ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਲੰਧਰੋਂ ਆਉਣ ਬਾਅਦ, ਉਸਦੇ 12000 ਸਫ਼ੇ ਲਿਖ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਈ ਗੱਲਾਂ, **ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਯਾਦਾਂ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਹ ਆਪ ਸਾਖੀ ਹਨ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਣ, ਉਹ ਸਾਂਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਡਾਇਰੀ ਵੀ ਹੈ, ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵੀ।**

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਦਾਇਗੀ ਸਮਾਗਮ ਵੇਲੇ ਨਾਵਲਕਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਲੰਧਰੋਂ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਲਿਖਣ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾ ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਪੁੱਛਾਂਗਾ ਵੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੰਵਲ ਜੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਵੀ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਡਾਇਰੀਨੁਮਾ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਿਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਦੇ ਕੇ 'ਵਰਿਆਮ' ਦੇ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿਚ ਲੜੀਵਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕਵੀ ਜੀ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਧਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ।

ਇਹ ਲੜੀ ਸਾਡੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਇਕ ਵਰਗ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰੇਗੀ ਹੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਾਮਨਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਹੈ, ਆਮ ਪਾਠਕ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣੇਗਾ, ਐਸਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ।

—ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ
ਸੰਪਾਦਕ 'ਵਰਿਆਮ'

ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ

16 ਅਗਸਤ 1958

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਅੱਜ ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਭਾਈ ਘਸੀਟਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਤਲ ਸੰਬੰਧੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਮਿਸਤਰੀ ਨਕੌੜੇ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਿਸਾਰ) ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਈਕਲ ’ਤੇ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਚੱਲ ਕੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਸਵੇਰ ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਐਨ ਚਾਲੀ ਨਿਕਲਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਬੂਹੇ ਪਾਸ ਅੱਪੜ ਗਏ।

ਭਾਈ ਕੰਧਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਥੀ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਨਾਲ ਪਹਿਲੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੇ ਗਏ। ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਬੰਦੂਕ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਅਸੀਂ ਦੂਰ ਸਾਂ।

ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੂਜੇ ਕੈਦੀਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭਾਈ ਕੰਧਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਿਪਾਹੀ ਨਾਲ ਸਨ। ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਵਾਲਦਾਰ ਨਾਲ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਣੇ ਬੰਦੂਕੀਂ ਪਾਸ ਫਟਕਣ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਵਾਲਦਾਰ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਟਾਲਮਟੋਲ ਕੀਤੀ।

ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਡਾਕਟਰੀ ਸਰਟੀਫ਼ਿਕੇਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥਕੜੀ ਨਾਲ, ਮੁਜਰਮ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਝੂਠ ਤੇ ਉਪਦਰਵ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਸਾਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ, ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਲਾਂਗਰੀ, ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਿਲਣਾ ਮਨ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਤੇ ਹੋਰ ਸਤਰਕ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਨਾ ਮਿਲੀਏ ਤਾਂ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਝ ਫ਼ਲ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਹੱਥੀਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਖ਼ਰਾਬ

9 ਵਜੇ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਨੂੰ ਚੱਲੇ ਤੇ 11.30 ਵਜੇ ਅੱਪੜੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਿਹਤ ਵੱਲੋਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਬੁਖ਼ਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਘੂਕੀ ਟੁੱਟਦੀ ਨਹੀਂ, ਖਾਧਾ-ਪੀਤਾ ਹਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰਸੋਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਪੰਡਿਤ ਸੰਤ ਰਾਮ ਖੁੱਡੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਘਰੋਗਾ ਵੈਦ, ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ—ਡਰ ਹੈ ਕਿਤੇ ਟਾਈਫ਼ਾਈਡ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਸੋਗੀ ਫ਼ਿਜ਼ਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਏਨੀ ਸੋਗੀ ਹਾਲਤ ਇਕ ਵਾਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕੁਲੰਜਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਾਲ ਮੇਰਠ ਦੇ ਰਾਹੋਂ ਮੁੜੇ ਸਨ, ਜਾਂ ਹੁਣ।

ਸਮੁੱਚੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਇਕ

‘ਕੌਤਕ’ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਤੱਕਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਹਾਨ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਕੁਚੱਕਰ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ, ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਿਸਾਰ ਦਾ ਡੀ. ਸੀ. ਪ੍ਰੇਮ ਕੁਮਾਰ, ਸਰਸੇ ਦਾ ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ. ਸ੍ਰੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸਿਘ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਲੀਡਰ ਸ੍ਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਚੁਟਾਲਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲ ਤੇ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਭਾਈ ਘਸੀਟਾ ਸਿੰਘ ਹਾਰਨੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲ, ਜੋ ਭਾਈ ਕੰਧਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਮਨੀਆਂ ਤੋੜ ਭੰਨ ਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕੇ ਕਿ ਕੰਧਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਕਾਤਲ ਹੋਰ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੀਪ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਦੱਸਕੇ ਦੋਸ਼ੀ ਬਣਵਾਉਣ ਦਾ ਟਿੱਲ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਣੀਆਂ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਰਸਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਵੀ ਡਕਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਅਜੇ ਹੱਥਕੜੀ ਲਵਾਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੜਕਾਂ ਗਾਹਦਿਆਂ ਥੱਕ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਭਲਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹੋ ਜਾਇ। ਓਧਰ ਦੋਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸੁਪਤਨੀਆਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੱਖ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਹੋਰ ਬੱਚੇ (ਠਾਕੁਰ ਉਦੈ ਸਿੰਘ—ਸੰ:) ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ।

ਏਧਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ, ਇਸ ਅਤਿ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਮੇਂ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰੋਧ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ’ਚੋਂ ਅਜੀਤ ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੱਥੀਂ ਸੁਭੌਕੀ ਹੀ ਇਕ ‘ਮੀਨਾ’ ਨਾਮ ਦੀ ਗਊ ਬਚਾਉਂਦੇ-ਬਚਾਉਂਦੇ ਮਰ ਗਈ ਹੈ।

3-4 ਅਗਸਤ 1958 ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ, ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਡੇਅਰੀ ਫ਼ਾਰਮ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਗਊਆਂ ਅਤੇ ਕੀਮਤੀ ਘੋੜੇ, ਲੋਹ-ਲੰਗਰ ਲਈ ਆਟਾ ਪੀਹਣ ਵਾਲੀ ਚੱਕੀ ਤੇ ‘ਸਤਿਜੁਗ’ ਦਾ ਪ੍ਰੈਸ ਕੁਰਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 7 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਖ਼ੁਦ-ਬਖ਼ੁਦ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੇਸ ਦਾ ਇਕ ਚੱਕਰ ਮੁੱਕਾ।

ਹੁਣ ਸੁਆਲ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਾ ਸੀ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਰੋਧੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਣ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। 11 ਅਗਸਤ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਤਾਰੀਖ਼ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦਿਨ ਬਹਿਸ ਸੁਣਕੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲਈ ਉਸ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਵਕਤ ਮੰਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਮੁੜ ਪੇਸ਼ੀ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਤੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ 13 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲੈਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੀਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ।

ਹੁਣ ਹਿਸਾਰ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਭੱਜ-ਨੱਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਾਇਆ ਬੜੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

16 ਅਗਸਤ 1958

ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬੁਖ਼ਾਰ ਲੱਥਣ ਦਾ ਅਜੇ ਕੋਈ ਲੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ, ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅੱਜ ਛੇ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਰਾਤੀਂ ਕਦੇ ਸੁੱਤਾ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪੋਤਰੇ 'ਠਾਕਰ' ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਉਹ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਮਿੰਟ ਪਿੱਛੋਂ 'ਰਤਨ' ਕਹਿ ਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਠਾਕਰ ਜੀ ਲਈ ਦੌੜ ਭੱਜ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਸਿਹਤ ਬਾਰੇ

ਅੱਜ ਸੋਹਣ ਲਾਲ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਸਰਸਿਉਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। 11 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਉਹ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਰੋਧੀ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਟੀਕਾ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਲਵਾਇਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। 50 ਰੁਪੈ ਫ਼ੀਸ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

18 ਅਗਸਤ 1958

ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹਿਸਾਰ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਿਹਤ, ਭਾਵੇਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਵੇਰ ਸਖ਼ਤ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਸਵੇਰ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਸਲਾਨਾ ਨਿੱਤਨੇਮ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਰੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਾਂਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ ਆਦਿ ਵੀ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਮਝਦੇ, ਪਰ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ, ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਭੋਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿਆਰੀ ਬੋਲ ਪਈ।

14 ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਹੇ ਪਰ ਜਦ ਅੱਜ ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਗੁਟਕੇ ਤੋਂ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਕੇ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ। ਮੇਰੇ ਵੀ ਸਾਹ ਵਿਚ ਸਾਹ ਆਇਆ।

ਅਸ਼ਕੇ ਹਿੰਮਤ ਦੇ

ਪੰਧ ਪੈਣ ਦਾ ਇਕ ਅਰਦਾਸਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲੰਮੇ ਪਿਆਂ ਹੀ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਠਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਸੰਤ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੂਬਾ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਜਾਣਦਿਆਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਬਹੁਤ ਢਿੱਲੀ ਹੈ, ਲੰਮਾ ਚਿਰ

ਖਲਿਹਾਰਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ।

ਕਾਰ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਆਪ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ 'ਕੱਲੇ ਹੀ ਤੁਰ ਕੇ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਅੱਗੇ ਡਰਾਇਵਰੀ ਲਈ ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਪੰਡਿਤ ਖੁੱਡੀ ਵਾਲਾ ਹਕੀਮ, ਸੰਤ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਫੱਤੇ ਵਾਲਾ, ਸੂਬਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜਮਸ਼ੇਰੀਆ ਤੇ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਵੀ ਏਸੇ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਇਕ ਜੀਪ ਉੱਤੇ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਮਾਲਵਾਲਾ ਸਰਸਾ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲ ਪਏ।

ਦੁੰਹ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸੂਬਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਉਣ ਤੱਕ।

ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਸਵੇਰੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਆ ਗਏ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਛਕ ਕੇ ਉਹ ਹਿਸਾਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਪਰਤੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਛੋਟਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹੋਈ।

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਹਾਲਾਤ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵਿਚ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਖ਼ੁਦ ਅੜੀ ਉੱਤੇ ਹੈ।

19 ਅਗਸਤ 1958

ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ, ਕਰੀਵਾਲਾ (ਹਿਸਾਰ) ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੀ ਮੁਖਤਾਰੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ। ਮੇਰੇ ਇਹ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ? ਉਸ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਆਖਿਆ : ਇਹ ਕਿਸੇ ਨਿਰਮੂਲ ਸ਼ੋਸ਼ਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਨਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਕਰਤੂਤ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗ਼ੈਰ-ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਬੇਤੁਕੀ ਲਾਈ ਸੀ, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਤਸਦੀਕ ਕਰ ਲਵਾਂ।

ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਝੱਬਰ ਦਾ ਜਬਹ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਪਾਸ ਆਉਂਦੇ, ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰ-ਕਰ ਉਸ ਤੋਂ ਕੰਮ ਪੁੱਛਦੇ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਭੈਅ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਝੱਬਰ ਸਖ਼ਤ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਜਥੇਬੰਦਕ ਸਪਿਰਟ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ।

20 ਅਗਸਤ 1958

ਖ਼ਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ, ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ, ਮਾਸਟਰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰੋਂ ਘੱਘਰ ਨਾਲੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਝਾਗ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ ਤੇ ਬੁੱਢੀ ਮਾੜੀ (ਰਾਮਪੁਰ) ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਖਣ ਲਈ ਗਏ ਜੋ ਮੌਜੂਖੇੜੇ ਦੀ ਬੁੱਢੀ ਮਾੜੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਬਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦ ਲੈਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਬੇਸ਼ਕ ਇਸ ਘੜੀ ਗੋਡੇ-ਗੋਡੇ ਪਾਣੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਖ਼ਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਪਸੰਦ ਦੀ ਸੀ।

24 ਅਗਸਤ 1958

ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਿੰਡ ਪੰਜਾਵੇ ਠਹਿਰ, ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ 6-15 ਸ਼ਾਮ

ਦੀ ਗੱਡੀ ਗਿੱਦੜਬਾਹਿਓਂ ਫੜ ਲਈ ਅਤੇ ਰਾਤੀਂ ਇਕ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਰਾਤ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਬਿਤਾਈ।

26 ਅਗਸਤ 1958

ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ

ਸਵੇਰੇ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਹੀ ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੱਦੀ ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਟੈਕਸੀ 'ਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਆਏ। ਇਹਨਾਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਹੀ ਮੇਰਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਨਾਲ ਕੈਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਦੀ ਸਹੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਧੱਕਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਹੇਠੀ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸਦਕਾ ਹੀ ਹੈ।

ਅਝੁਕ ਸਤਿਗੁਰੂ

ਸਵੇਰ ਦੇ ਨਿੱਤਕਰਮ ਪਿੱਛੋਂ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਆਪ ਦੀ ਸਿਹਤ ਭਾਵੇਂ ਅਜੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਕਾਮਰੇਡ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਕਰਾਇਆ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੈਰੋਂ ਤੇ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਲ੍ਹਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਫਾਹੇ ਲੱਗ ਜਾਣ। ਕਾਮਰੇਡ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਯਤਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੇਵਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ 15 ਸਤੰਬਰ ਤੱਕ ਕਸ਼ਮੀਰੋਂ ਵਾਪਸ ਆਣ ਕੇ ਅਸੰਬਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਵਿਦਾ ਹੋਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸਰਬ ਪਾਰਟੀ ਇਕੱਠ ਤੇ 2 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਇਕ ਪਸ਼ੂ-ਮੇਲਾ ਕਰਨ ਬਾਬਤ ਵੀ ਆਪਣਾ ਮਨ ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ।

ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ

ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਸਨੇਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਆਖੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਪਰਸੋਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਕਵੀ ਦੀ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਵਿਚ ਲੇਖਣੀ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਸਮਝਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ : ਹੁਣ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚੱਲਣਗੀਆਂ। ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ। ਕਈ ਪਾਸਿਉਂ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਗ਼ਲਤ ਮਾਹੌਲ ਰਚਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੂੰ, ਜਦ ਤੱਕ ਮੈ ਤੈਨੂੰ ਆਪ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਹੇ ਦਾ ਇਤਬਾਰ ਨਾ ਕਰੀਂ।

ਮੈਂ ਇਕ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿਊਟੀ (ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਿਖਣਾ) ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਜਾਣ ਲਈ ਆਖਿਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਮਾਲਸ਼ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਕਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੇਰੀ

ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਬਤ ਵਧੇਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਕੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਹੋ, ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਰਹੋ। ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਤੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ (ਕਮਿਊਨਿਸਟ) ਰਹੁ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਗ਼ਿਲਾ ਨਹੀਂ। ਹੱਥੀਂ ਪਾਲੇ ਓ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਤੁਰੇ ਚੱਲੋਗੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜ਼ਮੀਨ ਜੁ ਤੁਸਾਂ 45 ਵਿੱਘੇ ਖ਼ਰੀਦਣੀ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਖ਼ਰਚੇ ਕੱਢ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਹੋਰ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏਗੀ।

ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤੇ ਤਬੀਅਤ 'ਤੇ ਜਿਆਦਾ ਬੋਝ ਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਪੁੱਛਿਆ।

ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸਵੇਰੇ ਸਰਸੇ ਤਾਰੀਖ਼ ਹੈ, ਹੋ ਸਕਦੈ ਜ਼ਮਾਨਤ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਾਸਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

27 ਅਗਸਤ 1958

ਸਰਸਾ

ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਵੇਰ 9 ਵਜੇ ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚਿਆ।

10.30 ਵਜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟੇ ਕਚਿਹਰੀ ਆਏ। ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਿਪਾਹੀ ਨਾਲ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕੜੀ-ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਲਗਭਗ 100 ਕੁ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਦਫ਼ਾ 107, 151 ਵਿਚ ਅੱਜ ਤਾਰੀਖ਼ ਵੀ ਸੀ।

ਹਜ਼ੂਮ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ ਭਰ ਗਿਆ। ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਉਚੇਚਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ-ਕਮਰਿਉਂ ਬਾਹਰ ਕਢਵਾਇਆ।

ਅੱਜ ਮੈਂ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੜੀ ਲੱਗੇ ਖਲੋਤੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੁਰਸੀ ਪਈ ਸੀ। ਪਰ 15-20 ਮਿੰਟ, ਜਦ ਤੱਕ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਖਲੋਤੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅਗਰਵਾਲ ਨੇ ਪੀ. ਏ. ਤੋਂ ਅੱਜ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਲਏ ਤੇ ਦੋ ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਭ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲੇ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ 4 ਵਜੇ ਸੱਦਿਆ।

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਰਸੇ ਭਟਕਦਿਆਂ 4-30 ਵਜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ। ਜੇਲ੍ਹ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਝਾੜਨ ਦਾ ਇਕ ਪੇਸ਼ਾ ਹੀ ਬਣਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਛੇ ਆਨੇ ਮਿਲਣ-ਫ਼ੀਸ ਦੇ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰ ਲਈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਿਖੇ ਇਕ ਦੋ ਲੇਖਾਂ ਬਾਬਤ ਇਹ ਦੱਸ ਕੇ ਇਹ ਵੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਕਰਾਈ ਕਿ ਇਕ ਹਲਕੇ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਲਿਖਣ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ।

ਰਾਤੀਂ ਪੌਣੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਇਕ ਜੀਪ 'ਤੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

27 ਅਗਸਤ 1958

ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਬੜੀ ਔਖਿਆਈ ਨਾਲ ਰਾਤ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ। ਜੀਵਨ ਨਗਰੋਂ ਸਰਸਾ ਤਾਂ ਉਂਜ ਹੀ ਦੁਰਗਮ ਘਾਟੀ ਪਾਰ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਰਸਿਉਂ ਬਠਿੰਡੇ ਤੱਕ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਰੇਤ ਫੱਕੀ। ਸੌਣ ਲਈ, ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਨਾ ਬਠਿੰਡਿਉਂ ਹੀ ਥਾਂ ਮਿਲਿਆ, ਨਾ ਧੂਰੀ ਤੋਂ। ਭੁੱਖੇ ਭਾਣੇ, ਭੱਸ ਖੇਹ ਖਾਂਦਿਆਂ ਪੌਣੇ ਇਕ ਵਜੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੁੱਜੇ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਸਰਸਾ ਸੀ। ਦੁੱਧ ਦਾ ਅੱਧ ਅੱਧ ਸੇਰ ਪੀ ਸੌਣ ਜੋਗੇ ਹੋਏ ਤੇ ਰਾਤ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਜਾ ਸੁੱਤੇ।

ਸਵੇਰੇ ਬੱਸ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਤੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਮਿਲ ਗਈਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਇਕ ਜੋੜੀ (ਤਬਲੇ) ਵਾਲਾ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਵਾਜੇ 'ਤੇ ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਸ਼ੀਨਮੈਨ ਉਂਗਲਾਂ ਫੇਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਗਾਉਣ ਲਈ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੇ 'ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹਾਂ' ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਕੋਈ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਾਲਾ ਈ ਸੁਣਾ ਦੇ। ਅਸੀਂ ਉਹ ਵੀ ਸੁਣ ਲਵਾਂਗੇ।

ਬਾਬੇ ਮੇਹਲੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਦੋ ਗੀਤਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ, ਜਦ ਉਹ ਮਾਲਿਸ਼ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਮੈਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਾਥੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਧੱਕੇ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਨੁਕਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਏਸੇ ਲਈ ਏਥੇ ਆਏ ਹਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜ਼ਰਾ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਅਜੇ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਰਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਵਿਚੋਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੋਈਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਤੀਂ ਬੀੜ ਮਰਾਰਡੂ ਗਏ ਅਤੇ ਗੂੜ੍ਹੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਵਾਪਸ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ।

1 ਸਤੰਬਰ 1958

ਦਿਨ ਬੜਾ ਸੁਹਣਾ, ਠੰਢਾ ਅਤੇ ਨਮੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਮਾੜੀ-ਮਾੜੀ ਬੂੰਦਾਂ-ਬਾਂਦੀ ਵੀ ਹੋਈ।

ਭਾਈ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ

ਏਥੇ ਭਾਈ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਾਲੇ ਲੰਗਰ ਵਲੋਂ ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਣਥੱਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਿੜੇ-ਮੱਥੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਲੰਗਰ 'ਚੋਂ ਸਮਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਤੀਰਾ ਅੱਛਾ ਹੈ, ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਉਸਾਰੂ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਸਦਾ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਭਾਈ ਜੀ ਹੀ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਹੋਣ, ਆਪ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ

ਅੱਜ ਸ੍ਰ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਆਪਣੀ ਸੁਪਤਨੀ, ਬੀਬੀ ਧਰਮ ਅਤੇ ਦੋ ਬੱਚੀਆਂ, ਬੀਬਾ ਤੇ ਕੁਕੂ ਨਾਲ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆਏ। ਮੇਰੇ ਬੜੇ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕਾਂ 'ਚੋਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਦੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਬਚਪਨ

ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਪਿਆਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਆਪ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਧਰਮ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪ ਛੁੱਟੀ 'ਤੇ ਹਨ ਪਰ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਆਪ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਸਨ, ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ ਹਨ। ਦਿਲੋਂ ਮਨੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਦੇ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਕੇ ਬੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੋਈ।

ਉਹਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਰਤਣਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਭੇਤ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਕ ਸੱਜਣ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਉਸਦੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਦੱਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਕੱਲ ਉਸ ਨਾਲ ਵੀ ਇਵੇਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਿਹਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਸਿਹਤ ਵਲੋਂ ਏਨੇ ਤਕੜੇ ਸਨ ਕਿ 3-30 ਵਜੇ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਨਿੱਤਨੇਮ ਵਿਚ ਆਪ ਆਏ। ਪਹਿਲੇ ਸਾਰੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਤੋਂ (6 ਅੱਸੂ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਆਏ ਹਨ, ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਘੱਟ ਵੱਧ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਸਮੂਹਿਕ ਨਿੱਤਨੇਮ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਪਧਾਰੇ।

2 ਸਤੰਬਰ 1957 ਦਿੱਲੀ

ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਮੈਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰ: ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਬੀੜ) ਅੱਜ ਸ੍ਰ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੇ ਪਾਸ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬਤੌਰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਕੰਮ ਦਾ ਬੋਝ ਸੰਤ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਵਿਨੈ ਨਗਰ, ਦਿੱਲੀ (ਸੰਤ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਦਰਜੀ, ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਭਣੇਵਾਂ) 'ਤੇ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਸੱਜਣ ਸਟੈਨੋ ਟਾਈਪਿਸਟ ਹਨ। ਸ੍ਰ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਇਸ ਨੂੰ ਡਿਕਟੇਟ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਹ ਸ਼ਾਰਟ ਹੈਂਡ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਲਗਭਗ 23 ਕਾਪੀਆਂ ਤੋਂ ਉਲਟਾ ਕੇ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ 15 ਫੁਲਸਕੇਪ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਟਾਈਪ ਕੀਤੇ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬਿਨ-ਅਕੇਵਿਉਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੀ ਸਮਪਾਤੀ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਸੰਤ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮੁਦਰਾ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। ਸਿੱਖ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਅ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ।

ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਿੱਤ

ਏਸੇ ਵਕਤ, ਇਕ ਡਾਢੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ। ਸੁਣ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਿੱਠ-ਗਿੱਠ ਲਾਲੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਖ਼ਬਰ ਸੀ, ਬੀੜ ਦੇ ਕੇਸ ਦਾ, ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਏਥੋਂ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ 112 ਦੇ ਕਰੀਬ ਗ਼ਰੀਬ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ—ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ

ਕੇਸ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਬੀੜ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਿਪੁਦਮਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਟਿੱਕਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੋਣ 'ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਬ੍ਰਿਸ਼ਭਾਨ (ਸਾਬਕਾ ਵਜ਼ੀਰ ਪੈਪਸੂ) ਤੇ ਸ੍ਰ: ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਚਨਾਰਥਲ ਆਦਿ ਸਰਕਾਰੀ ਅਸਰ ਰਸੂਖ਼ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਲਈ ਚੰਗੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ 2 ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ, ਜਦ ਤੋਂ ਭਾਈ ਘਸੀਟਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੋਈ ਦਿਨ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਲਈ ਚੱਜ ਦਾ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸ੍ਰ: ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦਰੋਗਾ ਬੀੜ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦੱਸੀ। ਇਸ ਰਾਤੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਫੱਤਾ, ਉਸਤਾਦ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ, ਦਰੋਗਾ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਖ਼ੂਬ ਹਾਸ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਨਿਰੰਤਰਤਾ

ਗੋਲ ਛੱਪਰ, ਜਿੱਥੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਗਰਲੀ ਡਾਢੀ ਅਸਵਸਥ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ, ਜਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਨਿੱਤਨੇਮ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਪਰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ, ਹਾਂ, ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਨਿਰਵਿਘਨਤਾ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਵੇਰੇ ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤਪਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ .... ਸਿੰਘ ਨੇ (ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ) ਇਕ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰੇ ਹੀ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਸ ਦਿਨ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਛੇ ਲੜਾਈਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਪਟਿਆਲੇ ਨੂੰ ਮਿਸ਼ਨ

ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਣੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ, ਸ੍ਰ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤਪਾ, ਸੰਤ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਡਰਾਈਵ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਜੀਪ 'ਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਉਪਰਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਉਤਪਾਤਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਇਹ ਪੁੱਛਣਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਮੱਦਦ ਜਾਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਨਹੀਂ।

ਅਗਲੀ ਗੱਲ, 'ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ' ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ, 'ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਫੇਰ ਤੇ ਹੀ ਗੱਲ ਰਹੀ ਕਿ ਅਸਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।'

ਅੱਜ ਬੂੰਦਾਂ-ਬਾਂਦੀ ਤਾਂ ਚੱਲਦੀ ਹੀ ਰਹੀ।

3 ਸਤੰਬਰ 1948

ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ (ਆਕਲੀਆਂ), ਸਰਸਿਉਂ ਆ ਗਿਆ। ਕੱਲ੍ਹ ਕਚਹਿਰੀ

ਵਿਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਕੇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ 6 ਸਤੰਬਰ ਪੈ ਗਈ ਹੈ।

ਸ੍ਰ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਆਦਿ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਵਾਪਸ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਰਾਤੀਂ ਹੀ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਜੀ ਅਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

ਰਾਤ ਇਕ-ਦੋ ਵਾਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮੌਸਮ ਖੁਸ਼-ਗਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਦਿਨ ਚਰਯਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੁਣ ਨੌਂ-ਬਰ ਨੌਂ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਦਿਨਚਰਯਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

—ਜੰਗਲ ਜਾ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਸਵੇਰੇ 5 ਵਜੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਜਾਣਾ।

—ਵਾਰ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ।

—7 ਵਜੇ ਇਕ ਵਾਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਜਾਣਾ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ **ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅੱਗੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵੱਡੇ (ਮਾਤਾ ਜੀਉਣ ਕੌਰ ਜੀ) ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਲੋਹ-ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪ ਨੇਮ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।**

—8 ਤੋਂ 10 ਵਜੇ ਤੱਕ ਦਰਸ਼ਨ ਯਾਚਕਾਂ ਜਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿਹਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ।

ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨੇ। ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ, ਅਕਾਲੀ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ, ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਸਟੇਟਸਮੈਨ —ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸ੍ਰੀ ਨਸੀਬ ਸਿੰਘ ਅਧੀਆ ਰਾਹੀਂ ਰੋਜ਼ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ...... ਕਦੇ-ਕਦੇ ਰਾਗ ਵੀ ਸੁਣ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਏਸੇ ਵਕਤ। ਮੇਲ੍ਹੀ (ਫ਼ਗਵਾੜਾ) ਦਾ ਇਕ ਬਿਰਧ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਤਾਊਸ ਵਜਾ ਕੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਚੋਂ ਵਾਰੀਓਂ, ਜੇ ਲੋੜ ਭਾਸੇ ਤਾਂ ਆਰਾਮ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

—11 ਤੋਂ 12 ਵਜੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਛਕ ਕੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸ਼ੌਕ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹੁਣ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

—2-30 ਤੱਕ ਬਿਰਾਜਦੇ ਹਨ।

—3-30 ਦਿਨ ਢਲੇ ਤੱਕ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹਨ।

—3-30 ਤੋਂ 4-30 ਤੱਕ ਨਿੱਤਨੇਮ ਲਈ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 5 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ।

—ਰਾਤ ਨੂੰ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਤੜਵਾ ਕੇ 8-30 ਜਾਂ 9 ਵਜੇ ਨੀਂਦ ਨਾਲ ਏਕਾਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਵਕਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਗੋਲ ਛੱਪਰ (ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ) ਵਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸੇਵਕ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ (ਪਰ ਹਜ਼ੂਰੀਆ), ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ (ਹਜ਼ੂਰੀ ਲਾਂਗਰੀ), ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ (ਲੰਮੀ ਦਾੜ੍ਹੀ) ਪਿੰਡ ਨੌਕਰੀਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਆਲਕੋਟ ਅਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸਹਾਇਕ ਲਾਂਗਰੀ) ਸੰਤ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਫੱਤੇਵਾਲ, ਉਸਤਾਦ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਮੌਜੂ ਖੇੜਾ, ਸੰਤ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਮੁੱਛਲ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤਪਾ। ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਵੇਲੇ

ਕੁਵੇਲੇ, ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਇਥੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਅੱਜ 2-30 ਵਜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੁਨੇਹੇ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਾਸਤੇ ਆਗਿਆ ਲੈ ਲਈ।

4 ਸਤੰਬਰ 1958 ਸਰਸਾ

ਸਰਸੇ (ਹਿਸਾਰ) ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ— ਪਰ ਅਕਾਰਥ! ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਵਗੈਰਾ ਕਾਫੀ ਲਾਲਚੀ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਪੂਰਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮਨ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਦੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਲਚ ਜਾਂ ਵੱਢੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ, ਸੋ ਬੈਰੰਗ ਹੀ ਪਰਤ ਆਇਆ।

10 ਸਤੰਬਰ 1958

ਸਫ਼ਰ

ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੀਂਹ ਪੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਅਸੀਂ ਭਿੱਜਦੇ-ਭਿੱਜਦੇ ਹੀ ਲੰਬੀ ਅੱਪੜੇ। ਪੰਜਾਵਿਉਂ (ਮੇਰੇ ਪਿੰਡੋਂ) ਘੰਟੇ ਡੇਢ ਦੀ ਉਡੀਕ ਬਾਅਦ ਬੱਸ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ, ਗਿੱਦੜਬਾਹਾ ਤੋਂ ਗੱਡੀ (ਰੇਲ) ਲੈ ਬਠਿੰਡੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਅੱਜ ਵੀ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਈ।

ਬਠਿੰਡੇ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਮਰਦ ਮਿਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਰੇਲ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਂਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਜਬਰ ਜੰਗ ਔਰਤ ਦੀ ਉਸ ਮਰਦ ਨਾਲ ਮੁੱਠਭੇੜ ਤੋਂ ਸਬਕ ਲਿਆ ਜੋ ਉਪਰਲੇ ਤਖਤੇ 'ਤੇ ਸਮਾਨ ਨਾ ਰੱਖਣ ਦੇ ਕੇ ਖ਼ੁਦ ਸੌਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਮ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਹਮਲੇ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਡੱਬੇ ਦੀ ਫ਼ਿਜ਼ਾ ਉਸ (ਇਸਤਰੀ) ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹੋ ਗਈ, ਭਾਵੇਂ ਬੋਲਿਆ ਕੋਈ ਨਾ। ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦਾ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਦਾ ਗਲਾ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਅੱਪੜਿਆ ਕਿ ਬੀਬੀ ਜੀ ਕਾਫ਼ੀ ਮੂੰਹ-ਜ਼ੋਰ ਹਨ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਾਕਤ ਤੇ ਜ਼ਬਰੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਰੇਸ਼ਮੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਦਾ ਖੱਦਰਧਾਰੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਪਤੀ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਚੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਹੰਗਾਮਾਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਡਰਦਾ ਮਾਰਿਆ ਸਗੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਪਰ ਅਸਾਂ ਸਭ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰੌਲੇ-ਰੱਪੇ ਤੋਂ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਬਣਾ ਲੈ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ।

11 ਸਤੰਬਰ 1958

ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਦੀ ਬੇ-ਅਰਾਮੀ ਬਾਅਦ ਇਕ ਵਜੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਆਏ। ਬਾਕੀ ਰਾਤ, ਨਾਲ ਆਏ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਹੀ ਪਾਸੇ ਮਾਰਦਿਆਂ ਬਿਤਾਈ। ਚਾਰ ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਫਿਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਉੱਤਰ ਪਈ, ਪਰ ਲੋਹੜੇ ਦੀ। ਮਸਾਂ ਕਿਤੇ ਅੱਠ ਵਜੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਮੀਂਹ ਥੰਮਿਆ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਭ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਸਮਰਾਲਾ ਚੌਂਕੇ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਬੱਸ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ। ਮੀਂਹ ਏਧਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਭਿੱਜਣ ਤੋਂ ਹੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਡੇਰਾ ਸ੍ਰੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਰਜੀ 'ਤੇ ਲਾ ਕੇ ਮੈਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਦਰ ਦੇ ਕੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾਲ ਲਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਸਰੀਰ ਹੋਰ ਵੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਸ੍ਰ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੇ ਸਾਥ ਵਿਚ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਲਈ ਚੱਲਿਆ। ਸ੍ਰ: ਮਾਨ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਮਾਨ ਜੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੂੰਹ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼), ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ਿਮਲਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਵਾ ਛੇ ਵਜੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ ਤੁਰੇ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੀ ਬਣ ਗਈ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ, ਮੈਂ ਵੀ ਸਾਥ ਸੁਖਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦਾ ਆਇਆ।

ਅੱਜ ਦਿਨੇ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ, ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਡਾਕ ਆਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕੋਲ ਸਾਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਬਾਬਤ ਦੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹ: ਮੈਂ ਖ਼ੁਦ ਜਾ ਕੇ ਕੋਠੀ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਸੇਠ (ਸੁਹੇਲ ਸਿੰਘ ਧੀਰ) ਹੁਰਾਂ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਤੱਕਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਸੇਠਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕੋਠੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਘੋਖਣਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਤੇ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਥਾਂ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰੀ ਸੁਹਣੀ ਥਾਂ ਹੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸੁਹਣੇ ਮੂੰਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਚਾਹਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਕੋਠੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਖ਼ਰੀਦਣਾ ਲੋੜਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਆਪ ਵੇਖ ਇਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਰਾਤੀਂ 8 ਕੁ ਵਜੇ ਅਸੀਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅੱਪੜੇ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਗਮਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਨਵੇਲਾ ਤੇ ਅਨੂਠਾ ਸ਼ਹਿਰ। ਅੱਜ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਐਸ. ਪੀ. ਐਨ. ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਪਾਰਟੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਹਵਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ। ਮੈਂ ਰਾਤ ਅਲਾਣੀ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਕੱਟੀ, ਪਰ ਨਿਕਲ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਹ ਰਾਤਾਂ ਦਾ ਉਨੀਂਦਾ ਸੀ। ਮੱਛਰ ਨੇ ਜ਼ੋਰ-ਅਜ਼ਮਾਈ ਤਾਂ ਬੜੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਲ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ।

ਇਹ ਕੋਠੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਏਥੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਲ੍ਹਾਣੀ ਮੰਜੀ ਦਾ ਸੁੱਖ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਡਰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਨਿਕਲਣ। ਹਾਲ ਰੋਟੀ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਰਾਤੀਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਭਾਵੇਂ ਦਿਨ ਬੇਸੁਆਦ ਜਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਇਕਾਂਤ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਆ-ਆ ਤਬੀਅਤ ਨੂੰ ਗੁਦਗੁਦਾ ਜਾਂਦੀਆਂ।

12 ਸਤੰਬਰ 1958

ਦਿਨੇ ਛੇ ਵਜੇ ਹੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ। ਨਹਾ ਧੋ ਕੇ 'ਡਿਨਰ' ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਲਈ ਚੱਲੇ। ਸ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ. ਸਰਸਾ ਨੂੰ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਕਮਰਾ ਨੰ: 8 ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲੇ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਸੰਤ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਵੀ ਆ ਗਏ।

ਏਥੋਂ, ਮੈਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੈਕੁਆਰਟਰ ਵਿਚ ਗਿਆਂ ਦੇਰ ਲੱਗ ਗਈ। ਮੇਰੀ ਵਾਪਸੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ: ਮਾਨ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਤੁਰ ਪਏ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਰੁੱਕਾ ਸੀ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂ।

ਦੋ ਆਨੇ

ਦੋ ਵਜੇ ਦੀ ਬੱਸ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਵੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਦੋ ਆਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖ-ਮੰਡਲ 'ਤੇ ਇਕ ਮੁਸਕਾਨ ਪਸਰ ਗਈ। ਬੋਲੇ : ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ? ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਮੱਥਾ ਨਹੀਂ ਟੇਕਦੇ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਉਂਜ ਪੈਸੇ ਭੇਟਾ ਨਹੀਂ ਧਰਦੇ, ਇਹ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ ? ਮੈਂ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬੱਸ ਦੇ ਕੰਡਕਟਰ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਦੋ ਆਨੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

13 ਸਤੰਬਰ 1958

ਪ੍ਰੇਮੀ

ਸ: ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਅੰਨਤਾ ਸਿੰਘ ਦਰਜੀ) ਤੇ ਫੌਜਾਂ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਇਜਹਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕੱਲ ਰਾਤੀਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਸੌਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਜ ਰਾਤ ਲਈ ਵੀ ਨਿਮੰਤਰਣ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸ: ਲਾਲ ਸਿੰਘ (ਸਾਬਕ ਗੁਰੂ ਕੇ ਡਰਾਈਵਰ) ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਹੁੱਬ ਨਾਲ ਮੰਜੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ 8-30 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਗਿਆ। ਆਪ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਗਊਆਂ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਚਲੋ, ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਜਾ ਕੇ ਸਹੀ।

ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਕਥਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਹੀ, ਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਬਿਠਾ ਲਿਆ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਕਤਾਰ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਵਿਰਲੇ ਟਾਵੇਂ ਬਾਬਤ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਦੱਸਦੇ।

ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਖਾਰਾ

ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਖਾਰੇ ਦਾ ਇਕ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਅੱਜਕਲ ਦਿੱਲੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਤੇਰੀ ਸਿੱਖਣੀ ਵੀ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ? 'ਹਾਂ' ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਉਸ ਨੂੰ ਕਹੋ ਮੇਲੇ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਗੋਹੇ ਕੂੜੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰੇ। ਉਹ ਤੁਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਇਹ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਹੈ। ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਸੁਰੀਲਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਹਦੇ ਘਰ ਲੜਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰੁੜਕੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬੇ-ਸੰਤਾਨ ਹੈ, ਵੇਖੋ, ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਸ ਥੁੜ੍ਹ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ।

ਰੁੜਕੀ ਵਾਲੀਆਂ

ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰੁੜਕੀ ਵਾਲੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ: ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮਾਂਵਾਂ ਧੀਆਂ ਬੜਾ ਸੁਹਣਾ ਖਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਵਧੀਆ ਕੱਪੜੇ ਹੰਢਾਦੀਆਂ ਹਨ, ਰੰਗ ਰੂਪ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਇੱਲਤ ਦਾ ਨਾਮ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ। ਦੋ ਲੜਕੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਬੜੇ ਬੀਬੇ ਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਵੀ।

ਹੈਦਰਾਬਾਦੀ

ਸੇਠ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਹੈਦਰਾਬਾਦੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਹਟੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਇਹ ਬੀਬੀ (ਵੀਰਾਂ ਦੇਈ) ਵੀ ਬੜੀ ਗੁਰਮੁਖ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰਹਾਂ (ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਭਜਨ-ਬੰਦਗੀ ਕਰਵਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਵੀ ਨਿੱਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਬਿਨਾਂ ਰਾਗੀਆਂ ਤੋਂ ਗਏ ਤਾਂ ਸਣੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ, ਮਿਲ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਅਸੀਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ।

ਸੰਤ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ

ਫੇਰ ਸੰਤ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਾ ਆ ਗਏ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬਹਿਣ ਲਈ, ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਓ ਨੇ : ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੋਤੀਆ ਉੱਤਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਯਾਦ ਕਰਾਈਂ, ਲੁਧਿਆਣੇ ਹਸਪਤਾਲ ਭੇਜ ਕੇ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਬਾਬਤ ਪਤਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬੇ-ਆਸਰਾ ਬੁੱਢਾ ਦੁਖੀ ਨਾ ਰਹੇ। ਰੁਪਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਰਕਮ ਲੈ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਬਿਰਧ-ਘਰ ਬਣਾ ਦੇਈਏ।

ਨਾਲ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਰਸ਼ੀ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਾਬਤ ਕਿਹਾ: ਉਹ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ (ਉਸਤਾਦ) ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸੀ। ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਰਹੇ ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰ ਹੀ ਜਾਵਾਂ।

14 ਸਤੰਬਰ 1958

ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਬਲ

ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨਹਾ ਧੋ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਆਪ ਸ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ: ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੁਹਾਂ ਸੇਖੀਆਂ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਫ਼ਰਮਾ ਰਹੇ ਸਨ: ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਜੁੜ ਕੇ ਚੱਲੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹਿਲਾ ਸਕਦਾ। ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸ੍ਰ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਆ ਗਏ ਤੇ ਫਿਰ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਆਸੀ ਰੰਗ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਸ਼ੂ ਮੇਲਾ

ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਆਏ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਮ-ਠਾਮ ਲਿਖ ਕੇ ਇਕ ਫਹਿਰਿਸਤ ਤਿਆਰ ਕਰੀਏ। ਆਪ ਜੀ 10-30 ਤੱਕ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਭੁਗਤਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਡੇਰੇ ਆ ਗਏ। ਇਸ ਨੂੰ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦੇ ਇਨਾਮੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵਜ਼ੀਰ ਮਾਲ ਨੇ ਇਨਾਮ ਤਕਸੀਮ ਕਰਨੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ ਪੰਜ ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਏ।

ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ* 10 ਕੁ ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਤੇ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਦੋ ਕੁ ਵਜੇ ਤੱਕ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਰਹਿ ਕੇ ਫੇਰ ਦਿੱਲੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਆਜ਼ਾਦ ਲਈ ਇਕ ਸੁਨਹਿਰੀ ਜੋੜਾ ਪਾਰਕਰ ਕਲਮਾਂ ਦਾ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਉਹ ਪੰਜਬ ਦੇ ਇਕ ਉੱਤਮ ਕਲਮ-ਧਨੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਨਾਮੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ

ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਬੈਠੇ ਤਕੜੀ ਔਖਿਆਈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧੀਰਜ ਦਿੱਤਾ: 6 ਵਜੇ ਤੱਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਾਂਗੇ, ਫਿਰ ਜਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗੀ ਵੇਖੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਥਾਂ ਹੁਣ ਤਕਰੀਰਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਸਵਾ ਪੰਜ ਵੱਜਦੇ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਸਾਦਾ ਸੰਕੁਚਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਉਵੇਂ ਦੇ ਸਾਦਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਨਸਲ-ਸੁਧਾਰ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੱਕਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਵੰਡੇ। ਫਿਰ ਜਲ ਪਾਣੀ ਛਕਾ ਕੇ ਛੇ ਵੱਜਦੇ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਮੌਕੇ, ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਰੀਵਾਲਾ ਕਿਸਾਨ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਤਕਰੀਰ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਹੈ। **ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਉਸ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਮਾਰ ਉਦੋਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਹਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਨਾ ਸਕੇ।**

15 ਸਤੰਬਰ 1958

ਮੇਲਾ

ਅੱਜ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਦੀ ਸਰਸੇ ਤਾਰੀਖ਼ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਅੱਸੂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੈ। ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਓੜਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰੌਣਕਾਂ ਹਨ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ, ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੀਵਾਨ ਹੱਲੇ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਗੀਆਂ ਦੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਵੇਰੇ ਸੈਂਕੜੇ ਨਰ-ਨਾਰੀਆਂ ਨੇ ਰਾਮ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਬੜੇ ਤੋਂ ਬੜੇ ਅਮੀਰ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਤੋਂ ਗ਼ਰੀਬ ਸਿੱਖ ਪਵਿੱਤਰ ਜਲ 'ਚੋਂ ਗਾਰ ਕੱਢਦਿਆਂ ਹਾਰਦਿਕ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਬਿਤਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਘੰਟੇ ਦੋ ਘੰਟੇ ਲਈ ਹੀ ਨਸੀਬ ਹੋਏ।

ਰਾਤ ਬਰਸਾਤ ਭਿੱਜੀ ਨਿਕਲੀ।

16 ਸਤੰਬਰ 1958

ਮੇਲਾ ਜੋਬਨ 'ਤੇ ਸੀ। ਜਿਧਰ ਤੱਕੋ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸੰਗਤ। ਸਾਡੀ ਮੱਦਦ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਆਦਿ ਦੀ ਸੰਤ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਦਰਜ਼ੀ) ਆਦਿ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਦਰਜ਼ੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰ: ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਵਤੀਰਾ ਅਪਣਾਈ ਰੱਖਿਆ।

ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ

ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਭ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੂਬਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਕੀ ਵਤੀਰਾ ਰੱਖਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ

ਕਾਂਗਰਸ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਤੇ ਹੋਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਤਾ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਸੂਬੇ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਤੱਕ ਦੇ ਬੂਹੇ ਖੜਕਾਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਇ ਦੇਵੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਮਗਰੋਂ 75 ਦੇ ਕਰੀਬ ਜੁੜੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਸਰਬ ਸੰਮਤ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਤੋੜ ਲੈਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸਿਆ।

ਮੇਰੇ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਐਸ ਵੇਲੇ ਹਾਲਤ ਏਹੋ ਹੀ ਹੈ। ਫਸੇ ਹੋਏ, ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਬੱਧੇ ਭਾਵੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਤੁਰਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਤੁਰਨਾ ਕੋਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਮ, ਲਗਭਗ ਉਪਰਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਆਖੇ। ਤੱਤ ਇਹ ਸੀ : ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਤਅੱਲਕਾਤ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਇਕਮੁੱਠ ਤੇ ਮਜਬੂਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰਹਿੰਦੇ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਨ। ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜਾ ਵੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

17 ਸਤੰਬਰ 1958

ਮੇਲਾ ਸਮਾਪਤੀ

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਭੋਗ ਪਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਤ ਤੋਂ ਹੀ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚੰਗੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਏਥੇ ਨਾ ਹੋਣਾ ਗੱਲ-ਗੱਲ 'ਤੇ, ਥਾਂ-ਥਾਂ 'ਤੇ ਰੜਕਦਾ ਸੀ।

ਅੱਜ 225 ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਏ ਅਤੇ 22 ਜੋੜੇ ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਲੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ।

ਮੇਰੀ ਵਾਕਫ਼ੀ 'ਚੋਂ ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਜਵਾਬ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪੰਧੇ ਪੈ ਗਏ : ਸ੍ਰੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਰਾਈਆਂ, ਸ੍ਰੀ ਬੀਬਾ ਸਿੰਘ ਦੁਕਾਨਦਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ, ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਾਈ ਸ੍ਰੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ, ਸੂਬਾ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸ੍ਰੀ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ: ਕੁੰਦਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ।

ਮੈਂ 18 ਸਤੰਬਰ ਦਾ ਮੁੜ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 20 ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

21 ਸਤੰਬਰ 1958

ਮੁਲਾਕਾਤ

ਸਵੇਰੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਕੇ, ਦੁਪਹਿਰੇ ਇਕ ਜੀਪ 'ਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਡਰਾਈਵ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ, ਸੇਠ ਸੁਹੇਲ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਸੰਤ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅਤੇ ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ, ਐਤਵਾਰ ਹੈ। ਸੇਠ ਧੀਰ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।

ਪਰ ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰਸਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਮੇਰੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਵਕਤ ਕੱਢ ਲਿਆ ਕਰ ਕਦੇ ਕਦੇ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਰਤ ਆਏ।

22 ਸਤੰਬਰ 1958

ਉਦਾਰ ਸੰਦੇਸ਼

ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਮੈਂ ਪ੍ਰੈਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਕੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਕਿਸਾਨਾਂ ’ਤੇ ਲੱਗਦੇ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਅਤੀ ਟੈਕਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਨਾਲ ਸਾਥ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਗਊ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਪਹੁੰਚ ਜਨਸੰਘ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸੇ। ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਮਰੇਡ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮਲਹੋਤਰਾ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਾਂ ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਤੱਕ ਨਾਲ ਲੈ ਆਵਾਂ।

ਫ਼ਤਿਹਾਬਾਦ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮਲਹੋਤਰਾ ਸਨ। ਏਥੇ ਡੀ. ਸੀ. ਪ੍ਰੇਮ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ 3-4 ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੜਤਾਲ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਕਾ: ਮਲਹੋਤਰਾ ਏਥੋਂ ਸਰਸੇ ਤੁਰ ਗਏ ਸਨ। ਵਾਪਸ ਆਉਣ ’ਤੇ ਮਲਹੋਤਰਾ ਮੈਨੂੰ ਸਰਸੇ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੇ।

23 ਸਤੰਬਰ 1958

ਟੱਬ ਇਸ਼ਨਾਨ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ 8 ਤੋਂ 10 ਵਜੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਸੁਣਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ। ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਵਕਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਟੱਬ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਨੇਮ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਤਿੰਨ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਟੱਬ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਡਾਕਟਰ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ 10 ਤੋਂ 11 ਵਜੇ ਤੱਕ ਟੱਬ ਬਾਥ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਆਪ ਨੇ ਸਿਟਜ਼ਬਾਥ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਹ ਵੀ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਘਾਣ ਮੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਦੀ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਰੇਲ ਵੇਖਦਿਆਂ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ : ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੇਰੀ ਤੀਹ ਸਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਅਗਾਊਂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਮੰਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਈ, ਸਭ ਲੋੜਾਂ ਵਕਤ ਸਿਰ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਜ਼ਰੂਰਤ ਮੁਤਾਬਕ ਮਿੱਠੀ, ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਸਲੂਣੀ ਚੀਜ਼ ਆ ਮੇਰੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ। ਏਨੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਜਾਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

ਇਹ ਇਕਸੁਰਤਾ ਬੜੇ ਉੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲਈ ਸਮਰਪਣ

ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਖ਼ੁਦ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰ ਹੋਏ ਸਾਥੀ ਕਰਾਮਾਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

25 ਸਤੰਬਰ 1958

ਸੁਆਦ ਬੇਸੁਆਦੀ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਢੋਟੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਪਧਾਰੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਅੱਜ ਇਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ।

ਅੱਜ ਸੰਤ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਬੇਸੁਆਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦਸ ਪੈਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਫ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਕੁਝ ਪੈਲੀਆਂ ਦੀ ਸੇਧ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਅਜੇਹਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਗਿਆ।

ਟੱਬ ਬਾਥ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਜਸਵੰਤ ਜੱਸ ਦੇ ਕੁਝ ਮਜ਼ਮੂਨ ਸੁਣਾਏ। **ਹੋਰ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਬੰਦਾ ਜੇ ਜੁਗਤ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਮਨ-ਇੱਛਤ ਸੰਤਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।**

27 ਸਤੰਬਰ 1958

ਪਰਵਾਨਾ

ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਸ੍: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਨਾ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਏ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਗਏ। ਅੱਜ ਬਰਸਾਤ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਚੰਗੀ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੇਹ ਨਾਲ ਪਰਵਾਨਾ-ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੁੱਖ-ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਆਦਿ ’ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ। ਟੱਬ ਬਾਥ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੱਥ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ।

ਪਰਵਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਨਸਲ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਦੁੱਧ ਦੇ ਮਸਲੇ ’ਤੇ ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦੱਸ ਕੇ ਪਰੇਰਣਾ ਹੋਵੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਨੇੜੇ ਆ ਜਾਓਗੇ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਦਿਆਂਗੇ।

ਹਮਾਊਂ ਖੇੜੇ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਵੀ ਪਰਵਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਥਹੁ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸ਼ਾਮੀ ਫੇਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ।

28 ਸਤੰਬਰ 1958

ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋੜਵੰਦ ਗ਼ਰੀਬ ਸਿੱਖ, (1) ਸੰਤ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਮੁਠੱਡਾ, (ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੁਆਈ((2) ਸੰਤ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਨਗਰ (ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੰਗਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ, ਗ਼ਰੀਬੀ ਉਹਨਾਂ ’ਤੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿਹੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਕੇ ਕੁੱਝ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਹਲਾਂ ਤੇ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਨਾਲ ਪੱਧਰਾ ਕਰਵਾਇਆ।

ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਵਾਰ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਣ ਲਈ ਜੀਪ 'ਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਖ਼ਰਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਸਰਤ ਦਾ ਉੱਤਰ

ਅੱਜ ਟੱਬ ਬਾਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਜਦ ਮੈਂ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਹਵਾਈ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਹਸਰਤ ਨੰਗੀ ਕਰ ਬੈਠਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਕੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰੇਂਗਾ। ਕਿਸੇ ਇਕ-ਅੱਧੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਕੀ ਵੇਖਣਾ ਹੋਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਾਲ-ਇਹਾਤੇ ਵਾਲੇ ਅਸਤਬਲ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਜੋ ਅਧੂਰੀ ਪਈ ਸੀ, ਮੁੜ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾਈ।

1 ਅਕਤੂਬਰ 1958 ਸਰਸਾ

ਮੈਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਿਆਰ ਰਹਾਂ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਰਸੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਕਾਰ ਅਤੇ ਜੀਪ 'ਤੇ ਕੁਝ ਸੱਜਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਕਾਮਰੇਡ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਮਲਹੋਤਰਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ।

ਅਸੀਂ (ਮਲਹੋਤਰਾ ਜੀ, ਬਖਸ਼ੀ, ਦੁਖੀ ਤੇ ਮੈਂ) ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਥੇ ਆਏ। ਸੰਤ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਅਸੀਂ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਬਾ-ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਜਲਸੇ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗਊ ਨਸਲ ਸੁਧਾਰ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਵੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇ।

ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਸੂਬੇ ਦੀ ਕਿਸਾਨ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਰਟੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਜੇ ਤਰੀਖ਼ਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੋਲੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰੱਖੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਣਿਆ-ਬਣਾਤਾ ਇਕੱਠ ਮਿਲ ਜਾਵੇ।

12 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਗਏ।

2 ਅਕਤੂਬਰ 1958 ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੱਕਰਵਰਤੀ, ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਲਿਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਸੰਤ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਚਾਰ ਖਟਕ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਲਮੀ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਅਝੁਕ ਭਾਵ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੰਮੇਂ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੁਪਹਿਰੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਏਥੇ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਮੇਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਅਤੇ ਵਿਉਂਤ ਦੱਸੀ।

ਫਿਰ ਸ਼ਾਮੀਂ 4 ਤੋਂ 6 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਿਕਟਤਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਗਊਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਆਪਣੀ ਗਊ-ਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ।

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਸਾਹੀਵਾਲ ਨਸਲ ਦੀਆਂ ਗਊਆਂ ਦੀ ਚਮੜੀ ਲਾਲ ਅਤੇ ਲੋਲੜ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਹਰਿਆਣਾ ਨਸਲ ਦੀਆਂ ਗਊਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਸਫ਼ੈਦ, ਕੰਨ ਪਤਲੇ ਤੇ ਛੋਟੇ, ਕੰਬੁਲਾਂ ਪਤਲਾ ਤੇ ਛੋਟਾ। ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਮੂਤਣੀ ਪਿੰਡੇ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਹੋਈ। ਅੱਗਾ ਚੌੜਾ ਤੇ ਪਿੱਛਾ ਪਤਲਾ। ਹਰਨ ਵਰਗੇ ਚੁਸਤ।

ਇਸ ਪਾਸਿਓਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਵੇਖਣ ਗਏ। ਰੌਲ ਫਿਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਰਥਾਤ ਘੋੜੇ ਆਪਣੇ ਸਾਈਸਾਂ ਨਾਲ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਅੱਗੜ-ਪੱਛੜ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਹਵੇਂ ਹੋ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਫ਼ ਵਿਛ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ ਅਨੇਕਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੀ ਦੱਸੀਆਂ। ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

3 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੀਪ ਦੇ ਕੇ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਠੂਠਾ ਮੁੱਖ ਤਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਵੇਖ ਲੈਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਜਦੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈਂ, ਹੱਸਦਾ ਰੱਸਦਾ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਠੂਠੇ ਵਰਗਾ ਮੂੰਹ (ਅਰਥਾਤ ਰੁੱਸਿਆ ਮੂੰਹ) ਤਾਂ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵੀ ਸੋਗ ਹੀ ਖਿਲਾਰਦਾ ਹੈ।

ਆਪ ਹੀ ਸ਼ਾਮੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ : ਊਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੈਂ ? ਉਹ ਕੀ ਹੈ ? ਹੁਣ ਮੈਂ ਵਿਹਲਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ 5-6 ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲਈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਰਾਤ ਖੇੜੇ ਪੁਰ (ਸਰਸਾ ਨਜ਼ਦੀਕ) ਰਹਿਣਗੇ।

11 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਸ਼ਾਮੀਂ ਚਾਰ ਵਜੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸਿੱਧੇ, ਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਆਏ ਸਨ।

12 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਕੋਠੀ ਗਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਨਮਸਕਾਰ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸਿਆ : ਤੁਹਾਡੀ ਗਾਂ ਗੱਭਣ ਨਿਕਲ ਆਈ ਹੈ। (ਇਹ ਵਹਿੜ 'ਸੱਸੀ' ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ, ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਉਣ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪੁੱਜ ਕੇ ਸੋਹਣੀ। ਪਹਿਲਣ ਦਾ ਛੇ ਲਿਟਰ ਦੁੱਧ। ਮਰਗ ਵੱਛਾ। ਕੀਮਤ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਵੈ-ਸਨੇਹ। ਮੈਂ ਇਕ ਸੂਆ ਚੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।)

"ਇਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਸੀ ਜੀ।"

"ਫਿਰ ਘਰ ਦੁੱਧ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ?"

"ਕੋਈ ਨਾ, ਪੰਜਾਵੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਪੀ ਸਕਦਾ।"

ਸਤਿਗੁਰਾਂ, ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ 14 ਅਕਤੂਬਰ ਸਰਸੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ, 15 ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ 16 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜ ਕੇ 17, 18, 19 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ।

ਮੱਦਦ ਕਰਨੀ ਹੈ

ਦੁਪਹਿਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਲਈ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਮਾਲਸ਼ ਕਰਵਾਂਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਤੁਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਤੇ ਪੰਡਤ ਮੇਰੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਓ! ਦੱਸੋ, ਮੈਂ ਹੜ੍ਹ-ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਕੁੱਝ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਦਾਣੇ ਬਥੇਰੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਸਹਾਇਤਾ ਫੰਡ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਕੈਰੋਂ ਰਾਹੀਂ ਕੁਝ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਦੱਸੋ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ? ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਨੂੰ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ) ਫੇਰ 100 ਮਣ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦਾਣੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਰਾਇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਲੋਕ-ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ, ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅੰਨ ਦੀ ਠੀਕ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣ ਦਾ।

ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ. (ਸਰਸਾ) ਨੂੰ ਗਊਆਂ ਬਾਬਤ ਚਲੰਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਜ਼ਮੂਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਮੈਂ 'ਕਿਸਾਨ ਲਹਿਰ' ਦਾ ਉਹ ਪਰਚਾ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਬਾਬਤ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

13 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਨਿੱਤ 10-15 ਮਿੰਟ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਚੇਤਿਓਂ ਸੁਣਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਚਰ੍ਹੀ ਵੱਢਣ ਲਈ ਅੱਜ ਮਾਂਗੀ ਪਾਈ ਗਈ। ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਢੋਟੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਚਰ੍ਹੀ ਵੱਢਣ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਸਾਡੇ ਲਈ ਹਾੜ੍ਹੀ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿੱਥੋਂ ਦਿਓਗੇ ਤੇ ਕਦੋਂ? ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : 19 ਤਾਰੀਖ਼ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ। ਅਸਾਂ ਛੇ ਕੁ ਦਿਨ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਉਦੋਂ ਨਾਲੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲੱਥ ਜਾਵੇਗਾ।

14 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਰਸੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਡਾਜ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਚੱਲ ਪਿਆ।

ਸਰਸੇ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਵਸ ਮੇਲੇ ਪਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ।

15 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਸਰਸੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਗਏ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਮਦਮੇ (ਸਰਸਾ) ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਆਏ।

19 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਮਾੜਿਆਂ ਦੀ ਮੱਦਦ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਰੋਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਚਾਰ ਟਰੈਕਟਰ ਲਾ ਕੇ ਪੱਧਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਕਾਰ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਨਗਰੋਂ ਸੰਤ ਨਗਰ ਆਇਆ। ਇਹ ਪੱਧਰੀ ਹੁੰਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਖਣ ਲਈ ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ ਵੀ ਨਾਲ ਸਨ।

ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੈਅ ਹੋਇਆ। ਵਹਿਮੀ ਜੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਹੀ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਮੈਂ ਕੱਲ ਸ਼ਾਮੀਂ ਤੁਰਾਂਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜੀ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਵਜੇ, ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ, ਹਿਸਾਰ ਵਾਸਤੇ ਚੱਲੇ। ਉੱਥੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ।

18 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਸਵਾ ਪੰਜ ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਸ੍ਰ: ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ 24 ਆਰਾਮ ਬਾਗ਼ ਲੇਨ ਗਿਆ। ਅੱਗੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰ: ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਦੇ ਮੌਕੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕੀਤਾ। ਅੱਜ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਪੁਰਬ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਮਾਨਪੁਰੀ, ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਆ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਸ੍ਰ: ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਹੋਏ।

ਪੂਸਾ ਇਨਸਟੀਚਿਊਟ

ਅੱਜ ਇਕ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਪੂਨਾ ਇਨਸਟੀਚਿਊਟ ਵੀ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸ੍ਰ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਵਡਾਣੀਏ, ਸ੍ਰ: ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਢੋਟੀਆਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਪਸ਼ੂ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ। ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਧੀਆ ਸੀ ਪਰ ਨਤੀਜੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਗਊ (ਨੌ ਲੱਖੀ) 14150 ਪਾਊਂਡ ਸੂਏ ਦਾ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪੂਸਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਜੋ ਕਦੇ ਵੱਧ ਦੁੱਧ ਦੇ ਹਟੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰਾ 13004 ਪਾਊਂਡ ਸੀ। ਅੱਜ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 10,000 ਪਾਊਂਡ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗਊ ਹੈ।

ਵੇਲੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਤੁਹਾਡਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਡੇਅਰੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਂਹ-ਨਾਂਹ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾਲ ਲਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅਮਿਤਵਾਂ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਵੀ ਪਸ਼ੂ ਵੇਖੇ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਦੀਵਾਨ

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਹਾੜ ਗੰਜ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਾ। ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸਿਆਣੇ-ਸਿਆਣੇ ਸੱਜਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਰੋਤੇ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਉਪਸਥਿਤ ਸਨ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਆਖਣ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਿਆਂ ਮੈਂ 15-20 ਮਿੰਟ ਲਈ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ, ਠਾਕਰ ਜੀ, ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਗੋ-ਸੇਵਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਲਾਲਾ ਹਰਿਦੇਵ ਸਹਾਇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਸਦਰ ਬਜ਼ਾਰ ਗਏ ਤੇ ਛਪਣ ਵਾਲੇ ਟਰੈਕਟ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨਵੇਂ

ਸਿਰਿਓਂ ਪਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ ਕੀਤੀ।

19 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਪਹਾੜ ਗੰਜ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਘੰਟਾ ਦਸ ਮਿੰਟ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 'ਤੇ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਪਰ ਕਈ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੀ।

40 ਮਣ ਆਟਾ

9 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਸੰਤ ਵਹਿਮੀ, ਸ੍ਰ: ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਲਾਲਾ ਹੰਸ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੰਘ-ਸੰਚਾਲਕ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਲਾਲਾ ਹਰਿਦੇਵ ਸਹਾਇ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਏਥੇ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੋਪ-ਅਸ਼ਟਮੀ ਸਮੇਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਰੋਟੀ ਆਦਿ ਦਾ ਖ਼ਰਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਚਾਲੀ ਮਣ ਆਟਾ ਦੇਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਘੁੰਮਦੇ-ਘੁਮਾਉਂਦੇ ਸ੍ਰ: ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਏ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਵੇਰ ਵਾਲੀ ਤਕਰੀਰ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਕਤਾ ਉੱਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ।

19 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੰਗਰਾਮੀਏ

ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਮਨ ਸੰਗਰਾਮੀਏ ਡਾਕਟਰ ਕਿਚਲੂ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਨੇ ਰਸ-ਭਰਪੂਰ, ਮਨ-ਮੋਹਣੀਆਂ ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਮਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਘਰ-ਘਰ ਪੁਚਾਣ।

ਮੈਂ ਰਾਤ ਸ੍ਰ: ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੱਟ ਦਿਨੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ।

23 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਸੰਤ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਦੁਆਰਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ 10-30 ਵਜੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਕੁਛ ਨਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕੀਤਾ

ਕਾਮਰੇਡ ਚੱਢਾ ਅਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਅਨੰਦ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਕਿ ਹੜ੍ਹ ਪੀੜਤਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਲੋਕ-ਕਮੇਟੀ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਪ 21 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਗਵਰਨਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਸਾਰਾ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਹੈ। ਕੋਈ ਧੜਾ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੈਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਛੁਹ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੱਲਦੀ ਗੱਲੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪ ਨੇ 100 ਮਣ

ਕਣਕ ਅਤੇ 100 ਮਣ ਛੋਨਾ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਹੜ੍ਹ ਪੀੜਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਲੋਕ-ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਥੋਂ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਵਲੋਂ ਆਈ ਚਿੱਠੀ ਜਾਣ, ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਅਸੀਂ ਉਡੀਕ ਉਡੀਕ ਕੇ ਹੀ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਦਾਣੇ ਦੇ ਆਏ ਹਾਂ।

ਰੀਝ

ਦੁਪਹਿਰੇ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਤੇ ਬਚਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੀਮਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖ ਕੇ ਕਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਤਿੱਖੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਐਤਕਾਂ ਸਿਆਲ ਵਿਚ ਬਾਦਾਮ ਪਾਕ ਬਣਾ ਕੇ ਖਾਹ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਸਤਰ ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਬਿਰਧ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ (ਜਮਸ਼ੇਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ, ਜੋ ਜਵਾਨੀ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹੇ।) ਨੇ ਕਿਹਾ : ਫੇਰ ਕਵੀ ਨੂੰ ਕੋਲ ਹੀ ਲੈ ਆਓ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ।

ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।

27 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਜੇ ਏਥੇ ਹੀ ਹਨ।

ਦੋਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸੁਪਤਨੀਆਂ ਵੀ ਅੱਜ ਏਥੇ ਆ ਗਈਆਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਰ ਦੀਵਾਲੀ 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਪਹੁੰਚਾਂ।

28 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਜਦੋਂ ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਮੈਂ ਅਤੇ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵਿਚ, ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਾਚ ਰਹੇ ਸਾਂ ਤਾਂ 11 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਆਪ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ, ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ। ਮੈਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗਲ ਲੱਗਕੇ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤਾਂ ਦਿਲ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਨਹੀਂ ਬੁੱਝਦੀ। ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਵਿਚ ਛਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਖਾਈਆਂ।

29 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਰਾਤ ਦੇ ਸ੍ਰ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਏਥੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ ਖ਼ਾਨ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਵਾਸਤੇ ਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਲਿਖਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਸ਼ੂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਲਈ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਦੇ ਖ਼ਬਰ ਕਿ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇੱਕ ਤਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਏ ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ।

ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਭਾਰਤ ਸੇਵਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਨਰਾਇਣ ਲਈ ਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਲਿਖਾਂ। ਮੈਂ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੁਨੇਹਾ

ਮਿਲਿਆ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬੜੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਅੱਜ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮੈਥੋਂ ਸੁਣੀਆਂ ਤੇ ਬੜੀ ਸਾਦਗੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ : ਅੱਜ ਟਬ ਬਾਥ ਨੂੰ ਦੇਰ ਹੀ ਹੋ ਗਈ।

ਬਾਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਢੋਟੀਆਂ

ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਤ ਨਗਰ ਪਧਾਰੇ। ਏਥੇ ਬਾਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਢੋਟੀਆਂ ਦੇ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਸਧਾਰਣ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪੁਰਾਣੇ ਰੱਸਾ-ਕੱਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਰਜ ਪੰਚਮ ਦੇ ਭਾਰਤ ਆਉਣ 'ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈ ਕੇ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਰੱਸਾ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਢੋਟੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਰੱਸਾ-ਟੀਮ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਸਿੰਘ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਢੋਟੀਆਂ (ਲਾਇਲਪੁਰ) ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਚੋਂ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵੱਸ ਗਏ ਸਨ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬੜੇ ਵਧੀਆ ਸਿੱਖ ਸਨ। ਸਦਾ ਹੀ ਸੋਧੀ ਅਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ਰਹੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਨਗਰੋਂ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਕਰੀਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣੇ ਹਨ ਤੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਾਤ ਕੱਟਣੀ ਹੈ। ਉਰਲੇ ਕਰੀ ਵਾਲੇ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਇਦ ਸੰਤ ਅਨੋਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣਾ ਹੀ। ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਰਤਣਗੇ।

30 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ

10 ਕੁ ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ : ਠਾਣੇਦਾਰ ਨਕੋੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਵੀ ਓਥੇ ਜਾਹ।

ਉਦਾਰਤਾ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੱਸੀ (ਗਊ ਦਾ ਨਾਂ) ਦਾ ਵੱਛਾ ਲਿਆਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਗਊ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਦੇ ਪਾਸੋਂ ਲੈ ਗਏ ਸਾਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਸਾਲਾ ਇਸ ਵੱਛੇ ਦਾ 500 ਰੁਪੈ ਦਿਆਂਗੇ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਇਹਦੀ ਮਾਂ, ਸਣੇ ਇਸਦੇ ਮੁਫ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਚਰਾਈ ਲਈ ਵੀ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਏਥੇ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟ

ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਪਸ਼ੂ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਗਊਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਲੱਗਦਾ ਏ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣਾ ਦਿਓਗੇ। ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਬੜਾ ਫ਼ਰਕ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਏ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ੰਕਰ ਲਾਲ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਆਇਆ। ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਇਕ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਕਰਵਾਏ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆ ਭਾਗ ਲੈਣ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨਾਲ।

31 ਅਕਤੂਬਰ 1958

ਰਾਤੀਂ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਬੁਖ਼ਾਰ ਸੀ ਪਰ ਤਬੀਅਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਤੇ ਹਲਕੀ-ਫੁਲਕੀ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਹੈ। ਅੱਜ ਲੋਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵਡੇਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆ-ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਰਸੇ ਤੋਂ ਆਏ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਠੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਲੀ ਕਰਨ ਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਲੜਾਈ ?

ਮੈਂ ਨਿੱਤ ਵਾਂਗ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ (ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਸੀ) ਕਿ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਖ਼ੂਨਣਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਦਮਦਮੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਲੜਾਈ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਤਿਆਰ ਈ ਖਲੋਤੇ ਨੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ (ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜੀਪ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਕਾਰ ਲੈ ਜਾਣ ਤੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਲੜਾਈ ਰੋਕਣ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸ੍ਰ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ।

ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਲੜਾਈ ਦੀ ਥਾਂ ਝਗੜਾ ਈ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ।

ਪਸ਼ੂ ਮੇਲਾ

ਪਸ਼ੂ ਮੇਲੇ ਦਾ ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਵਧੀਆ ਪਸ਼ੂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਨੂੰ ਲਈ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਹਰ ਟਾਹਲੀਆਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਪਾਸ ਸਨ, ਜਦ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਜਿਸ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ, ਉਹ ਗੋਹੇ ਚੁਗਣ ਜਾਹ। ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਹਾ-ਧੋ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਉਪਰੰਤ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਦਰਜੇਬੰਦੀ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੋਈ ਸਵਾ ਕੁ ਸੌ ਪਸ਼ੂ ਆਏ।

ਚੱਲਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਾਲਾ ਵੱਛਾ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਿਆ।

ਇਕ ਵਜੇ ਤੱਕ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਜੇਤੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਫਹਿਰਿਸਤਾਂ ਤੇ ਸਨਦਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ। ਦਰਸ਼ਕ ਲੋਕੀਂ ਬਹੁਤ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਗਹਿਮਾ-ਗਹਿਮ ਦਿਲਚਸਪ ਸੀ।

2 ਨਵੰਬਰ 1958

ਪਸ਼ੂ ਮੇਲਾ

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਹੀ ਫਹਿਰਿਸਤਾਂ ਨਾਲ ਇਨਾਮੀ ਸਨਦਾਂ ਤੇ ਰੁਪਏ ਅਟੈਚ ਕਰਨ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਸਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਇਕਦਮ, ਐਨ ਵੇਲੇ ਸਿਰ, ਪਹਿਲੀ ਤਰਤੀਬ ਬਦਲਕੇ ਦੂਜੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਤਿਆਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਦੋ ਵੱਜ ਗਏ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਵੇਰ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਜਾਨ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ। ਸੁਆਦ ਆ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੱਟ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਰੋਸ ਦਿੱਤੀ : ਕੜਾਹ, ਫਿਰਨੀ, ਰੋਟੀ, ਸਬਜ਼ੀ, ਦਾਲ, ਮੱਖਣ।

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੀ ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਸਕੱਤਰ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਭਾਰਤ ਸੇਵਕ ਸਮਾਜ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਕੇ. ਐਨ. ਦੂਬੇ, ਲਾਲਾ ਹਰਿਦੇਵ ਸਹਾਇ ਆਦਿ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠ ਸੱਜਣ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਸਕੱਤਰ ਸੈਂਟਰਲ ਕੌਂਸਲ ਆਫ਼ ਗੋਸੰਵਰਧਨ, ਦੀਵਾਨ ਚਮਨ ਲਾਲ ਤੇ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਨੀਮਲ ਹਸਬੈਂਡਰੀ ਪੰਜਾਬ, ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਢਾਈ ਵਜੇ ਇਨਾਮ ਵੰਡ ਦਾ ਅਜਲਾਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਨਾਮ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਮੈਂ ਹੀ ਅਨਾਊਂਸ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਮਸਾਂ, ਅਨ੍ਹੇਰਾ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਕੰਮ ਮੁੱਕਿਆ।

ਸ੍: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਰਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁੱਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੀਬੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਸੀ ਫ਼ੀਸਦੀ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਕੋਮਲਤਾ ਤੇ ਤਰਸ ਹੈ।

3 ਨਵੰਬਰ 1958

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਦੁਪਹਿਰੇ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹਿਸਾਰ ਨੂੰ ਗਏ, ਏਥੋਂ ਇਹ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਾਣਗੇ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਵੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਹਿਸਾਰ ਸੰਤ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ।

ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਛੋਟੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਪੇਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੇਕੀਂ ਗਈ।

ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ) ਅਜੇ ਏਥੇ ਹੀ ਹੈ। ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹ ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਘਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਬਤ ਦੱਸਿਆ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਨਾ ਕਰਨੀ, ਸਾਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲੈਣਾ। ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਓ ਤੇ ਪੰਜਾਵੇ ਦੀ ਫ਼ਿਲਹਾਲ ਠੇਕੇ ’ਤੇ ਦੇ ਦਿਓ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਹਾੜੀ ਬਿਜਾਣ ਲਈ ਇਸ ਸਮੇਂ ਚਾਰ ਘੁਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ’ਚੋਂ ਅੱਧ ਜਾਂ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਉਪਜ ਦਾ ਨਾ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ।

ਦੁਪਹਿਰੇ ਸੂਬਾ ਵਰਿਆਮ ਸੰਘ (ਜਮਸ਼ੇਰ, ਡੇਰੇ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ) ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਆਇਆ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਗਾਂ ਬਾਬਤ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

4 ਨਵੰਬਰ 1958

ਕੌਣ ਵੱਖ ਹੈ

ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ : ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਕਾਕੇ (ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੁਝ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਡੋਰੀ ਵਾਲੇ ਕੋਈ ਰਾਜ਼ੀਨਾਵੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਾ ਭੇਜੀਆਂ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਪੰਡੋਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਿਤੂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸੱਦ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਦੱਸਿਆ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਦੀਵਾਲੀ ਤੱਕ ਉਡੀਕ ਲਈ ਵਕਤ ਮੰਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰ ਅੱਜ ਵਛੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨੰਬਰ ਲਾਏ ਜਿਹੜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾਲ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗੇ।

ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਸਵੇਰੇ 10 ਕੁ ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਲਈ ਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਲਏਂਗਾ ਜਾਂ ਲਿਖ ਲਏਂਗਾ। ਕਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਹਕੀਕਤ ਜਾਣਨ ਲਈ ਮੱਦਦ ਦੇਣਗੀਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਦੱਸਿਆ : ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਤੇ ਵੱਡਾ ਕਾਕਾ ਰਾਤੀਂ ਡੀ. ਸੀ. ਹਿਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਪਰੇਮ ਕੁਮਾਰ ਗੋਇਲ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ’ਤੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਸੀ ਪਰ ਏਥੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧੜੇ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਸੁਣ-ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਥੱਲੇ ਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਅਸਲੋਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਰਦਿਆਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ’ਤੇ ਫਿਰ ਯਕੀਨ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਨੌਕਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਉਤਲਿਆਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ’ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਿਚੋਲਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਬਾਬਤ ਦੱਸਿਆ : ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸ੍: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ (ਕੈਰੋਂ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ) ਨਾਲ ਸੁਲਾਹ ਕਰ ਲਓ। ਉਹ ਸੁਲਾਹ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਹੋਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੀ ਗੱਲ ਰਾਸ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮਿਲਣੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਕੈਰੋਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ ਤੇ ਉਹਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਰ ਲਏਗਾ ਤੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਲਿਆਕਤ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵਜਾਵੇਗਾ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਵੀ ਇਹਸਾਨ ਦਾ ਡੰਡਾ ਉੱਪਰ ਰੱਖੇਗਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ: ਏਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦੱਸਣੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਭਲੇ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ।

ਉਸ ਵਕਤ ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਜਲ ਲੈ ਕੇ ਪਾਸ ਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ : ਵੱਡਾ ਕਾਕਾ ਅਜੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾਦਾਨ ਹੈ। ਉਹ ਤਰਸਖੋਰਾ ਹੈ। ਉਹਨੂੰ ਆਖੋ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੱਪ ਘੁੱਟ ਕੇ ਰੱਖੋ।

ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੋਟ

ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਕ ਨੋਟ ‘ਸਤਿਜੁਗ’ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਫ਼ੇ ’ਤੇ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੁਅਤਬਰ ਜ਼ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ’ਤੇ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤੀ ਦਾ ਵਾਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਸ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਕੇ ਅਡੋਲ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿਣ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੌਣੇ ਕੁ ਚਾਰ ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ।

9 ਨਵੰਬਰ 1958

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਮੈਂ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪੰਜਾਵਿਓ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ)

ਤੁਰ, ਲੰਮੀ ਆ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰੀ (ਬਸ) ਫੜੀ ਤੇ ਸਵਾ ਦੋ ਵਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਏਥੇ ਅਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਚਿੱਤ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਾ (ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਰਚਾਰਕ) ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਮਿਲੇ : ਆ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀਏ ! (ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਹੱਲੇ ਦੇ ਦੀਵਨ ਲਗਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ) ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਿਤਾ-ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਸੁੱਖ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ।

ਫੇਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਵਡਾਣੀਏ ਮਿਲ ਪਏ, ਮੈਨੂੰ ਸਾਥ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ, ਸ੍ਰ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪੱਧਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮਹੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘਰ ਡੇਰਾ ਲੁਆ ਕੇ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

10 ਨਵੰਬਰ 1958

ਦੀਵਾਲੀ

ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਦਿਹਾੜਾ ਹੈ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਵਡਾਣੀਆਂ, ਸ੍ਰ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪੱਧਰੀ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਘੁੰਮਣ ਗਏ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਬੇਓੜਕੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗਿਆਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੱਸਿਓ ਨੇ : ਕੱਲ੍ਹ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆ ਸੀ, ਬਿਜਲੀ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਨ। ਦਿੱਲੀ ਵੀ ਗਏ ਸਾਂ, ਉਥੇ ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਨਰਾਇਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 'ਤੇ ਰਾਮ ਨਰਾਇਣ ਚੌਧਰੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਕੇ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੈਤਿਕ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ, 'ਮੁੜ ਸੋਚ ਕੇ ਦੱਸਾਂਗੇ' ਕਹਿਕੇ ਟਾਲਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ (ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ) ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਾਂ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਗਰਾਮ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਿਓ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸ਼ੰਕਰ ਲਾਲ (ਸਰਸਾ) ਹੁਰੀਂ 17 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ੁਲਮ-ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਏਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਸਾਂਝੀ ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ ਲੋੜਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜਲੰਧਰ ਜਾ ਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਲਵਾਂ।

ਮੈਂ ਅੱਜ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ (ਕਮਿਊਨਿਸਟ) ਪਾਰਟੀ ਦਫ਼ਤਰ ਗਿਆ। ਥੱਲੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕਾਮਰੇਡ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਝਬਾਲ ਮਿਲ ਪਏ। ਕਾ: ਭੁੱਲਰ ਨੇ ਗੱਲੀਂ-ਗੱਲੀਂ ਆਖਿਆ: ਤੂੰ ਵਿਚੋਲਾ ਹੈਂ, ਯਤਨ ਕਰ ਜੇ ਕਿਤੇ ਇਕ ਦੂੰਹ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਖਲ੍ਹਾਰਣਾ ਚਾਹੁੰਣ ਤਾਂ ਖਲ੍ਹਾਰ ਲੈਣ ਪਰ ਦੂਜੀਆਂ ਕੁਝ ਵਜ਼ਨੀ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਰਲ ਕੇ ਲੜਿਆ ਜਾਏ ਕਿਉਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ

ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸ੍ਰ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੁਰਗਾਪੁਰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਤੇ ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਵੇਖਣ ਗਏ। ਸ੍ਰ: ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ

ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਬੂਟਾ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਵੀਂ, ਇਕ ਸਾਬਕਾ ਜੱਜ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕੁਝ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ 'ਤਿਲ ਧਰਨ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ', ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਓਨੀ ਪਬਲਿਕ ਸੀ ਅੰਦਰ, ਪ੍ਰਕਰਮਾ, ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਉੱਤੇ। ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਲਾਟੂਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਸਵਰਨ ਮੰਦਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਲ ਵਿਚ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕੰਵਲ ਵਾਂਗ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਵੀ ਚੱਲਦੀ ਵੇਖੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਹੁਤਾ ਦਿਲਚਸਪ ਲੱਗਿਆ।

11 ਨਵੰਬਰ 1958

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਉਪਰੰਤ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੌਹੇਂ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਭੋਗ ਪਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਵਾਰਿਓਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਏਥੇ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਮੈਂ ਅਤੇ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਾਂਦਿਤਾ ਖੰਨਾ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਉਸਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਜੰਗ' ਦੀਆਂ ਤਰੁੱਟੀਆਂ ਸਮਝਾਈਏ।

ਖੰਨਾ ਜੀ ਆਏ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਪਰੋਕਤ ਅਣਛਪੀ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨਾ ਮੰਨ ਗਏ।

ਅੱਜ ਸ਼ਾਮੀਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਮਿਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਨੂੰ ਤੋਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਜਾਵਾਂ (ਜਲੰਧਰ) ਤੇ ਪਤਾ ਕਰਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ 17 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਅਨਿਆਇ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਅਤੇ ਸਰਸਿਓਂ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ।

ਕਾ: ਸੁਰਜੀਤ

ਦਿਨ ਡੁੱਬਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਜਲੰਧਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਮਿਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਵੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ : ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਅਨਿਆਇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਾ ਛੱਡੋ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੜਾਈ ਵੀ ਇਹ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲੜ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਧੀਆ ਵਕੀਲਾਂ ਤੋਂ ਮੱਦਦ ਲੈ ਲਈਏ। ਕਾਮਰੇਡ ਨੇ ਘੰਟਾ ਭਰ ਬੜੀ ਹਿਤ ਭਰੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਅੰਤ ਉਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਤੁਸੀਂ ਬੇਸ਼ਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵਿਖਾਓ।

ਰਾਤ ਮੈਂ 'ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਯਾਦਗਾਰ' ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਕੱਟੀ।

12 ਨਵੰਬਰ 1958

ਅੱਜ ਝੱਖੜ ਝਾਂਜੇ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਪੱਛੋਂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ।

13 ਨਵੰਬਰ

ਰਾਤ ਭਰ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਸਰਸਾ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ. ਦੇ ਘਰ ਪਨਾਹ ਲਈ। ਏਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਤਾਰ ਮਿਲੇ। ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ।

14 ਨਵੰਬਰ 1958

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੌਣੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਜੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਰੌਣਕ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੱਗੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣਾਈ। ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਹੁਰਾਂ ਕੀ ਕਿਹਾ, ਉਹ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਦੱਸਿਆ।

ਮੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜ਼ਮੀਨ ਬੀਜਣ ਲਈ, ਪਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ : ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਜੁ ਹੈਗੇ ਹਾਂ, ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ, ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਪ੍ਰਬੰਧ। ਪਰਵਾਨਾ ਹੁਰਾਂ (ਮੇਰਾ ਸਾਲਾ) ਨੂੰ ਵੀ ਏਧਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਖੱਤ ਪੱਤਰ ਰੱਖੀਂ।

ਅੱਜ ਇਕ ਉਚੇਚੀ ਗੱਲ ਏਹ ਆਖੀ : ਸਵੇਰੇ ਪੰਡੋਰੀ ਵਾਲਿਆਂ (ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਾਸੀ) ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਜੁੜਨੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਵੀ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਆ ਜਾਈਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੋਟ ਕਰ ਲਈਂ। ਫੇਰ ਲੋਕ ਮਗਰੋਂ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਡਾਕ ਵਿਖਾਈ ਤੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸੰਤ ਨਗਰ ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ 'ਵਹਿਮੀ' ਦੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਭੇਜਿਆ।

14 ਨਵੰਬਰ 1958

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰੌਣਕ ਰਹੀ। ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਮੈਂ 'ਦੀਵਾਲੀ ਬੀਤ ਗਈ' ਮਜ਼ਮੂਨ ਸੁਣਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਥਾਪੀ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਦੱਸੀ ਕਿ : ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਬੜਾ ਝੁਕਦੇ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਝੂਠਿਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੱਲਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੋਈਆਂ।

17 ਨਵੰਬਰ 1958

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਾਂਸੀ ਵਿਖੇ ਇਕ ਗਊ, ਆਪਣੀ ਪਸ਼ੂਸ਼ਾਲਾ ਲਈ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲਈ ਗਏ ਜਿਸਦਾ ਮਾਲਕ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਊ ਪਾਲਨ ਸ਼ੌਕ ਨੂੰ ਵੇਖ 25 ਪੈਲੀਆਂ ਮੁੱਲ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤਨਾ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਆਏ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉ ? ਦਿਨ ਬੜਾ ਠੰਢਾ ਠੰਢੌਰਾ ਸੀ।

18 ਨਵੰਬਰ 1958

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਵੇਰੇ 7 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰਸੇ ਵਲੋਂ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਮਿਲਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕੀਤੇ ਨੇ। ਮੇਰੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ

ਜਿਹੜੇ ਪੰਡੋਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਹੋਰ ਮੋਹਲਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਦੀ ਅੱਜ ਤਾਰੀਖ਼ ਸੀ।ਹੋਰ ਵੀ 140 ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ, ਸਰਸੇ, ਅਗਲੀ ਤਾਰੀਖ਼ 2 ਦਸੰਬਰ ਪੈ ਗਈ ਹੈ।

ਜਵਾਨੀ ਕੈਸੀ

ਮਾਲਿਸ਼ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਪਣੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਤੇ ਤਾਕਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ : ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ (ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ) ਇਕ ਮੱਝ ਦਾ ਇਕ ਵੇਲੇ ਦਾ 16 ਸੇਰ ਪੱਕਾ ਦੁੱਧ, 200 ਬਾਦਾਮਗਿਰੀ ਛਿੱਲੀ ਹੋਈ, ਬਿਨਾਂ ਪਾਣੀਓਂ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਰੋਜ਼ ਪੀਂਦੇ ਸਾਂ। ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਮੇਰੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ। ਕੋਠੀ ਵਾਲੇ (ਖੂਹ ਹਰਟ) ਦੇ ਅਸਾਂ ਦੋਹਾਂ 76 ਗੇੜੇ ਲਿਆਂਦੇ ਭਰੀਆਂ ਮਾਹਲਾਂ ਨਾਲ। ਫੇਰ ਨਹਿਰ 'ਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨੇ ਸੱਤ ਹੱਥ ਚੌੜੇ ਤੇ ਸੱਤ ਹੱਥ ਡੂੰਘੇ ਖੂਹ ਲਈ ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟ-ਪੁੱਟ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁਕਾਈ। ਪਰ ਥਕਾਵਟ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

'ਅੜਬੰਗੀ (ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਮਰ੍ਹਾਣੇ ਦਾ) ਹੁਰਾਂ ਇਕ ਘੋੜਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਗਲ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਜਦ ਉਸਦਾ ਜੀ ਕਰਨਾ ਅੜੇਸ ਦੇ ਕੇ ਸੰਗਲ ਤੋੜ ਦੇਣਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਛੁੱਟ ਕੇ ਇਕ ਘੋੜੀ ਮਗਰ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਘੋੜੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗਲੀ ਵਲ ਕਰਕੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਖਲੋ ਗਿਆ। ਤਦ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ (ਇਕੋ ਹੱਥ ਨਾਲ) ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਰੱਸਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਲਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ 5-7 ਖ਼ਤ ਲਿਖਕੇ ਡਾਕੇ ਪਾਏ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ ਅੱਜ ਸਰਸਿਓਂ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਆਏ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਸੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ।

19 ਨਵੰਬਰ 1958

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਸਰਸੇ ਆਏ ਈ ਨਹੀਂ। ਤੇ ਉਹ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਏ। ਜਦ ਮੈਂ ਖੁਰਾ ਬਣਾਨ ਲਈ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ : ਤੈਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਧੀਆ ਖੁਰੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਉੱਥੇ ਚਿੜੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਸਭ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤੇਰੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਾਂਗੇ।

ਸ੍ਰ: ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਅਤੇ ਚੰਦਰਹਾਂਸ (ਸੇਠ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ) ਵਾੜੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ।

ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ

ਏਥੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਜਦ ਤੂੰ ਗਊ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਸੈਂ, ਮੈਂ ਸੰਕਲਪ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਝੋਟੀ ਸੂਈ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਦਿਆਂਗੇ—ਪਰ ਉਹ ਤੂ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਮੱਝ 15 ਸੇਰ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਕੀਮਤ 700 ਰੁਪਏ

ਹੈ ਪਰ 400 ਰੁਪਏ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਸੰਕਲਪ ਕਰਦੇ ਹਾਂ 300 ਤੂੰ ਦੇ ਦੇ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਮੈਨੂੰ ਮਹਿੰ ਨਹੀਂ ਲੋੜੀਂਦੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦਿਓ। ਮੇਰੇ ਵੱਛੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗਾਂ ਖ਼ਰੀਦਾਂਗਾ ਜੁ 5-6 ਸੇਰ ਦੁੱਧ ਦੇਵੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਚੰਦਰਹਾਂਸ ਨੂੰ (ਇਹ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ ਵੀ ਸੀ) ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ : ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਵੀ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪਵੇ, ਗਊ ਲਈ ਰਕਮ ਦੇ ਦਿਓ। ਵੱਛੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਫੇਰ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।

ਜ਼ਮਾਨਤ ਕਿਸ ਸ਼ਰਤੇ ?

ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਿਆ : ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਛੋਟੇ ਕਾਕੇ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਅਫ਼ਸਰ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸੌਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤਦ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਦ ਤੱਕ ਛੋਟੇ ਕਾਕੇ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਵੀ ਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਨਿਆਂ ਪੂਰਵਕ ਕੰਧਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਏ ਦੇਵੋ ਪਰ ਦੂਜੇ ਤਿੰਨ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਛੱਡੋ।

ਮੁਸੱਵਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਸੰਤ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ ਜਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਨਾਣ ਦੇ ਸਕੈੱਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ, ਆਪ ਨੇ ਸਕੈੱਚ ਵੇਖ ਕੇ ਨੁਕਸ ਦੱਸੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

20 ਨਵੰਬਰ 1958

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ: ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਅੰਕ ਕੱਢਣ ਬਾਰੇ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਦੇ ਕੇਸ ਮੁਤਲੱਕ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਲਾ ਸੁਨੇਹਾ ਵੀ। ਮੇਰੀ ਝਿਜਕ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ : ਆਪ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੀ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ, ਸੋ ਠੀਕ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਢਾਈ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਚੋਣ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਰੇਡੀਓ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਨ ਲਈ ਆਖਿਆ।

ਚੰਬਲ ਦੀ ਦਵਾਈ

ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਪਾਠ ਲਈ ਬੈਠਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੰਬਲ ਦੀ ਇਕ ਆਜ਼ਮੂਦਾ ਦਵਾਈ ਦੱਸੀ : ਗੰਧਕ ਆਂਵਲੇ ਸਾਰ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਸੌ ਵਾਰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਕੇ, ਬਾਰੀਕ ਪੀਹ ਕੇ ਇਕ ਮਾਸੇ ਤੋਂ ਦੋ ਮਾਸੇ ਤੱਕ, ਅੱਧ ਛਟਾਂਕ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਤੇਲ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਤਿਹਾਵਲ ਦੇ ਕੜਾਹ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬੁਰਕੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਖੁਆਏ। ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕੀ ਦਿਨ ਖਾਵੇ, ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਫੇਰ ਵੀ ਖਾਵੇ ਖੁਆਵੇ। ਸ਼ਰਤੀਆ ਹੈ।

ਚੀਰਾ ਚੰਦਰੇ ਨੂੰ

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੈਰ ਕਰਨ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਚੰਦਰਾ ਭਾਵੇਂ ਕੱਚਾ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਚੀਰਾ ਦੇ ਕੇ ਸੰਧੂਰ, ਲਦਾ ਸੱਜੀ, ਛੋਟੀ ਇਲਾਇਚੀ ਸਮ ਵਜ਼ਨ ਤੇ ਇੱਕ ਦੇ ਵਜ਼ਨ ਤੋਂ

ਅੱਧਾ ਨੀਲਾ ਥੋਥਾ ਪੀਹ ਕੇ ਮਿਲਾਕੇ, ਚੀਰੇ ਵਿਚ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਬੇਰੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਨਾਲ ਯਕੀਨਨ ਆਰਾਮ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਦਰੋਗਾ ਪ੍ਰਦੁਮਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਟੋਟਕਾ ਹੋਰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ : ਦੇਸੀ ਲੂਣ (ਪਹਾੜੀ) ਸੱਜੀ ਲੋਟਾ ਤੇ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਨੀਲਾ ਥੋਥਾ ਮਿਲਾ ਕੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਉਪਰੋਂ ਬੇਰੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਨਾਲ ਯਕੀਨਨ ਆਰਾਮ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੱਧੇ ਸਿਰ ਦੀ ਪੀੜ

ਚੱਲਦੀ ਗੱਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਅੱਧੇ ਸਿਰ ਦੀ ਪੀੜ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਬਿਹਬਲ ਤੁਰਿਆ ਆਵੇ, ਦੇਸੀ ਸਾਬਣ ਨੂੰ ਸਿੱਪੀ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ, ਘਸਾ ਕੇ, ਅੱਕ ਦੁੱਧ ਜਿੰਨਾ ਮੋਟਾ ਕਰਕੇ ਮੁਖ਼ਾਲਫ ਅੱਖ ਵਿਚ ਇਕ ਸਲਾਈ ਪਾ ਦੇਈਏ, ਪੀੜ ਫ਼ੌਰਨ ਉੱਡ ਜਾਵੇਗੀ। ਅੱਖ ਦੋ ਕੁ ਦਿਨ ਰੜਕੇਗੀ ਪਰ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

22 ਨਵੰਬਰ 1958

ਸਵੇਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ, 9 ਤੋਂ 12 ਤੱਕ, ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰਹਾਂਸ ਕੁਝ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਅਖ਼ੀਰਲੇ ਘੰਟੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ।

ਜੱਫ਼ੀ ਪਿਆਰ ਵਾਲੀ

ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਜੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਉੱਠਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਕ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਰਤੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਜੱਫ਼ੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਮੁਸਕਰਾਂਦਿਆਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਕਦੇ-ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਜੱਫ਼ੀ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਹਾਣਦਿਆਂ ਨਾਲ। ਅਤੇ ਫੇਰ ਕਹਿਓ ਨੇ, ਦਾਹੜੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ, ਇਹਦੇ ਰਹਿਤ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਰੁਕ ਕੇ ਬੋਲੇ : ਓਧਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਆਪਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਡਰੀਦਾ ਹੈ। ਚੱਲਦੀ ਗੱਲੇ ਮੈਂ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤਾ : ਬਿਨਾਂ ਗਲਵੱਕੜੀ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਈ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ—ਨਾਲੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਆਪ ਹਾਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ।

ਮੁੜਕੇ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਏ।

ਉੱਚੇ ਤਬੇਲੇ, ਜੁ ਪਸ਼ੂ ਵਾੜੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਚੱਠ ਦਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਵਾਇਆ।

ਪਾਗ਼ਲਪਣ

ਪਰਸੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਾਗ਼ਲਪਣ ਦੀ ਦਵਾਈ ਲਈ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਹ ਦੱਸੀ। ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ੀ ਹੈ।

1 ਛਟਾਂਕ ਘਿਉ ਵਿਚ 4 ਛਟਾਂਕ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ, ਅੱਗ 'ਤੇ ਪਕਾਣਾ। ਜਦ ਘਿਉ ਤੇ ਪਾਣੀ 2 ਛਟਾਂਕ ਰਹਿ ਜਾਣ ਤਾਂ ਠੰਢਾ ਕਰਕੇ (ਹਿਲਾਂਦਿਆਂ-ਹਿਲਾਂਦਿਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਘਿਉ ਜੰਮ ਨਾ ਜਾਵੇ) ਪਿਆਓ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਸਾਤੇ ਪੀਤਿਆਂ ਕਾਫ਼ੀ ਲਾਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਅਜੇ ਉਪਰੋਕਤ ਲਿਖ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ (ਮੈਥੋਂ ਛੋਟਾ) ਭਾਈ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਵੇਂ ਵਲੋਂ ਤੁਰਦਾ ਹੀ ਆ ਪਹੁੰਚਾ। ਕਰੀਬ 50 ਮੀਲ ਸਫ਼ਰ।

22 ਨਵੰਬਰ 1958

ਸੂਰਜ ਮੁਖੀਆ

ਸਵੇਰੇ ਹੀ, ਮੈਂ ਅਜੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ—ਅੱਜ ਕੁਝ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ,

ਸੂਰਜ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਗਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਸੂਰਜ ਮੁਖੀਏ ਅਜੇ ਨਹਾ ਰਹੇ ਹਨ? ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ. ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਰਗੋ ਦੇ ਸਰਸਾ ਆਉਣ ਬਾਬਤ ਸੰਕੇਤ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਸਕੂਲ ਉੱਤੇ ਕੈਂਚੀਆਂ ਪਵਾਣ ਲਈ ਗਏ। ਇਹ ਦੂਜੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਹੈ, 100 ਫ਼ੁੱਟ ਲੰਮੀ।

ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਬਾਰੇ

ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੱਧੀ 11 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਆਇਆ। ਉਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਣ ਲਈ ਸੱਦਿਆ ਸੀ। ਦੋ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੈਂ ਤੇ ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਗਏ ਅਤੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੱਧੀ ਨੇ ਉਚੇਚੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ। ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਨਾਲ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਦੌਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ, 4 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰਸੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਫੇਰ ਡੂੰਘੀ ਰਾਤੀਂ ਆਏ।

24 ਨਵੰਬਰ 1958

8-30 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਮੈਨੂੰ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਵੇਖ ਗਏ। ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ 'ਤੇ ਇਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬੀਜਣ ਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨ ਵਖਣ ਲਈ ਲੈ ਗਏ।

ਬੰਤ ਕੌਰ-ਅਨੋਖ ਸਿੰਘ

ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਬੰਤ ਕੌਰ-ਅਨੋਖ ਸਿੰਘ ਕੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਏ। ਬੀਬੀ ਬੰਤ ਕੌਰ ਕੁਝ ਬਿਮਾਰ ਸੀ, ਦਰਦਾਂ ਕਰਕੇ। ਉਸਨੇ ਭੇਟਾ ਤੋਂ ਛੁੱਟ 200 ਰੁਪਏ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਕੁ ਮਿੰਟ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬੈਠੇ।

ਏਥੋਂ ਉੱਠਕੇ ਪਰਸੋਂ ਵਾਲੇ ਅਰੰਭੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵਾੜੇ ਵਿਚਲੇ ਉੱਚੇ ਤਬੇਲੇ ਵਿਚ ਗਏ। ਇਸ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਏਥੇ ਹੀ ਬੰਤ ਕੌਰ ਨਮਿਤ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਪੁਲਿਸ ਛਾਪਾ?

ਪਰਸੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹੀਏ। ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਛਾਪਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ, ਦਾਰੋਗਾ ਦੁੰਮਣ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ (ਜਮਸ਼ੇਰੀਆ) ਅਤੇ ਮਲਵਈ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਏਥੇ—ਜੀਵਨ ਨਗਰ—ਹੀ ਰਹੀਏ। ਮਗਰੋਂ ਜੇ ਛਾਪੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਚੌਕਸ ਰਹਿ ਕੇ,

ਸਭ ਆਏ ਅਮਲੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੇਈਏ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੱਲ੍ਹ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਹਰੀਪੁਰ ਦੇ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ 27 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਪਰਤਣਗੇ।

ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਅਕਾਲੀ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਅਤੇ ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਬੈਟਰੀ ਦੇ ਚਾਨਣ ਨਾਲ ਹੀ ਪੜ੍ਹੇ—ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਲੱਭ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੁਜੱਰਬ ਚੀਜ਼ਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨੋਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਖ਼ੂਨੀ ਬਵਾਸੀਰ

ਗਰਮੀ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੇ ਲਈ : ਟਾਹਲੀ ਦੇ ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਭਰ ਪੱਤੇ ਰਾਤੀਂ ਕੁੱਜੇ ਵਿਚ ਪਾ ਭਿਉਂ ਦੇਣੇ। ਸਵੇਰੇ ਮਲ ਕੇ ਉਸਦੇ ਲੁਆਬ ਵਿਚ ਦੇਸੀ ਸ਼ੱਕਰ ਪਾ ਕੇ 3 ਦਿਨ ਨਿਰਨੇ ਹਾਰ ਸਵੇਰੇ ਪੀਣੇ।

ਵਾਦੀ ਦੇ ਸੁਭਾ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਪਰਲੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਟਾਹਲੀ ਦੀ ਥਾਂ ਤਿਲਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਲੁਆਬ ਪੀਣਾ ਪਿਆਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਧਾਂਤ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਮਾਈ ਜੀ (ਵੱਡਿਆਂ) ਨੂੰ ਬਵਾਸੀਰ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਮਰ ਭਰ ਧਾਂਤ ਪੈਂਦੀ ਰਹੀ, ਜੁ ਮੈਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਅਤੇ 24 ਸਾਲ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਅਰਾਮ ਕੀਤਾ:

ਬੀਜ ਪੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੱਕਰ ਦੀਆਂ ਫਲੀਆਂ ਦਾ ਅਚਾਰ ਪਾ ਲਉ ਜਾਂ ਛਾਵੇਂ ਸੁਕਾ, ਬਾਰੀਕ ਕਰ, ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਮਿਸ਼ਰੀ ਪਾ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ਬੱਕਰੀ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਤਲੀ ਲਈ ਜਾਵੇ।

ਬਵਾਸੀਰ

ਭੰਗਰਾ ਬੂਟੀ 6 ਮਾਸ਼ੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਲੈ, ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ 3 ਮਾਸ਼ੇ ਦੇ ਦਾਣੇ ਕਾਲੀ ਮਿਰਚ ਪਾ, ਘੋਟ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 5-7 ਘੁੱਟਾਂ ਪਾਣੀ ਬਣਾ ਕੇ ਪੀ ਲੈਣੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੋ ਦਾਣੇ ਕਾਲੀ ਮਿਰਚ ਤੇ ਦੋ ਮਾਸ਼ੇ ਬੂਟੀ ਤੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਦੋ ਦਾਣੇ ਕਾਲੀ ਮਿਰਚ ਇਕ ਮਾਸ਼ਾ ਬੂਟੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਘੋਟ ਕੇ ਵਰਤਣੀ।

ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ। ਛੋਲੇ ਸਾਬਤ ਪੀਹ ਕੇ ਉਸਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਰੋਟੀ ਸਿਰਫ਼ ਪਾਣੀ ਨਾਲ। ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਪਰਹੇਜ਼।

ਤੇਈਆ ਤੇ ਬੁਖ਼ਾਰ

(1) ਲਾਲ ਫਟਕੜੀ ਦੀ ਖਿੱਲ ਬਣਾ ਕੇ ਖੰਡ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਦੇਣ 'ਤੇ ਤੇਈਆ ਜਾਂ ਆਮ ਬੁਖ਼ਾਰ ਨੂੰ ਅਰਾਮ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਪਾਨ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ।

(2) ਪੰਚ ਭੱਦਰ ਕਾੜ੍ਹਾ : ਗਲੋਅ, ਚਰਾਇਤਾ, ਪਿਤ ਪਾਪੜਾ, ਨਾਗਰ ਮੋਥਾ ਤੇ ਸੁੰਢ-ਸਮਵਜ਼ਨ।

25 ਨਵੰਬਰ 1958

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ 1.30 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਹਰੀਪੁਰ (ਵਡ ਤੀਰਥ) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ

ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਪੁਰਬ ਮਨਾਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਆਪ ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਾਏ।

26 ਨਵੰਬਰ 1958

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਆਏ। ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਿਲੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਏਥੇ ਆਉਣ ’ਤੇ ਕੁਝ ਨੌਜਵਾਨ ਟਹਿਕ ਉੱਠਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ’ਤੇ ਬਿਰਧ ਅਤੇ ਸਿਆਣੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਰੀ ਵਾਲਾ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨਕੌੜਾ ਦੇ ਖੂਹ ’ਤੇ ਗਏ। ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੋ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲ ਲਿਆਏ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਈ ਸਾਥੀਆਂ ਸੋਹੋਂ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤੇ।

27 ਨਵੰਬਰ 1958

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ 9.30 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਸਰਸੇ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹਿਸਾਰ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ।

ਮੈਂ ਸੰਤ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਬਾਬਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਰੀਖ਼ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਆਵਾਂ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਉਹ ਮੁਸਵਰ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆਪਣੀਆ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਫ਼ੋਟੋ ਅਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ, ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ।

28 ਨਵੰਬਰ 1958

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਦਿਨ ਕੁਝ ਝੜ ਵਾਲਾ ਹੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਪਰਤ ਆਏ ਸਨ। 9 ਕੁ ਵਜੇ ਉਹ ਮੁੜ ਸਰਸੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਜੇ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ) ਜਾਣਗੇ।

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਅੱਜ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਦੌਰੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

29 ਨਵੰਬਰ 1958

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ 3 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਉਣਗੇ।

ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਸੰਤਾਂ ਵਾਲੀ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ’ਤੇ ਗਏ। ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਗਏ ਜੀਪ ’ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ। ਸ੍ਰੀ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੁਰਗਾ ਪੁਰੀਆ ਨਾਲ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰ: ਸ਼ਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬੈਠਕੇ, ਉਸਦੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ’ਤੇ ‘ਚਰਨ ਪਾਣ’ ਗਏ। ਜੁੜੀ ਬਣੀ

ਸੰਗਤ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਧਰ, ਉਸ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ।

ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਏ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵੱਸਦਿਆਂ ਵੀ ਨਾ ਵੱਸਦਿਆਂ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

1 ਦਸੰਬਰ 1958

ਮੁਲਾਕਾਤ ਸਰਸੇ

ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਨਾ ਨੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਗ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਉਂਦਾ-ਜਾਂਦਾ ਮਿਲਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਜਬੂਰੀ ਦੱਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਰਾਤ ਸਰਸੇ ਹੀ ਕੱਟਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਰੋਂ ਗਿਆਂ ਵਾਪਸੀ ’ਤੇ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਟਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

2 ਦਸੰਬਰ 1958

ਤਾਰੀਖ਼

ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਰਸੇ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਖੇ ਤਾਰੀਖ਼ ਸੀ। ਵੀਹਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ।

4 ਦਸੰਬਰ 1958

ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ‘ਦੀਵਾਨ’

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਨਹਾ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਬੰਗਲੇ (ਨਹਿਰੀ ਬੰਗਲਾ, ਸੰਤ ਨਗਰ) ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ‘ਦੀਵਾਨ’ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਮਨੋਰਥ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੈ।

ਉਹ (ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਦੀਵਾਨ) ਗ਼ੈਰ ਮੌਰੂਸੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਗ਼ੈਰ ਅਲਾਟੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਾਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਲਈ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆਇਆ ਕਿ ਦੇਹ ਜ਼ਮੀਨ ’ਤੇ ਵਸੇਬੇ ਦਾ ਤਾਵਾਨ ਜਾਂ ਟੈਕਸ ਉਗਰਾਹਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਵਡਾਣੀਆ ਪੁੱਛ ਕੇ ਆਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ (ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ) ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸਾਡੇ ਮਲਕੀਅਤ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ।

ਨਾ-ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਾ-ਮਨਜ਼ੂਰ

ਸ੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਬਾਜਾ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਰੁੱਕਾ ਲਿਆਇਆ ਕਿ ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਾਲੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੀਜੈਕਟ ਹੋਈ ਹੈ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਜੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਮਜ਼ਹਬੀ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ (ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਂਢੂ) ਦੀ ਬਖਸ਼ਬੰਦੀ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਉੱਤਰ ਸੀ : ਉਸਨੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਤੇ

ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀਆ ਦਾ ਲੀਡਰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਲਿਖਵਾਦਾਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਹ ਗ਼ਲਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਝੂਠਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੇ ਤਾਂ ਗੱਲ ਬਣੇਗੀ।

ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁੱਸੇ ਹੋਏ। ਕਿਹਾ : ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਪਰ ਸਵਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਜੇ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਲਿਖਕੇ ਦੇਵੇ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਲੁਆਵੇ।

ਬਾਵਾ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਸਵੇਰੇ ਸ੍ਰ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਵਡਾਣੀਆਂ (ਕਰੀਵਾਲਾ ਪੱਛਮੀ) ਨੇ ਬਾਵਾ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲੇ ਬਾਬਤ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਖ਼ਸ਼ਾਣ ਲਈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਖਿਆ : ਉਹ ਕਰੀਵਾਲੇ ਦੀਵਾਨ ਕਰਕੇ ਲਿਖਤੀ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਤੇ ਜੋ ਸਜ਼ਾ ਲਾਵਾਂ, ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ।

7 ਦਸੰਬਰ 1958

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ. ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾ ਬਿਸ਼ਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ।

ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੇਲੇ ਕੇ, ਸੂਬਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸਮਸਾ ਸੰਤ ਨਗਰ, ਬੀਕਾਨੇਰ ਦਾ ਸੂਬਾ ਜਵੰਦ ਸਿੰਘ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ (ਕਰੀਵਾਲਾ), ਸ੍ਰ: ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਨਗਰ ਆਦਿ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਬਾਬਾ ਆਸਾ ਸਿੰਘ ਢੋਟੀਆਂ ਵਾਲੇ (ਸੰਤ ਨਗਰ) ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਗਏ ਕਿ ਉਹ ਦੋਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਪਾਸਾ ਰੱਖੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਸਾਕਾਂ ਵਾਲਾ।

ਗੱਲ ਕੀ ਮੁੱਕੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ।

ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਸੇਠ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਮ (ਬੈਂਕੋਕ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ।

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨੌਂ ਚੱਕੀਆਂ (ਮੋਰੀਵਾਲਾ–ਸਰਸਾ) ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਵੀ ਭਾਈ ਘਸੀਟਾ ਸਿੰਘ ਧੜੇ ਨੇ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਆਹਾਂ ਨੂੰ ਬੈਠਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ

ਰਾਤੀਂ 7 ਵਜੇ ਦੀ ਥਾਂ 7.30 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ, ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਚੰਦਰਹਾਂਸ ਅਤੇ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਕਈਆਂ ਨਾਲ ਭੁਗਤਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਭੁਗਤਣ ਲਈ ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।

8 ਦਸੰਬਰ 1958

ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਰਾਇ

ਅੱਜ ਸੇਠ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ (ਬੈਂਕੋਕ) ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਰਾਇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ : ਸਾਨੂੰ

ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਕਾਬਜ਼ ਗੁਰੱਪ ਨਾਲ ਹੀ ਰਲ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੀ ਭਲਾ ਹੈ। ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜਕੇ ਚੱਲਿਆਂ ਹੀ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾੜ ਬਿਨਾ ਸਾਡੀ ਦਾਲ ਗਲਣੀ ਔਖੀ ਹੈ।

ਸੇਠ ਜੀ ਦੀ ਰਾਇ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਹੈਡ ਕੁਆਰਟਰ ਬਨਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ : 'ਸਾਨੂੰ ਕਾਕਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਪੈਂਹਠ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹੋਏ ਪਏ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਦਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹਾਂ।'

ਕਿਸਾਨ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ

ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ 10 ਤਾਰੀਖ਼ ਦੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਬਾਬਤ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ : ਅਸੀਂ ਮੱਦਦ ਸਾਰੀ ਕਰਾਂਗੇ, ਪਰ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਜਲਸੇ ਕਰ ਲੈਣ। ਉਗਰਾਹੀ ਵੀ ਦਿਆਂਗੇ।

ਅਤੇ ਏਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕੱਠ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਵਾਈਆਂ।

9 ਦਸੰਬਰ 1958

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਬਗੀਚਿਓਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤੇ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਤੇ ਕੁਝ ਦਰਸ਼ਕ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਛਕਾਣ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਜਲਸਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਾ ਬਣਨ ਪਰ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਸੁਣਿਆ ਜਾਏ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਕ ਚੁਆਨੀ ਫ਼ੀ ਨਹਿਰੀ ਏਕੜ, ਇਕ ਦੁਆਨੀ ਬਰਾਨੀ ਤੇ ਨਾਲੀ ਫ਼ੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਫੰਡ ਉਗਰਾਹਿਆ ਜਾਏ।

ਇਹ ਵੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰਕੇ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਦੇਣਗੇ ਆਪ ਹੀ। ਲਗਭਗ ਚਾਰ ਵਜੇ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ।

ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਸੰਤ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਬਾਵਾ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਖ਼ਿਮਾ ਮੰਗਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਬਾਵਾ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਕਾਂਗਰਸੀ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਸਮੇਂ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਹਿੱਤ ਇੱਕ ਮਾਨ-ਪੱਤਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਿਸਦਾ ਮੁਖ ਭਾਗ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਹੀ ਸੀ।

13 ਦਸੰਬਰ 1958

ਦਿੱਲੀ

ਅੱਜ ਏਥੇ ਇਨਕਲਾਬੀ (ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ) ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਅਤੇ ਗੋ. ਸੰਮੇਲਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਗਊ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਇਕੱਠਾਂ ਵਾਸਤੇ ਏਥੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰ:

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ (ਕਰੀਵਾਲਾ) ਸਾਢੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਜੇ ਬੱਸ ਦੁਆਰਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਦਿੱਲੀ ਆਣ ਉੱਤਰੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਨਾ ਮਿਲੇ ਪਰ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਿਲ ਪਏ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚੱਲ ਪਏ।

ਰਾਤੀਂ, ਸੇਠ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕੰਨਣ ਸਿਆਣ ਬੈਂਕੋਕ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਵੀਂ ਖ਼ਰੀਦੀ ਕੋਠੀ (ਕਰੋਲ ਬਾਗ) ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਡਾਕ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਤਰ ਲਿਖੇ।

14 ਦਸੰਬਰ 1958

ਦਿੱਲੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸਾਂ ਵਿਚ ਆਵਾਜਾਈ ਰਹੀ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਸਰਸਾ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਤਿਆਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਆਪ ਗਊ-ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਵੀ ਲਈਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਤਸੱਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੋਹਾਂ ਸੰਮੇਲਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ

ਇਨਕਾਲਬੀ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਬਾਲ-ਸਖਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਵੀ ਮਿਲਿਆ—ਦਾੜ੍ਹੀ, ਮੁੱਛਾਂ ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਵੱਲੋਂ ਚੱਟਮ, ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਵਰਗਾ, ਹੁਣ ਇਹ ਹਿੰਦੀ ਲੇਖਕ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਕਦੇ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ : ਰੀਕਾਰਡ ਤੋਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਲੰਧਰ ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ 300 ਰੁਪਏ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਜਾਣੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਤੀਂ 10 ਵਜੇ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

17 ਦਸੰਬਰ 1958

ਤਾਰੀਖ਼

ਅੱਜ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਸੀ, ਸਰਸੇ। ਲੋਕ ਬੜੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਗਏ। ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਤਾ ਬੜਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਗਿਆ ਨਹੀਂ। ਥਕਾਵਟ ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰਨ।

18 ਦਸੰਬਰ 1958

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੱਲ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਸਨ। ਅੱਜ ਕਾਨਪੁਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਅੱਗੋਂ ਉਹਨਾਂ 19 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅੱਗੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਥਾਈਲੈਂਡ ਵੀ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਅੱਜ ਪਿੰਡ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ 2 ਵਜੇ ਤੱਕ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਉਡੀਕ ਕੇ, ਪਿੰਡ ਲਈ ਬੱਸ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਤੁਰਿਆ।

ਸਰਸੇ ਦੇ ਕਾਮਰੇਡ

ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਾਮਰੇਡ ਬਖਸ਼ੀ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਜਲਸੇ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੁੱਛਿਆ। ਕਾਮਰੇਡ ਫੁੰਮਣ ਸਿੰਘ ਢੋਟੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਜੇ ਕੈਰੋਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਚੋਲਾ ਸੁਲਹ ਦਾ ਰਾਹ

ਕੱਢ ਲਏ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਮੈਂ ਕਾਮਰੇਡ ਫੁੰਮਣ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਘੰਟਾ ਭਰ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਭਾਸਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਨਿਰਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨਹੀਂ। ਕੁਝ ਚੌਧਰੀਪੁਣਾ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕੈਰੋਂ ਦੀ ਨਾਇਨਸਾਫ਼ੀ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਡੱਟ ਕੇ ਲੜਨ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹ ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਰਾਹ ਚੁਣਦਾ ਹੈ।

1 ਜਨਵਰੀ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੱਲ ਦੇ, ਛੇ ਕੁ ਦਿਨ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ।

ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 25.12.58 ਦੀ ਰਾਤੀਂ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਲਿਜਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਉਥੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

3 ਜਨਵਰੀ 1959

ਫ਼ਗਵਾੜਾ

ਫ਼ਗਵਾੜੇ ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੱਦੀ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਖੜਨ ਲਈ ਦਿਲੋਂ ਉਤਾਵਲੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੰਪਾਲਾ ਦੇ ਹੋਲੇ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਨਾਲ ਜਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਠੰਢਾ ਈ ਸਾਂ ਪਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ, ਦੋ ਤਾਰਾਂ ਤੇ ਖ਼ਤ ਵਗੈਰਾ ਭੇਜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰੇਰਿਆ ਸੀ।

ਮੈਂ ਹੁਣ ਏਸ ਮਕਸਦ ਅਤੇ ਬਸੰਤ ਅੰਕ ਲਈ ਲੇਖ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਏਧਰ ਆਇਆ ਸਾਂ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਲੰਧਰ ਗਏ ਤੇ ਟਰੈਵਲ ਏਜੰਟਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਰਾਤ ਪੱਦੀ ਆ ਕੇ ਹੀ ਟਿਕਿਆ।

8 ਜਨਵਰੀ 1959

ਬਬੇਲੀ

ਸਵੇਰੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰ ਮੈਂ ਬਬੇਲੀ ਲਈ ਚੱਲਿਆ। ਏਥੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਾਃ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਮਿਲੇ। ਇਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸੂਬਾ ਸਕੱਤਰ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਜਾਣ ਲਈ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਮਰੇਡ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਕਨੇਡੀਅਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਿਹੜਾ ਅਮਲ ਠੀਕ ਰਹੇਗਾ, ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਣ।

ਏਥੇ ਹੀ ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਅਸੀਂ ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਧਾਰਨ ਕਿਸਾਨ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਵੀ ਸਮੁੱਚੀ ਤਹਿਰੀਕ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ। ਬੜੇ ਹਿੱਤ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਬੀ. ਐਸ. ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈ

ਲਈਆਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਲਈ ਲੁੜੀਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਕਨੇਡੀਅਨ

ਰਾਤ ਕਾ: ਸ਼ਿਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਰਿਹਾ। ਏਥੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਕਨੇਡੀਅਨ ਵੀ ਸੁੱਤੇ। ਸ਼ਿਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸਵਰਨ ਕੌਰ ਵੀ। ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਬੀਬੇਪਣ ਦਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਅਸਰ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲੇ ਗਏ। ਫਿਰ ਉਥੋਂ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਹਿੰਦ ਆਏ। ਏਥੇ ਆ ਕੇ 'ਕਿਰਤੀ' ਰਸਾਲਾ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਉਮਰ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾ ਵਿਚ ਹੀ ਬਿਤਾਏ। ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਦੀ 84 ਸਾਲ ਉਮਰ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਜਦੋਂ ਸੰਨ 1914 ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮਾਂਡਲੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਲੱਖਾਂ ਸਿੰਘ (ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਜਲਾਵਤਨ ਹੋਏ ਇਕ ਸੂਬੇ) ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਬਾਬਾ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ : ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਫ਼ੈਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਗ਼ਦਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਘੱਲਾਂਗੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾ ਉਖੇੜਨ।

ਤੇ ਇੰਜ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਭਰਪੂਰ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਨੀਂਦ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ।

5 ਜਨਵਰੀ 1959

ਜਲੰਧਰ

ਸਵੇਰੇ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਖਾ ਕੇ ਸਵਾ ਨੌਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਬਾਬਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਸ਼ਿਵ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ ਫ਼ਗਵਾੜੇ ਨੂੰ ਚੱਲੇ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕਿਣਮਿਣ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਰਾਹ ਬੜੇ ਕਸੂਤੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸਫ਼ਰ ਸਾਈਕਲਾਂ 'ਤੇ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਫ਼ਗਵਾੜੇ 11 ਵਜੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਮੈਂ ਏਥੇ ਬਸੰਤ ਨੰਬਰ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰ: ਭਜਨ ਸਿੰਘ ਚੇਤਕ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਮਤਵਾਲਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ।

2 ਵਜੇ ਤੱਕ ਜਲੰਧਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਏਥੇ ਕਾ: ਜੌਹਲ, ਪਰਵਾਨਾ, ਆਜ਼ਾਦ ਜੀ, ਦੁਸਾਂਝ ਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਕਾ: ਤੇਰੇ ਸਿੰਘ ਚੰਨ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਬੰਨੋਆਣਾ, ਕਾਮਰੇਡ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਨੇਡੀਅਨ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ। ਆਜ਼ਾਦ ਜੀ ਪਾਸ ਰਾਤੀਂ ਗਿਆ। ਪਰ ਰਾਤ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਰਿਹਾ। ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ।

6 ਜਨਵਰੀ 1959

ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ

ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਤਿਆਰੀ ਕਰ 10 ਵਜੇ ਤੱਕ ਮੈਂ ਅਤੇ ਕਾ: ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਮਿ:

ਗੌਤਮ ਦੇ ਗਏ। ਉਸਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਪਾਸਪੋਰਟ ਸਰਸਿਓਂ ਹੀ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਲਈ ਕੂਚ ਕੀਤਾ। 4.30 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ। ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ ਤੇ ਆਨੰਦ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਸਤਿਜੁਗ ਵਾਸਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸਵੱਛ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਣ ਕਮਰੇ ਤੇ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੱਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਨ।

ਆਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰਾ ਉਚੇਰਾ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਵਾਇਆ। ਪਰ ਬੀਬੀ ਉਰਮਿਲਾ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਵਾਕਫ਼ੀ ਦੀ ਠੀਕ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਆਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ। ਨਵਤੇਜ ਜੀ ਦੀ ਕਥਨੀ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਤੇ ਨਮਰਤਾ ਨਹੀਂ, ਅਭਿਮਾਨ ਅਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦੀ ਬੂ ਆਈ।

9 ਜਨਵਰੀ 1959

ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

10 ਜਨਵਰੀ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਖ਼ਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਆਮ (ਥਾਈਲੈਂਡ) ਤੋਂ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ 9 ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਕਲਕੱਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਯੂ. ਪੀ. ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਕੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੁਸੱਵਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸੂਬਾ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਬਣਾਈਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੇਖਣ ਗਿਆ।

2 ਵਜੇ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਮਹਾਂਵਿਦਿਆਲਾ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਵਾਲੀਬਾਲ ਦਾ ਮੈਚ ਸੀ। ਕਰੀਵਾਲੇ ਦੇ ਸਕੂਲੀਆਂ ਤੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਸਕੂਲੀਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਮੈਚ ਵੇਖਿਆ। ਕਰੀਵਾਲੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਜੁਆਨ ਸਨ, ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਹਲਕੇ, ਪਰ ਖੇਡ ਚੰਗੀ ਹੋਈ। ਜਿੱਤ ਤਾਂ ਕਰੀਵਾਲੇ ਹੀ ਗਏ ਪਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹੀ। ਮਗਰੋਂ ਮਾਸਟਰਾਂ ਦਾ ਮੈਚ ਹੋਇਆ। ਕਰੀਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿੱਤ ਗਏ।

17 ਜਨਵਰੀ 1959

ਮੇਲਾ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਪੌਣੇ ਨੌਂ ਦੇ ਕਰੀਬ, ਰਾਤ ਭਰ ਰੇਲ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪੰਡਤ ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਜੀ, ਸੰਸਾਰ ਅਮਨ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ, ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਅਮਨ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੀ ਗੱਡੀਓਂ ਉੱਤਰੇ। ਬੜੇ ਸਾਦਾ ਕੱਪੜੇ, ਕੰਨ ਕੱਜਵੀਂ ਗਰਮ ਟੋਪੀ, ਪਾਸ ਇਕ ਸਾਦਾ ਜਿਹਾ ਬਿਸਤਰਾ। ਉਹ ਉੱਤਰਨਾ ਤਾਂ ਏਥੇ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਗੱਡੀਏ ਸੁੱਤੇ ਸੁਤਾਏ ਲੁਧਿਆਣਿਓਂ ਚੜ੍ਹੇ ਧੂਰੀ ਹੀ ਅੱਪੜ ਗਏ। ਦੁਬਾਰਾ ਸਾਡੀ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਆਏ। ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ ਰੂਹ ਹੈ। ਬੜਾ ਸਾਦਾ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਆਚਰਨ। ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਰੱਕੜ ਵਿਖੇ ਗਏ। ਜਿੱਥੇ ਅੱਜ ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿਨ 66 ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ 1872 ਈ: ਵਿਚ ਤੋਪਾਂ ਅੱਗੇ ਉਡਾਇਆ

ਗਿਆ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੁਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਕੰਵਲ ਵਾਂਗ ਤੰਬੂ ਤੰਬੋਟੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਤੇ ਪੰਡਾਲ ਸਜ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 10 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਆਏ। ਚਿੱਤ ਮਿਲਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਾਬਤ ਮਰਜ਼ੀ ਦੱਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰੋਂ ਹੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿਆਂਗਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ : 'ਵੇਲਾ ਨਾ ਵੇਖ, ਬਣਵਾ ਲੈ।'

ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਆਜ਼ਾਦ ਆ ਗਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਖ਼ੂਬ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ।

ਪੰ: ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ

ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸਵਾ ਚਾਰ ਵਜੇ ਪੰ: ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਪੁਰ ਦਰਦ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ, ਮੈਂ ਹੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੀ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਰੂਸ, ਚੀਨ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਤੇ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤਾਂ ਜੇ ਸੁੱਚੇ ਜਲ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋ ਸਕੇ।

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੱਲੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਜੀ ਦੇ ਲੈਕਚਰਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਬੱਝਿਆ ਰਿਹਾ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਜ਼ਾਦ ਜੀ, ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਸਨਖਤਰਵੀ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚੰਗੀ ਰਹੀ। ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀਪਕ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਅਦਾਇਗੀ ਵਧੀਆ ਕਵੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸੀ।

18 ਜਨਵਰੀ 1959
ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ

ਬੜਾ ਮਸਰੂਫ਼ ਦਿਨ। ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਤੋਂ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜ ਗਏ। ਸ਼ਾਮੀਂ 5.30 ਵਜੇ ਜਾ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ 'ਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੱਜਣ ਖ਼ਾਸ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹਨ: ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸੂਬਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ, ਕਾਮਰੇਡ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਟਪਿਆਲਾ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ, ਪ੍ਰੋ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ, ਡਾ: ਗੋਪੀ ਚੰਗ ਭਾਰਗੋ ਵਜ਼ੀਰ, ਪੰਜਾਬ, ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮ, ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ, ਲਾਲਾ ਹਰਦੇਵ ਸਹਾਇ, ਸਕੱਤਰ ਭਾਰਤ ਗੋ ਰੱਖਿਆ ਸਮਿਤੀ, ਸ੍ਰ: ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਰਹੱਦੀ, ਸ੍ਰ: ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ (ਇਸ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਨ ਲਈ ਯਤਨ ਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ।)

ਸਮਾਗਮ ਬੜਾ ਸਫ਼ਲ ਰਿਹਾ।

4-45 ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਾਸਤੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਰਾਤ ਮੀਂਹ ਵਲੋਂ ਕਿਣ-ਮਿਣ ਜਾਰੀ ਰਹੀ।

19 ਜਨਵਰੀ 1959
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੀਂਹ ਕਣੀ ਅੱਜ ਵੀ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਇਕ ਵਜੇ ਤੱਕ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ।

20 ਜਨਵਰੀ 1959
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ ਦੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਕੱਲ੍ਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਬਦੋਬਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਘੋੜੇ, ਗਊਆਂ, ਮਹੀਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ। ਘੋੜੇ ਬੰਬਈ ਨੂੰ ਭੇਜੇ। ਆਪ ਜੀਪ ਤੋਂ ਓਟੂ ਤੱਕ ਨਾਲ ਗਏ।

ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਵਕਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : 1 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ, ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਅੰਨ-ਥੁੜ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਬਲਾਵਾਂ ਕਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗਲੋਂ ਲੱਥ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਬਾਰੇ ਲੰਮਾ ਚਿਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

21 ਜਨਵਰੀ 1959

ਜਾਨਦਾਰ ਪਲੈਜ

ਅੱਜ ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਤਾਰੀਖ਼ ਹੈ, ਲੰਗਰ ਵਿਚ 100/- ਰੁਪੈ ਦਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਬਣਿਆ, ਸੰਗਤਾਂ ਰੱਜ-ਰੱਜ ਛਕਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 11 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਉਦਾਰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ : ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਏਥੇ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਦੱਸੋ। ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰੂ। ਦਿਲ-ਲਾਉਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਹਸਾਉਣੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆਈ। 17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ, ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰ: ਮੇਹਰਬਾਨ ਸਿੰਘ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਲੋਂ ਭੇਜੇ ਕੁਝ ਫਾਰਮਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਵਾਣੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਪਲੈਜ ਭਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਜਾ ਕੇ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਵਾਂਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਲੈਜ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਦਾ। ਫਿਰ ਹੱਸਦੇ-ਹੱਸਦੇ ਆਖਿਓ ਨੇ : ਕੀ ਪਤਾ ਓਥੇ ਜਾ ਕੇ ਜੀ ਕਰ ਈ ਆਏ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਵਿਆਹੇ ਵਰ੍ਹੇ ਓ। ਅਸਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਛੜੇ ਛਾਂਡ ਰਹਿਣਾ ਹੈ? ਬੜੀ ਹਾਸੜ ਪਈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਵਛੇਰੇ ਵਛੇਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਹੁਲੀਏ ਆਦਿ ਲਿਖਵਾਂਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਕਿ ਜਾਨਵਰ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹੋਣ ਲੱਗਿਆਂ ਤਸਦੀਕੀ ਪੱਤਰ ਮਿਲ ਜਾਣ।

9 ਫ਼ਰਵਰੀ 1959
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਗੱਲਾਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ। ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ।

ਡਾ: ਬਾਲ ਕਿਸ਼ਨ

2 ਫ਼ਰਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਕਰੀਬ ਡਾ: ਬਾਲ ਕਿਸ਼ਨ ਪੂਨੇ ਵਾਲਾ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸਰਸੇ ਬੱਸ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਸਰਸੇ ਤੋਂ ਜੀਵਨ

ਨਗਰ ਟੈਕਸੀ ਸਾਈਕਲ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪੁੱਜਾ। ਇਕੋ ਦਿਨ ਵਿਚ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ। (ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਸਰਸੇ ਤੋਂ ਸਾਈਕਲਾਂ ਪਿੱਛੇ ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਅਰਥਾਤ 22 ਮੀਲ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਟੈਕਸੀ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਦੂਜਾ ਨਹਿਰ ਦੀ ਕੱਚੀ ਪਟੜੀਏ ਜਾਂ ਡੰਡੀਆਂ 'ਤੇ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ 100 ਰੁਪਏ ਫ਼ੀਸ ਤੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦਾ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕਿਰਾਇਆ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਡਾਕਟਰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਗੱਭਣ ਘੋੜੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੇਟ ਵਿਚ ਬੱਚਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਰਿਆ।

ਡਾਕਟਰ ਬਾਲ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ 3 ਫ਼ਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਘੋੜੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿੰਨੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਬੱਚੇ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਕਿੰਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ 25 ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਏਧਰੋਂ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਦਿੱਲੀ, ਕਰਨਾਲ ਅਤੇ ਬਾਜੇ ਕੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦੋ ਘੰਟੇ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਏ। ਫੇਰ ਬੀਕਾਨੇਰ ਦੇ ਦੌਰੇ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ। ਡਾਕਟਰ ਆਏ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਤੇ ਆਪ ਗੰਗਾ ਨਗਰ ਵਲੋਂ ਦੋ ਕੁ ਘੰਟੇ ਲਈ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮਰਜ਼ੀ ਏ ਏਥੇ ਰਹੁ ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਤੇ ਅਸਤਬਲਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਠੀਕ ਕਰਕੇ ਜਾਹ। ਬਾਲ ਕਿਸ਼ਨ ਡਾਕਟਰ 7 ਫ਼ਰਵਰੀ ਤੱਕ ਏਥੇ ਰਿਹਾ।

ਏਡੇ ਮਹਿੰਗੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ ਕਿ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਨਲਬੰਦੀ ਆਪ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਫੜ ਕੇ ਕਰਵਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਦਾ ਖਾਣਾ, ਸਾਦਾ ਪਹਿਨਣਾ, ਕੰਮ ਲਈ ਉੱਦਮ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਇਹ ਉਹਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ, ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮੁਨੀਮ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਸਿਆੜ੍ਹੀਏ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ।

7-8 ਤੇ 9 ਫ਼ਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸਵਰਗ ਸਿਧਾਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕੱਠ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੇਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਵਾਇਆ। ਅੱਜ ਭੋਗ ਪੈਣ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੀ ਆਏ।

10 ਫ਼ਰਵਰੀ 1959

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅੱਜ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਹੀ ਰਹੇ। ਅੱਜ ਤੇਜ਼ ਹਨੇਰੀ ਨਾਲ ਦਿਨ ਬੇਸੁਆਦ ਹੀ ਰਿਹਾ।

11 ਫ਼ਰਵਰੀ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ 1000 ਮਣ ਸੁੱਕੀ ਚਰੀ ਪਿੰਡ ਨਕੌੜੇ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ। ਹਰ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਇਕ-ਇਕ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਮਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਚਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਨਕੌੜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁੱਕੇ ਚਾਰੇ ਦਾ ਬੜਾ ਕਾਲ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਏਥੋਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਏਥੇ ਹੀ ਠਹਿਰ ਗਏ ਹਨ।

ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਸ ਲਈ ਉੱਠਦੀਆਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਅਜੇ ਵੀ ਅੰਕ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਮੁਸੱਵਰ ਜੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਏ।

ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂਗਾ—ਪੰਜਾਵੇ।

16 ਫ਼ਰਵਰੀ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸ੍ਰੀ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਖੁੱਡੀਆਂ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੰਡਤ ਮੇਵਾ ਸਿੰਘ ਵਲਟੋਹੇ ਵਾਲਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਮੱਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਾ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਰਾਣੀਆਂ, ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਫੰਕਸ਼ਨ ਲਈ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪੁਆਇਆ ਜਾਇ।

ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਦੋ ਫ਼ਰਵਰੀ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਅਤੀ ਟੈਕਸ ਵਿਰੁੱਧ ਮੋਰਚਾ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਬਾਬਤ ਹਿਸਾਰ ਤੇ ਸਰਸਾ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਾ: ਮਲਹੋਤਰਾ, ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਤੇ ਧੀਰ ਆਦਿ ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਉਹ ਅੰਡਰ ਗ੍ਰਾਊਂਡ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਤਾ ਮੰਗਵਾਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਏਥੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਸਕਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ 3 ਵਜੇ ਤੱਕ, ਪਲ ਭਰ ਲਈ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਕੇ, ਦਮਦਮੇ (ਸਰਸਾ) ਇਕ ਮੇਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ।

17 ਫ਼ਰਵਰੀ 1959

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਮਦਮੇ (ਸਰਸਾ) ਇਕ ਮੇਲੇ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਏਥੇ ਆਏ ਅਤੇ ਹੋਲੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਗਏ। ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੋਰ ਉਸਾਰੀ ਕਰਕੇ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ।

18 ਫ਼ਰਵਰੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਲੀਡਰ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾਇਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਮੈਂ ਦਮਦਮੇ ਕਹਿ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਸਭ ਉਗਰਾਹੀ ਦੇਣ।

19 ਫ਼ਰਵਰੀ 1959

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ, ਦੁਪਹਿਰੇ, ਦਿੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਚੱਲੇ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿ ਗਏ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਾ: ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ, ਏਸੇ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਅੱਪੜਨ ਲਈ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ।

20 ਫ਼ਰਵਰੀ 1959

ਸਵੇਰੇ ਸਾਈਕਲ-ਟੈਕਸੀ 'ਤੇ ਸਰਸੇ ਨੂੰ ਚੱਲਿਆ। ਪੁਲ ਤੋਂ ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਸ਼ੀਨਮੈਨ ਵੀ ਨਾਲ ਰਲ ਪਿਆ। ਸਰਸੇ ਤੋਂ ਬੈਂਕੋਕ ਦੇ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਸੇਠ ਸੁਹੇਲ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਵੀ ਮਿਲ ਪਏ। ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਬੜਾ ਸੁਆਦਲਾ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਕਈ ਦਿਲਚਸਪ ਗੀਤ ਸੁਣੇ।

ਰਾਤੀਂ 8 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸ੍ਰ: ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੇ 24 ਅਰਾਮ ਬਾਗ ਲੇਨ ਵਾਲੇ ਕੁਆਰਟਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਿੱਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਮ ਕਰਕੇ ਡੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਗਿਰੂ ਜੀ ਸੰਭੋਲੀ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ, ਕੱਲ੍ਹ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਜੇ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਪਰਤਣਗੇ।

ਮੈਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਦੇ ਘਰ ਰਿਹਾ।

21 ਫ਼ਰਵਰੀ 1959

ਮੈਂ ਅਤੇ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖ਼ਰੀਦੀਆਂ। ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਉੱਦਮੀ ਤੇ ਧਿਆਨ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਹਿੱਤ ਦਿੰਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 12 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਆਏ ਤੇ ਮੈਨੂੰ, ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਵਕਤ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪ ਆਰਮੀ ਹਾਰਸ ਸ਼ੋਅ ਵੇਖਣ ਚਲੇ ਗਏ।

ਮੈਂ ਵਿੰਡਸਰ ਪਲੇਸ 'ਚੋਂ ਕਾਮਰੇਡ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਲੱਭਿਆ।

ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਅਤੀ ਟੈਕਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਸਰਗਰਮ ਹੈ। ਰੋਜ਼ ਸੈਂਕੜੇ ਆਦਮੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੇ ਏਧਰ, ਸਿਆਣੇ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਹਨ। ਵਿੰਡਸਰ ਪਲੇਸ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕਾਮਰੇਡ ਜੋਸ਼ ਵੀ ਮਿਲੇ। ਕਾ: ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਰਾਤੀਂ 8.15 ਵਜੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਪਹਾੜ ਗੰਜ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਰਾਤੀਂ 8 ਵਜੇ ਤੋਂ ਮੈ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਜੀਪ ਲੈ ਕੇ ਵਿੰਡਸਰ ਪਲੇਸ ਤੋਂ ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ ਕਰੋਲ ਬਾਗ ਵਿਚ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੀ ਮਿਲਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਸਾਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆ ਰਹੀ ਸਰਸਾ ਦੀ ਚੋਣ ਬਾਬਤ ਕਾਮਰੇਡ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਵੈਦ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਦੀ ਚੋਣ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ ਹਾਈਕਮਾਂਡ ਨੇ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਚੁਟਾਲਾ ਨੂੰ ਟਿਕਟ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਰੰਝ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ (ਕਮਿਊਨਿਸਟ) ਵੀ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਸੁਆਲ ਚੋਣ ਵਿਚ ਐਂਟੀ-ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਏਕੇ ਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਖਾਨੇ ਚਿੱਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਆਲ 'ਤੇ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ, ਉਸਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : "ਅਸੀਂ ਜਨਸੰਘੀ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਅਕਾਲੀ ਫ਼ਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਚੋਂ ਜਨਸੰਘੀਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਮਾਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ। ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਭਾਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੁਹਾਡੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਵੈਦ ਦੇ ਭਰਾ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਓਸੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਵਾਂਗੇ ਜਿਸਨੇ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਲੇਬਲ

ਨਾ ਲੁਆਇਆ ਹੋਵੇ।"

ਫੇਰ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ। ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਨੇ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 15 ਮਾਰਚ ਤੱਕ, ਪੂਰੀ ਉਮੀਦ ਹੈ, ਸਰਕਾਰ ਗੋਡਿਆਂ ਪਰਨੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚੇ ਵਿਚੋਂ ਵਿਜੱਈ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲਣ। ਕਾਮਰੇਡ ਨੇ ਉਮੀਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤਦ ਤੱਕ 15-20 ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਸਾਨ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ।

ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਵਿੰਡਸਰ ਪਲੇਸ ਚਲੇ ਗਏ।

22 ਫ਼ਰਵਰੀ 1959

ਦਿੱਲੀ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਵੇਰੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਉਮੀਦ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ। ਵਿਚੋਲੇ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਝੂਠਾ ਕਹਿਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ। ਕੱਲ੍ਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਹ ਕੋਈ ਤੰਦ ਪਕੜ ਨਹੀਂ ਸਕੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਅੱਜ ਵੀ ਉਡੀਕ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗਾ।

9 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸ੍ਰ: ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਐਕਸੀਅਨ ਦੀ ਕੋਠੀ ਗਏ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੋਂ ਆਰਮੀ ਹਾਰਸ ਸ਼ੋਅ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਠੇਕੇਦਾਰ (ਮੱਲ੍ਹ ਵਾਲੀ) 24 ਅਰਾਮ ਬਾਗ ਲੇਨ ਨੂੰ ਆ ਗਏ।

ਸ਼ਾਮ ਦੇ 5.30 ਵਜੇ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਡਰਾਈਵਰ ਨਾਲ ਜੀਪ ਉੱਤੇ ਸ੍ਰ: ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ ਜੰਗ, ਸੰਤ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ, ਰਾਗੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀਓਂ ਸਰਸੇ ਵਾਸਤੇ ਚੱਲ ਪਏ।

24 ਫ਼ਰਵਰੀ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਆਏ। ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਾ: ਮਲਹੋਤਰੇ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਬੁਖ਼ਾਰ ਨੇ ਪਰੇਸ਼ਨਾ ਕੀਤੀ ਰੱਖਿਆ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਜਿਹੇ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੀ ਆ ਗਏ।

25 ਫ਼ਰਵਰੀ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬੁਖ਼ਾਰ ਅੱਜ ਵੀ ਹੈ, ਨਿੱਕੇ-ਮੋਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਖਲੋਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਕਾਮਰੇਡ ਜੌਹਲ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਏ। ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚੇ ਬਾਬਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ। ਉਹ ਪਸ਼ੂ-ਹਾਤੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਹੋਰ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਬੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ। ਰਾਤ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵੱਖ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੈਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਾਰੰਟ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਕੱਢ ਰੱਖੇ ਸਨ।

26 ਫ਼ਰਵਰੀ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਕਾਮਰੇਡ ਮਲਹੋਤਰਾ ਅਤੇ ਕਾ: ਫ਼ੁੱਮਣ ਸਿੰਘ ਆ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਤੇ ਮੋਰਚੇ ਬਾਬਤ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਕੇ 1000/- ਰੁਪੈ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਕਿਸਨਾ ਸਭਾ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਫੰਡ ਲੈ ਗਏ। ਕਾ: ਮਲਹੋਤਰਾ ਬੜੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ ਮਿਲੇ।

28 ਫ਼ਰਵਰੀ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਸ੍ਰ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਲੀਡਰ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਵਾਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਕੈਂਡੀਡੇਟ ਨੂੰ ਬਹਾ ਦੇਣ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਅਤੇ ਕੈਰੋਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸਾਂਝੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਸਕੀਏ ਪਰ ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ ਕਈਆਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬੁਖ਼ਾਰ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਮੰਦੀ ਸੀ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਹ ਡਿਊਟੀ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ।

1 ਮਾਰਚ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਬੁਖ਼ਾਰ ਹੈ। ਦਵਾਈਆਂ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਵਖਾ ਸਕੀਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬਸੰਤ ਅੰਕ ਭੇਟ ਕੀਤੇ, ਅੱਜ ਹੀ ਮਸਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕੇ ਹਾਂ।

ਚੋਣ ਦੇ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਵੈਦ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਆਇਆ। ਚੌਧਰੀ ਸ਼ਿਵ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼੍ਰ: ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ।

2 ਮਾਰਚ 1959

ਹੋਲਾ ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਤੋਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਹੋਲਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਨਗਰਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ 'ਚੋਂ ਵੀ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਚੱਲ ਕੇ ਆਈ ਹੈ। ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

3 ਮਾਰਚ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਹੋਲੇ ਦਾ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਦਿਨ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੀੜ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਦੇ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਰੌਣਕਾਂ ਹਨ। ਮਿਲਣ-ਗਿਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਹੈ।

4 ਮਾਰਚ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਹੋਲੇ ਦਾ ਅੱਜ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਮਤੇ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਰਵਾਨ ਹੋਏ: ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਦੀ ਉਪ-ਚੋਣ ਵਿਚ ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ਤ ਕਰਨੀ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਅਤੀ ਟੈਕਸ ਵਿਰੁੱਧ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿਆਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼।

ਮੈਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੋਲੇ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਾਰਦਿਕ ਹਮਦਰਦੀ ਕਿਸਾਨ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲ ਹੈ।

ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਵੈਰਾਗੀ ਆਦਿ ਅਕਾਲੀ ਸੱਜਣ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੋਲੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਉਪ-ਚੋਣ ਵਿਚ ਮਿਲਵੇਂ ਫਰੰਟ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹਨ।

ਹੋਲੇ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਰਾਤ ਤੱਕ ਸਭ ਰੌਣਕਾਂ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈਆਂ।

31 ਮਾਰਚ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ ਚੋਣ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਖਿਆ : ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਭਾਵੇਂ ਜਿੱਤ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਰ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਹਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ।

1 ਅਪਰੈਲ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਤ ਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਵਾਲੀ ਦੇ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਧੜੇ ਤੇ ਸ਼ਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਧੜੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਅਤੇ ਝਗੜਾ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ਼ਮਿੰਦਰ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕਹੀਏ, ਮੰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਰਾਖ਼-ਦਿਲ ਹਨ।

ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚੋਂ, ਇਕ ਬੈਰਾਗੀਆਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਲਗਭਗ 30 ਜਣੇ—ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਲਈਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹ ਲੋਕ ਭੜੋਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਦੇ ਇਕ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਜੰਞ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਏ ਹਨ।

ਲੜਕਾ ਕਿ ਲੜਕੀ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ: ਇਕ ਜੋਤਸ਼ੀ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਸਾਲ 2014 ਬਿ. ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਲੜਕਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜੇ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਪਰਸਪਰ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ? ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੇ ਲਗਨਾਂ ਮਹੂਰਤਾਂ ਦਾ ਏਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਮਿਲਣਾ ਦੱਸ ਕੇ ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੱਸਿਆ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ : ਅਸਾਂ ਪਰਸਪਰ ਸੰਕੋਚ ਰੱਖ ਕੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਫਿਰ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜਾ ਪੁੱਛਿਆ, ਕਿੱਥੇ ਗਿਆ ਤੇਰਾ ਲਗਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਮਲ?

2 ਅਪਰੈਲ 1959

ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਤੇਗਾ ਸਿੰਘ (ਬੁੱਢੀ ਮਾੜੀ) ਨੂੰ ਢੋਟੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਹੱਕ ਦਿਵਾਣ ਲਈ ਸੰਤ ਨਗਰ ਗਏ।

3 ਅਪਰੈਲ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਕ ਵਾਰ ਸਰਸੇ ਜਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਏ। ਮੈਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਮੰਗਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕਿਤਾਬਾਂ ਚਿਣਨ ਵਿਚ ਦਿਹਾੜੀ ਲੰਘਾਈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਬੈਠੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ: ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣਨੀ ਜਦ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ

ਸਿਆਸੀ ਸੂਝ ਵਾਲੇ ਗਰੁੱਪ ਨਾ ਬਣਾਈਏ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ : ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਉਹ ਲੈ ਦੇਣਗੇ।

ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ

ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਅੱਜ ਸਰਸਾ ਤੋਂ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਾਸਤੇ ਆਏ—ਮੈਂ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁਨਾਸਬ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੀ ਦਾਅਵਤ ਦਿੱਤੀ। ਸੂਬਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੇਰੀ ਇਸ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ।

5 ਅਪਰੈਲ 1959
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ, ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਚਲੇ ਗਏ।

11 ਅਪਰੈਲ 1959
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰ ਆਏ

ਮੈਂ ਸਾਮਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ, ਵੈਸਾਖੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੇਖਣ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਪਿੰਡੋਂ—ਪੰਜਾਵਿਓਂ ਹੋ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਸੰਤ ਨਗਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੈਨੂੰ ਬੈਲਾਂ ਦੇ ਤਬੇਲੇ ਵਿਚ ਹੋਏ। ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਗਾ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਘੁੱਟ, ਕੰਡ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ, ਦੱਸਿਆ : ਤੇਰੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਮਿਲ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਤੇਰੇ ਲਈ ਟਾਈਮਪੀਸ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਮੈਂ ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ ਨੂੰ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਕ ਟਾਈਮਪੀਸ ਲਿਆਉਂਦੇ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ) ਮੈਂ ਇਕ ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ।

ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿਚੋਂ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। 9 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਟੈਚੀ ਕੇਸ ਖੁਲ੍ਹਾ ਕੇ ਗਊਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਿਖਾਈਆਂ ਜੋ ਵਲੈਤੀ ਨਸਲ ਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਜੋ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਰ ਵੇਖ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਹੋਰ ਵੀ ਫ਼ੋਟੋ, ਆਪਣੇ ਦੌਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਖਾਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਅਵਾਰਾ ਗਊਆਂ ਉੱਥੋਂ ਖ਼ਰੀਦੀਆਂ ਹਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਲ ਵਾਲੀ 1300 ਰੁਪਏ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਵਾ ਮਣ ਪੱਕਾ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀਆਂ ਕੁਝ ਵਹਿੜਾਂ ਹਨ, ਕੁਝ ਸੂਣ ਵਾਲੀਆਂ। ਇਕ ਵੱਛਾ ਵੀ ਖ਼ਰੀਦਿਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬੈਗ ਵਿਚੋਂ ਗੰਢਿਆਂ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬੀਜ ਵੀ ਨਿਕਲੇ—ਇਕ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ। ਕੰਪਾਲਾ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਹੋਲੇ ਦੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ। ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਰੀਰਾਂ ਨੇ ਭਜਨ ਪੁੱਛ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ, ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਤਿਆਗ

ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੋਹ

ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਹਣੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਜੀ ਕਰਦਾ ਏ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਖ਼ਰੀਦੀਏ। ਫੇਰ ਕਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਭੇਜਾਂਗੇ, ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਓਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਆਉਣ। ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਖ਼ਾਸ ਗਹੁ ਨਾਲ ਤੱਕ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਆਖਿਓ ਨੇ : ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਜਾਣਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਫਿਰ ਕੇ ਵੇਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਵੀ ਰਾਤ ਦੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਐਤਕਾਂ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਕ ਪੈਂਦੀ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੱਦੀ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜੱਥਾ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ। ਮਗਰੋਂ ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਸਾਨੂੰ ਖੱਜਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਚੇਚੀਆਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ। ਪਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਵੀ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਹੋਲੇ ਵਿਚ ਜਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਯੋਗ ਸਮਾਨ ਨਾ ਲਿਜਾਂਦੇ ਨਾ ਲਿਆਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ ਸਿਰ 'ਤੇ ਖ਼ਫ਼ਣ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰਸੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ—ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਦੇ ਹੀ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ।

12 ਅਪਰੈਲ 1959
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਤ ਖੈਰ ਪੁਰ (ਸਰਸੇ ਲਾਗੇ ਪਿੰਡ) ਕੱਟੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਸਵੇਰੇ ਹਿਸਾਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰੇ। ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਪ੍ਰੀਤਮ' ਆਪਣੀ ਕਾਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਵਾਪਸ ਦਿੱਲੀ ਪਰਤ ਜਾਣਗੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਾਰ 9 ਵਜੇ ਤੱਕ ਪਰਤ ਆਈ ਕੁਝ ਸਾਮਾਨ ਏਥੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ, ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ।

ਮੈਂ ਵੈਸਾਖੀ 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣਾ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 14, 15 ਤੇ 16 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਮੈਂ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

14 ਅਪਰੈਲ 1959
ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ

ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਬਿਤਾ ਕੇ, ਸਵੇਰੇ ਬੱਸ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ 1 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕੇਸ ਚਾਲੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਗੁਆਹ ਭੁਗਤ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੰਚ ਟਾਈਮ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਵੀ ਕਚਹਿਰੀ ਅੰਦਰ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਛੇ ਵਕੀਲ ਸਨ।

ਰਾਤੀਂ ਡੇਰਾ ਮਾਈ ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਲਾਂਗਰੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਘਰ ਅੱਡਾ ਖਾਈ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ। 300 ਦੇ ਕਰੀਬ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਕੇਸ ਸੁਣਨ ਆਏ। ਪਰ ਸਮਾਂ ਤੇ

ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

15 ਅਪਰੈਲ 1959

ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ

ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਫੇਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਕਾਫੀ ਹੋ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੜੀ ਲੱਗੀ, ਬੰਦ ਮੋਟਰ ਵਿਚ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਹਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ, 10 ਵਜੇ, ਅਵਾਜ਼ ਪੈਣ 'ਤੇ, ਅਦਾਲਤ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੈਜ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਸਰੀਰ ਜ਼ਰਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਤੇ ਵਰਨੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਦੀ ਹੈ। ਏਧਰਲੇ ਵਕੀਲ ਹਨ : ਮਲਿਕ ਰਾਧਾ ਕਿਸ਼ਨ, ਹਿਸਾਰ ਦਾ ਨਾਮੀ ਗ੍ਰਾਮੀ ਵਕੀਲ; ਮਿ: ਬਤਰਾ, ਹਿਸਾਰ; ਸ੍ਰੀ ਕੁੰਦਨ ਲਾਲ ਮੈਣੀ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਰੂਪ ਥਾਪਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾ ਬਿਸ਼ਰ ਸਰਸਾ।

ਮੈਂ ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸਾਂ ਪਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਨੇ ਰੋਕ ਲਿਆ ਹੈ।

16 ਅਪਰੈਲ 1959

ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ

ਅੱਜ ਦੇ ਗੁਆਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਗੁਆਹੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੂਠੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਪ ਰਹੇ ਸਨ।

17 ਅਪਰੈਲ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਰਾਤ ਸਰਸੇ ਰਹਿ, ਦੁਪਹਿਰੇ ਜਿਹੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪੁੱਜਾ ਹਾਂ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਵਾਕਫ਼ੀ ਦਿੱਤੀ।

ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ, ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬੇਬੇ ਜੀਆਂ (ਦੋਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ) ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਫੜਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟ, ਬੇਬੇ ਗੁਬਿੰਦਣੀ ਅਤੇ ਮਾਈ ਕੁੰਡੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਬਹਿਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਧਰਵਾਸ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਸੁਣਾਏ। ਵੱਡੇ ਬੇਬੇ ਜੀ ਗੰਭੀਰ ਧੀਰ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ, ਛੋਟੇ ਹੰਝੂ ਭਰ-ਭਰ ਡੋਲ੍ਹਦੇ ਰਹੇ, ਮੈਂ ਦਿਲ ਤਕੜਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ।

19 ਅਪਰੈਲ 1959

ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਏ

ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ। ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਲਿਖੇ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਲੰਮਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜਾ 12.30 ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੰਡੀਓਂ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਅਤੇ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆ ਗਏ। ਮੈਂ ਭੀ ਜਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਜ਼ਰਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡਾਕ ਅਤੇ ਗਊਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਪੜਤਾਲੇ। ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜਣ ਜੋ ਵਲਾਇਤ ਵਿਚੋਂ ਬ੍ਰੀਡਿੰਗ ਸਿੱਖ ਕੇ ਆਇਆ ਤੇ ਹੁਣ ਬਿਰਲੇ ਦੇ ਕਿਸੇ

ਡੇਅਰੀ ਫ਼ਾਰਮ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਦੋ ਵਜੇ ਗਊਆਂ ਵਖਾਣ ਚਲੇ ਗਏ।

ਖੰਘੂਰਾ

ਸੰਤ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜਮਸ਼ੇਰੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਕ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਖੰਘੂਰਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਂਦਾ। ਸੰਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ : ਹੋਰ ਕੋਈ ਖੰਘੂਰਾ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਕਈ ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਬਹਿਸ ਕੱਲ੍ਹ ਹੋਵੇਗੀ।

20 ਅਪਰੈਲ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਅੱਜ ਫਿਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। 5-6 ਜੰਗਲ ਆਏ ਹਨ। ਤਾਂ ਵੀ 11 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਆਲਾ ਵਿਚ ਗਏ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਖੀਰ ਖੁਆਣੀ ਸੀ। ਆਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜੁਰਾਬਾਂ ਤੇ ਪਜਾਮਾ ਲਾਹ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਫੇਰ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਇਆ।

ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ : ਤੂੰ ਜ਼ਰਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਹਲਾ ਹੈਂ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕੂਕੇ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ, ਵੇਖੀ ਚੱਲ, ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।

ਸਹੀ ਸਹੀ ਬਿਆਨ ਦਾ ਮੁੱਲ

ਵਿਦਿਆਲਿਓਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਮੈਂ ਮਲਕ ਠਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿਲਾ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਦੇ ਦੇਵੇ ਕਿ ਕੈਰੋਂ (ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ) ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਮਿਲਕੇ ਸਾਡੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਸਤੇ 50,000 ਰੁਪਏ ਖ਼ਰਚਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ : ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਸੱਚੋ-ਸੱਚ ਬਿਆਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦੇ ਦੇਵੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਤਬਾਹੀ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਦੇ ਦਿਆਂ।

21 ਅਪਰੈਲ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅੱਜ ਅਸਲੋਂ ਠੀਕ ਹੈ।

ਦੁਪਹਿਰੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਤਸਵੀਰਾਂ ਮੇਰੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਕਿਹਾ : ਸਾਡੇ ਸੰਭਾਲੂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਓ, ਅਸੀਂ ਤੇ ਲੈ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਈ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਿੱਖ ਯੂਨੀਅਨ ਨੈਰੋਬੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ, ਉਸਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਦਸਤਖ਼ਤਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਟਰਨ ਪੱਤਰ ਦੀਆਂ ਹਨ।

'ਉਮੀਦ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਦਾ ਮਾਣ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਅਤੇ

ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੇ ਕੰਪਾਲਾ ਵਿਖੇ ਹੋਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਤੇ ਓਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਲੰਮਾ ਚਿਰ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਬਾਬਤ ਵੀ ਕਿਹਾ : ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਰਿਹਾਅ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ 3-4 ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਰਿਹਾਅ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਕੀ ਪਤਾ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਫੇਰ ਜਬਰਦਸਤ ਅਪਰੋਚ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਤੇ ਸਿੱਟੇ ਹੋਰ ਨਿਕਲਣ। ਅਜਿਹੇ ਖ਼ਤ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਅਤੇ ਸਕੱਤਰ) ਨੇ ਲਿਖੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : 'ਉਮੀਦ ਹੈ' ਲਿਖਿਆਂ ਡੰਗ ਸਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 4.40 ਤੋਂ ਸਰਸੇ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ 5.30 ਦੇ ਕਰੀਬ ਰਾਤੀਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ।

22 ਅਪਰੈਲ 1959
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਗਊਆਂ ਮਹੀਆਂ ਦੇ ਰੀਕਾਰਡ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਵਾਣ 'ਤੇ ਅੱਧਾ ਦਿਨ ਖ਼ਰਚ ਕੀਤਾ। ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਗਊਆਂ ਮੱਝਾਂ ਵਾਲੇ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੀਕਾਰਡ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ, ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਵਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਦੁਪਹਿਰੋਂ ਬਾਅਦ ਠੱਕਾ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਘੱਟਾ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੂਰ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ—ਪਰ ਅਟਕ ਗਏ। ਤਬੀਅਤ ਨਾ ਕੀਤੀ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ।

ਪਾਦਰੀ ਨਾਲ

ਅੱਜ ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਸਰਸੇ ਦਾ ਇਕ 'ਚੁਸਤ' ਪਾਦਰੀ ਆਇਆ। ਸਿਗਰਟ ਦੀ ਬੋਅ ਅੰਦਰ ਪਸਰ ਗਈ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਧਾ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੁਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸਾਡੀ ਮਰਿਆਦਾ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਨਹਾ ਲਵਾਂਗਾ। ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਵਗੈਰਾ ਖ਼ਰੀਦਣਾ ਚਾਹ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਵੀ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਡੇਢ ਦੋ ਸੌ ਗ਼ਰੀਬ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਸਸਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

23 ਅਪਰੈਲ 1959
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਵੇਰੇ ਪਸ਼ੂਸ਼ਾਲਾ ਵਲੋਂ ਘੁੰਮ ਫਿਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਵੇਖੇ। ਲੰਗਰ ਛਕ ਕੇ, ਦੁਪਹਿਰੇ ਜੀਪ ਚੜ੍ਹ ਨਾਲੀ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਸੰਤ ਨਗਰੀਏ ਸੇਵਾ ਤੇ ਆਏ ਕਣਕ ਵੱਢ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋ ਢਾਈ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ 60 ਪੈਲੀਆਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵੱਢ ਕੇ ਪੰਡਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਖਲਵਾੜੇ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਰਾਤੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਤੇ।

20 ਅਪਰੈਲ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਕੋਰਟ ਨੇ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਲਟਕਦੀ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨੇ। ਇਹ ਵੀ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਕੋਰਟ ਵਾਲਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਬਾਉ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨੇਰੀ ਤੇ ਫਿਰ ਮੀਂਹ ਹਨੇਰੀ ਇਕੱਠੇ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ। ਬਰਸਾਤ ਚੰਗੀ ਹੋ ਗਈ।

24 ਅਪਰੈਲ 1959
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੋਹ

ਸਵੇਰੇ ਆਕਾਸ਼ ਨਿਰਮਲ ਸੀ। ਮੱਠੀ-ਮੱਠੀ ਧੁੱਪੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਦਾਰੋਗਾ ਫੁੰਮਣ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਫੱਤੇਵਾਲੀਆ, ਮਲਵਈ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਹਿਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਨਿਕਲੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਤੁਹਾਡੀ ਮੰਡੀ ਕਿਹੜੀ ਹੈ? ਮੇਰੇ 'ਮਲੋਟ' ਦੱਸਣ 'ਤੇ ਕਹਿਓ ਨੇ : ਚਲੋ ਨੇੜਿਓਂ ਈ ਸਾਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਅਬਲ ਖੁਰਾਣੇ ਉਗਰਾਹੀ ਦੇ ਦਾਣੇ ਆਉਣੇ ਨੇ, ਓਥੋਂ 40 ਮਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਸਰ ਜਾਏਗਾ ਨ? ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਰੁਕ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੇਰ ਬੋਲੇ : ਅਜੇ ਮਕਾਨ ਪਾਣ ਦੀ ਨਾ ਸੋਚੀਂ, ਯੂ. ਪੀ. ਜਾਂ ਸੂਰਤਗੜ੍ਹ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਦਿਆਂਗੇ। ਫੇਰ ਛੱਤੀਂ।

ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਡੇਢ ਵਜੇ ਤੱਕ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਇਕ ਵਾਰ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ : ਹੁਣ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੈਣ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਕੂਲ ਚੰਗੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਸਕੇ।

ਰਾਤ ਦੀ ਜੀਪ ਕਿਧਰੇ ਬੱਪੀਆਣੇ ਵੱਲ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਛੋਟੇ ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੀ ਮਾਸੀ ਜੀ ਸਵਰਗ ਸਿਧਾਰ ਗਏ ਸਨ। ਦੁਪਹਿਰੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀਬੀਆਂ (ਆਪਣੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ) ਨੂੰ ਦਮਦਮੇ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਸੀ ਜੀ ਦਾ ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰ ਸਕਣ।

ਡੂੰਘੀ ਰਾਤ ਗਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ (ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ) ਵਿਚ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਹੈ। ਫ਼ੈਸਲਾ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ।

25 ਅਪਰੈਲ 1959

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਮਿਲਿਆ। ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਿਲਣ ਤੇ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲੀ ਤੇ ਖਾਲੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਲੰਗਰ ਪਕਵਾ ਕੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗਾਲਬਨ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੀ ਨਾਲੀ (ਘੱਗਰ ਨਦੀ) ਕੰਢੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਸਰਸਾ ਦਾ ਇਕ ਝਾਂਗੀ ਠਾਣੇਦਾਰ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਉਡੀਕਦਾ ਰਿਹਾ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਘਣੇ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਆਏ।

ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ

ਸ਼ਾਮੀਂ ਮੈਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਪਾਸ ਗਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਉਹ ਐਤਕਾਂ ਲੋਪੋਕੀ ਗਏ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਵਾਸਤੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਦੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਲਈ ਤੇ ਤਾਲੀਮੀ ਢੰਗ ਲਈ ਵਰਧਾ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਸਲੀਕੇ ਵਾਲਾ

ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਕਿਸਮ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹੈ।

ਗਿ: ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ

ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਗਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਉਚੇਚੀ ਗੱਲ ਨੋਟ ਕਰਵਾਈ :"ਜਦ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਸੰਪਰਦਾਇ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਅਵਤ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆਉਣ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਦਾਅਵਤ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਪਰ ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਤਾਂ ਆਵਾਂਗੇ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਨ ਦਿਓ। ਅਸਾਂ ਕਹਾ ਭੇਜਿਆ : ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਭਾਵੇਂ ਇਕੋ ਦਾ ਕਰਕੇ ਹਟ ਜਾਓ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਕਿੰਨਿਆਂ ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਵੇਖਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਾਂ।"

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਜਦੋਂ ਅਸਾਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰੁੱਕਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ 'ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਕੋਠੀ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸਾਂ। ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਕੋਠੀ ਤੱਕ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਉਹ ਏਨਾ ਹੱਠੀ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਕੋਠੀ ਨਾ ਆਵਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

26 ਅਪਰੈਲ 1959

ਅੱਜ ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਵਕਤ ਸਿਰ ਨਾ ਉੱਠ ਸਕਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਨੱਸਕੇ ਨਹਿਰ ਦੀ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਸੰਤ ਨਗਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਰਸਾ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤਾਲੀਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਲਕੇ ਕਰ ਲਈਏ ਅਤੇ ਐਤਕਾਂ 3-4 ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਵਰਧਾ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਵੀ ਕੀਤੀ।

ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਟਿਊਬਵੈਲ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਪਾਸ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਹਾਂਵਿਦਿਆਲਾ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰ:ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਰਸਾ ਤੇ ਮਾ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸਿਲੇਬਸ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਸੁਣਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ।

ਕੱਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦਿੱਲੀਓਂ ਬਣਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਦਾ ਐਸਟੀਮੇਟ ਬਣਾਣ ਲਈ ਆਖਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਮੀਦ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਜੁ ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਇਦ ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆ ਜਾਣ।

ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਰਜ਼

ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮੀਂ ਸੰਤ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਦੇ ਚੌਰ ਬਰਦਾਰ ਸਨ, ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਝਿਜਕਦਿਆਂ, ਆਪਣੇ 10 ਸਾਲ ਦੇ ਦੋਹਤੇ ਵਾਸਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਬੱਚਾ ਰੋਗੀ ਹੈ। ਜੇ ਬਚ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੱਕ ਡੇਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਘੱਲ

ਦਿਆਂਗੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ : ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਵਾਓ ਤੇ ਇਕ ਵਰਨੀ ਕਰੋ। ਪਰ ਕਾਕਾ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

27 ਅਪਰੈਲ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੇਰੇ ਨਹਾਉਂਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਹੁਕਮ ਦੇ ਗਏ ਕਿ ਖ਼ੂਬ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਸਰਦਾਈ ਬਣਾ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਛਕਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਛਕਣ ਛਕਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਕੋਠੀ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਕੋਈ ਚਾਰ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰੱਜ-ਰੱਜ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ।

ਅੱਜ ਲੋਕ ਬੜੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹੇ।

ਰਿਹਾਈ

8 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਕਰੀਬ ਖ਼ਬਰ ਅੱਪੜੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਿਹਾਅ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਸੂਬਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜਮਸ਼ੇਰੀ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਰਲੀ ਤੇ ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ। ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ, ਘਿਉ-ਜੋਤਾਂ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਬਲਬਾਂ ਨਾਲ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇਜਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਬੇਬੇ ਜੀ ਵੱਡੇ (ਬੀਬੀ ਚੰਦ ਕੌਰ), ਬੇਬੇ ਜੀ ਛੋਟੇ (ਬੀਬੀ ਦਲੀਪ ਕੌਰ) ਬਦਾਮਾਂ ਦੇ ਬੁੱਕ ਤੇ ਗੁੜ ਵੰਡਦੇ ਨਹੀਂ ਥੱਕੇ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜੀਂਦੇ ਰਹੇ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

28 ਅਪਰੈਲ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਉੱਠ ਨਹਾ ਧੋ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ। ਏਥੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਵਾਹਵਾ ਰੌਣਕਾਂ ਸਨ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਉਪਰੰਤ ਮੈਂ ਵੀ ਚੰਦ ਮਿੰਟ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਈ 'ਤੇ ਬੋਲਿਆ। ਬੇਬੇ ਜੀ ਅੱਜ ਵੀ ਬਦਾਮ ਤੇ ਗੁੜ ਵੰਡਦੇ ਰਹੇ।

ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ

10 ਵਜੇ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਏ। ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਨੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਗਲ ਲੱਗਕੇ ਹੀ ਮਿਲਿਆ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਜਾਣਗੇ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਰਾਮਪੁਰ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਚਲ ਝੱਲਣੀ ਪਈ ਹੈ।

ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪੌਣੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਏ। ਅੱਗੇ ਸੁਆਗਤੀ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਾਂ ਸੀ, ਪਰ ਲੋਕੀਂ ਅਜੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇ ਸਨ। 10 ਮਿੰਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਆਦਮੀ ਔਰਤਾਂ ਜੁੜ ਗਏ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਫੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਨੋਟਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਹਾਰ ਪਏ। ਭਾਵੁਕ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਰੋਣ ਨੂੰ ਪਿਆ ਪਰ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜੱਫ਼ੀ ਪਾ ਕੇ ਮਿਲਿਆ।

ਦੀਵਾਨ 'ਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੱਦਿਆ। ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਸੇਠ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਜੁੜਵੀਂ ਮੰਡਲੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ 'ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ' (ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜਲੰਧਰ), ਦਾ ਐਡੀਟੋਰੀਅਲ ਮੈਥੋਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਹਾ : ਮਾ: ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ (ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ) ਨਾਲ ਰਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗਿਆਨੀ (ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ) ਤੇ ਰਾੜੇ ਵਾਲੇ (ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ 'ਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਮਾਸਟਰ ਤੇ ਕੈਰੋਂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਤੋਂ ਵਿਚੋਲਗੀ ਕਰਵਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ, ਅੰਬਾਲੇ 6 ਮਈ ਨੂੰ ਸੱਦ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਹੋਰ ਕਿਹਾ : ਮੈਂ ਚਾਂਹਦਾ ਹਾਂ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਵਿਨੋਬਾ ਨੂੰ ਦੱਸੀਏ— ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾ ਕੇ। ਪਹਿਲੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਸਿਰਫ਼ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਨਾਮਧਾਰੀ, ਨਿਰਮਲੇ, ਉਦਾਸੀ, ਅੱਡਣ ਸ਼ਾਹੀਏ ਆਦਿ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਾਸਟਰ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਧੜਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੂਸਰੀ ਕਿ 1000 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਾਂ ਕਿਵੇਂ ਮੁਫ਼ਤ (ਬੀੜ ਮਰਾਰੜੂ) ਤਕਸੀਮ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ 550 ਏਕੜ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵਖਾਵਾ ਨਹੀਂ ਚਾਂਹਦੇ, ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਂਹਦੇ ਹਾਂ।

1 ਮਈ 1959
ਪੰਜਾਵਾ (ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ)

ਅੱਜ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਦਿਹਾੜਾ ਹੈ। ਇਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੈਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਤੱਤਪਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ।

ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਗਿਆਂ ਅੱਜ ਪੂਰੇ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਾੜ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਗ਼ਿਲਾ ਨਹੀਂ। ਅਖ਼ਬਾਰ (ਸਤਿਜੁਗ) ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

2 ਮਈ 1959

ਅਫ਼ਸੋਸ

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੋਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਸੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਡਾਕ ਲਿਖੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੁਸਾਂਝ ਨੇ ਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ) ਲਈ ਬੜਾ ਕੁਫ਼ਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਅਖੇ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦੁਸਾਂਝ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲਿਖਤ 'ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੋਇਆ।

3 ਮਈ 1959
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬੁਖ਼ਾਰ

ਗਰਮੀ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਬੜੀ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਬੁਰਾ ਈ ਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਅੱਜ ਬੁਖ਼ਾਰ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆ ਗਏ। ਗਰਮੀ ਬੜੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਕੰਮ ਬੜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਆ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਲਵੇਰੇ ਦੀ ਥੁੜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗਊ ਦਿੱਤੀ ਜਾਇ।

ਹਨੇਰੀ ਅਤੇ ਲੋ ਦਾ ਸੰਗਮ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ।

4 ਮਈ 1959
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਤਿੱਖੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾਈਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ।

ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਜਦ ਨਿੱਤਨੇਮ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਲੋਕ ਰਲ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਗੱਲੋਂ ਹੀ ਚਿੰਜੜੀ ਛੇੜ ਕੇ ਤਲਖ਼ੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪ ਨੇ ਕਈ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਬੇਈਮਾਨੀ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ : ਬੇਈਮਾਨੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਖ਼ਤ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮਾਰਨ ਆਏ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੋਟਾ ਮਾਰਨਾ ਈ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਬੇਈਮਾਨੀ ਤਾਂ ਸਰਾਸਰ ਗੁਨਾਹ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਸਾਥੋਂ ਤਾਂ ਰੱਬ ਬੇਈਮਾਨ ਨਾਲ ਵੀ ਬੁਰਾ ਨਾ ਕਰਾਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਦਿਲ ਦੇ ਖੋਟੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਤ ਦੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸਕੂਲ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਮੰਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਇਸੇ ਗੱਲੋਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਟੇਢਾ ਟੇਢਾ ਰਿਹਾ।

ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਕੌਰ

ਮਾਤਾ ਜੀਉਣ ਕੌਰ (ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ) ਦੀ ਪਰਖ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ (ਸੰਤ) ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਤਨੀ ਸਮੇਤ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਆਏ। ਮੈਂ ਵੀ ਪਾਸ ਹੀ ਸਾਂ। ਮਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਟਿਕ ਲਾ ਕੇ ਦੋ ਮਿੰਟ ਦੇਖਿਆ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਮਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ

ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਟਿਕ ਕਿਉਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਾਈ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਮੈਂ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੁੜੀ ਘਰ ਵਸਾਏਗੀ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਫਿਰ ਤੁਸਾਂ ਕੀ ਜਾਨਿਆਂ ? ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਇਹ ਘਰ ਨਹੀਂ ਵਸਾਏਗੀ।

ਉਹੋ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਚਾਰ ਕਿ ਪੰਜ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮਰ ਗਈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਾਰਨੀ ਖ਼ੁਰਦ ਵਾਲੇ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅਨੁਭਵ 'ਚੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਕਿ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕੱਢਿਆ ਇਹ ਤੱਕ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਗਲ ਬਾਂਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ।

ਤਿੰਨ ਮਾਈਆਂ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਮੇਰੀ ਤਿੰਨ ਮਾਈਆਂ 'ਤੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਕ ਸੂਬਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸਮਸਾ ਦੀ ਮਾਤਾ 'ਤੇ। ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਹੈ। ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਵੀ ਕੋਈ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹੱਸ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਦੂਜੀ, ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮਾਈ ਸੀ। ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ ਉਹ। ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਮਰ ਗਿਆ। ਲੋਕ ਰੋਣ। ਮੁਕਾਣਾਂ ਆਉਣ। ਮਾਈ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ : ਰੋ ਕੇ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਘਰ ਨ ਆਵੇ। ਇਕੋ ਗੱਲ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਜਾਂ ਲੋਕਾਚਾਰ।

ਤੀਜੀ ਮਾਈ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਆਖਿਆ : ਤੇਰੀ (ਲੇਖਕ ਦੀ) ਮਾਂ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਵਲੋਂ ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਸੀ। ਬੜਾ ਸੁਥਰਾ ਘਰ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਬੜੀ ਹੀ ਸੁਥਰੀ ਰਸੋਈ ਕਰਨੀ ਤੇ ਰੱਖਣੀ। ਮੈਂ ਲੱਸੀ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸਾਂ।

ਮਾਈ ਜੀਵਨ ਕੌਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਮੈਂ ਅਠਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਮਾਈ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੌਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸਿਖਾਈਆਂ, ਖਾਣਾ, ਪੀਣਾ ਅਤੇ ਹੱਥ ਮਾਂਜਣੇ, ਅਤੇ ਮਾਈ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਇਕ ਲਫ਼ਜ਼ ਯਾਦ ਸੀ, ਜੋ ਕੁਝ ਉਹਨਾਂ ਸੁਣਿਆ ਵੇਖਿਆ। ਜੋ ਕਿਰਪਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਕੀਤੀ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

5 ਮਈ 1959

ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਤ ਨਗਰ ਕੁਲੰਜਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਨਾਲ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਰਹੇ। ਸਵੇਰੇ ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ ਦੀ ਪੁੜੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਆਰਾਮ ਆਇਆ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਰਾਹੀਂ ਸੰਤਾਂ ਲਈ ਸਰਸਿਓਂ ਸੰਤਰੇ ਮੰਗਵਾਏ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਰਾਤੀਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਤੁਰੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਉਂਦੇ ਮੈਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਚ ਮਿਲੇ। ਉਹ ਮੇਰੀ (ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਂਦਿਆਂ) ਹਵਾ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ।

6 ਮਈ 1959
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼

ਅੱਜ ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਜਦ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਖਰੜਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉਹ ਖਰੜਾ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਆਖਿਆ: ਤੂੰ ਲਫ਼ਜ਼ ਚੰਗੇ ਲਿਖ ਲੈਨੈਂ। ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਕਰਵਾਈਓ ਨੇ : ਇਕ ਵਾਰ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਕਵੀ ਸਕੈਚ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਲਿਖ ਲੈਂਦੇ। ਮੈਂ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਸਿਰ ਝੁਕਾਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੇ ਓ।

ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਇਕ ਚੰਗੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਪਣੇ ਮੋਹ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ : ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਰਲਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਬਾਬਤ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਰਲ ਕੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਦੀ ਦੁਵੱਲੀਓਂ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਹਾਂ ਵਿਦਿਆਲਾ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਹਾਵਿਦਿਆਲਾ ਬਾਬਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਪਣੀ ਰੀਝ ਦੱਸੀ :ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਬੱਚੇ ਉਂਜ ਹੀ ਕਾਬਲ ਬਨਣ। ਅਸੀਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਨਸਲ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ। ਜੇ ਮਾਸਟਰ ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਕੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਲੈਣ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਕੱਢ ਕੇ ਵੇਖਾਈਏ।

ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘ

ਬਾਹਰਲੇ ਟਿਊਬਵੈਲ (ਨਾਲੀ ਵੱਲ) 'ਤੇ ਇਕ ਉੱਚਾ ਅਤੇ ਪੱਕਾ ਖਾਲ ਬਨਾਣ ਲਈ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰੀਗਰ ਸਿੰਘਾਂ ਆ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। 7-8 ਕਰਮਾਂ ਬਣਨ ਵਾਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟੇ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਏ।

(ਮਾ:) ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਨਾਲੀ ਵੱਲ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਸਰਵੇ ਕਰਨ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਉਚਾਣ ਨਿਵਾਣ ਦਾ ਸਹੀ ਪਤਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

7 ਮਈ 1959
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਅੱਜ ਥਰੈਸ਼ਰ ਮਸ਼ੀਨ ਨੂੰ ਤੂੜਖਾਨੇ ਅੰਦਰ ਫਿੱਟ ਕਰਵਾਣ 'ਤੇ ਖ਼ਰਚ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ਾਂ ਸੁਣੀਆਂ। ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਬਤ ਝਗੜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ (ਵੱਡਿਆਂ) ਵੱਲ ਭੇਜੇ।

ਆਰਟ ਬਾਰੇ

ਮੁਸੱਵਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਾਂਗੜਾ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕ ਰੂਸੀ ਆਰਟਿਸਟ (ਮਿ: ਰੌਰਿਖ) ਦੀਆਂ ਕਲਾ-ਕਿਰਤਾਂ ਵੇਖਕੇ, ਪੁਰਾਣੀ ਭਾਰਤੀ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਤੋਤੇ-ਚੁੰਝੇ ਨੱਕ ਨੂੰ ਉਲੀਕਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੱਸਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਲਈ ਮੁਸੱਵਰ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ

ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਤਸਵੀਰ ਬਨਾਣ ਲਈ ਫ਼ਰਮਾਇਆ।

ਅੱਜ ਸੰਤ ਨਗਰ ਮਾੜਿਆਂ ਦੀ ਤਕੜਿਆਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕਮੇਟੀ ਹੋਏ। ਦੋਵੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਿਆਨ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਸ਼ਾਮੀਂ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤਕ ਓਥੇ ਈ ਰਹੇ।

ਕਿਰਪਾ ਬਿਨਾ

ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਬਾਲਮ ਤੇ ਕਵੀ ਜੀਉਣ ਸਿੰਘ ਆਏ। ਕੁਝ ਸੱਜਣ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਤਿਆਗੀ, ਵੈਰਾਗੀ ਤੇ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਸਾਧੂ ਵੀ ਗੰਦੇ ਚਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆ ਜਿਹੜੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਜਾ ਡਿੱਗੇ।

(ਮਾ:) ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੇਖਿਆ, ਪੜਤਾਲਿਆ ਅਤੇ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ।

8 ਮਈ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅੱਜ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸ੍ਰ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪੱਧਰੀ, ਨਕੌੜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਪੋਤਰੇ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸੇਠ ਰਛਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਸਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਬੈਂਕੋਕ ਤੋਂ ਸਕੇਤ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਅੱਜ ਸੁਕੇਤ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਤੋਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਤੜਿਆ। ਅੱਜ ਗਰਮੀ ਤੇ ਲੂ ਬਹੁਤ ਸੀ।

ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਠੀ ਵਿਚ, ਏਥੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਵੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕੰਬੋਆਂ ਦੇ ਮੇਲੇ (ਬੁਰਜੀ ਨੰ: 8) ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਕੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ 10 ਮਈ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮੇਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਿਹਤ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਬੋਲੇ ਕੰਨ ਦਾ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇ।

ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਇੰਜ ਹੈ : ਦਿੱਲੀਓਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ ਮੰਡੀ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)। ਸਿਹਤ ਹੁਣ ਗਰਮੀ ਨਹੀਂ ਜਰਦੀ।

ਕੱਲ੍ਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਬਾਲਮ ਨੂੰ 8 ਤੋਂ 10 ਏਕੜ ਤੱਕ ਮੁਫ਼ਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦਾ, ਉਸ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ।

ਸ਼ਾਮ ਦੇ 5 ਵਜੇ, ਮੋਗਿਓਂ ਮੰਗਵਾਈ ਥਰੈਸ਼ਰ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੇਖਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੱਡੇ ਉੱਤੇ ਤੂੜਖਾਨੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਹ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾਣੇ ਵੱਖ ਤੇ ਤੂੜੀ ਵੱਖ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੰਜਨ ਜਾਂ ਟਰੈਕਟਰ ਨਾਲ ਚਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਕਰ, ਗੁੜ ਵੰਡ

ਕੇ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ। 2400 ਰੁਪਏ ਦੀ ਇਹ ਮਸ਼ੀਨ 100 ਮਣ ਕਣਕ 10 ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਕੱਢ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਪਟਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ।

ਪਟਾ ਟੁੱਟ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਪ ਉੱਤੇ ਨਾਲੀ ਕੰਢੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਪੱਕੀ ਖਾਲ ਬਣਵਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ, ਇਹ 1700 ਫੁੱਟ ਲੰਮੀ ਖਾਲ ਬਣਨੀ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲੀ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਇੰਜਨ ਸਟਾਰਟ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਦੋ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ, ਪਹਿਲੇ ਮੋੜ ਤੋਂ ਹੀ ਖ਼ਾਲੀ 8 ਫੁੱਟ ਦੇ ਕਰੀਬ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਹੁਣ ਸੂਰਜ ਡੁੱਬ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਂਜ ਅੱਜ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ਪਰ ਮਿਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਨਿਕੰਮੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹੋਏ। ਨਕੌੜੇ ਦਾ ਮਿਸਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਇਸ ਖਾਲੀ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ।

ਸਾਰੇ ਅਖ਼ਤਿਆਰ

ਏਥੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮਿੰਨਰੀ ਨਾਲੇ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ 15-20 ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਕਦੋਂ ਆਵਾਂ ਜਾਂ ਕਦੋਂ ਨਾ ਆਵਾਂ। ਹੁਣ ਤੋਂ ਏਥੇ ਵੱਡੇ ਕਾਕੇ ਨੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਉਸ ਨਾਲ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਰਹੇ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਉਹਦੇ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਣਾ, ਉਹ ਬੇਸ਼ਕ ਬਿਸਤਰਾ ਗੋਲ ਕਰ ਲਏ। ਸਾਡੀ ਉਸ 'ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਵੱਡੇ ਕਾਕੇ ਪਾਸ ਹੀ ਹੋਣੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਥਰੈਸ਼ਰ ਮਸ਼ੀਨ ਚਾਲੂ ਹੋਈ। ਪਰ ਕਣਕ ਦੇ ਦਾਣੇ ਕੁਝ ਤੋੜਦੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਸ ਦੀ ਪੁਲੀ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

9 ਮਈ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਚ, ਫੇਰ ਕੁਝ ਢਿੱਲੇ ਹਨ ਰਾਤ ਦੇ। 80 ਸਾਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਉਮਰ ਹੈ—ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਚੱਲਣ ਦਾ ਸਾਜ ਕਰਦੇ ਹੋਣ!

ਰਾਜੇ ਜੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੋਈ ਘਰੋਗੀ ਝਗੜਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰ: ਜੰਗ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ (ਮੁਕਤਸਰ) ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੱਜਣ, ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ, ਪਰੇ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਸੁਣਨਾ ਅਤੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦੇਣਾ ਹੈ।

10 ਮਈ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਦਰੋਗਾ ਦੁੰਮਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਖ਼ਿਮਾ ਮੰਗ ਲਈ ਹੈ। ਉਂਜ ਜਿੱਥੇ ਕਿਹਾ ਕਰਨਗੇ, ਤੁਰ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਾਂਗੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਤੇ ਛੋਟੇ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਨਗਰ, ਬਿਮਾਰ ਪਏ ਹਨ। ਵੈਦ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਦਵਾ-ਦਾਰੂ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਲੱਭਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੇਟ ਵਿਚ ਵਾ ਦਾ ਗੋਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਬਜ਼ ਤੇ ਨਾ-ਕਬਜ਼ ਦੇ ਕੱਠੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਢੋਟੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਥੇਹੜ ਤੇ ਧਰੀਆਂ।

12 ਮਈ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

12 ਕੁ ਵਜੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਾਲੇ ਸਰਸੇ ਜਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਅੱਜ ਤੜਕੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਸਰਸੇ ਹਸਪਤਾਲ ਲਜਾਏ ਗਏ ਪਰ ਉਹ 9 ਵਜੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਗਏ।

ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਦੋ ਵਜੇ ਮੈਂ ਵੀ ਸੰਤ ਨਗਰ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਅੱਪੜਿਆ। ਬੇਅੰਤ ਲੋਕ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਰੋਣ ਤੇ ਡੁਸਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮਾੜਿਆਂ, ਗ਼ਰੀਬਾਂ, ਅਨਾਥ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਬੜੇ ਹਿਤੂ ਸਨ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋਏ ਕਰਾਹ ਰਹੇ ਸਨ, ਹੰਝੂ ਕੇਰ ਰਹੇ ਸਨ।

5 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ ਲਈ ਤੁਰੇ। ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਰਥੀ ਦਾ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਰ ਨਾਰ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। 6 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰੇ ਸੰਤ ਸਨ ਇਹ।

13 ਮਈ 1959

ਮਹਾਂ ਵਿਦਿਆਲਾ

ਮਾਸਟਰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੱਥ ਮਾ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਹਾ ਵਿਦਿਆਲਾ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਆਵਾਂ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣਾ ਲੰਗਰ ਆਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਸੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੀਬੇ ਤੇ ਸਾਊ ਬਣਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ।

ਅੱਜ ਦਸਤਾਰਾਂ ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਨ੍ਹਣ ਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਮੀਟ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਦਤ ਬਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ।

ਲੰਗਰ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਕੇ ਮਾ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਏਥੇ ਸ੍ਰ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪਧਰੀ (ਨਕੌੜਾ) ਵਾਲੇ ਮਿਲ ਪਏ। ਇਹਨਾਂ 1929-30 ਲਾਹੌਰ ਕਾਂਗਰਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ—ਬੜੀਆਂ ਵਾਕਫ਼ੀ ਭਰਪੂਰ।

14 ਮਈ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਲਈ ਮਸਾਲਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਸੰਤ ਨਗਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਦਰੋਗਾ ਦੁੰਮਣ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨਿੱਕਾ ਦਾਰੋਗਾ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ ਵੀ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਚੁੱਕੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਰੋਗਾ ਜੀ ਤੇ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਸੰਤ ਨਗਰ ਜਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਸੂਬਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਵਹਿਮੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਨੋਟ ਲਏ।

4 ਵਜੇ, ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਬੜੀ ਹਨੇਰੀ ਆਈ, ਫਿਰ ਕੁਝ ਛਿੱਟਾਂ ਮੀਂਹ ਦੀਆਂ ਵੀ ਪਈਆਂ।

15 ਮਈ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਰਾਤੀਂ ਢਾਈ ਵਜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ ਆਏ। ਸਵੇਰੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੁੱਖ-ਸਾਂਦ ਜਾਣੀ। ਉਹ ਅਜੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਹਨ। ਸੰਤ ਨਗਰੀਆਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ 'ਕੁਆਣ' ਬਾਬਤ ਆਉਣਗੇ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ, ਖ਼ਬਰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰੰਜ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੱਥੀਂ ਉਹਨਾਂ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਭੋਗ ਪਾ ਲੈਣ—ਮੇਲਾ, ਸਾਡੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੰਤ ਨਗਰ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਪ 'ਤੇ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਪੌਣਾ ਘੰਟਾ ਓਥੇ ਰਹੇ।

16 ਮਈ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ, 3 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਲੋਹੜੇ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਆਈ ਜੁ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੱਕ ਰਹੀ।

ਸਵੇਰੇ ਇਕ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਦੁੱਧ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸਦਿਆਂ-ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ 'ਲਾ ਦਿਆਂ ਨਜ਼ਰ?' ਤੇ ਮਖ਼ੌਲ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਚੌੜੀਆਂ ਕਰਕੇ ਵੇਖਿਆ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ 11.30 ਵਜੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਏ। ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸੰਤ ਵਹਿਮੀ ਜੀ ਵੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ 12 ਤੋਂ 4 ਵਜੇ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ, ਸੌਣਗੇ, ਬਹਿਣਗੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ, 12 ਵਜੇ ਆਪ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸੰਤ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ ਉਚੇਚ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਸੇ ਦਵਾ-ਦਾਰੂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਗਏ ਉੱਥੇ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ (ਸੰਤ ਰੌਣਕ ਸਿੰਘ ਲਾਧੂ ਕੀ) ਨਾਲ ਗੋਕਾ ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਸੀ, ਏਸ ਲਈ ਗਏ ਸਨ।

17 ਮਈ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਫੇਰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ੋਰ ਦਾਰ ਹਨੇਰੀ ਆਈ ਅਤੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੱਕ ਰਹੀ।

ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਬਾਬਤ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਿਆ ਮਜ਼ਮੂਨ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਕਰੀਵਾਲਾ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ।

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰੱਖ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰਵਾਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਹੜੇ ਬਣਾ ਲਏ ਹਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਕਲਾਂ) ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਹਿੰਦੜ ਪੈਲੀਆਂ 'ਤੇ ਧਿੰਙੋਜ਼ੋਰੀ, ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਾਰਫ਼ਤ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਸਾਨ ਕਾਫੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿਚ ਹਨ।

ਅੱਜ ਸਵੇਰ ਦੀ ਰੋਟੀ, ਮਾਸਟਰ ਸੁਹਾਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ, ਜੁ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨਵੇਂ ਬਣਵਾਏ ਹਨ, ਵਰਨੀ ਕਰਕੇ, ਵਰਜ ਕੇ ਖੁਆਈ।

18 ਮਈ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਵੀ ਲੰਗਰ ਮਾ: ਸੁਹਾਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦੁਰਗੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਛਕਿਆ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਪੜਤਾਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਰੋਟੀ ਖਾਵਾਂ। ਅੱਜ ਏਥੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਲੁਆਈ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਵਸਰ 'ਤੇ ਉਚੇਚਿਆਂ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਵਰਨੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਲਈ ਲੰਗਰ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ।

ਰਾਤੀਂ ਮੀਂਹ ਹਨੇਰੀ ਫੇਰ ਆਏ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਸ਼ਾਮੀਂ 4.30 ਕੁ ਵਜੇ ਜਲੰਧਰ ਲਈ ਏਥੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ।

ਅੱਜ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਵੱਡੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਔਲਾਦ ਹੋ ਜਾਇ। ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬੇਬੇ ਜੀ ਵੱਡੇ ਬੜੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਡਾਕ ਦਾ ਇਕ ਖ਼ਤ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਮੰਡੀ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਕੁਝ ਗਰੰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਬੁਲਾ ਰਹੇ ਹਨ।

21 ਮਈ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਸ੍ਰ: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਨਾ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 'ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ' ਦੇ ਪਬਲਿਸਿਟੀ ਤੇ ਏਜੈਂਸੀ ਮੈਨੇਜਰ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਭਾਈ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਰ ਬਾਬਤ ਚਰਚਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਮੈਂ ਏਥੋਂ ਦੇ ਡੇਅਰੀ ਫ਼ਾਰਮ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਬਣਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖੀ। ਪਰ ਉਹ ਅਜੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ।

ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਕੱਠੇ ਰਹੇ।

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਪਹਿਲੀ ਬੱਸ 'ਤੇ ਮੰਡੀ ਲਈ ਚੱਲ ਪਵਾਂ। ਕੁਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਜਾਣਾ ਹੈ।

22 ਮਈ 1959

ਸਰਸਾ

ਸਰਸੇ, ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ. ਤੋਂ ਇਕ ਪੈਂਫ਼ਲਿਟ ਦਾ ਮਸੌਦਾ ਲੈਣਾ ਸੀ—ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਕੂਕੇ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ' ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ। ਪਰ ਉਹ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਗੱਲੀਂ ਬਾਤੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਮੌਜੂਦਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਾਲਿਸੀ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈ ਕੇ ਸੌਖਿਆਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਹਰ ਮਸਲੇ ਅਤੇ ਹਰ ਮੋੜ 'ਤੇ ਡੱਟਿਆ ਜਾਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸ ਹਕੂਮਤ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅਸਰਦਾਰ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰ: ਕੁੰਦਨ ਸਿੰਘ ਜੇਠੂ ਨੰਗਲ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਕੰਙਣ ਪੁਰੋਂ ਸ੍ਰ: ਨਾਜਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੱਲ ਐਮ. ਐਸ. ਸੀ. ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗਰਮੀ ਅੱਜ ਲੋਹੜੇ ਦੀ ਪਈ।

ਸ਼ਾਮ ਦੇ 5 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਪੈਂਫ਼ਲਿਟ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ।

ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਮੰਡੀ ਦੇ ਰਾਹ ਨਾ ਪੈਣਾ ਪਵੇ। ਕਿਉਂ ਕਿ 29 ਮਈ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। (ਨਹਿਰ ਥੱਲੇ ਆਈ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ, ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਉਹ ਦੇਵੇ, ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਲੈਣ) ਉਹਨਾਂ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਘਰ ਨੂੰ, ਅਗਲੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ।

23 ਮਈ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਗਰਮੀ ਦੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਅੱਤ ਹੀ ਸੀ। 12 ਤੋਂ 6 ਵਜੇ ਤੱਕ ਅਸਲੋਂ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੁ ਆਰਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਬੜੀ ਬੇਸੁਆਦੀ ਨਾਲ ਕੱਟਿਆ। ਰਾਤ ਗੁਰਦੇਵ ਛੋਟੇ (ਸਰੋਦ ਵਾਦਕ) ਕੇ ਪਾਸ ਆ ਰਿਹਾ।

24 ਮਈ 1959

ਸੰਤ ਨਗਰ

ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਰਹਿ ਕੇ ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਸੰਤ ਨਗਰ ਆ ਰਿਹਾ। ਉੱਥੇ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਮਿਤ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਦੁਆਲੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਏ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਵੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਅਰਪਣ ਕਰਨ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀ। ਰਾਤ ਸੰਤ ਨਗਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਗਰਾਮ ਬਣਿਆ। ਸੰਤ ਨਗਰੀਆਂ ਨੂੰ, ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਕੇ ਗ਼ੈਰ ਮੁਸਤਕਿਲ ਜ਼ਮੀਨੀ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਫ਼ੰਡ ਕਿਵੇਂ ਇਕੱਠਾ ਕਰੋ, ਵਰਤੋ ਕਿਵੇਂ, ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਿਵੇਂ ਲਓ, ਆਦਿ 'ਤੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ।

25 ਮਈ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਜਾਂ ਹੀ ਸਵੇਰੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਗਿਆ, ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮੁਨੀਮ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ

ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਆਗਿਆ ਘੱਲੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਦਾ 'ਸਤਿਜੁਗ' (ਅਖ਼ਬਾਰ) ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਕੇ ਮੰਡੀ ਸੁਕੇਤ ਚਲਿਆ ਆਵਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ 29 ਤਾਰੀਖ਼ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿੰਡ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਸੋ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਬੱਸ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਰਾਤੀਂ ਸੰਤ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਈ।

ਅੱਜ ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਬਾਲਮ ਜਦ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਕੇ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾਕੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਥਾਂ ਨਕੌੜੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਕੇਸ ਸਮਝਾਕੇ, ਖ਼ਿਮਾ ਮੰਗਣੀ ਦੱਸੀ।

31 ਮਈ 1959

ਪਿੰਡ ਜਾ, ਆਪਣੀ ਨਹਿਰ ਸਰਹਿੰਦ ਫੀਡਰ ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਕੈਨਾਲ ਹੇਠ ਆਈ 11 ਵਿੱਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ 29-5-59 ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਦੁਆਰਾ ਵਸੂਲ ਕਰ ਅੱਜ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰ ਮਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚਾ।

'ਸਤਿਜੁਗ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਮਾ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਤੇ ਕੁਛ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਨੇਹੇ ਅਤੇ ਚੰਦਰਹਾਂਸ ਜੀ ਤੋਂ ਕਿਰਾਏ ਜੋਗੇ ਪੈਸੇ ਲਏ, ਲੁੜੀਂਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਟਰੰਕ ਭਰ ਸਰਸੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ।

1 ਜੂਨ 1959

ਸਫ਼ਰ

10 ਵਜੇ ਮਸਾਂ-ਮਸਾਂ ਸਾਈਕਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਸਰਸੇ ਪੁੱਜੇ। ਗਰਮੀ ਸਿਖ਼ਰ ਦੀ ਸੀ। ਰਾਤ ਭਰ ਰੇਲ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਸਵੇਰੇ 6-30 ਵਜੇ ਪਠਾਨਕੋਟ ਪਹੁੰਚਾ। ਇਹ ਪਹੁੰਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਹੋਈ।

2 ਜੂਨ 1959

ਸਫ਼ਰ

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪਠਾਨਕੋਟ ਡਿੱਠਾ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਘੁੰਮਿਆ। ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਪਹਾੜੀ ਜੰਕਸਨ ਤੋਂ ਉੱਤਰ, ਮੰਡੀ ਵਾਸਤੇ ਬੱਸ ਦਾ ਟਿਕਟ ਲੈ ਪੌਣੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਚੱਲਿਆ। ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਪਹਾੜੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਸੜਕ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਰਬਤੀ ਉਚਾਈਆਂ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਡੂੰਘੀਆਂ ਗਹਿਰੀਆਂ ਖੱਡਾਂ, ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਪਹਾੜੀ ਬਾਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਵੇਖ ਉਤਰ-ਉਤਰ ਜਾਣ 'ਤੇ ਜੀ ਕਰੇ। ਮਨ ਚਾਹੇ, ਏਥੇ ਹੀ ਡੇਰੇ ਲਾ ਲਈਏ।

ਨੂਰਪੁਰ, ਸ਼ਾਹਪੁਰ, ਪਾਲਮਪੁਰ, ਬੈਜਨਾਥ, ਜੁਗਿੰਦਰ ਨਗਰ ਥਾਵਾਂ ਥਾਈਂ ਲੰਘਦਾ, ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਅੰਦਰ ਰਚਾਂਦਾ 3 ਵਜੇ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਮੰਡੀ ਪਹੁੰਚਾ।

ਦਰਸ਼ਨ

ਮੰਡੀ ਪੰ: ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਬਿਆਸ ਕਿਨਾਰੇ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਮੰਡੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਿੱਤੇਨੇਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲ ਸਭ ਦੇ ਮੁਖ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਮੁਸਕਰਾਏ। ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਨੇਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ।

ਮੈਂ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪੈਲੀ ਦੀ ਵਾਟ 'ਤੇ ਸੀ, ਜਾ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਕੱਪੜੇ ਧੋਤੇ, ਫਿਰ ਖਾ ਪੀ ਕੇ ਵਿਹਲਾ ਹੋਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਾਧਾਰਨ ਕੋਠੀ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਿੱਘੇ ਹੋਰ ਸਮੀਨ ਨਾਲ 130/- ਰੁ: ਸਲਾਨਾ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਹੈ। ਮੰਡੀ ਦੀ ਬਸਤੀ ਤੋਂ ਪਠਾਨਕੋਟ ਵਲੋਂ ਆਇਆਂ ਪਹਿਲੀ ਕੋਠੀ ਹੈ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ।

6 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਮੰਡੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਏਥੇ ਦੀਵਾਨ ਲਾਉਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 6.30 ਵਜੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੰਡੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਹਾਲਤ, ਏਸ ਥਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ। ਲਗਭਗ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਮੇਰੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਸਨੇਹ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖ ਦਰਿਆ ਪਾਸ ਖ਼ਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਘੁੰਮਦੇ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਰਾਤੀਂ ਪੰ: ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਮਿਲੀ।

3 ਜੂਨ 1959

ਮੰਡੀ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਏਸੇ ਕੋਠੀ ਵਿਖੇ ਹੀ ਲੱਗਾ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਏਸੇ ਕੋਠੀ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਨ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮੰਡੀ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਨੇੜਤਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਤਕੜਾ ਪਹਾੜੀ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਬਿਆਸ ਦਾ ਸ਼ੁਰੀਲਾ ਪਾਣੀ ਸ਼ੂਕਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੰਦਰ ਤਲ ਤੋਂ ਕੋਈ 2500 ਫੁਟ ਦੀ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਸਿਆ ਹੈ। ਏਥੇ ਡੇਢ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਸੇ ਹਨ ਜੋ ਸੰਨ 1939 ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ 1947 ਵਿਚ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਵੱਸੇ। ਵਾਹਵਾ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਏਥੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੜਾ ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਕੇਤ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ, ਨਵੀਂ ਲਈ ਹੋਈ 12 ਵਿੱਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਖਾਣ ਲਈ ਲੈ ਗਏ। ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਰੱਤੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਾਸ ਵਾਕਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਏਥੇ ਰਹਿ, ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਬਤ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈ, ਮਕਾਨ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦੱਸ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੁਆ, ਆਪ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੁਕੇਤ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ।

ਰਾਜ ਮਹਲ

ਸੁਕੇਤ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਵਖਾ ਕੇ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਏਥੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਝਾਤ ਪੁਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ, ਮਹਾਰਾਜ ਸੁਕੇਤ ਦੇ ਮਹਲ ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਭਰਜਾਈ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਵਹੁਟੀ ਬਣ ਗਈ, ਦੇ ਮਰਨ ਦਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ ਕੈਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ।

ਰਾਜਾ ਸੁਕੇਤ ਬੜਾ ਹੀ ਮੋਟਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵੇਖ ਦੱਸਿਆ: ਇਹ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ।

ਰਾਜੇ ਦੇ ਘਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਤਾਜ਼ਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਵਹੁਟੀ ਮਰਿਆ ਤਾਂ ਮਹੀਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ।

ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਵੀ ਅਣਥੱਕ

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੰਡੀ ਤੋਂ 6 ਮੀਲ ਪਿੱਛੇ ਹੀ, ਅਫ਼ਰੀਕਾ 'ਚੋਂ ਆਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਾਰ, ਤੇਲ ਰੁਕਣ ਕਾਰਨ ਅਟਕ ਗਈ। ਕਾਰਨ ਲੱਭਣ ਅਤੇ ਦਰੁਸਤੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਦੋ ਘੰਟੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਧੁੱਪ ਵਿਚ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੋ ਹੋਰ (ਦਰੋਗਾ ਫੁੰਮਣ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ) ਨੇ ਛਾਵੇਂ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁੱਖ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੋ ਘੰਟੇ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ ਨਾਲ, ਜੁ ਹਜ਼ੂਰੀ ਡਰਾਈਵਾਰ ਵੀ ਸੀ, ਖਲੋਕੇ ਕਾਰ ਠੀਕ ਕਰਵਾਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਪਰੋਗਰਾਮ

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਤੜਕੇ 4 ਵਜੇ ਉੱਠਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ
5-30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠਣਾ।
6-00 ਵਜੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ
7-00 ਤੋਂ 9-00 ਤੱਕ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਰਾਮ।
9-00 ਤੋਂ 10-00 ਤੱਕ ਪਾਠ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ
10-00 ਤੋਂ 11-00 ਟੱਬ ਬਾਥ
11-00 ਤੋਂ 12 ਤੱਕ ਨਿੱਘੇ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ਰੋਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੰਮ।
12-00 ਤੋਂ 1-00 ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ।
1-00 ਤੋਂ 3-00 ਤੱਕ ਆਰਾਮ।
3-00 ਤੋਂ 4-00 ਤੱਕ ਨਿੱਤਨੇਮ ਸਿਮਰਨ ਸੰਗਤ ਨਾਲ।
4-00 ਤੋਂ 4-30 ਤੱਕ ਟੱਬ ਬਾਥ।
4-30 ਤੋਂ 6-00 ਤੱਕ ਅਰਾਮ।
6-00 ਤੋਂ 6-30 ਤੱਕ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨਾ

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕੁਛ ਜਲਪਾਨ ਕਰਨ ਟਹਿਲਣਾ। ਰਾਤੀਂ 9 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਬਿਰਾਜ ਜਾਣਾ।

'ਮੇਰੇ ਬਦਲੇ'

ਅੱਜ ਟੱਬ ਬਾਥ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੜੇ ਵੈਰਾਗੀ ਹੋ ਗਏ। ਭਰੇ ਨੇਤਰੀਂ ਆਖਿਆ : ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਸਨ—ਉਹ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਹੀ ਗਏ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਸਵਰਗ ਸਿਧਾਰੇ ਹਨ)। ਮੈਂ ਇਸ ਸਾਲ ਦੋ ਵਾਰ ਮਰਨ ਲੱਗਾ ਸਾਂ, ਮਸਾਂ ਬਚਿਆ ਹਾਂ। ਪਰ ਉਹ ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਚਲੇ ਗਏ।

ਅੱਜ ਆਪ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਬੜੇ ਅਧੀਰ ਲੱਗਦੇ ਸਨ।

4 ਜੂਨ 1959
ਮੰਡੀ

ਹਾਇ ਗਰਮੀ

ਅੱਜ ਏਥੇ ਵੀ ਗਰਮੀ ਲੋਹੜੇ ਦੀ ਰਹੀ। ਕਿਤੇ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਸੜਨ ਵੀ ਦੂਜੇ ਵਿਹਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਮੰਡੀ ਭੱਠ ਬਣੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਪਹਾੜ ਤਪਦੇ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਬਿਆਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਕੋਈ ਠੰਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇ ਰਿਹਾ।

ਇਸ ਠੰਢ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਠੰਢਾ ਲੱਗਦਾ ਯਾਦ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਸਮੇਂ ਜੀਪ 'ਤੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ ਆਏ। ਸੇਠ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵੀ ਨਾਲ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਰਾਤੀਂ ਮੈਨੂੰ 'ਸੇਵਕ ਦਲ ਦੀ ਸੇਵਾ' ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ।

5 ਜੂਨ 1959

ਬਾਬਾ ਜੀ, ਸੇਠ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ, ਮਹੰਤ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਸਨਖਤਰਾ ਦਾ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ' ਲੇਖ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇ।

ਸੇਠ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੈਰੋਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸਾਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਨ ਕਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕੁਝ ਸਹਿਮਤ ਸਨ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ, ਝੁਕਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨਾਲ ਮੁਨਾਸਬ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਮੁਕਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ।

3 ਜੂਨ 1959

ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਹੀ (ਮੈਂ ਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ) ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਲਈ ਬਿਆਸ ਵਿਚ, ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੇਵਕ ਦਲ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖ ਸੁਣਾਇਆ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਬਾਅਦ ਸਤਿਜੁਗ ਲਈ ਭੇਜਿਆ।

ਟੱਬ-ਬਾਥ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਜਦ ਤਾ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਵੇਖਿਆ ਈ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਦੋ ਸਾਲ ਸਾਨੂੰ ਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਹੁਣ ਉਮਰਾਂ ਹੀ ਕੱਠਿਆਂ ਨਿਭ ਜਾਏ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ (ਕਵੀ-ਲੇਖਕ) ਅੱਜ ਰਵਾਲਸਰ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂ, ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਥਾਂ ਵੇਖ ਆਵਾਂ, ਨਾਲੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਆਵਾਂ। ਪਰ ਗਰਮੀ ਬੜੀ ਸੀ। ਕੱਲ੍ਹ ਕੁੱਲੂ ਵੀ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੰਦਰਲੀ ਬੁੱਝ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਰਵਾਲਸਰ ਜਾਣੋਂ ਰੋਕ ਈ ਲਿਆ।

ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਕੁਝ ਬਾਰਸ਼ ਹੋ ਹੀ ਗਈ।

ਬਾਵਾ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਸਰਹੱਦੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਮੈਂ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਮੰਡੀ ਵਿਖੇ, ਨਵੇਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਲੱਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ : ਅਕਾਲੀ ਪਰਸਪਰ ਲੜਦੇ ਸਿਆਣੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਰਾਹ ਨ ਪੈਣ। ਸੇਵਕ ਦਲ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਲਾਣੇ ਦਾ ਸਾਥ ਲਈਏ ਦੇਈਏ। ਪੈਂਤੀ ਕੁ ਮਿੰਟ ਦੀ ਮੇਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਅਸਰ

ਕਬੂਲਿਆ।

6 ਜੂਨ 1959

ਮੰਡੀ

ਕਿਰਤੱਗਤਾ

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ 8 ਵਜੇ ਕੁੱਲੂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰੱਤੀ ਖੱਡ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਖਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ। ਦੁਪਹਿਰ ਆ ਕੇ ਨਵੀਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਕੱਟੀ। ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕੀਤੇ। ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫਿਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਦੋ ਵਾਰ ਮਰਨ ਲੱਗਾ ਸਾਂ ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਮੱਲੀ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਅਜੇ ਏਥੇ ਲੋੜ ਹੈ।

ਏਥੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ’ਚੋਂ ਜਲ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਮੋਟਰ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਰੋਲਜ਼ਰੈਸ, ਜੁ ਅੱਜ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਤੋਂ 35-40 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲੀ। ਜੇ ਇਸਤਰੀ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ। ਸਾਰਾ ਸਾਥ ਹੀ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਮਿਲਿਆ।

ਭੂੰਤਰ

ਚਾਰ ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਮੋਟਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸਾਡਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਭੁੰਤਰ ਲਈ ਚੱਲਿਆ ਜੋ ਕੁੱਲੂਓਂ 6 ਮੀਲ ਉਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਜੀਪ ਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ ਸੀ। ਬਾਬੂ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਫ਼ੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ਰ, ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਲਾਲਾ ਮੂਸਾ, ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਨੰਬਰਦਾਰ ਜੀਪ ’ਤੇ ਸਵਾਰ ਸਾਂ।

ਨਵੀਂ ਕਾਰ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਲੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਸੀ ਕਾਰ ਵਿਚ। ਨਗਵਾਈਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਠਹਿਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਰਾਤੀਂ 7-30 ਵਜੇ ਭੁੰਤਰ ਪਹੁੰਚੀ।

ਭੂੰਤਰ

ਭੁੰਤਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੁੱਲੂ) ਮੰਡੀ ਕੁੱਲੂ ਰੋਡ ਉੱਤੇ ਇਕ ਤਕੜਾ ਪਹਾੜੀ ਕਸਬਾ ਹੈ। ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਅਸਲੋਂ ਨਾਲ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਹੈ। ਮੰਡੀ ਤੋਂ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕੰਢੇ-ਕੰਢੇ ਦਾ ਸੀ, ਸੱਜੇ ਬਿਆਸ ਤੇ ਖੱਬੇ ਉੱਚਿਓਂ ਉੱਚੇ ਪਰਬਤ। ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਰਲੇ ਪਾਰ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵੀ ਹਰਿਆਲੀਆਂ ਤੇ ਝਰਨੇ ਝਰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਸੰਤ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ, ਭੁੰਤਰ ਵਿਖੇ ਕੱਲ੍ਹ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣਾ ਸੀ।

8 ਜੂਨ 1959

ਕੁੱਲੂ

ਸਵੇਰੇ 6 ਵਜੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਸੁਣ ਕੇ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਕੁੱਲੂ ਨੂੰ ਤੁਰੇ। ਕੁੱਲੂਓਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟੇ, ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮਨਾਲੀ ਨੂੰ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਪਰੋਗਰਾਮ ਉਚੇਚਾ ਮੈਨੂੰ ਇਹ

ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਾ ਵੇਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ।

ਮਨਾਲੀ

ਮਨਾਲੀ ਕੁੱਲੂ ਤੋਂ 24 ਕੁ ਮੀਲ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਹੈ ਜਿਧਰੋਂ ਬਿਆਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਆਸ ਕੁੰਡ, ਜਿਹੜਾ ਬਿਆਸ ਦਾ ਉਦਗਮ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿੱਥੋਂ ਬਿਆਸ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਨਾਲੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ 22 ਮੀਲ ਦੇ ਫ਼ਾਸਲੇ ’ਤੇ ਹੈ।

ਮਨਾਲੀ ਬਰਫ਼ੀਲੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਵਾਦੀ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਏਥੇ ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਵੀ ਕਾਫੀ ਠੰਢ ਹੈ। ਦਿਆਰ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬਹੁਤਾਤ ਹੈ। ਇਕ ਘੰਟਾ ਤੁਰ ਫਿਰ ਕੇ, ਕੁੱਲੂ ਵਾਪਸ ਆ ਲੰਗਰ ਛਕਿਆ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਵਾਂਗ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਹੱਟੀਆਂ ਤੋਂ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਵੇਖੇ, ਪਸੰਦ ਆਏ ਕੱਪੜੇ ਖ਼ਰੀਦੇ ਗਏ।

ਏਥੇ ਇਕ ਰਾਤ ਸ੍ਰ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਮੰਡੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕੇ ਘਰ ਰਹੇ।

9 ਜੂਨ 1959

ਸਵੇਰੇ 5-30 ਵਜੇ ਵਾਪਸੀ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਇਹ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇਰੇ ਲਈ ਹੀ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕਵੀ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪ ਅਗਲੇ ਪਹਾੜ ਵਖਾ ਲਿਆਵਾਂ, ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਮੈਂ ਗਦ-ਗਦ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੇਰੇ ਅਰਾਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਬਾਬਾ ਸੁਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਨੁਸ਼ਹਿਰੀਆ ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਾਨਾ ਲਿਆਇਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੁਸ਼ਹਿਰੇ ਨਿਮਾਣੀ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ’ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ।

....

ਨੋਟ : ਆਲਸ, ਅਸੰਜਮ, ਬੇਨਿਯਮੀ, ਬੇਪਰਵਾਹੀ, ਬੇ-ਹਠੀ ਹੋਣਾ ਕੁਝ ਦੋਸ਼ ਹਨ ਜੁ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕਰਾਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਣਾਂ ਤੋਂ ਝੂਠਿਆਂ ਕਰ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਇਹ ਨੋਟ 1 ਅਗਸਤ 1959 ਨੂੰ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। 9 ਜੂਨ ਤੋਂ 1 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਦੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਅਹਿਮ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮੇਰੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਲਿਖੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ, ਸਿਰਫ਼ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਕਿ ਚੱਲਦੇ-ਫਿਰਦਿਆਂ—ਭਾਵ ਨਿੱਤ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਉਪਰੋਕਤ ਔਗੁਣਾਂ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਨਿਯਮਬੱਧ ਹੋ ਡਾਇਰੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਿਆ।

ਮੰਡੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਜੂਨ ਦੀ 10 ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਲਈ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਏਥੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਐਸੀ ਲੀਲਾ ਰਚਾਈ ਰੱਖੀ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਸਿਖ਼ਰ ਦੇ ਬਿਮਾਰ ਜਿਹੇ ਪਰਤੀਤ ਹੋਣ, ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪਹਾੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਫਿਰਨ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕੈਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਰਸਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਪੇਸ਼ੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਕਿਨ ਜਾਣਾ ਹੈ ? ਇਹ ਝੂਠੀਆਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਸਥਾਪਤ

ਕੀਤੀਆਂ, ਕਈ ਵਾਰ ਸੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਝੂਠਿਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਿਸਦੇ ਵਡਿਕਿਆਂ ਨੇ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਰੱਖਿਆ, ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕੁਜਤਨਾਂ ਕਰਕੇ ਜਾਵਾਂ, ਅਸਲੋਂ ਨਹੀਂ। ਵੇਖੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕੀ ਰੰਗ ਵਖਾਂਦਾ ਹੈ।

10 ਜੂਨ 1959 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮੀਂ ਮੈਂ ਨੁਸ਼ਹਿਰੇ ਆ ਕੇ ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ : ਨਿਮਾਣੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਮਿਥਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੂਜੀਆਂ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਜਦੋਂ ਹੋਈਆਂ, ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਧਿਰਾਂ ਬਚਨੋਂ ਫਿਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰਾਤੀਂ ਬਟਾਲੇ ਆ ਰਿਹਾ। 11 ਨੂੰ ਬਟਾਲਿਓਂ ਚੱਲ 2 ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। 12-13 ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਰਹਿ ਅਖ਼ਬਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰ 14 ਜੂਨ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਪੰਜਾਵੇ (ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ) ਅੱਪੜਿਆ।

15 ਨੂੰ ਪੰਜਾਵਿਓਂ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਰਦਾਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਨਾ ਦੀਆਂ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ਕੰਗ ਅਰਾਈਆਂ (ਜਲੰਧਰ) ਚੱਲਿਆ। 16 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਫਿਰ ਨੁਸ਼ਹਿਰੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਗਿਆ, 17 ਜੂਨ ਨਮਾਣੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਵੇਖਣ ਲਈ। ਏਥੇ ਮੈਂ ਸੰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣਨੀ ਸੀ।

21 ਨੂੰ ਕੰਗ ਅਰਾਈਆਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵਾਨਾ ਜੀ ਦੀਆ ਜੌੜੀਆਂ ਧੀਆਂ ਸੁਵਿੰਦਰ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵੇਖ 2 ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਲਈ ਚੱਲ ਪਏ। 6 ਜੁਲਾਈ ਤੱਕ ਜੀਵਨ ਨਗਰ, ਸੰਤ ਨਗਰ, ਕਰੀਵਾਲਾ, ਨਕੌੜਾ ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ-ਘੁਮਾਂਦੇ 10 ਜੁਲਾਈ ਤੱਕ ਪਿੰਡ ਪੰਜਾਵੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ 12 ਜੁਲਾਈ ਤੱਕ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਫਿਰ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਏਥੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆਈਆਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ 20 ਜੁਲਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਸਖ਼ਤ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ 5-6 ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਮੰਡੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ।

4 ਅਗਸਤ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪੱਤਰ ਆਇਆ, ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ। ਸੁੱਖ-ਸਾਂਦ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਹਿਤ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ 'ਆਪਣੇ ਘਰ ਵੱਲ' ਫ਼ਰਜ਼ ਹੀ ਜਣਾਇਆ।

5 ਅਗਸਤ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਗਰਮੀ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੀ, ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਰਹੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲਿਖਿਆ।

7 ਅਗਸਤ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਚੰਦਰਹਾਂਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਰਸੇ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਹਾਈਕੋਰਟ ਨੇ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ

ਛੋਟੇ ਬਰੀ। ਤਿੰਨ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਉਮਰ ਕੈਦ, ਇਕ ਨੂੰ ਫਾਹਾ। ਫਾਹੇ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ ਹੀ।

ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਹੋਰ ਵੀ ਜਿਨ ਸੁਣਿਆ, ਕਲੇਜਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ।

ਗਰਮੀ ਅੱਜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੈ।

8 ਅਗਸਤ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਰਾਤੀਂ ਅਤੇ ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ, ਮੀਂਹ ਪਇਆ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਇਆ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭ ਸੁਖੀ ਵਸਾਇਆ। ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਮੀਂਹ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਤੈਹਾਂ ਠੰਢੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

9 ਅਗਸਤ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਦਿਨ ਵਾਹਵਾ ਠੰਢਾ ਰਿਹਾ।

12 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸੰਤ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਰਾਮਪੁਰੀ ਆਇਆ ਜੀਪ ਲੈ ਕੇ। ਜੀਪ ਵਿਚ 36 ਟੋਕਰੇ ਵਧੀਆ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਸਨ।

ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ 1 ਵਜੇ ਦੇ ਲਾਗੇ-ਚਾਗੇ ਆਏ। ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਿਲੇ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਜਾਪਾਨੀ ਰੇਡੀਓ ਭੇਟ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੁ ਇਸ ਵਾਰ ਨਾਲ ਲਿਆਏ। ਡਬਲ ਇੱਟ ਜਿੰਨੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। 6 ਬੈਟਰੀ ਸੈੱਲਾਂ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਏਰੀਅਲ ਇਸਦੇ ਹੈਂਡਲ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਵੇਖਣ ਤੇ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵਾਂ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਕੋਠੀ ਕੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਦੇ ਕੇਸ ਦਾ ਸੈਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਫ਼ੈਸਲੇ 'ਤੇ ਹੀ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚੋਂ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨਾਲ ਪਰਤ ਆਉਣਾ ਵੀ ਸਾਡੀ ਵੱਡੀ ਜਿੱਤ ਸੀ।

ਰਾਤੀਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰਾਈਵਰ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਵਾਹ ਇਕ ਵਧੀਆ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੰਦੇ ਮਲਿਕ ਰਾਧਾ ਕਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਵਕੀਲ ਨੇ ਹੀ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਕੇਸ ਭੁਗਤਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ, ਸੰਤ ਕੰਧਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਹੀ ਰਾਇ ਬਹਾਦੁਰ ਹਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਕ ਇਕ ਵਕੀਲ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟਿਆਂ ਵਲੋਂ ਦੋ ਵਕੀਲ ਸਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 6 ਅਤੇ 7 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ, ਜੀ. ਡੀ. ਖੋਸਲਾ ਅਤੇ ਆਰ. ਪੀ. ਖੋਸਲਾ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇਸ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ। ਵੱਡਾ ਜੱਜ ਜੀ. ਡੀ. ਖੋਸਲਾ ਸੀ। ਛੋਟਾ ਜੱਜ ਡੱਟਵਾਂ ਕੈਰੋਂ ਪੱਖੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗੱਲ-ਗੱਲ 'ਤੇ ਫ਼ੁਸਲਾਣ ਤੇ ਫਿਸਲਾਣ ਵਾਲੀ ਜਿਰਹ ਕੀਤੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਵਕੀਲ ਐਮ. ਐਲ. ਸੇਠੀ ਵੀ ਅੰਦਰੋਂ ਕੈਰੋਂ ਪੱਖੀ ਸੀ ਪਰ ਚੂੰ ਕਿ ਮਲਿਕ ਜੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਰੱਖਿਆ। ਬੜੀ ਚਤੁਰਤਾ ਨਾਲ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਅੰਦਰ ਛੁਪਾ ਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ। ਛੋਟੇ ਜੱਜ ਵਲੋਂ ਜ਼ੋਰ ਲੱਗਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਐਨ ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਵੱਡੇ

ਜੱਜ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਨਾ-ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਅੱਜ ਸ਼ਾਮੀਂ, ਡੇਰੇ ਦੇ ਹਰੇਕ ਵਾਸੀ ਨੂੰ ਢਾਈ-ਢਾਈ ਕਿੱਲੋਂ ਅੰਬ ਵਰਤਾਏ ਗਏ। ਇਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਗਏ। 500 ਰੁਪੈ ਦੇ ਦਿੱਲੀਓਂ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਇਹ ਅੰਬ ਵਜ਼ਨ ਵਿਚ 38-½ ਮਣ ਸਨ।

10 ਅਗਸਤ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੇਰਾ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁੱਟ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਸਰੀਰੋਂ ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗ-ਵਗ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਬਾਹਰ ਮੇਰੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿਚ ਕਲੀਆਂ ਟਹਿਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਡਰਾਈਵਰ

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਰਾਮਪੁਰੀ ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਵੇਲੇ-ਕੁਵੇਲੇ ਆ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਹਵਾ ਸਮਾਂ ਕਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਕਮਾਲ ਦੇ ਸਬਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ। ਸੰਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਮਿਸਤਰੀ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅੱਜ ਹੀ ਤਾਰੇ ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਨੂੰ 1000 ਰੁਪੈ ਦੇ ਕੇ ਸੇਠਾਂ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਛੁਡਾਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਇਆ।

11 ਅਗਸਤ 1959

ਦਾਲ ਮਿੱਲ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ

9-30 ਵਜੇ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਚੀਫ਼ ਇੰਜੀਨਅਰ ਸ੍ਰ: ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਾਲ ਤੇ ਰਾਈਸ ਮਿੱਲ ਦਾ ਸਰਸੇ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਨ ਗਏ। ਆਰੰਭ ਦੀ ਰਸਮ ਇਨ੍ਹਾਂ 11ਵਜੇ ਇਕ ਬਟਨ ਦਬਾ ਕੇ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਏਥੇ ਚੀਫ਼ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲੜਕਾ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਕਰੇਗਾ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਢਾਈ ਵੱਜਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਰਤ ਆਏ। ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਲਗਭਗ ਪੌਣਾ ਘੰਟਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਇਆ ਅਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ।

ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਚੱਲਦੇ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ 400 ਕਾਰਡ ਛਾਪਣ ਲਈ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ।

12 ਅਗਸਤ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ, ਨਿੱਕੀ ਗੱਡੀ ਉੱਤੇ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਡਰਾਈਵਰ ਨਾਲ ਸਵੇਰੇ 5 ਵਜੇ ਹੀ ਹਿਸਾਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਸ੍ਰ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਵਡਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਪ ਉੱਤੇ ਕਰੀ ਵਾਲਿਓਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਉਹ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਸਰਸੇ ਨੂੰ ਉੱਡ ਗਿਆ।

ਰਾਤੀਂ 11 ਵਜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਏ।

14 ਅਗਸਤ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੱਟ ਬਾਬਤ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਦੱਸ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚੋਂ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦੇਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ।

ਜਦ ਮੈਂ ਜੱਟ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਦਿੱਤਾ।

15 ਅਗਸਤ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੱਟ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ।

16 ਅਗਸਤ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਅਜਿਹਾ ਮੀਂਹ ਵਰਸਿਆ ਕਿ ਗਲੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵਾਂਗ ਵਹਿਣ ਲੱਗੀਆਂ।

17 ਅਗਸਤ 1959

ਸਰਸਾ

ਮੈਂ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਸਰਸੇ ਨੂੰ ਤੁਰਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਵੀ ਸਰਸੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜੀਪ 'ਤੇ ਚੱਲੇ। ਸਰਸੇ ਗਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਮੰਡੀ ਛੱਡਕੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ ਹਨ।

ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਚਲੇ ਜਾਣ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਿਲੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਤਰਕ ਕਰਕੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਰਾਤ ਦੀ ਗੱਡੀ ਫੜਨੀ ਚਾਹੀ।

ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕਾਮਰੇਡ ਮਲਹੋਤਰਾ ਮਿਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਮਿਲ ਲਿਆ ਹੈ। ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ:

1) 23-8-59 ਨੂੰ ਸਰਸੇ ਕਾਮਰੇਡ ਪੀ. ਸੀ. ਜੋਸ਼ੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਜਾਵੇ।

2) 24-8-59 ਨੂੰ ਸੰਤ ਨਗਰ ਡਰਾਮਾ ਕਰਨਾ ਚਾਂਹਦੇ ਹਾਂ।

3) 19 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਕਾਮਰੇਡ ਨੰਬੂਦਰੀਪਾਦ ਸਾਬਕ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੇਰਲਾ ਹਿਸਾਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਾਇ।

4) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਇਸ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸੇ ਬੰਦੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜਿਹੜੇ ਨਾ ਮਾ: ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਰੱਖਣ ਤੇ ਨਾ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲ।

ਪੰਜਾਵਾ

ਸੰਤ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ, ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਰੋਡਸ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸ੍ਰ: ਮੁਬਾਰਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ (ਸਰਸਾ) ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਗਏ। ਉਥੇ ਪਿਆਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਤ ਦੀ ਰਾਤ ਪਿੰਡ ਰਹਿਕੇ ਓਥੋਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂ। ਸੋ ਮੈਂ ਸਵਾ ਦੋ ਵਜੇ ਦੀ

ਬੱਸ ਫੜ ਪੰਜਾਵੇ ਲਈ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਪਰ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਗੋਡੇ ਤੇ ਪਰਸੋਂ ਲੱਗੀ ਰਗੜ ਏਨਾ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਲੈ ਗਈ ਕਿ ਗੋਡਾ ਸੁੱਜ ਕੇ ਖ਼ਰਬੂਜ਼ੇ ਜਿੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਥਿਤੀ ਜਾਣ ਫਿਰ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲਿਆ ਕਿ ਚਾਰ ਦਿਨ ਪਿੰਡ ਰਹਿਕੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਮੁੜ ਜਾਵਾਂ। ਦੋ ਦਿਨ ਅਖ਼ਬਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ 10-15 ਦਿਨ ਲਈ ਜਾ ਰਹਾਂਗਾ।

ਗੋਡੇ ਦੀ ਮੱਲ੍ਹਮ ਪੱਟੀ ਕੀਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਿਮਾ-ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ 15 ਮਣ ਦਾਣੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

20 ਅਗਸਤ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਲਈ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਗੋਡੇ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਨੂੰ ਵਾਹਵਾ ਅਰਾਮ ਸੀ। ਬੱਸ ਰਾਹੀਂ ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਜੀਪ ਨਾਲ ਏਥੇ ਹੈ। ਸੁ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜੀਪ 'ਤੇ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਜਾਵਾਂਗਾ।

ਸਰਸੇ ਅੱਜ ਇਕ ਤਾਰ ਆਈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅਟੈਕ ਟਾਈਫ਼ਾਈਡ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ. ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਅਸਾਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਤੇ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਇਸ ਤਾਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅੱਜ ਉਤਰਿਆ-ਉਤਰਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਟੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕੀ।

22 ਅਗਸਤ 1959

ਸਵਰਗਵਾਸ

ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਸਾਂ ਕਿ ਦੁਪਹਿਰੇ ਇਕ ਵਜੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਪਾਰ ਸਨੇਹ ਨਾਲ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਤ ਦੇ ਸਵਰਗਵਾਸ ਕਰ ਗਏ ਹਨ।

ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ ਸ੍ਰ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸੀ। ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਧੱਕਾ ਲਾਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਗਿਲਾਸ ਛੁੱਟ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਅੰਤਰ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ-ਨੇੜੇ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਏਥੇ ਜਿਸ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਸੁਣਿਆ, ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਭਾਣਾ ਮੰਨਣਾ ਜੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਸਿਖਾਂਦੇ ਰਹੇ, ਕਿਤੇ ਉੱਡ-ਪੁੱਡ ਗਿਆ। ਮਨੁੱਖਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਧੀਰਜ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤਾਂ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਫਾਵੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਜੀਵਨ ਨਗਰ, ਸੰਤ ਨਗਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੁੱਖ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਰੋ-ਜਾਰ ਹੰਝੂ ਵਹਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋਏ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਾਰ-ਚਿਤਾਰ ਕੇ ਮਨ ਦਾ ਭਾਰ ਉਤਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ—ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰੇ!

ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਹਰ ਵਿਲਕ ਰਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਵਰਨੀਆਂ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ, ਸਫ਼ਾਂ ਵਿਛਾ ਕੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਮਿਲੇ।

ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ

ਸੰਤ ਨਗਰ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਚੱਲ ਪਿਆ।

ਸ਼ਾਮੀਂ 6 ਵਜੇ ਦੀ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਨਾ ਸੀ। ਗੱਡੀ ਤੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ, ਸੰਤ ਨਗਰ, ਦਮਦਮਾ, ਅਮਰਤਸਰ ਕਲਾਂ ਆਦਿ ਹੋਰ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਸੋਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼, ਰੇਲ ਦੇ ਚੱਲਣ ਤੱਕ ਆ-ਆ ਚੜ੍ਹਦੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਰਾਤ ਸਵਾ ਇੱਕ ਵਜੇ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਸਭ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

23 ਅਗਸਤ 1959

ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਲੁਧਿਆਣਿਓਂ ਰਾਤੀਂ ਟਰੱਕਾਂ 'ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ 3-30 ਵਜੇ ਤੜਕੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ।

ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਸੋਗ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਉਪਰੰਤ ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਭਾਵੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿ ਸਭ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਇਹੋ ਐਲਾਨ ਕੱਲ੍ਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਤੇ ਸਸਕਾਰ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੇਹ ਦਾ ਕੱਲ੍ਹ 6 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਅੰਦਰਲੇ ਸਰਕਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਗੱਦੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਗੱਦੀ ਇਕ ਲਮਹੇ ਲਈ ਵੀ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸੀ।

ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ 27 ਵੈਸਾਖ ਸੰਮਤ 2016 ਨੂੰ, ਮੰਡੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕੁਛ ਹੀ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਘੱਗਰ ਨਾਲੀ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਹੁੰਦੇ ਖਾਲ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਅਰਥ ਅੱਜ ਸਾਫ਼ ਹੋਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਸਤਾਨਗੜ੍ਹ ਵਾਲੇ ਟਿਊਬਵੈਲ 'ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਮਿਸਤਰੀ ਨਕੌੜਾ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਪੱਕੀ ਖਾਲੀ ਵੇਖਣ ਲਈ ਜੀਪ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਢੋਟੀਆਂ, ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰੀਆ ਤੇ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਉਥੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਤੇ ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਗੁਰੂ ਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਮੁਜ਼ਾਰਾਗਿਰੀ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਕੱਠਿਆਂ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ:

ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕੋਈ ਮੁਖ਼ਤਾਰ ਨਹੀਂ। ਵੱਡਾ ਕਾਕਾ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਰਹੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਆਈਏ ਕਿ ਨਾ ਆਈਏ। ਜੋ ਵੱਡੇ ਕਾਕੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਏਥੇ ਰਹੇ, ਜੋ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ, ਬੇਸ਼ਕ ਬਿਸਤਰਾ ਗੋਲ ਕਰ ਲਵੇ। ਉਹ ਜਿਨੂੰ ਚਾਹੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਬਣਾ ਲਏ ਤੇ ਜਿਦੀ ਚਾਹੇ ਸਲਾਹ ਲੈ ਲਏ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਡੇ ਉਸ ਦਿਨ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਨਾਲੀ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਥਰੈਸ਼ਰ ਦਾ ਕੰਮ ਡਿੱਠਾ। ਫੇਰ 6-7 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦਿੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਦਿੱਲੀਓਂ ਹੋ ਕੇ ਮੰਡੀ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸੀ। ਪਰ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਰਹਿ ਕੇ ਗਏ।

ਮੁੜ ਇਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਘੰਟੇ ਲਈ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਨਹੀਂ ਆਏ।

ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਚਾਰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਭਾਈ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਵੇਖ ਭਾਈ : ਚਿੱਠੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਕਵੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਸੁਆਦ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਡੁਸਕ ਪਏ। ਪਾਣੀ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਫਰਨ-ਫਰਨ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ।

ਏਥੇ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਅਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੂਸਰੇ, ਜਿਹਦਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਹਾਰਾਜ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ।

ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੀਟਿੰਗ

ਦੁਪਹਿਰੇ 2 ਵਜੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ 'ਤੇ ਕੁਝ ਚੋਣਵੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਵੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਜਾ ਕੇ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਮੇਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਛੋਟੇ ਵਿਛੇ ਹੋਏ ਖੇਸ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਛੋਟਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੇਸ ਉੱਤੇ ਬਹਿਣਾ ਪਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਅਦਬ ਵਜੋਂ। ਫੇਰ ਦੋਹਾਂ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਸੰਤ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪੰਥ ਵਲੋਂ 51,000 ਰੁਪਏ ਭੇਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਵੱਡੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ। ਸਭ ਨੇ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ।

ਪਰ ਸੇਠ ਸੁਹੇਲ ਸਿੰਘ ਧੀਰ (ਬੈਂਕੋਕ) ਨੇ, ਸੇਠ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨਾਲ, ਬੈਠਿਆਂ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਕਿਹਾ: ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਵਾ ਲੱਖ ਰੁਪੈ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੀ ਭੇਟਾ ਧਰਣੀ ਹੋਈ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੇ ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ।

ਤੇ ਇਹ ਫ਼ੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ 24-25 ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਮੈਂ ਤੱਕਿਆ ਕਿ ਸਾਰਾ ਜਵਾਨ ਅਨਸਰ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬੈਠਣ 'ਤੇ ਬੜਾ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ। ਸ੍ਰ: ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਰਾਮਪੁਰੀ, ਸੂਬਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਚੱਕ ਵਾਲਾ, ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ, ਮਾਨ ਸ੍ਰ: ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਸ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਕੰਮ

ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੋਰ ਵੀ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੱਤਪਰ ਸਨ।

ਮਿੱਠਾ ਘੁੱਟ ਕਿੰਨਾ ਕੌੜਾ

ਰਾਤੀਂ 8 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵੱਡੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਮਿਲੇ। ਵੱਖ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਰੋ ਪਏ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਅੱਜ ਜਦ ਦੁਪਹਿਰੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟੇ ਮੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਕੱਪੜੇ 'ਤੇ ਨਾ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਚੀਰ ਫਿਰ ਗਿਆ। ਗੱਦੀ ਕਾਰ ਅਜਿਹੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਥਾਂ ਛੱਡ ਦਿਆਂ, ਜੋ ਇਸ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਤੋਂ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਛੋੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਿਆਂ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਏਨਾ ਆਦਰ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸੰਭਾਲੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਾਂ।

ਵੱਡੇ ਰੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾਈ ਤੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦੂਜੀ ਅਰਜ਼ ਮੈਂ ਕੀਤੀ : ਤੁਹਾਡੇ ਮੋਢੇ ਇਸ ਭਾਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹਨ। ਤੁਸਾਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਤੁਹਾਡੀ ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਜੀ ਅਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਨਿਨ ਸੇਵਕ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇਣਾ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਕਰਕੇ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ : ਮੈਂ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਸਾਂ, ਪਰ ਅੱਜ ਉਚੇਚਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਗਲਾ ਭਰ ਆਇਆ, ਬੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਪਛਾਣ ਨਾ ਸਕੇ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ। ਮੈਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ: ਭਾਈ ਜੀ, ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡਾ ਆਸਰਾ ਜੇ। ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨ ਕਰਨੀ।

ਮੈਂ ਇਕ ਗਲਵੱਕੜੀ ਫੇਰ ਪਾਈ ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਵੱਡੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਵੱਡੇ ਹਨ—ਉਹ ਸਮਰੱਥ ਪੁਰਖ ਹੋਣਗੇ।

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਡਰਾਈਵਰ) ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ 20 ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪਹੁੰਚਾ। ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਰਵੀ ਦੇ ਚਲਾਏ ਟਰੱਕ ਅਤੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਫੀਅਟ ਲੈ ਕੇ 40 ਦੀ ਸਪੀਡ ਤੇ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਫ਼ਗਵਾੜਾ ਮੈਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਮੈਂ 9-15 ਦੀ ਹਿਸਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਗੱਡੀ ਫੜ ਕੇ ਹਿਸਾਰੋਂ ਹੋ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

24 ਅਗਸਤ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

8-30 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚਾ ਅਤੇ 10-30 ਵਜੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ। ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਾਈ ਜੋ ਕੁਝ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਡਿੱਠਾ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ-ਨਸ਼ੀਨੀ ਬਾਰੇ ਵੀ।

ਥੱਕਾ-ਟੁੱਟਾ ਸਾਂ, ਨਹਾਉਣਾ-ਧੋਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਫਿਰ, ਇਕੱਤਰ ਹੋਈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸਸਕਾਰ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਸੁਣਾਈ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ-ਨਸ਼ੀਨੀ ਬਾਬਤ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਕੀਤੀ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੰਤ ਨਗਰ ਜਾ ਕੇ ਵੀ, ਉਚੇਚੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਜ਼ਿਕਰ-ਜ਼ਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਡੁਸਕਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰੀ ਤਕਰੀਰ ਸੁਣੀ।

ਥਕਾਵਟ ਨਾਲ ਚੂਰ-ਚੂਰ ਸਾਂ। ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਅੱਜ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ ਕੁਝ ਲਿਖਾਂ। ਫਿਕਰ ਤਾਂ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਇਕ ਹਰਫ਼ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਨਾ ਗਿਆ।

25 ਅਗਸਤ 1959

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬੜਾ ਸੀ, ਪਰ ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਹੁੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਅੰਤ ਨੂੰ, ਰੀਪੋਰਟ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਹੀ ਦਿੱਤੀ। ਰੀਪੋਰਟ ਲਿਖੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੌਲੇ ਭਾਰ ਹੋਇਆ।

ਅੱਜ ਬਾਬਾ ਜੀ ਛੋਟੇ ਵੀ ਆ ਗਏ, ਰਾਤੀਂ 11 ਵਜੇ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਕੁਝ ਕੰਮ-ਧੰਦੇ ਕਰਕੇ, ਜੀਵਨ ਨਗਰ—ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ 3-30 ਵਜੇ ਫਿਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਤਰਦੀਦ ਲਿਖ ਭੇਜਣਗੇ। ਕਿਸੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਮਿਲਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

****

ਨੋਟ : ਸੰਨ 1959 ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮੱਗਰੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ। ਪਹਿਲੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਨਾਲ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਗੁਰਗੱਦੀ ਸਮਾਰੋਹ' ਨੂੰ ਕਵੀ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਵਰਿਆਮ ਦੇ 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅੰਕ' ਰਾਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਪਾਈਆਂ ਪੈੜਾਂ ਹੀ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹਥਲੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਕਤ ਤੱਕ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਲਕਬ 'ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ' ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਗੁਰਗੱਦੀ ਸਮੇਂ 'ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ' ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਲਿਖਤ 25 ਅਗਸਤ 1959 ਤੇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ 1 ਜਨਵਰੀ 1960 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

—ਸੰਪਾਦਕ 'ਵਰਿਆਮ'

1 ਜਨਵਰੀ 1960

ਮੁਸ਼ਕਲ

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਘਰੋਗੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਠੀ, ਬਾਗ ਤੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਚੋਂ ਅੱਧ ਵੰਡਾਈ ਦਾ ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦੌਰਾ ਵਿਚੇ ਛੱਡ ਕੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕੋਠੀ ਹੀ ਜਾ ਡੇਰਾ ਗੱਡਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਵੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹਨ।

2 ਜਨਵਰੀ 1960

ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਤੀਂ ਕਿਸੇ ਤਾਰ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਸਵੇਰੇ ਸਰਸੇ ਜਾਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਉਣਾ ਸੀ ਪਰ ਰਾਤ ਤੱਕ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਬਣੀ ਰਹੀ।

3 ਜਨਵਰੀ 1960

ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤਾਂ ਰਾਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਏ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ। 3-30 ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਤੱਕ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਆਣ ਪਹੁੰਚੇ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਿਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੀ ਟਾਈਮ ਵੇਸਟ ਕਮੇਟੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅਤੇ ਘਸੀਟਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਮੇਰੀ ਉਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਸੋ ਕਮੇਟੀ 1 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਚੋਣਵੇਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਬਣੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੋਟਾਂ ਬਾਰੇ ਪਾਲਸੀ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਲਿਖਤ 3 ਸਲਿੱਪਾਂ ਦਾ ਖਰੜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਵੋਟ ਨ ਪਾਣ। ਇਸ ਖਰੜੇ ਦੇ ਅੰਤ ਉੱਤੇ ਸੰਤ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਸਿਆਹੜ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਸਨ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਖਰੜੇ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੈਂ ਇਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਜੁ ਉਹਨਾਂ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ।

4 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰਸਿਓਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਮੈਂ ਜਦ ਤੱਕ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਜਾ, ਉਹ ਬਿਰਾਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 15-20 ਮਿੰਟ ਦੇ ਅਰਾਮ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ।

4 ਜਨਵਰੀ 1960

ਮੀਟਿੰਗ

ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਅਤੇ ਸੈਕਰੇਟਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ

ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਜਨਵਰੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਡੇਢ ਸੌ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਸੱਜਣ ਬਿਨ-ਬੁਲਾਏ ਵੀ ਆਏ। ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਚੱਲ ਸੰਪਤੀ ਬਾਰੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਅਣਵੰਡ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਠ ਜਣਿਆਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਲਈ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸੇ ਗਏ : 1) ਸ੍ਰ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, 2) ਸ੍ਰ. ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਰੰਥਗੜ੍ਹ, 3) ਸੰਤ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਤਲਾ, 4. ਸੰਤ ਸੁਦਾਗਰ ਸਿੰਘ ਕੱਕੇ ਕੇ, 5) ਸ੍ਰ: ਮੁਬਾਰਕ ਸਿੰਘ ਸਰਸਾ 6. ਸੂਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ, 7. ਸੂਬਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਰ।

ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਸਾਹਵੇਂ ਦੂਜਾ ਮਸਲਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆ ਰਹੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟ ਕਿੱਧਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ ਸੁਣੇ ਗਏ......... ਫ਼ੈਸਲਾ ਰਾਖਵਾ ਰੱਖ ਲਿਆ ਗਿਆ।

5 ਜਨਵਰੀ 1960

ਦਸਮੇਸ਼ ਪੁਰਬ

ਅੱਜ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਘੁਮਾਰਾਂ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਭੋਗ ਦੇ ਮੌਕੇ ਅੱਪੜਨ ਲਈ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਭੁਲ ਗਿਆ ਸਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਪ 'ਤੇ ਸੰਤ ਨਗਰ ਜਾਂਦੇ ਮਿਲੇ। ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਭੋਗ ਪੈ ਹਟਿਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੋ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕੁਛ ਕਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ। ਪੌਣਾ ਘੰਟਾ ਤੱਕ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ।

ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ, ਬਹੁਤ ਰੁਝੇਵੇਂ ਕਾਰਨ, ਦਮ ਉਲਟਣ ਦੀ ਮਰਜ਼ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਫਿਰ ਉਹ ਮਰਜ਼ ਦੇ ਦੌਰੇ ਵਿਚ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 4 ਵਜੇ ਸੰਤਾਂ ਵਾਲੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭੋਗ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ।

6 ਜਨਵਰੀ 1960

ਜ਼ਮੀਮਾ

ਜਦੋਂ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਕੋਠੀ ਦੀ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਜਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਤਿਜੁਗ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਮੀਮਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਮੇਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 17 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ 18 ਜਨਵਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੱਸੀ। ਦਰਬਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵੋਟਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਪੱਖ ਰਹਿਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਵੀ ਲਿਖਣੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਅਜੇ ਇਕ ਦੋ ਕਾਲਮ ਕੰਪੋਜ਼ ਹੋਣੇ ਬਾਕੀ ਹਨ, ਉਸੇ ਵਿਚ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲ ਗਈ।

ਦਰਸ਼ਨ ਪਰੇਮੀ

ਮਹੰਤ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ ਅਤੇ ਮਹੰਤ ਗਿਰਧਾਰੀ ਲਾਲ ਦਾ ਲੜਕਾ ਜੁ ਸਰਸੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੰਬੋਅ ਬਿਰਾਦਰੀ ਦਾ ਧਰਮ-ਮੁਖੀ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ। ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਆਜ਼ਾਦ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸ੍: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਸ੍: ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਮੋਰੀਵਾਲਾ ਅਤੇ ਕਾ. ਫੁੰਮਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗੱਲਬਾਤ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਬੇਨਤੀ

ਅਮਰਤਸਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍: ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਬੁਢੀ ਮਾੜੀ ਤੇ ਸ੍: ਵਿਰਸਾ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਨਗਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਸੱਤ ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਕੱਲ੍ਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਬੁਲਵਾਇਆ।

7 ਜਨਵਰੀ 1960

ਸਤਿਜੁਗ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਲੇਖ ਲਿਖੇ, 'ਪ੍ਰਣਾਮ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ' ਅਤੇ 'ਆਸਣ'। ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ, ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫਰੀਦ ਅਤੇ ਮਾ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਸਲਾਹੇ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ 10-30 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਬੈਠਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕੁਛ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਮੈਂ ਆਖਾਂ ਪੱਗ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜਾਕੀ ਵਾਲੀ ਏ ਪਰ ਮੱਥਾ ਕਵੀ ਜੀ ਵਾਲਾ ਏ, ਇਹ ਕੌਣ ਹੋਵੇ ? ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਗੁਆਚਿਆ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੋਲੋਂ ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ ਨੇ ਅਗਾਂਹ ਤੋਰੀ : ਮੱਥਾ ਕਵੀ ਨਾਲ ਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਟੇਕਦਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 4 ਤਾਰੀਖ਼ ਸਵੇਰ ਦੇ ਗਏ ਹੋਏ ਅਜੇ ਤੀਕ ਨਹੀਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਰਤੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 12 ਵਜੇ ਵੱਡੀ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਸਰਸੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਡੂੰਘੀ ਰਾਤੀਂ ਕਿਤੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜੇ।

8 ਜਨਵਰੀ 1960

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੱਗੀ ਮੁੱਛ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੀ ਗੱਡੀ (ਡਾਜ) ਆਪ ਚਲਾ ਕੇ ਥੇਹ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਚਿੱਠੀਆਂ

ਅੱਜ ਚੰਦਰਹਾਂਸ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਛਪਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕੁਛ ਚਿੱਠੀਆਂ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪਿੰਡੀ ਥਾਈਂ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਚਿੱਠੀਆਂ 25 ਪੋਹ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਕ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਇਕੱਠ ਸੱਦਣ ਲਈ ਸਨ। ਹਰ ਪਿੰਡੋਂ 7 ਤੋਂ 2 ਆਦਮੀ ਬੁਲਾਏ ਗਏ ਸਨ।

26 ਪੋਹ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸਰਸਾ ਲਾਗੇ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦੀ ਗਈ ਸੀ।

ਚੋਣਾਂ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 10 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਥੇਹ ਤੋਂ ਆਏ। ਆਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਜੀਪਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਆਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਸ੍: ਗੁਰਾਜ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲੀਆ ਜਾਗੀਰਦਾਰ, ਸ੍: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸਰਸਾ ਅਤੇ ਸ੍: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਸਾਹੂ ਆਣ ਆਦਿ ਗੁ. ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਅਕਾਲੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸ੍: ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਮੱਦਦ ਕਰਨ

ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਦਾ ਪਰਚਾ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਪਾਣੀ। ਉਹ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਮੰਗਦੇ ਰਹੇ। ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਪੁਆਇਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਤੇ ਥਾਪੜਾ ਦੇਣ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸੰਕੋਚ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ।

ਸ੍: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੁਖ਼ਤਾਰਿ ਆਮ) ਅਜੇ ਵੀ ਬਿਮਾਰ ਹੈ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਵਾਹਵਾ ਚਿਰ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਕੋਲ ਹੀ ਆ ਕੇ ਬੈਠੀ ਗਏ।

ਸ੍: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਆਜ਼ਾਦ' ਦਾ ਅੱਜ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਖ਼ਤ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਨਰਾਜ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ? ਮਾਲੇਰਕੋਟਲੇ ਮੇਲੇ ਬਾਬਤ ਅੱਗੇ ਸਦਾ ਇਨਵੀਟੇਸ਼ਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਐਤਕਾਂ ਮਿਲਿਆ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ?

9 ਜਨਵਰੀ 1960

ਮੀਟਿੰਗ

ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਅੱਜ ਇਕ ਤਕੜੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਸਾਢੇ ਬਾਰ੍ਹਾ ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਮੇਰੇ ਆਰੰਭਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਹੋਈ। ਡੇਢ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਆਦਮੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਏਜੰਡਾ ਸੀ : ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਚਲ ਸੰਪਤੀ ਅਤੇ ਚੋਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਨਾ ਹੋਣਾ।

ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਅੱਜ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂ।

ਇਸ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ ਹਾਲਤ ਉੱਤੇ ਚਾਨਣਾ ਹੀ ਪਾਉਣਾ ਸੀ। ਮੀਟਿੰਗ 3 ਵਜੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ।

ਐਤਵਾਰ ਸਰਸੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਜੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਬਾਲਮ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਿੰਡ ਪੰਜਾਵੇ ਜਾਣ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਸੀ।

10 ਜਨਵਰੀ 1960

ਪੰਜਾਵਾ

ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸਰਸੇ ਲਈ ਤੁਰਿਆ। ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਬਾਲਮ ਮਿਲ ਪਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੰਬੰਧਤ ਗੱਲਬਾਤ ਸਮਝਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪੰਜਾਵਾ ਲਈ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ।

20 ਜਨਵਰੀ 1960

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੈਂ ਪਰਸੋਂ ਦਾ ਵਾਪਸ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਆਗਮਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਸੀ। ਉਹ ਚਾਰ ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

21 ਜਨਵਰੀ 1960

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਗਰਜ਼ ਨਾਲ ਗਿਆ। ਕੁਛ ਚਿਰ ਬੈਠਣ

ਉਪਰੰਤ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਲੜਕੀ 'ਉਪਦੇਸ਼' ਦਾ ਮੰਗਣਾ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅੱਜ। ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਹਰੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨਮੈਨ ਹੈ। ਬੀਬਾ, ਸਾਊ ਅਤੇ ਹੋਣਹਾਰ ਨੌਜਵਾਨ।

22 ਜਨਵਰੀ 1960

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੱਡੀਆਂ 'ਤੇ ਸਰਸੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰਸਿਓਂ ਮੁੜ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਦੋ ਵਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਸ਼ਾਮੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਮੈਂ ਰਾਤੀਂ 7-30 ਵਜੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਛਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਪਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਸਰਪੰਚ, ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੀ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨਾਲ ਭਿੜੰਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ।

23 ਜਨਵਰੀ 1960

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੱਜ ਕੋਟਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰਵਾਈ। ਇਹ ਕਿਉਂ ਹੋਈ ਤੇ ਕੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ।

24 ਜਨਵਰੀ 1960

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਗਏ ਹੋਏ ਲੌਢੇ ਵੇਲੇ ਵਾਪਸ ਆਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਏਥੇ ਇੱਕ ਇਕੱਤਰਤਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਦੋ ਧੜੇ ਬਣਕੇ ਲੜ ਪਏ ਸਨ। ਵਿਚ ਕਰੀ ਵਾਲੀਏ ਵੀ ਆ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣੇ। ਖੂਨਾਂ ਤੱਕ ਅੱਪੜਣ ਦੀ ਨੌਬਤ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਸੱਚੇ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਤੇ ਝੂਠੇ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਿਹਾ। ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਲੱਗੇ ਡੰਨ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੇ।

ਪਰਸੋਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਲਵੱਕੜੀਆਂ ਪੁਆਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਅਨੇਕਾਂ ਝਗੜੇ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੱਲ ਕੋਟਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਲਈ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦੀ ਸੀ।

25 ਜਨਵਰੀ 1960

ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਦੋਹਾਂ ਭੈਣਾਂ ਵਲੋਂ ਆਈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਪਰਸਪਰ ਕੁੜਮਣੀਆਂ ਬਣਨਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ : ਅਜਿਹੀ ਪਿਰਤ ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦੇਣੀ। ਏਨੇ ਨੇੜੇ ਦਾ ਸਾਕ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ।

ਮੇਰੇ ਦੰਦ ਦੁਖਦੇ ਤੇ ਮਸੂੜੇ ਫੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਨਿੰਮ ਦੀ ਦਾਤਨ ਤੇ ਰਾਤੀਂ ਨਿੰਮ ਵਾਲੇ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਗਰਾਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਕ ਦਵਾਈ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਆਖਿਆ ਗਿਆ।

26 ਜਨਵਰੀ 1960

ਅੱਜ ਕੌਮੀ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ, ਗਣਤੰਤਰ ਦਾ ਦਿਹਾੜਾ।

ਸ੍ਰ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਤਾਰੀਖ਼ ਮੰਗਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ, ਮਜ਼ਹਬੀ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਸੰਤਾਂ ਵਾਲੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਖੇਚਲ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿੱਖ ਲਈਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੇ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਵੇਖਦਿਆਂ ਬਿਤਾਇਆ।

ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਮੈਂ ਬਸੰਤ ਪੁਰਬ ਸੰਤ ਨਗਰ ਮਨਾਣ ਲਈ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਲਿਖਾਂ। ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮਸਾ ਤੇ ਸੰਤ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ ਬਸੰਤ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸੰਤ ਨਗਰ ਕਰਨ। ਰਾਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਨਿਸਚਿੰਤ ਰਹਿਣ। ਰਾਸ਼ਨ ਗੁਰੂ ਘਰ ਸਪਲਾਈ ਕਰੇਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਰਘੁਬੀਰ (ਡਫਰਕਾ) ਕਰੀਵਾਲਾ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ 20 ਮਾਘ ਨੂੰ ਸੰਤ ਨਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ।

28 ਜਨਵਰੀ 1960

ਕਰੀਵਾਲਾ

ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਸ੍ਰ: ਰਜਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲੇ ਵੱਲ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਸ੍ਰ: ਸ਼ਿਵਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ 6 ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਆਯੂ ਭੋਗ ਕੇ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ (ਮੁਖਤਿਆਰ ਆਮ) ਸਿਹਤ ਵਲੋਂ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰੀਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਹੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਵੱਖ਼ਤੇ ਹੀ ਜੀਪ ਉੱਤੇ ਕਰੀਵਾਲੇ ਆ ਗਏ। ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਦੇ ਘਰ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ, ਨੇਤਰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਹਿਓ ਨੇ : ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਜੀਪ ਵਿਚ (ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ) ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ।ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਸਾਨੂੰ ਜੀਪ ਵਿਚ ਥਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਗਹ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਅਨੰਦ ਆ ਗਿਆ।

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਦੁਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜ਼ੀਨਾਮੇ ਲਈ ਪੱਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਵਾਈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ ਸਰਸੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਅੱਜ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬੀਬਾ ਸਿੰਘ—ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਵਿਆਹ

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨਾਲ ਐਸ. ਐਸ ਮਨਧੀਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰ: ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ, ਅੱਜ 11 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਮਿਲ ਰਹੇ ਸਨ।

29 ਜਨਵਰੀ 1960

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਲੇਖ 'ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਬਸੰਤ' ਸੁਣਾਇਆ ਜਿਸਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਬਸੰਤ ਅੰਕ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੇਰੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਸਲਾਹੁਤਾ ਕੀਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਅੱਜ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾ ਦੀ ਫਹਿਰਿਸਤ ਬਣਵਾਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਐਸਾ ਉਦਾਰ, ਵਿਨੋਦ ਤੇ ਮਨ-ਮੱਲਵਾਂ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀ ਹਰ ਘੜੀ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

30 ਜਨਵਰੀ 1960

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮਿਲੇ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਦਰਬਾਰ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ਵਸਤ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਗਰੁੱਪ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਉੱਨਤੀ ਬਾਰੇ ਬਹੁਪਾਸੜ ਸੋਚੇ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁਖਤਲਿਫ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਹੋਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕੰਮ ਅਰੰਭ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇ।

1. ਸੰਸਾਰ ਅਮਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਜਨ-ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਤੇ 'ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ' ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਸ਼ਾਂਤ ਹੋਣੋਂ ਬਚਾਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਿਆ ਪ੍ਰਿਯ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾਕੇ ਚੱਲ ਸਕਾਂਗੇ।

2. ਕੋ-ਅਪਰੇਟਿਵ ਸਟੋਰ, ਕੋ-ਅਪਟੇਟਿਵ ਫਾਰਮ ਅਤੇ ਕੋ-ਅਪਰੇਟਿਵ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

3. ਇਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਤੇ ਦੂਜਾ ਲੇਖਕ ਗਰੁੱਪ ਬਣਾ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਜਾਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

4. ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ 15000 ਰੁਪੈਆ ਦੇ ਕੇ ਪਹਿਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਧਨੀ ਮਾਨੀ ਤੇ ਉੱਦਮੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪੰਥਕ ਫੰਡ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾਨ ਕਰਨ। ਇਸ ਰਕਮ ਨਾਲ ਜਥੇਬੰਦਕ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਰੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਤਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਮੂਹਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਇਕ ਉਸਾਰੀ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

ਅੱਜ ਸਿਰਫ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਸਿਮਰਤੀ ਅੰਕ ਲਈ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਫਹਿਰਿਸਤ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ।

31 ਜਨਵਰੀ 1960

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਹਿਸਾਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਡਾ. ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ ਛਪਵਾਣੀ ਸੀ।

1 ਫ਼ਰਵਰੀ 1960

ਰਾਤ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮਰਤੀ ਅੰਕ ਵਿਚ ਮੱਦਦ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੀ ਮਜਬੂਰੀ ਦੱਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਬਣਤਰ ਜਾਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਡਾ. ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੁਸਕਰਾਏ : ਅਜੇ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਤੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

2 ਫ਼ਰਵਰੀ 1960

ਬਸੰਤ ਪਰਬ

ਸੰਤ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਦਿਹਾੜਾ। ਇਹ ਦਿਨ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਮ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ 25 ਕੁ ਮਿੰਟ ਲਈ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਸਕੱਤਰ ਵੀ ਮੈਂ ਹੀ ਸਾਂ।

ਮੈਂ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕੋਲ ਬਲਾ ਕੇ ਆਖਿਆ : 'ਮੇਰਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਜਦ ਤੂੰ ਕੋਲ ਨ ਹੋਵੇਂ।' ਅਜਿਹੇ ਕਥਨ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਜਿੱਤਣ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਰਾਬਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਮੇਰੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਉੱਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਅੱਜ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਮਸਾਂ ਰੋਣੋਂ ਬਚਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਦੁਹਰਾਂਦਿਆਂ ਗੱਚ ਭਰ ਆਇਆ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਮੁੱਠ ਰਹਿ ਕੇ, ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੇ।

ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ੍ਰ. ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਸਰਪੰਚ ਕਰੀਵਾਲਾ ਦੀ ਵਿਚੋਲਗੀ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੀ।

3 ਫ਼ਰਵਰੀ 1960

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬਸੰਤ

ਅੱਜ ਬਸੰਤ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਾਲੇ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਉਪਰੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਦੇ ਲੜਕੇ ਦਾ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ।

ਦੋ ਘੰਟੇ ਤਕ ਤਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਹਾ ਵਿਦਿਆਲਾ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਆਪਣੀਆ

ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖਿਆ। ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਵੀ ਇਕ ਚੰਗੀ ਗੁੰਦਵੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ। ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਅਮਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੱਜਦੀ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬਸੰਤ ਦੇ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਵੀ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ।

4 ਫ਼ਰਵਰੀ 1960

ਸਰਸਾ—ਬਸੰਤ

ਮੈਂ 11-30 ਵਜੇ ਹੀ ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ। 4 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਿੱਥੇ ਬਸੰਤ ਦਾ ਮੇਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ 15 ਮਿੰਟ ਹੀ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ। ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਤਕਰੀਰ ਸੀ। ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ, ਮਾਸਟਰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਕਹਿਣ-ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੱਤੀ। ਨਿੱਤਨੇਮ ਸਮੇਂ ਮੇਰੀ ਅਚਲ ਸਮਾਧੀ ਵੇਖ ਕੇ ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਹੱਕੇ-ਬੱਕੇ ਰਹਿ ਗਏ : ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨੇ ਇੰਜ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਰੱਖੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਤੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

5 ਫ਼ਰਵਰੀ 1960

ਸਰਸਾ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਰਸੇ ਪੰਡਾਲ ਵਿਖੇ ਹੀ ਲੱਗੀ ਭਾਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਰਾਤੀਂ ਡੇਰਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖੈਰਪੁਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਸੀ। ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਵੀ ਖੈਰਪੁਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਗਿਆ। ਏਥੇ ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਅਤੇ ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂਸਰ (ਗੱਦੋਂ ਡੋਬ) ਮਿਲੇ। ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਕੀਤਾ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਾਡੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਪੰਡਤ, ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸਰਦਾਰ ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲਿਆ। ਗੱਲ ਬਨਾਣ ਵਿਚ ਬੜਾ ਉਸਤਾਦ ਹੈ। ਏਸੇ ਸਿਫ਼ਤ ਕਾਰਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਰੱਖਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

11 ਫ਼ਰਵਰੀ 1960

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਕੇ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਹੀ ਠਹਿਰੇ। ਰਾਤੀਂ ਕਿਤੇ, ਕੁਵੇਲੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਤੇ ਅੱਜ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤੱਕ ਹੀ ਏਥੇ ਰੁਕੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵੀ ਗਏ।

ਮੈਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ, ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਦੇ ਮਨਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਦਿਹਾੜੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸੇ।

12 ਫ਼ਰਵਰੀ 1960

ਸੰਤ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਚ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਹਾੜਾ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਸਕੱਤਰੀ ਦੇ

ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਬਾਹ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਵਕਤ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹਾਜ਼ਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ।

....

16 ਸਤੰਬਰ 1961

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲਾਹੌਰ ਰਹਿ ਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਪਟਵਾਰੀ ਪਿਸ਼ਾਵਰ, ਭਾਈ ਸੰਦਲ ਤੇ ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ (ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਰਾਗੀਆਂ ਰਬਾਬੀਆਂ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗਿਆਨੀ ਅਬਦੁੱਲਾ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ।

3 ਜਨਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹੀ ਕਿ ਮਿਲਣ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਦੋਂ ਆਓਗੇ ?

4 ਜਨਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਦੁਨੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਗਈ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਵੀ ਨਾਲ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਮੁਸਕਾਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ : 'ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਲਫ਼ਜ਼। ਪਰ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਤੇ ਖਿੱਚਵੇਂ।' ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ 'ਤੇ ਇਕ ਬਹਾਰ ਛਾਈ ਰਹੀ। ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਦਿਨ ਭਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ।

9 ਜਨਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੇ ਮਿਲਣ ਅੱਜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਆਏ। ਆਜ਼ਾਦ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਆਇਆ। ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇਹ ਚੌਧਰੀ ਸੂਰਜ ਭਾਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੂਰਜ ਭਾਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਜ਼ਾਦ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਆਜ਼ਾਦ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਅੱਛਾ ਸੰਬੰਧ ਸੀ ਪਰ ਜਦ ਤੋਂ ਉਹ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਨਾਲ ਰਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਬੋਲ ਬਾਣੀ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬਾਵਾ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਸ੍ਰ: ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਰੈਬਕਾ (ਡਫਰਕਾ—ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦਾ, ਸਾਡਾ ਮਿੱਤਰ, ਸੰਬੰਧੀ) ਦੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਕੁਝ ਜਨਸੰਘੀ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੇ ਵੋਟਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਪੋਰਟ ਲੈਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਆਏ।

ਢਾਈ ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਭੋਗ ਪੈਣ

ਦੇ ਅਵਸਰ ’ਤੇ ਪਧਾਰੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਰਸਾ ਦੀ ਭਣੇਵੀਂ ਦੇ ਘਰ ਭੋਗ ਪੈਣਾ ਸੀ।

10 ਜਨਵਰੀ 1962

ਮੌਸਮ ਚੋਣਾਂ ਦਾ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਵਾਰ ਦੇ ਭੋਗ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਕੇ ਬੈਠਾਇਆ। ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਮਿਲ ਬੈਠ ਕੇ ਇਕ ਘੰਟਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ‘ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ’ (ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦੇ) ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਏ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਸੀ। ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਬਾਗਲਾ ਆਪਣੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵੋਟਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਸੀਟ (ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਇਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ) ਵਾਸਤੇ ਕੇਸਰਾ ਰਾਮ ਹਰੀਜਨ ਵੀ ਆਇਆ। ਸਭ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਥ ਵਕੀਲ (ਆਜ਼ਾਦ ਹਰੀਜਨ), ਲੀਲਾਧਰ ਦੁਖੀ ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਬਖਸ਼ੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਵੀ ਇਕੱਲਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਬਾਗ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ।

4-30 ਵਜੇ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਗਏ। ਮੈਂ ਭੀ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਂ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਆਲਾ (ਸਕੂਲ) ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ’ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੁੱਖ ਦਾ ਇਜਹਾਰ ਕੀਤਾ। ਖੱਡੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ।

ਅ-ਗਰੰਥੀ

‘ਅਕਾਲੀ ਪੱਤ੍ਰਕਾ’ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਇਕ ਖ਼ਬਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੀ ਰਹੀ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਬ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਗਰੰਥੀ ਭਾਈ ਨੇ ਦੁਖ ਨਿਵਾਰਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਰਾਤੀਂ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਇਕ ਅਨਪੜ੍ਹ ਨੂੰ ਬੈਠਾ ਕੇ ਘਰ ਜਾ ਸੁਖ ਲਿਆ। ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਗਰੰਥੀ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਫੜੀ।

ਇਕ ਸੱਜਣ ਨੇ ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ ਦੇ ਗੁਮਟੀ ਨੰ: 5 ਦੇ ਇਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਰੱਖੀ ਤੇ ਵੇਚੀ ਜਾਂਦੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਾਈ ਜਿਸਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਛਾਪਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਪਕੜ ਨਾ ਸਕੀ। ਜਦੋਂ ਤੀਜਾ ਛਾਪਾ ਮਰਵਾਇਆ ਤਾਂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੇ ਪਿੱਛਿਓਂ ਕੇਵਲ 40 ਬੋਤਲਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ

ਰਾਤੀਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਹਿਮੀ ਬੁੱਢੀ ਉਮਰੇ ਬੁਢੀ ਮਾੜੀਓਂ ਆਏ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਕ ਘੰਟੇ ਲਈ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸੁਣੀ ਵੇਖੀ। ਨਿਰਨਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹੋਲੇ ਤਕ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਜ਼ਰੂਰ ਛਪਵਾਈ ਜਾਵੇ।

11 ਅਕਤੂਬਰ 1962

ਅੱਜ 12 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਕੋਠੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਕਰੀਬ 250 ਆਦਮੀਆਂ

ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਲੋਕ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਕਿਸਨੂੰ ਪਾਈਆਂ ਜਾਣ, ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜੁੜੇ ਸਨ। ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਵੋਟਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਲਈ ਖਲਿਹਾਰਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਵੋਟ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ’ਤੇ ਚਾਨਣ ਪਾਇਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਜਮਾਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਪਾਈ ਵੋਟ ਸਾਡੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਮਿੱਤਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਇਸ ਹਥਿਆਰ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਰੀਜਨ ਕੇਸਰਾ ਰਾਮ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਮੇਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਤਾਂ ਰੋੜੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚਲੇ ਕੈਂਡੀਡੇਟ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ ਪਰ ਜੋ ਏਥੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸੁਹਣੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਮੀਟਿੰਗ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨਾਲ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ ਕਿ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਕਰੀਵਾਲੇ ਦੇ ਮੇਲੇ ’ਤੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਕੇਸਰਾ ਰਾਮ ਆਵੇ ਤੇ ਏਥੇ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਆਪਣੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੇ।

ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਵੀ ਰਾਤ ਦੇ ਏਥੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ।

12 ਜਨਵਰੀ 1962

ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੰਤ ਨਗਰੋਂ ਸਵੇਰੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 10-30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਜੀਵਨ ਨਗਰੋਂ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਹ ਮਾਘੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਮੁਕਤਸਰ ਲਈ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

14 ਜਨਵਰੀ 1962

ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਮੈਂ 9-30 ਵਜੇ ਟੈਕਸੀ ਸਾਈਕਲ ’ਤੇ ਕਰੀਵਾਲੇ ਗਏ। ਕਰੀਵਾਲੇ ਆ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਰਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇਗਾ। ਇਹ ਮੇਲਾ ਪੱਛਮੀ ਕਰੀਵਾਲੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਮੋਢੀ ਵਡਾਣੀਏ ਸੰਤ ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੇਲੇਕਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਨੇਹ ਵਿਚ ਇਹ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਕ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਵੀ ਅੱਜ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੋਵੇਂ ਬੇਬੇ ਜੀ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਠਾਕਰ ਇਸ ਅਵਸਰ ’ਤੇ ਕਰੀਵਾਲੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿੱਛੜ ਗਏ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਲੱਭਦਿਆਂ ਹੀ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਲੱਗ ਕੇ ਹਿਸਾਰ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅਜੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸਭੋ ਲੋਕ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਸਪੋਰਟਰ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਲੋਕੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰੀਵਾਲੇ ਹੀ ਛੱਡ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ

ਨਾਲ ਸੰਤ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਸ੍ਰ: ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰਸਿਨੀ ਨੂੰ ਕਰੀਵਾਲੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਰੀਵਾਲੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਮਰੇਡ ਅਜੈ ਘੋਸ਼ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ 'ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਦੀ ਤਾਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਦਿਆਂ।

15 ਜਨਵਰੀ 1962

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਤੁਰ ਹੀ ਪਏ।

16 ਜਨਵਰੀ 1962

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੇਰੇ ਕੋਠੀ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਮੇਲੇ ਵਾਸਤੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਉਪਰੰਤ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਨਾ ਦੇ ਘਰ ਲੜਕਾ ਹੋਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬਰਫ਼ੀ ਤੇ ਲੱਡੂਆਂ ਨਾਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਰਜਾਇਆ ਗਿਆ।

20 ਜਨਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਤੋਂ ਪੁਰੇ ਦੀ ਵਾ ਚੱਲ ਪਈ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘੱਟਾ ਉੱਡਦਾ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਮਾੜੀ-ਮਾੜੀ ਬੱਦਲਵਾਈ ਵੀ ਹੋ ਗਈ।

ਰਾਤੀਂ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਲੇ ਉਤੇ ਸਪੀਕਰ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੀ ਹੋਈ। ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ, ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਕਿਸਾਨ ਰਾਮਪੁਰੋਂ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਮਰਤਸਰ ਤੋਂ ਆਏ। ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਕਾਮਰੇਡ ਅਜੈ ਕੁਮਾਰ ਘੋਸ਼ ਬਾਬਤ ਸ਼ੋਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਦੀ ਚੋਣ ਉੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਸਭਾ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਾ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨੀ 'ਚੋਂ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮੌਕੇ ਉਤੇ ਸਤਾਰਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ ਲੱਡੂ-ਬਰਫ਼ੀ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਮੀਟਿੰਗ ਰਾਤੀਂ ਪੌਣੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਜੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ।

22 ਜਨਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਡਾ. ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਸਕੱਤਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਸੂਬਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਚੱਕ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

25 ਜਨਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਤੀਂ ਆ ਗਏ। ਸਵੇਰੇ ਕੋਠੀ ਜਾ ਕੇ ਚਰਨ ਬੰਦਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਬਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਛਿਪੇ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਨੇਹ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿਚ ਸਾਂ, ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕੀਤਾ,

ਪਰ ਅਸਫ਼ਲਤਾ ਮੇਰੇ ਚਰਨ ਚੁੰਮਦੀ ਰਹੀ। ਤਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਕਾਂਦਿਆਂ ਕੱਪੜੇ ਲਾਂਭੇ ਕਰ ਕੋਮਲ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੁੱਖ ਅਨੰਦ ਪੁੱਛਣ ਬਾਅਦ ਗੱਲਬਾਤ ਚੱਲੀ। ਉਹ ਆਗਤ ਭਾਗਤ ਵਾਲੀ ਕੋਠੜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਛੱਪਰ ਦਰਮਿਆਨ ਗੈਰਜ ਬਨਵਾਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : "ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ 50/- ਰੁਪੈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛਣੋਂ ਖ਼ਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਵੀ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇੰਜ ਵੀ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਏ। ਦੱਸੋ ਉਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰਦੇ ਓ ਕਿ ਕੈਂਸਲ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ : ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਹਨ।

ਮੇਰੀ ਇਕ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਤੁਸੀਂ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ।

ਤੇ ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਚੋਣ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਮੋਗਾ ਨੂੰ ਪੈਰੋਂ ਕੱਢਿਆ। ਸ੍ਰ: ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸੀਟ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਖਲ੍ਹਿਆਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰਦਾਰ ਕੈਰੋਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਆਪ ਹੀ ਭੀੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾ: ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਆਇਆ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤੁਸਾਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸੂਤਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਕਹੀ।

26 ਜਨਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸੇਠ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕਹਿ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਸਗੋਂ ਸੇਠ ਹੀ ਆਖ ਕੇ ਸੱਦਿਆ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ?

ਗਣਰਾਜ ਦਿਨ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਬੇਸੁਆਦੀ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋ ਚਾਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

27 ਜਨਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੇਰੇ ਕੋਠੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਵੇਂ ਗੈਰਿਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਪਾਸ ਖਲੋਤੇ ਉਸਾਰੀ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਚੱਲਦੇ ਫਿਰਦਿਆਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਰ ਦੱਸਕੇ ਆਖਿਆ : ਜੇ ਕੋਈ ਕਦੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਾਏ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾ ਦੇਣਾ ਵੀ ਵਾਜਬ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਰਦਿਕਤਾ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

11 ਵਜੇ ਡਾਕਟਰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਆਏ। ਮੈਂ ਸੁਆਗਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਹ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਚੋਣਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਕਿਸ ਕੈਂਡੀਡੇਟ ਦੀ ਮੱਦਦ

ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਪਿੰਡੋਰੀ ਵਾਲੇ ਇਕ ਸੱਜਣ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ : ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਵੇਖ, ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਭ ਕੁਛ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇੰਜ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

28 ਜਨਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਧੁੰਦ ਏਨੀ ਪਈ ਕਿ ਹੱਥ ਪਸਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਦਾ। 10 ਵਜੇ ਮੈਂ ਕੋਠੀ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 9 ਵਜੇ ਦੇ ਹੀ ਸਰਸੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਉੱਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇੱਕ ਵਜੇ ਤੱਕ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਸੌ ਆਦਮੀ ਜੁੜ ਗਏ। ਹਰੀਜਨ ਕੈਂਡੀਡੇਟ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਰਾ ਰਾਮ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਟਿਕਟ 'ਤੇ ਖਲੋਤਾ ਹੈ। ਚੌਧਰੀ ਸ਼ਿਵ ਕਰਨ ਵੀ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਆਇਆ। ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਰਾ ਰਾਮ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹਾਜ਼ਰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਿਮਾ ਮੰਗੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ।

ਕਰੀਵਾਲੇ ਦੇ ਕੁਝ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਤਕਰਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਆਏ। ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਵੇਂ ਗੱਲ ਮੁਕਾਈ।

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅੱਜ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਆਏ ਸਨ।

ਧੁੰਦ ਕਿਤੇ 12 ਵਜੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਜਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ।

29 ਜਨਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਦਮਦਮੇ ਗਏ ਰਹੇ। ਦੋ ਵਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਕਿਤੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜੇ। ਬੜੀ ਉਡੀਕ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਪਸ਼ੂ ਵਾੜੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸ੍ਰ: ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀਏ ਤੋਂ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵਜ਼ੀਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਵਾਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਨੋਂ ਕਿਵੇਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਹਨ।

30 ਜਨਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਚ ਸੰਤ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਏਥੇ ਇਕ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਵੀ ਪਿਆ। ਅਰਦਾਸ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਘੁਸ ਆਏ ਸੱਪਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਮੋਮੋ-ਠੱਗਣੇ ਬਣ ਕੇ ਏਕਤਾ ਖੰਡਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕੋਠੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਇਕ ਲੜੀ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਹੋਏ 40 ਦੇ ਕਰੀਬ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਨੇ ਹਨ।

ਜਦ ਮੈਂ ਕੋਠੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਨੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਤੇ ਉਭਰੇ ਹੋਏ ਲੂੰਆਂ ਵਾਲੀ ਸਵੈਟਰ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੁਸਕਰਾਏ : ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਣ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਹੋਰ ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਇਸ ਵਾਰ ਦਮਦਮੇ ਇਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਘਰ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦਾ 1000 ਰੁਪੈ, ਇਕ ਹੋਰ ਜਣਾ ਜੁ ਜਿਆਦਾ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦਮ ਭਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ 1500 ਰੁਪੈ ਡੰਨ ਲੱਗਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ : ਇਹ ਭਾਰ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਹੀ ਬੇ-ਪਰਵਾਹੀਆਂ ਕਰਨ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਜ ਡੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਮੁਕਲਾਵੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕੱਠ ਸੱਦਕੇ, ਬੇ-ਪਤੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਵੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 3 ਵਜੇ ਦੇ ਸਰਸੇ ਹੋਏ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਰਾਤੀਂ ਕਾਫੀ ਕੁਵੇਲੇ ਆਏ।

31 ਜਨਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਅੱਜ ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਾਰ ਅਤੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਪਾਠੀਆਂ ਅਤੇ ਲਾਂਗਰੀਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵੱਲ ਤੋਰਿਆ ਗਿਆ ਉੱਥੇ ਹੁੰਦੇ ਪਾਠਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ।

ਅੱਜ ਗੈਰਿਜ ਬਣ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਸੰਤ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਲਈ ਇਕ ਦਫ਼ਤਰ ਕਮਰਾ।

ਸ੍ਰੀ ਕੁੰਦਨ ਸਿੰਘ ਨਕਈ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਾਰ ਉਹ ਡਰਾਈਵ ਕਰਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤਾਂ ਬੰਬਈ ਘੋੜੇ ਵੇਚਣ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸਰਪੰਚ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੰਨਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਫਿਰ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰੱਖਦੇ। ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

12 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਰਾਹ 'ਚੋਂ ਪਰਤ ਆਏ। ਪਰ ਤਕਾਲੀਂ ਪਈਂ ਫੇਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਮਹਾਰਾਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਹੀ ਸਰਸੇ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਰਾਤੀਂ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਗੜਿਆਂ ਨਾਲ ਜਬਰਦਸਤ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਈ। ਹਨੇਰੀ ਤੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵੀ ਡਾਢਾ ਆਇਆ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 8 ਵਜੇ ਰਾਤ ਤੋਂ ਸਾਢੇ ਦਸ ਵਜੇ ਤੱਕ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਿਆਂ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੀ ਬੁੱਧੀਮਾਨੀ ਵਿਚੋਂ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਲੱਡੂ ਤੇ ਬਰਫ਼ੀ ਵੰਡੇ ਗਏ।

1 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਰਾਤ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਗੜਿਆਂ ਨੇ ਖਾਸ

ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਯੱਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਚਾਰ ਫ਼ਰਵਰੀ ਨੂੰ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਅਸ਼ਟਗ੍ਰਹੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚੌਲਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਲੰਗਰ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ।ਦੀਵਾਨ ਲੱਗੇ। ਕੌਡੀ ਤੇ ਰੱਸਾਕਸ਼ੀ ਵਗੈਰਾ ਖੇਡਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

3 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਤੇਲ ਮਲ ਕੇ 100 ਬੈਠਕ ਅਤੇ 50 ਡੰਡ ਕੱਢਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮਾਲਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤਨ ਮਨ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਅਰੋਗਤਾ ਇਕ ਨਸ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਮਝ ਇਹ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਦਿਨਚਰਯਾ ਚਲਾਏ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਵੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿੱਬੜਦੇ ਹਨ। ਸਿਰ ਪੀੜ, ਪੇਟ ਦੀ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਿਆ। ਸਰਦੀ ਦਾ ਹਮਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸਰਦੀ ਤੋਂ ਐਤਕਾਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚ ਤੌਬਾ-ਤੌਬਾ ਮਚੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀਤ ਲਹਿਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਹੈ।

6 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿੱਲੀਓਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਰਾਤ ਕੰਡਣਪੁਰ ਕੱਟ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਰਸੇ ਸੁਣ 10-30 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਆਪ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ, ਬਾਵਾ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਹੋਰ ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਨਾਲ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪੁਲ 4-5 ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਅਸਲੋਂ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਸੋ ਕਾਰ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੇ ਪੁਲ ਉੱਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਈ ਤੇ ਆਪ ਪੈਦਲ ਹੀ ਨਹਿਰ ਦੇ ਲਾਂਗੇ ਉਤਦੀ ਆਏ।

ਕੋਠੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਏ, ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਣਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੱਸਦਿਆਂ-ਹੱਸਦਿਆਂ ਸ੍ਰ: ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਥਰਾਜੀਏ (ਮਾਤਾ ਜੀਉਣ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਭਤੀਜੇ) ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਇਕ ਸੱਜਣ ਆਂਹਦੇ ਸਨ ਇਹਨਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ) ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ ਕੈਰੋਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਕੈਰੋਂ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ? ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚੋਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੱਲ੍ਹ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਸਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅੱਜ ਹੀ 1 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਲੇ ਵੀ ਗਏ।

7 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਸਰਸਾ

ਅਸਮਾਨ ਅਣ ਬੱਦਲਾ ਅਰਥਾਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੱਤਰ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰੋਂ

ਪਿੰਡ ਪੰਜਾਵੇ ਲਈ 8 ਵਜੇ ਦੀ ਬੱਸ ਫੜ ਲਈ। 10 ਵਜੇ ਸਰਸੇ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਕਾ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਬਖਸ਼ੀ ਹੁਰੀਂ ਮਿਲੇ। ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਥ ਵਕੀਲ (ਹਰੀਜਨ) ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਉਹ ਚੋਣ ਜਲਸੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਬਖਸ਼ੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਬਾਅਦਬ ਬੋਲਣਗੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ (ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ) ਆ ਕੇ ਦੱਸ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 6 ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨਗੇ।

8 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਪੰਜਾਵਾ

ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਹਨ। 24 ਫ਼ਰਵਰੀ ਨੂੰ ਪੋਲਿੰਗ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਲੰਮੀ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸੀਟ ਰੀਜ਼ਰਵ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਸਰਗਰਮੀ ਨਹੀਂ। ਹਰੀਜਨ ਖ਼ਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਕਾਂਗਰਸੀ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਕਿਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਵਾਲਾ, ਸ੍ਰ: ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਾਈ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਜਨਸੰਘੀ ਉਮੀਦਵਾਰ) ਤੇ ਕਾ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ (ਕਮਿਊਨਿਸਟ) ਦੇ ਪੱਖੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਲਸਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ਼ਾਮੀਂ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਬੱਦਲ ਵਾਈ ਵੀ ਹੋ ਗਈ।

12 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਸੰਤ ਨਗਰ

ਮੈਂ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਮੋਟਰੇ ਸੰਤ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚਾ। ਏਥੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਵਾਲੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਾਲਿਆਂ ਅੱਜ ਬਸੰਤ ਦਾ ਪੁਰਬ ਮਨਾਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਤਰਕੀਰ ਕਰਨ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ।

13 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਾਰ 30,000 ਸ਼ਲਿੰਗ ਦੀ ਲੈ ਕੇ ਭੇਂਟ ਸਰੂਪ ਭਾਰਤ ਭੇਜੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਬਿੱਲ, ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਆਉਣ ਦੀ ਬਿਲਟੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧਤ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਸ੍ਰ: ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਪਨੇਸਰ ਨੇ ਨੈਰੋਬੀਓਂ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜੇ ਹਨ। ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਹੱਥੀਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਬੰਬਈ ਲਈ ਘੱਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਬੰਬਈ ਹੀ ਹਨ।

14 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ) ਦਾ ਖ਼ਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਗਾਮੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਿਖ ਭੇਜਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਨੂਰਮਹਿਲ ਦਾ ਪਤਾ ਘੱਲਿਆ ਗਿਆ।

15 ਤੋਂ 19 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਰਿਹਾ। ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਅੰਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਬਾਬਤ ਏਥੇ ਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। 18-2 ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਇਹ ਤਿੰਨ ਘੋੜੇ ਦੋ ਸਾਲਾ ਉਮਰ ਦੇ ਵੇਚ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਵੱਟੇ ਕੁੱਲ 43000/-

20 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

9 ਵਜੇ ਓਧਰ ਮੈਂ ਸਰਸੇ ਪੁੱਜਾ, ਏਧਰ ਮਹਰਾਜਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਹੁੰਦੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚਾ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ ਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

23 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਉਹ ਕਰੀਵਾਲੇ ਅਮਰਤਸਰ ਛੋਟਾ ਵੱਡਾ ਤੇ ਨਕੌੜੇ ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਰਾ ਰਾਮ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਰਾਇ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰੇਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਪੈਣੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਲਈ ਭੱਜ-ਨੱਸ ਜਾਰੀ ਹੈ।

24 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਅੱਠਵਾਂ ਦਿਨ ਹੈ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਵਿਚ ਵੋਟਾਂ ਪੈਣੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੇ ਨਹਿਰੀ ਬੰਗਲੇ ਵਿਚ ਪਰਚੀਆਂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।

ਪਿਛਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਾਂਗ ਕੋਈ ਸਰਗਰਮੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਲੋਕ ਸਹਿਜ ਭਾਅ ਹੀ ਜਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਪਰੇਰੇ ਵੋਟ ਪਾਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤਲਖ਼ੀ ਨਹੀਂ।

ਮੇਰੇ ਲੇਖ 'ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕੌਣ ਬਣੇ ?' ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਦਾ ਦਿੱਲੀਓਂ ਲੇਖ ਆਇਆ, ਭਾਵ ਪੂਰਨਤ, ਵਿਚਾਰ ਭਰਿਆ।

26 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਚੋਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ। ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਲੋਕ ਰੇਡੀਓ ਸੈੱਟਾਂ ਦੁਆਲੀਂ ਝੁਰਮਟ ਪਾਈ ਕੰਨ ਚਿਤੰਨ ਕਰਕੇ ਘੜੀ-ਘੜੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ 9 ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਸੁਣੀ। ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਪੱਖ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਹਾਰ ਨੇ ਬੜਾ ਬੇਸੁਆਦ ਕੀਤਾ। ਕਾਮਰੇਡ ਜੋਸ਼ ਦੀ ਲੜਾਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਖ਼ਾਸ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਕੇਵਲ 34 ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਅਕਾਲੀ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮਿਲਵੇਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਤੁੜ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਸਕਿਆ।

ਰਾਤੀਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਫੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਵੀ ਆ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਤਰਨਤਾਰਨ ਧਰਨਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕੈਰੋਂ-ਤੁੜ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਦੋਬਾਰਾ ਗਿਣਤੀ ਕਰਵਾਈ ਜਾਇ, ਠੱਗੀ ਵੱਜ ਗਈ ਹੈ।

ਪਰ 34 ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਵੀ ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਝੋਂਕ ਕੇ ਜੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ 34 ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਵੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਰ ਵਰਗੀ ਜਿੱਤ ਹੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅੱਜ ਉਡੀਕ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਉਹ ਆਏ ਨਹੀਂ।

27 ਫ਼ਰਵਰੀ 1962

ਮੈਂ ਅੱਜ ਡੇਢ ਵਜੇ ਟੈਕਸੀ ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸਤੇ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਮਕਾਨ ਪਾਣ ਲਈ ਘਰ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਸਰਸੇ ਮਿਲੇ। ਉਹ 1962 ਮਾਡਲ ਦੀ ਅਪ-ਟੂ-ਡੇਟ ਕਾਰ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਈ ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਭੇਟ ਕੀਤੀ, ਬੰਬਈ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ੋਂ ਲੈ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸ 'ਤੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਖ਼ਿਮਾਂ ਮੰਗੀ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਏਨੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਆਇਆਂ ਵੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਰਤ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ। ਆਗਿਆ ਬ-ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਿਲੀ।

ਬੱਸ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਗਿਆਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮਿਲ ਪਏ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਰਤ ਚਲਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਨਾਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਿਆ।

3 ਮਾਰਚ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਪਿੰਡ ਵਲੋਂ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਹੀ ਹਨ ਜਾਂ ਮੈਂ ਕੋਠੀ ਚਚਾਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਕੰਗਣਪੁਰ ਨੂੰ (ਸਰਸੇ ਨਜ਼ਦੀਕ) ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਵੀ ਏਥੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ।

4 ਮਾਰਚ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

9 ਵਜੇ ਕੋਠੀ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਏਥੇ ਹੀ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਨਮਸਕਾਰਨ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਚੌਧਰੀ ਕੇਸਰਾ ਰਾਮ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਤਗਤਾ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੁਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਝੁਕ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਕਿਹਾ : ਆਪ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਮੈਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬੜੇ ਪਿਆਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ : ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਸੀ। ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ।

ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕੇਸਰਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਗੱਲ ਧੰਨਵਾਦ ਤੇ ਹੀ ਨਾ ਮੁੱਕੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਹੋਵੇ, ਕਰਵਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਇਕ ਮੌਕੇ ਸੂਬਾ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ (ਗੁਰੂਸਰ-ਗਦੋਂ ਡੋਬ ਵਾਲੇ ਜੋ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਸੂਬਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਘਰ 'ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਘਰੋਂ, ਨੂੰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਦਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। (ਸੂਬਾ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਕੇ ਮਾਮੇ ਹਨ)

ਬਰਸਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤਬੀਅਤ ਬੇਜ਼ਾਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

5 ਮਾਰਚ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੰਤ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਇਕ ਭੋਗ ਵੀ ਆਪ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪਿਆ। ਵਾਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੇਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਹਵੇਂ ਆਇਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਜਾਂ ਧੀ 'ਤੇ ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੀ ਹੈ ਜੁ ਅਜਿਹੇ ਵਾਕਿਆਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੁਰਘਟਨਾ

ਕੋਠੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਗਿਆਂ ਇਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਸੁਣ ਲਈ। ਮਾਸਟਰ ਸੁਹਾਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਦੁਹਤੇ ਦਾ ਮੁਕਲਾਵਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਰਪਾਲ ਪੱਟੀ ਨੂੰ, ਲੜਕੀ ਗੁਰੋ ਤੇ ਦੁਹਤੇ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਟਰੈਕਟਰ-ਟਰਾਲੀ 'ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਗਏ। ਨਾਲੀ ਪਾਰੋਂ ਕੁੜਮਾਂ ਦਾ ਟਰੈਕਟਰ ਆਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਕਣੀਆਂ ਉਤਰ ਆਈਆਂ। ਮਿਲਣੀ ਵਾਲੀ ਟਰਾਲੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਵੜ ਗਏ। ਮਾ. ਸੁਹਾਵਾ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਇਕ ਵੀਹ ਸਾਲ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆਉਂਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਦੁਨਾਲੀ ਬੰਦੂਕ ਸੀ। ਟਰਾਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਖੜਾਕ ਕਰ ਦਿਓ, ਅਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਏ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਦੁਨਾਲੀ ਦਾ ਘੋੜਾ ਦਬਾਇਆ, ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਅਚਾਨਕ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਲੜਕੀ ਉੱਠ ਪਈ। ਗੋਲੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਰਾ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਗ਼ਮੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ।

ਅੱਜ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਲੜਕੀ ਦਾ ਕਾਲ ਹੀ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਹੱਥੋਂ ਆਪਣੀ ਆਸਰਾ ਰੂਪੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਮੌਤ!

ਪੁਲਿਸੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਬੀਬੀ ਦੁਰਗੀ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ 10-30 ਵਜੇ ਪਸ਼ੂਵਾੜੇ ਵਿਚ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਬੈਠਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਕਰਨ, ਮਨ 'ਤੇ ਛਾਏ ਸੋਗ ਦੇ ਬੱਦਲ ਉੱਡ-ਪੁੱਡ ਗਏ।

6 ਮਾਰਚ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸੁੱਖ

ਅੱਜ ਜਦ ਮੈਂ ਕੋਠੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਮਦਮੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਅਤੇ ਭੋਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਲੋਕਾਂ ਸਮੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਖਲੋਤਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਖਲੋਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਕਿਹਾ : ਕਵੀ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤੁਹਾਡੇ ਜੋਗਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਹੱਸ ਕੇ ਤੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਏ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਆਖਿਆ : ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਏਨਾ ਈ

ਕਾਫੀ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਆਪ ਨੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜਾ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ : ਵਕਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਘੜੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਤੀ ਉੱਤਰ ਸੀ : ਜਿਨ੍ਹੂੰ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਘੜੀ-ਵਕਤ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਹੋਰ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ : ਕਿਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਤਾਂ ਵਕਤੋਂ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਵੀ ਜੀ ਲਈ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਕੱਲ੍ਹ ਮੈਂ ਮਾਸਟਰ ਸੁਹਾਵਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਦੁਰਗੀ ਦੇ ਕੁਆਣ ਬਾਬਤ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਅੱਜ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਮੁਕਲਾਵਾ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਬੀਬੀ ਦੁਰਗੀ ਨਾ ਵੇਖ ਸਕੀ।

7 ਮਾਰਚ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਠੀ ਜਾ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਬਾਬਤ, ਜੋ ਉਸ ਮੇਰੇ, ਲੇਖਾਂ ਬਾਰੇ ਉਠਾਏ ਸੁਆਲ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਖਿਆ : ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਛਾਪ ਦਿਓ।

8 ਮਾਰਚ 1962

ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਮੇਲੇ 'ਤੇ, ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿੰਡ ਹਾਰਨੀਆਂ ਗਏ ਹਨ। 'ਸਤਿਜੁਗ' ਦੇ ਤਿਆਰ ਪਰਚੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਹੀ ਭੇਜੇ।

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਅੱਜ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਜ਼ਰਾ ਪਿਆਰੇ ਜਿਹੇ ਲੱਗੇ। ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਫੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾ ਲਿਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ: ਅੱਜ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਉੱਤਰ ਸੀ : ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਤੋੜਨ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ।

ਕਿਤੇ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਜਾ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਉਹ ਊਠਾਂ ਦੇ ਵਾੜੇ ਵਿਚ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਸਨ, ਅੱਜ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸਹੁੰ ਸੀ ਸਗੋਂ? ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਲੈਣ ਦਿਆ ਕਰੋ। ਫੇਰ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਮੈਂ 30 ਫੱਗਣ ਤੱਕ ਏਥੇ ਆਂ, 29 ਨੂੰ ਆ ਜਾਈਂ ਜ਼ਰੂਰ। ਬੜੀ ਆਤਮੀਅਤਾ ਨਾਲ ਸਭੇ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ।

ਲੱਗ ਜਾ ਚਰਨੀਂ

ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਸ਼ੀਨਮੈਨ (ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕੀਰਤਨੀਏ) ਨੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚ ਪੁਆਏ। ਉਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ ਨਮਰਤਾ, ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਚਾਉ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਣ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਆਤਮਾ ਉਹਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਮੈਂ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਤੂੰ ਇਸਦੀ ਸੰਤਾਈ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈਂ? (ਆਪ ਜੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ), ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਸੰਤਾਈ ਤਾਂ ਮੰਨਾਂ ਜਾ ਨ ਮੰਨਾਂ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਸਤੁੰਸ਼ਟੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸੱਚੇ ਮਨੋਂ ਅਨੰਦ ਵਿਭੋਰ ਹੋਇਆ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਗਏ। ਨਾਲ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਰਫ਼ੀ ਵੰਡੀ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਨਾਲ ਸਨ। ਉਹ ਸੰਕੋਚ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਲੱਗ ਜਾ ਚਰਨੀਂ। ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਚਰਨੀਂ ਢਹਿ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਮਹਾਰਾਜ ਹੁਣ ਤਾਂ ਖ਼ਿਮਾ ਕਰੋ ਸੂ। ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਰਫ਼ੀ ਮੂੰਹ ਪਾ ਕੇ—ਕਿਣਕਾ ਮਾਤਰ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀਆਂ।

9 ਮਾਰਚ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬੀਬਾ ਸਿੰਘ—ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ (ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ....) ਹੁਰਾਂ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰਸੋਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਰਖਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੱਜਣ—ਪਤਨੀ ਕੰਤੋ ਦੇ ਘਰ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਲੜਕਾ ਹੋਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ। ਵਿਚਾਰੀ ਉੱਚੀ-ਲੰਮੀ ਜੁਆਨ ਕੁੜੀ ਦੀ ਵੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣੀ ਗਈ ਸੀ। ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੰਡਾਲ ਬਣਵਾਕੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਲੁਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੀਤੇ। ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਸੀ, ਪਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵੀ ਸੁਣੇ।

ਭੋਗ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਬਾਅਦ ਬੀਬਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਲਈ ਦੇਸੀ ਘਿਉ ਦੀ ਬੂੰਦੀ ਦਾ ਲੰਗਰ ਕੀਤਾ। ਉਂਜ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸਦਾ ਹੀ ਦੇਸੀ ਘਿਉ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮਿਆਂ 'ਤੇ। ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੀ ਵਸੋਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਅਨੋਖਾ ਵਿਹਾਰ

ਏਸ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਗ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਦਮਦਮਾ, ਕਰੀਵਾਲਾ ਆਦਿ ਕੁਝ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਜ਼ਰਾ ਅਟਕ। ਮੈਂ ਕੋਠੀ ਚੱਲਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮਿਲੀਂ। ਤੇਰਾ ਕਰਜ਼ ਉਤਾਰ ਦਿਆਂ।

ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਮੇਰਾ ਕਿਹੜਾ ਕਰਜ਼ ਉਤਾਰਨਾ ਨੇ ? ਖ਼ਿਆਲ ਆਇਆ ਮੈਂ ਤਨਖ਼ਾਹ ਵਾਧੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕਹਾਇਆ ਸੀ, ਖਉਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸਪਰ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ, ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ।

ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਹਲੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾ ਪੁੱਛਿਆ : ਕੀ ਹੁਕਮ ਸੀ ? ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਈ ? 'ਪਿੰਡ, ਪੰਜਾਵੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ—(ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ)' ਮੈਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਓਧਰ ਬੂਹੇ ਪਾਸ ਆ।'

ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੂਜੇ ਬੂਹੇ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਮਰਾ ਸੀ ਇਹ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਕਮਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾ। ਸੌ-ਸੌ ਦੇ ਪੰਜ ਨੋਟ ਜਾਲੀ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਧਰਵਾਏ ਲੱਗਦੇ ਸਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ

ਹੋਇਆਂ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ) ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਗਿਣ ਕੇ ਚੁੱਕ ਲੈ। (ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਨਕਦ ਨਰਾਇਣ ਵਰਤਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਤਾਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਵੰਡਣ ਦਾ ਨਹੀਂ)।

ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਲੋੜ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਹੈਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਨਵੇਂ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਛੱਤਣ ਦਾ ਘਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪੈਸੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਆਖਿਆ: ਅੱਗੇ ਹੀ ਬੜੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਜੋੜਾ ਲਾਹਣ ਲੱਗੇ। "ਚੱਕਦਾਂ ਏਂ ਕਿ ਨਹੀਂ ?"

ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਿਹਾ : ਕਿਸ ਹਿਸਾਬ ਵਿਚ ਗਿਣਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ?

"ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਹਿਸਾਬੋਂ ਨੇ।"

ਜੇਬ ਵਿਚ ਰਕਮ ਪਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਇਆ। ਅ-ਸੋਚੀ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹਿਰਦਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਛਲਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀਆਂ ਨੇ। ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪੈਆ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਮੱਦਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਪੰਜ ਸੌ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦੋ ਸਿਰੇ ਹਨ, ਇਕ ਕੰਜੂਸੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਉਦਾਰਤਾ ਦਾ।

12 ਮਾਰਚ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਪਿੰਡੋਂ ਹੋ ਕੇ ਪਰਤਿਆ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੋਠੀ ਜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਜਲੰਧਰ ਰੇਡੀਓ 'ਤੇ ਬ੍ਰਾਡਕਾਸਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਲੇਖ ਲਿਖਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਖੜਿਆਲ ਜਾਂ ਤਲਵਾੜੇ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਏ ਹਨ।

13 ਮਾਰਚ 1962

ਸੁਧਾਰ ਵੱਲ

ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਕ ਮੇਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਉਪਰੰਤ ਬਹੁਤ ਤਕੜੀ ਭੀੜ ਹੋ ਗਈ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਰਾਤ ਦੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰਾਂ ਪਰਸਪਰ ਕੀਤੀਆਂ। ਫੇਰ 70 ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਹੋਈ **ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤਿਆਂ 'ਤੇ ਇਕੱਤਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ : ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੌਜੁਆਨ ਸੰਬਲੇਦਾਰ ਪੱਗਾਂ ਅਤੇ ਧੱਬਲੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹਣੋਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਪਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਰੋਕੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ, ਵਹਿਤਕੇ ਖੱਸੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਉੱਠਦੀ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਲਗਾਮ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਛੁਹਾਰੇ ਲੈਣੇ, ਵਿਆਹ ਘਰ ਕਰਨੇ, ਮਿਲਣੀਆਂ, ਮੁਕਲਾਵਿਆਂ ਦਾ ਆਡੰਬਰ ਕਰਨਾ ਸਾਡੇ ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਲੋਕਾਚਾਰ ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਓ। ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਕਾਂ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ 'ਤੇ ਟੇਕ ਰੱਖਣਾ, ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਦੀ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਗੰਦੇ ਰੀਕਾਰਡਾਂ ਦਾ ਵਜਾਣਾ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਮੁੜ**

ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਤੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਜੁ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਵਕਫ਼ਾ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮਹੀਨਾ ਭਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਯਤਨ ਕਰਨਗੇ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ।

ਸ੍ਰ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ, ਸ੍ਰ: ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ ਜੰਗੀਆ, ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਰਲੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟ ਮਲਵਈ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਜਾਣ ਦਾ ਵੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਇਆ

2-30 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਬਾਹਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਭਾਵ ਦੀ ਇਕ ਤਕਰੀਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ।

4 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

15 ਮਾਰਚ 1962
ਦਿੱਲੀ

ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਉਗੰਦ

ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਸਿਆਮ ਅੰਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਚਾਰ ਵਜੇ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਹਿਸਾਰ ਤੇ ਹਿਸਾਰੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਬੱਸ ਸਵਾਰ ਹੋ 8 ਵਜੇ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਜ਼ਖੀਰੇ ਦੇ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਉਤਰਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਉਗੰਦ ਮਿਲ ਪਿਆ। ਪੁਰਾਣਾ ਮੇਲੀ ਗੇਲੀ ਹੈ। ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਸੀ। ਹਿਤ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਖੁਆਈ। ਘਰ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਲੜਕੀ ਹੈ, ਦੋ ਲੜਕੇ ਅਜੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਡਾਢਾ ਸਿਦਕੀ ਸੇਵਕ ਹੈ।

ਜਿਓਤੀ

9-30 ਤੱਕ ਰਾਤੀਂ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਜਿਓਤੀ ਦੇ ਘਰ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਗਿਆ। ਮਕਾਨ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਹਣਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਮੇਰੀ ਆਮਦ 'ਤੇ ਚਾਅ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ। ਗੱਲਾਂ ਭਾਵੇਂ ਰਾਤ ਦੇ 12 ਵਜੇ ਤੱਕ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਜਿਓਤੀ ਬੜਾ ਬੰਦ ਬੰਦ ਤੇ ਕੁਛ ਹਉਂਵਾਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੰਕੋਚੀ ਵਧੇਰੇ ਤੇ ਸਰਲ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੱਜਣਾਂ 'ਚੋਂ ਹੈ।

16 ਮਾਰਚ 1962
ਦਿੱਲੀ

9 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਗਿਆ। ਏਥੇ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡਾ: ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਮਿਲੇ। ਖੂਬ ਚਾਓ ਚੜ੍ਹੇ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਆਏ। ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਵੀ ਹੱਦ ਨ ਰਹੀ ਤੇ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਐਸ. ਐਸ. ਮਨਧੀਰ ਵੀ ਆ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨੂੰ ਆਖ਼ਰ ਹੀ ਆ ਗਈ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਵਕਫ਼ੇ ਬਾਅਦ ਕਿਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਾਂ। ਹੋਰ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਅਮਰ

ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਵੀ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ, ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਸਮੂਹਿਕ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਚੇਤੇ ਆ ਗਿਆ।

ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ (ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਵਰਕਸ, ਸਦਰ ਬਜ਼ਾਰ ਦਿੱਲੀ) ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਦੋਂ ਆਵਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਪਰੂਫ਼ ਵੇਖਣ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੱਲ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ।

ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਹੁਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਪਹਿਰ ਗਈ ਰਾਤ ਤੱਕ ਸਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਮੁੱਕੀਆਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਤ ਪਈ ਸ੍ਰ: ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਸੋਖੀ ਦੇ ਆ ਗਏ। ਸਵੇਰੇ ਆਪ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣੇ ਹਨ।

17 ਮਾਰਚ 1962
ਦਿੱਲੀ

ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਾਕੇਸ਼ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸਮਝੀ। ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਉਚੇਚਿਆਂ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ਪਰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਮੁਸੱਵਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਰੰਗ ਕਰਨ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ।

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਏਥੋਂ ਲਾਜਪਤ ਰਾਇ ਮਾਰਕਿਟ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਸ੍ਰ: ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਇਆਂ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਮਿਲੇ। ਉਸ ਨਾਲ ਸ੍ਰ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ (ਮੋਟੇ) ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਬਾਬਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਰਤਾਪ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਬੜੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਧਾਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ 25 ਸਾਲ ਹੋਰ ਜੀਵੇਗਾ ਪਰ ਉਸਦੇ ਪੇਟ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਫੋੜੇ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਡਾਕਟਰ ਵੀ ਜਾਣ ਨ ਸਕਿਆ। ਗ਼ਲਤ ਇਲਾਜ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ

ਸ੍ਰ: ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਥੇ ਸੇਠ ਸੁਹੇਲ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਬੈਂਕੋਕ ਦਾ ਲੜਕਾ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਮਿਲਿਆ। ਸੇਠ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਟੱਬ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਮੇਰੇ ਇਹ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਕਿ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸੁਭਾਸ਼ ਨਗਰ ਹੀ ਪਹੁੰਚਾਂਗਾ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਤੂੰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ

ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰੋਂ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਕਾ. ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਜਾਂ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਕਰ ਕਿ ਉਹ 21 ਸਵੇਰ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਜਾਂ 24 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਬਾਜਾਖਾਨਾ (ਬਠਿੰਡਾ) ਹੋਲੇ ਵਿਖੇ ਆਵੇ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਂਹਦਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਕਾਮ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਹੁਣ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇ।

ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ, ਡਾ. ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਗਿਆ ਜਿੱਥੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਰਜੀਤ ਜਲੰਧਰ ਹੈ ਤੇ 23 ਮਾਰਚ ਤੇ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਆਵੇਗਾ।

ਡਾ. ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚੱਲਦੇ ਚਲਾਂਦਿਆਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀਏ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ (ਡਾਕਟਰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ) ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਢੋਲੇਵਾਲ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਦੋ ਪਲਾਟ ਦੇਣ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜੀਵਨ ਅਪਣਾ ਲਈਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਰਾਤੀਂ 9-30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਸੋ ਰਾਤ ਬਿਤਾਣ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਜਿੱਥੇ ਭੁੱਲਦੇ ਭੁਲਾਂਦੇ ਮਸਾਂ ਰਾਤੀਂ 11 ਵਜੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਗਿਆ।

18 ਮਾਰਚ 1962

ਦਿੱਲੀ

ਸਵੇਰੇ ਭਾਰਤੀ ਭਵਨ ਵਿਚੋਂ ਛਕ-ਛਕਾ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਚੱਲਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ-ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਪਾਰੋ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਚਾਨਕ ਮਿਲਣੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ। ਰਾਤ ਦੇ ਮਨਧੀਰ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਪਿਆਰੀ ਵੀ ਏਥੇ ਹੀ ਸਨ। ਚੰਗਾ ਮੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇੰਜ ਹਿਤ ਸਨੇਹ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਕੇ ਰਾਤੀਂ 9-30 ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਾਸਤੇ ਰੇਲ ਫੜ ਲਈ। ਪਰ ਏਥੇ ਬੇ-ਅਰਾਮੀ ਦਾ ਹੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੀ।

22 ਮਾਰਚ 1962

ਬਾਜਾ ਖਾਨਾ

ਹੋਲਾ

19 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ 20 ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਪੰਜਾਵੇ ਆ ਗਿਆ। 21 ਨੂੰ ਘਰ ਠਹਿਰ ਸਵੇਰੇ 7-15 ਬੱਸ ਦੁਆਰਾ ਬਾਜਾ ਖਾਨਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਏਥੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਹੋਲੇ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੈ। ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੱਜ ਸੰਗਤ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੀ ਸੀ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਕੋਈ ਸੁਆਦ ਨ ਆਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੋਰਦੇ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ 'ਬਿੰਦ ਕੁ ਨਜ਼ਰ ਝਾਕ' ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਜਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲੇ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚਦੀ ਜਿਵੇਂ ਸੁੱਖ ਜਿਹਾ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਟਿਕਿਆ। ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ

ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਵੀ ਹੁਰੀਂ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਨੇ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਡੀਕਦੇ ਪਏ ਸਾਂ। ਗੱਲ ਤਾਂ ਏਨੀ ਕੁ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਬਹੁਤੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਜਾਖਾਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਬਠਿੰਡਾ-ਕੋਟਕਪੂਰਾ ਤੇ ਬਰਨਾਲਾ-ਜੈਤੋ ਰੋਡ ਦੇ ਮਧਾਣੀ ਜੋੜ ਤੇ ਜੈਤੋ ਵਾਲੀ ਸਾਈਡ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਤਕੜਾ ਵੱਡਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਏਥੇ ਨਾਨਕੇ ਹਨ। 40-50 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪੈ ਦਾ ਖ਼ਰਚ ਕਰਕੇ ਹੋਲਾ ਕਰਵਾਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਬੇਬੇ ਜੀ ਵੱਡੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਏਥੇ ਪੇਕੇ ਆਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੱਟੀ 'ਤੇ ਲੱਗੇ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਸਤਾਂ ਵੰਡ ਤੇ ਦੁੱਧ ਵਰਤਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦਰਬਾਰ

ਅੱਜ 10 ਤੋਂ 12 ਵਜੇ ਤੱਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਛੇੜੀ ਗਈ ਸੁਧਾਰ ਮੁਹਿੰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਅਲਜੀਰੀਆ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ, ਨਿਸ਼ਸ਼ਤਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਗੋਬਧਬੰਦੀ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਏਜੰਡੇ ਉਤੇ ਸਨ।

ਵਿਆਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਛੁਹਾਰੇ ਦੀ ਰਸਮ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਬਹੁਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਨਿੰਦਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਯੋਗ ਉਮਰ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਾਪੇ ਪਰਸਪਰ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਹੋ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਖ਼ਾਂ ਮਿਥਣ। ਪੰ. ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੱਸਿਆ। ਮਾ. ਦੁਆਰਕਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਲ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਦੱਸੀ। ਪ੍ਰਤੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡੱਟ ਕੇ ਆਖਿਆ : ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਏਥੋਂ ਹੀ ਰਸਮ ਬਣਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮੰਗਣੇ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਟੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਆਮ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੈਲੰਡਰਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨੀਲੇ ਪੀਲੇ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੁਆਲੇ ਰੰਗ ਥੱਪੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਨੰਗੀਆਂ ਤੇ ਨੰਗੀ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਜੁ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਲਈ, ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਉਰਦੂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਛਾਪਦੇ ਤੇ ਕੈਲੰਡਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰੀਂ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੀ ਵੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਨੋਂ ਰੋਕਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਆਪ ਨੇ ਪਾਸ ਰੱਖੀ ਹੋਈ, ਵਲੇਟੀ ਹੋਈ ਇਕ ਕੈਲੰਡਰੀ ਤਸਵੀਰ, ਜੋ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ-ਪਾਰਵਤੀ ਦੀ ਜੋੜੀ ਲੱਗਦੀ ਪਰ ਜੋ ਪਰਸਪਰ ਚੁੰਮਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਨ, ਵਿਖਾਈ ਕਿ ਬਿਰਤੀਆਂ ਉਚਾਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਕਰੀ ਦੇ ਲੋੜਵੰਦ ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਦਿੱਲੀ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰੋਂ ਉਤਰਵਾ ਕੇ ਲਿਆਏ ਸਨ।

12-30 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ

ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਮਤੇ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਗਏ।

ਮਿੱਤਰ ਮਿਲਣ

ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ, ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਮਨਧੀਰ ਆਦਿ ਦਿੱਲੀਓਂ ਆਏ ਮੈਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਜਾ ਲੱਭਾ। ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ।

ਸੈਂਕੜੇ ਆਦਮੀ ਹਰ ਘੰਟੇ, ਹੋਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਕਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਫਤਿਹ ਫਤੂਹੀ ਕਰ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਸੁਣ ਦੱਸ, ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਲਈ ਭੱਜ-ਨੱਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਤਕਰੀਰਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਆਰੰਭ ਮੈਥੋਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹੋਲੇ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਬਹਾਲ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਮੈਂ 15 ਮਿੰਟ ਬੋਲਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਨਧੀਰ, ਮਾ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ, ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ, ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ।

23 ਮਾਰਚ 1962

ਬਾਜਾਖਾਨਾ ਹੋਲਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ 4 ਵਜੇ ਤੋਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸੁਣਨ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਆ ਜੁੜੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਲੇ ਵਧੀਆ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸਨ ਜੁ ਹਜ਼ੂਰ ਨਾਲ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਗਾਇਨ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਪਿਛੋਂ ਕੁਛ ਤਕਰੀਰਾਂ ਫੇਰ ਹੋਈਆਂ।

10 ਤੋਂ 1 ਵਜੇ ਤੱਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਲਿਆਉਣ ’ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰ: ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ ਜੰਗ (ਸਰਾਵਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਹੁਣ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ) , ਸ੍ਰ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਕਿਰਪਾਲ ਪੱਟੀ, ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਰਲੀ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ, ਸੰਤ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ (ਐਡੀਟਰ ਸਤਿਜੁਗ) ਸਰਸਾ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਰੁਪਾਣੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਦਰਬਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਿਖੇ ਮਤੇ ਸੁਣੇ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ।

ਅੱਜ ਹੀ ਸ੍ਰ: ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਭਮਰਾ (ਕੰਪਾਲਾ) ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਾਲਾ ਸਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਮਿਲਿਆ। ਮੇਰਾ ਕਲਮ ਦੋਸਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਕਾਰਨ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਹਾਂ, ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਫਤਹ ਫਤੂਹੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਈ।

ਦੋ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੇਰਾ ਸਕੂਲ ਸਾਥੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ, ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਸ਼ਾਂਤਾ ਅਤੇ ਲੜਕਾ ਇਕ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਸ੍ਰੀ ਸ਼ੇਸ਼ ਰਾਮ ਜੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨਾਲ ਆਏ, ਮਿਲੇ। ਨੌਜਵਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਬੜਾ ਆਨੰਦ ਆਇਆ। ਸਾਡੀ ਇਸ ਸਭਾ ਵਿਚ ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਵੀ ਸਮਾਂ ਬੱਝਿਆ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਾਂਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁਹਣਾ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਚਾਂਹਦਾ ਸਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਚੋਖ਼ਾ ਸਮਾਂ

ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਪਰ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਘੰਟਾ ਭਰ ਹੀ ਇਸ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੁੱਖ ਦਿੱਤਾ।

24 ਮਾਰਚ 1962

ਬਾਜਾਖਾਨਾ ਹੋਲਾ

ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਾਂਗਾ-ਮੇਲੇ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਾਹਲਾ ਸੁਣ ਸਕਿਆ।

ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ, ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋ ਅਤੇ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਮੰਤਰੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ।

26 ਮਾਰਚ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਕੋਠੀ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਵੇਖੇ।

ਅੱਜ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸੇਠ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਕੇ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚੌਥੀ ਸਾਲਗਿਰਹ ’ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਜਲੇਬੀਆਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਕੀਤਾ। ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਜਲੇਬੀਆਂ ਨਾਲ ਲੇਹੜੇ।

ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਭਮਰਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਤੇ ਮੈਂ ਇਕਰਾਰ ਸਿਰ ਪਿੰਡੋਂ ਹੋ ਕੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੇਠ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਜਲੇਬ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਵੀ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ।

ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸੇ ਤਾਂ ਆਪ ਵਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨੀਮ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਇਸ ਦਾ ਖਰੜਾ ਬਣਾਕੇ ਲਿਆਓ, ਫਿਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸੰਸ਼ੋਧਨਾਂ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ।

27 ਮਾਰਚ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਕੱਲ੍ਹ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਪਾਰਕ ਦਿੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਭਮਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜੀਪ ਰਾਹੀਂ ਸਰਸੇ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਵੈਸਾਖੀ ’ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਮਜ਼ਮੂਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਥਾਏਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਰੇਡੀਓ ’ਤੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਜੋ ਜਲੰਧਰ ਰੇਡੀਓ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

28 ਮਾਰਚ 1962

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਬਾਰੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਵੇ ਆ ਗਿਆ।

5 ਅਪਰੈਲ 1962

ਅੱਜ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਸੀ ਪਰ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਉਹ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਹਰਿਦੁਆਰ ਚਲੇ ਗਏ।

12 ਅਪਰੈਲ 1962

ਫਗਵਾੜਾ

ਮੈਂ ਵੈਸਾਖੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ 11 ਅਪਰੈਲ ਸਵੇਰ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਕਾਰ ’ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਾ, ਲੁਧਿਆਣਿਓਂ ਹੋ, ਸਹੁਰੇ ਪਿੰਡ ਕੰਗ

ਅਰਾਈਆਂ ਰਾਤ ਕੱਟ, ਸਵੇਰੇ ਫਗਵਾੜੇ ਆਇਆ। ਏਥੇ ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੱਦੀ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਤੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ।

ਸੰਤ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਮਕੈਨਿਕ ਦੀ ਕੋਠੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਏਥੇ ਹੀ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਭਮਰਾ ਫਿਰ ਮਿਲ ਪਏ। ਉਹ ਏਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਮਕਾਨ ਤਾਮੀਰ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਗਹ ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ ਹੈ। ਭਮਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਬਲਿਹਾਰ ਗਿਆ।

ਸ਼ਾਮੀਂ 5 ਵਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਆਏ।

ਸ਼ਾਮੀਂ 8-30 ਤੋਂ 11-15 ਤੱਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ : ਵਕਤ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਇਕਸਾਰ ਭੁਗਤਾਨ। ਇਕ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ 'ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਬਲ' ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤੇ।

13 ਅਪਰੈਲ 1962

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਦਿਹਾੜਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋਏ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 11 ਵਜੇ ਤੱਕ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਏਥੋਂ ਆਪ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕਰ ਗਏ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਐਸ. ਡੀ. ਓ. ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਮੀਰਪੁਰ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਇਕ ਗਰੀਬ ਸਿੱਖ ਦੁਰਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਏਥੇ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ 850 ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਰਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਨਿਰਕਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

14 ਅਪਰੈਲ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ ਦੇ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ।

15 ਅਪਰੈਲ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਸਕੂਲ ਮਿੱਤਰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ-ਅਮਰ ਕੌਰ ਢੋਟੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਥੀ ਦੇ ਘਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਏਥੇ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਸ੍ਰ: ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੇ ਲੜਕੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਦੀ ਭਤੀਜੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ। ਜੋੜਾ ਫੱਬਦਾ ਸੀ।

ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ 3 ਲੜਕੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸੁਖੇ ਹਨ। ਇਕ ਦਾ ਭੋਗ ਅੱਜ ਪਿਆ ਹੈ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ। ਦੂਜਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਸਰਦਾਈ ਤੇ ਫਿਰ ਜਲੇਬੀਆਂ ਦਾ ਰੱਜਵਾਂ ਲੰਗਰ ਛਕਾਇਆ ਗਿਆ। ਦੋ ਪੀਪੇ ਦੇਸੀ ਘਿਓ ਨਾਲ ਰਾਤ ਉਤਰਨ ਤੱਕ ਜਲੇਬੀਆਂ ਪੱਕਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

ਹਨੇਰੀ ਹੁਲ ਪਈ।

16 ਅਪਰੈਲ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਰਾਤੀਂ 9-30 ਵਜੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਮੇਰਾ ਕਲਮ ਦੋਸਤ-ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਸਿਆਮ ਅੰਕ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਥਾਈਲੈਂਡ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਰਾਤ 11 ਵਜੇ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਅੰਕ ਬਾਬਤ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਮੁੰਡਾ ਬੀਬਾ ਤੇ ਪਿਆਰਾ ਹੈ।

17 ਅਪਰੈਲ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪੈ ਦੇ ਨੋਟ ਰੱਖਕੇ ਆਖਿਆ : ਇਹ ਕਾਬੂ ਕਰੋ। ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਸਾਈਕਲ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਤੁਹਫ਼ਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ 'ਨਾਂਹ' ਕਰਨ 'ਤੇ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਾਫੀ ਖਿੱਚ-ਧੂਹ ਬਾਅਦ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪੈਆ ਮੈਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸੌ ਰੁਪੈਆ ਉਸਨੇ ਨਿੱਜੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ। ਅਤੇ ਗੱਲ ਏਥੇ ਹੀ ਨਾ ਮੁੱਕੀ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਕਿਵੇਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਕਈ ਦਿਲਚਸਪ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮੇਰੇ ਸਾਹਵੇਂ ਖਿਲਾਰਾ ਖਿਲਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿੱਜਲਜ਼ (ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੁੱਕਾ ਸੋਡਾ) ਦੇ ਪੱਤੇ, ਸੁਨਹਿਰੀ ਪਾਰਕ ਪੈਨ, ਨੇਲ ਕਟਰ, ਚਾਬੀ ਛੱਲਾ, ਪੇਪਰ ਵੇਟ, ਪੈੱਨ ਬੈਟਰੀ, ਪਲਾਸਟਿਕ ਰੇਲ, ਪਾਊਡਰ, ਐਨਕ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਟਿਸ਼ੂਜ਼। ਫੇਰ 1952 ਮਾਡਲ ਦਾ ਬਿਗਬੈਣ ਟਾਈਮਪੀਸ ਦੇਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਇਆ, ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਕ ਟਾਈਮਪੀਸ ਹੈ। ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਉਦਾਰਤਾ ਤੇ ਸਨੇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਪੁਲਕਿਤ ਹੋ ਉੱਠਿਆ। ਉਸਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਆਮ ਅੰਕ ਦੇ ਖ਼ਰਚੇ ਵਜੋਂ 3000 ਰੁਪੈ ਭੇਟ ਕੀਤੇ।

18 ਅਪਰੈਲ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੱਲ੍ਹ ਕਿਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਏਥੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਸੋ ਅੱਜ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਦੁਪਹਿਰੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਦੁਪਹਿਰ ਢਲੀ ਸੇਠ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਸੇਠ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਲੜਕਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੇਠ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਮਨਜੀਤ, ਸਪੁੱਤਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵੀ ਨਾਲ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਬੈਂਕੋਕ ਲਈ ਉੱਡਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਏਥੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਖ਼ਾਤਰ ਹੁਣ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਲੇਟ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਫੜਨਗੇ।

19 ਅਪਰੈਲ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਾਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਮੈਂ ਫ਼ੌਰਨ ਦਿੱਲੀ ਆਵਾਂ। ਤਸਵੀਰਾਂ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਨਹੀਂ ਛਪ ਰਹੀਆਂ।

20 ਅਪਰੈਲ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੈਂ ਤਾਰ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਕਰ ਲਈ।

ਡਾ: ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਸਕੱਤਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਵੀ ਅੱਜ ਆ ਗਿਆ।

22 ਅਪਰੈਲ 1962

ਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਰਾਹ ਲਿਆ। ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ 'ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਵਾਸਤੇ ਗਾਹਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ 16 ਅਪਰੈਲ ਦੇ ਏਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥੀਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਰ ਭੇਜੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ (ਬੀਰ ਸਿੰਘ) ਜੀ ਰਾਜ਼ੀ ਤਾਂ ਹਨ?

ਅਸੀਂ ਰਾਤ ਤੱਕ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੁੜਮ ਸੰਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹਿਸਾਰ ਆ ਪਹੁੰਚੇ।

27 ਅਪਰੈਲ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਕੋਠੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਵੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਆਪ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਛੋਟੀ ਸਾਲੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਏਸੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 11 ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਜਿੱਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਨੂੰ ਫਲਾਈ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਤਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਵਸਦੀ-ਰਸਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਜਾੜ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਈ।

18 ਮਈ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਤੋਂ ਪਰਤ ਆਏ। ਅੱਜ ਸਵੇਰ ਦੇ ਏਥੇ ਹੀ ਹਨ। ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਕੇ ਕੁਛ ਫ਼ੋਟੋ ਵਿਖਾਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਸ੍ਰ: ਸੁਖਰਾਜ ਸਿੰਘ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਦੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸਤਿਜੁਗ ਬਾਰੇ ਉਲ੍ਹਾਮੇ ਭਰੀ ਚਿੱਠੀ ਵੀ ਵਿਖਾਈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ।

1 ਜੂਨ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ 13 ਜੂਨ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਸ਼ੂ ਮੇਲੇ ਸਮੇਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

2 ਜੂਨ 1962

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ 3-4 ਵਜੇ ਜਲੰਧਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਜੀਵਨ

ਨਗਰੋਂ ਚਲੇ ਗਏ।

3 ਜੂਨ 1962

ਸੰਤ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਗਿਆ ਦੇ ਕੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੇ ਚੌਗਾਨ ਵਿਚ ਲੁਆਈ। ਅਰਦਾਸ ਉਪਰੰਤ ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਐਸ. ਡੀ. ਓ. ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਨਕਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮਰਤੀ ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਵਿਉਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਨੀਹਾਂ ਪੁੱਟਣ ਲਈ ਕਿੱਲੀਆਂ ਗਡਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। 75 ਫੁੱਟ ਮੁਰੱਬਾ ਇਕ ਹਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੰਗਰ ਅਤੇ ਕੋਠੜੀਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਹੋਰ ਵੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋਵੇਗਾ।

12 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੈਂ ਨਿਮਾਣੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਝ ਲਿਖਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਨਾਣ ਗਿਆ। ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਉਸਾਰੂ ਸੁਝਾਉ ਦਿੱਤੇ।

5 ਜੂਨ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਅਤੇ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਬਾਬਤ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਜਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਝਗੜੇ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਨਜਿੱਠਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

6 ਜੂਨ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਇਕ ਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਤੇ ਇਕ ਮੰਗ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹ ਲਿਖਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲਈ।

12 ਜੂਨ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਨਿਮਾਣੀ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਏਥੇ ਢੁੱਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੋਟ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦ ਬੁਲਾਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ

ਮੈਂ ਜਦ ਦੁਬਾਰਾ ਛੱਤ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਮੁਨਾਸਬ ਜਗਹ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ : ਵਧੀਆ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਫਿਰ ਜਗਹ ਢੂੰਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਏ। ਮੈਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੇਰੇ ਸਾਫ਼ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਚੇਚੀ ਥਾਂ ਬਣਵਾ ਕੇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਗੱਲ ਪਕੜੀ : "ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਹਲਾ ਕੁਛ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।"

ਅੱਜ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਤੇ ਡਾ: ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆ ਗਏ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਫ਼ਸਰ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਰਾਤੀਂ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਸੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਜਿਹਾ ਲੈ ਲਿਆ।

13 ਜੂਨ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਰੌਣਕ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਉਪਰੰਤ ਮੈਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ।

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤਕੜੇ ਹੋਲੇ ਜਿੰਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਆਇਆ। ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਇਕ ਤਕੜੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ੍ਰ: ਕੈਰੋਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰਦਾਰ ਕੈਰੋਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਪਿਆਰ ਆਇਆ ਆਖ ਕੇ ਸਲਾਹਿਆ। ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹਕੀਕੀ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ, ਮੈਂਬਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਲੈ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਮਖ਼ੌਲ ਜਿਹੇ ਕੀਤੇ। ਮੰਗ ਵਿਚ ਸਰਚਾਰਜ ਰੋਕਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਸੀ। ਸੜਕ, ਮੰਡੀ, ਬਲਾਕ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਏਥੇ ਹੋਣਾ ਤੇ ਛੋਟੀ ਸਨਅਤ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕੈਰੋਂ ਨੇ ਨਖ਼ਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ।

ਸ੍ਰ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਮੰਨਣਯੋਗ ਹੀ ਕਿਹਾ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੰਦ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਅੰਤ ਉਤੇ ਕਹਿਣੇ ਸਨ, ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਖੇ ਕਿ ਕਿਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਬਲਿਕ ਵਿਚ ਇਕ ਲਫ਼ਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਮਿਤ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਏ ਗਏ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਇਸ ਮੇਲੇ ਦਾ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਟਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਨਾ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣਾ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਪਰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਕੂਲਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਦੀ ਇਸ ਹੈਂਕੜ ਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਵਤੀਰੇ ਬਾਬਤ ਮੈਂ ਜਦ ਤੱਕ 5-7 ਥਾਵੀਂ ਇਜ਼ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕਰੀਬ ਛੇ ਵਜੇ ਏਥੋਂ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕਰ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਆਈ ਸੰਗਤ ਦਾ ਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਅਭਿਵਾਦਨ ਕਰਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਭਰ ਕੇ ਤੱਕਿਆ, ਇਉਂ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਰੱਜਵੇਂ ਮੀਂਹ ਬਾਅਦ ਸੂਰਜ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸੰਕੇਤ ਤੇ ਮਿੱਠੀਆਂ ਸੈਨੀਆਂ ਹਨ।

20 ਜੂਨ 1960

ਫਗਵਾੜਾ

ਮੈਂ ਇਕ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਸੰਤ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨਾਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੱਕ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ। ਡੇਢ ਵਜੇ ਰਾਤੀਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੁੱਜੇ ਰੇਲ ਦੁਆਰਾ ਤੇ ਏਥੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੰਤ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੁਵੇਲੇ ਵੀ ਸਾਡੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਕੇ. ਐਸ. ਭਮਰਾ

ਦਿਨੇ ਫਗਵਾੜੇ ਜਾ ਉਤਰਿਆ। ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਭਮਰਾ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਸੀ, ਜਾ ਮਿਲਿਆ। ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਮਿਲਣੀ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਅਨੁਭਵ ਹੋਈ। ਭਮਰੇ ਨੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੱਕ ਵਲਾਇਤ (ਯੂ. ਕੇ.) ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਬਣਦਾ ਮਕਾਨ ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਦਾ ਪੌਣ-ਪਾਣੀ ਤੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਦੇ ਢੰਗ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ਕ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇ।

ਭਮਰੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੀਝ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵਲਾਇਤ ਬੁਲਾਵਣ ਦੀ ਹੈ। ਭਮਰੇ ਨੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਉਸਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਦਿਲ ਦੀ ਬੁਝ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਸਮੇਤ, ਆਪ ਕਹਿ ਕੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ, ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਇਕ ਘੰਟਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ।

ਦੁਪਹਿਰੇ ਭਮਰਾ ਪਤਨੀ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਦੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸਵਾਦਿਸ਼ਟ ਖਾਣੇ ਖਾ, ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਭਮਰਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ।

1 ਜੁਲਾਈ 1962

ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਚੱਠਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ 11 ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

10 ਜੁਲਾਈ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦਾ ਇਕ ਗੁਣੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਮਜ਼ਹਬੀ ਯਮਨਾ ਨਗਰ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਤੇ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਮਜ਼ਹਬੀ ਏਥੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਚੱਲ ਵਸਿਆ ਹੈ।

11 ਜੁਲਾਈ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 2 ਤੋਂ 4 ਵਜੇ ਤੱਕ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰ: ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦੇ ਵਖੇਪਤਾ ਭਰੇ ਲੇਖ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਭੇਜਿਆ। ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਫ਼ੈਸਲੇ ਹੋਏ।

14 ਜੁਲਾਈ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਿੱਠੀ ਚੰਗਮਈ (ਥਾਈਲੈਂਡ) ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਆਈ ਕਿ 19 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਖਾਰੇ ਵਾਲਿਆਂ (ਸੰਤ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਵਰਗਵਾਸ ਨਮਿਤ ਭੋਗ) ਮੇਲਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਉਹ 15

ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

15 ਜੁਲਾਈ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਆਖ਼ਰਾਂ ਦੀ ਗਰਮੀ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਗਰਮੀ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਲੋਹੜਾ ਲੈ ਆਂਦਾ। 5-7 ਵਾਰ ਨਹਾ ਕੇ ਕੁਝ ਜੀ ਸੁਖਾਲਾ ਕੀਤਾ। ਅਜਿਹੀ ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਿੱਥੇ ?

16 ਜੁਲਾਈ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਦੇਸੀ ਮਹੀਨੇ ਸਾਵਣ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੈ। ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅੱਜ ਏਕਾ ਏਕ ਅਸਮਾਨ ਬੱਦਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਤੇ 12 ਤੋਂ 1 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਉਹ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਈ, ਮੇਰਾ ਵਿਹੜਾ ਪਾਣੀਓਂ ਪਾਣੀ ਹੋ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਜਲ-ਥਲ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ।

17 ਜੁਲਾਈ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅਸਮਾਨ ਬੱਦਲਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਮੀਂਹ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਚੁਗਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਪਾਟ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵੀ ਹੈ।

4-5 ਵਜੇ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਮੇਲਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵਧੇ। ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਤੇ ਕਿਹੋ ਨੇ: "ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਕਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਹਲੀ ਥਾਵੇਂ ਮਿਲੀਏ। ਤਾਂ ਚੱਲ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ।"

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਮਾਲ-ਅਹਾਤੇ ਵੱਲ ਚੱਕਰ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕਾਂ ਤੇ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਕਰਵਾਇਆ। ਏਧਰ ਫਿਰਦਿਆਂ ਹੀ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਮੁੱਕਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਭਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕਰਾਂ ਤੇ ਫੇਰ ਬਾਹਰ ਦਾ ਵੀ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਹਾਲਤ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਜਾਣ ਸਕਾਂ। ਦੂਜਾ ਦੌਰਾ ਜ਼ਰਾ ਚੌਂਹ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੋਈ ਤਰੱਕੀ ਨੋਟ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਪਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਵਾਂਗਾ। ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਸੁਹਣੇ-ਸੁਹਣੇ ਲੱਗੇ।

ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ (ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਥਮ ਸਪੁੱਤਰ) ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਤ ਗੁਰੂ ਪੰਡਿਤ ਮਹਾਦੇਉ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਆਸ ਪੂਜਾ ਦੇ ਅਵਸਰ 'ਤੇ 11 ਰੁਪਏ, ਦਸਤਾਰ ਅਤੇ ਪਤਾਸੇ ਧਰ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਏਨਾ ਕੁਝ ਹੀ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਲੜਕੇ ਮਹਾਵੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਧਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਉਸਤਾਦ ਸਾਹਵੇਂ ਉਸਦੇ ਲਿਖਾਏ ਗੀਤ ਅਤੇ ਸਰਗਮਾਂ ਗਾਵੀਆਂ।

18 ਜੁਲਾਈ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਹੋਣ, ਉਦੋਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰੌਣਕ ਵਿਚ ਚੋਖ਼ਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬੀਤੀ ਰਾਤ 10 ਵਜੇ ਤੋਂ ਹੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਵੇਖਿਆ, ਮੇਰੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇ ਵੇਹੜੇ ਬਾਰਿਸ਼ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਕੰਧ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿੱਗ ਪਈ ਸੀ।

ਸੰਗੀਤ

10 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ, ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰਹਾਂਸ, ਪੰਡਿਤ ਮਹਾਦੇਉ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਵੀਰ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਮੇਰੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਹਾ : ਮੇਰਾ ਤੇ ਰਾਤੀਂ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਬੁਲਾਣ ਤੇ ਜੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਰਾਤੀਂ ਵੀ ਏਥੇ ਸੰਗੀਤ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਤੂੰ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਗਿਆ ਹੋਵੇਂਗਾ ਸੰਤ ਨਗਰ। ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਤੀਂ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਮਨ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਆਂਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ।

ਝਗੜਾ

ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਕੇਸ ਸੀ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ ਜੋਤਸ਼ੀ ਦੇ ਝਗੜੇ ਦਾ। 4 ਤੋਂ 8 ਵਜੇ ਰਾਤ ਤੱਕ ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਉਲਝੇਹੋਏ ਸਨ। ਝਗੜੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋਈ ਦੁਰਘਟਨਾ ਸੀ।

19 ਜੁਲਾਈ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਕਣੀ ਸ਼ਾਮਾਂ ਵੇਲੇ ਫੇਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।

ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਹੀ ਬੂੰਦਾਂ-ਬਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਕੰਧਾਂ ਕੋਠਿਆਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖਾਰੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਸੰਤ ਨਗਰ ਪਧਾਰੇ।

20 ਜੁਲਾਈ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਵੇਖਿਆ ਮੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਦੀ ਗ਼ੁਸਲਖ਼ਾਨੇ ਨਾਲ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਵੀ ਡਿੱਗੀ ਪਈ ਸੀ। ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਰਾਹ ਜਲ-ਥਲ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ। ਫ਼ਸਲ ਸਿਰ ਸੁੱਟੀ ਬਰਸਾਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੀਂ ਤੜੇ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਸੁੱਤੇ ਰਹੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ 8 ਵਜੇ ਮੰਡੀ ਹਿਮਾਚਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕਰ ਗਏ। ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜਨਗੇ।

21 ਜੁਲਾਈ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਲਈ ਪੁੱਛਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ 24 ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰ: ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

22 ਜੁਲਾਈ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਰਾਤੀਂ ਲਿਖਿਆ ਮਜ਼ਮੂਨ ਸੁਣਾਇਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਏਨਾ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਵੀ ਬਦਲਵਾ ਜਾਂ ਕਟਵਾ ਨਾ ਸਕੇ।

28 ਜੁਲਾਈ 1962

ਦਿੱਲੀ

ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਕੰਮ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਪੰਜਾਵਿਓਂ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਏਥੇ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਨਾਲ ਮਿ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ (ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸੂਬਾ ਦਿੱਲੀ) ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਨਾ ਮਿਲੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਹਦਾ ਜਾਪਾਨੀ ਚੱਪਲਾਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਸਮਝਿਆ। ਉਹ ਚਾਂਹਦਾ ਹੈ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੀ ਫ਼ੈਕਟਰੀ ਲੁਆ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਹ ਕਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਸਿਖਲਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਕਾਫੀ ਕਮਾ ਲਵੇ।

3 ਅਗਸਤ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਦਰੋਗਾ ਦੁੱਮਨ ਸਿੰਘ

ਮੈਂ 29 ਜੁਲਾਈ, ਰਾਤੀਂ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸਾਂ ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਅੱਜ ਹੀ ਸਵੇਰੇ ਕਿਤੋਂ ਆਏ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਦਰੋਗਾ ਦੁੱਮਨ ਸਿੰਘ ਪਿਛਲੇ ਸੋਮਵਾਰ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਬੜਾ ਵਿਸ਼ਵਸਤ ਆਦਮੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਮੁੰਤਜ਼ਿਮ ਰਿਹਾ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਿਖੇ ਲੇਖ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਏਹਦੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨ ਲੱਗੇ।

4 ਅਗਸਤ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤਾਂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਰਸੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਮਗਰੋਂ ਡੀ. ਸੀ. ਮਿਸ਼ਰਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੰਗਾ ਨਗਰ, ਇਕ ਜੇਲ੍ਹਰ, ਇਕ ਡੀ. ਸੀ. ਦਾ ਰੀਡਰ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ। ਮੈਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਸ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਪਸ਼ੂ ਸ਼ਾਲਾ, ਭਜਨ ਸ਼ਾਲਾ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਸ਼ਾਲਾ ਆਦਿ ਦਿਖਾਏ।

ਰਾਤੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸੰਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਗੁਰਦੇ ਦੀ ਦਰਦ ਨਾਲ ਮਰਨਾਊ ਹਨ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ।

6 ਅਗਸਤ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਪਰ ਉਹ ਰਾਤ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਏ।

ਮਨ ਬੜਾ ਵਿਆਕੁਲ ਹੈ।

7 ਅਗਸਤ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਵੇਰੇ 8 ਵੱਜਦੇ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਗਏ। ਸਭ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਚਸ਼ਮਾ ਫੁੱਟ ਪਿਆ ਹੋਏ। ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੱਸ ਕੇ ਕਬੂਲੀ। ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਆਪ ਨਾਲ ਕਈ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਸੁਣਾਨ ਦਾ ਮਿਲਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੱਲ੍ਹ ਜਾਂ ਪਰਸੋਂ ਅੰਦਰੇਟੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸ੍ਰ: ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਆਰਟਿਸਟ ਨੂੰ ਮਿਲਣ। ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

8 ਅਗਸਤ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਵੱਜਦੇ ਨੂੰ ਹੀ ਤੁਰ ਗਏ। ਇਉਂ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਇਕ ਝਾਤ ਮਾਰਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਗ਼ਮਾਂ ਦੀ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਕਿੰਨੇ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ।

ਲੰਮੀ ਚਿੱਠੀ

ਪਰਸੋਂ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਬੜੀ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਪਹਾੜ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੋਹ ਵੀ ਉੱਗਰ ਹੈ, ਨਕਦ ਨਾਰਾਇਣ ਲਈ ਡਾਕਟਰੀ ਪੇਸ਼ੇ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਕਰੇ ਤੇ ਕੀ ਨ ਕਰੇ। ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਲਿਖੀ ਉਸਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਮੀ ਚਿੱਠੀ ਹੈ।

14 ਅਗਸਤ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆ ਗਏ।

ਸਾਡੇ (ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਮਹਾਂ ਵਿਦਿਆਲਾ ਦੇ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕੱਲ੍ਹ ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਕਬੱਡੀ ਦਾ ਮੈਚ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਗਏ।

23 ਸਤੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਡੀਕ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਉਹ ਆਏ ਨਹੀਂ ਰਾਤ ਤੱਕ।

24 ਸਤੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਐਨ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋਣ।

'ਪ੍ਰੀਤਮ'

ਸੇਠ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਸਿਰ ਚਕਰਾਣ, ਕੰਬਣ ਅਤੇ ਹੋਰ

ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਜਾਨ-ਲੇਵਾ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਰਸੋਂ ਸੇਠ ਸੁਰੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੱਤਰ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੈਰੇਲਾਈਸਿਜ਼ ਦਾ ਅਟੈਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੇਠ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਪ੍ਰੀਤਮ' ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਏਹ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਵੀ ਸਨੇਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੇਠ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਅਜੇ ਸ਼ਹੁ ਨਹੀਂ ਭਰੀਂਦਾ।

25 ਸਤੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਹੜ੍ਹ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਵੇਰ ਦੇ ਸਰਸਿਓਂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਗਰ ਗਏ 6 ਵਜੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਕ ਦਮ 40-50 ਸਰੀਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਓਟੂ ਹੈੱਡ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਤਹ ਬਰਾਬਰ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। 440 ਕੜੀਆਂ ਉਠਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਹੈੱਡ ਦੀਆਂ। ਫ਼ਲੱਡ ਲੈਵਲ ਤੋਂ ਇਕ ਫੁੱਟ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਪਾਣੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬੜੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਸੰਤਾਂ ਵਾਲੀ (ਇਲਾਕਾ ਜੀਵਨ ਨਗਰ) ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ। ਸੰਤ ਨਗਰ ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਮੇਂ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਦੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਬੇਅੰਦਾਜ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਲਾਲਸਾ ਤੀਬਰ ਸੀ , ਪਰ ਨਮਸਕਾਰ ਮੈਂ ਬੜੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੀਤੀ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆਂ, ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਅੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੀ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟੀ, ਜਿਵੇਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਪਿਆ।

26 ਸਤੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸੰਤ ਨਗਰੋਂ ਸੁਣਕੇ ਆਏ।

ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉੱਦਮ ਕਰਵਾ ਕੇ ਐਤਕਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਰੁੜ੍ਹਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਕੌੜਾ, ਜੀਵਨ ਨਗਰ, ਸੰਤ ਨਗਰ, ਦਮਦਮਾ, ਸੰਤੋਖਪੁਰਾ, ਧਰਮਪੁਰਾ, ਹਾਰਨੀਆਂ ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦੀ ਪੁਖ਼ਤਗੀ ਤੇ ਹੋਰ ਮਿੱਟੀ ਪੁਆਣ ਲਈ ਰਾਤ ਭਰ ਕਿਲੇ ਘੜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਨਾਲੀ ਘੱਗਰ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹ ਵੱਲ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਸੰਤਾਂ ਵਾਲੀ ਸੰਤ ਨਗਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਸਵੇਰ ਦੇ ਗਏ ਕਿਤੇ ਡੂੰਘੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਏ। ਫੇਰ ਸੰਤ ਨਗਰ ਗਏ ਤਾਂ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਸਤੇ ਫਿਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਬੰਨ੍ਹ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਲਈ। ਕਿਉਂ ਘੱਗਰ ਨਾਲੀ ਦੇ ਓਟੂ ਹੈੱਡ ਤੇ ਹੁਣ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਕੜੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ। ਪਾਣੀ ਪਹਿਲੇ ਫ਼ਲੱਡ ਲੈਵਲ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਆਉਣ ਦੀ ਅਵਾਈ ਹੈ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਹੜੇ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਿੱਕਰਾਂ ਫ਼ਲੱਡ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਲਈ ਕਿਲੇ ਘੜਨ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਵੀ ਕਿਲੇ ਹੀ ਘੜਾਂਦੇ ਰਹੇ।

27 ਸਤੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸੰਤ ਨਗਰ ਹੀ ਲੱਗੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਸੰਤ ਨਗਰੋਂ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਕੇ ਆਏ

ਹੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵੀ 4 ਮੀਲ ਪੰਧ ਕਰਕੇ ਨਾਲੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਾਲੇ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ ਖੇਤਰ ਤੱਕ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਵੇਖਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਦੇਣ ਸਦਕਾ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸੌ ਆਦਮੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੰਨ੍ਹ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਖ਼ਤਰੇ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਦਕਾ, ਲੰਘਦੀਆਂ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਨਾਲੀ ਦਾ ਪਾਣੀ 2-3 ਮੀਲ ਦੇ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦਾ ਵਗਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਕੇਵਲ 250 ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਟਕੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਹੀ ਤੋਰੀ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਾਹ 'ਤੇ ਬੜੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਵਹਿੰਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ ਬੜੀ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ ਕਰਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨੋਂ ਬਚਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਆ ਗਿਆ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਢਲੇ ਦਿਨ ਤੱਕ ਓਥੇ ਹੀ ਰਹੇ।

ਕੌਡ ਕਬੱਡੀ

ਏਧਰ ਅੱਜ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਹਾਂਵਿਦਿਆਲਾ ਵਿਚ ਕੌਡੀ ਅਤੇ ਵਾਲੀਬਾਲ ਆਦਿ ਦੇ ਮੈਚ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸ਼ਾਮੀਂ 5 ਵਜੇ ਕੌਡੀ ਮੈਚ ਵੇਖਣ ਗਿਆ। ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੀ ਟੀਮ ਵਾਲੀਬਾਲ 'ਚੋਂ ਜਿੱਤ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਐਲਨਾਬਾਦ ਟੀਮਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸੀ। ਕੌਡੀ 'ਚੋਂ ਰਾਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜਿੱਤ ਗਏ ਪਰ ਬੀ ਟੀਮ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੀ ਰਾਣੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੌਡੀ ਵਿਚੋਂ ਜਿੱਤ ਗਈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੈਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਤੋਂ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਏ।

28 ਸਤੰਬਰ 1962

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਲੱਗੀ। ਲੋਕੀਂ ਬਹੁਤ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। 8 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਤ ਨਗਰੋਂ ਹੋ ਕੇ, ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ 8-45 ਵਜੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਏਥੋਂ ਮਹਾਂਵਿਦਿਆਲੇ ਵਿਚ ਮੈਚ (ਹਾਕੀ ਦਾ) ਅਤੇ ਇਨਾਮ ਵੰਡ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਾਕੀ ਦਾ ਮੈਚ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਬੜੇ ਉੱਚੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਮੁਖ਼ਾਤਿਬ ਹੋ ਲੈਂਦੇ। ਪੌਣੇ ਦਸ ਵਜੇ ਇਨਾਮ ਵੰਡ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਐਲਨਾਬਾਦ ਨੂੰ ਹਾਕੀ ਦੇ 40 ਮਿੰਟਾਂ ਮੈਚ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਾਲਿਆਂ 4 ਗੋਲਾਂ 'ਤੇ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ।

ਵੱਡੀ ਗੱਲ

ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਅਚਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦਾ ਆਉਣਾ ਮੈਂ ਚਾਂਹਦਾ ਹੀ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੱਸੀ ਕਿ ਇਸਦੀ ਛੱਤ ਬਦਲੀ ਮੰਗਦੀ ਹੈ, ਉੱਪਰ ਚੁਬਾਰਾ ਪਾ ਦਿਓ, ਅੱਗੇ ਵਰਾਂਗਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਵਾ ਦਿਓ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ : ਬਣਵਾ ਤੁਸੀਂ ਲਓ, ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਲਓ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਣੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਾਈਸਰਖਾਨੇ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਗਏ ਹਨ।

29 ਸਤੰਬਰ 1962
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਪਾਣੀ ਦਾ ਦੁਤਰਫ਼ੀਂ ਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ 10 ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦੀ ਪਨਸਾਲ ਓਟੂ ਹੈੱਡ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲੀ ਵੱਟਾਂ ਬੰਨ੍ਹੇ ਰੋੜ੍ਹਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਹਿਰ ਦਾ ਕਹਿਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਜ਼ਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਤੇ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਾਤ ਲੋਕ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁੱਤੇ। ਨਕੌੜੇ ਤੋਂ ਬੰਨ੍ਹ ਟੁੱਟ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 11 ਵਜੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ। ਓਥੇ ਗਏ। ਪਰ ਏਸੇ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਤ ਆਏ। 11-07 ਦਿਨੇ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਸਕੂਲ ਦੇ ਲਾਗਿਓਂ, ਉੱਤਰ ਦੀ ਬਾਹੀ ਵਲੋਂ, ਪਟੜੀ ਟੁੱਟਣ ਕਰਕੇ, ਵਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹਰ ਬਿੰਦ ਪਾੜ ਚੌੜਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਲੋਕ ਉਰਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਖਲੋ ਕੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸੰਤ ਨਗਰ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਾ। ਅਸੀਂ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਕਰਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ, ਦਮੇ ਦਾ ਅਟੈਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਇਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਉਹ ਕਾਫੀ ਢਿੱਲਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਪ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤ ਨਗਰ-ਸੰਤਾਂ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਨਗਰੀਂ ਗਏ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਤਾਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਲੱਗੇ। ਉਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਦਿੱਲੀਓਂ ਹੋ ਕੇ ਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੜਕਾਂ, ਨਹਿਰਾਂ, ਰੇਲਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦਰਹਮ ਬਰਹਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਠਿੰਡਾ, ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਹੇਠ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਗਾਡਗਿਲ ਨੂੰ ਵਿਦਾਈ ਦੇਣ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਨਗਰਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਖ਼ਾਤਰ ਏਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ।

30 ਸਤੰਬਰ 1962
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ।

ਉਹ ਓਟੂ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾ ਘੱਲਿਆ। ਮੈਂ

ਵੀ ਨਾਲ ਗਿਆ, ਸ੍ਰੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਡਰਾਈਵਰ, ਸੰਤ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ: ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਥਰਾਜੀਆ ਵੀ ਨਾਲ ਸਨ। ਨਹਿਰ ਬੜੀ ਆਫਰ ਅਫਰ ਵਗਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪੁਲੀ ਕੋਲੋਂ 3 ਟੱਕ ਨਹਿਰ ਦੇ ਨਾਲੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਪਾਣੀ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਵਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਵੀ ਨਹਿਰ ਭਰ ਕੇ ਵਹਿੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕੁਛ ਆਦਮੀ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪੁਲ 'ਤੇ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਠਾਕਰ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਓਟੂ ਵਾਲਾ ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਵਾਣ ਲਈ ਓਟੂ ਫੀਲਡ ਤੋਂ ਟੱਕ ਲਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਲੋਕੀਂ ਤਰਾਹ-ਤਰਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਮਰਨ-ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਧੀਰਜ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਗਏ।

ਨਹਿਰ ਦੀ ਤੀਜੀ ਚੌਥੀ ਬੁਰਜੀ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਘੁਮਾਂ ਕੁ ਦਾ ਮੱਥਾ ਟੱਕ ਲੱਗ ਕੇ ਨਾਲੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਨਾਰਦਰਨ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਓਟੂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਲੇਵਲ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਅਰਥਾਤ ਗਿਆਰਾਂ ਫੁੱਟ ਉਚਾਈ ਵਿਚ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਗਾਂਹ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਨਹਿਰ ਦਾ ਐਕਸੀਅਨ, ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦਰਜਾ ਅੱਵਲ ਸ: ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਮਿਲੇ। ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਰਾਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਨਹਿਰ ਦਾ ਕੱਟ ਕਰਨ ਚੱਲੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਕਿ ਨਾਲੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਓਟੂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੇ ਓਟੂ ਵਾਲਿਆਂ ਇਹ ਪਣੀ ਓਟੂ ਫੀਡਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੁੜਕੇ ਓਟੂਓਂ ਪਹਿਲੀ ਬੁਰਜੀ ਤੇ ਓਟੂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੀ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਓਟੂ ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਝੀਲ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਏਸ ਪਾਸੇ ਦੇ ਟੱਕ ਅਸੀਂ, ਅਤੇ ਹਥੋਲੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਏਧਰ ਟੱਕ ਨਾ ਲਾਓ। ਉਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਲੋਕੀਂ ਲੜਨ-ਮਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸਨ।

ਮੇਰੀਆ ਦੋ ਕੁ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਮੈਜਿਸਟੇਟ ਬਹੁਤ ਚਿੜਿਆ। ਕਰੋਧ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤਾ।

ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੱਟ ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਟੱਕ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਭੇਜਣ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਨਹਿਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ 12-1 ਵਜੇ ਤੱਕ ਕੱਟ ਕਰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ।

ਹੁਣ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਰਾਣੀਆਂ ਕਸਬੇ ਵੱਲ ਮਾਰੋ-ਮਰ ਕਰਦਾ ਚਲਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਥੋਲੀ ਤੱਕ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਆਪਣਾ ਦੌਰਾ ਕੈਂਸਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੱਟ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਰਸੇ ਨਾਲੋਂ ਕਰੀਬ-ਕਰੀਬ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਾਲੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਉਧਮ ਮਚਾਂਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਜਣੇ 5-30 ਸ਼ਾਮੀਂ ਕਰੀਵਾਲਾ ਤੋਂ ਲੰਘਾ ਸੂਰੇ ਵਾਲਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਨਹਿਰ ਉਤਦੀ ਤੋਰ ਓਟੂ ਸਦਰਨ ਕੈਨਾਲ ਥਾਣੀਂ ਸਰਸੇ ਭੇਜੇ ਤਾਂ ਕਿ ਰਾਹ-ਖਹਿੜੇ ਦਾ ਕੁਛ ਪਤਾ ਲੱਗੇ।

ਅੱਜ ਸਭ ਪਾਸੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਜੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਨਹਿਰਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹ ਹਨ।

1 ਅਕਤੂਬਰ 1962
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬਰਬਾਦੀ

ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਬੜੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਚੁਤਰਫ਼ੋਂ ਹੜ੍ਹ ਤੇ ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਰੇਲੇ ਚੜ੍ਹੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਝੋਨੇ, ਮੱਕੀਆਂ, ਚਰ੍ਹੀਆਂ ਆਦਿ ਫ਼ਸਲਾਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਲੋਕ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਸਮਾਨ ਕੱਢ ਕੇ ਨਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪਟੜੀਆਂ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਉੱਚੇ ਟਿੱਬਿਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅੰਗ ਸੰਗ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਥੋਕ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਬੜਾ ਤਕੜਾ ਜੇਰਾ ਰੱਖਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਅਖ਼ੀਰੀ ਦਮ ਤੱਕ ਪਣੀ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿੰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

ਜੀਪ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵੇਖ ਆਏ। ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਤੋੜੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਾ। ਲੋਕੀਂ ਬੜੇ ਭੈਅ-ਭੀਤ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਤ ਨਗਰ, ਹਰੀਪੁਰਾ, ਦਮਦਮਾ, ਕਰੀਵਾਲਾ, ਤਲਵਾੜਾ, ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ, ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਗਰ ਆਦਿ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇਣ ਤੇ ਤਕੜੇ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੀਪ ਦਾ ਰਸਤਾ ਓਟੂ ਕੈਨਾਲ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਕੈਨਾਲ ਸਾਈਫਨ ਵੇਖ ਕੇ ਸਦਰਨ ਓਟੂ ਕੈਨਾਲ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਲਿਆ। .... ਪਰ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਨਾ ਪਰਤੇ।

ਲਓਢੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜੀਪ ਦੇ ਕੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਸਰਸੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਘੱਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਦ ਉਹ ਲੱਕ-ਲੱਕ ਪਾਣੀ ਲੰਘਦਾ ਵਾਪਸ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰਤੇ।

ਕੱਥਕ ਮਹਾਵੀਰ ਜੋ ਜੀਵਨ ਨਗਰ, ਦਿੱਲੀ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਲਈ ਸੰਗੀਤ ਰੀਕਾਰਡਿੰਗ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ, ਲੱਕ-ਲੱਕ ਪਾਣੀ ਲੰਘਦਾ ਜੀਪ ਨੂੰ ਓਟੂਓਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਕਾਫੀ ਰਾਤ ਲੰਘਿਆਂ ਘਰ ਆਇਆ।

2 ਅਕਤੂਬਰ 1962
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਬਣੀ ਨੂੰ ਬਿਪਤਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੋ-ਚਾਰ ਵਾਰ ਕੋਠੀਓਂ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੁਛ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ। ਸੰਤ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। 10 ਕੁ ਵਜੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਜੇ ਨਾਲੀਓਂ ਪਾਰ ਹੀ ਹਨ। ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਹਿਰਦੇਵੇਦਕ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ ਕਿ ਨਾਲੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਉਛਲਦਾ ਬਣੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਣੀ ਵੱਡਾ ਕਸਬਾ ਹੈ, ਜੁ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜਸਥਨ ਦੇ ਬਾਰਡਰ 'ਤੇ ਨੀਵੀਂ

ਥਾਂ 'ਤੇ ਵਾਕਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਪਾਣੀ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਬਣੀ ਦੇ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਤੱਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਤਹ ਹੋ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਤੁਰੇਗਾ। ਡਾਢੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਬਚਾਅ ਦੀ ਕੋਈ ਸੂਰਤ ਨਹੀਂ। ਏਸ ਨਾਲ ਫ਼ਿਕਰ ਹੋਰ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਇਕੋ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਖ਼ਤਰਿਓਂ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਵੱਡੀ ਗੱਡੀ ਸ਼ਿਵਰਲੈਟ ਜੁ ਸਰਸੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਵੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ । ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੁ ਨਾਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਟਿਕਿਆ। ਇਸ ਦੱਸਿਆ : **ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁੱਖ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਹੌਸਲਾ ਮਿਲਿਆ।। ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਅਮਰਤਸਰ ਕਲਾਂ ਪਹੁੰਚੇ, ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਗਰ ਤੋਂ। ਅਮਰਤਸਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ : ਧੰਨ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੁ ਚੁਤਰਫ਼ੀਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਘਿਰੇ, ਖ਼ਤਰੇ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤ ਲੈਣ ਆਏ ਹਨ। ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਇਹ ਜਜ਼ੀਰਾ ਨੁਮਾ ਪਿੰਡ ਗੂੰਜ ਪਿਆ। ਲੋਕ ਹਿੰਮਤ ਹਾਰ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਲਾਗਲਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪੈਰੋ ਪੈਰ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਹੌਸਲਾ ਦੇ ਕੇ ਫੇਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ ਲਾ ਦਿਤਾ।**

ਦੋਬਾਰਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਗਰ ਜਾ ਕੇ ਤੇ ਫਿਰ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦੀ ਦਰੁਸਤੀ 'ਤੇ ਲਾਇਆ। ਮੌਤ ਵਰਗੇ ਗ਼ਮ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਕੀਂ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ, ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨੱਚ ਉੱਠੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਤੀਂ ਇਕ ਵਜੇ ਤੱਕ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ 'ਤੇ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਬੰਨ੍ਹ ਦੀ ਹੋਰ ਚੌਕਸੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਆਪ ਬੁਢੀ ਮਾੜੀ (ਰਾਮਪੁਰ), ਮੌਜੂ ਖੇੜਾ, ਕੁਤੇ ਵੱਢ ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦੇ ਕੇ (ਇਹ ਸਫ਼ਰ ਜੀਪ 'ਤੇ ਕਰ) ਫੇਰ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਮੀਲਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲਰੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਉਲੰਘ ਅਮਰਤਸਰ ਕਲਾਂ ਆ ਗਏ।

ਏਥੇ ਦਿਨੇ 11 ਵਜੇ ਇਕ ਅਗਨ ਬੋਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਰੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਆ ਪਹੁੰਚੀ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੋਟ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਕੱਢਣ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਬਚਾਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਬਿਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ। ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਸਾਡਾ ਇਕ ਘਰ ਵੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਸਾਡੀ ਕੀ ਮੱਦਦ ਕਰੋਗੇ? ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਛੱਡ ਆਓ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਿਕਟੀਆਂ ਨਾਲ ਮੋਟਰ ਬੋਟ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ, ਨਾਲੀ ਪਾਰ ਕਰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਗਏ। ਇਹਦੇ ਸੂਏ ਉੱਤਰ, ਅੱਗੇ ਪੈਦਲ ਚੱਲ, ਨਿੱਤਨੇਮ ਵਿਚ ਬੈਠੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਆ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਏ।

ਨਿੱਤਨੇਮ (ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ) ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਲਈ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਸਨ। ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੁੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਵੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ

15-20 ਮਿੰਟ ਮੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਵੀ ਰਹੇ। ਏਥੇ ਫਿਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਅਚਾਨਕ ਕਿਹਾ : ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਵੀ ਦਾ ਕਮਰਾ ਵੱਡਾ ਕਰਕੇ ਪੱਕਾ ਪਵਾ ਦਿਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਬਾਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੋਣ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਛਬਦਾਰ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਦ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਮਰਾ ਦੋਬਾਰਾ ਬਣਵਾਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਥਾਂ ਦੀ ਸਰਵੇ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਾਹੇ। ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਹਰੀ ਵਾੜ ਵਿਚ ਉੱਗੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਸਫੈਦੇ ਦੇ ਇਕ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕਹਿਓ ਨੇ : ਏਥੇ ਕਤਾਰ ਲਾਇਓ ਸਫੈਦਿਆਂ ਦੀ। ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ : ਮੈਂ ਹਰੀ ਵਾੜ ਦੇ ਉਤਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਲ ਉਭਰੇ ਵੇਖਣਾ ਚਾਂਹਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਫੈਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਗ ਦੀਆਂ ਟਾਹਲੀਆਂ ਨਿੰਮਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਨੂੰ ਸੇਧ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਏਥੇ ਇਕ ਚੀਲ੍ਹ ਲਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ।

ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਅੰਤ ਮੁਸਕਰਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਕਈਆਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ : ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਨ ਨਫੀ ਦੇ ਪੁਆਇੰਟ 'ਤੇ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਨਫੀਓਂ ਤਾਂ ਵੱਧ ਹੋ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ : ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਤੇਰਾ ਥਾਂ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਵਾਵਾਂਗਾ।

3 ਅਕਤੂਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 8 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਅਮਰਤਸਰ ਨੂੰ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ, ਸਰਸੇ ਤੋਂ ਕਾਰ ਉੱਤੇ ਦਿੱਲੀਓਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਜਿੱਥੇ ਅੱਗੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੌਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣਗੇ।

ਬੰਨ੍ਹ ਵੱਢਣ ਲਈ

ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਕਰੀਵਾਲੇ ਤੋਂ ਕੋਠੀ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀਓਂ ਬਚਾਣ ਲਈ, ਹਾੜ੍ਹੀ ਦੀ ਬਿਜੌਤ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਬੇੜੀਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਮਮੇਰਾ ਸਾਵੋਂ ਨਹਿਰ ਦੀ ਪਟੜੀ ਵੱਢਣ ਲਈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਥੇ ਨਾਲੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਅਸਲੀ ਵਹਾਓ ਸੀ।

4 ਅਕਤੂਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮਮੇਰਾਂ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ

ਸਵੇਰੇ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਕੁਛ ਆਦਮੀ ਨਾਲੀ ਪਾਰ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ, ਅਨਜਾਣ ਬੇੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਏ ਕਿ ਕਿਤੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਅਕਾਰਥ ਹੀ ਨਾ ਮਰ ਜਾਈਏ। ਸਵੇਰੇ ਏਥੇ ਕੋਈ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਪਿਆ।

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਲੋਕ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ

ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਮੇਰਾਂ ਵਾਲੀ ਪਟੜੀ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਏਸ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਜਾਨ ਸੌਖੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਮਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵੇ ਨਾਲ ਕਰੀਬ 1 ਵਜੇ ਸਰਸੇ ਲਈ ਤੁਰਿਆ। ਅਸਾਂ ਪਿੰਡ ਪੰਜਾਵੇ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਜੀਵਨ ਨਗਰੋਂ ਰਾਣੀਆਂ ਤੱਕ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਹਿਰ ਦੀ ਪਟੜੀਏ ਸਾਈਕਲਾਂ 'ਤੇ ਗਏ। ਏਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਭ ਥਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੁ ਨਹਿਰ ਦੀ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਅਸੀਂ ਤ੍ਰੈਵੇ ਆਪਣੇ ਹਥਲੇ ਸਾਮਾਨ ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਗਏ। ਬੁਰਜੀ ਨੰ: 3 ਤੇ 4 ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਨਹਿਰ ਕੱਟ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਹਿੱਕ-ਹਿੱਕ ਪਾਣੀ ਵਿਚਦੀਂ ਲੰਘਣ 'ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋਏ। ਖੇਤ ਭਰ ਦਾ ਵਾਰਾ ਪਾਣੀ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ। ਅੱਗੇ ਓਟੂਓਂ ਟੈਂਪੂ ਲੈ ਕੇ ਕੁਛ ਸਫ਼ਰ ਮੁਕਾਇਆ। ਪਉ ਤੋਂ ਫਿਰ ਲੱਕ-ਲੱਕ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਕੇ ਅੱਧ ਮੀਲ ਚੱਲੇ ਤੇ ਫਿਰ ਟੈਂਪੂ ਲੈ ਕੇ ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚੇ।

4 ਅਕਤੂਬਰ 1962

ਬੰਨ੍ਹ ਮਮੇਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ

ਰਾਤ ਸਰਸੇ ਕੱਟਣ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਸੀ । ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਮੇਰਾਂ ਤੋਂ ਨਹਿਰ ਕੱਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਠਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਮੋਢੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗੋਲੀ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਉਹ ਰਾਤੋਂ ਰਾਤ ਸਰਸਾ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਧਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਦੱਸੀ ਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਖ਼ਬਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਜੋ ਕੁਝ ਕੱਲ੍ਹ ਡਿੱਠਾ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਮਰਦਾ ਕੀ ਨਾ ਕਰਦਾ।

9 ਅਕਤੂਬਰ 1962

ਸੰਘਰੀਆਂ ਮੰਡੀ ਪੰਛੀ ਨਾਲ

ਸਵੇਰੇ ਮਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਪੰਜਾਵੇ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਲੰਬੀ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਬੱਸ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ ਸੰਘਰੀਆ ਮੰਡੀ, ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਤੇ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚਾ। ਪੰਛੀ ਦੀ ਲਵ ਮੈਰਿਜ ਹੈ। ਕੁੜੀ ਵਲੋਂ ਹੀ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ, ਘਰ ਪਹੁੰਚ 'ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇ-ਓੜਕੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਸ਼ਾਂਤਾ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਨਾਲ ਰਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਹਿਤਕ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਚੱਲ ਪਈਆਂ। ਪੰਛੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹਿੰਦੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹਿੰਦੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਖੂਬ ਚਿੱਤ ਲਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਕੁੜੀ ਸਿਆਣੀ ਤੇ ਚੋਖ਼ੀ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ 'ਨੀਟੂ' ਵੀ ਰੌਣਕਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ।

ਏਥੇ ਮਾਸਟਰ ਨਾਗਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਕੌਸ਼ਲ ਜੀ ਨਾਲ ਵੀ ਮਿਲਣ ਦਾ ਖੂਬ ਅਨੰਦ ਆਇਆ।

ਪ੍ਰੇਰਣਾ

ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਨਾਲ ਗ੍ਰਾਮੋਥਾਨ ਵਿਦਿਆ ਪੀਠ ਤੱਕਣ ਲਈ ਨਿਕਲਿਆ ਬੇ-ਓੜਕ ਰੇਤੀਲੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੰਘਣੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆਂ ਇਹ ਆਸ਼ਰਮ ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਕੰਵਲ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ। ਸਵਾਮੀ ਕੇਸ਼ਵਾ ਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਪ੍ਰਯਤਨ ਨਾਲ ਹੀ ਏਥੋਂ ਲੜਕੀਆਂ ਲੜਕਿਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ, ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ,

ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਕਾਲਜ, ਬੇਸਿਕ ਕਾਲਜ, 45000 ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਤੇ ਈ. ਸੀ. ਆਰ. ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੁਰਲੱਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੰਭਾਲੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਲਗਨ ਕੀ ਕੁਛ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸਾਫ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਪਈ ਸੀ। ਬੜੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲੀ।

ਰਾਤੀਂ 12-30 ਤੱਕ ਸ਼ਾਂਤਾ, ਸੰਗੀਤ ਮਾਸਟਰ ਤੇ ਮੇਰਾ ਗਾਣਾ ਵਜਾਣਾ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੜੇ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਬੀਤਿਆ।

10 ਅਕਤੂਬਰ 1962

ਸਰਸੇ ਨੂੰ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਾਲ ਦਿਆਂ ਦੇ ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰ ਟਿਚਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਂਤਾ ਤੇ ਪੰਛੀ ਉੱਠੇ ਤਾਂ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਨਾਲ ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ 10-30 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਾਣ ਆਏ। ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੁਆਦ ਦਾ ਇਹ ਵਾਤਾਵਰਣ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਡੱਬਵਾਲੀ ਮੇਰਾ ਮਨਧੀਰ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸਰਸੇ ਲਈ ਡਬਵਾਲੀ ਤੋਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਫੇਰ ਪੰਜੂਆਣੇ ਤੋਂ ਇਕ ਮੀਲ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਬੱਸੋਂ ਉੱਤਰਨਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ। ਅਜੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਖੇਤਾਂ 'ਚੋਂ ਗੁਜਰਨਾ ਰੁਕ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਨਾਲੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਬਦਸਤੂਰ ਚੱਲਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਹੇਠਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਤਲਖ਼ੀ

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਮਿਲਿਆ, ਸਰਸੇ ਹੀ ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਮੇਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕੱਟ ਬਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਖ਼ੂਬ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫ਼ੈਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਐਸ. ਪੀ., ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਕਾਫੀ ਤਲਖ਼ੀ ਵਿਚ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਡੀ. ਸੀ. ਅਤੇ ਐਸ. ਡੀ. ਓ. ਏਡੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ। ਤਾਂ ਵੀ ਤੇਗਾ ਸਿੰਘ ਬੁਢੀ ਮਾੜੀ ਤੇ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਘਸੀਟ ਲਿਆਏ ਹਨ। ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁਛ ਲੋਕ (ਝੂਠਿਆਂ ਹੀ) ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਚ ਘਸੀਟਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਐਸ. ਡੀ. ਓ. ਇਸ ਝੂਠ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਵਖਾਂਦਾ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਕੱਟ ਬਾਰੇ ਤਾਰ ਗਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰ: ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀਏ ਦੁਆਰਾ ਆਈ. ਜੀ. ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਹਦਾਇਤ ਕਰਵਾ ਘੱਲੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰਨ। ਐਲਨਾਬਾਦ ਤਾਰ ਆਉਣ 'ਤੇ ਐਸ. ਪੀ. ਤਾਂ ਸੜ ਭੁਜ ਗਿਆ। ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਇਸ ਕੇਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ ਲੱਭਕੇ ਹੀ ਸਰਸਿਓਂ ਮੁੜੇਗਾ।

ਰਾਤੀਂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ 8 ਵਜੇ ਸਰਸਿਓਂ ਆਇਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਬੁੱਢੀ ਮਾੜੀ ਦੇ ਸ੍ਰ: ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਤ੍ਰੈ ਜਣੇ ਹੋਰ ਹਿਸਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਸ਼ਨਾਖ਼ਤੀ ਪ੍ਰੇਡ ਲਈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਲਾਲਾ ਹਰਿਦੇਵ ਸਹਾਏ ਦੀ ਅੰਤਿਓਸ਼ਟੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ, ਲਖਨਊ ਤੋਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਆ ਕੇ, ਕਾਰ 'ਤੇ ਸਤਰੋੜ ਆਏ ਅਤੇ ਹਿਸਾਰ ਹੀ ਠਹਿਰੇ।

17 ਅਕਤੂਬਰ1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਲਾਸ 'ਚੋਂ ਫ਼ਸਟ ਆਏ ਹਨ। ਸੌ ਵਿਚੋਂ ਅੱਸੀ ਅੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਠਾਈ ਖੁਆਈ। ਇਕ ਥਾਲੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੀ ਆਈ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਮੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਸਾਂ।

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਸਵੇਰੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਲਈ ਚੱਲ ਪਏ।

19 ਅਕਤੂਬਰ

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਆਪਣੇ ਉਸਤਾਦ ਮਹਾਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ 7-8 ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ। ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਠਾਕੁਰਾਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣਾਂ। ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਸੁਹਣਾ ਗਾਏ। ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਤਸੱਲੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਸੀ।

21 ਅਕਤੂਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਇਮਤਿਹਾਨ

ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ, ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ, ਮਾ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ 3 ਹੋਰ ਬੱਚੇ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਾਸਤੇ ਏਥੋਂ 3 ਵਜੇ ਚੱਲ ਸਕੇ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਇਕੱਠ ਸਦਕਾ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁੱਧੀਮਾਨੀ ਤੇ ਹੁਣ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ ਚੱਲੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਲਾ! ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਕੇ ਆਉਣ।

ਚੀਨੀ ਹਮਲਾ

ਭਾਰਤ ਦੀ ਹੱਦ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਹਮਲੇ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੇ ਚਿੱਤ 'ਤੇ ਬੜੀ ਚੋਟ ਪਹੁੰਚਾਈ। ਚੀਨ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਭੜਕੀ।

23 ਅਕਤੂਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਸੀ, ਪਰ ਰਾਤ ਦੇ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਅਜੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਏ।

ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਏ ਸ੍ਰ: ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ (ਮੂਲ ਪਿੰਡ ਨੂਰ ਮਹਿਲ ਦੇ ਲਾਗੇ) ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਕ ਨਾਯਾਬ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲਾ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਕੰਮ ਆ ਸਕੇ।

ਰਾਤੀਂ 8-30 ਵਜੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਆਇਆ। ਉਸ ਦੱਸਿਆ:" ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾਵਾਂ।

ਮੇਰੀ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਕੁਝ ਵਧਦੀ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

24 ਅਕਤੂਬਰ 1962
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਕਵੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ

ਦਿਨੇ ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਦੁੱਧ ਲੈਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਚ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਮਿਲੇ। ਮੇਰੇ ਮਸਤਕ ਨਿਵਾਣ 'ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਗੱਲ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਕਾਨਪੁਰ ਦੀ ਭਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸੁਣਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਅਨਸ਼ਨ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੱਲ ਸੀ।

ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਤਾਕਤ ਬੜੀ ਬੁਲੰਦ ਹੈ। ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਮਨੁੱਖ ਪਾਸੋਂ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ, ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। 8-10 ਮਿੰਟ ਖਲੇ ਖਲੋਤਿਆਂ ਹੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਕੱਥਕ ਮਹਾਂਵੀਰ ਨੂੰ ਦੋ ਵਜੇ, ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੁਲਾਕੇ ਅਸੀਂ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਕਿਸੇ ਸਰਦਾਰ ਨਾਲ, ਮੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਖਲੋ, ਵਿਹਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਛ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਜਦ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਕੋਠੀ ਵੱਲ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੱਜ ਕੇ ਨਾਲ ਰਲਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਰੁਬਾਈਆਂ ਵਾਲਾ ਕਾਗਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜੁ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਨਿੱਤਨੇਮ ਕਰਨ ਚਲੇ ਗਏ।

ਮੁੜ ਛਪਾਣ ਲਈ

4 ਵਜੇ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੇ ਮੁੱਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਕੇ ਕਿਹਾ : ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਭਗਉਤੀਆਂ ਛਾਪਣਾ ਚਾਂਹਦੇ ਹਾਂ, ਨਾਲ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਲਈ ਦੇਵੀਏ। ਫਿਰ ਚੰਦਰਹਾਂਸ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ : ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਭਗਉਤੀਆਂ ਦੇ, ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲਾ (ਲੇਖਕ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜੀ) ਤੇ ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਿੱਸਾ ਤੀਜਾ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਐਸਟੀਮੇਟ ਦਿਓ।

ਅੱਜ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਮੇਰੇ ਬਾਬਤ ਵੀ ਹੋਈਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਖੁਸ਼ੀ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਚੀਨ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੜਕਦੀ ਰਹੀ।

24 ਅਕਤੂਬਰ 1962
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਾਹਰ ਰਿਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆਏ ਤੇ ਝੁਮਕੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਥੱਲੇ 10-15 ਮਿੰਟ ਕੱਲੇ ਹੀ, ਇਕ ਦਮ ਇਕੱਲੇ ਹੀ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ (ਮੇਰੀ ਗ਼ੈਰਹਾਜ਼ਰੀ

ਕਾਰਨ) ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਰਹੇ ਤਾਂ ਹੱਸਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਜੋਗੀ (ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੈਸ ਵਾਲਾ) ਜੁ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸੀ। ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਅਸੀਂ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਉਹਨਾਂ ਬਹੁਤ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਆਲੇ ਟੋਲੇ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਏ। ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਫੇਰ ਘੁੱਟ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣੇ ਹੀ ਬਗੀਚੇ ਵਿਚ ਜੋਤਸ਼ੀ, ਪੰਡਤ ਕੁੰਦਨ ਸਿੰਘ ਰੁਪੇ ਵਾਲੇ, ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਆ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ।

ਏਥੇ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲਈ ਕਿ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਦਾ ਮੁੱਖ ਲੇਖ, ਚੀਨੀ ਹਮਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਿਚ ਲਿਖਾਂ। ਨਾਲ ਹੀ ਤਿੰਨ ਰੈਜ਼ੋਲੀਊਸ਼ਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ, ਦੀਵਾਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਾਰ ਵਾਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੁੱਛੇ :

(1) ਯੂਗੰਡਾ (ਅਫ਼ਰੀਕਾ) ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਓਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ।

(2) ਦੋ ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿਊਨਸਪੈਲਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਜੁ ਅਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਹਿਚਕਚਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

(3) ਚੀਨੀ ਹਮਲੇ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਤੇ ਨਹਿਰੂ ਮੈਨਨ ਪਿੱਛੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਤਾਰਬੰਦ ਹੋਣ ਬਾਰੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ : ਲਿਖ ਲਿਓ ਤੇ ਵਿਖਾ ਲਓ ਜੇ।

ਸੇਠ 'ਪ੍ਰੀਤਮ'

ਮੁਨਸ਼ੀ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਦਿੱਲੀਓਂ ਆਇਆ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਦੱਸਿਆ : ਸੇਠ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਪ੍ਰੀਤਮ' ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਰੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ, ਭ੍ਰਾਤਾ ਧੀਰ ਤੇ ਪਤਨੀ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਸਿਹਤ ਕੁਛ ਵੱਲ ਹੈ। ਉਹ ਬੁੱਧਵਾਰ ਤੱਕ ਵਾਪਸ ਬੈਂਕੋਕ (ਥਾਈਲੈਂਡ) ਲਈ, ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੇ ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਦੀਵਾਲੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਾਂ-ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਤਿਆਰ। ਪਰ ਇਰਾਦਾ ਫ਼ੌਰਨ ਬਦਲ ਲਿਆ ਕਿਉਂ ਕਿ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੇਠ ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਸਨੇਹੀ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਂਜ ਹੀ ਬਿਮਾਰੀ ਸਮੇਂ ਮੇਰਾ ਮਿਲਣ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਪਰ ਜੇਬ ਦੀ ਤੰਗੀ ਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਕਾਰਨ ਨਿਕਲਿਆ ਨਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਵਾਂਗਾ ਦਿੱਲੀ, ਦੀਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ।

ਕੁਝ ਭਾਰਤੀ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲ ਆਵਾਂਗਾ।

ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਗਿਆ। ਭੋਗ ਪੈਣ 'ਤੇ ਰੈਜ਼ੋਲੀਊਸ਼ਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏ। ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਅੱਖਰ ਕੱਟ ਵੱਢ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਏ।

14 ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ ਮੈਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ 'ਤੇ

ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣੀ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਕੁਛ ਖਰੜਾ, ਘਰ ਆ ਕੇ ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

26 ਅਕਤੂਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਲਈ ਲੁੜੀਂਦੇ ਸ਼ਰਬਤ ਅਤੇ ਅਰਕ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ, ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਮੰਗਵਾਈਆਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ, ਫੇਰ ਸੋਚਦੇ ਰਹੇ, ਅੰਤ ਰਾਤ ਨੂੰ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦਿੱਤੇ। ਅਨ੍ਹੇਰਾ ਹੋਣ ਤੱਕ ਬਗੀਚੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ।

ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ

ਅੱਜ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਸਵੇਰੇ ਵਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਸੁਣਨ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ, ਓਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਉਚੇਚਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦਬਾਇਆ ਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆ ਕੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਸਨ, ਨੇ ਸੁਹਣਾ ਗੰਵਿਆਂ। ਮਹਾਦੇਉ ਜੀ ਕੱਥਕ, ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਚੰਦਰਹਾਂਸ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਗੰਵਿਆਂ।

ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਕੇ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਚੀਨ ਨਾਲ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਸਵਾਰ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਅੱਜ ਮੁੱਖ ਲੇਖ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ 'ਨਹਿਰੂ ਤੇ ਮੈਨਨ! ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹਾਂ।'

27 ਅਕਤੂਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ 3 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਦੀਵਾਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ।

ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਸਰਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਸ਼ਰਬਤ ਖੂਨੇ ਮੁਸਫਾ ਅਤੇ ਅਰਕ ਦਾ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਲਈ ਪਤਾ ਕਰਨ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਕੋਲ ਤਾ ਬਰੋਜ਼ਾ, ਛੋਟੀ ਇਲਾਇਚੀ ਤੇ ਚੰਦਨ ਦਾ ਅਰਕ ਬਣਦਿਆਂ ਹੀ ਇੱਕ ਵੱਜ ਗਿਆ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ 4 ਵਜੇ ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚਾ, ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ।

ਚੀਨ ਨਾਲ ਸਰਹੱਦੀ ਜੰਗ ਛਿੜੀ ਹੋਈ ਕਾਰਨ ਦੀਵਾਲੀ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ।

29 ਅਕਤੂਬਰ 1962

ਦਿੱਲੀ

ਸੇਠ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ

ਰਾਤ ਰਿਵਾੜੀ ਹੀ, ਸਾਡਾ ਰੇਲ ਡੱਬਾ ਖਲੋਤਾ ਰਿਹਾ। 6-30 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਤੱਕ ਜਦੋਂ ਅਸਾਂ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਮਸਾਂ ਰਿਵਾੜੀਓਂ ਚੱਲੇ। ਮਹਾਵੀਰ ਕੱਥਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ

ਸੀ। 10-30 ਵਜੇ ਅਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਮਹਾਵੀਰ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਮੈਂ ਸੇਠ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਕੋਠੀ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਜਮਾਂ ਸੀ। 'ਪ੍ਰੀਤਮ' ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਸੀ, ਪਰ ਸਰੀਰ ਉੱਕਾ ਨਿਤਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੰਮੇ ਪਿਆਂ-ਪਿਆਂ ਹੀ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਰੋ ਪਏ। ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਦਾ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਸੱਲ ਹੈ। ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਇਹ ਹੈ। ਮੈਂ ਧੀਰਜ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੋਲ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਮੇਰਾ ਬਿੰਦ ਲਈ ਵੀ ਦੂਰ ਜਾਣ ਤੇ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਸੇਠ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਪਰਕਾਸ਼ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੁਰੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੰਘ, ਸੇਠ ਜੀ ਦੇ ਲੜਕੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਸਨੇਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਇਕ ਨਿੱਘੇ ਮੈਂਬਰ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ (ਸੇਠ ਜੀ ਦਾ ਸਾਲਾ) ਵੀ ਏਥੇ ਹੀ ਸੀ। ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਮਿਲੇ ਸਾਂ, ਸਮਾਜ ਉੱਨਤੀ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ।

ਅੱਜ 5 ਤੋਂ 6 ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਫ਼ਦਰਜੰਗ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਸੀ। ਉਹ ਜਲੰਧਰੋਂ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਆਮੀ ਸੇਠ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟ ਸਰੀਰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੌਣੇ 6 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 4 ਸੀਟਾਂ ਵਾਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਉਤਰੇ। ਨਾਲ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਤੇ ਸੰਤ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਸਭ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗੇ। ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਉਤਾਂਹ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ, ਫੇਰ ਅੱਖ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਏਥੋਂ ਕਾਰ 'ਤੇ ਬੈਠ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਲਈ ਤੁਰੇ। ਪਰ ਰਾਹ ਵਿਚ ਵਲਿੰਗਡਨ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਸ੍ਰ: ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ, ਪਰ ਕੱਲੇ ਹੀ ਗਏ। ਹਾਂ, ਸੇਠ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਹੀ ਲਿਆ।

ਅਸੀਂ ਵੀ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੁਪਹਿਰੇ ਮਿਲੇ ਸਾਂ। ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀ ਐਮ. ਪੀ. ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਬਹੁਤ ਗੂੜ੍ਹ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਅਤੇ ਸਿਆਮ ਲੈ ਗਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਚੋਰੀਂ ਹੀ ਹਸਪਤਾਲੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਸਪਤਾਲ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਭਾਲਦੇ ਰਹੇ। ਡਾ: ਖੋਸਲਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਇਹ ਚਾਰਜ ਵਿਚ ਸੀ, ਕਾਫੀ ਔਖਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੇਠ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਸੇਠ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਸ੍ਰ: ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ ਵਿਚ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਰਹੇ।

30 ਅਕਤੂਬਰ 1962

ਦਿੱਲੀ

ਰਾਤੀਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ, ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਮਸਤਾਨਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮੰਡੀ ਵਾਲੇ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ।

8 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੇ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਫਲਾਇੰਗ ਕਲੱਬ, ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਹੀ ਡਾਲਟਨਗੰਜ ਲਈ ਉੱਡ ਗਏ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੇਠ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਾਸ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਏਥੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਸੰਤ ਮੰਗਲ

ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ, ਚਿਰੋਕਣੇ ਮਿੱਤਰ ਆ ਮਿਲੇ।

'ਪ੍ਰੀਤਮ' ਪ੍ਰੀਤਮ

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸੇਠ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਤੋਂ ਭਿੱਜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਦਾ ਲਈ। ਇਹਨਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ 5 ਵਜੇ ਹੀ ਬੈਂਕੋਕ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਫੜਨਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਕਹਿਕੇ ਤੁਰ ਆਉਣ ਬਾਅਦ ਸੇਠ ਹੁਰਾਂ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਤੇ 50/- ਰੁਪੈ ਦਾ ਨੋਟ ਫੜਾ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਖ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਰੁਪੈ ਬਾਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਸੋਚਦਾ। ਬਿਮਾਰ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਮਿਲਣ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਬਣਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੇਂਦਿਆਂ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੋ ਪਏ। ਮੇਰੇ ਇਨਕਾਰ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਿਆ। ਸੇਠ ਜੀ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਵੀ ਏਸੇ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤੇ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਪਾਸ ਹਰੀ ਨਗਰ ਆ ਗਏ। ਸ਼ਰਮ ਸਿੰਘ ਮਨਧੀਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਏਥੇ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਹੁਣ ਵੱਲ ਸੀ ਪਰ ਘਰ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਸੋਗੀ ਜਿਹੀ ਸੀ। ਦੁੱਧ ਪੀ ਡਬਲ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸੌਂ ਗਏ।

ਪਰਸਪਰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਖ਼ੂਬ ਹੋਈਆਂ। ਪਰ ਰਾਤੀਂ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਮੱਛਰਾਂ ਨੇ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿੱਤਾ।

5 ਨਵੰਬਰ 1962

ਵਾਪਸੀ

ਸਵੇਰੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਦੀ ਬੱਸ ਸਰਸੇ ਲਈ ਫੜਨ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਲੜਕਾ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਬਹਾ ਜ਼ਖੀਰਾ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਇਕ ਕਾਰ ਲੰਘੀ ਜੁ ਪੈਟਰੋਲ ਪੰਪ 'ਤੇ ਰੁਕ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਕਾਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੌੜ ਕੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਨਿੱਤਨੇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਸ਼ਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਮੈਂ ਸਾਮਾਨ ਲੈ ਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਬੈਠਾ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪ ਕਾਰ ਡਰਾਈਵ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ੍ਰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ. ਸਰਸਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਮੈਂ, ਸੰਤ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ 10-50 ਦਿਨੇ ਸਰਸੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ।

ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਰਸਿਓਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਤੱਕ ਦਾ ਰਾਹ ਬਰਸਾਤਾਂ ਕਾਰਨ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਸੋ ਜੀਪ ਲੈ ਕੇ 1-15 ਵਜੇ ਤੱਕ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਅੱਪੜ ਗਏ।

5 ਨਵੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀਓਂ ਆ ਕੇ ਜ਼ੁਕਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਫੇਰ ਵੀ ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾਤ ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਗਿਆ। 6-7 ਹੋਰ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਥੇ ਬੰਦ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲੀ ਦੀ ਪੂਰਬੀ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੱਟ ਬਾਰੇ ਫੜ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਸਿੰਘ ਮਨੋਬਲ ਕਰਕੇ ਤਗੜੇ ਹੀ ਹਨ।

7 ਨਵੰਬਰ 1962

ਸਰਸਾ

ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਜੇ ਮੈਂ ਸਰਸੇ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੀਪ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਸੋ ਮੈਂ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨੰਬਰਦਾਰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਨਾਲ ਬੈਠਕੇ ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚਿਆ।

ਏਥੇ ਸ੍ਰ: ਤੇਗਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨੂੰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰ: ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਬੁਢੀ ਮਾੜੀ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਿਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਏਹ ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਲਈ ਤਾਰੀਖ਼ਾਂ ਲੈਣ ਆਏ ਸਨ। ਪਰ ਅਨ੍ਹੇਰਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਅਫ਼ਸਰ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਨਾ ਆਇਆ। ਸਭ ਵਾਰ ਫ਼ੰਡ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਵਾਰ ਫ਼ੰਡ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਪੈਸੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੈਸੇ ਜਬਰੀ ਵੀ ਭਰਨੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ, ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਵੀ ਕੁਝ ਲੋਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਫ਼ਸਰਸ਼ਾਹੀ ਨਜਾਇਜ਼ ਭਾਰ ਪਾਣੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਆਪਣਾ ਰਸੂਖ਼ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਣ ਲਈ।

8 ਨਵੰਬਰ 1962

ਸਰਸਾ

ਮੈਂ 10-00 ਵਜੇ ਸ੍ਰ: ਤੇਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਸਰਸਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੈ। ਕੇਲਿਆਂ ਦੀ ਦਰਜਨ ਲੈ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਸਿਪਾਹੀ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਜੇਲ੍ਹ ਕੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਵਟਾਣੋਂ ਨਾ ਰਹੇ। ਡਿਪਟੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਭੁੱਖਿਆਂ ਵਾਂਗ ਥੈਲੇ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਲਏ।

3 ਵਜੇ ਤੱਕ ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਮੁੜ ਆਇਆ।

ਅੱਜ ਸ਼ਾਮੀਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੇਰੇ ਡੇਰੇ ਆਏ। ਬੈਠੇ। ਡਾਕ ਵੇਖਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਇਕ ਤਾਰ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ ਨੂੰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਵਲੋਂ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਲਈ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਕੋਟਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰਵਾਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਤ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਨੂੰ ਵੀ ਖੜਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਜੋ ਕਿ ਸਤਿਜੁਗ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਕੰਮ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਮੈਂ ਪਰਸੋਂ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ।

20 ਨਵੰਬਰ 1962

ਪੰਜਾਵਾ

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸਾਡੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੇਡੀਓ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰਾਂ ਨਾਲ ਡਾਢੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ- ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖ਼ਬਰਾ ਅੱਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹਨ। ਚੀਨੀ ਪੇਸ਼ਕਦਮੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਗ਼ਮ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਰ ਅੱਜ ਦਾ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਿ ਚੀਨ ਇਕਤਰਫ਼ਾ ਜੰਗਬੰਦੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਨ ਸੌਖੀ ਹੋਈ।

21 ਨਵੰਬਰ 1962
ਪੰਜਾਵਾ

ਚੀਨ ਵਲੋਂ ਜੰਗਬੰਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚੈਨ ਆਇਆ।

25 ਨਵੰਬਰ 1962
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਵਾਂਢ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਅੱਜ ਫਿਰ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਗਏ।

ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ (ਬੁਢੀ ਮਾੜ੍ਹੀ) ਹੁਰੀਂ ਮਿਲੇ। ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚੋਂ ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਬਾਰੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕੇ।

27 ਨਵੰਬਰ 1962
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਬਹੁਤ ਰਹੀ। ਮੇਰੀ ਜਗਹ ਸਵਾਰੀ, ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਰੇਕ ਲਈ ਆਕਰਸ਼ਣ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨਾਂ ਤੇ ਕੁਛ ਵਿਹਲਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ-ਪਰਚਾਊ ਅੱਡਾ ਹੈ।

ਰਾਤੀਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸੀ। 7 ਤੋਂ 10-30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਭਾ ਵਲੋਂ 11-00 ਰੁਪਏ ਡੀਫੈਂਸ ਫ਼ੰਡ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਹਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਵੇ, ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ ਫੇਰ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ। ਕੁਝ ਬੇਪਰਵਾਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਚੰਦੇ ਉਗਰਾਹੇ ਗਏ। ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇ।

1 ਦਸੰਬਰ 1962
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹਰ ਪਲ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 3 ਕੁ ਵਜੇ ਹੀ ਜੀਪ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰਸਿਓਂ ਲੈ ਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਤੀਂ 7-30 ਵਜੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ਜੁੜ ਗਏ ਤੇ ਸਭ ਨੇ ਹਾਰਦਿਕ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰੇਕ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਲੋੜ ਦੀ ਮਨੋਰੰਜਕ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਬੜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਮੁੜੇ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਕਵੀ ਜੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਜੇ ਏਨਾ ਕੁ ਨਾ ਬੁਲਾਂਦੇ ਤਾਂ ਜਾਣਾ ਅੱਜ ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦਿਓ-ਜਾਓ ਹੁਣ। ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਚੀਨ ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੇ ਜੰਗਬੰਦੀ ਤੇ ਹੋਰ ਰਾਜਸੀ ਹਲਚਲਾਂ ਦਾ ਚਰਚਾ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਏਥੇ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ 'ਤਿਆਗ ਦੀ ਭਾਵਨਾ' 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਮੇਰਾ ਲੇਖ, ਮੈਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਸੁਣਾਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਲੇਖ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਦੱਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਚੋਣ

ਵਿਚ ਸੁਰਜੀਤ ਵਿਰੋਧੀ ਗਰੁੱਪ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਕਾ: ਮਲਹੋਤਰਾ ਸਕੱਤਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਕੁਛ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸੰਤ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਾਤ ਦਾ ਬਤੰਗੜ ਤੇ ਅਣਸੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਂਨ ਵਿਚ ਲਾਸਾਨੀ ਹੈ।

ਆਨੰਦ ਭਰੇ ਵਾਤਵਰਣ ਵਿਚ 1 ਵਜੇ ਇਹ ਸਭਾ ਵਿਸਰਜਤ ਹੋਈ।

2 ਦਸੰਬਰ 1962
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਕੂਲ ਗਏ। ਏਥੇ ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਤੇ ਲੈਕਚਰ ਦਿਵਾਕੇ ਮੁੜ ਕੁਝ ਆਪ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਸਵਾਲ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉੱਤਰ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ।

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਵਿਅਸਤ ਰਹੇ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਸੀਬ ਹੋਏ।

ਲਾਇਬਰੇਰੀ ?

12 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੇਰੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਆਓ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲਈਏ, ਫਿਰ ਕਹੋਗੇ ਕੁਛ ਪੁੱਛਿਆ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ 'ਕਾਹਦੀ' ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਲਈ ਥਾਂ ਚੁਣਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਓ ਨੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਲਿਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ: ਮੇਰਾ ਕਮਰਾ ਢਾਹ ਕੇ ਪੱਕਾ ਬਣਵਾਓ, ਅੱਗੇ ਵਰਾਂਡਾ ਬਣਵਾ ਦਿਓ। ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਮਰਾ ਪਾ ਕੇ ਏਥੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ। ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਰਹੇਗੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿਆਂਗਾ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਬਾਗ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਹਾਤੇ ਨੂੰ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਉਸਾਰ ਕੇ ਬਦਲ ਦਿਓ।

ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ

ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਭਖ਼ਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ ਪਰ ਅੱਜ ਉਹ ਕੁਝ ਨਿਕਟੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਵਿਚ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ : ਨਿਕਲ ਜਾਓ ਕੋਠੀਓਂ। ਤੁਸੀਂ ਮਿਲਨੀਆਂ ਕਰਦੇ ਓ ? ਬਾਹਰ ਲੋਕ ਸਾਡੀ ਸ਼ੋਭਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਖ਼ਰਚੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਜੀ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਫਸਣ ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਾਓ ਚਲੇ ਜਾਓ।

3 ਦਸੰਬਰ 1962
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਲੁਆਕੇ, ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗ ਲਈ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਜ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੈਠੇ। ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮੁਕਤ ਕੰਠ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਘਟਨਾ ਸੁਣਾਈ:

ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਭਾਈ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਕੀ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਚਬੜ-ਚਬੜ ਲਾਈ ਹੋਈ ਜੇ। ਕਰ ਲਓ ਖਾਂ ਗੱਲ ਜਿਹੜੀ ਅੱਜ ਕਰਨੀ ਜੇ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ: ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ, ਹੋਰ ਕੀ ਆਂਹਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਕਬੂਲ ਸੇਵਕ ਹੋ। ..... ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਵਰਗ ਸਿਧਾਰ ਗਏ ਤਾਂ ਓਸੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਰੋਜ਼ ਦੋ ਵਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਇਆ ਕਰਨ। ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਤੱਕ ਨਾਲ ਗਈ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਪਾਸ ਰੱਖਦਿਆਂ ਵੀ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹੋ ਦਿਨ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾਇਆ। ਕਿਹਾ : ਮੈਂ ਭਾਈ ਜੀ ਅੱਜ ਵੀ ਲਾਹੌਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਮਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਸਮਝੋ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕੁਛ ਸੁਣ ਮੈਨੂੰ ਹਾਰਦਿਕ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦਾ ਕਾਇਲ ਸਾਂ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਸਿਖ਼ਰ ਸੀ।

ਰਾਤੀਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ-ਕਮ-ਡਰਾਈਵਰ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਉਥੇ ਸਾਰੀ ਆਈ ਡਾਕ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖਵਾਣ ਲਈ ਬੈਠੇ ਮਿਲੇ। 8-15 ਦਾ ਵਕਤ ਸੀ। ਏਥੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਤਫ਼ਾਕ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਇਹ ਅੱਡਾ ਮੈਂ ਡੇਢ ਸਾਲ ਤੋਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਪਰ ਐਤਕਾਂ ਫ਼ਸਲ ਵਗੈਰਾ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਕੇ 13 ਏਕੜ ਜਗਹ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਲਈ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਫਲਾਈਂਗ ਕਲੱਬ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ।

ਮੇਰੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਕਿ ਕੀ ਆਪਣਾ ਜਹਾਜ਼ ਵੀ ਕੋਈ ਖ਼ਰੀਦਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ : ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਹਾਜ਼ ਵੀ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈਏ।

ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਪਰੈਸ ਦੀ ਮਜਬੂਤੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮੈਂ ਏਥੇ ਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ।

4 ਦਸੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਬਾਅਦ 7-30 ਵਜੇ ਪ੍ਰੈਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦਾ ਖ਼ੂਬ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ ਪਰ ਪ੍ਰੈਸ ਵਾਲੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਾਸਤੇ ਦੋ ਕੁ ਵਾਰ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਗਏ।

ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਕਹਿਓ ਨੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੱਲ੍ਹ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਨਗਰ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

5 ਦਸੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਰਾਤੀਂ ਅਨ੍ਹੇਰੀ ਚੱਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਦੀ ਵਾ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ। ਬੜੀ ਠੰਢ ਹੋ ਗਈ। ਲੋਕੀਂ ਠੱਕੇ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਅੱਜ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮਾਈ ਸਰਗੋਧਣ, ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੇ ਵੱਲ ਸੀ।

ਬਾਹਰ ਦਾ ਠੱਕਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਰੋਕ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ 11 ਵਜੇ ਤੋਂ 1 ਵਜੇ ਤੱਕ ਮੈਂ ਵੀ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਏਥੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਸਰਪੰਚ ਸ੍ਰ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸਰਧਾ ਸਿੰਘ ਨਕੌੜਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰਕ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਸਰਧਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ 150 ਮਣ ਕਣਕ ਲੈ ਗਏ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਫੇਰ ਦਾਣੇ ਮੰਗਣ ਆ ਗਏ ਹੋ ਅਤੇ ਜੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਫੇਰ ਤਾਂ ਨਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰੌਲਾ ਪਵੇਗਾ? ਸੰਤ ਸਰਧਾ ਸਿੰਘ ਕੁਛ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ

ਏਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਸ੍ਰ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਰੀਟਾਇਰਡ ਐਸ. ਪੀ. ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਬਖਸ਼ਸ਼, ਸਿੱਖ ਦਾ ਕਰਤੱਵ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਆਦਿ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਿਹਾ : ਜੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਰੋਕਾਂਗਾ? ਮੈਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕੱਲੇ ਨੂੰ ਗੜਵਾ ਫੜਕੇ ਤੁਰਨਾ ਪਵੇ ਮੈਂ ਮੰਗਣੀਆਂ ਮੁਕਲਾਵਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਰਚ ਜ਼ਰੂਰ ਰੋਕਾਂਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨਗੇ, ਮੈਨੂੰ ਸਫ਼ਲਤਾ ਮਿਲੇਗੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਵੇਖੀ।

6 ਦਸੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਮੇਂ, ਮਿਲਣੀ ਮੁਕਲਾਵੇ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਖ਼ਿਮਾ ਮੰਗੀ। ਅੱਜ 6 ਵਿਆਹ ਹੋਏ। ਕਰੀਬ 400 ਆਦਮੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। **ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ : ਮਿਲਣੀਆਂ, ਮੰਗਣੀਆਂ, ਮੁਕਲਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਓ। ਨਾਮਧਾਰੀਓ, ਨਾ ਪੁੱਠੇ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰੋ।**

ਰਾਤੀਂ 11 ਵਜੇ ਸੇਠ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੇਠ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਜੇ ਉਸਦੇ ਮਾਤਾ (ਬੀਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ) ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ, ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਦੇ ਫ਼ਿਕਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲ 'ਤੇ ਡੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ

ਰਾਤੀਂ ਕੋਠੀ ਅੰਦਰ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਹੋਈ।ਠਾਕੁਰ (ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ) ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਪੰ: ਮਹਾਦੇਉ ਕੱਥਕ ਗਾਏ, ਖ਼ੂਬ ਆਨੰਦ ਬਣਿਆ। ਗਾਉਣ-ਵਜਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਮੈਂ ਕੁਛ ਅਰਜ਼ਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ। "ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਡਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ।" ਮੈਂ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, "ਏਨਾ ਸਖ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।"

"ਕੀ ਕਰਾਂ, ਅਸੂਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਨੇੜੇ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ 'ਮਿਲਾਂ' ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਏਗਾ।" ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ।

7 ਦਸੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸੰਤ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਮਿਸਤਰੀ ਦੇ ਘਰ ਲੱਗੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 8-30 ਵਜੇ ਵਾਪਸ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਏ। 9 ਤੋਂ 11 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਵੀ ਸੁਣ ਕੇ ਆਨੰਦ ਲੁੱਟਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਨਿੱਜੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹਕ ਅਰਜ਼ਾਂ ਕਰਨ ਆਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਨਿਰਣਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ।

ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਸ੍ਰੀ ਮਨੀ ਰਾਮ ਬਾਗੜੀ, ਸ੍ਰੀ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਠਾਕਰ ਅਤੇ ਬਾੜੇ ਕੇ ਦੇ ਹੋਰ ਠਾਕਰ ਆਏ। ਮੇਰੇ ਡੇਰੇ ਹੀ ਉਤਰੇ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਚੇਅਰਮੈਨਸ਼ਿਪ ਲਈ ਮਨੀ ਰਾਮ ਬਾਗੜੀ ਨੂੰ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕੈਰੋਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਚੌਧਰੀ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਬਾਇੱਜ਼ਤ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਾਡੀ ਸਿੱਧੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਇ।

ਸ੍ਰ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਇਹ ਗਰੁੱਪ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਹਰ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੜੇ ਖਾਨੇ ਦਾ ਠਾਕਰ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਨੀਲਾਮੀ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ 1,00,000 ਰੁਪੈਆ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਛਾਤੀ ਡਾਹੀ ਸੀ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਕੇ ਮਨੀ ਰਾਮ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਗਏ। ਬਾਤਚੀਤ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਸੀ।

ਅੱਜ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਸ਼ਾਮੀਂ ਨਿੱਤਨੇਮ ਪਿੱਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੌਂਹੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਉੱਠ ਖਲੋਤਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦ੍ਰਵਿਤ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਕੁਛ ਸੇਵਾ ਲਾ ਕੇ, ਪਾਸ ਹੀ ਬੈਠਾ ਲਿਆ।

9 ਦਸੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਸੰਤ ਨਗਰੀਆਂ ਤੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਿਮਰਸ਼ ਲਈ ਬੈਠੇ। ਫਿਰ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਸ੍ਰ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬਗੀਚੇ ਵਿਚ ਟਹਿਲਦਿਆਂ ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਬਿਤਾਇਆ।

ਦੁਪਹਿਰੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਇਕ ਲੇਖ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਕਿਹਾ

ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਬੈਠਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਆਖਿਆ। ਫਰ ਦੁਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਣਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੇਖ ਸੁਣਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਸੁਝਾਉ ਦਿੱਤੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੁਸਕਰਾਏ : ਸੂਬੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਕਾਨੂੰਨਨ ਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਣ।

10 ਦਸੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਆਂ ਦੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਆਏ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਰਾਤ ਦੇ ਏਥੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਤੇ 3-30 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਦੌਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋਏ। ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਰੁਕ ਗਏ। ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਉਪਰੰਤ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋੜਦੇ, ਮੁਸਕਾਂਦੇ ਪਲ ਭਰ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਨੇਤਰ ਭਰ ਕੇ ਤੱਕ, ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਜਾਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਸਭ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖਸ਼ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਵਾਰ ਲਗਾਤਾਰ ਨੌਂ ਦਿਨ ਏਥੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਬੜੇ ਕਰੜੇ।

15 ਦਸੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਵੱਡੇ ਠਾਕੁਰ (ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ) ਜੀ ਨਾਲ ਸਿਆਮ (ਥਾਈਲੈਂਡ) ਨੂੰ ਫਲਾਈ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਇਕੋ ਸੇਵਕ ਨਾਲ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਜਾਣਾ ਨੈਸ਼ਨਲ ਡੀਫ਼ੈਂਸ ਫ਼ੰਡ ਲਈ ਰਕਮ ਉਗਰਾਹੁਣ ਲਈ ਹੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਬਣੀ ਬਿਪਤਾ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸੇਠ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਦੇ ਨਾਲ ਗਿਆ ਹੈ।

24 ਦਸੰਬਰ 1962

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮੁਨੀਮ ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਬੈਠਾ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਿਛਲੇ 30-40 ਸਾਲ ਤੋਂ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮਾਹਰ ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਸਿਆਣਾ ਹੈ।

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਏਸ ਦੱਸਿਆ : ਇਕ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ-ਘਬਰਾਓ ਨਾ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਧੀਆ ਸਟੱਡ ਬਣਵਾ ਕੇ ਦਿਆਂਗਾ। ਮੁਨੀਮ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰੱਜ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ।

30 ਦਸੰਬਰ 1962

ਕੰਨਿਆ ਦਾ ਜਨਮ

ਸੰਤ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ **ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ 27 ਦਸੰਬਰ ਸ਼ਾਮ ਦੇ 7 ਵਜੇ ਇਕ ਕੰਨਿਆ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ।** ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤੀ ਜਨਜੀਵਨ ਵਿਚ ਲੜਕੀ ਦੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ਮਹਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਪਰ ਏਥੇ ਤਾਂ 17 ਸਾਲਾ ਵਿਵਾਹਿਤ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਦਾ ਆਗਮਨ ਸੀ, ਸੁ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਬੜ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਸੀ।

3 ਜਨਵਰੀ 1964

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 9 ਦਸੰਬਰ 1963 ਦੇ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 21 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਆ ਗਏ ਅਤੇ 29 ਦਸੰਬਰ 1963 ਤੱਕ ਏਥੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਸ ਵਾਰ ਇਹ ਸਫ਼ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੇਵਕ ਤੋਂ, ਇਕੱਲਿਆਂ ਹੀ ਕੀਤਾ।

5 ਜਨਵਰੀ 1964

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਮੌਸਮ ਬੜਾ ਠੰਢਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਪੰਚਾਇਤ ਚੋਣਾਂ ਕਾਰਨ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਗਰਮੀ ਆ ਗਈ। ਅਸਮਾਨ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬਰਸਾਤੀ ਰਿਹਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਚੋਣ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਮੈਂਬਰ ਤੇ ਸਰਪੰਚੀ ਸਰਬਸੰਪਤੀ ਨਾਲ ਲਏ ਜਣ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ, ਪੰਚਾਇਤ ਚੋਣ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਬੰਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚਾੜ੍ਹੇ।

—ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਕਮੇਟੀ-ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਹਾਰ ਹੋਈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਉਸਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ।

—ਨਕੌੜੇ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿੱਥੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਥਿੜਕ-ਥਿੜਕਾਉ ਤੋਂ ਸਫ਼ਲ ਹੋਈ।

—ਕਰੀਵਾਲਾ ਵਿਚ ਥਿੜਕਾਉ ਜਾਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਸੰਤ ਨਗਰੀਆਂ ਨੇ ਪੰਚਾਇਤ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਨਾਂ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪੰਚਾਇਤ ਬਣਵਾ ਲਈ। ਪੰਚਾਇਤ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਏਥੇ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਸਰਪੰਚ ਥਾਪਿਆ।

—ਦਮਦਮੇ ਵਿਚ ਚੋਣ ਭਾਵੇਂ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਸਫ਼ਲ ਪੰਚਾਇਤ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹੀ ਹੋਏ।

—ਕਰੀਵਾਲਾ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਚੋਣ 9 ਜਨਵਰੀ 1964 ਨੂੰ ਹੋਵੇਗੀ।

—ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵੀ, ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਤਿਆਗ ਨਾਲ ਚੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਈ।

10 ਜਨਵਰੀ 1964

ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਚੋਣ

ਰਾਤੀਂ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਚੋਣ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਮਾਸਟਰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ) ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਹਮਰਾਹੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾਕਟਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ, ਸਹਾਇਕ ਸਕੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸਾਜਨ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਬਲਬੀਰ ਢਿੱਲੋਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਰਾਮਪੁਰੀ ਮੈਂਬਰ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਕਮੇਟੀ ਬਣੇ। ਖਜੂਰ ਪਾਰਟੀ ਹੋਈ।

ਬਸੰਤ ਅਤੇ ਹੋਲੇ ਦੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰਾਂ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਅੱਜ

ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਮੇਰਾ ਸੁਣਕੇ ਸਲਾਹਿਆ ਗਿਆ, 11-30 ਵਜੇ ਰਾਤੀਂ ਮੀਟਿੰਗ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ।

23 ਜਨਵਰੀ 1964

ਸੰਤ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਐਲਨਾਬਾਦੀ ਪੱਕੀ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਐਲਨਾਬਾਦ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸਮੇਂ ਆਵਾਂ।

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿੱਲੀਓਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ। ਏਧਰ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਰਸੇ ਜੀਪ ਮੰਗਾ ਘੱਲੀ ਹੈ, ਅੱਜ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਉਣ ਲਈ।

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆ ਗਏ, ਮਿਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿਚ ਜੋਮੋ ਕਨਿਆਟਾ ਨਾਲ ਖਿੱਚੀਆਂ ਫ਼ੋਟੋ ਵਿਖਾ ਕੇ ਓਥੋਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ।

ਐਲਨਾਬਾਦ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ

ਰਾਤੀਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਤ ਸਭਾ ਦੇ ਕਵੀ ਜਨ ਐਲਨਾਬਾਦ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਸ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਉੱਦਮ ਸੰਤ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਬਰਾਦਰੀ ਰੁੱਸੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੰਤ ਤਰਲੋਕ ਚੰਗੇ ਧਨੀ ਮਾਨੀ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਮਿਹਨਤੀ ਹਨ, ਉਦਾਰ ਹਨ—ਹਰ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ 'ਤੇ ਹਰੇਕ ਕਵੀ ਨੂੰ 2 ਤੋਂ 5 ਰੁਪੈ ਤੱਕ ਹੌਂਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚੱਕੀ, ਰੇਲ-ਚੱਕੀ ਤੇ ਹੋਰ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ। ਨਵੀਂ ਪੱਕੀ ਮਕਾਨ ਉਸਾਰੀ ਕੁਝ ਹੁਣੇ ਹੀ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਸਮਾਗਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦਾ। ਜੇ, ਕਰ ਬਹਿਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ।

ਅੱਜ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਹੀ ਸਕੱਤਰ ਸਾਂ। ਰਾਤੀਂ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਹੋਇਆ।

24 ਜਨਵਰੀ 1964

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਤੀਂ 9 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਐਲਨਾਬਾਦ ਤੋਂ 11ਨੂੰ ਵਜੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ 2 ਵਜੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਲ ਆਪ ਨੇ ਨਿਵਾਜਿਆ। ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਫੇਰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' (ਨਾਮਧਰੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ) ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਦਿਲ-ਪ੍ਰਚਾਵਾ ਵੀ ਹੋਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਅਮਰੂਦ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ, ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਸੁਆਦ ਲੱਗਣ, ਮੈਂ ਕਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਣ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੱਖ ਕੇ ਵੇਖਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਤੁਸਾਂ ਮਾਣਿਆ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

25 ਜਨਵਰੀ 1964

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਨ ਕਾਰ ਪਾਸ ਖਲੋਤਿਆਂ ਆਪਣੇ ਇਕ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਆਪ ਐਡਰੈਸ ਲਿਖ ਅਤੇ ਗੂੰਦ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕਰਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਇੰਜ ਆਖ ਕੇ ਕੀਤਾ : ਮੈਂ ਕਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਖੇਚਲ

ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

26 ਜਨਵਰੀ 1964

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 12 ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਪੰਚਾਂ ਅਤੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਦਸਤਖ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਠੀਆਂ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ 29 ਜਨਵਰੀ ਠੀਕ 10 ਵਜੇ ਕੋਠੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਿਨ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਆਗਿਆ ਦਾ ਬਖੁਸ਼ੀ ਪਾਲਨ ਕੀਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਜੋਮੋ ਕਨਿਆਟਾ (ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਕੀਨੀਆ, ਅਫ਼ਰੀਕਾ) ਵਲੋਂ ਆਪ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਪੱਤਰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਨੂੰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ : ਘਰੇ ਮੌਜ ਲਓ, ਸਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਸ੍ਰੀ ਸੂਰਜ ਭਾਨ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਹੰਸ ਰਾਜ ਸ਼ਰਮਾ ਆਦਿ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ।

ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਨਵਾਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਰਸਿਓਂ ਬਦਲ ਕੇ ਇਥੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਵੀ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਹੈ।

ਰਾਤੀਂ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਪਟਿਆਲਿਓਂ ਆਇਆ: ਅਖੇ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬੁਲਾ ਘੱਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਕੱਲ੍ਹ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ।

27 ਜਨਵਰੀ 1964

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਵੇਰ ਦੇ ਹਿਸਾਰ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਥੇ ਸ੍ਰ: ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਸਨ। ਸ਼ਾਮ ਦੇ 6 ਵੱਜ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਪਰਤੇ।

ਮੈਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ (ਕਵੀ) 29-1-64 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਅਰੰਭ ਹੋ ਰਹੀ 'ਦੇਸ਼ ਕੀ ਪੁਕਾਰ' ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਾਂ। ਸੋ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਸਫ਼ਰ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਬੀਤਣਗੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮੈਂ 2 ਫ਼ਰਵਰੀ 64 ਤੱਕ ਹੀ ਵਾਪਸ ਮੁੜਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਬਸੰਤ ਦਾ ਮੇਲਾ ਵੀ ਹੈ।

28 ਜਨਵਰੀ 1964

ਹਾਦਸਾ

ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਅੱਜ ਤੁਰਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੱਲ੍ਹ ਜਦੋਂ ਹਿਸਾਰੋਂ ਪਰਤ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 62 ਮਾਡਲ ਦੀ ਸ਼ਿਵਰਲੈਟ ਨਾਲ ਇਕ ਸਾਈਕਲ ਸਵਾਰ ਦੀ ਟੱਕਰ ਹੋ ਗਈ। ਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖ਼ੁਦ ਡਰਾਈਵ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਈਕਲ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਚਾਣ ਦੀ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਉਹ ਰੌਂਗ ਸਾਈਡ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਰਹਿਕੇ ਅਚਾਨਕ ਮੋਟਰ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਿਆ। ਐਨ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਜਬਰਦਸਤ ਬਰੇਕ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਬਚ ਗਿਆ ਪਰ ਉਦਾ

ਸਾਈਕਲ ਬੋਨਟ 'ਤੇ ਵੱਜ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਤੇ ਜਾ ਟਕਰਾਇਆ। ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਤਰੇੜਿਆ ਗਿਆ। ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਰੀਵਾਲਾ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ।

ਦਿੱਲੀ

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਮਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਰਸੇ ਮਿਲਕੇ 1 ਵਜੇ ਦੀ ਬੱਸ ਲੈ ਕੇ ਰਾਤੀਂ 8 ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਜੀ ਘਰ ਜਨਤਾ ਕਾਲੋਨੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਡਾਢੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਬਿਸਤਰੇ 'ਚ ਪਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਨੇ ਖਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਅਸਲੀ ਮੋਹ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਉਸੇ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦਾ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਧਰਮਸਾਲਾ ਪਹਾੜਗੰਜ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆਉਣ, ਤਾਂ ਮਾਰਕੀਟ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਦੇ ਹੈ, ਉਥੇ ਦਿੱਲੀ ਕਮੇਟੀ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹਿਆ।

29 ਜਨਵਰੀ 1964

ਦਿੱਲੀ

ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਵੀ 19 ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਆ ਕੇ ਮਿਲੇ, ਜਿੱਥੇ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ 'ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਫੁੱਲ' ਅਤੇ 'ਅਸਲੀ ਦੋਸ਼ੀ' ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੂਰੀ ਵਾਲੇ ਮਾਨਾਵਾਲੀਏ ਹੁਰਾਂ 'ਤੇ ਲਿਖੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਨੇ 'ਚੱਕਰਦੂਤ' (ਹਫ਼ਤੇਵਾਰ) ਲਈ ਮੇਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਮੰਗੀਆਂ।

ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਨੇ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਵੱਲੋਂ 'ਚੱਕਰਦੂਤ' ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਮੱਦਦ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਪਿਆਰ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਗਦੇ ਹਨ।

'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੇ ਦਫ਼ਤਰੋਂ ਹੋ ਕੇ ਰਾਤ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਪਾਸ ਰਿਹਾ।

ਮੈਂ 29 ਅਗਸਤ ਦੀ ਜਿਸ ਚਿੱਤਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਲਈ ਆਇਆ ਸਾਂ, ਉਹ ਲੱਗੀ ਹੀ ਨਹੀਂ-ਅਗਾਂਹ ਇੱਕ ਮਾਰਚ 'ਤੇ ਜਾ ਪਈ ਹੈ।

30 ਜਨਵਰੀ 1964

ਦਿੱਲੀ

ਮੇਰਾ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦਾ ਇਕੱਠਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ ਹੀ ਦਿਨ ਲੰਘਿਆ। ਇਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰ: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਨੂਰ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਅਮਰੀਕੀ ਇਨਫ਼ਰਮੇਸ਼ਨ ਆਫ਼ਿਸ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਉਹ ਵੀ ਬੜੀ ਚਾਹ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਏ।

ਰਾਤੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਸੇਠ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਪ੍ਰੀਤਮ' ਦੀ ਕੋਠੀ ਵਿਖੇ ਠਹਿਰੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਬਾਰੇ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ, ਮਨਧੀਰ ਅਤੇ ਡਾ: ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ 5-7 ਗੱਲਾਂ ਉਚੇਚੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ। ਗੱਲਾਂ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਜਾਂ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨਾਲ :

1. 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੇ 10 ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਖ਼ਰਚਾ ਕਰਕੇ, ਹੁਣ ਮੁਫ਼ਤ

ਪਰਚਾ ਭੇਜੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਗਾਹਕਾਂ ਵਲੋਂ ਆਈ ਰਕਮ ਖ਼ਰਚ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।
ਫ਼ੈਸਲਾ : ਹੁਣ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਇਹਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ।

2. ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਸਾਡੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ ਤੇ ਛਾਪਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
ਫ਼ੈਸਲਾ : ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਟਾਈਪ ਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਹੋਰ ਖ਼ਰੀਦ ਲਓ। ਡਾਕਟਰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ 5000 ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮੰਗੇ ਜੁ ਤੁਰੰਤ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ।
3. 1 ਤੋਂ 19 ਨਵੰਬਰ 63 ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਤਨਖ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਖ਼ਰਚ ਕੌਣ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੁਣ, ਤੇ ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਵੀ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਚਲਾਂਦੇ ਰਹੇ ?
ਫ਼ੈਸਲਾ :ਕਿਉਂਕਿ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਪਾਸ ਦੇਣ ਲੈਣ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਖ਼ਰਚ ਵੀ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਉਠਾਣਾ ਪਵੇਗਾ।
4. ਬੈਂਕ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਅੱਗੇ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਰਕਮ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਡਾ: ਜੀ ਬੈਂਕ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਤੱਕ ਦੂਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਕਮ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਡਾ: ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ (ਕਰੀਵਾਲਾ), ਸ੍ਰ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਵਡਾਣੀਆਂ (ਕਰੀਵਾਲਾ) ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ ਸਨ। ਧਿਰਾਂ ਸਨ : ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਤੇ ਐਸ. ਐਸ. ਮਨਧੀਰ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ, ਦੂਜੀ ਧਿਰ : ਡਾਕਟਰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ।

ਝਗੜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਦਿੱਲੀ ਕਮੇਟੀ ਵਾਲੇ ਇਸਨੂੰ ਪੰਥਕ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

31 ਜਨਵਰੀ 1964
ਦਿੱਲੀ

'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਬਾਰੇ ਦੁਬਾਰਾ ਮੀਟਿੰਗ ਦੁਪਹਿਰੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਫ਼ੈਸਲੇ 'ਤੇ ਨਾ ਅੱਪੜੀ।

ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ, ਐਸ. ਐਸ. ਮਨਧੀਰ, ਮੈਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨਾਲ ਚਿੱਤਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ 'ਦੇਸ਼ ਕੀ ਪੁਕਾਰ' ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਸੁਭੱਦਰਾ ਜੋਸ਼ੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਗਏ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆ ਗੱਲਬਾਤਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਾਰੇ ਹੋਈਆਂ। ਸੁਭੱਦਰਾ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਗਲੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਦੀ 3 ਮਾਰਚ 1964 ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ।

1 ਫ਼ਰਵਰੀ 1964
ਦਿੱਲੀ

ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ

ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ 7 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ। ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਸ੍ਰੀ

ਰਾਜਿੰਦਰ ਵਰਮਾ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਬ੍ਰਾਡਕਾਸਟਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਫ਼ਿਲਮਕਾਰੀ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਦੋਹਾਂ—ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਤੇ ਮੈਂ—ਅੱਧੇ ਮਿੰਟ ਦੀ ਐਕਟਿੰਗ ਕੀਤੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ।

ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਫਿਰ ਪੱਛੜਕੇ ਪਹੁੰਚਾ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹੁੰਚਾ। ਸ੍ਰ: ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ 'ਚਮਕ' ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭਾਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੂਰਬੀ ਸਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਆਪਣੇ ਕਥਨ ਵਿਚ। ਮੈਥੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ (ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਖ਼ੁਰਾਕ) ਸ੍ਰ: ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਤਹਿਰੀਕ ਬਾਰੇ ਚੰਦ ਮਿੰਟ ਲਏ। ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਮਾਗਮ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੀ।

ਰਾਤੀਂ ਮੈਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸ੍ਰ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਚੀਫ਼ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਹੁਰਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ (ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਮਨਧੀਰ) ਪ੍ਰੈਸ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਟਾਈਪ ਕੇਸ ਆਦਿਕ ਕੱਲ੍ਹ ਐਤਵਾਰ ਹੀ ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਲੈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਫੇਰ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਆ ਗਏ।

ਰਾਤ ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਕੋਲ ਸੁੱਤਾ ਜਿਥੇ 12 ਵਜੇ ਰਾਤੀਂ ਠੇਕੇਦਾਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਮੱਲ੍ਹਵਾਲੀ ਤੇ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆ ਜਗਾਇਆ। ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਪਹਿਲੀ ਮੋਟਰੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਲਈ ਤੁਰਨ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਪ੍ਰੈਸ ਉਠਾ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

3 ਫ਼ਰਵਰੀ 1964
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਜ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੋ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਹੈ। ਠਾਕਰਾਂ ਵੱਡਿਆਂ (ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਤੇ ਛੋਟਿਆਂ (ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਨਿਕਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਛੋਟੇ ਇਸ ਦੇ ਚੰਗੁਲ ਵਿਚ ਆਏ, 10 ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਢਾਲ ਹਨ। ਅਜੇ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਉੱਘੜੀਆਂ। ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਈ ਹੈ।

ਡਾਂਸਿੰਗ ਗਰਲ (ਘੋੜੀ) ਦੀ ਬੱਚੀ ਜੁ 40-50 ਹਜ਼ਾਰ ਤੱਕ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਟਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਬੰਬਈ ਜਾ ਕੇ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਈ, ਮਰ ਗਈ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕਾਫੀ ਉਦਾਰ ਹਨ। ਉਜੜੇ-ਥੁੜ੍ਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਣ-ਮਣ, ਦੋ-ਦੋ ਮਣ ਕਣਕ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਨੇ।

ਦਸਮ ਅਤੇ ਆਦਿ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਵਾਣ ਦਾ ਵੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਨੇ।

5 ਫ਼ਰਵਰੀ 1964
ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਅੱਜ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਠਾਕਰ ਜੀ ਤੇ ਮਾਧੋ ਜੀ (ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਹ ਕੋਠੀ ਦੇ ਅੰਦਰਵਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਠਾਕਰ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਤਾਂ ਹੁਣ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਮਾਧੋ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ। ਉਂਜ ਮਾਤਾ ਦਾ ਮੋੜਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਇਕ ਟੱਕ ਬੈਠਿਆਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਅੱਜ 15 ਕੁ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮਾਧੋ ਜੀ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵੀ ਲਾਂਭੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਘਬਰਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਅਸਰ ਨ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਚਾਲੂ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਤੇ ਵਰਨੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

6 ਫ਼ਰਵਰੀ 1964

ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆ ਗਏ। ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਮੇਂ ਇਕ ਪੀਪਾ ਦੇਸੀ ਘਿਉ ਦਾ ਹਵਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਉਪਰੰਤ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਆਜ ਨਾ ਲਿਆ ਕਰਨ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਿਆਜ ਦਰ 5 ਰੁਪੈ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਪੀਪੇ ਘਿਉ ਦਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਆਈ ਸੰਗਤ ਨੇ ਰੱਜ-ਰੱਜ ਛਕਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੇ ਪੁੰਨ ਕਾਰਜ ਨਾਲ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਬੱਦਲ ਨੇ ਢੱਕ ਲਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਪੈ ਰਿਹਾ, ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੈ।

ਸੰਤ ਨਗਰੀਆਂ ਨੇ ਕੱਲ੍ਹ ਜੱਗ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਾਲੇ ਅੱਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਲੜਕਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ, ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰ: ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਰ 'ਤੇ ਆਏ।

7 ਫ਼ਰਵਰੀ 1964

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਹਵਨ, ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਹੋਇਆ। ਪੰਜ ਸੇਰ ਘਿਉ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖ਼ਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨਸੂਬਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁ ਮੀਂਹ ਪੈ ਸਕੇ।

ਮੈਂ ਅੱਜ 'ਮਰਦਾਨਾ ਮੁੜ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ' ਹਾਸ ਲੇਖ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਸ਼ਾਮੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਪਣ ਚੇਤੇ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਤੇ ਉਹ 15-15 ਦਿਨ ਇਕੋ ਕਹਾਣੀ, ਜਾਮਣਾਂ ਥੱਲੇ ਬੈਠੇ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਕਲਪਨਾ ਮੇਰੀ ਤੇਜ਼ ਸੀ, ਸਰੋਤਾ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗਾ ਕਿਨ ਹੋਣੈਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਕਰੀਵਾਲੇ ਜਾ, ਹੋਲੇ ਮੇਲੇ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਆਏ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹੋਲੇ ਮੇਲੇ ਕਰੀਵਾਲੇ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਾ ਖਰੜਾ ਸੁਣਾਇਆ।

ਉਂਜ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਏਥੇ ਆਏ ਹੋਣ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰਾਤੀਂ ਸੰਗੀਤ ਦਰਬਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਪਰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ 9 ਤੋਂ 11 ਤੱਕ ਗੈਰਿਜ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਵੀ ਆਨੰਦ ਲੁੱਟਿਆ।

ਮੈਂ ਅੱਜ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ 'ਕੋਠੀ ਬੋਲ ਉੱਠੀ'। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ।

9 ਫ਼ਰਵਰੀ 1964

ਜੀਵਨ ਨਗਰ

ਅੱਜ ਵੀ ਏਥੇ ਹਵਨ ਹੋਇਆ। ਰਾਤ ਤੋਂ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਬੂੰਦਾਂ-ਬਾਂਦੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਨਜ਼ਰ ਪੈਣ ਲੱਗੇ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੀ ਫਿਰ ਝੜੀ ਲੱਗੀ ਰਹੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਏਥੇ ਹੀ ਹਨ। ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਨ ਦਾ ਵੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ।

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਦਿਆਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਸੀਮਾ ਸਮਝਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੰਮਾ ਚਿਰ ਚੱਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਰੀਬ 10 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਤੁਰ ਪਏ।

14 ਫ਼ਰਵਰੀ 1968

ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਘਰੋਗੇ ਜਾਂ ਮਿੱਤਰਚਾਰੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀਆਂ ਰੌਆਂ ਦਾ ਆਵਾ-ਗਮਨ ਰੁਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਮਕਰ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਧੀਆ ਮਨੁੱਖ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਤਕੜਾ ਦਿਲ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਠੰਢੇ, ਜਾਂ ਤਣਾਉ ਭਰੇ ਨਰਕੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਵੱਲ ਵਧਦਾ ਹੈ।

22 ਫ਼ਰਵਰੀ 1964

ਦਿੱਲੀ

ਸੇਠ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਸਾਰ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਬੁਲਾਵੇ 'ਤੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਾ। ਰਾਤੀਂ 8-30 ਵਜੇ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਪਾਸ 19 ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਅੱਪੜ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਉਹ ਗੱਦ-ਗੱਦ ਹੋ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੈਸ ਪਹਾੜ ਗੰਜ ਤੋਂ ਚੁਕਵਾ ਲਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਘਰ ਆ ਲਾਇਆ ਹੈ।

-0-

ਦੂਸਰਾ ਚਰਨ

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ 'ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ' ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਚਰਨ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਸੰਗਤ ਦੇ ਅਵਸਰ ਮੁੜ ਨਿਰੰਤਰ ਮਿਲਣ ਲੱਗੇ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਪੈੜਾਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਕਾਰਜ ਦਾ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ।

ਦੋਹਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਵਿੱਥ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਹੈ।

8 ਜੁਲਾਈ 1977
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਇਕ ਅਧੂਰਾ ਦਿਨ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਮਾਲੂਮ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਏਥੇ, ਸੁਆਗਤ, ਸਮਾਰੋਹ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੋਟਨ-ਪੋਟਣ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਸੀ। ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਵਿਚਲੇ ਹੇਠਲੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬੰਸਰੀ ਵਾਦਕ ਹਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਚੌਰਸੀਆ ਦੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਬੰਸਰੀ ਵਜਾਉਣੀ ਸੀ। ਦਿਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਲਾਕਾਰ ਜੁੜੇ : ਮਹਿਤਾ ਸਾਹਿਬ, ਉਸਤਾਦ ਸ੍ਰ: ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਤਾਰ ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਵਾਲੇ, ਸ੍ਰੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਸਨ; ਉਸਤਾਦ ਵਲਾਇਤ ਖਾਂ ਦੇ ਮਾਮੂ ਜਾਨ ਸ੍ਰੀ ਇਦੀਸ ਖਾਨ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਲਾਕਾਰ ਸਨ ਉਸਤਾਦ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਿਤਾਰ), ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਸਰੋਦ), ਸ੍ਰੀ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਠੇਕੇਦਾਰ ਮੇਲਾ ਸਿੰਘ ਜੱਬਲਪੁਰ ਆਦਿ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਰੋਤੇ : ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਠਾਕੁਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਠਾਕੁਰ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਦੋਨੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਬਜ਼ਾਦੇ), ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਆਦਿ।

ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ, ਅਹੀਰ ਭੈਰਉਂ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਬਲਾ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਭੈਰਉਂ ਦੀਆਂ ਵਿਲੰਬਤ, ਮੱਧ ਤੇ ਦ੍ਰੁੱਤ ਲੈਆਂ ਵਿਚ ਧੁਨਾਂ ਵਜਾਈਆਂ। ਅੰਤ ਉਤੇ ਇਕ ਭੈਰਵੀ ਦੀ ਧੁਨ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਸਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਇਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸਾਰੰਗ ਵਿਚ 'ਪੱਤੀਆਂ ਨਾ ਭੇਜ ਬਾਲਮ' ਠੁਮਰੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਠੁਮਰੀ ਉਸ ਭੈਰਵ ਦੀ ਵੀ ਸੁਣਾਈ : 'ਬਾਬਲ ਮੇਰੇ ਨਹੀਅਰ ਛੂਟਿਓ ਜਾਇ।' ਕੇਵਲ ਅਸਥਾਈ ਨੂੰ ਕਈ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਗੰਵਿਆ।

ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ

6 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਵਿਚ ਹੀ ਦੂਜੀ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਏਥੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ (13) ਤੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ (11) ਨੂੰ ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਆਸਾਵਾਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸਿਖਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਇਆ। ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ 'ਸੋਰਠਿ ਤਾਮਿ ਸੁਹਾਵਣੀ' ਨੂੰ ਰਾਗ ਦੇਸ ਦੁਆਰਾ ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ।

ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ:

ਸੋਰਠਿ ਤਾਮਿ ਸੁਹਾਵਣੀ ਜਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਢੰਢੋਲੇ।

ਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਮਨਾਵੈ ਆਪਣਾ ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਬੋਲੇ।
ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮਿ ਕਸਾਈ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਹਰਿ ਰਤੀ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਚੋਲੇ।
ਹਰਿ ਜੈਸਾ ਪੁਰਖੁ ਨ ਲਭਈ ਸਭੁ ਦੇਖਿਆ ਜਗਤੁ ਮੈ ਟੋਲੇ।
ਗੁਰਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਮਨੁ ਅਨਤ ਨ ਕਾਹੂ ਡੋਲੇ।
ਜਨ ਨਾਨਕੁ ਹਰਿ ਕਾ ਦਾਸੁ ਹੈ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਗੋਲ ਗੋਲੇ।

(ਪੰਨਾ 682, ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: 4)

ਇਸ ਮੌਕੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤੇ ਸਨ : ਠਾਕੁਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਠਾਕੁਰ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ, ਸੇਠ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ: ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗੁਲਾਟੀ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਤਾਂ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੀ ਸਨ।

ਅਨੇਕ ਰੰਜਨੀ

ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਹਫੀਜ਼ੁਲਾ ਖਾਂ ਦੀ ਵਾਰ ਆਈ। ਕਲਾਕਾਰ ਨੇ ਸੁਰ ਹੋਈ ਸਾਰੰਗੀ ਉੱਤੇ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਗਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ, ਨਾਮ ਵਲੋਂ 'ਅਨੇਕ ਰੰਜਨੀ' ਰਾਗਣੀ ਸੁਣਾ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਹੋਰ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਮਸ਼ਕੂਰ ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਪੂਰੀਆ ਕਲਿਆਣ ਦੇ ਸੁਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਤੇਜ਼ ਤਾਨਾਂ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਸਰਗਮਾਂ ਨੇ ਠੱਠ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤੀ।

ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀ ਸੀ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਦੱਸੀ।

ਸੰਤ ਸੁਖਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਆਰਚੀਟੈਕਟ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਭਜਨ ਪੁੱਛ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਮਾਰਗ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ।

ਇਹ ਸਭਾ 9 ਵਜੇ ਰਾਤੀਂ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਲੋਂ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਸਨ ਵਾਸਤੇ 450/- ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ ਦੇ ਸੇਠ-ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿਵਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਸ: ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਤਾਰ ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਵਾਲੇ ਮੌਜੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਇਕ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦਾ ਟੋਟਕਾ ਸੁਣਾਇਆ। ਬੰਦੇ ਹਸਨ (ਪਿਤਾ) : ਕੀ ਮਤਲਬ ਬੰਦੇ ਹੱਸਣ ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਰੋਣ? ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਸਨ (ਪੁੱਤਰ) : ਮਤਲਬ ਕਿ ਜੀਉਂਦੇ ਤਾਂ ਹੱਸਣ ਪਰ ਮੁਰਦੇ ਰੋਣ। ਪਿਤਾ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕਿੱਡੀ ਦਿਲਚਸਪ ਵਿਆਖਿਆ।

ਸਭ ਛੁੱਟੀਆਂ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ, ਸਰਸਾ) ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਮੰਨਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਕਈ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਬੜੀਆਂ ਅਦਭੁੱਤ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਅਗਾਊਂ ਸੂਚਨਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ

ਹੋਣਹਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ : ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਕਰਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਸ ਕਾਰਜ ਬਾਰੇ ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੈ?

ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਨਹੀਂ, ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ: 'ਉਸ' ਲਈ ਸਭ ਛੁੱਟੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ 'ਉਹ' ਕਰੇ, ਤਿਵੇਂ ਠੀਕ ਹੈ।

ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਮਹੱਤ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਾਲੋਨੀ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਸੁਣੀ। ਮੈਂ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਕੋਠੀ 10 ਵਜੇ ਪਹੁੰਚਾ। ਮੇਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ **(ਬਿਹਾਰ) ਦੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਏਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਈ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਪਰ ਏਥੇ ਕਵੀ ਹੁਰਾਂ ਵਰਗੇ ਵੀ ਹਨ ਜੁ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮੁਸੀਬਤ ਨੂੰ ਵੀ ਟਿੱਚ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਸਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।**

ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਲਈ ਸਨੇਹ

ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਅੱਜ ਸ਼ਾਮੀਂ 4 ਵਜੇ ਅਮਜਦ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਸਰੋਦ ਸੁਣਾਨ। ਤੇਰਾ ਵੀ ਤੁਆਰਫ਼ ਕਰਵਾਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪਰ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਅੱਜ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਆਮਦ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ। ਉਸਤਾਦ ਦੀ ਬਜਾਇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਮੋਹਨ ਦੀ ਤਬਲਾ-ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਰਾਗ ਦੇਸ ਵਿਚ ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਧੁਨ ਸੁਣਾਈ ਜੁ ਅੱਜ ਹੀ ਆਪਣੇ ਉਸਤਾਦ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ।

ਇਹ ਸਭਾ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ ਦੇ ਇਕ ਨਿੱਜੀ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸੀ। ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਜਾਣਕਾਰ ਹੀ ਕੋਲ ਸਨ। 4 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਇਕ ਫੁੱਲ-ਮਾਲਾ ਤੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਹੱਥੀ ਕੁਝ ਨਕਦ, ਇਕ ਫ਼ਲਾਂ ਦਾ ਟੋਕਰਾ, 5 ਕਿੱਲੋ ਦੇਸੀ ਘਿਓ, ਇਕ ਕਿੱਲੋ ਬਾਦਾਮ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਦੇ ਘਰ ਭਿਜਵਾਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਤੀਜੇ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ: ਆਪ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਲੜਕਾ ਜਨਮੇ। ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਸ਼ਾਗਿਰਦ) ਨੇ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਸਾਮਾਨ ਲਈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਆਖਿਆ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਨੀ, ਲੜਕਾ ਹੋਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜੀ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਵੀ ਕਰਾਵਾਂਗੇ। ਅੱਗੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਰਜ਼ਾ। ਹੁਇ ਹੈ ਸੋਇ ਜੁ ਰਾਮ ਰਚ ਰਾਖਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ 6 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਅਟਕਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ,

ਰਾਜਨ ਸਾਜਨ ਮਿਸ਼ਰਾ ਬੰਧੂਆਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਜਚਦੇ ਕੌਣ ਹਨ

ਜ਼ਿਕਰ ਚੱਲਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਕਲਾਮੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਜਚਦੇ। ਅਸਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਤਾਂ ਉਹ ਹਨ ਜੁ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਕੁੱਝ ਬੂੰਦਾਂ-ਬਾਂਦੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਅਸਮਾਨ ਠੰਢੇ ਬੱਦਲਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਲੈਅ ਤਾਰ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ

ਸ਼ਾਮੀਂ ਕੁਛ ਛਕਣ ਛਕਾਣ ਉਪਰੰਤ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ ਤੇ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਲੈਅ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਦੱਸਣ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਵਿਕਟ ਲੈਅ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਪਣ ਤੋਲਣ ਲਈ ਇਕ ਮਸ਼ੀਨ ਆ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਮਿਸਤਰੀ (ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸੂਬਾ ਦਿੱਲੀ) ਤੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਮਸ਼ੀਨ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਜੁ ਗ੍ਰਾਮੋਫ਼ੋਨ ਉੱਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਤਰਾਂ ਦਾ ਡਾਇਲ ਫਿੱਟ ਕਰਕੇ ਸਮ ਅ-ਸਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਉਹੋ ਮਸ਼ੀਨ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਲੜਕੇ) ਆ ਗਏ। ਇਸ ਤੇ ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦਾ ਡਾਇਲ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਲੈਅ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਮੁੜ ਸੰਗੀਤ

7-30 ਵਜੇ ਰਾਤੀਂ ਰਾਜਨ ਸਾਜਨ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੇ ਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਰਸਾਤੀ ਮੌਸਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੁਘੜ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਭਲਾ ਮੇਘ ਜਾਂ ਮਲ੍ਹਾਰ ਗਾਉਣਾ ਕਿਵੇਂ ਭੁੱਲਦੇ ? ਮਿਸ਼ਰਾ ਬੰਧੂਆਂ ਨੇ ਮੀਆਂ ਦੀ ਮਲ੍ਹਾਰ ਵਿਚ 'ਆਲ ਰੀ ਬਰਖਾ ਰੁਤ ਆਈ.....' ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ : ਰਾਜਨ ਦੀਆਂ ਮੁਦਰਾਵਾਂ ਤੱਕਣੀਆਂ। ਕਦੀ ਕ੍ਰਿਤਗਯਤਾ, ਕਦੀ ਤਰਲਾ, ਕਦੀ ਬਿਰਹਾ, ਕਦੀ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਕਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਪ੍ਰਗਟਾਂਦੀ ਮੁਦਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕਰੇਗੀ।

ਇਕ ਹੋਰ ਖਿਆਲ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ : 'ਮਿਹਰਵਾ ਬੂਦਰੀਆਂ ਬਰਸਾਈ।' ਤਬਲੇ 'ਤੇ ਸੰਗਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਦੀਸ ਖਾਨ। ਸ਼ਹਿਦ ਗੁੱਧੇ ਸੁਰਾਂ ਨਾਲ ਗਮਕਾਂ, ਖਿੱਚਾਂ, ਮੀਂਡਾਂ, ਜਮਜਮਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਹੜਾ ਆ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪੂਰਵਕ ਸੁਣਦੇ, ਖ਼ਾਸ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਉਠਾ ਕੇ ਜਾਂ 'ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ' ਕਹਿ ਕੇ ਦਾਦ ਦਿੰਦੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਅੱਖੀਆਂ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਤੱਕਣੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ।

ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ :

ਅਸਥਾਈ : ਆਲੀ ਬੂੰਦਰੀਆਂ ਬਰਸਾਈਂ ਮਿਹਰਵਾ ਬਰਸਨ ਲਾਗੇ।

ਅੰਤਰਾ : ਚਲਤ ਪਵਨ ਸਨਨਸਨ ਸ ਨ ਸ ਨ ਨ.....
ਮੋਰਵਾ ਚਹੁੰ ਦਿਸ ਬੋਲਨ ਲਾਗੇ
ਕੋਇਲ ਕੂਕ ਹਰਤ ਮਨ

ਅਰੇ ਰੇ ਕਾਹੇ ਗਰਜਤ ਬਰਸਤ ਬਾਦਰਵਾ।

ਤਿੰਨ ਤਾਲ ਵਿਚ ਦ੍ਰੁਤ ਲੈਅ 'ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਾਂ ਨੱਚ ਉੱਠੀਆਂ : ਆਲੀ ਉਮਡ ਘਨ ਘੁਮਡ ਬਰਸੇ ....

ਅੰਤਰਾ : ਚਮਕ ਚਮਕ ਬਿਜੁਰੀਆ
ਦਮਕ ਦਮਕ ਦਮਕੇ ਦਾਮਨੀਆ
ਔਰ ਬੋਲੇ ਮੋਰਵਾ ਮਨ ਭਾਵਨ
ਗਲੇ ਲਗਾਵਨ, ਤਨ ਮਨ ਦਿਰ ਦਿਰ
ਤੀਆ ਹੀਆ, ਤੀਆ ਹੀਆ, ਤੀਆ ਹੀਆ।

ਦਰੁਤ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਬੰਦਸ਼ ਗਮਕ ਉੱਠੀ
ਮੁਰਦਾ ਮਨ ਭਾਵਨ

ਤੇ ਸੁਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਬਰਸਦੀ ਬਰਸਾਤ ਦੀ ਲੈ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋ ਉੱਠੀਆਂ।

ਮਿਸ਼ਰਾ ਬੰਧੂਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਾਹੀ ਸਰੋਤੇ ਅੱਗੇ ਵਿਛ-ਵਿਛ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਲਾ ਕੀ ਚਾਰਾ ਸੀ। ਆਪ ਅਰਜ਼ ਕਰਕੇ ਦੋ ਹੋਰ ਰੀਤਾਂ ਮੇਘ ਦੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ।

ਆਏ ਘੋਰ ਘਨਘੋਰ ਬਰਸਨ ਕੋ।
ਬਰਸਨ ਕੋ ਜੀਆ ਤਰਸਨ ਕੋ।

ਅੰਤ ਉੱਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫ਼ਰਮਾਇਸ਼ ਵੀ ਆ ਗਈ। ਇਹ ਰਾਗ ਖਮਾਜ ਵਿਚ:

ਨਿਰਮੋਹੀ ਕੈਸਾ ਜਾਦੂ ਡਾਰਾ।

8-30 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ, ਇਹ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ।

10 ਜੁਲਾਈ 1977
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ, ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਛੇਤੀ ਹੀ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਵਿਖੇ ਆਵਾਂ।

8-15 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਕੋਠੀ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਨਵੋਦਤ ਕਲਾਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਮਿਸ਼ਰਾ ਖਲੋਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਦ ਤਕ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਂਦੇ।

ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖਿਆ

9-00 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੇਠ ਤਿਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸਾਂ। **ਰਾਗ ਆਸਾਵਾਰੀ, ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਨਾਰਸੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੂੰ 'ਧਰ ਜੀਅਰੇ ਇਕ ਟੇਕ ਤੂ' ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਨ ਲੱਗੇ।**

ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ:

**ਧਰ ਜੀਅਰੇ ਇਕ ਟੇਕ ਤੂ ਲਾਹਿ ਬਿਡਾਨੀ ਆਸ।
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ਕਾਰਜੁ ਆਵੈ ਰਾਸਿ॥**

(ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: 5
ਆਦਿ ਗਰੰਥ, ਪੰਨਾ 257)

ਅਤੇ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੇ ਇਹੋ ਸ਼ਬਦ, ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੁਰਾਂ ਅਤੇ ਲੈਅ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ।

ਕਲਾ-ਸਹਾਇਤਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ: ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਤਬਲਚੀ ਹੈ?

"ਨਹੀਂ ਜੀ!' ਸੁਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਕਿ ਰਿਆਜ਼ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਲੈਅ ਤਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ।

ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੇਠ ਤਿਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਪਖਾਵਜ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇ। (ਤੁਰਤ ਐਕਸ਼ਨ)

ਜਦ ਮੇਘ ਦੀ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰਾਜਨ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਕਈ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ .... ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਦੇ ਢੋਡਾ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚੋਂ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਫ਼ੋਨ ਦੁਆਰਾ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਸਨੂੰ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ: ਤੂੰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਰਾਜਨ ਸਾਜਨ ਨਾਲ ਰਿਆਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਤਬਲੇ 'ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਤੇਰੀ ਹੋ ਜਾਇਗੀ, ਤੇਰੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬੜੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਰਾਜਨ-ਸਾਜਨ ਪਾਸ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਖ਼ਰਚਾ ਮੈਂ ਦਿਆਂਗਾ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਮਾਪਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮਨ ਮਾਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਫਿਰ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਬਲੇ ਉਤੇ ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਦੱਸੇ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕਢਵਾਏ।

ਏਥੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਨੂੰ ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਬਦ-ਬੰਦਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਈ ਤਿਹਾਇਆਂ, ਹਰ ਵਾਰ ਨਵੀਆਂ ਘੜ ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ।

ਕੁਛ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੈ

ਸੰਗੀਤ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਇਹ ਵੀ ਕੰਮ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਵਿਹਲਾ ਇਕ ਪਲ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਚਲੋ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਰੰਗਤ ਕਰ ਦੇਈਏ।

ਬਾਘਾ ਪਰਿਵਾਰ

10-30 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਬੈਠਣ-ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਏ। ਵਿਛੇ ਮੰਜੇ ਪਰ ਬੈਠੇ। ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸੱਜਣ ਸਨ। ਸਭ ਨੇ ਉੱਠਕੇ ਸੁਆਗਤ ਕਤਿਾ ਤੇ ਫਿਰ ਕੱਲੇ-ਕੱਲੇ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦੇ ਇਕ ਵਿਆਕਤੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਬਾਘਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਨਾਮਧਾਰਨ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬਾਘਾ ਦੇ ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਦੇ ਘਰ ਸ੍ਰ: ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੜਕੀ ਹੈ।

ਏਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਇਕ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਜਿਸਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਕੋਈ ਸਮਾਜ ਮਰਿਆਦਾ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਲਈ ਵਿਦਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਤਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮੁਕਾ ਲਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ : ਗ਼ਲਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਪੋਰਟ ਨਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸਮਾਜਕ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਨਾ ਵਧਣ। ਕਸੂਤੇਪਣ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਕੋਈ ਕਰੇ ਹੀ ਨਾ ਜੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇਕੋ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਗ਼ਲਤ ਆਦਮੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥ ਦੀ ਆਸ ਨਾ ਰੱਖਣ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਸੈਂਟਰ

ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਸੈਂਟਰ ਵਿਖੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਕਰੋਗ ਬਾਗ ਦੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰੋਡ 'ਤੇ ਇਹ ਸੈਂਟਰ ਸਥਾਪਤ ਹੈ। ਤਮਾਮ ਕਾਰਿੰਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਆਏ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੂੜੀਦਾਰ ਸੁੱਥਣਾਂ ਪਹਿਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਛੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਸੈਕਟਰਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ।

ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵਲੋਂ ਇਕ ਨਾਈਲੋਨ ਦੇ ਕੰਬਲ ਉੱਤੇ ਨਕਦੀ ਰੱਖ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਗਿਆ।

ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਾੜ੍ਹੀਆਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਧਾਰੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਤਜ਼ਿਮਾਂ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ : ਨੀਲੇ ਕੱਪੜੇ, ਨੀਲੀਆਂ ਸਾੜ੍ਹੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਰੱਖੋ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਵਿਚੋਂ ਆਖਿਆ : ਇੰਜ ਤਾਂ ਗਾਹਕ ਦੂਜੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੁਰੰਤ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ : ਫਿਰ ਤਾਂ ਸਿਗਰਟਾਂ ਲਈ ਵੀ ਦੂਜੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਨਿਰ-ਉੱਤਰਾਂ ਸਰੀਰਾਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਨੀਲੇ ਰੰਗੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਤੇ ਸਮਝੀ।

12 ਜੁਲਾਈ 1977

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ, ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਢੋਡਾ ਦੁਆਰਾ 11-7-77 ਨੂੰ ਰਾਤੀਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਦੁਆਰਾ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਅੱਜ

ਮੈਂ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨਜ਼ਾਮੁਦੀਨ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਫਲਾਇੰਗ ਮੇਲ ਜਾ ਫੜੀ ਅਤੇ ਰਾਤੀਂ 7 ਵਜੇ ਤੱਕ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਭਰਪੂਰ ਸੁਆਦ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ। ਸੁਖਾਵੇਂ ਸਾਥ ਕਾਰਨ ਸਫ਼ਰ ਨਿੱਬੜਦਿਆਂ ਪਤਾ ਈ ਨਾ ਲੱਗਾ।

13 ਜੁਲਾਈ 1977

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਅ ਨਾਲ ਹੀ ਆਮ ਕਰਕੇ ਰਾਗੀਆਂ ਵਲੋਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੀਵਾਨ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਰਾਗ ਸਿੱਖਦੇ ਤੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਲਗਾਂਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਗੁਟਕਿਆਂ ਉਪਰੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਕੰਠੋਂ ਪਾਠ ਸੁਣ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੰਤਰ ਬਲ ਵੱਡਾ?

8-30 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਨੇਹੀ ਸ਼ਾਹਪੁਰੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਜੁੜ ਬੈਠੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਅਸਚਰਜਤਾ ਦੀ ਥਾਹ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪਿੰਡ ਬੁੰਬਾਂ, ਤਹਿਸੀਲ ਸਮਰਾਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਆਦਿ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਅੱਗ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤਿੰਨ ਬੀੜਾਂ ਜਲ ਜਾਣ ਪਿੱਛੇ ਕੀ ਰਾਜ਼ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਚੌਥੀ ਵਾਰ ਧਰੀ ਗਈ ਬੀੜ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਤਰ ਜਾਂ ਯੱਗ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਅਗਨੀ ਲੱਗਣੋਂ ਬਚਾਅ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਤੈਹ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ

8-45 ਵਜੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਟਮਕੌਦੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰ: ਬਿਅੰਤ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਪਾਇਲ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬੈਦਰ ਦਕੋਹਾ ਵਾਲੇ ਆਏ। 9-10 ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ। ਦੋਹਾਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭੇਟਾ ਧਰੇ।

ਸ੍ਰੀ ਬੈਦਰ ਨੇ ਜੇਬੋਂ ਨੀਲਾ ਰੁਮਾਲ ਕੱਢਿਆ ਸਿਰ ਕੱਜਣ ਵਾਸਤੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪੂਰਵਕ ਕਿਹਾ : ਸਿਰ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਰ ਨੀਲਾ ਰੁਮਾਲ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਨਾ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਦੁਹਾਂ ਸੱਜਣਾ ਉੱਤੇ ਨੀਲੇ-ਕਾਲੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਪੌਰਾਣਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸ੍ਰ: ਬਿਅੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਘੱਟ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸਦਕਾ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਬਚਨ ਕੀਤਾ।

ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਦੀ ਹਕੀਕਤ

9-45 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਕ ਬਿਧੀ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਸੱਜਣ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 5 ਜੂਨ 1977 ਨੂੰ ਬੁੰਬਾਂ ਵਿਚ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆਂ ਪਿਆਂ ਹੀ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ।

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਗਰੰਥੀ ਨੇ ਜਾਣ ਕੇ ਲਗਾਈ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬੇਧਿਆਨੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਅਚਰਜ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੀੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਹੇਠਲੇ ਰੁਮਾਲਾਂ ਨੂੰ ਆਂਚ ਨਹੀਂ ਛੁਹੀ। ਬੀੜ ਨੂੰ ਅਗਲੀ ਦੁਆਰਾ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਬੀੜ ਨੂੰ ਵਿਧੀਵਤ ਸਸਕਾਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਰਕਮ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਦੋ ਬੀੜਾਂ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਲੈ ਆਂਦੀਆਂ। 1 ਜੂਨ ਨੂੰ ਇਕ ਬੀੜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਗੁਰਦੁਆਰੇ, ਅੱਗ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗ ਗਈ। ਅੱਧ-ਜਲੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲੋਕਾਂ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਅੱਗ ਬੁਝਾਈ।

ਫਿਰ ਤੀਜੀ ਬੀੜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ 'ਤੇ ਕਰੜਾ ਪਹਿਰਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ 10 ਜੂਨ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ। ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰ ਤਦ ਤੱਕ ਅੱਧੀ ਬੀੜ ਦਾਹ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਪੰਚਾਇਤ ਬੁੰਬਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਗਨੀ ਦਾ ਨਾ ਸਰੋਤ ਲੱਭਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਪਰ ਪੰਚਾਇਤ ਮਿਲ ਕੇ ਪਿੰਡ ਬਾਠ ਦੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਆਦਰ ਪੂਰਵਕ ਬੁੰਬਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਉਸ ਸੱਜਣ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਢੰਗ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ ਅੱਗੋਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਅਗਨੀ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਉੱਥੇ ਆਦਿ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਨ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰੋਪੜ ਵਾਲੀ ਨਹਿਰ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਉੱਠੇ।

ਸਿੱਧੇ ਮਨ ਨਾਲ

ਏਥੇ ਖਲੋਤਿਆਂ ਹੀ ਇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਇਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ।

"ਨਹੀਂ, ਇਹ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ। ਜਾਂ ਤਾਂ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਯੋਗ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿਓ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਖੋ, ਮੈਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਾਂ।" ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ।

ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੋੜਵੀਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ : ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ, ਭੈਣ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਪੁੱਛਿਆ : ਜੇ ਨੌਕਰੀ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਰਵਿਸ ਟਰਨੀਮੇਟ ਹੋ ਜਾਵੇ? ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁੰਡਾ ਲੱਭੋ।

ਇਸ ਉਪਰੰਤ 10 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰੋਪੜ ਨਹਿਰ ਵਾਲੇ ਡੇਰੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਪ ਨਾਲ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆਦਮੀ ਵੀ ਨਹਿਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਏਥੇ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣਗੇ, ਕੁਝ ਅਰਾਮ ਫ਼ਰਮਾਣਗੇ। ਨਿੱਜੀ ਭਜਨ ਬਾਣੀ

ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਿੱਤਨੇਮ ਸਮੇਂ 3-30 ਜਾਂ 4 ਵਜੇ ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਗੇ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਦੀਵਾਨ

ਮੈਂ ਦਸ ਮਿੰਟ ਘੱਟ 4 ਵਜੇ ਹਰੀਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ, ਜਿੱਥੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਮੂਹਿਕ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਚੰਦ ਵਾਂਗ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਸਨ। ਕਰੀਬ ਦੋ ਸੌ ਇਸਤਰੀਆਂ ਪੁਰਸ਼ ਅਚਲ ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਕਾਕਾ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ ਆਦਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਭੀਮ ਪਲਾਸੀ, ਝੱਪ ਤਾਰਵਿਚ 'ਅਬ ਕਹੁ ਰਾਮ ਕਵਨ ਗਤਿ ਮੋਰੀ' ਸ਼ਬਦ ਗੰਵਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੱਬਲਪੁਰ ਨੇ ਤਬਲੇ 'ਤੇ ਸੰਗਤ ਕੀਤੀ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇਈਏ ਤਾਪ ਨੇ ਕੁਛ ਵਾਰੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਅਰਾਮ ਹੈ, ਪਰ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਰੜਕਦੀ ਹੈ।

14 ਜੁਲਾਈ 1977

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮੀਂ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਖਰੜਾ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਅੱਜ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਬਾਅਦ ਉਸ ਖਰੜੇ ਦਾ ਬਕਾਇਆ ਹਿੱਸਾ ਸੁਣਿਆ।

ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 9 ਕੁ ਵਜੇ ਨਹਿਰ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਉੱਚੇ ਲੰਮੇ ਤੇ ਸਾਧੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ। ਇਹ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਨੈਰੋਬੀ (ਕੀਨੀਆ) ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਂਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ : ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਦੀ ਛੱਤ ਬਿਨਾਂ ਥੰਮਿਆਂ ਤੋਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਆਏ ਹਨ। ਮਹੀਨਾ ਭਰ ਇਥੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਮੈਂ ਥਾਈਲੈਂਡ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਮਹੀਨਾ ਭਰ ਲਈ ਅੱਗੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਜਦੋਂ ਆਪਾਂ ਦਿੱਲੀ ਗਏ, ਕਵੀ ਜੀ ਦੇ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉੱਪਰਲੀ ਛੱਤ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਵੀ 4-5 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲਈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਤੁਸੀਂ ਬੰਗਲੌਰ ਚਲੇ ਜਾਇਓ। ਉਥੇ ਮਹਾਰਾਜ (ਬੀਰ ਸਿੰਘ) ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਖਰੜਾ ਸੁਣਾ ਲਿਓ। ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੰਗਲੌਰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਏ।

21 ਜੁਲਾਈ 1977

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ

ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਵੇਰੇ 7 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। 10 ਵਜੇ ਮੈਂ ਵੀ ਕੋਠੀ ਪੂਸਾ ਰੋਡ 11/10 ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਤਦ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਕੂਟਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਛਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਦੋ ਚਿੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਇਕ ਕਾਪੀ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦਿੰਦਿਆਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਇਹ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣਾ। ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਬੰਗਲੌਰ ਨਹੀਂ ਗਏ ?

ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਆਗਮਨ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਸੀ। ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ : ਹੁਣ ਜਲਦੀ ਜਾਓ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਮੇਰੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ, ਸ੍ਰ: ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਡਾਲਟਰ ਗੰਜ, ਸੰਤ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਫਗਵਾੜਾ, ਪੰ: ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬਾਲੀ ਨਗਰ, ਗਿਆਨੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ ਅਤੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸੰਤ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਵਾਲੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਠਾਕੁਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਆ ਗਏ।

ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਕੈਂਚੀਆਂ

ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ, ਜੋ ਏਸ਼ੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਨੈਰੋਬੀ ਵਿਚੋਂ, ਕੈਂਚੀਆਂ 'ਤੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਲਿਆਏ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਾਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਮਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਸੋ ਜਿਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਉੱਤੇ ਮੰਦਰ ਦੀ ਛੱਤ ਖਲੋਣੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੱਲੀ-ਕੱਲੀ ਕੈਂਚੀ 'ਤੇ ਕਾਫੀ ਖ਼ਰਚ ਆਵੇਗਾ।

ਦਰਸ਼ਨ ਹਿਤ ਬੈਠੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਨੂੰ ਮੁਖ਼ਾਤਿਬ ਹੁੰਦਿਆਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ (ਸਿਮ੍ਰਤੀ) ਮੰਦਰ ਦੀ ਛੱਤ ਕੈਂਚੀਆਂ ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਹੈ। ਸੋ ਜਿੰਨੀਆਂ ਕੈਂਚੀਆਂ ਪੈਣੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਨੀਆਂ ਹੀ ਕੁਝ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੀ ਲਾਉਣੀਆਂ ਹਨ। ਹੋਰ ਕਈ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਕ ਕੈਂਚੀ ਦਾ ਖ਼ਰਚਾ ਤੁਹਾਡੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੱਗਾ।

"ਸਤਿਬਚਨ ਜੀ" ਕਹਿ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ।

ਮਹਾਨ ਲੇਖਕ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ

ਏਥੇ ਬੈਠਿਆ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਮਿਲਾਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਨੰਬਰ ਮੇਲ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ : ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੀ.

ਜੀ. ਆਈ., ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਇ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਹਾਨ ਲੇਖਕ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਘਬਰਾਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਲੇਖਕ ਵਲੋਂ ਅਵੇਸਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਸ੍ਰ: ਬਾਦਲ ਨੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ।

ਸ੍ਰ: ਬਾਦਲ ਦਾ ਧਿਆਨ

ਪਰ ਸ੍ਰ: ਬਾਦਲ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਡੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੀ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ।

ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਵਿਚ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਪ 18-7-77 ਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਕਾਫੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਗੜਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸਿਹਤ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੀ. ਜੀ. ਆਈ. ਵਿਚ ਜਾਇਆ ਜਾਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਕਹਿਣਗੇ। ਪਰ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੰਦੇਹ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਬਾਦਲ ਮੰਨ ਜਾਣਗੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਦੂਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ : ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੰਨੇਗਾ। ਉਹ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਤੇ ਚੰਗੇ, ਚੰਗੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਦੇ ਲੇਖਕ ਹਨ।

ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਇਕ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਲਮ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਗਈ, ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ : ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਲੇਖਕ ਹਾਂ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨ ਦਿਆਂ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵੀ ਨਾਲ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਜੀ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਉਮਾ ਨੂੰ ਇਕ ਸੂਟ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਦੇ ਕੇ ਮਾਣ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ।

ਇਸ ਅਵਸਰ 'ਤੇ ਸ੍ਰ: ਜੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਲੜਕੇ ਸ੍ਰ: ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਸ੍ਰ: ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਆਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਤੀਂ 18-7-77 ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚੇ। 19 ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਰਹਿ 20 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਧਾਰੇ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦਿੱਲੀ ਹਨ।

ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦਾ ਚੱਕਰ

ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਇਕ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੀ ਰੋਗ ਹੈ, ਇਕਦਮ ਛਾਈਂ-ਮਾਈਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਤਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰ ਰੋਗ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏ। ਲੋਕ ਡਾਕਟਰਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ

ਨਵੇਂ ਰੋਗ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਮੁੜ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਣ ਗਿਆਂ ਕਈ ਮਰ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਪਾਸ ਜਾਣੋਂ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਹਟਦੇ। ..... ਭੂਤਾਂ-ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦਾ ਵਹਿਮ ਕਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕਰੋ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੀ : ਮੇਰੇ ਪੇਟ ਦੀ ਖ਼ਰਾਬੀ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਡਾਕਟਰ ਜਾਂ ਹਕੀਮ ਇਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦਵਾਈ ਕਾਰਗਰ ਜਾਪੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਦੋ-ਚਾਰ ਦਿਨ ਅਰਾਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਨਾ ਰੋਗ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ। ਸਿਹਤ ਬਹਾਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਰਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਬਣਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਵਧੇਰੇ ਕੁਦਰਤੀ ਜੀਵਨ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰੋ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਤੇ ਗਲ ਵਾਲੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਜੰਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਿਖਾਇਆ।

ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਆਦਿ ਗਰੰਥ

ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਛਪੇ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗਰੰਥ ਜੀ ਦੀਆ ਜਿਲਦਾਂ ਤਕਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਇਹ ਰਾਜਨ (ਮਿਸ਼ਰਾ ਬੰਧੂਆਂ 'ਚੋਂ ਵੱਡਾ) ਨੂੰ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਬਾਲ-ਬੋਧ ਵੀ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਰਾਜਨ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਫੇਰੀ ਸਮੇਂ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ, ਸੈਂਚੀਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹੋ ਸ਼ਬਦ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਪੰਨੇ 'ਚ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਰੱਖੀ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਹਿੰਦੀ ਬੀੜ ਦੀਆਂ ਸੈਂਚੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਮੰਗਵਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਖਾਂ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਰੋਦ ਵਾਦਕ) ਨੂੰ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਛਕ ਕੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਅਰਾਮ ਕਰਕੇ ਉੱਠੇ ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜੋੜੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨ-ਸਾਜਨ ਹੁਰੀਂ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਿਸ਼ਰਾ ਬੰਧੂਆਂ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਕੇ ਹਿੰਦੀ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸੈਂਚੀਆਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ-ਗੁਰਮੁਖੀ ਬਾਲ-ਬੋਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਕੱਢ ਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਜੁ ਪਿਛਲੀ ਫੇਰੀ ਸਮੇਂ ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ।

ਧਰ ਜੀਅਰੇ ਇਕ ਟੇਕ ਤੂ ਲਾਹਿ ਬਿਡਾਨੀ ਆਸ
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ਕਾਰਜੁ ਆਵੈ ਰਾਸਿ।

ਪੰ: ਜਸ ਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਗਾਇਕ ਪੰ: ਜਸਰਾਜ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੂਜੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ 1978 ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ 1500 ਰੁਪਏ ਸੇਵਾ ਫਲ

ਕਰਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹਿਕਾਇਆ ਕਿ ਦੂਜੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਰਕਮ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਨੇ ਹੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸੋ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਵੱਧ ਲੈ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਇਸ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਨਾ ਫੰਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਪੰਡਤ ਜਸਰਾਜ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕਲਾਕਾਰ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੇਰਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ।

ਪੰਡਤ ਜਸਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਫੰਕਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਦੁਆਰਾ ਬੇਨਤੀ ਕਰਵਾਈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਉਦਘਾਟਨ ਲਈ ਪਧਾਰੇ। ਫੰਕਸ਼ਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਵੀ ਮਾਇਆ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਇਕ-ਇਕ ਪੀਪਾ ਅਸ਼ੋਕਾ ਬਿਸਕੁਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ।

ਅੱਜ ਉਹੋ ਜਸਰਾਜ ਏਨੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਆਪ ਮੇਰੇ ਗਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਵਨ ਹਸਤ ਕਵਲ ਲਗਾਓ। ਇਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਖ਼ੁਸ਼ਕੀ ਨਾ ਆਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ, ਮਿਸ਼ਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਿੱਤਾ।

ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਸਨ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੁਰੰਤ ਫ਼ੋਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਾਈਕਲ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਸਨ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਸਨ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਟਿਕ ਕੇ 15 ਦਿਨ ਰਹੋ, ਉੱਥੇ ਮੈਂ ਆ ਕੇ 15 ਦਿਨ ਲਈ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਸੁਨਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਅਲੰਕਾਰ ਬੰਦਸ਼!

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ : ਕਦੇ ਜਤਨ ਕਰਾਂਗਾ।

ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਠੰਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ-ਸਾਜਨ ਨੂੰ ਸਾਢੇ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਰਾਗ ਸੋਰਠ ਦਾ ਸ਼ਬਦ, ਸੋਰਠਿ ਤਾਮਿ ਸੁਹਾਵਣੀ ਜਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਢੰਢੋਲੇ......ਸੋਰਠ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿਖਾਇਆ ਤੇ ਸਮਝਾਇਆ।

ਉਸਤਾਦ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੁਲਾਵਾ

ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਆ ਸਕਣ ਤਾਂ ਕੋਠੀ ਪਹੁੰਚਣ। ਫ਼ੋਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਹਸਪਤਾਲ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਸੁਬਾ ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਘਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਤੇ ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਜਨਮੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇਣ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਰਾਤੀਂ ਨੌਂ ਵਜੇ ਜਦੋਂ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਕੇ ਘਰ ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣੇ ਸਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਰੀਰਾਂ ਨਾਲ ਦੋ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਪੰਚਸ਼ੀਲ ਐਨਕਲੇਵ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਦੇ ਘਰ ਪਧਾਰੇ। ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਨਾਲ ਗਏ। ਬੀਬੀ ਸੁਬਾ ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਵਜਾਤ ਬੱਚੇ ਲਈ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਮੰਗੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸੁੱਖ-ਸਾਂਦ, ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਆਦਿ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁਛ-ਪੁਛਾ ਜਲਦੀ ਹੀ ਵਿਦਾ ਲੈ ਲਈ।

ਆਪ ਜੀ ਕੱਲ੍ਹ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕਰਨਗੇ।

ਮੈਂ 24-7-77 ਤੋਂ ਬੰਗਲੌਰ ਲਈ ਰੇਲ ਫੜ ਲਵਾਂਗਾ।

(24 ਜੁਲਾਈ ਦਾ ਬੰਗਲੌਰ ਗਿਆ 6 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਦਿੱਲੀ ਪਰਤਿਆ।)

20 ਅਗਸਤ 1977
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ 4-40 ਵਜੇ 'ਤੇ ਹੀ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਪਾਸ ਪਰੇਡ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਧਾ ਸਵਾਮੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੰਸਪਾਲ ਹੁਰਾਂ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਕੋਠੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਥਾਈਲੈਂਡ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤੀਂ 8 ਵਜੇ ਹਵਾਈ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਆਪ ਨੇ 18-8-77 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਉਤਰਨਾ ਸੀ।

ਸਦਾਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਾਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਧਾ ਸਵਾਮੀ ਬਾਬਤ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬੜੇ ਦਿਲ ਦੇ ਸਾਫ਼, ਹਿਰਦਿਓਂ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਜਾਂ 'ਤਾਈ ਜੀ' ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਨਿਕਲਦੇ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਸਨੇਹ ਨੂੰ ਹੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸੰਤ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਹਰਾਜ ਪਾਲਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਧਾ ਸਵਾਮੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸਦਾਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਉਚੇਚੇ ਬੰਬਈਓਂ ਹਵਾਈ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਆਏ ਸਨ।

ਉਧਰ, ਕਮਾਨੀ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੰ: ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਦਾ ਸੰਤੂਰ ਵਾਦਨ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਕਲਾਕਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਕਦਰਦਾਨ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪਰਸਪਰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਪਾਸ ਪਰੇਡ ਗਰਾਊਂਡ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਰਾਧਾ ਸਵਾਮੀ ਮਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੇਵਕ ਤੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੁਆਗਤ

ਲਈ ਅਗਾਊਂ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਕ ਦਰਜਨ ਚੋਣਵੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵੀ ਇਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਉਪਸਥਿਤ ਸਨ।

ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਸੰਤ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਟੈਂਟ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ ਨਿਜ਼ਾਮੁਦੀਨ ਔਲੀਆ ਦੇ ਗੱਦੀ-ਨਸ਼ੀਨ, ਪੀਰ ਨਿਜ਼ਾਮੀ, ਮਹਾਂ ਮੰਡਲੇਸ਼ਵਰ ਸ੍ਰੀ ਸਵਰਗ ਮੁਨੀ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਪੀ. ਆਦਿ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤ ਵਿਅਕਤੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਿੱਸ਼ ਗੋਰੇ ਵੀ ਉਥੇ ਬੈਠੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਮਤ-ਸੰਬੰਧਤ ਲਿਟਰੇਚਰ ਵੰਡਦੇ ਹੋਏ ਤੇ ਫ਼ੋਟੋ ਉਤਾਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ।

ਏਥੋਂ 6-15 ਵਜੇ ਸਭਾ ਮੰਡਪ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਟੇਜ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠ ਮਹਿਮਾਨ ਮੰਚ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਬੈਠਾਇਆ ਗਿਆ।

ਮੰਚ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ : ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਆਰੰਭ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਅਧਿਆਤਮਕ ਜਗਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਰਾਰ ਜੀ ਡੇਸਾਈ ਦੀ ਜਗਹ ਸਦਾਚਾਰ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦੁਆਂਰਾ ਕੀਤਾ।

ਬੜੇ ਲੰਮੇ ਚੌੜੇ, ਬਲਬਾਂ ਟਿਊਬਾਂ ਨਾਲ ਜਗਮਗਾਂਦੇ ਪੰਡਾਲ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸਰੋਤਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਰ-ਨਾਰ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰਵਕ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉੱਚੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਦਾਚਾਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ:

ਅੱਜ ਦਾ ਸੰਮੇਲਨ ਸਦਾਚਾਰ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਬੜਾ ਅੱਛਾ ਉੱਦਮ ਹੈ। ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਹੀ ਸੰਕਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਨੱਈਆ ਡਗਮਗ-ਡਗਮਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਸ ਆਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਥੇ ਵੀ ਸਦਾਚਾਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ : ਨਮਰਤਾ, ਨਮਰਤਾ ਦੀ ਜਣਨੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਕੀ 'ਅਰਥ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਦਾਚਾਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਗਏ, ਬੇ-ਵਖਾਲਾ ਗਏ। ਜਿਸ ਕੋਲ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਵਿਖਾਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਪਰ ਜੋ ਸੱਚੇ ਇਖ਼ਲਾਕ ਤੇ ਸਹੀ ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਖਾਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉੱਚੇ ਸਦਾਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਗਣ ਯੋਗ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇੰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਨੈਨਹੁ ਨੀਦ, ਪਰ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਵਿਕਾਰ।
ਸ੍ਰਵਣ ਸੋਏ ਸੁਣਿ ਨਿੰਦ ਵੀਚਾਰ।
ਰਸਨਾ ਸੋਈ ਲੋਭਿ ਮੀਠੈ ਸਾਦਿ।
ਮਨੁ ਸੋਇਆ ਮਾਇਆ ਬਿਸਮਾਦਿ।
ਇਸੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਮਹਿ ਕੋਈ ਜਾਗਤੁ ਰਹੈ.....

ਸਗਲ ਸਹੇਲੀ ਅਪਨੈ ਰਸ ਮਾਤੀ।
ਗ੍ਰਿਹ ਅਪਨੇ ਕੀ ਖਬਰਿ ਨ ਜਾਤੀ।
ਮੁਸਨਹਾਰ ਪੰਚ ਬਟਵਾਰੇ।
ਸੂਨੇ ਨਗਰਿ ਪਰੇ ਠਗ ਹਾਰੇ।
ਉਨ ਤੇ ਰਾਖੈ ਬਾਪੁ ਨ ਮਾਈ।
ਦਰਬ ਸਿਆਣਪ ਨਾ ਉਇ ਰਹਤੇ।
ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਓਇ ਦੁਸਤ ਵਸਿ ਹੋਤੇ।

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 182)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਨੇ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਇਸੁ ਦੇਹੀ ਅੰਦਰਿ ਪੰਚ ਚੋਰ ਵਸਹਿ
ਕਾਮੁ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭੁ, ਮੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰਾ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਲੂਟਹਿ, ਮਨਮੁਖ ਨਹੀ ਬੂਝਹਿ
ਕੋਇ ਨ ਸੁਣੈ ਪੁਕਾਰਾ।
ਅੰਧਾ ਜਗਤੁ, ਅੰਧੁ ਵਰਤਾਰਾ
ਬਾਝ ਗੁਰੂ ? ਗੁਬਾਰਾ !

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 600)

ਏਸ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਹਾਈ ਦਿਤੀ:

ਊਪਰਿ ਭੁਜਾ ਕਰਿ ਮੈ ਗੁਰ ਪਹਿ ਪੁਕਾਰਿਆ
ਤਿਨਿ ਹਉ ਲੀਆ ਉਬਾਰੀ।

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 793)

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਪਸਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਵਿਅੰਜਨ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ। ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ:

ਖਾਣਾ, ਪੀਣਾ, ਹਸਣਾ, ਸਉਣਾ,
ਵਿਸਰਿ ਗਇਆ ਹੈ ਮਰਣਾ।

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 1254)

ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਚੇਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਦਾਚਾਰ ਦੀ ਬੁਹਾਰੀ ਨਾਲ ਝਾੜ ਕੇ, ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਜਾਣਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਂ ਦੋਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਓਨਾ ਚਿਰ ਸਾਡੀ ਸਦਾਚਾਰ ਵੱਲ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਿਮ, ਸਿੱਖ ਸਭ ਲਈ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਪੂਰਨੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ :

ਮੁਸਲਮਾਣੁ, ਕਹਾਵਣੁ ਮੁਸਕਲੁ
ਜਾ ਹੋਇ, ਤਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵੈ।
ਅਵਲਿ ਅਉਲਿ ਦੀਨੁ ਕਰਿ ਮਿੱਠਾ

ਮੁਸਕਲ ਮਾਨਾ ਮਾਲੁ ਮੁਸਾਵੈ।
ਹੋਇ ਮੁਸਲਿਮੁ ਦੀਨ ਮੁਹਾਣੈ
ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਕਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਵੈ
ਰੱਬ ਕੀ ਰਜਾਇ ਮੰਨੇ ਸਿਰ ਊਪਰਿ
ਕਰਤਾ ਮੰਨੇ ਆਪ ਗਵਾਵੈ
ਸੋ ਖਤਰੀ ਦਰਗਹ ਪਰਵਾਣੁ।
....
ਸੋ ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਜੋ ਬਿੰਦੈ ਬ੍ਰਹਮ।
ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਕਮਾਵੈ ਕਰਮੁ।
ਸੀਲ ਸੰਤੋਖ ਕਾ ਰਖੈ ਧਰਮੁ।
ਬੰਧਨ ਤੋੜੈ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤੁ। ......
ਸੋਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੂਜਨਿ ਜੁਗਤਿ॥

ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ

ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ
ਸੁ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ।
ਉਦਮੁ ਕਰੇ ਭਲਕੇ ਪਰਭਾਤੀ
ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ ਨਾਵੈ।
ਉਪਦੇਸਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੁ ਜਾਪੈ
ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਦੋਖ ਲਹਿ ਜਾਵੈ।
ਫਿਰਿ ਚੜੈ ਦਿਵਸੁ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵੈ
ਬਹਦਿਆ ਉਠਦਿਆ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ।
ਜੋ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸਿ ਧਿਆਏ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ
ਸੋ ਗੁਰਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਮਨਿ ਭਾਵੈ।

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 305)

ਜਿੰਨੇ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹੀਏ, ਵਿਚਾਰੀਏ, ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਹੀ ਅਧਿਆਤਮ ਦਾ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪੇ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਲੀਨ ਰਹੇ।

ਮੈਂ ਸੰਤ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਸਭ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਦਿਤਾ।

ਇਕ ਵੇਰ ਫੇਰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੰਗੇ ਸਦਾਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਵਸੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਉਪਰੰਤ ਸੰਤ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਤੇ ਸੋਭਾ ਵਿਚ ਅਤਿ ਨਮਰਭਾਵ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਆਖਿਆ।

ਪੀਰ ਨਿਜ਼ਾਮੀ ਜੀ ਤਕ ਸਾਰੇ ਵਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੀਰ ਜੀ

ਨਾਲ ਹੀ ਉੱਚੇ ਮੰਚ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਉਤਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਇਹ ਹੱਦ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਝਟਪਟ ਸੇਵਕ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜੋੜਾ ਫੜਕੇ ਆਪ ਅੱਗੇ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਤਾਣ ਨਾਲ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੋੜਾ ਆਪ ਪਹਿਨਿਆ।

ਏਥੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਧੇ ਹੀ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਵਿਖੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋ ਗਈ।

21 ਅਗਸਤ 1977

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨਾਲ ਉਸਤਾਦ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਤਾਰ ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਨਾਲ ਠਠ ਬੰਨ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਸੁਰਗਵਾਸ

ਪੰ: ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਥਾਈਲੈਂਡ ਯਾਤਰਾ ਬਾਅਦ ਅੱਜ ਹੀ ਤੇ ਏਥੇ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਪੰ: ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਤੀਂ ਰੇਡੀਓ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਜੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਆਪਨੇ ਕਿਹਾ : ਅੱਛਾ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਮਿਲਾਂਗਾ ਪਰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ।

ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ : ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਜੀ ਆਪ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਅੰਤਮ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ-ਖਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਪੈ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਰੰਤ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਮਰੇਡ ਆਨੰਦ, ਉਰਮਿਲਾ ਤੇ ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਣ ਬਾਬਤ ਸਾਂਤਵਨਾ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਾਂ।

ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖਿਆ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਦੇ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਹੀ ਪਧਾਰੇ। ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਦੁਬਾਰਾ 9-30 ਵਜੇ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੂੰ ਪੌਣੇ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸੋਰਠਿ ਦਾ ਸ਼ਬਦ:-

ਸੋਰਿਠਿ ਤਾਮਿ ਸੁਹਾਵਣੀ ਜਾ ਹਰਿ ਨਾਮ ਢੰਢੋਲੇ।
ਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਮਨਾਵੈ ਆਪਣਾ ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਬੋਲੇ।

ਸਿਖਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਢੋਡਾ ਨਾਲ ਤਬਲਾ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਘਰ ਆ ਕੇ ਤਬਲੇ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਤੂੰ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਏਂ।

ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ

ਇਸ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ: ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰੋਂ ਚਿੱਠੀ 17-8-77 ਦੀ ਲਿਖੀ ਆਈ ਹੈ ਕਿਸੇ ਤਿੰਨ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲੀ ਬੀਬੀ ਦੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉੱਠ

ਕੇ ਚੱਲ ਫਿਰ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ-ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਏਨੀ ਛੇਤੀ ਚਲੇ ਵੀ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਖ਼ੀਰਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕੁਝ ਸੇਵਾ ਹੋ ਸਕੀ। ਹੋਰ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਜੇ ਜਾ ਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਮਿਲ ਪੈਂਦੇ ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਰਜ਼ਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

23-8-77 ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬੰਬਈ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ। ਇਸੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ 7-30 ਵਜੇ ਉਥੇ ਸ੍ਰੀ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮਧਾਰੀ, ਹੁਣ ਫ਼ਿਲਮੀ ਗਾਇਕ) ਮਹਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੰਗੀਤ ਸਕੂਲ, ਬੰਬਈ 'ਚ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਨਾਮਧਾਰੀ/ਗ਼ੈਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੂਲ ਲਈ ਕਰੀਬ 1000/- ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੱਖਰਾ।

ਉਸਤਾਦੀ ਸ਼ਾਗਿਰਦੀ

ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਹੀ 8-30 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਪੰ: ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸੰਤੂਰ ਵਾਦਕ ਪਾਸ ਸ੍ਰੀ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੱਬਲਪੁਰ (ਹਾਲ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ) ਨੂੰ ਸੰਤੂਰ ਤੇ ਤਬਲੇ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਚੌਰਸੀਆ ਪਾਸ, ਬੰਸਰੀ ਵਾਦਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਗਿਰਣ ਬੈਠਾਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਤਹਿ ਹੈ।

ਤੀਸਰਾ ਕੰਮ

ਤੀਸਰਾ ਕੰਮ ਹੈ ਬੰਬਈ ਦੇ ਜੁਹੂ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੁਛ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦਣਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਜਗਹ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਫ਼ਲੈਟ ਉਸਾਰੇ ਜਾਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖਿੰਡੇ-ਪੁੰਡੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਕੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਏਥੇ ਵਸੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜੁ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਉੱਚੀ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਕ ਅੱਧਾ ਫ਼ਲੈਟ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਰਹੇ। ਇਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਡੀਲਰ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਫਲਾਈਟ 'ਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫ਼ਾਰਮ ਬਿੜਦੀ ਦਾ ਪਤਾ-ਸੁਤਾ ਕਰਨ ਬੰਗਲੌਰ ਲਈ ਉੱਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਰਾਜਨ ਮਿਸ਼ਰਾ

ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ-ਸਿਖਾਣ ਜਾਰੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਛ ਸਰੀਰਕ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਉਸ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗਲਾ ਖ਼ਰਾਬ ਹੈ, ਗਲਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰੇ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪੱਤੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਲੱਗਦੀਆ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਦਵਾਈ ਦੱਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਤੁਰੰਤ ਉੱਠੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਕਿਤੇ ਚੇਤਾ ਨਾ ਭੁਲ ਜਾਏ ਤੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਹੀ ਆਈ ਡੱਬੀ-ਬੰਦ ਦਵਾਈ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਨੂੰ ਲਿਆ ਫੜਾਈ।

ਤੰਬੂਰੇ-ਤਾਨਪੂਰੇ

ਨਵੇਂ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਚਾਰ ਤਾਨਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੂੰ

ਵਿਖਾਏ। ਰਾਜਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੋਰ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹਨ ਪਰ ਤਾਰਾਂ ਪਤਲੀਆ ਹਨ। ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਸਰੋਦ) ਆ ਗਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾਇਆ : ਤਾਰਾਂ ਬਦਲਵਾਓ ਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਠੀਕ ਕਰਵਾ ਕੇ ਲਿਆਓ। ਵੱਡੇ ਤਾਨਪੂਰੇ 'ਤੇ 600-600 ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਦੋਹਾਂ 'ਤੇ 450-450 ਰੁ: ਖ਼ਰਚ ਆਏ ਹਨ। ਦਰੀਬਾਂ ਕਲਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਇਹ ਬਣਵਾਏ ਗਏ ਹਨ।

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ

ਸ੍ਰੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਇਮਾਰਤ ਖਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਤਬਲਾ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਮਲਕਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਬਰਲਿਨ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਮਜਲਿਸਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਵਧੀਆਂ ਕਲਾਕਾਰੀ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਮੋਂਹਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ

ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪੂਰਵਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਸਰੋਦ) ਤੇ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਿਤਾਰ) ਨੇ ਇੰਦੌਰ ਅਤੇ ਦੇਵਾਸ ਵਿਚ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਲੋ ਆਈਟਮ ਡੇਢ-ਦੋ ਘੰਟੇ ਵਜਾਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਫ਼ੈਦ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਸਤਰ ਵੇਖ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸਟੇਜ ਦੇ ਅਨਾਊਂਸਰ ਨੇ ਇਸ ਖ਼ਾਸ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਪਹਿਰਾਵਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹਿੰਸਕ ਲੜਾਈ—ਨਾਮਿਲਵਰਤਨ—ਦਾ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਸ਼ਸਤ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਗਊ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥੋਕ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਫਿਰ ਅਨਾਊਂਸਰ ਨੇ ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਕਫ਼ ਕਰਾਇਆ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਤਾਲੀਆਂ ਵੱਜੀਆਂ।

ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਮਿਸ਼ਰਾ ਦੇ ਇਕ ਤਰਾਨੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਿਤਾਰ) ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਮਹਾਦੇਓ ਜੀ ਕੱਥਕ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਇਕ ਤਰਾਨਾ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤਿਅੰਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ।

ਮੇਰਾ ਲੇਖ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ-ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰਾ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ) ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰੋ: ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗੁਲਾਟੀ ਵਲੋਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦਿਆ ਲੇਖ ਸ੍ਰੀ ਕੁਮਾਰ ਗੰਧਰਵ ਨੂੰ ਦੇਣ, ਉਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾ ਲਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕੁਮਾਰ ਗੰਧਰਵ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਰਚਨਾ 'ਤੇ ਨਾ ਆ ਸਕਣ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਲਈ ਆਖਣ।

ਗੁਰਮਤਿ ਸ਼ਬਦ ਸੰਗੀਤ

ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਬਾਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਮਿਤਵਾਂ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ, ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ

ਕੋਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਆਪ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਦ੍ਰਵ ਉੱਠਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਤਾਦ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਰ ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਵਾਲਿਆਂ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਹੈ 'ਗੁਰਮਤਿ ਸ਼ਬਦ ਸੰਗੀਤ' ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਖ਼ਰਚਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਕੁਮਾਰ ਗੰਧਰਵ

11-30 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਕਵੀ ਹੋਰੀਂ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਿਕਾ, ਜੋ ਇਕ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਹੀ ਸੀ, ਜੇ ਆਪ ਆਗਿਆ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਕੁਮਾਰ ਗੰਧਰਵ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਂਟ ਕਰਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਿਨੈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ।

ਅਸੀਂ 12-15 ਦੁਪਹਿਰੇ ਜਾ ਕੇ ਕੁਮਾਰ ਗੰਧਰਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ। ਇਸ ਗੰਧਰਵ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਕਮਾਨੀ ਹਾਲ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂਸਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ, ਆਚਾਰਯ ਕ੍ਰਿਪਾਲਨੀ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੁਮਾਰ ਗੰਧਰਵ ਦੀਆਂ ਜਾਦੂ ਭਰੀਆ ਸੁਰਾਂ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਕੀਲ ਰੱਖਿਆ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਇੰਟਰਵਲ ਵਿਚ ਕੁਮਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਸਾਦਾ, ਹਲੀਮ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਵਿਅੱਕਤਿੱਤਵ। ਹਰਭਜਨ-ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੰਧਰਵ ਦੇ ਚਰਨ ਛੂਹੇ।

ਮੈਂ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਸੋਵੀਨਾਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਾਪੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਹਾਰਦਿਕ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀਆਂ।

ਦੂਜੀ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਕੁਮਾਰ ਗੰਧਰਵ ਜੀ ਨੇ ਖਟ ਅਤੇ ਸਾਰੰਗ ਗੰਵਿਆ। ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਦੋ ਭਜਨ ਭੈਰਵੀ ਦੇ ਗਾਏ। ਸਰੋਤੇ ਮੁਗਧ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਅਸੀਂ ਦੋ ਵਜੇ ਸਭਾਗਾਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ।

ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਦੇ ਘਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਸ੍ਰੀ ਅਮਜਦ ਅਲੀ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਰੋਦ ਵਾਦਕ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਮੀਂ 5 ਵਜੇ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਉਸਤਾਦ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਾ ਜਗਾਇਆ। ਅਮਜਦ ਹੁਰਾਂ 6-15 ਵਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜੀਅ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੋ ਘੰਟੇ ਬੈਠਣ ਤੇ ਸੁਣਨ-ਸੁਣਾਨ 'ਤੇ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਕੰਟੈਕਟ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਕੁਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੋ ਇਹ ਬੈਠਕ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਗਿਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਪ ਕੰਨਿਆ ਬੀਬਾ ਜੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧਿਆਪਕਾ ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਨਾਲ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਲਈ ਲਿਆਂਦੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਦੇ ਆਈਆਂ। —ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਸੁਬਾ ਲਕਸ਼ਮੀ ਬੜੀ ਸਭਯ, ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸੁਸ਼ੀਲ ਇਸਤਰੀ ਹਨ।

ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ, ਪੌਣੀਆਂਚੌਦਾਂ, ਸਾਢੀਆਂ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਰਹੀ।

ਅਮਜਦ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਨਿਕੜੀ ਜਿਹੀ ਸਰੋਦ, ਜੋ ਇਕ ਖਿਲੌਣਾ ਹੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ, ਰਿਖੀ ਰਾਮ ਐਂਡ ਸੰਨਜ਼ ਨੇ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ 'ਤੇ ਭੇਂਟ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥੀਂ ਪਕੜਕੇ ਵੇਖੀ, ਟੁਣਕਾਈ ਤੇ ਸਲਾਹੀ।

ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਜੀ ਦੇ ਸਲੀਕੇ, ਹਲੀਮੀ ਤੇ ਵਜਾਣ ਦੇ ਨਾਲ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਮਿੱਠਤ ਦੀ ਖ਼ੂਬ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਸਨ—ਸ੍ਰੀ ਬੀਬਾ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ, ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ, ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ, ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲੇਖਕ।

ਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਤੁੱਛ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਵਧੀਆਪਣ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਗਣੇਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਪਖਤੂਨ

ਸਵੇਰੇ ਅੱਜ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਉਪਰਲੇ ਰਾਜਸੀ ਸਰਕਲ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਾਬਾ ਗਣੇਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਪਖਤੂਨ ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਦਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਇਸਦਾ ਢਿੱਡ ਕਈ ਰਾਜਸੀ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕੈਰੋਂ ਦਾ ਕਹਿਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਇਸਨੇ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਜਾ ਸਥਿਤੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸਾਡੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਿਰਧ ਹੋਇਆਂ ਇਸਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲਗਾ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਹੋਰ ਵੀ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਮੱਦਦ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੈਨਸ਼ਨ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ।

22 ਅਗਸਤ 1977
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਸੁਣਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੋਤਰੀ 'ਪ੍ਰਤਿਭਾ' ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਰ ਦੇ ਭੋਗ ਬਾਅਦ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਨੂੰ ਜਾਣ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸਨ ਕਿ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ, ਮੇਰੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਰੁਕ ਗਏ। ਬਾਰੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। 'ਜਚਦੀ' ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਉਹ ਮਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਦਾਹੜੀ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੀ ਜੋੜੀ, ਨੂੰਹ ਦੇ ਪਹਿਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨਾਲ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਥ ਦੇ ਗਿਆ।

11/10 ਕੋਠੀ

ਮੇਰੇ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਗਿਆਂ, ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਬੱਲ੍ਹੋ ਜੀ 10-30 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ

ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਲ ਬਹਾ ਕੇ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਬੱਲੋ੍ਹ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਹਾਦਸਾ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਬੱਲੋ੍ਹ ਜੀ ਕਿਹਾ : ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਵਾਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਇਕ ਵਾਰ ਬਚ ਨਿਕਲੇ ਹਾਂ।

ਅੱਜ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਬਾਹਲੀ ਭੀੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਿਰਲੇ ਟਾਵੇਂ ਸਰੀਰ ਹੀ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ।

ਇਸ਼ਨਾਨ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਚਾਰ ਵਜੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕਾਂ ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਖ਼ਾਸ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨਾਲ ਪਾਲਮ ਏਅਰ ਪੋਰਟ ਲਈ ਚੱਲੇ। ਵੇਟਿੰਗ ਲਿਸਟ ਵਿਚ 28 ਨੰ: 'ਤੇ ਨਾਮ ਸੀ ਪਰ ਪਾਲਮ ਤਕ ਜਾਂਦਿਆਂ ਬੰਬਈ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਟਿਕਟ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਬਣ ਗਈ। ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਬੰਬਈ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕਰ ਗਏ।

31 ਅਗਸਤ 1977

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਆਗਮਨ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ ਬੰਗਲੌਰ ਤੋਂ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਰਸਤੇ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਏਥੇ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਸਲਾ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਨਜਿੱਠਣਾ ਵੀ ਸੀ।

ਰਾਤੀਂ 10-10 ਦੀ ਫਲਾਈਟ ਨੰ: 404 ਰਾਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ, ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਸ੍ਰੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ ਨਾਲ ਪਾਲਮ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਸਰੋਦ), ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਿਤਾਰ), ਸੰਤ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਨੇਹੀ, ਸ੍ਰੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ-ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਢੋਡਾ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਾਂ ਤੇ ਏਥੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਤੋਂ ਸੇਠ ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਜੰਸੀ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰ: ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਦਰਜਨਾਂ ਸਰੀਰ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। **ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਵੀ ਫੁਲਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਭ ਨੇ ਆਦਰ-ਪੂਰਵਕ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਮੈਥੋਂ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਆਖਿਆ : ਸਾਡੇ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਤਾਂ ਫੁਲਹਾਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆਇਆ।**

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ਹਾਰਾਂ ਦੀ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਹੋ।

ਪੂਸਾ ਕੋਠੀ

ਜਦੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ ਤਾਂ 10-45 ਰਾਤੀਂ ਕਾਨਪੁਰ ਤੋਂ ਆਏ ਕੁਛ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਮਨ-ਮੁਟਾਵ ਸੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ।

ਏਥੇ ਬੁੱਢੀ ਮਾੜੀ (ਸਰਸਾ) ਤੋਂ ਸ੍ਰ: ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਕਿਸਾਨ, ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ ਦਾ ਲੜਕਾ ਵੀ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕੱਤਰ ਹੋਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਕੋਈ 20 ਮਿੰਟ ਨਿਸ਼ਾ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਹੁਣ 11-20 ਸਨ ਰਾਤ ਦੇ। ਮੈਨੂੰ

ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ 4-9-77 ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚਾਂ। ਉਥੇ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅੰਤਮ ਰਸਮ ਹੈ। ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਕਾ: ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਅਵਸਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਕਿਰਾਇਆ

ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭੇਟਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹੰਸਪਾਲ ਨੂੰ ਫੜਾਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਕਵੀ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ। ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹੀ : ਆਪੇ ਕੀਆ ਕਰਾਇਆ। ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਸਰੀਰ ਨੇ 10/- ਰੁਪਏ ਭੇਟਾ ਧਰੇ, ਮੈਂ ਉਹ ਵੀ ਚੁੱਕ ਲਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅਗਲਾ ਹਿੱਸਾ ਪੜ੍ਹਿਆ : ਆਪੇ ਹੀ ਕਰਮ ਕਮਾਇਦਾ। ਅਤੇ 10/- ਰੁਪਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖੇ, ਮੈਂ ਉਹ ਵੀ ਉਠਾ ਲਏ। ਹੱਸ ਕੇ ਉੱਠ ਬੈਠੇ : ਕਵੀ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਆਪਾਂ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ।

ਉਸਤਾਦੀ ਸ਼ਾਗਿਰਦੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਚੌਰਸੀਆ, ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਆਦਿ ਪਾਸ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਬੈਠਾਣਾ ਸੀ, ਬਿਠਾ ਆਏ ਹਾਂ। ਇਕ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ) ਪੰ: ਰਾਮ ਨਰਾਇਣ ਜੀ ਤੋਂ ਸਾਰੰਗੀ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਲਾਇਆ ਏ।

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹਰ ਉਸਤਾਦ ਨੂੰ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਸੌ ਭੇਟਾ ਧਰਵਾਈ। ਫ਼ਲ-ਫ਼ਰੂਟ ਆਦਿ ਹੋਰ ਵੀ।

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ : ਮੇਰੇ ਤੇ ਤਾਂ ਮਿਹਰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰੰਗੀ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ, ਨਜ਼ਰ ਭਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ। ਤਦ ਤੋਂ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਘਰ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ।

ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੰ: ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਭਜਨ ਪੁਛ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ ਖੜ੍ਹੋਤਿਆਂ ਹੀ ਬੰਬਈ ਬਾਰੇ ਗੁਰਦੇਵ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸਿਆ। ਇਹ ਪਿਛੋਂ ਆਏ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਣਥੱਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੁਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ 2-30 ਦੇ ਉੱਠੇ ਹੋਏ ਹੁਣ (ਰਾਤੀਂ) 11-45 'ਤੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਗਏ ਹਨ। ਬਿਰਾਜਣਗੇ ਕਦੋਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਘਰ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਵੇਰੇ 7 ਵਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਲੈਣਾ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਅੱਗੇ ਕੱਕੜਾਂ ਵਿਖੇ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਹੈ।

4 ਸਤੰਬਰ 1977

ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ

ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਵਿਚ 12 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਪਿਛੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਬੱਝ

ਗਿਆ। ਮਹਾਨ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਲੇਖਕ, ਸਮਾਜਕ ਹਸਤੀਆਂ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਜੁੜ ਬੈਠੇ।

ਆਏ-ਗਏ ਦੀ ਜਲ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲੰਗਰ ਜਾਰੀ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਦਮੀ ਭੇਜ ਕੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਕ ਘੰਟਾ ਭਰ ਠਹਿਰਨਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੁਨਾਸਬ ਵਕਤ ਹੋਵੇ, ਉਦੋਂ ਆਇਆ ਜਾਏ।

ਅੱਜ ਧੁੱਪ ਬੜੀ ਕਹਿਰੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਮਿਆਨਾ ਸਜੇ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀਆਂ ਭੇਂਟ ਕੀਤੀਆਂ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਦੋ ਵਜੇ ਪਧਾਰੇ। ਇਕ ਘੰਟਾ ਭਰ ਠਹਿਰੇ। ਆਪ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਜੀ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਨਿੱਘੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਪਿਛੋਂ ਆਪਣੇ ਤਅਲੁਕਾਤ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤ ਫ਼ਲਸਫੇ ਦਾ ਅਲਮਬਰਦਾਰ ਤੇ ਇਕ ਵਧੀਆ ਮਨੁੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਅੰਤਮ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਜ਼ਿਕਰ ਸੀ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼, ਸ੍ਰ: ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਆਰਟਿਸਟ, ਕਾ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮਲਹੋਤਰਾ, ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ, ਡਾ: ਵਿਸ਼ਵ ਨਾਥ ਤਿਵਾੜੀ, ਸ੍ਰ: ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਜੱਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ, ਸ੍ਰ: ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਜਾਣੀਆਂ ਮਾਣੀਆਂ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨਾਲ ਸਨੇਹ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਆਈਆਂ ਸਨ।

7 ਸਤੰਬਰ 1977

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਏਥੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਅੱਸੂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਰਾਤ ਦਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹਾਂ।

ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਭਜਨਾ ਸਿੰਘ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਕੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਵਲਾਇਤ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਸ੍ਰ: ਰੰਧਾਵਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗਹੀਰ ਨੂੰ 8 ਜਾਂ 9 ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਮਿਲ ਸਕਣਗੇ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਆਂ।

ਅੱਜ ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਕਣੀ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰੋਂ ਆ ਪਹੁੰਚੇ।

9-45 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ 'ਚੋਂ ਆਏ ਸ੍ਰ: ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਗਹੀਰ ਨੂੰ ਕੋਠੀ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। 10-45 ਵਜੇ ਮੈਂ ਵੀ ਕੋਠੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਵਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਸਨ। ਸਾਹਮਣੇ ਖੱਬੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ੍ਰ: ਗਹੀਰ, ਸ੍ਰ: ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ, ਸ੍ਰ:ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ (ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਜੰਸੀ, ਦਿੱਲੀ-ਤੰਬੂਆਂ ਵਾਲੇ) ਸ੍ਰ: ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਨਾਰਸ, ਸ੍ਰ: ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ (ਸੁਪਤਨੀ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ) ਅਤੇ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋਰ

ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਨੰਦੇੜ ਬਾਰੇ

ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੰਦੇੜ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਮੇ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਭੁੰਜੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਏ। ਮੈਂ ਫੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾਇਆ। ਸੰਤ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੋਨੀ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਥੜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਥੰਮਲੇ ਉਹਲੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ 4 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਜੀ ਗਏ ਸਾਓ, ਉਦੋਂ ਮੋਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗਲ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ ਸਨ ਪਰ ਮੇਰੇ ਗਿਆ ਨੀਲੇ ਪੀਲੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਵਨ ਵਿਚ ਪੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਗੁਟਕਾ ਭੇਜਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰ ਆਏ ਸਨ।

ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ, ਪੰਡਿਤ ਜੀ, ਕਵੀ ਜੀ, ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਆਦਿ ਉੱਥੇ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਜਾ ਕੇ ਰਹੀਏ, ਉਥੋਂ ਦੀ ਮਾਨ ਮਰਿਆਦਾ ਵੇਖੀਏ, ਸਮਝੀਏ।

ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੋਈਆਂ।

ਰੰਧਾਵਾ ਤੇ ਗਹੀਰ

ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਠਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ, ਸ੍ਰ: ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਗਹੀਰ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੈਕਟਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੁਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਚਿਰ ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਰੀ ਰਹੀ।

ਕਿਰਨਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਵਲਾਇਤ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਕਿਰਨਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਚਨ ਕੀਤਾ : ਸ਼ੁੱਧ ਸੋਚ ਰੱਖੋ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੋ ਸਕੇਸੀਂ, ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਜਾ ਕੇ ਉਸਤਾਦ ਪਾਸੋਂ ਏਨੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਸੰਤੂਰ ਸਿੱਖੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਤੇਰਾ, ਤੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਰੌਸ਼ਨ ਹੋਵੇ। ਬੰਬਈ ਜਾ ਕੇ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਖਾਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਓ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਹੁਣ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ-ਦਾਲ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਵੀ ਜਿੰਨਾ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕੇਂ, ਆਪ ਹੱਥੀਂ ਕਰ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸਤਾਦ ਏਥੇ ਬੁਲਾ ਲਈਏ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵਨ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ (ਬੀਰ ਸਿੰਘ) ਜੀ ਤੈਨੂੰ ਬੰਬਈ ਜਾ ਕੇ ਪੰ: ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਜੀ ਪਾਸ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਬੈਠਾ ਆਉਣ।

ਬਾਹਰ ਮੀਂਹ ਬਰਸ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਰਿਮਝਿਮ, ਰਿਮਝਿਮ।

ਸਾਢੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਵਲਾਇਤੋਂ ਆਏ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਫਗਵਾੜਾ ਦੀ ਗੱਡੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਛੱਡਣ ਚਲੀ ਗਈ। ਸ੍ਰ: ਰੰਧਾਵਾ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਬੜਾ ਹਿਤ ਸਨੇਹ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਿਸਦੀ ਮੈਂ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵੀ ਦੇ ਗਏ। ਐਸ. ਐਚ.

ਰੰਧਾਵਾ ਵਲਾਇਤ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬੜੇ ਵਿਸ਼ਵਸਤ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਸ਼ਠ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਨੀ ਕਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ।

1 ਤੋਂ 2 ਵਜੇ ਤਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸਮੂਹਿਕ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਰਜ਼

ਸੰਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ 'ਮਾਫ਼ੀ' ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਸੰਗੀਤ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਖੜਨਾ ਯੋਗ ਜਾਤਾ। ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਠੁਮਰੀ ਗਾਇਕ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਪਾਸੋਂ ਗਾਉਣਾ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਚੁਣ ਲਏ ਜਾਣ। 10 ਦਿਨ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਏਥੇ (ਭੈ: ਸਾ:) ਆਉਣ, 15 ਦਿਨ ਬੱਚੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾ ਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਸਿੱਖਣ ਤਾਂ ਕਿ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੋ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਘੁੱਲੇ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਨਾਂ ਲਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਧੀ ਇੱਛਾ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਿਤਾਰ, ਦਿੱਲੀ) ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਣ। ਇਹ ਜ਼ਰਾ ਬੰਬਈ ਜਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀਆ ਲਾਲ ਵਸੰਤ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੇ ਵੇਖਣ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਹ 10×12 ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਾਜ਼ ਅਤੇ ਰਾਗ ਸਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੀਆ ਲਾਲ ਜੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਜਾਣ, ਉਹ ਉਸਤਾਦ ਬਣਨ। ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ ਅਤੇ ਰਾਗ ਸਿਖਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਕਮਾਣ।

ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੇ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਜੇ ਮੇਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਅੰਦਰ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਬੂਟਾ ਜੜ੍ਹਾਂ ਫੜ ਜਾਵੇ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਰਕਮ ਰੜਕਦੀ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਇੰਝ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ 700/- ਦੀ ਮੱਝ ਖ਼ਰੀਦ ਲਿਆਵੇ ਪਰ ਮਾਲਕ ਨੇ ਉਸਦਾ ਮੁੱਲ 800/- ਮੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਕ ਹੋਰ ਨੂੰ ਉਹ 600/- ਦੀ ਵੀ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਇਥੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਭੇਦ ਅਤੇ ਕਦਰ-ਸਨਾਸ਼ੀ ਦਾ ਵੀ ਸੁਆਲ ਹੈ।

ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ-ਪੜਤਾਲਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸ਼ਾਮੀਂ 6 ਤੋਂ 8 ਵਜੇ ਤੱਕ ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਿਚ ਮਾਲਕੌਂਸ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਬਿਸਰ ਗਈ ਸਭ ਤਾਤ ਪਰਾਈ' ਸੁਣਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਡੀ (ਹਿਮਾਚਲ) ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ। ਫਿਰ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ। ਦੋਵੇਂ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਤੇ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਿਤਾਰ) ਕੋਲ ਸਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਤਿਹਾਈਆਂ ਲਿਆਉਂਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਗੀਤ ਰੂਪ ਹੋਏ ਰਹੇ।

ਜਦੋਂ ਰਾਤੀਂ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਨੇਹੀ

ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪੁਸਤਕ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ।

8 ਸਤੰਬਰ 1977

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਨਿੱਤ ਵਾਂਗ 6 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ।

ਥੋੜ੍ਹੇ ਕੁ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਉਪਰੰਤ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡਿਉਢੀ ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੱਪਲ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਇਕ ਸੱਜਣ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਰੁੜੀ ਖ਼ਾਸ ਤੋਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਸ-ਸ਼ਰਾਬ ਵਲੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਉਚੇਚੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਚਰਨ ਪੁਆਣ ਗਏ।

ਸਫ਼ਲ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ

ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਉਸਤਾਦ, ਸਿਤਾਰ) ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕਿਰਨਪਾਲ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪੌਣੇ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਵਜਾਣ (ਤਬਲੇ) 'ਤੇ ਬਨਾਣ ਲਈ ਪਰਯੋਗ ਡੇਰੇ ਅੰਦਰ ਆ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜਿਸਨੇ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੰਡਿਆਂ ਥੋਰਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਡਰੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰੋਕਾਂ ਉਲੰਘਦਾ ਹੀ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਵੇਗਵਾਨ ਨਦੀ ਪੱਥਰਾਂ, ਚੱਟਾਨਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਦੀ, ਉਤਦੀ ਜਾਂ ਪਾਸਿਉਂ ਦੀ ਰਾਹ ਬਣਾਂਦੀ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਸਤੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਜੇ ਕਿਤੇ ਝੋਲੀ ਪੈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਖੁੱਸਦਿਆਂ ਵੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ।

ਕਰੋਧ ਦੇ ਰੂਬਰੂ

ਕਰੋਧ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਕਈ ਵਾਰ ਐਸੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰੋਧ ਹੁਰੀਂ ਆ ਧਮਕਣ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਪੈਛੜ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਂ ਨਹੀਂ ਉਖੜਣਾ। ਕਰੋਧ ਨੂੰ ਪੀ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਕਰੋਧੀ ਨਾਲ ਧੀਰਜ ਰੱਖਕੇ ਹੀ ਨਿੱਬੜੀਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਦੀਵਾਨ

ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲਰੁਬਾ ਦੀਆਂ ਤਰਬਾਂ ਉੱਤੇ ਰਾਗ ਮਧੁਮੰਤੀ ਦਾ ਮਨਮੋਹਕ ਆਲਾਪ ਕੀਤਾ ਤੇ ਜਦੋਂ ਲੈਅਕਾਰੀ ਦਾ ਵੇਲਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡੋਂ ਆਇਆ ਕਿਰਨਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤਬਲੇ 'ਤੇ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਧੁਮੰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਪੂਰਣ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ :

ਸਾਧੋ ਰਚਨਾ ਰਾਮ ਬਨਾਈ॥
ਇਕਿ ਬਿਨਸੈ ਇਕ ਅਸਥਿਰੁ ਮਾਨੈ
ਅਚਰਜ ਲਖਿਓ ਨ ਜਾਈ॥੧॥ਰਹਾਓ॥
ਕਾਮ ਕਰੋਧ ਮੋਹ ਬਸਿ ਪ੍ਰਾਨੀ
ਹਰ ਮੂਰਤ ਬਿਸਰਾਈ॥

ਝੂਠਾ ਤਨੁ ਸਾਚਾ ਕਰਿ ਮਾਨਿਓ
ਜਿਉ ਸੁਪਨਾ ਰੈਨਾਈ॥
ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੈ
ਜਿਉ ਬਾਦਰ ਕੀ ਛਾਈ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਜਗੁ ਜਾਨਿਓ ਮਿਥਿਆ
ਰਹਿਓ ਰਾਮ ਸਰਨਾਈ॥

(ਆਦਿ ਗਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੨੧੯)

ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਠਾਕੁਰ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਦਿਲਰੁਬਾ ਵਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਤਿਹਾਈਆਂ ਲਗਾਂਦਿਆਂ, ਜੁ ਭੁੱਲ-ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਅਵਾਜ਼ ਕੋਮਲ ਤੇ ਲੋਚਪੂਰਣ ਸੀ।

ਸਥਿਰ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਕਮਾਲ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਰਯੋਗੀ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਕਿਰਨਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਉਸਤਾਦ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਸਾਂ ਕਿ **ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਅਨੁਭਵ ਸੁਣਾਇਆ : ਔਖੇ ਤੋਂ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਸਥਿਰ ਬੁੱਧੀ ਬੜਾ ਕੰਮ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਬਰ ਨਾਲ ਉਡੀਕਣਾ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਸਿਧਾਅ ਸਕਦਾ ਤੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।**

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਦੀ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੀ : ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਕ ਘੋੜਾ ਸੀ ਜੈ ਭਾਰਤ। ਅੜੀਅਲ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਤੇ ਅੜ੍ਹਬ ਆਦਤਾਂ ਵਾਲਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਦਾ। ਅਸਾਂ ਉਸਨੂੰ ਤਾਂਗੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ। ਤਾਂਗੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਤਾਂ ਕਾਲਿਆਂ ਦੇ ਖੂਹ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਖਲੋ ਗਿਆ। ਹਿੱਲਣ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਨਾ ਲਏ। ਜਿਵੇਂ ਪੱਥਰ ਦਾ ਹੋਏ। ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਫੱਤਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਇਸਨੂੰ ਡਾਂਗ ਚੌਲ ਵਰਤਾਈਏ ਅਰਥਾਤ ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਕਰੀਏ ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ: ਨਾ । ਉਡੀਕੋ, ਸਬਰ ਨਾਲ ਉਡੀਕੋ। ਇਸਨੂੰ ਵੀ ਭੁੱਖ ਲੱਗੇਗੀ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ, ਇਹ ਤੁਰੇਗਾ। ਸਿਆਣੇ ਸਬਰ ਦਾ ਫਲ ਹੀ ਮਿੱਠਾ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ।

'ਘੰਟੇ ਪੌਣੇ ਘੰਟੇ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗ ਪਈ। ਘੋੜਾ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਅਸੀਂ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਤਾਂਗੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਬਸ ਫਿਰ ਭਲੇਮਾਣਸਾਂ ਵਾਂਗ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਜਿਧਰ ਤੋਰਿਆ, ਤੁਰਿਆ।

ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੋਰ ਦਿੱਤੀ : ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਐਲਸੇਸ਼ਨ ਕਿਸਮ ਦੀ ਇਕ ਕੁੱਤੀ ਸੀ, ਉਹਦਾ ਇਕ ਬੱਚਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕੁੱਤਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਆਖੇ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਕੁੱਤਾ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।

'ਮੈਂ ਇਕ ਸਾਤਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਪਾਸ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। ਕੁੱਤਾ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਪੁਰਦਦਾਰੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਸਵੇਰੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਗਿਆਂ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣਾ। ਇਕ ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਬਹਾ ਜਾਣਾ, ਪਰ ਉਸ ਮੇਰੀ ਭਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਆ ਮਿਲਣਾ। ਇਹੋ

ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁਡਵਾਣੀ ਸੀ।

'ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿੱਠਾ-ਮਿੱਠਾ ਗੁੱਸਾ ਜਤਾਣਾ। ਉਹਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਜਦੋਂ ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਣਾ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਮਿੱਠੀ ਚੀਜ਼ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੀ। ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਉਹ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠਾਲ ਕੇ ਆਪ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਨੇੜੇ ਹੀ ਉਹਲੇ ਬੈਠਕੇ ਵੇਖਣਾ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਥਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾ ਹਿੱਲਣਾ।

'ਇੰਜ ਸਬਰ ਤੇ ਉਡੀਕ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੁ ਢੰਗ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।' ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਆਖਿਆ।

ਜਿੱਧਰ ਕੋਈ ਨ ਜਾਣੇ

ਦੀਵਾਨ ਉਪਰੰਤ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ-ਠਾਕੁਰ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਉਡਾਉਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਜੋਂਗੇ 'ਤੇ ਬਹਾ ਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦੀ ਸੜਕੇ ਜਾ ਪਏ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ, ਗੱਡੀ ਰੋਕ ਕੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਉਡਾਣ ਲਈ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਕੱਢਦਿਆਂ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਵੱਡਿਆਂ ਆਖਿਆ : 'ਏਧਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਏਧਰ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ।'

ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਅਗਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ। 3-4 ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਦੋ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਤੇ ਤਿੰਨ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਏਧਰ ਆ ਨਿਕਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਅੱਜ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾਂਦਿਆਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਵੱਡਾ ਕਾਕਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਏਧਰ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਨਾ। ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਏਧਰ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਜਾਣਨ ਜਣਾਨ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀਆਂ ਹਨ।

ਲਾਲ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ

ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਇਕ ਲਾਲ ਰੰਗਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਆਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ, ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਉਤਰੇ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਆ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਮਸਤਕ ਨਿਵਾਏ। ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੇਉ ਭਰਿਆ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਵੀ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਨਕਦ ਭੇਟਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਫਲਾਣੇ ਪਿੰਡ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਲੱਗ ਜਾਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ (ਡਰਾਈਵਰ) ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਲਓ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਵਕਤ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ, ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।

ਉਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਦੀ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਤੇ ਢੰਗ ਲੱਭਣ ਲੱਗੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ : ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਗਜ਼ ਖਪਾਈ ਟਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਹੀ ਆਉਣਗੇ।

ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਅਤਿ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ।

ਸੇਉ-ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ

ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸੇਬ ਮੈਨੂੰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਨੇਹ ਅਤੇ ਘਨਿਸ਼ਟਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵਿਨੋਦ ਨਾਲ ਸੇਉਆਂ ਦਾ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਲਾ ਕੇ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਗੰਢੜੀਆਂ ਲਟਕਾ ਕੇ ਚੱਲਣ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ। ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਖਿਲਖਿਲਾ ਉੱਠੇ।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਵਿਨੋਦੀਆਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਦਰਸ਼ਕ ਜਾਂ ਕੋਲ ਦੇ ਉਸ ਰਮਜ਼ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨਰਮੇ ਦੀ ਬ੍ਰੀਡਿੰਗ

ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਕੋਠੀ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੋਂਗਿਓਂ ਉਤਰ ਬੈਠੇ। ਨਰਮੇ ਦਾ ਇਕ ਖੇਤ ਕੋਠੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੀ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ ਦੇ ਬਣ ਰਹੇ ਮਕਾਨ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਖੇਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਥੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਨਰਮੇ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ, ਫਲ ਵਿਚਲਾ ਕੋਮਲ ਮੇਰੂ ਛੱਡਕੇ, ਵਲ੍ਹੇਟੀਆਂ ਫੁੱਲ ਪੱਤੀਆਂ ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲ ਕੁਰਦ ਕੇ, ਜੋ ਬਿੰਦੂ ਮੇਰੂ ਨਾਲ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਝਾੜ ਕੇ ਖ਼ਾਕੀ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਉਪਰ ਚਾੜ੍ਹ, ਪਿੰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਇਹ ਵੀ ਫੀਮੇਲ (ਮਾਦਾ) ਨਰਮਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਖੇਤ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾਇਓ ਨੇ : ਉਹ ਮੇਲ (ਨਰ) ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰੀਡਿੰਗ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ 'ਚੋਂ ਜੋ ਨਰਮਾ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸਦੀ ਰੂੰ ਲਾਹਿਆਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਵਧੀਆਂ ਨਰਮੇ ਦੇ ਬੀਜ ਨਿਕਲਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਨਰਮੇ ਦੇ ਰੇਸ਼ੇ ਦਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।

ਇਸ ਨਰਮੇ ਦਾ ਨਾਮ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਕਾਫੀ ਚੀੜੀ ਕਾਰ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਬੰਦ ਮੇਰੂਆਂ ਉੱਤੇ ਦੂਜੇ ਨਰਮੇ ਦੀ ਪਰਾਗ ਧੂੜ ਕੇ ਫਿਰ ਸਫ਼ੇਦ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਇਸ ਡੰਡੀ ਨੂੰ ਇਕ ਧਾਗਾ ਬੱਝ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਤਾ ਕਿ ਦੂਜੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵਖਰੇਵਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਸਕੇ।

9 ਸਤੰਬਰ 1977

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਨਿੱਤ ਵਾਂਗ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਗੁਰੂ ਕੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ।

ਕੁਛ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਚਲੇ ਗਏ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ

ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ ਤਵੀ ਵਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ 3 ਵਜੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੀ. ਜੀ. ਆਈ. ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਨ ਤਿਆਗ ਗਏ ਹਨ। ਓਹ 39 ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ। ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜਥੇ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ। ਆਪ ਕਾਂਗਰਸ ਵਲੋਂ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਜੰਮੂ ਦੇ ਮਿਊਂਸਿਪਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਨ। ਜੰਮੂ ਦੀ ਪੀਸ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸਨ। ਲੋਕ-ਸੇਵਕ ਪਰ ਨਿਰਮਾਣ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਸਵਾਰੇ। ਬੇਗਰਜ਼ ਤੇ ਮਿਲਾਪੜੇ ਸਨ।

ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੰਮੂ ਵਿਖੇ ਸਸਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦੇਣ ਜੰਮੂ ਜਾਣਗੇ। ਐਸੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਥਾਪੜਾ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਥਾਪੜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵਾਰਥ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਧੀਰਜ ਭਰੇ ਵਤੀਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਦੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੀ ਮਿਲੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਿਆ।

18 ਸਤੰਬਰ 1977

ਜੰਮੂ ਤਵੀ

ਦਿੱਲੀਓਂ ਕਰੀਬ 15 ਸੱਜਣ, ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਭੋਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਰੇਲ ਦੁਆਰਾ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ, ਸਕੱਤਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ, ਸ੍ਰ: ਮਨਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਆਕ ਜੱਥਾ, ਸ੍ਰ: ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਸਕੱਤਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ, ਸ੍ਰੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਢੋਡਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਾਬਕਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਕੱਤਰ), ਸ੍ਰੀ ਬਹਾਦੁਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ ਆਦਿ। ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੇਲ ਦੁਆਰਾ 18-9-77 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਜੰਮੂ ਪੁੱਜੇ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਮਿਊਂਸਿਪਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਤ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਕਾਂਗਰਸ, ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਸਦੇ ਬਿਬਾਨ ਨਾਲ ਚੱਲੇ। ਅੱਜ ਭੋਗ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੂਰ ਨੇੜਿਓਂ ਇਕੱਤਰ ਹੋਏ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਏ।

ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੰਮੂ ਭੇਜਿਆ।

3 ਤੋਂ 4 ਤੱਕ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀਆਂ ਤੇ ਭੋਗ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਅਜੇ ਚਾਰ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸ੍ਰ: ਆਤਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੀਂਹ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਆ ਗਿਆ। ਤੇਜ਼ ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਆ ਗਈ।

ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ 'ਤੇ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨਮਿਤ ਇਕ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਵਲੋਂ ਇਕ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜੱਥੇ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਇਕ ਯੂ. ਕੇ. ਦੇ ਜੱਥੇ ਵਲੋਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਘਰਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸੀ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਰਾਤ ਦੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੇਲ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ ਮੇਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਪਰਤ ਪਏ।

19 ਸਤੰਬਰ 1977

ਸਫ਼ਰ

ਪਰ ਮੈਂ 19-9-77 ਦੇ 4 ਵਜੇ ਜਲੰਧਰ ਲਈ ਬਸ ਫੜ ਕੇ ਕਰੀਬ 10 ਵਜੇ ਰਾਤੀਂ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਕੋਲ ਪਿੰਡ ਰੇਰੂ ਆ ਉਤਰਿਆ। ਰਾਤ ਰਹਿ ਸਵੇਰੇ 20-9-77 ਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਮਿੱਤਰ ਮੰਡਲੀ ਨੂੰ ਮਿਲ, ਸ੍ਰ: ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਸੰਪਾਦਕ 'ਵਰਿਆਮ' ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਈ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਏਥੇ 21-9-77 ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮੇਲਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰ: ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ ਨੰ: 17, ਬਟਾਲਾ ਰੋਡ, ਹਿੰਦ ਥਰਮਾਮੀਟਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਉਤਰੇ। ਏਥੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ ਅਤੇ ਸੇਠ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ।

21 ਸਤੰਬਰ 1977

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਮੁਹੱਬਤਾਂ

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰ: ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਆਫ਼ 'ਵਰਿਆਮ' ਤੇ ਮੈਂ ਨਹਾ ਧੋ ਕੇ ਸੈਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕੰਪਨੀ ਬਾਗ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰ: ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ ਨੂੰ ਪਰਤ ਰਹੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਕਾਰ ਦਾ ਪਿਛੋਂ ਸਾਡੇ ਰਿਕਸ਼ਾ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਹਾਰਨ ਖੜਕਿਆ। ਜਦੋਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਉੱਛਲ, ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਝਾਤ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਨੇ ਮੋਹ ਲਿਆ। ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਕਾਰ ਵਿਚ ਨਾਲ ਆ ਬੈਠੀਏ, ਕਾਰ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਕੋਠੀ ਤੱਕ ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ।

ਅੱਗੇ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ, ਨੰਬਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਤੇ ਸੰਤ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਨਗਰੀਏ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਫਿਰ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸਰੀਰ ਆ ਗਏ।

ਕਾਂਗਰਸ (ਇੰ) ਦਾ ਪੱਖ

ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਵਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇੰਦਰਾ ਕਾਗਰਸ ਦੇ ਪੱਖੀ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੇ (ਇੰਦਰਾ ਦੇ) ਸਮੇਂ 'ਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰ ਵੱਲ ਵੀ ਵਧੀ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਹਿੰਦ-ਰੂਸ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਸੰਧੀਆਂ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹਨ। ਅੱਜ ਵੀ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ 5 ਕੁ ਮਿੰਟ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਂਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ : ਜਦੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਮਿਲਣ, ਉਦੋਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੋਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹੋ ਗੱਲ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰੌਲਾ ਪਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਬੋਹੜ ਵੱਲ ਸ਼ਹੀਦੀ-ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਪੰਡਾਲ ਸੀ। 9-45 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ। ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਖਿਆਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਤੁੜ ਨੇ 10 ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਪਰੰਤ ਗਿ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਕਾ

ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਦਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਗਰ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹਾਨਤਾ ਬਖ਼ਸ਼ੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੇ ਬਲੀਦਾਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਤੀ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਵੀ ਏਥੇ ਹੋਇਆ ਤੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਕੇ ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ ਬਣੇ। ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਪਤਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਓਦੋਂ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਦੋ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ। ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਤਹਿਰੀਕ ਦੁਆਰਾ ਮੁੜ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ, ਆਦਿ ਆਦਿ।

10-05 'ਤੇ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਉਪਸਥਿਤ ਹੋਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਵਾਕਿਆ ਦੀ ਭਾਵ ਪੂਰਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।

ਉਪਰੰਤ 'ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ' ਦੇ ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਕਾਮਰੇਡ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਾਰਦਵਾਜ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸਨਿਮਰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ। ਤੱਤ ਇਹ ਸੀ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਜੁਝਾਰ ਬਣਾਨ ਤੇ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੂਰਮੇ ਆਦਮੀ ਸਦਾ ਹੀ ਸਿਰ ਦਿੰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮੁਨਾਸਬ ਯਾਦ ਉਸਾਰੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਯੋਗ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸ੍ਰੀ ਭਾਰਦਵਾਜ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਬਾਦਲ ਰਾਹੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਬਣਨ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਚੰਗੇ ਆਚਰਨ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵੱਲ ਅੱਗੇ ਵਧਣ।

ਅਜੇ ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨੀ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਨਾਵੇਂ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋ ਗਈ।

ਗਿਆਨੀ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸਕੱਤਰ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰ: ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਪਰਜਾ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਲੀਡਰ ਆਏ ਪਰ ਭੋਗ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਤਕਰੀਰ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਕੀਤੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਸੁਆਗਤ ਪੱਤਰ ਸੀ।

ਫਿਰ ਵਕਤ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਆਪ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਾਕਿਆ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਆਚਰਣਕ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ ਦੱਸਕੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਾ ਪਿਤਾਮਾ ਮਿ: ਕ੍ਰਿਸਟੀ ਨੂੰ ਗਰਦਾਨਿਆ ਜੋ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਬਣਨ 'ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਦੇ ਜਤਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ, ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਥਾਨ ਬਣਾਣ ਲਈ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਗਹ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨਗੇ।

ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫੇਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵਾਲੀ ਜਗਹ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਉਸਰੀ ਲਈ ਤਕੜੀ ਰਕਮ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਨਾਲ ਇਸ ਐਲਾਨ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਅੰਤ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦਿਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਥਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰ: ਬਾਦਲ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅਰਪਣ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ : ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋ, ਕਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਫ਼ਰਕ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਲੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ।

ਇਹ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਜਿਸ ਵਿਚ 3000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, 11-30 ਵਜੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਲਾਨਾ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਜਪ-ਪ੍ਰਯੋਗ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੋਂ ਹੀ ਬਟਾਲੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ ਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤੁਰ ਪਏ। ਬਟਾਲੇ ਵਿਖੇ ਅੱਜ, ਜਥੇਦਾਰ ਅਛਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਨਮਿਤ ਭੋਗ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਏਥੋਂ ਹੋ ਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਜਪ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਮਰਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਲਾਨਾ ਨਿੱਤਨੇਮ (ਵਰਨੀਆਂ, ਭਜਨ, ਪਾਠ ਆਦਿ) ਅਰਥਾਤ ਜਪ ਪਰਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨਾ ਸਮਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਯੋਗ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਦੋ ਵੇਲੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਸਮੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਹਰ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਰਾਤ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਦੌਰੇ ਆਦਿ ਤਾਂ ਬੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਪੈ ਜਾਇ ਤਾਂ ਰਾਤ ਤਕ ਨਿੱਤਨੇਮ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵਾਪਸੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਏਥੋਂ ਆਪਣੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦਾ-ਘੁਮਾਂਦਾ 25-9-77 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਾਂਗਾ।

28 ਸਤੰਬਰ 1977
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਇੰਦਰਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ

ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜਨਤਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਕੱਲ੍ਹ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਅਤੇ ਸੇਠ ਸੁਪੱਤਰ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਇੰਦਰਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ।

ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੌਰੇ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਆਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦੀ ਇੰਦਰਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਹੋ ਗਈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ

ਕੁਸ਼ਲ ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨੀਤੀਵਾਨ ਤੇ ਅਗਾਂਹ-ਵਧੂ ਮਿਥਦੇ ਹਨ। ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮੁਖੀਆ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਇਸ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸਾਂਝ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਸਾਮਰਾਜਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਡੱਟਵੇਂ ਸਟੈਂਡ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਗਿਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦਰਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਸਾਰੀ ਵੱਲ ਲੈ ਗਈ ਹੈ।

3 ਅਕਤੂਬਰ 1977
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਕੇ-17, ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ। ਪਰਸਪਰ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀਰਵਾਰ 29-9 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਆਏ ? ਹੰਸਪਾਲ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਕ ਉਹ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੰਸਪਾਲ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਰਾਰ ਜੀ ਡੇਸਾਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਸਨ। ਜਦ ਤੋਂ ਮੁਰਾਰ ਜੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਤੀਜੀ ਮਿਲਣੀ ਸੀ।

ਮੁਰਾਰਜੀ ਮਿਲਣੀ

ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੋਰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ (ਮੁੱਖ ਵਕਤਾ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੇ ਹੰਸਪਾਲ ਕੇਵਕ ਦਰਸ਼ਕ) ਮੁਰਾਰਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹਰਿਆਣਾ, ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਕਰ-ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੁਰਾਰਜੀ ਨੇ ਏਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ : ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਇੰਦਰਾ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ।

ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਚੁੱਪ ਵਰਤ ਗਈ। ਮੁਰਾਜੀ ਨੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਵਜੋਂ ਹੰਸਪਾਲ ਵੱਲ ਡਿੱਠਾ।

ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਮੇਰੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ : ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਪਾਸ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਲੇਟੈਸਟ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਇੰਦਰਾ ਜੀ ਦੀ ਹਾਰ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਮੁਰਾਰਜੀ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਸੇਠ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ 'ਚੰਗੇ ਵਤੀਰੇ' ਬਾਰੇ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਪਰ ਲਭਦਾ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੌੜੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇੰਦਰਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਾਂ, ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸੁਣਕੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ—ਮੁਰਾਰਜੀ ਭਾਈ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਾਲ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਓ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ।

ਅੱਜ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਇਹ ਗਰੁੱਪ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆਇਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਡੇਸਾਈ ਆਪ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੋਂ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ।

ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਨਾਮਧਾਰੀ

ਦਰਬਾਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੁਰਾਰਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਸ਼ਾਬੰਦੀ ਤੇ ਗਊ ਬੱਧ ਬੰਦੀ ਬਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਹਰ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼, ਜੁ ਉਸ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਸ਼ ਹਿਤ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਦਾ ਕਦਰਦਾਨ ਤੇ ਮੱਦਦਗਾਰ ਹੈ। ਇੰਦਰਾ ਜੀ ਵੱਲ ਵੀ ਇਹੋ ਪਹੁੰਚ ਸੀ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

6 ਅਕਤੂਬਰ 1977
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਦਾਰ ਜੀ ਨਮਿਤ ਭੋਗ

ਸ਼ਾਮੀਂ 7-30 ਵਜੇ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਸੁਪਤਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ ਕਿਸੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰੀ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਵੱਲ ਆ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਾਰ 'ਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਮਿਲ ਪਏ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਾਰ ਰੋਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭੇਜ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਚਰਨ ਛੂਹੇ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਅਸੀਂ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਬਥੇਰਾ ਥਪ-ਥਪਾਇਆ ਤੇ ਹਾਰਨ ਵੀ ਵਜਾਏ ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਗੌਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕਾਗਰ ਚਿੱਤਰ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਾਂ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਵੇਲੇ ਸੁਖਦੇਵ ਭਗਤ ਦੀ ਚਿੱਤ-ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ : 2 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਸ ਦਿਨ ਉਥੇ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਨਮਿਤ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਲੋਂ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਸੁਪਤਨੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਆ ਗਏ ਪਰ ਕਾਮਰੇਡ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਉਰਮਿਲਾ ਬੀਬੀ ਦੁਪਹਿਰੇ 12 ਵਜੇ ਹੀ ਆਏ। ਸਮਾਗਮ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸਨੂੰ, ਆਏ ਉਚੇਚਿਆਂ ਵੀ ਬੜਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂ ਕਿ ਬਾਹਲੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਪਾਸ ਚੈਨ ਨਾਲ ਬੈਠਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਇਆ।

12 ਅਕਤੂਬਰ 1977
ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮੈਂ ਅੱਜ 7 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਦਿੱਲੀਓਂ ਬੱਸ ਫੜੀ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ—ਠਾਕੁਰ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਕਾ: ਲਛਮਣ ਦਾਸ ਗੁਪਤਾ, ਕਾਮਰੇਡ ਬੰਤ ਬਰਾੜ, ਕਾ: ਗੋਇਲ, ਕਾ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਾਂਬਰ। ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਬੁਕ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਮਾਰਕਸੀ ਵਿਦਵਾਨ ਕਾ: ਸੁਰਜੀਤ ਖੁਰਸ਼ੀਦੀ ਤੇ ਕਾ: ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਿਆ। ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਬੁਕ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਕਾਮਰੇਡ ਹੰਸ ਰਾਜ ਜੈਨ ਤੇ ਕਾ: ਗਰਗ ਆਪਣੀ ਵੈਨ ਲੈ ਕੇ ਜਲੰਧਰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕ

ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲਣ ਲਈ ਪਿਆਰ ਦਰਸਾਇਆ। ਨਿੱਕੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ ਕਦੋਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਉਤਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਪਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਗਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹਜ਼ੂਰ ਕੁਵੇਲੇ ਆਉਣਗੇ। ਡੇਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਖ਼ਰਾਬ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੁਲਹ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ : ਹੁਣ ਹੀ ਤਾਂ ਮੌਕਾ ਹੱਥ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਜੋ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਸੋ ਕਰਾਂਗੇ। ਸੋ ਦੋ ਵੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੇ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕੇਸ ਦਰਜ ਹੋਏ ਹਨ।

ਅਤੇ ਰਾਤ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਲੰਘ ਗਈ।

13 ਅਕਤੂਬਰ 1977
ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਅੱਜ 5-30 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ 'ਵਾਰਾ' ਹੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਦੇ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਵਾਰਾ ਨਿੱਤ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਹੱਲੇ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ, ਸਿੱਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਧਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਸਮੇਂ ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲੈਕਚਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਤ ਉਹ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਾਧੂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਆ ਲੱਗਦੇ।

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਚੜ੍ਹਿਆਂ ਹੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਵਾਣ ਲਈ ਪੰ: ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਰੋਜ਼ ਵਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਖਿਆਨ ਸੁਣਿਆ ਜਾਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਘੱਟ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਿੱਠਾ-ਮਿੱਠਾ ਕੌੜਾ

ਦੀਵਾਨ ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ, ਮੈਂ ਅਜੇ ਜੋੜਾ ਹੀ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਆਵਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਰਨੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਵੱਲ ਗਏ। ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਇਕ ਮੋਰਨੀ ਦੀ ਉਹਦੇ ਚੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਫ਼ੋਟੋ ਉਤਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਡੇਰੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲੋਂ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਾਨਿਆਂ ਦੀ ਵਾੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਕਰੀਬ 8-8 ਫੁੱਟ ਉੱਚੀ ਦੀਵਾਰ ਚਿਣੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਉਹ ਪਿਆਰਾ-ਪਿਆਰਾ ਵੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਗ਼ਿਲਾ ਵੀ ਸੀ। ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਬੜੀ ਉਡੀਕ ਕਰਵਾਈ ਊ!

ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਿਆ

ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਵੱਲ ਗਏ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਜਨ ਮੰਦਰ ਦੇ ਵਰਾਂਡੇ ਹੇਠ, ਇਕ ਤਬਲਾ ਵਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਦੂਜੀ ਹਰਮੋਨੀਅਮ ਵਜਾਂਦੀ ਤਬਲੇ ਤੋਂ ਸੰਗਤ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ-ਖੜ੍ਹੋਤਿਆਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਏ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਤਿਹਾਈਆਂ ਸੁਣੀਆਂ।

ਅੱਜ ਵਾਂਗ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਦਰਮਿਆਨੇ ਬਾਰੀਕ ਖੱਦਰ ਦਾ ਕੁਰਤਾ-ਪਜਾਮਾ ਪਹਿਨਦੇ ਅਤੇ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਚਰਨੀਂ ਜੋੜਾ ਪਹਿਨਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੁ ਚਮੜੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬਾਟੇ ਦੇ ਖ਼ਾਕੀ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਬੂਟਾਂ ਦੇ ਤਸਮਿਆਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਕਟਵਾ ਕੇ ਜੁੱਤੀ ਬਣਵਾ ਕੇ ਪਹਿਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਨਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਜੇਬ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ

ਇਕ ਵਿਛੇ ਹੋਏ ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਜੇਬਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਾਨ ਵੇਖਿਆ, ਮੇਰੀ ਦਿਸਚਸਪੀ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸੀ। ਸਮਾਨ ਇਹ ਸੀ:

1. ਸੁਨਹਿਰੀ ਡੱਬੀ, ਲੰਮੀ ਤੇ ਪਤਲੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੱਧੇ-ਅੱਧੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਾਂਬਾਂ ਵਾਲੀ ਐਨਕ ਸੀ;
2. ਪਿੜੀਦਾਰ ਪਾਰਕਰ ਕਲਮ;
3. ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਨੋਟ ਬੁਕ ਜਿਸ 'ਚੋਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਕੇ ਪਾੜ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ;
4. ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਲ-ਸ਼ੀਸ਼ੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਛਰਲਾ ਛੱਡਣ ਵੇਲੇ ਜਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਹੱਥ ਧੋ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ;
5. ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਆਈਆਂ ਲਿਖਤੀ ਅਰਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕੁਛ ਕਾਗਜ਼;
6. ਬਾਰੀਕ ਸੁੱਚੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਰੁਮਾਲੀ;
7. Meloids (ਗਲਾ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਲੱਠੀ ਦਾ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਸਤ।)

ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ਮੀਠਾ ਲਾਗੇ

ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਕੇ ਕਾਰ ਮੰਗਵਾਈ ਗਈ। ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ, ਉਸਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਸੇਠ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਾਰ ਵਿਚ ਨਾਲ ਬਹਾਲ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖਣ ਲਈ ਨਿਕਲੇ।

ਰਾਹ ਵਿਚ ਗੱਡੀ ਰੋਕ ਕੇ, ਪੁਰਾਣੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀਆਂ ਜਾਮਣਾਂ ਹੇਠ ਇਕ ਮੰਜੀ ਉੱਤੇ ਮਰੋੜੇ ਜੇਹੇ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੁਆਂਦਿਆਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ (ਪਿੰਡ ਜੀਆ ਬੱਗਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ) ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਸਾਡੇ ਸਾਹਵੇਂ ਮੰਜੀ ਉੱਤੇ 40-50 ਸਾਲ ਦਾ ਆਦਮੀ ਪਿਆ ਸੀ। ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਮਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਲੱਤਾਂ, ਮਰੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਲੱਕ ਤੋਂ ਗਲ ਤੱਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਚੋੜੇ ਹੋਏ ਕੱਪੜੇ ਵਰਗਾ, ਟੇਢੀਆਂ-ਮੇਢੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਮੂੰਹ, ਵਿੰਗ-ਤੜਿੰਗੀਆਂ ਬਾਹਾਂ, ਇਹ ਸੱਜਣ ਨਾ ਖਲੋ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਬੈਠ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਰਿੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿਰ 'ਤੇ ਛੋਟੀਆਂ

ਬਾਂਵਰੀਆਂ। ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਗ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਕਰੂਪ ਅਜਿਹਾ ਕਿ ਵੇਖ ਕੇ ਮਤਲੀ ਆਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾਰੋਂ ਉਤਰ ਪ੍ਰੋ: ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ, ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਹੀਣੇ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲ ਤਕਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਵੇਖੋ, ਇਕ ਇਹ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਇਸਦਾ ਪਿਤਾ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਇਸਦਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਰੱਬ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਜ਼ਹਿਮਤ ਦਾ ਮਾਰਿਆ। ਉਹ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਏਸ ਦਸ਼ਾ ਨਾਲ ਬਿਆਨਦਾ ਹੈ : ਕਿਰਪਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਏਸ 'ਤੇ ਕਿ ਇਹ ਏਥੇ ਨਿਤ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿਤਾ ਪਰ ਸੋਝੀ ਤੇ ਨੇਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ-ਕਰ ਜੀਵਨ ਸਫ਼ਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੋ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਦੀਆਂ ਬੁਰਕੀਆਂ ਕਰ-ਕਰ ਖੁਆਂਦਾ ਹੈ। 40 ਸਾਲ ਇੰਜ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਗ਼ਿਲਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਭਾਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ

ਇਸ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਉਥੇ 4 ਕੈਂਚੀਆਂ (ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੀਆਂ) ਰੰਗ ਕਰਕੇ ਛੱਤ ਵਾਸਤੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਮਾਹਿਰਾਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਇਕ ਕੈਂਚੀ ਮਸਾਂ ਚਹੁੰ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਫਿੱਟ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗੀ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਅਸਾਂ ਪਹਿਲੀ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ, ਦੂਜੇ ਡੇਢ ਵਿਚ, ਤੀਜੀ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕਰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਹੈ। ਚੌਥੀ ਅੱਜ ਚੜ੍ਹ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਵੀ ਅੱਜ ਹੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣੀ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਰੀਬ ਦੋ ਸੌ ਆਦਮੀ ਏਥੇ ਕੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਦਾ, ਕੋਈ ਕੈਂਚੀ ਰੰਗਦਾ, ਕੋਈ ਵੈਲਡਿੰਗ ਕਰਦਾ ਤੇ ਕੋਈ ਖਲ੍ਹਿਆਰਨ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਪਧਰਾਅ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ : ਜਿੱਥੇ ਕੈਂਚੀਆਂ ਖਲੋਣੀਆਂ ਹਨ, ਏਥੇ 8-8 ਫੁੱਟ ਡੂੰਘੀ ਤੇ 8-10 ਫੁੱਟ ਚੌੜੀ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਹੈ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਏਥੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੱਸ-ਦਸਵਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਏ ਗਏ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਟਰੱਕ ਤੇ ਟਰਾਲੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ। ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਛੜਾਂ, ਇੰਗਲੈਂਰਨ, ਟੀ ਆਇਰਨ, ਗਾਰਡਰ ਆਦਿ ਟਨਾਂ ਮੂੰਹੀ ਲੋਹਾ ਉਧਰ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕੈਂਚੀਆਂ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਆਰਚੀਟੈਕਟ ਨੇ ਇਸ ਹਾਲ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੀ ਛੱਤ ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਰ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪੈਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਅਫ਼ਰੀਕਾ (ਨੈਰੋਬੀ) ਤੋਂ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਆਰਚੀਟੈਕਟ, ਇਕ ਹੋਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਕੈਂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਫਿੱਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਹੁਣ

ਪੱਧਰੀ ਛੱਤ ਪੈ ਸਕੇਗੀ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਹਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਆਦਮੀ ਇਕਵਾਰਗੀ ਬੈਠ ਸਕਿਆ ਕਰਨਗੇ ਬੇਖ਼ਤਰ ਹੋ ਕੇ।

ਪ੍ਰੋ: ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ-ਬ੍ਰਾਦਰਜ਼ (ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ-ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਦਿ) ਏਥੇ ਫਿਰ-ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪ੍ਰੋ: ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਆ ਰਲੇ ਸਨ, ਵੱਲ ਮੈਨੂੰ ਤਕਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਿਆ : ਥਾਈਲੈਂਡ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਭਣਵਈਏ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ 22 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੋਟਰ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਭੋਗ 'ਤੇ ਗਿਆਂ ਮੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਇਹਦਾ ਰੁਖ਼ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ, ਜਿਸ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦਿਓ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ 'ਤੇ ਲਾਓ।

ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ : ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਉਹੋ ਇਸਤਰੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਲਗਾ ਕੇ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇੱਕਤਾ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ। ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁਚਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਤਕ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਉਸ ਵੱਲ ਭੇਜੇ ਹਨ ਤੇ ਤਕੜਿਆਂ ਹੋਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਮਰਿਧੀ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਔਖੇ ਵੇਲੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਗੱਦੀਓਂ ਲਾਹ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਹਿਤ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਦਾ ਹਾਂ। ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਹਿਤ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ।

ਬਾ-ਸ਼ਰਤ ਫ਼ੋਟੋ

ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਨਿੱਤਨੇਮ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਨਮਸਕਾਰ ਉਪਰੰਤ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਸਾਹਣੇ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠਾਂ। ਅਫ਼ਰੀਕਾ 'ਚੋਂ ਇਕ ਸੱਜਣ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉੱਚਾ-ਲੰਮਾ, ਮੋਟਾ-ਚੌੜਾ ਤੇ ਜੁਆਨ, ਨਿੱਤਨੇਮ ਪਿਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫ਼ੋਟੋ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਉਸ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਕਰ ਲੈ ਕੰਮ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ : ਦੋ ਮਿੰਟ ਅਟਕੇ-ਪਰ ਉਹ ਫ਼ੋਟੋ ਲਾਹ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਾਣ ਲੱਗਾ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ੋਟੋ ਲੁਹਾਈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਖਿਆ : ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਰੱਖੀਂ। ਹੁਣ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਉਸਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਕਤਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵੇਸ਼ ਭੂਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਾਲ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸ਼ਬਦ-ਸੰਗੀਤ

ਦਿਲਰੁਬਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਗੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ, ਤਬਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਵਜਾਇਆ। ਰਾਗ ਬਾਗੇਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਸੁਰ ਹੋਏ ਸਾਜ਼ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਗਜ਼ ਫਿਰਿਆ, ਸੁਆਦ ਦਾ ਇਕ ਮੰਡਲ ਛਾ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਿਲਰੁਬਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਵਾਂ, ਜੁ ਦਿਲਰੁਬਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਸੁਰਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਣਾ, ਗਜ਼ ਫੇਰਨਾ,

ਤਰਬਾਂ ਸੁਰ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਹਨ। ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਦੀਆਂ ਮਤਲਾਸ਼ੀ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਬਖ਼ਸ਼ਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਦੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਉਸਤਾਦ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੇ। ਠਾਕੁਰ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਈ, ਵੰਦਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ (ਭਤੀਜੇ) ਦਾ ਸੁਰ ਗਿਆਨ, ਦਿਲਰੁਬਾ ਵਾਦਨ ਤੇ ਗਾਇਨ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਰੀਲਾ ਹੋਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਇਕ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਸ ਦੀ ਐਸ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਅਸਥਾਈ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ, ਦੀ ਉਠਾਨ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਖਾ ਕੇ ਮੁੱਖ ਰਾਗ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸੰਯੋਜਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਛੋਟਾ ਚੇਲਾ ਪਿੰਕੀ, ਸੰਤ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਬਲੇ 'ਤੇ ਸੰਗਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਦਿਲਚਸਪੀਆਂ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਦਿਲਚਸਪੀਆਂ ਤਾਂ ਇੰਜ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਵਾਰ ਕਿਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀਆਂ ਦਾ ਫ਼ੁਹਾਰਾ ਹੋਵੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ-ਨਿਖੇੜ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਬੰਧਤ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਰਮਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੰਮੂ ਦੇ ਇਕ ਨੌਜੁਆਨ ਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਚੰਨੀ) ਨੂੰ ਵੇਖ, ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੰਦਿਆਂ 'ਮਾਈ ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਵਿਚ

ਦੀਵਾਨ ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਮੈਂ ਆਪ ਨਾਲ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਗਿਆ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਜੇ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਅੱਜ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕੈਂਚੀ ਵੀ ਚੜ੍ਹ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਸੀ : ਸਿਆਮ ਵਲੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਨੇ ਵੀ ਮੱਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਰਕਮ ਆ ਹੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸੰਗਤ 'ਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਆਦਮੀ ਚੁੱਪ ਕੀਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪੈ ਇਸ ਯੱਗ ਵਿਚ ਪਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਕ ਅਜੇ ਲੋਹੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਅਦਾ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਭੁੱਲਦਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੰਦਰ-ਛੱਤ ਦੀ ਇਕ ਕੈਂਚੀ 25 ਟਨ ਤੱਕ ਭਾਰੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੱਗਣ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਹਟਣ ਸਮੇਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਡੇਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਇਕ ਨੌਜੁਆਨ ਸੰਤ

ਬਿਅੰਤ ਸਿੰਘ ਸੋਖਲ (ਸੰਤ ਨਗਰ, ਸਿਰਸਾ) ਹੈ। 10 ਵਜੇ ਤਕ ਮੇਰੇ ਲਈ ਡੇਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਗਿਆ।

14 ਅਕਤੂਬਰ 1977

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਤਕ ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੰਤ ਜਿਉਣ ਸਿੰਘ ਸਰਹਾਲੀ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਖਿਆਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਕ ਅਨੂਠੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਬਧ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸਰੋਤੇ ਕੀਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਆਯੋਜਨ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਉਪਰੰਤ ਸੀ।

ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਵਿਖਿਆਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਗਏ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਵੀ ਉਥੇ ਸਨ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਸੌ ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜੁਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਾਪਦਾ ਇੰਜ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਵੀ ਦੋ ਕੈਂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਮੱਲ ਲੈਣਗੀਆਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਾੜੇ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਤਕੜੇ ਤੋਂ ਤਕੜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗਿੱਚੀਓਂ ਫੜ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਹਿਲਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੱਖੀ ਵਿਚ ਕੁਤਕੁਤਾ ਆਨੰਦਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਕਿਡੇ ਸੁਭਾਗੇ ਹਨ ਜੁ ਅੱਜ ਵੀ ਪੂਰਵ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਛੋਹਾਂ ਬਲਿਹਾਰ-ਬਲਿਹਾਰ ਕਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (17ਓ-ਰਾਜਸਥਾਨ)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸੱਜਣ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਤਕਾਇਆ ਗਿਆ ਜੁ ਉੱਚਾ ਲੰਮਾ, ਚੌੜਾ ਚਕਲਾ ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਸਿਹਤ ਦਾ ਮਾਲ ਹੈ। ਉਮਰੋਂ ਪੰਜਾਹ-ਪਚਵੰਜਾ ਦੇ ਲਾਗੇ। ਇਹ ਉਸ ਸੰਤ ਜਿਉਣ ਸਿੰਘ ਸਰਹਾਲੀ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਜੀਵਨ ਪੰ: ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅੱਜ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੰਦਰ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਟਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕਿੱਲਾ ਕਮਾਦ ਦੀ ਰਕਮ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਥੋਂ ਕੁਝ ਫ਼ਾਸਲੇ 'ਤੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਖਲੋਤੇ ਵੇਖ ਜਾਂ ਮੈਂ ਉਥੇ ਰੁਕ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਸਿੰਘ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਬਾਕੀ ਜੁ 8-10 ਸਿੰਘ ਉਥੇ ਖਲੋਤੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਵੀ ਕੁਝ ਰਕਮ ਲਗਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਇਸ ਮੰਦਰ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਲਈ ਚੋਖੇ ਖ਼ਰਚੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਕ-ਇਕ ਕਿੱਲੇ ਕਮਾਦ ਦੀ ਕੀਮਤ ਏਥੇ ਭੇਜ ਦਿਓ। ਸਭ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਵਜੋਂ ਸਿਰ ਝੁਕਾਏ। ਸੰਤ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚਲੇ ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰੇ। ਕੁਝ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਝੋਨੇ ਦੀ ਖੇਤੀ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਮਾਦ ਦੇ ਖੇਤ ਬਰਾਬਰ ਰਕਮ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਔਸਤ ਕੀਮਤ

2000/- ਰੁਪਏ ਮਿਥੀ ਗਈ।

ਸ਼ੈਲਰ ਦੀ ਗੱਲ

ਸੰਤ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਖਲੋਤੇ ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ (ਗੋਲਾ, ਗੋਕਰਨ ਨਾਥ, ਯੂ. ਪੀ.) ਵਿਚ ਸ਼ੈਲਰ ਲਾਣ ਤੇ ਮੁਨਾਸਬ ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ ਝੋਨਾ ਖ਼ਰੀਦਣ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲਾਗਤ ਨਿਕਲ ਕੇ ਲਾਭ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਏਗਾ। ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸ਼ੈਲਰਾਂ ਵਾਲੇ 50/- ਰੁਪਏ ਕੁਇੰਟਲ ਝੋਨਾ ਖ਼ਰੀਦਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ 80/- ਰੁਪਏ ਭਾਅ ਮੁਕੱਰਰ ਹੈ। ਸ਼ੈਲਰਾਂ ਵਾਲੇ ਰਲ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਪਰ ਅਸਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆ ਤਾਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੁੱਟ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣ ਦੇਣੀ। ਸੀਜ਼ਨ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ 80/- ਰੁਪਏ ਕੁਇੰਟਲ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਸਾਥੋਂ ਝੋਨਾ ਲੈ ਸਕੇ। ਜੇ ਸੇਠ ਹੁਰੀਂ ਸ਼ੈਲਰ ਲਾਉਣ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਉਠਾਈ। ਉਸਨੇ 'ਸਤਿਬਚਨ' ਕਹਿ ਕੇ ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਡੇਢ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਖ਼ਰਚ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ?

'ਨਹੀਂ ਜੀ, ਪੰਜ ਲੱਖ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਚੱਲਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾ ਕੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ', ਸੇਠ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ।

ਰੀਕਾਰਡ

9 ਤੋਂ 10 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਮੈਂ ਸੰਤ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਮਠਾੜੂ, ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਪੁਛ ਕੇ ਰੀਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵੱਸਿਆ ? ਗੁਰੂ ਘਰ ਨੂੰ ਏਥੇ ਜਗਹ ਕਿਵੇਂ-ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੀ ?

ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ

ਅੱਜ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ। ਆਪਣੀ ਘੜੀ ਮੁਤਾਬਕ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਨਿੱਤਨੇਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਪਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਵੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ : ਦਰੀਆਂ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਵੀ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਉਣ ਦਾ ਵਿਹਲ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਘੜੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਾ ਘੰਟਾ ਭਰ ਰੁਕੀ ਰਹੀ। ਕਾਫੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਦਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਕੋਠੀ ਚਲੇ ਗਏ।

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਜਿਥੇ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਕੈਂਚੀਆਂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਨਿਵਾਸ, ਗੋਲ ਛੱਪਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਵੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੂਰੋਂ ਤੱਕਣ ਨੂੰ ਤਾਂ 11-12 ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਪਾਠ ਹੋ ਰਹੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸੁਅਵਸਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਚੰਦ ਲੇਖਕ

ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਗਏ। ਸ੍ਰ: ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂਸਰ, ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ। ਜੁੜੇ ਬਣੇ ਰਾਤੀਂ ਸੰਤ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਰਜੀ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਗਤ ਦੇ, ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਕਵੀ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੰਗਲ ਵਾਲੇ ਡੇਰੇ ਡਾਲੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਨੰਗਲ ਦੀ ਕਾਵਿ ਪੁਸਤਕ 'ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ' ਕਦੇ ਬਹੁਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ' ਤੇ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਰਾਇਕੋਟ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬੁੱਚੜਬੱਧ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਰੌਚਕ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਹੁਣ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ-ਕਦਮ 'ਤੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਯਥਾ-ਬੁਧੀ, ਯਥਾ-ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ, ਪੁਰਾਣੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਜੁਟਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਝ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕਰਵਾਏ। ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚ ਗੁਆਚਿਆਂ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਆਪਾ ਭੁਲਾਈ ਰੱਖਿਆ।

15 ਅਕਤੂਬਰ 1977

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਮੇਲਾ

ਦੀਵਾਨ ਪਰਸੋਂ ਤੋਂ ਬਕਾਇਦਾ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾਕਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਜਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਆਪ ਕੀਤਾ।

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ

ਅੱਜ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪੰਜ ਤਬਲੇ, ਤਿੰਨ ਦਿਲਰੁਬਾ, ਦੋ ਸਿਤਾਰਾਂ, ਇਕ ਸਰੋਦ ਤੇ ਦੋ ਹਰਮੋਨੀਅਮ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਠਾਕੁਰ ਉਦੈ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ, ਉਸਤਾਦ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ, ਸ੍ਰੀ ਧਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ, ਸ੍ਰੀ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਪੜ ਖੇੜੀ, ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ, ਸ੍ਰੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਭੈ: ਸਾ:, ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੈ: ਸਾ:, ਆਦਿ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਰਸ ਭਰਿਆ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸ ਦੱਸ ਕੇ ਸ਼ਬਦ, ਛੱਕੇ ਅਤੇ ਰਾਗ ਆਦਿ ਦੀ ਬਦਲੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸੁਖਦ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲਰੁਬਾ ਦੀਆਂ ਤਰਬਾਂ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰੋਦ, ਧਰਮਵੀਰ ਤੇ ਚਰਨ ਦੀ ਸਿਤਾਰ, ਤਬਲਾ ਵਾਦਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੂੰਜਦੀਆਂ ਥਾਪਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਦ ਘੁਲ ਘੁਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਭਾਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਇਕ ਛੋਟਾ ਬੈਟਰੀ-ਲੈਂਪ, ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਜਿਲਦਾਂ ਅਤੇ ਤੁਕ ਤਤਕਰਾ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲਗ ਮਾਤਰ ਜਾਂ ਪਾਠ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਲੱਗਦਾ, ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁੱਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਪੌਣੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤੱਕ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਏਦੂੰ ਪਿਛੋਂ ਆਉਣ, ਉਹ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ

ਕਰਕੇ ਪਿਛੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਕੇਸ 'ਸ਼ਨਾਨ ਕਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਅਨੰਦਮਈ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਜ਼ਾਰ ਕੁ ਨਰ ਨਾਰ ਆਪਣੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਏਨੇ ਕੁ ਹੀ ਡਿਊਟੀਆਂ 'ਤੇ ਹੋਣਗੇ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਸਾਥੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ, ਸਾਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਮੂਹਰੇ, ਰਾਗੀਆਂ ਪਾਸ, ਬੈਠਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ। ਕੋਈ ਡੇਢ ਘੰਟਾ ਅਸਾਂ ਵੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੁੱਟਿਆ। ਧਾਰਮਿਕ ਮਨੋਵਿਰਤੀ ਅਜਿਹੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਪਸੀਜਦੀ ਹੈ। ਪਦਾਰਥਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਭਾਵੇਂ ਲੋੜ ਨਾ ਭਾਸੇ ਪਰ ਸਾਤਵਿਕ ਵਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਬੜਾ ਅਨੰਦਮਈ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ

ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਕੋਠੀ ਚੱਲਣ। ਕੋਈ 9-15 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਕੋਠੀ ਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿਛ ਗਈਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਏ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਠਾਕੁਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁੱਤਰੀਆਂ, ਬੀਬਾ ਜੀ (ਗੁਰੂ ਸਪੁੱਤਰੀ), ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ (ਬੀਬਾ ਜੀ ਦੀ ਅਧਿਆਪਕ) ਤੇ ਉਸਦੀ ਭਤੀਜੀ ਤੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਚੋਣਵੇਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਵਜੋਂ ਆ ਬੈਠੇ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਏਥੇ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਸਨ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਜੁਗਿੰਦਰ ਬਾਵਰਾ, ਜਲੰਧਰ ਨੇ ਰਾਗ ਦੇਸ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਗੰਵਿਆ। ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਸੀ ਸੁਰ ਵਲੋਂ, ਪਰ ਸੁਰ ਗਿਆਨ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਅਮਰ ਨਾਥ ਮਿਸ਼ਰਾ ਜੁ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਬਨਾਰਸੋਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਨੌਜੁਆਨ ਨੇ ਸਿਤਾਰ ਉਤੇ ਰਾਗ ਟੋਡੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ, ਚੰਗਾ ਸੀ। ਕਈ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਵਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਆਖਿਆ : ਇਸ ਨੂੰ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਮੁੰਡਾ ਹੁੰਦੜਹੇਲ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ 50/- ਰੁ: ਮਹੀਨਾ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਮੱਦਦ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਪਰੰਤ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਪੰਡਿਤ ਕਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੱਪੂ (ਦੋਵੇਂ ਜਲੰਧਰ) ਦੀਆਂ ਤਬਲੇ 'ਤੇ ਸੋਲੋ ਆਈਟਮਾਂ ਸੁਣੀਆਂ, ਉਸਤਾਦ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਰਮੋਨੀਅਮ 'ਤੇ ਨਗਮਾ ਲਾਇਆ।

ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ 24 ਸਤੰਬਰ 1977 ਨੂੰ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਹੋਏ ਤਬਲੇ ਦੇ ਸੋਲੋ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਬਨਾਰਸ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਚਰਚਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਜਾਣਕਾਰਾਂ ਵਿਚ 'ਸਨਮਾਰਗ' ਅਤੇ 'ਜੈ ਦੇਸ਼' ਦੇ ਪਰਚੇ ਫੇਰੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿਖਾਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਉਸਤਾਦ ਇਮਰਤ ਖਾਂ ਸਿਤਾਰ ਵਾਦਕ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਦੇ ਤੌਰ

'ਤੇ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਯੂਰਪ ਦੇ ਟੂਰ 'ਤੇ ਹੈ।

ਇਹ ਸਭਾ 10-15 ਵਜੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ। ਇਹਦੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਬਲਜੀਤ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਆਦਿ ਦੇ ਜੁੱਟ ਨੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੁਰ-ਤਾਰ ਬੱਧ ਕੀਤਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸਾਢੇ 15 ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਾਇਆ। ਸ਼ਬਦ ਸੀ :

ਨਾਨਕ ਧਨਿ ਧਨਿ ਧੰਨ ਜਨ ਆਏ ਤੇ ਪਰਵਾਣੁ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਦੀਵਾਨ

ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਮੈਂ, ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ, ਸ੍ਰ: ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂਸਰ ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਸਕੱਤਰ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਟਰੈਵਲਜ਼' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਵੇਂ ਤਾਰਿਆਂ ਜੜੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਚੰਦਰਮਾ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਸਨ। ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸੀ : ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ, ਪੰ: ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ ਖਿਆਲ ਗਾਇਕ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਵਾਦਕ, ਸੰਤ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ, ਸ੍ਰ: ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਕਰੀਵਾਲਾ; ਦੂਜੀ ਪਾਲ: ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ, ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ: ਜੁਗਿੰਦਰ ਬਾਵਰਾ, ਸੰਪਾਦਕ 'ਵਰਿਆਮ' ਸ੍ਰ: ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ, ਦੋ ਹਿੰਦੂ ਕਲਾਕਾਰ, ਉਸਤਾਦ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਗੀਤਕਾਰ।

ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਅਨੰਦ ਦਾਇਕ ਧੁਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰਿਹਾ।

ਵਿਦਿਅਕ ਜੱਥੇ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ

ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 5-45 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਹੋਈ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਆਕ ਜੱਥੇ ਦੀ ਇਕ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਮੀਟਿੰਗ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਹੋਈ। ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜੱਥੇ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਤੇ ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਹਿਤ ਵਿਚਾਰ ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਰੱਖੇ। 1000/- ਰੁਪਏ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਜਥੇ ਨੇ ਦੇਣੇ ਸਨ, 1100/- ਹੋਰ ਜੱਥਿਆਂ ਤੋਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦਿਅਕ ਜੱਥਾ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਉਗਰਾਹੀ ਰਕਮ 5000/- ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਹੋ ਗਈ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੋਲਿਆਂ-ਮੇਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਣ ਲਈ ਵੀ ਕਈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਮਸਲੇ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਸਨ।

16 ਅਕਤੂਬਰ 1977

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਮੇਲਾ

ਪਰਯੋਗ ਮੇਲੇ ਦਾ ਆਖ਼ਰੀ ਦਿਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ 3 ਵਜੇ ਤੋਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਵਾਰੇ ਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਨਗਰੀਏ ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ,

ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ (ਕੀਰਤਨੀਏ) ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਸਰੀਰਾਂ ਨੇ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖਿਆ। ਉੱਚੀਆਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਲੱਗੀਆਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਰੰਗੀਨ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਜੇ ਚੰਦੋਏ ਹੇਠ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਸਨ। ਅੱਜ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪੰਡਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਗਤ ਇਕੱਤਰ ਸੀ, 20 ਤੋਂ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ। ਅੱਜ ਚੁਤਾਲੀ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋਏ ਹਨ। ਦੋ ਆਦਿ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭੋਗ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਸੈਂਚੀਆਂ ਵੀ ਆ ਗਈਆਂ।

ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹਿਤ ਆਏ ਜੋੜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਤੰਬੀਹ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਆਈ ਢਿਲਾਈ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ।

ਨਿਹੰਗ ਜਥਾ

ਇਕ ਨਿਹੰਗ ਜੱਥਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 40 ਮੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਵਿਚੋਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਨਿਹੰਗ ਮੁਖੀ ਬਾਬਾ ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਹੇਠ ਸਵੇਰ ਦਾ ਬੈਠਾ 'ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ' ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ, ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਸੱਜਣ ਸੂਬਾ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਪੁਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਆਏ ਸਨ।

ਪੰ: ਮਨਸਾ ਸਿੰਘ

ਪੁਰਾਣੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਤੇ ਪੰਥ ਸੇਵਕ ਪੰ: ਮਨਸਾ ਸਿੰਘ ਕੌਮੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਯੂ 85 ਸਾਲ ਦੀ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ। ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਡਿਕਟੇਟਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਹਾਂਵਿਦਿਆਲਾ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਆ ਟਿਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰ: ਮਨਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਹੱਥ ਜੋੜ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਥਾਪੜਾ ਦਿਓ। ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਕੌਣ ਥਾਪੜਾ ਦੇਵੇ, ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਫ਼ੋਟੋ

ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਥੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ੋਟੋ ਲੈਣੀਆਂ ਹਨ। ਦੀਵਾਨ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ

7-15 ਵਜੇ ਸਵੇਰ। ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੋੜੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ, ਸਫ਼ੈਦ ਵਿਛਾਈ ਉੱਤੇ ਸਫ਼ੈਦ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨੀਂ ਵੇਦੀ ਨੁਮਾ, ਹਰੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸਜੀਆਂ ਚੋਬਾਂ ਵਾਲੇ ਚੌਕੋਨ ਅੰਦਰ ਸਜੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਵਿਚਾਲੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚੋਂ ਸੁਗੰਧੀ ਯੁਕਤ ਧੂੰਆਂ ਹਲਕੀਆਂ-ਹਲਕੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਏਧਰ ਓਧਰ ਹੁਲਾਰੇ ਦਿੰਦਾ

ਉੱਠ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਾਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਰ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਫ਼ਿਜ਼ਾ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਸੰਖੇਪ : ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੋ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ ਕਰਦੇ, ਉਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੋਠਾ-ਮਠਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਆਉਣ ਦੀ ਆਮ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਹਵਾ-ਹਨੇਰੀ-ਝਖੜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਖਿੱਚੇ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਏਥੇ ਘਰ ਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਕਮਰੇ ਬਹੁਤ ਪੈ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਡੇ 'ਅੰਦਰਲੇ' ਮੱਠ ਢੱਠ ਗਏ ਹਨ। ਉਦੋਂ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ।

ਪਹਿਲਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਏਥੇ ਗੋਹਾ-ਕੂੜਾ ਕਰਦਿਆਂ ਮੁਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ, ਪਰ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬੋਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਜੀਉਣ ਕੌਰ ਜੀ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ) ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਘੋਲਣ ਲਈ ਵੀ ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਦਾਤਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਰਤਦੇ ਕਿਉਂ ਕਿ ਕਿੱਕਰ ਦਾ ਸੱਕ, ਮਿਲਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਕਾਨ ਏਥੇ ਬੜੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ, ਹੋਰ ਵੀ ਬੜੇ ਬਣਨਗੇ ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਸ ਕੰਮ!

(ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਸਾਖ਼ੀਆਂ ਤੇ ਉਕਤੀਆਂ ਵਰਤਦਿਆਂ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ)

ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮਾਈਆ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਾਦਾ ਤੇ ਸਫ਼ੈਦ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਕੇ ਆਇਆ ਕਰਨ, ਖ਼ੁਸ਼ਬੂਆਂ ਲਾ ਕੇ ਨਾ ਆਇਆ ਕਰਨ, ਏਥੇ ਤਾਂ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਦੀ ਮਹਿਕ ਹੀ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਮਰਿਆਦਾ ਹੀਨਤਾ 'ਤੇ

ਇਕ ਲੜਕੇ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਮੁੰਨੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਠਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਲੜਕੇ ਦੀ ਟ੍ਰਿਮ ਕੀਤੀ ਦਾਹੜੀ ਵੇਖ 10,000 ਰੁਪੈ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਲੜਕੇ ਦੇ ਕੇਸ ਵੀ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸੱਦਕੇ ਚੰਗੀ ਝਾੜ ਪਾਈ : ਇਹ 420 ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਲੜਕਾ ਏਥੇ ਕਿਉਂ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ? ਆਗਿਆ ਹੋਈ : ਇਸ ਜੋੜੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਰਜ਼ਾਂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਅਰਜ਼ਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹੋਣ, ਉਹ ਅੱਸੂ ਦੇ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਭੋਗ ਤੋਂ ਪੰਜ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਕੇ ਦੇਣ ਤੇ ਹੋਲੇ ਸਮੇਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਤਾਂ ਹੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਆਨੰਦ ਕਰਵਾਣੇ ਹੋਣ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਇਕ ਇਹ ਬਚਨ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ : ਕਈ ਪਰਿਵਾਰ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਆਪੇ ਹੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਵਿਖਾਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਲੜਕਾ ਜਾਂ ਲੜਕੀ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਪਾਓ, ਉਦੋਂ ਸਾਡੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰੋ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਜੋੜ ਚਾਹੀਏ, ਜੋੜ ਜੋੜੀਏ।

ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਗਭਗ ਘੰਟਾ ਭਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਦਾਚਾਰਕ ਤੇ ਵਿਹਾਰਕ—ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਚਨ ਕੀਤੇ ਗਏ।

9-15 ਵਜੇ ਲਾਵਾਂ ਫੇਰੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਦੋ ਵਾਰ ਕਰਕੇ ਫੇਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਫੇਰਿਆਂ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਵਿਰਲੇ ਟਾਂਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਨੰਦ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਤੀ ਆਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ : ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਕਲੀਦਾਰ ਕੁਰਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਢੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸੁਆ ਅਤੇ ਪਹਿਨ ਕੇ ਆਇਆ ਕਰਨਗੀਆਂ।

ਖੁੱਲ੍ਹੇ, ਕਰੜ-ਬਰੜ ਦਾੜ੍ਹੇ ਵਾਲਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਇਕ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀਓ ਸੂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਇਸਦੇ ਲੜਕੇ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਲੜਕਾ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਉਸਦੀ ਰਾਇ ਨਹੀਂ ਸਵੀਕਾਰਦੇ। ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਇ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਤੁਰੰਤ ਪਤਨੀ ਤੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀਬੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦੌੜਾਕ ਸ੍ਰ: ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਪੋਰਟਸ ਪੰਜਾਬ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ। ਆਦਰ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੈਠਾਇਆ।

ਹੁਣ ਭੋਗ ਪੈਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੋਕੇ ਗਏ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੋਈ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਵਾਲੇ ਨਰ ਨਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ।

9-50 ਦੇ ਦਸਮ ਗਰੰਥ ਦੇ ਭੋਗ ਪੈਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਤੇ ਪੂਰੇ 10 ਵਜੇ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ। 180 ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਸ੍ਰ: ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ

ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਮੈਂ ਸ੍ਰ: ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਪੋਰਟਸ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਆਂ ਤੇ ਸਰਦਰ ਜੀ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਾਂ ਚੰਦ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ। ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਐਥਲੀਟ ਦਾ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਤੁਆਰਫ਼ ਕਰਵਾਇਆ : ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਸਪੋਰਟਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹਨ। ਕਾਮਨਵੈਲਥ ਵਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਗੋਲਡ ਮੈਡਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਰੋਮ ਉਲੰਪਿਕਸ ਦਾ

400 ਮੀਟਰ ਦਾ ਰੀਕਾਰਡ ਇਹਨਾਂ ਤੋੜਿਆ ਹੈ। 80 ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਰੇਸ ਲਗਾ ਕੇ 79 ਵਿਚ ਫ਼ਤਹ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲਾਹੌਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਐਥਲੈਟਿਕਸ ਮੀਟ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ ਦੌੜਨ ਸਦਕਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਫਲਾਇੰਗ ਸਿੱਖ' ਦਾ ਖ਼ਿਤਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਲੋਂ 'ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ' ਪਦਵੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰ: ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਉੱਠੇ। ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮਨੁੱਖੀ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਸਿਖ਼ਰਾਂ ਛੂਹਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਭਾਰਤ ਪਾਕਿ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ, ਉੱਠ ਕੇ ਬਚ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ। ਫਿਰ ਜੋ ਮਿਹਨਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੌੜਨ ਵਾਸਤੇ ਕਰਨੀ ਪਈ, ਉਹਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਫ਼ੌਜ ਜਾਂ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਤੋਂ ਦੌੜਾਂ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦਿਆਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਿਖ਼ਰ 'ਤੇ ਖਲੋਣ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਯਤਨ ਕੀਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖੀ ਭਾਵਨਾ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੀ : "ਮੇਰੇ ਕੇਸ ਦਾੜ੍ਹੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਹੈ।"

ਅਗਾਂਹ ਵਧਣ ਦੀ ਤਾਂਘ

ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਆਖੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰ: ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਿੰਮਤ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਲਗਨ ਦੀ ਪ੍ਰੰਸ਼ਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ : ਇੰਜ ਹੀ ਪੁਰਾਣੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਤੀ ਪਹੁੰਚ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਤੇ ਤਪ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਅਗਮ-ਨਿਗਮ ਦੀਆਂ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦੇ ਸਨ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਨੂੰ ਕਦੇ ਤਿਆਗਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ।

9 ਵਜੇ ਤੱਕ ਮੇਲੇ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ।

ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ

ਭਾਵੇਂ ਸਵੇਰੇ 3 ਵਜੇ ਤੋਂ ਹੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੀ ਪਰ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂਦਰੂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਸਮਝਣ ਲਈ ਫਿਰ ਡੇਰੇ ਵਿਖੇ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਪਹੁੰਚਾ, ਬਨਾਰਸੋਂ ਆਏ ਪੰ: ਕਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਜਲੰਧਰੀਏ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੱਪੂ, ਜਗਦੀਸ਼ ਮਿਸ਼ਰਾ ਤੇ ਹੋਰ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਬੱਚੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਇਕ ਰੌਣਕ ਆ ਗਈ।

ਸ੍ਰ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ, ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ (ਦਿੱਲੀ), ਸ੍ਰ: ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਵਰਿਆਮ' ਜਲੰਧਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ, ਉਸਤਾਦ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਕੁਝ ਚੋਣਵੇਂ ਸੱਜਣ ਵੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੁ ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਗਏ ਸਨ (ਮਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਗਾਂ ਦਾ) ਉਡੀਕਦੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਤਬਲਾ ਸੁਣਨ ਲੱਗੇ। ਉਸਤਾਦ ਦੇ ਨਗਮਾ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਪੱਪੂ (ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ) ਨੇ ਪੰ: ਕਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਤਬਲਾ ਸਮਰਾਟ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਗਤਾਂ ਬੜੀ ਖ਼ੂਬੀ ਨਾਲ ਵਜਾਈਆਂ।

ਬੱਚੇ ਆ ਗਏ। ਬਲਜੀਤ, ਸੁਖਦੇਵ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ (ਪਿੰਕੀ) ਤੇ ਮੋਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਸਾਢੇ ਪੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਪੌਣੇ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਏ।

ਉਸਤਾਦ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿਖਾਇਆ ਸ਼ਬਦ 'ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨ' ਅਭੋਗੀ ਕਾਨੜੇ ਵਿਚ ਸੁਣਾਇਆ ਜਿਸ ਦੀ ਉਠਾਨ ਅਤੇ ਅਵਰੋਹ ਦੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਸਨ ਕਿ ਨਿਆਗਰਾ ਝਰਨੇ ਦਾ ਗਿਰਨਾ ਯਾਦ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਹਨਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ 400ਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਜਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਾਨ ਲਈ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਸਰੋਤੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ।

ਚਲੋ ਬਨਾਰਸ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੋਰ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਏਥੋਂ ਉੱਠਣ ਹੀ ਵਾਲੇ ਸਨ ਕਿ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜਲੰਧਰੀ ਨੇ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਸੰਗੀਤ ਫੰਕਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਕਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਪੂਰਨ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਯਾਦ ਕਰਵਾਈ : ਓਥੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਤੁਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਮੁੜੇ : ਸਰੋਤੇ ਵੀ ਨਾਲ ਲਜਾਣੇ ਹੋਏ। ਕਵੀ ਜੀ 13 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਬਨਾਰਸ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ। ਉਦਾਰਤਾ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਹਵਾਈ ਟਿਕਟ ਬਿਨਾਂ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪੈ ਦਾ ਖ਼ਰਚਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਗਿਆਰਾਂ ਜਣਿਆਂ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਲਈ ਦਿੱਲੀਓਂ ਗੱਡੀ ਫੜਨੀ ਸੀ।

ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰ

ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਹਮਰਾਹੀ, ਆਪਣੇ ਜੁਆਤਰੇ ਨੂੰ ਡੇਰਿਓਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਉਡੀਕਣ ਲੱਗਾ, ਜਦ ਉਹ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਨਾਲ ਲੈ ਤੁਰਿਆ : ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ, ਆਓ ਚੱਲੀਏ।

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਾਮਸਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੇਠ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਨੁਕਰੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰ, ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਦਿੱਲੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਸਸਪੈਂਡ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਡਾਕੂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ-ਕਰਵਾਨ ਦਾ ਕੇਸ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੀਆਂ ਦੋ ਸਪੁੱਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਘੜੀ ਕੁ ਪਿਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ੍ਰ: ਜੀ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸੇਠ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਭਿੰਡਰ ਤੋਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੁੱਖਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ। ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਿੰਡਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦਾ ਗੁਟਕਾ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ੍ਰ: ਭਿੰਡਰ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਜਾਂ ਸੱਸ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਭਿੰਡਰ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਬਾਰੇ ਸਥਿਤੀ ਜਾਣ ਕੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਹੌਂਸਲਾ ਬੁਲੰਦ ਰੱਖੋ। ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵੇਲੇ ਬਹਾਦਰ ਆਦਮੀ ਹੋਰ ਵੀ ਸਬਰ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਕੜਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ।

ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਰ ਔਖ-ਸੌਖ ਵਿਚ ਹਮਾਇਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ।

ਸ੍ਰ: ਭਿੰਡਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਲਈ ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ ਉੱਠ ਗਏ।

ਅੰਗੂਰਾ ਵੂਲ (ਸਹਿਆਂ ਦੀ ਉੱਨ) ਦੀ ਚੱਦਰ

ਆਪਣੇ ਜੁਆਤਰੇ ਸ੍ਰੀ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਹਮਰਾਹੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵੱਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਮੇਰੀ ਭਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵਕਤ ਮੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਮਰਾਹੀ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਅੰਗੂਰਾ ਵੂਲ ਦੀ ਇਕ ਚੱਦਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੁ ਉਹ ਭੁੰਤਰੋਂ (ਹਿ: ਪ੍ਰ:) ਬਣਵਾਕੇ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਸੋ ਇਹ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਮਰਾਹੀ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਖੜਨ ਲਈ ਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀ ਲੜਕੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ (ਕੁੱਕੂ) ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਮੈਂ ਵੀ 22 ਜਾਂ 23 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਮੰਡੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤਦ ਤਕ ਓਧਰੇ ਰਹਿਣਾ। ਫਿਰ ਰਲ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਾਂਗੇ।

ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਈ

ਏਥੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ : ਇਕ ਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੁਸੀਂ ਮਿਲੇ ਸਾਓ ਕੁਝ ਆਖਣ ਲਈ, ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਿਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅੱਜ ਦੱਸੋ ਉਹ ਕੀ ਗੱਲ ਸੀ ਜੁ ਤੁਸਾਂ ਕਰਨੀ ਸੀ ? ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ 300/- ਰੁਪਏ ਪਰਵਾਨ ਸੀ, ਉਹ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਤੁਰੰਤ ਇਹ ਰਕਮ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਸ੍ਰੀ ਬੀਬਾ ਜੀ

ਅੱਜ ਦੁਪਹਿਰੇ ਥਾਈਲੈਂਡ ਦੇ ਸੇਠ ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੱਥਰੀ ਦੀ ਦੁਆਈ ਦੁਆਣ ਬੀਬਾ ਜੀ ਤਕ ਭੇਜਿਆ।

ਦਵਾਈ ਵਲੋਂ ਇਨਕਾਰ ਸੀ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਘਰ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਪਰ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਬੀਬਾ ਜੀ ਜਨਮੇ ਸਨ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਖ਼ਬਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਣ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਬਾਲ-ਜਨਮ ਜਾਣਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲੱਡੂ ਵੰਡੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਸਦਾ ਹੀ ਇਸ ਪੁਸ਼ਪ ਬਾਲਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਕਰੀਰ ਜਾਂ ਤਹਿਰੀਰ ਰਾਹੀਂ। ਅੱਜ ਉਹ ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਦਹਿਲੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਪੈਰ ਧਰੀ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ—ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਉਡਦੀ ਨਜ਼ਰੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ। ਬੀਬਾ ਜੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਕਸ਼ ਉੱਘੜਵੇਂ ਹਨ।

ਬੀਬਾ ਜੀ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਘਰ 18 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਹੋਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮ ਹਲਚਲਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ, ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਉਡੇ-ਉਡੇ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਬਾਲਾ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵੇਖ ਅਨੰਦਤ ਹੋਣੋਂ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿਣ ! ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਤਾਂ ਧਿਆਨ-ਕੇਂਦਰ ਹੀ ਬੀਬਾ ਜੀ ਹਨ।

ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ

ਹਾਂ, ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਇਸ ਵਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਚਰਚਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਦਾ, ਅੱਜ ਬਹਾਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ (ਕੈਮਰਾ ਫ਼ੋਟੋ), ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਫ਼ਰੇਮ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਵੇਖੀ। ਉਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ 'ਸਿਮਰਨ' ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਰੁਬਾਈ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸੁਖ ਵੀ ਲੰਘੇ, ਦੁਖ ਵੀ ਲੰਘਸਣ ਤੂੰ ਜੋ ਅੰਦਰ ਵਸੇ।
ਘਾਟਾ ਫਿਰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ਜੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲੱਸੇਂ।
ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਆਸ, ਓਟ, ਤੂੰ ਓਹਲਾ, ਤੂੰ ਮੈ ਮਾਣ ਪਿਆਰੇ।
ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੱਖ ਜਿਉਂਦਾ, ਕਦੇ ਨਾ ਮੈਥੋਂ ਨੱਸੇਂ।

ਭੁੰਤਰ ਨੂੰ

ਮੈਂ ਅਤੇ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਰਾਤ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਰਹੇ। ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਭੁੰਤਰ ਦਾ ਰਾਹ ਲਿਆ, ਹਮਰਾਹੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਨੂੰ ਤੁਰਿਆ। ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸੁੰਦਰ ਨਗਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੇਜ਼ ਦੁੜਾ ਕੇ ਲੁਧਿਆਣਾ-ਕੁੱਲੂ ਬੱਸ ਖਮਾਣੋਂ ਜਾ ਕੇ ਪਕੜਾਈ। ਪਰ ਇਹ ਬੱਸ ਮੋਰਿੰਡੇ ਜਾ ਕੇ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਵਾਰੀਆਂ ਇਸ 'ਤੇ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰੀ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮਾਣਦਿਆਂ ਸ਼ਾਮੀਂ 6 ਵਜੇ ਨਵੀਂ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ 18-10-77 ਨੂੰ ਚਾਰ ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਭੁੰਤਰ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਜਾ ਉਤਰਿਆ।

23 ਅਕਤੂਬਰ 1977

ਮੰਡੀ-ਰਵਾਲਸਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੰਡੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਤਲਬ ਲੱਗੀ। ਭੁੰਤਰੋਂ ਸਵੇਰੇ 6-20 'ਤੇ ਬੱਸ ਸਵਾਰ ਹੋ 9-20 ਵਜੇ ਮੰਡੀ ਪੁੱਜਾ। ਚਿੰਤਾ ਸੀ ਬੈਗ ਅਤੇ ਸਾਮਾਨ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਰੱਖਾਂਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਰਾਫ਼ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ ਸਮੇਤ ਸਮਾਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਛਕਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਲੈ ਗਿਆ ਸਕੂਟਰ 'ਤੇ ਹੀ। ਕੋਠੀ ਗਿਆ ਓਥੋਂ ਤੇ ਮੁੰਤਜ਼ਿਮਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਵਾਲਸਰ ਗਏ ਹਨ। ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਡਰਾਈਵਰ ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ, ਬੀਬਾ ਜੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ (ਉਸਤਾਦਨੀ) ਗਏ ਹਨ। 2 ਵਜੇ ਵਾਪਸੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਰਵਾਲਸਰ

ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਜੇ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਰਵਾਲਸਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਇਮਦਾਦੀ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ 12-15 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਰਵਾਲਸਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਰਵਾਲਸਰ ਮੰਡੀ ਤੋਂ 24 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਫ਼ਾਸਲੇ 'ਤੇ ਹੈ। ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਹੈ। ਮੋੜ ਘੋੜ ਬਹੁਤ ਹਨ। ਹੇਠੋਂ ਤੁਰਦੀ ਸੜਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟਦੀ ਰਵਾਲਸਰ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਹਨ। ਇਕ ਦਸਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਵੀ ਹੈ। ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ ਵੀ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਇਕ ਬੈਲ ਦਾ ਬੁੱਤ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਨੰਦੀ ਹੋਵੇ। ਵਿਸ਼ਾਲ ਤਾਲਾਬ ਜਲ ਭਰਪੂਰ

ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਸੁੱਕੀ ਬਾਹੀ 'ਤੇ ਰੁੱਖ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਬੈਂਚ ਵੀ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਤਾਲਾਬ ਦੁਆਲੇ ਛੋਟੀ-ਛੋਟੀ ਫਸੀਲ ਵੀ ਹੈ। ਵਸੋਂ 850 ਹੈ। ਹੱਟੀਆਂ ਕੁਝ ਸੁੰਨੀਆਂ, ਕੁਝ ਬੰਦ, ਕੁਝ ਬੇਰੌਣਕ ਤੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਭਰਪੂਰ ਵੀ ਹਨ। ਅਸਾਂ ਸਕੂਟਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆਂ ਹੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕੀਤੀ।

ਆਪਣੀ ਥਾਂ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਕੁਝ ਕੀਮਤੀ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਚੀਜ਼ਾਂ-ਵਸਤਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਚਿਰ ਹੋਇਆ, ਏਥੇ ਜਗਹ ਖ਼ਰੀਦੀ। ਉਹ ਨਵੀਂ ਰਵਾਲਸਰ-ਕਲਖਰ-ਮੰਡੀ-ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ 'ਤੇ 3-4 ਫਰਲਾਂਗ ਦੇ ਫ਼ਰਕ 'ਤੇ ਰਵਾਲਸਰ ਖ਼ਾਸ ਤੋਂ ਦੋ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਫ਼ਾਸਲੇ 'ਤੇ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਮੈਂ 1959 ਵਿਚ ਵੀ ਏਸ ਜਗਹ 'ਤੇ ਆਇਆ ਸਾਂ।

ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਏਥੇ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਖ਼ਰੀਦੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਣੇ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਕੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਹਨ ਪਰ ਬਾਹਰ ਪੱਥਰ ਤਰਾਸ਼ ਕੇ ਲਗਵਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਜਗਹ 1965 ਈ: ਵਿਚ ਖ਼ਰੀਦੀ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਈ ਗਿਆਨ ਕੌਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੀ ਖ਼ਰੀਦ ਵਿਚ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਈ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਵਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਜੋੜਾ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਲਾਇਲਪੁਰ ਦੇ ਚੱਕ ਬੁਲਾਕੀ (ਮੂਲ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਦੇ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿਘ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ 80 ਸਾਲ ਦੇ ਹਨ। 22 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਏਥੇ ਆਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਜੋੜਾ ਸੁੰਦਰ ਨਗਰ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਵਿਚ ਕਿਰਤ ਵਿਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਅੱਜ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਉੱਤੇ ਹੀ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਕਾਨ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਦੀ ਦਿਹਾੜੀ 20/- ਰੁਪਏ ਤੋਂ 25/- ਰੁਪਏ ਹੈ, ਪਰ ਉਮਰ ਦੇ ਤਕਾਜ਼ੇ ਕਾਰਨ ਇਹ 10/- ਰੁਪਏ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਆਇਆ ਗਿਆ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਆਉਣ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਉਣ। ਜਦੋਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਏਥੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਿੱਖ-ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ

ਤੀਜਾ ਸਿੰਘ ਇਹਨਾਂ ਪਾਸ ਇਕ ਹੋਰ ਹੈ, ਨਾਬੀਨਾ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੂਰਮਾ ਸਿੰਘ ਬੜੀ ਸੂਝ ਸਮਝ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸੁੰਦਰ ਨਗਰ ਕਿ ਸੁਕੇਤ ਦੁਕਾਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੰਨੇ ਵੇਚਦਾ ਸੀ। ਪੈਸੇ ਦਾ ਖੋਟਾ ਖਰਾ ਹੋਣਾ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਥੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਹੋ ਆਵੇ, ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਉਥੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਇਮਦਾਦੀ ਦੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਜਣ ਸਾਲ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਦਿਨ ਤਾਂ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹੀ 65 ਦਿਨ ਘਰ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਰਿਹਾਇਸ਼ ਇਸਨੇ ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪਹਾੜੀ ਢਲਵਾਨ ਉੱਤੇ ਪਹਾੜੀ ਢੰਗ ਦੇ ਇਹ ਘਰ ਅਜੇ ਬਿਨਾਂ ਬਿਜਲੀ-ਬੱਤੀ

ਦੇ ਹਨ। ਰਾਤ ਦੀ ਨੀਰਵਤਾ ਡਾਢੀ ਅਖਰਦੀ ਹੈ।

ਜਥੇਦਾਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ-ਮਸਤਾਨੀ ਸੇਵਾ ਕੌਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਰੀਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਜਥੇਦਾਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰੀ ਅਤੇ ਮਸਤਾਨੀ ਸੇਵਾ ਕੌਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਛਕ ਕੇ ਬਿਰਾਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਇਆਂ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਸੰਤ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਚਿਰ-ਪਰਿਚਿਤ ਨਿਕਲੇ। ਰੰਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਉਣ ਤਾਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆਓ। ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰ: ਧਨਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਬਨਸਪਤੀ ਤੇ ਸੀਮਿੰਟ ਡੀਲਰ)ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ਆਖਿਆ : ਪੁੱਛ ਲਓ, ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਬਾਤ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ? ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਹੋਏ ਹਨ ਸਾਨੂੰ ਏਥੇ ਆਇਆਂ, ਕਦੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਹੁੜਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਉਣ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਨਾਲ ਆ ਜਾਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਇਹ ਪਿਆਰੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਤੇ ਪੁੱਤ-ਪਰਿਵਾਰ ਛੱਡ ਆਗਿਆ ਮੰਨ ਕੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ, ਡੇਰੇ ਜਮਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੀ ਚੁਗਿਰਦਾ ਹੈ।

ਮਸਤਾਨੀ ਸੇਵਾ ਕੌਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਏਥੇ ਇਕ ਦਮ ਨਵਿੱਝੀ ਥਾਂ ਉਤੇ ਪਰਸ਼ਾਦਾ, ਦੋ ਸਬਜ਼ੀਆਂ—ਗੋਭੀ ਤੇ ਆਲੂ ਮਟਰ—ਖੀਰ, ਹਲਵਾ-ਮਿਠਾਈ, ਬਰਫ਼ੀ, ਮੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਦਹੀਂ ਮੱਖਣ ਆਦਿ ਪਰੋਸ ਕੇ ਦਿੱਤੇ।

ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਚੰਨ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਤਲਬ ਅੰਦਰ ਸੀ। ਅਜੇ ਗੱਲ ਹੀ ਪਏ ਕਰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਬੋਲ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਵਿਚ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੇ। ਸਭ ਨੇ ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ੍ਹ 'ਤੇ ਲਾਡ ਨਾਲ ਨਿੱਕੜੋ ਜਿਹੀ ਚਪੇੜ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਦੀ ਦਾਦ ਵੀ।

ਸੁਖਦ ਘੜੀ

ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ-ਮਾਈ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਏ। ਏਥੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਨਿਮਾਣਿਆਂ-ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਨੂੰ, ਆਪ ਹੱਥੀਂ ਕੱਟ-ਕੱਟ ਅਮਰੂਦ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਖੁਆਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਤਨ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਅਨਹਦ ਝਰਨਾਹਟ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ। ਕਿੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਂ ਅਸੀਂ!

ਹਉਂ ਨੂੰ ਮਾਤ

ਸ੍ਰੀ ਧਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਇਸ ਜਗਹ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਲਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀਓਂ ਇਕ ਸਿਆਣਾ ਆਇਆ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਗਿਆਨ ਸੀ। ਉਹ ਟੱਪ ਹੀ ਉਥੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਫੁੱਟ ਨਿਕਲੇ। ਆਪਣੇ ਗੁਣ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਮਾਣ ਸੀ।

ਉਹ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਥਾਏਂ ਲਾ ਹਟਿਆ ਪਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਰਉਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣ ਸਕਿਆ। ਧਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਆਹ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਨਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੂਲ੍ਹ! ਇਹ ਏਸੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਿਆਣੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਚਤਰਾਈ ਦਫ਼ਨ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੇ ਮਾਣ ਨੂੰ ਏਸੇ ਜਗਹ ਮਾਤ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਟੱਪ ਲਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੂਲ੍ਹ ਵਗਾ ਦਿੱਤੀ।

ਮੰਡੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪ ਮੰਡੀ ਵਾਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਦਿਆਂ ਧਨਵੰਤ ਸਿੰਘ-ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੇਰੇ ਹੁੰਦੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਇਸ ਵਾਰ ਮੰਡੀ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਵਿਤੋਂ ਵੱਧ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹਿਤ ਇਹਨਾਂ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਸਹਿਤ ਵੱਡੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਥਾਈਲੈਂਡ ਤੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।

ਧਨਵੰਤ ਦੀ ਹੋਰ ਧਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ

ਸ੍ਰ: ਧਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : ਜੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਤਾਂ ਇਕ ਦੁਕਾਨ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈਏ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੱਸ ਆਪ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੀ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਰੋ ਵਿਹਾਰ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵੀ। ਪਰ ਮੰਡੀ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਆਂਚ ਨਾ ਆਵੇ। ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ : ਏਥੇ ਨੌਕਰਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਵਾਂਦੇ ਰਹਾਂਗੇ ਜੀ।

ਖੂਹੀ ਦਾ ਟੱਪ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮਕਾਨ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਅਕ ਜਥੇਦਾਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਤੁਸੀਂ ਮੁੜ ਖੂਹੀ ਲੁਆਣ ਦਾ ਤਰੱਦਦ ਕਰੋ। ਖੂਹ ਕਿੱਥੇ ਲਾਇਆ ਜਾਏ, ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਹਜ਼ੂਰ ਦੂਜੀ ਪੈਲੀ ਵਿਚ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰ: ਧਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਏਥੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਖੂਹ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖ਼ਰਚਾ ਮੈਂ ਦਿਆਂਗਾ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪ ਟੱਪ ਉਥੇ ਹੀ ਲਾਓ ਜਾਂ ਲੁਆਓ ਜਿਥੋਂ ਜਲ ਨਿਕਲ ਹੀ ਆਉਣਾ ਹੋਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ 'ਕਰਹੁ ਜਤਨ ਜਿ ਹੋਇ ਮਿਹਰਵਾਨਾ !' ਫਲ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉੱਦਮ ਕਿਉਂ ਤਿਆਗੀਏ।

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਧਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਜਦੋਂ ਅਵਸਰ ਮਿਲੇ, ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ, ਜਥੇਦਾਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਹੀ ਟੱਪ ਲੁਆ ਦੇਣਾ।

ਸ੍ਰ: ਧਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ 5-7 ਤਕੜੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੱਥਾਂ ਹੇਠ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ।

ਕੀ ਨਾਮ?

ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੇ ਜੀ 14-15 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਮੈਂ ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਅਣਭਿੱਜ ਸਾਂ। ਅੱਜ ਰਵਾਲਸਰ ਦੀ ਏਸੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੀਬਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਪੁੱਛਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ:

ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ।

ਮੰਡੀ ਨੂੰ

ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ ਤੇ ਨਾਲ ਆਏ, ਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਮੰਡੀ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਸਕੂਟਰ 'ਤੇ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਪਹਾੜੀ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਅਗਲੀ ਲਹਾਈ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾਰਹੈੱਡ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਵੇਖਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ। ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਾਰ ਵਿਚ ਖਲੋਤੇ ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਦੀ ਛੱਤ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸ਼ੁੱਧ ਹਵਾ ਕਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸਖ਼ਤ ਢਿੱਡ

ਰਵਾਲਸਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਿਵਾਸ ਵਿਖੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਰਹੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਆਏ ਸਨ। ਓਦੋਂ ਮੈਂ ਦ੍ਰਵਤ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ : ਦੀਨ ਦਿਆਲ! ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕਰਦੇ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਦੂਰਦਰਾਜ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਇਕਲਾਪੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆ ਨਿਵਾਜ਼ਦੇ ਹੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਕਵੀ ਜੀ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਮੈਨੂੰ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜੀਉੜਿਆਂ ਲਈ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮੇਰਾ ਪੇਟ ਬੜਾ ਸਖ਼ਤ ਹੋ ਜਾਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਦੀਵਾਨ

ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਮੰਡੀ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮੀਂ 6 ਵਜੇ ਦੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਸੋਹੇਂ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਘੰਟਾ ਸਮੂਹਿਕ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੋ ਗਈ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜਥਾ

ਉਪਰੰਤ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜੱਥੇ ਦੇ ਨੌਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਾਇਆ। ਤਿੰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲੈਕਚਰ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਦਬ-ਅਦਾਬ ਬਾਰੇ ਦੱਸਾਂ। ਮੈਂ 10 ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਕਈ ਏਧਰ-ਓਧਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਫਿਰ 10 ਕੁ ਮਿੰਟ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਹੌਂਸਲਾ ਅਫ਼ਜਾਈ ਲਈ ਲਾਏ, ਸੰਗਤ, ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਘੜੀ ਆਨੰਦ ਦੇ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸਨ।

ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਪਹਿਲੀ ਬੱਸ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਮਨਾਲੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂ।

25 ਅਕਤੂਬਰ 1977

ਮਨਾਲੀ

ਮੈਂ ਰਾਤ ਸੇਠ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਵੱਲ ਕੱਟੀ। ਸਵੇਰੇ 3-30 ਵਜੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੱਸ ਅੱਡੇ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਸਟੈਂਡਿੰਗ ਟਿਕਟ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। 107 ਮੀਲ ਖੜ੍ਹੇ-ਖੜ੍ਹੋਤੇ ਪਹਾੜੀ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੇਰੀ ਵਾਹ

ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਭੁੰਤਰ ਤੱਕ ਦਾ ਟਿਕਟ ਲੈ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਬੱਸ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਪੈਰ ਅੜਾ ਕੇ ਖਲੋ ਗਿਆ।

ਭੁੰਤਰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ (ਧੀ-ਜੁਆਈ) ਪਾਸ ਉਤਰ, ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰ, ਲੁੜੀਂਦੇ ਕੱਪੜੇ ਲੈ, 9-30 ਦੀ ਬੱਸ ਫੜ 12-30 ਵਜੇ ਮਨਾਲੀ ਜਾ ਉਤਰਿਆ।

ਮਨਾਲੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਅਤੇ ਇਕਾਂਤ ਮਾਣਨ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਜਗਹ ਹੈ। ਦੂਰ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀ ਚੋਟੀਆਂ ਬਰਫ਼ ਨਾਲ ਚਮਕਦੀਆਂ, ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਢਲਾਨਾਂ ਕੰਢੇ ਉੱਗੇ ਦਿਆਰ ਤੇ ਚੀਲਾਂ ਦੇ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲ, ਭਰਪੂਰ ਹਰਿਆਲੀ; ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਬਿਆਸ ਦਾ ਡੂੰਘੀ ਢਾਲੇ ਗੁਜ਼ਰਨਾ, ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਮਨ-ਮੋਂਹਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ। ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ਹਿਰ ਮਨਾਲੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ 1963 ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਏਥੇ ਆਇਆ ਸਾਂ, ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਵਿਰਲਾ-ਵਿਰਲਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਤਾਂ ਬੜੀ ਰੌਣਕ ਸੀ। ਕੁੱਲੂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੁਸਹਿਰਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਭੀੜ-ਭਾੜ ਸੀ ਪਰ ਏਥੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦਾ ਮੌਸਮ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕਾਫੀ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਸੀ।

ਕੋਠੀ ਮਨਾਲੀ

ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਦਾ ਹੀ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰਸ਼ਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਭਲਾ ਮਨਾਲੀ ਕਿਵੇਂ ਨ ਮੋਹ ਲੈਂਦੀ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਨਿਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੇਠ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉੱਚੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਨਾਲੀ ਨੇ ਮਨਾ ਲਿਆ ਤੇ ਸੇਠ ਹੁਰਾਂ ਬਿਆਸ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਕੰਢੇ ਪਿੰਡ ਦਦੋਰਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਇਕ ਟੁਕੜਾ ਖ਼ਰੀਦ ਲਿਆ। ਬਿਆਸ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਰਲੇ ਕੰਢੇ ਉੱਚੀਆਂ-ਉੱਚੀਆਂ ਚੀਲਾਂ ਦਾ ਜੰਗਲ, ਉਰਲੇ ਕੰਢੇ ਸੇਉਆਂ ਦੀ ਪੌਣੇ ਚਾਰ ਵਿੱਘੇ ਬਗੀਚੀ ਵਿਚ ਸੁਖਦਾਈ ਸਥਾਨ, ਰੁਹਤਾਂਗ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਤੇ ਮਨਾਲੀ ਦਾ ਬਿਆਸ ਉਤਲਾ ਪੁਲ ਲੰਘ ਕੇ ਜਗਤ ਸੁਖ ਵਾਲੀ ਸੜਕੇ ਪਿਆਂ ਡੇਢ ਫਰਲਾਂਗ ਦੇ ਫ਼ਾਸਲੇ 'ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। 100 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੇਉਆਂ ਦਾ ਬੂਟਾ, ਜੁ ਸਲਾਨਾ 13000/- ਰੁਪਏ ਵਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ 1967 ਵਿਚ ਖ਼ਰੀਦਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਸ ਥਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਮਕਾਨ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾ ਲੱਕੜ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਕਮਰੇ ਅਤੇ ਇਕ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਵਿਭਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਸਲਖ਼ਾਨਾ ਟੱਟੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚਲੀ ਦੀਵਾਰ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਂਭੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਵੱਖਰਾ, ਕਮਰਾ-ਵਰਾਂਡਾ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਛੱਤ ਉਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਜਗਹ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਾਂਡੇ ਦੇ ਲੰਗਰ ਉਤੇ ਬਣਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਫੀ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਕਮਰਾ ਹੈ।

ਇਕ ਤੀਜੀ ਜਗਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਕੋਠੀ ਹੈ ਜੁ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਸ੍ਰ: ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਮਿਲਿਆ : ਜੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਚਿਰੋਕਣਾ ਸੇਵਕ, ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰਿੰਦਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਇਹੋ ਸੱਜਣ ਸੇਠ ਜੀ ਦੇ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਫਾਰਮ ਦਾ ਵੀ ਮੁੰਤਜ਼ਿਮ ਹੈ।

ਗੱਲਾਂ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਵੀਂ ਤੇ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ 'ਚੋਂ ਦੋ ਵਜੇ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰੇ। ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਲੈ ਤੁਰੇ ਇਸ ਕੋਠੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਖਾਣ। ਇਹ ਆਪ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਕੱਲੇ-ਕੱਲੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਆਪ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਮੈਨੂੰ ਝਾਤ ਪੁਆਈ। ਗਰਾਊਂਡ ਫਲੋਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਏਥੋਂ ਦੇ ਮੁਸਤਕਿਲ ਰਖਵਾਲੇ ਜੈ ਸਿੰਘ ਨੇਪਾਲੀ ਵਾਸਤੇ ਦੋ ਕਮਰੇ ਤੇ ਗੁਸਲਖ਼ਾਨਾ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਤੇ ਸਟੋਰ ਵਾਸਤੇ ਹੇਠ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਲਾਨ ਹੈ। ਉਪਰਲੀ ਛੱਤ 'ਤੇ 6 ਕਮਰੇ ਹਨ। ਚਾਰ ਉੱਤਰ ਦੀ ਤਰਫ਼, ਦੋ ਦੱਖਣ ਵੱਲ। ਵਿਚਦੀ ਗਲਿਆਰਾ। ਦੋ ਕਮਰੇ ਟੱਟੀ ਗੁਸਲਖ਼ਾਨੇ ਨਾਲ ਜੁੜਵੇਂ ਹਨ। ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੰਜਾ ਬਿਸਤਰਾ ਤੇ ਕੁਝ ਲੋੜੀਂਦਾ ਚੋਣਵਾਂ ਸਮਾਨ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਗੁਸਲਖ਼ਾਨਾ ਤਕਾਂਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਇਹ ਮੇਰੇ ਕੱਲੇ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨਯੋਗ ਹੈ। ਏਥੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਹਾਇਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਦੱਖਣ ਪੱਛਮੀ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੀਬਾ ਜੀ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸੀ।

ਤੀਜੀ ਛੱਤ ਇਕ ਤਿਕੋਨ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਦੁਆਲਾ ਫਰੇਮਡ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਗਹ ਦਿਨੇ ਬੜੀ ਨਿੱਘੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਬਿਆਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਮਾਹੀ ਦੇ ਦੀਦਾਰੇ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਕੋਠੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਕੰਢੇ ਪਹੁੰਚੇ। 150 ਪੌੜੀਆਂ ਉਤਰਕੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚਦੀ ਲੰਘਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਸਲੋਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਹਿਣ ਕੋਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ, ਜਿਧਰੋਂ ਬਿਆਸ ਜਲ ਵਹਿੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, 100 ਕਦਮ ਦੇ ਫ਼ਾਸਲੇ ਉਤੇ ਜਲ ਸਤਹ ਦੀ ਏਨੀ ਉਚਾਈ ਸੀ ਕਿ ਏਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਉਸਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਨ।

ਇਕ ਵੱਡੇ ਸਪਾਟ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਇਕ ਖੇਸ ਤੇ ਇਕ ਚੱਦਰ ਚੌਹਰੇ ਕਰਕੇ ਲੰਮੇ ਰੁਖ ਵਿਛਾਈ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਉਪਰ ਬੈਠ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸਰ੍ਹੋਂ ਤੇਲ ਦੀ ਮਾਲਿਸ਼ ਕਰਵਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਡਿਆਂ ਤੱਕ, ਫਿਰ ਕਮਰ ਤੇ ਢਿੱਡ ਛਾਤੀ ਦੀ ਮਾਲਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠ ਬਸਤਰ ਧੋਂਦੇ ਰਹੇ।

ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਸੇਠ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਛਿੜ ਪਈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ਰਚੇ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੁਨਾਸਬ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੇਣੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਪੈਨਸਿਲਵੇਨੀਆ ਸਟੇਟ ਅੰਦਰ 160 ਏਕੜ ਜਗਹ ਖ਼ਰੀਦੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੈਂਪਿੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਜਗਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਬਿਲਡਿੰਗ ਅੰਦਰ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਹਾਲ, ਤਕੜਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਕਿਚਨ, ਇਨਡੋਰ, ਆਊਟਡੋਰ ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਟੈਕਨੀਕਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚ

ਇਕ ਇੱਕੀ ਏਕੜ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਝੀਲ ਹੈ, ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਝੀਲ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ 60 ਫੁੱਟ ਤਕ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਾਂਚਿੰਗ ਵਗੈਰ ਵੀ ਏਥੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਵਾਸਥ-ਕਰ ਹੈ। ਏਥੇ ਇਕ ਅਮਰੀਕਨ ਇਸਤਰੀ ਯੋਗ-ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਵੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਮੈਨਹੈਟਨ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਬੰਗਲਾ ਵੀ ਖ਼ਰੀਦਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਜਗਹ ਕਿਰਾਏ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸੇਠ ਹੁਰਾਂ ਆਪਣੇ ਜੁਆਨ ਹੋ ਰਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਬ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਿੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਦੂਰ ਜਾਂ ਨੇੜੇ

ਮਾਲਿਸ਼ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਬਿਆਸ ਜਲ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰੇ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜਲ-ਚਿੜੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵਿੱਠਾਂ ਨਜ਼ਰ ਪਈਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜੈ ਸਿੰਘ (ਕੋਠੀ ਰਾਖਾ) ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਇਹ ਜਗਹ ਸਾਫ਼ ਕਰਵਾਏ।

ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰੇਤ ਨਾਲ ਜਗਹ ਰਗੜ, ਬੁੱਕਾਂ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਪਾ, ਥਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਨੇੜੇ ਜਾਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਜੈ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਆਖਿਆ ਸੀ ਨ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੁਚੱਜ ਹੁਣ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਪਏ।

ਵਿਉਂ ਤੇ ਵਿਉਂਤ

ਏਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਛਿੜ ਪਈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਖਦਾਈ ਵਸੇਬਾ ਤਾਂ ਬੁਢੀ ਮਾੜੀਓਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜਾ ਖ਼ਰੀਦਣ ਨਾਲ ਹੀ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲੇਗਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਅਨੇਕਾਂ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਜਣਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਡਫਰਕਿਆਂ ਦੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹਵੇਲੀ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਤੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸੁਣਾਈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਭਲਿਆਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਦੋ-ਦੋ ਕਤਲ ਤੇ ਡੇਢ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਖ਼ਰਚ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਕੋਲੋਂ ਆਖਿਆ : ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ, ਸਾਧਾ ਸਿੰਘ (ਵਹਿਮੀ ਜੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ) ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦੇ ਕਿਹੜਾ ?

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ : ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁ ਦੱਸਿਆ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਦਿਆਂ ਆਖਿਆ ਸੀ : ਜੱਟ ਵਿਉਂ ਵਿਚ ਆਏ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦੇ, ਮਰਨ ਮਾਰਨ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਕਰ ਬਹਿਣ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦ 'ਵਿਉਂ' ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰਦਿਆਂ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ : ਜੇ ਪਿਛੇ 'ਤੱਤਾ' ਲੱਗ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਰਥਾਤ 'ਵਿਉਂ' ਦੀ ਤਾਂ ਜੇ 'ਵਿਉਂਤ' ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਨਤੀਜੇ ਸਦਾ ਚੰਗੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਕਿ ਗੱਲ

ਕਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਪਕੜੀ ਤੇ ਪੂਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਿਆ : ਮੈਂ ਜੈ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸਵੇਰੇ ਤਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ 'ਹਾਰ' ਲੈਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ—ਹਾਰ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਗੱਡੀ ਬਥੇਰੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਸਿਰਫ਼ ਮਗਰੋਂ 'ਨੰਨਾ' ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਮਝੇ ਕਿਹੜਾ ?

ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਪਉੜੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਵੱਲ ਉਤਾਰਨ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਖ਼ਰਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪੁਸ਼ਤੇ ਤਾਰ-ਜਾਲਾਂ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ (ਕੋਠੀ ਵਾਲੇ) ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਖੋਰ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਪਰ ਇਕ ਸਮੇਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬਹਾਉ ਏਨਾ ਤੇਜ਼ ਆਇਆ ਕਿ ਪੁਸ਼ਤੇ-ਪਸ਼ਤੇ ਸਭ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ।

ਉਹ ਤਾਰ-ਜਾਲ ਕੋਲ ਹੀ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੁਚਕਿਆ ਤੇ ਮੁੜਿਆ ਪਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੁੜ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਪੁਸ਼ਤ ਵੱਲ ਮੇਰੀ ਝਾਤ ਪੁਆਈ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਉਦਾਹਰਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ : ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਖੋਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਿਆਣਪਾਂ ਨਾਲ ਪੁਸ਼ਤੇ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਕਈ ਵਾਰ ਏਨਾ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਸਿਆਣਪਾਂ ਤੇ ਰੋਕਾਂ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਝੂਲਣੇ ਪੁਲ ਦੀ ਇੱਛਾ

ਇਸ ਕੋਠੀਓਂ ਬਿਆਸ ਪਾਰ ਮਨਾਲੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਚੀਲਾਂ ਦਾ ਘਣਾ ਜੰਗਲ ਹੈ। ਏਥੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਵੀ ਉਹਦੀ ਛਾਵੇਂ ਹੋਇਆਂ ਠੰਢ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਜੰਗਲ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਵੱਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ: ਕੋਠੀਓਂ ਜੰਗਲ ਵੱਲ ਨੂੰ ਇਕ ਝੂਲਣਾ ਪੁਲ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜੀ ਕਰੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਘੁੰਮ-ਫਿਰ ਤੇ ਉੱਠ-ਬੈਠ ਆਈਏ। ਇਹ ਸੰਘਣਾ ਤੇ ਹਰਿਆਲਾ ਉੱਚੀਆਂ ਚੀਲਾਂ ਦਾ ਜੰਗਲ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸੁੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਲੋੜ

ਦਰਿਆ ਦਾ ਰੋੜ੍ਹ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਸੀ। ਪੈਰ ਉਖਾੜ-ਉਖਾੜ ਧਰਦਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਉਤਲੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਪਾਣੀ ਕੁਝ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਿਲਾ 'ਤੇ ਆ ਗਏ। ਏਸ ਵਹਿਣ ਵਿਚ 3-4 ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪੱਥਰ ਹਨ ਜੋ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਪਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਬਾਰੂਦ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਡਾ ਕੇ ਵਹਿਣ ਡੂੰਘੇਰਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਠੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਵੀ ਨਾ ਰਹੇਗਾ।

ਤਰੀਕਾ

ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਥ ਸੁੱਚੇ ਜਲ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਬਸਤਰਾਂ 'ਚੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਖੱਦਰ ਦਾ ਪਰਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾ

ਪੂੰਝਿਆ, ਫਿਰ ਜੰਘਾਂ 'ਤੇ ਚਰਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਲੱਕ ਦੁਆਲੇ ਵਲ ਕੇ ਕਛਹਿਰਾ ਬਦਲਿਆ। ਉਪਰੰਤ ਉਸੇ ਪਰਨੇ ਨਾਲ ਦੋਬਾਰਾ ਚਰਨ ਤੇ ਪਊਏ ਸੁਕਾ ਕੇ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਬਨਿਆਨ ਪਹਿਨੀ, ਉੱਪਰ ਕੁੜਤਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰ ਵਾਲੇ ਸਾਫੇ ਨਾਲ ਕੇਸ ਦੁਬਾਰਾ ਸੋਖਤਾ ਕਰਕੇ ਚੱਦਰ ਉੱਪਰ ਲਈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਘੰਟਾ ਭਰ ਅਟਕ ਕੇ ਆਉਣਗੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਾਵਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਕ ਘੰਟਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ।

ਮਨਾਲੀ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ

ਕੋਈ 5 ਕੁ ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕਾਰ 'ਤੇ ਮਨਾਲੀ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਗਏ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੈਦਲ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਾਂ। ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚੋਂ ਇਕ ਹੀਟਰ ਅਤੇ ਹੀਟਰ ਸਪੇਅਰ ਖ਼ਰੀਦੇ ਗਏ। ਮੰਡੀ ਵਾਲੇ ਸ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਲੜਕਾ ਡਾ: ਸਰਨਜੀਤ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਏਥੇ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਸ੍: ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਭੁੰਤਰ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ।

ਬਾਜ਼ਾਰ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੱਲਦੇ ਫਿਰਦਿਆਂ ਸਭ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਰਾਖ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣਾਈ।

ਪਿੰਡ ਰਾਖ ਦੀ ਕਥਾ

ਪਿੰਡ ਰਾਖ ਜੋ ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਬੇਟ ਵਿਚ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਉਤਰ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ 5 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਫ਼ਾਸਲੇ 'ਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਵਾਸੀ ਸਰਦਾਰ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਮੁਖਤਾਰਿ ਆਮ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜੀਵਨ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਯਾਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਧੱਕੇ ਧੋੜੇ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਆਦਮੀ 'ਤੇ ਮੇਹਰ-ਨਦਰਿ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਚਰਿੱਤਰ ਹੀ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਲੋਂ ਸਰਦਾਰ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਰਾਖ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ) ਵੱਲ ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਾਮਾ, ਸੂਬਾ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲੜਕੀ ਸੀ। ਰਾਖਵਾਲਾ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਕਲੋਂ ਸੂਰਤੋਂ ਸੁਹਣਾ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਅਤੇ ਮਾਸ-ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਦਾ ਚਸਕਾਲੂ ਵੀ ਤਕੜਾ ਸੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਉਸ ਨੇ ਸੂਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਬੇਟ ਦੀ ਦਲਦਲੀ ਤੇ ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਕਾਹੀ ਦਭ ਆਦਿ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸੂਰ-ਵਾਧਾ ਵੀ ਆਮ ਸੀ। ਤਕੜੇ ਸੂਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ, ਇਕ ਦਿਨ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਜੌਹਰ ਵਿਖਾਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਥੋੜ੍ਹੇ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਰਦਾਰ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਢਾਣੀ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਰੱਜਕੇ, ਜਾਂਦੀ ਵਾਰ ਫੇਰ ਪੀਣ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਕੁਝ ਬੋਤਲਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਦੱਬ ਕੇ, ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ। ਏਥੋਂ ਆਪਣੇ ਮੇਲੀਆਂ-ਗੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਢਾਣੀ ਦੇ ਯਾਰ ਅੱਗੜ-ਪਿੱਛੜ ਹੋ ਗਏ। ਨਾਲ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤਾਏ ਕਿ ਚਾਚੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਭਰਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਣੀ ਵੇਖੋ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਕੱਲਾ-ਕਾਰਾ, ਵਾਹੋਦਾਹੀ ਰਾਖ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਘੜੀ-ਮੁੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਪੈਛੜ ਸੁਣੇ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਸ ਪਿਛਾਂਹ ਭਉਂਕੇ ਵੇਖਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਗਾੜ ਲੱਗਿਆ। ਮਗਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਛੜ ਨੇ ਪਾਗ਼ਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਪੂਰਾ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਪੰਜ ਸਲੋਤਰ ਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਆ ਰਹੇ ਦਿੱਸੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਹੇਹੋਣ। ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਘਬਰਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਦੌੜ ਲਾਈ ਪਰ ਪੈਛੜ ਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਤੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਪੈਛੜ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਮੀਲ ਸਰਕੜੇ-ਕਾਹੀ ਦੇ ਬੇ-ਓੜਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਦੁੜਕਣਾ ਪਿਆ। ਡਿੱਗਦਿਆਂ-ਢਹਿੰਦਿਆਂ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਟ ਗਏ, ਸਰੀਰ ਪੱਛਿਆ ਗਿਆ। ਕੋਈ 5-7 ਮੀਲ ਦੌੜ ਲੱਗੀ। ਅੰਤ ਸਰਦਾਰ ਉਸੇ ਥਾਂ ਆ ਪਹੁੰਚਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਸੂਰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਏਥੇ ਰੁਕ ਗਏ। ਸਰਦਾਰ ਹਫ਼ ਕੇ ਢਹਿ ਪਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਦੱਸ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਸੂਰ ਵਾਲਾ ਕਾਰਾ ਕਰੀਏ ? ਸਰਦਾਰ ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਮਾਫ਼ੀਆਂ ਮੰਗੇ ਤੇ ਲਿਲਕੜੀਆਂ ਕੱਢੇ : ਬਖ਼ਸ਼ ਲਓ ਹੁਣ, ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਇੰਜ ਕਰਦਾ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨ ਵੀ ਸ਼ੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਅੰਤ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਪੈਛੜ ਦੂਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਝੱਟ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਹੋ ਤੁਰਿਆ। ਅੱਗੇ ਉਸ ਪੈਛੜ ਤੋਂ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਹ ਪੈਛੜ ਧੂਹਾਂ ਪਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਚੱਲਦਿਆਂ-ਚੱਲਦਿਆਂ ਰੋਪੜ ਨਹਿਰ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ ਆ ਗਿਆ। ਤੇ ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸੀ।

ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਜ਼ਰ ਪਿਆ ਤਾਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿੱਥੇ ਹਨ ? ਉਸ ਦੱਸਿਆ : ਦੌਰਾ ਗੁਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਆਖੇ : ਕਿਉਂ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਏਂ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੰਘ ਬਣਕੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਵੇਂ ਹੁਣੇ ਆਏ ਹਨ। ਏਧਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਲੰਘੇ ਹਨ।

ਪਰ ਓਥੇ ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਸ ਆਕਰਸ਼ਣ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਇਕ ਸਾਲ ਰਿਹਾ। ਬਹੁਤ ਮਸਤੀ ਭਰੀ ਅਵਸਥਾ ਸੀ। ਸ਼ਰਾਬ, ਮਾਸ, ਸ਼ਿਕਾਰ, ਚੋਰੀ ਜਾਰੀ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਸਰਦਾਰ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਗਿਆ। ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਅਮਲ ਟੁੱਟਾ। ਫਿਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : ਓਹੋ ਰੰਗ ਦੇਵੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਾਡ ਨਾਲ ਇਕ ਚਟੋਕੀ ਗੱਲ੍ਹ 'ਤੇ ਮਾਰੀ। ਸਾਲ ਭਰ ਦੀ ਮਸਤੀ ਫਿਰ ਮਿਲ ਗਈ। ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਬੇ-ਖ਼ੁਦੀ ਦੇ ਆਲਮ ਵਿਚ ਗੜੂੰਦ ਰਹੇ।

ਸਰਦਾਰ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੌਰੇ ਗਿਆਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਖ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਚਾਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਤੇ ਦੌਰੇ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੇ ਹਾਲਾਤ ਪਤਾ ਲੱਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਜਦੋਂ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਗੱਲ੍ਹ 'ਤੇ ਚਪੇੜ ਲਾਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ : ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਵੀ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ।

ਫਿਰ ਸੁਚੇਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਘੁੱਟ ਕੇ ਚਰਨ ਫੜੇ ਕਿ ਦੂਰਾਈ ਕਦੇ ਜਾਪੀ ਵਿਆਪੀ ਨਹੀਂ। ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਲ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਮੁਖਤਾਰੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ, ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆਂ, ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ।

ਧਿਆਨ ਦਾ ਨਿੱਘ

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੋਬਾਰਾ ਕੋਠੀ ਆਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਵੀ ਨਾਲ ਸਾਂ। ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ’ਤੇ ਅਰਾਮ ਲਈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸੰਤ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ : ਕਵੀ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤੇ ਲਈ ਵਧੀਆ ਵਸਤਰ ਦੇਣੇ। ਗੱਲ ਏਨੇ ਵਿਚ ਨਾ ਮੁੱਕੀ, ਰਾਤੀ 9-30 ਵਜੇ ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਮੇਰੀ ਮੁੱਠੀ-ਚਾਪੀ ਕਰਨ ਆ ਲੱਗੇ। ਮੈਂ ਭਲਾ ਕਿੱਥੇ ਇਸ ਯੋਗ ਸਾਂ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਧਿਆਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਰਦ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨਿੱਘਾ-ਨਿੱਘਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸ੍ਰ: ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ

ਰਾਤੀਂ ਪਟਵਾਰੀ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ, ਜਿਸਦੀ ਉਮਰ ਇਸ ਵੇਲੇ 40-45 ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ। ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਨੌਲੜੀ (ਖੰਨੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ) ਦਾ ਜੰਮਪਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਕੈਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ (1961 ਈ:) ਉਸ ਸਾਲ ਇਸੇ ਦੀ ਪਟਵਾਰਗੀ ਨੇ ਯਥਾ-ਸਥਿਤੀ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਤਦ ਤੋਂ ਇਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਅਤਿ ਨੇੜਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ’ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਸਿੰਘ—ਬਸੰਤੀ

ਆਪਣੀ ਲੰਮੀ ਕਥਾ ਬਿਆਨਦਿਆ ਪਟਵਾਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਨਾਲੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਆਮ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਭਾਵੇਂ ਉਸਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਸਿੰਘ ਪਤਨੀ ਬਸੰਤੀ ਜੁ ਲੋਹਲੀ ਹੈ, ਤੇ ਜਿਸਦੇ ਉੱਦਮ ਦੀ ਉਹ ਬਹੁਤ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਸੇਵਾ ਫਲ ਵਜੋਂ 160/- ਮਹੀਨਾ ਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਆਦਿ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੱਦਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਲੂ ਲਗਾਣ, ਵੇਚਣ ਜਾਂ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀ ਦੀ ਤਜਾਰਤ ਆਦਿ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਲਾਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਲਾਹੁਲ ਵਿਚ ਚਾਰ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵੀ ਹੈ। ਜੈ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ’ਤੇ ਅਗਾਧ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ। ਸ਼ਕਲੋਂ ਉਹ ਮੁੰਨਿਆਂ-ਤੱਛਿਆ, ਗੋਰਾ ਨਿਛੋਹ ਪਹਾੜੀਆ ਹੈ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਭਜਨ ਦੱਸ ਕੇ ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਤਿਹ ਕਰ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਜੈ ਸਿੰਘ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਬਹੁਤ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜੁ ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਮ-ਬੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਨੀਂਦ ਨੇ ਘੇਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ 3-30 ਦਾ ਜਾਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਂ।

25 ਅਕਤੂਬਰ 1977

ਮਨਾਲੀ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ

ਏਥੇ ਠੰਢ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਰਾਤੀਂ ਮੇਰੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵਾਲੇ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਹੇਠਾਂ ਉੱਪਰ ਦੋ ਲੇਫ਼ ਅਤੇ ਵਿਛਾਈ-ਚਾਦਰਾਂ। ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਤਕੜਾ ਲੇਫ਼ ਤੇ ਇਕ ਭਾਰੀ ਕੰਬਲ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਵਿਰਲ ਵੇਖ ਸਰਦੀ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ, ਆਪਣੇ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਠੇ, ਜੰਗਲ ਜਾ, ਮਾਲਸ਼ ਕਰ, ਠੰਡੇ ਜਲ ਨਾਲ ਸਕੇਸ਼ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰੀਰੋਂ ਢਿੱਲਾ-ਮੱਠਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਮੈਂ ਵੀ ਮਸਾਂ ਕਿਤੇ 5-30 ਵਜੇ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਸਕਿਆ।

ਨੀਂਦ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਹੀ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦੇ ਵਹਿਣ ਦਾ ਇਕਤਾਰਾ ਨਿਰੰਤਰ ਕੰਨੀਂ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਸਮਾਨ ਘਟਾਟੋਪ ਬੱਦਲਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਰਾਤੀਂ ਵਰਖਾ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਗਈ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅ-ਸੁਖਾਵਾਂ ਠੰਢਾ ਸੀ। ਸੀਤ ਹੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਲੰਘਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ।

ਦਰਸ਼ਨ

ਮੈਂ ਕੁਝ ਲਿਖਾ-ਪੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਨਿਵਾਜਣ ਆ ਗਏ। ਪਜਾਮੇ ਦੀ ਇਕੋ ਲੱਤ ਅੜਾਈ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੇਰੀ ਸਥਿਤੀ ਵੇਖ ਜ਼ਰਾ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਜਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸੁੱਖ-ਸੁਵਿਧਾ ਪੁੱਛੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੀ ਸਾਂ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਪੁੱਛਣ ਆ ਗਏ, ਇਹਦਾ ਕੀ ਮੁੱਲ ਸੀ!

ਵਾਤਾਵਰਣ ਬਰ-ਠੰਢਾ ਹੋਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਕਈ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਫਿਰ ਬਰਸਾਤ ਨੂੰ ਲੋੜ੍ਹਾ ਆ ਗਿਆ। ਮੀਂਹ ਛੱਜੀਂ ਖਾਰੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਲੰਗਾਰ ਲੱਥ ਗਏ ਹੋਣ!

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਉੱਤੇ, ਅਤੇ ਚੋਟੀਆਂ ਹੇਠ ਉੱਗੀਆਂ ਚੀਲਾਂ ਦਿਆਰਾਂ ’ਤੇ ਬਰਫ਼ ਜੰਮ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਭ ਕੰਮ ਕਾਰ ਰੁਕੇ ਪਏ ਹਨ। ਸਭ ਲੋਕ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ।

ਚਲਣ ਦਾ ਕਰ ਸਾਜ

ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਸਿੰਘ, ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ 11-30 ਵਜੇ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸਾਂ ਕਿ ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਚੱਲਣਾ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਡੇ ਤੱਕ ਕਾਰ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। 12-30 ਵਜੇ ਅੱਡਿਓਂ ਮੰਡੀ ਨੂੰ ਬੱਸ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮੀਂਹ ਪੈਂਦੇ ਵਿਚ ਹੀ, ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ, ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਕੁੱਲੂ ਜਾਂਦੀ ਬੱਸ ’ਤੇ ਸਵਾਰ ਜਾ ਹੋਏ। ਬੱਸ ਕੁੱਲੂ ਨੂੰ ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਬਰਸਾਤ ਹੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਨਦੀ ਨਾਲੇ ਭਰਪੂਰ ਵਹਿੰਦੇ ਬਿਆਸਾ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ

ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਦਰਿਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉੱਤੇ ਪਰਬਤਾਂ ਦੀ ਵੱਖੀ 'ਤੇ ਵੱਡੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ, ਪਾਰਲੇ ਪਾਰ ਦੀ ਨਿਮੋਝੂਣ ਹਰਿਆਲੀ ਤੇ ਝਰਨਿਆਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੱਕਦਿਆਂ 2-30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਕੁੱਲੂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਦੁਸਹਿਰਾ ਕੁੱਲੂ ਦਾ

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਏਥੇ ਦੁਸਹਿਰੇ ਦੀਆਂ ਰੌਣਕਾਂ ਹਨ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਿੱਤਲ ਜਾਂ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਉਠਾਈ ਦੂਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਪਹਾੜੀਏ, ਏਥੇ ਢੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੇਲੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਪੁਰ ਰੌਣਕ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਪਹਾੜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਢੋਣ ਲਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਬੱਸਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ

ਕੁੱਲੂਓਂ 3-45 ਦੀ ਬੱਸ ਮਸਾਂ ਹੀ ਲੈ ਸਕੇ। ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਬੈਠਣ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਨਾ ਮਿਲੀਆਂ। ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਬੁਖ਼ਾਰ ਨਾਲ ਬੇਹਾਲ, ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਬੁੱਢੇ ਖੋਲੇ। ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ 6-15 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਮੰਡੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਸਾਡੇ ਗੱਡੀਓਂ ਲੱਥਦਿਆਂ ਤੇ ਅੱਗੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਐਨ ਪਿੱਛੋਂ ਆ ਕੇ ਗੱਡੀ ਰੁਕੀ ਤੇ ਹਾਰਨ ਵੱਜਿਆ। ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੱਸਦੇ-ਹੱਸਦੇ ਬਾਰੀ 'ਚੋਂ ਮੁੱਖ ਕੱਢ ਕੇ ਆਖਿਆ: ਤੁਸਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਅਸਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੱਸ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਦੇਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ: ਕੁੱਲੂ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ 'ਚਰਨ ਪਾਉਣ' ਲਈ ਆਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਭੁੰਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ-ਕੁੱਕੂ (ਮੇਰੇ ਜੁਆਤਰੇ) ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਥੇ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਜਾਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਲਈ।

31 ਅਕਤੂਬਰ 1977
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ

ਕੇ-17 ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੀਤੇ ਦਿਨ (ਐਤਵਾਰ, 30-10-77) ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦ ਸਵਾਮੀ ਦਾ ਸੜ੍ਹਾਰੀਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕੀਤੀ। ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ।

ਮਹਾਸ਼ਾ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਚੰਦ 65 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰੇ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈ ਕੇ ਆਨੰਦ ਸਵਾਮੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਬਣ ਕੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲਾਪ ਮਹਾਸ਼ਾ ਜੀ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸ੍ਰੀ ਰਣਬੀਰ (ਮਹਾਸ਼ਾ ਜੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਪੁੱਤਰ) ਤਾਂ ਦਿੱਲੀਓਂ 'ਮਿਲਾਪ' ਛਾਪ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਛੋਟਾ ਸ੍ਰੀ ਯਸ਼, ਮਿਲਾਪ (ਉਰਦੂ), ਹਿੰਦੀ ਮਿਲਾਪ ਜਲੰਧਰੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਰਾਜ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮੁਖੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ ਪਰ 'ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ' ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਹਸਤੀਆਂ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚੀਆਂ। ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਬੁਖਾਰੀ,

ਸ੍ਰਦਾਰ ਕੋਛੜ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਗਿਣਾਏ ਜੋ ਕਿ ਆਨੰਦ ਸਵਾਮੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀਆਂ ਦੇਣ ਆਏ।

2 ਨਵੰਬਰ 1977
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਗੁਰੂ ਕਾ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਸੈਂਟਰ, ਕਰੋਲ ਬਾਗ ਵਿਚ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਟਰੈਵਲਜ਼ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਸੱਜਣ ਅੱਜ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਸੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਗਿਣਦਾ, ਕੌਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੋ ਰਕਮ ਮੱਥਾ ਟਿਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ (ਦੋਵੇਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ) ਗਿਣਦੇ ਅਤੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਕਿੰਨੀ ਭੇਟਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖਾਸੀ ਰਕਮ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇ ਓਦੋਂ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ : ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਪੈਸੇ ਕੋਲ ਹਨ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਹੁਕਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ : ਇਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿਓ।

ਸੱਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਖ਼ਰਚ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਜਾਣ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਮੁਖੀ ਸੇਵਕ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੱਡੇ ਖ਼ਰਚ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਹੁੰਦੀ ਰਕਮ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਜਦੋਂ ਦੇ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੁਪੈ ਪੈਸੇ ਆਦਿ ਨੂੰ ਹੱਥ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ।

ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚਾਲੇ! ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਧੰਨ ਸਿੱਖ!!

ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ

ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਵਾਕਿਆ ਯਾਦ ਆਇਆ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਹ ਬਣਨ ਦਾ। ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕੌਂਸਲ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਸਮਾਗਮ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੇਰੀ ਇਕ ਗ਼ਲਤੀ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਗ਼ਲਤੀ ਦੱਸ ਲਵਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਜਾ ਬੈਠਾਇਆ। ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਸੀਟ ਲਈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਨਾਖੁਸ਼ਗਵਾਰੀ ਨਾ ਵਾਪਰ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਆ ਕੇ ਬੈਠਾ, ਉਹ ਚੇਨ ਸਮੋਕਰ ਸੀ। ਉਹ ਸਿਗਰਟਾਂ ਫੂਕੀ ਗਿਆ ਤੇ ਧੂੰਆਂ ਛੱਡੀ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਛੇਵੀਂ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਤਾਂ ਹੋਈ ਗਿਆ ਪਰ ਜਾ ਕੇ ਕੁਛ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਸਭਾ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਖ਼ਿਮਾਂ ਮੰਗੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਾਰਨ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਦੋ ਘੰਟੇ ਕਿਸ ਬੇਸੁਆਦੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ! ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਧੂੰਆਂ ਛਕਦਾ ਰਿਹਾ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਸੁਆਦੀ 'ਚੋਂ ਸੁਆਦ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਾਈ ਰੱਖਿਆ।

ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਹੀ

ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਓਅੰਕਾਰ ਠਾਕਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੁੱਛਿਆ: ਕੋਈ ਪੈਸੇ ਕੋਲ ਹੈ ਜੇ? ਮੈਂ 'ਹਾਂ' ਕੀਤੀ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ: ਕੀ ਲੋੜ? ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ: ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ ਏਥੇ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ (ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ) ਸਾਨੂੰ ਰੁੱਝਿਆ ਜਾਣ ਕਿਤੇ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਪਾਂ ਟੈਕਸੀ ਲਈਏ ਤੇ ਘਰ ਚਲੀਏ।

ਇਕ ਨਿਮਾਣਾ-ਨਿਤਾਣਾ ਆਦਮੀ ਕਿੰਨੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜ਼ਰਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਓ।

5 ਨਵੰਬਰ 1977

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਹਾਕੀ ਟੀਮ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਭਾਈ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਾਕੀ ਖਿਡਾਰੀਆ ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆ ਟੀਮ ਹਰਿਆਣੇ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਜੂਨੀਅਰ ਹਾਕੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਵਿਚ ਚੈਂਪੀਅਨਸ਼ਿਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲਗਨ ਹੈ। ਕੋਈ 16 ਕੁ ਜਣੇ ਹਾਕੀ ਖਿਡਾਰੀ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਵਿਖੇ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਰਾਸ਼ਨ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰ: ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਗ ਵਲੋਂ ਇਕ ਬੋਰੀ ਕਣਕ ਦਾ ਆਟਾ, ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਵਲੋਂ 5 ਕਿ: ਗ੍ਰਾ: ਘਿਓ ਦਾ ਟੀਨ। ਐਤਵਾਰ ਤੋਂ ਆਈ ਹੋਈ ਟੀਮ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸੱਜਣਾਂ ਉਚੇਚ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਇਲਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ।

ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਚ

ਅੱਜ ਇਸ ਹਰਿਆਨਾ ਜਮਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬੰਗਲੌਰ ਦੀ ਟੀਮ ਨਾਲ ਸੀ। 25-30 ਨਾਮਧਾਰੀ ਖੇਡ-ਸ਼ੁਕੀਨ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚੇ ਵਧੀਆ ਖੇਡੇ। ਬੰਗਲੌਰ ਦੀ ਟੀਮ ਸਿਰ 8 ਗੋਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਹਾਫ਼ ਟਾਈਮ ਤੱਕ 5 ਗੋਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਠਾਕੁਰ ਉਦੇ ਸਿੰਘ (ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ) ਅੱਜ ਹੀ ਆਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਹੇਠ ਹੀ ਇਹ ਟੀਮ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਟੀਮ ਦੇ ਕਪਤਾਨ ਠਾਕਰ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਖ਼ਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੋਚਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਾਕੀ-ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿਵਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦੋਵੇਂ ਠਾਕੁਰ ਵੀ ਅੱਜ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ।

ਇਕ ਤਲਖ਼ ਯਾਦ

ਮੈਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਦੀ ਜੇਤੂ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਤੱਕ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵੀ ਹੋਈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਮਸਤਕ ਦੇ ਪਰਦੇ 'ਤੇ ਇਕ ਤਲਖ਼ ਯਾਦ ਵੀ ਉੱਘੜੀ।

1971 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਆਪਣੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਹੋਲਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮਨਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਏਥੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਟੀਮ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ

ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਟੀਮ ਕਛਹਿਰੇ ਬੁਨਿਆਨਾਂ ਪਹਿਨੀ ਖੇਡ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਕੁਮੈਂਟੇਟਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਭੱਦੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੰਘ, ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਕਛਹਿਰੇ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਕਛਹਿਰੇ ਪਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਤਜਰਬਾ (ਏਥੇ ਖੇਡਣ ਦਾ, ਖੇਡ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਮੈਂ ਦੂਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੇਵਲ ਕੁਮੈਂਟਰੀ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸਾਂ) ਨਵਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵੀ ਕੋਈ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਰਹੇ। ਪਰ ਸਿਆਣੇ ਕੁਮੈਂਟੇਟਰ ਨੇ, ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸਿਆਣਪ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ, ਆਪ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਓਪਰੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਟਿੱਚਰਾਂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਹੀ ਲਗਾਇਆ।

ਅੱਜ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਏਥੇ ਹੋਵੇ ਤੇ ਵੇਖੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਕਛਹਿਰੇ ਬੁਨਾਇਨਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਫ਼ਤਿਹ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਟੀਮ ਨੇ ਅੱਜ ਖੇਡਿਆ, ਉਹ ਸਭ ਲਈ ਫ਼ਖ਼ਰ ਯੋਗ ਸੀ।

ਕੈਂਸਲੇਸ਼ਨ

ਮੰਚ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਰਨ-ਦਰਸ਼ਨ (ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ 'ਤੇ) ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਜਨਤਾ-ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਦੰਗੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਪੂਰਨ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਸੰਗੀਤ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਯੋਗ ਜਾਤਾ ਹੋਵੇਗਾ।

10 ਨਵੰਬਰ 1977

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-ਦੀਵਾਲੀ

ਦਿੱਲੀਓਂ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ, ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਵਧ ਕੇ ਤੁਰੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਉੱਤੇ, ਸੱਜਣਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਉਂਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਆਈਏ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਹੀ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ ਪਰ ਘਰੋਂ ਮੈਂ 6-11-77 ਦਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਂ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ 'ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ' ਵਿਚ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ, ਸ੍ਰਦਾਰ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਵਰਿਆਮ' ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। 6 ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਕਾ: ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਾਰਦਵਾਜ, ਕਾ: ਬਲਜੀਤ ਪੰਨੂੰ, ਕਾ: ਸੁਰਜਨ ਜ਼ੀਰਵੀ, ਬਾਬਾ ਬੰਨੋਆਣਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚੱਢਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮਿਲ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮਾਲਕ-ਸੰਪਾਦਕ ਸ੍ਰੀ ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ ਨਾਲ ਜਾ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਸੰਪਾਦਕ 'ਵਰਿਆਮ' ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜਥੇਦਾਰ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਸੋ ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਤੇ ਮੈਂ ਅੱਜ 11 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸ੍ਰ: ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਆਪ ਜੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਲਈ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ

ਰਹੇ ਸਨ। ਡਰਾਈਵਰ ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬੀਤੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੱਸਿਆ :

4-11-77 ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

5-11-77 ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ (ਸਰਸਾ-ਹਰਿਆਣਾ)

6-11-77 ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

7-11-77 ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਪੱਦੀ ਖਾਲਸਾ (ਜਲੰਧਰ) ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਫ਼ਗਵਾੜਾ

7-11-77 ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ।

ਇਸ਼ਨਾਨ ਉਪਰੰਤ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ—ਗਲ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੁਰਤਾ, ਹਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਸਾਂ ਤੇ ਖ਼ੱਦਰ ਦੀ ਦਸਤਾਰ। ਹੋਰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਿਤੀ ਤੇ ਲਿਆਂਦੀ ਹੋਈ ਭੇਟਾ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਇੰਜ ਦਿੱਲੀਓਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਡਾਢੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚੋਂ ਝੁੱਟੀ ਮਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਵੀ ਹੋ ਆਏ ਹਨ। ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦਰਸ਼ਨ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ।

ਸ੍ਰ: ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਚਮਕ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆਂ ਫ਼ੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਲੀਡਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਚਮਕ' ਹੁਰਾਂ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਖ਼ੁਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਸ੍ਰ: ਚਮਕ, ਸ੍ਰੀ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਸਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਉੱਠਣ ਬੈਠਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੁੱਛੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮੁਸੱਵਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਕਲਮੀ ਚਿੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ : ਫ਼ੋਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਲੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਇ ਜੇ 13-14 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਸ੍ਰੀ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਵਕਤ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਕਰੀਏ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਕੀ-ਕੀ ਬਚਨ ਹੋਏ।

ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਰੇਲਵੇ ਡਰਾਈਵਰ

ਇਸ ਮੌਕੇ, ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਰੇਲਵੇ ਡਰਾਈਵਰ, ਜੋ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ: ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਿੱਛੋਂ ਬੈਂਕਾਂ ਚੀਮਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁੱਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬੜੇ ਨੇਮ ਦੇ ਪੱਕੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਕੰਮ ਕਾਰ 'ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਪਣਾ ਸੁੱਚਾ ਜਲ ਅਤੇ ਖਾਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਮੇਰੇ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣੇ ਇਹ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਹੀ ਨਾ ਭੁੱਲ ਜਾਏ। ਸੋ ਇਸ ਨੂੰ ਉਚੇਚਾ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਇਕ ਘੰਟਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪੱਕੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਪਰਹੇਜ਼ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ, ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਜੀ (ਮਹਾਰਾਜ

ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰੋਂ), ਬੀਬਾ (ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ) ਜੀ, ਗੁਰੂ ਸਪੁੱਤਰੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ (ਜੁ ਏਸੇ ਘਰ ਦੀ ਧੀ ਹੈ) ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਅਤੇ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ (ਕਰੀਵਾਲਾ) ਨਾਲ ਹਨ।

ਧਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ

ਸ੍ਰੀ ਧਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ ਪੋਤਰਾ ਸ੍ਰ: ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 8 ਨਵੰਬਰ ਤੋਂ ਏਥੇ ਹਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹੋ ਰਹੇ 8 ਨਵੰਬਰ ਤੋਂ, ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ, ਵੇਦਾਂਤ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕੋ ਸਭਾ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਆਪ ਦਾ ਹਾਰਦਿਕ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਧਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਏਥੇ ਕਰਨਲ ਗੁਪਤੇ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਹੇਠ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ 400 ਸਾਲਾ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਾਂਗ ਐਂਡ ਡਰਾਮਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਲੋਂ ਇਕ ਡਰਾਮਾ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਦੱਸਦਿਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਫਾਹੇ ਗਲ ਪਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬੀਬਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸੇਵਾ

ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਛਕਾਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤੀ। ਸਾਦਾ, ਸੁਥਰੇ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਬਰਤਨਾਂ ਵਿਚ ਦਾਲ, ਦੋ ਸਬਜ਼ੀਆਂ, ਚਾਵਲ, ਫੁਲਕੇ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਜਾਮਣੂ ਪਰੋਸੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਆ ਕੇ 'ਹੋਰ ਲੋੜ' ਪੁੱਛੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਪਾ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਉਦਾਰਤਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਲੈ ਕੇ ਆਏ।

ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਫੇਰ ਹੋਏ। ਖ਼ੱਦਰ ਦੇ ਪਰਨੇ ਨਾਲ ਕੇਸ ਢੱਕੀ, ਕੁਰਤਾ ਕਛਹਿਰਾ ਪਹਿਨੀਂ, ਦੀਵਾਰ ਨਾਲ ਢਾਸਣਾ ਲਾਈ ਬਚਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ : ਮੈਂ ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ 'ਚਮਕ' ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਆਇਆ ਸਾਂ ਕਿ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਭੇਜਾਂਗਾ ਜੋ ਵੇਰਵਾ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕੱਲ੍ਹ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਨੋਟ ਕਰ ਲੈਣਾ।

ਉਦਾਰਤਾ ਦੀ ਸਿਖ਼ਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਲੱਖਾਂ ਰੁਪੈਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹਾਂ। ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈਣੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਾਂ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਲੋੜਵੰਦ ਸਾਹਵੇਂ ਆ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਦੋਂ ਇਹੋ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਮੰਗ ਕੇ ਪ੍ਰਾਰਥੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਆਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਜਾਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ 'ਨਰਾਇਣ ਹਰੀ ਉਪਦੇਸ਼' ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕਾਪੀਆਂ ਖ਼ਰੀਦ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਇਕੋ ਕਾਪੀ ਵੇਖੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਕਰੇਤਾ 7-50 ਦੀ ਥਾਂ ਪੂਰੇ 40 ਰੁਪਏ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੁੜ ਛਪ ਰਹੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਮੇਰੇ ਦੱਸਣ ’ਤੇ ਡਾ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਟੀਕਾ (ਆਦਿ ਗਰੰਥ) 10 ਜਿਲਦਾਂ ਵਿਚ 300/- ਦਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਖ਼ਰੀਦ ਲੈਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ।

ਧਰਮਸਾਲਾ ਨੂੰ

4 ਵਜੇ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਸਮੂਹਿਕ ਸਿਮਰਨ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਰਸੀਡੀਜ਼ ਕਾਰ ਸ਼ੂਕਦੀ ਆਈ। ਪਰ ਸੰਤ ਕਲਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ, ਸੁਲਤਾਨਾਵਿੰਡ ਗੇਟ ਪਾਸ, ਰੋਕ ਕੇ ਜਦੋਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਜਾਣ ਲਈ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ ਪੈਦਲਚੱਲੇ ਤਾਂ ਗੰਦੀਆਂ, ਬੂ-ਦਾਰ ਤੇ ਤੰਗ ਗਲੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ’ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਖ਼ਰਚ, ਝੰਡਿਆਂ-ਬੁੰਗਿਆਂ ’ਤੇ ਹੀ ਲੱਗ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਏਧਰਲੇ ਪਾਸੇ ਗੰਦ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਹਰਿਮੰਦਰ ਦਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਸਵੱਛ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਅੱਜ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਰੌਣਕ ਹੈ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਪੰ: ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਬਾਅਦ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚੰਦੋਏ ਵਾਲੇ ਆਸਣ ’ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ। ਦਰਸ਼ਨ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਭੇਟਾ ਧਰਨ ਲਈ ਅਰੁਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚੱਲ ਪਈਆਂ।

ਇਕ ਬੀਬੀ ਨੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਕੋਈ ਸਵੈਰਚਨਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਟੇਪ ਰੀਕਾਰਡ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਉਤਰਨ ਲੱਗਾ।

ਉਗਰਾਹੀ ਬੰਦੀ

ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ: ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ, ਦੀਵਾਲੀ ਤੇ ਵੈਸਾਖੀ ਲਈ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਉਗਰਾਹੀ ਬੰਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ’ਤੇ ਖ਼ਰਚ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਇੰਜ ਹੀ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਵੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਖ਼ਰਚ ਹੋਵੇਗਾ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਕਰੇਗਾ।

ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ

ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿਲਰੁਬਾ ਸੁਰ ਕੀਤਾ। ਧਰਮਵੀਰ ਨੇ ਸਿਤਾਰ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਕੱਸੀਆਂ। ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਦੋਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ) ਤੇ ਤਬਲਾ ਵਾਦਨ ਨਾਲ ਮੁਲਤਾਨੀ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਉੱਠੀਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿਲਰੁਬਾ ਦੀਆਂ ਤਰਬਾਂ ਉੱਤੇ ਉਂਗਲੀ-ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲ ਕਲਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੰਮੂ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸਿਤਾਰ ਵਾਦਕ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਤੇ ਏਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰੇਡੀਓ ਆਰਟਿਸਟ ਦੇ ਲੜਕੇ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਵਾਇਲਿਨ ਤੇ ਤਬਲਾਵਾਦਕ) ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਹਮਣੇ ਰਾਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਿਧ ਤਬਲਾਵਾਦਕ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਅਸਲੋਂ ਛੋਟਾ ਕਿਹਾ ਲੜਕਾ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਵੱਡਾ ਭਤੀਜਾ ਸ੍ਰੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਬਲਾ ਲਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੱਟਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਜੱਟਾਂ ਵਿਚ ਜੁ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ ਅਭਿੰਨ ਰੂਪ ਨਾਲ ਜੁੱਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਗੀਤ ਬੀਜ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤ ਬਲੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਹ ਲੜਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਅਰਪਿਤ ਹਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਹੀ ਸ੍ਰ: ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਲੋਹੇ ਵਾਲੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਲੜਕੇ ਨੇ ਬਾਗੇਸ਼ਰੀ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਫਿਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ‘ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨ ਹੈ’ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਮਾਰੂ ਵਿਚ ਵੀ ਗੰਵਿਆ ਗਿਆ।

ਦੀਵਾਨ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਲਪਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸੰਗਤ ਲੰਗਰ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਗੱਫ਼ੇ ਲਾਣ ਲੱਗੀ।

ਸੰਗੀਤ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ

ਸ਼ਾਮੀਂ 7 ਕੁ ਵਜੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ। ਸ੍ਰ: ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ 17, ਬਟਾਲਾ ਰੋਡ, ਡੇਰੇ ਵਿਖੇ ਆ ਕੇ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ ਤਵੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਆਪ ਸਾਹਵੇਂ ਵਿਛੀ ਮੰਜੀ ’ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਮਰਜੀਤ ਤੇ ਬਲਬੀਰ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ: ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਮਨ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜ ਕੇ ਵੱਡੇ, ਗੁਣੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਦਿਵਾਵਾਂ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਸਾਡਾ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ (ਜਲੰਧਰ) ਕੁਝ ਘਰੋਗੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਹਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰੱਖੋ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦੱਸੀ: ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ। ਵੱਡਾ ਕਾਲਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਛੋਟੇ ਨੇ ਦਸਵੀਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਾਨੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਵੇਖੋ, ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਮਰਜੀਤ ਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਬੈਠਾਵਾਂ ਤੇ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਵੱਲਭ ਤੋਂ ਤਬਲੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿਵਾਵਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਨਾ ਉਡੀਕ ਕਰਵਾਓ। ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹਾਲਾਤ ਹੀ ਐਸੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਸਕੀਏ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸਤਾਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਸੱਭੋ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੇ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖ਼ਰਚ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਵਿਗੋਚਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਲਈ ਟਿਊਸ਼ਨਾਂ ਰਖਵਾ ਲਵਾਂਗੇ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ 12-11-77 ਨੂੰ ਐਚ. ਐਮ. ਵੀ. ਦੇ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਲਈ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤਦ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣਗੇ।

ਨਵਤੇਜ ਲਈ ਤੇਹ

ਇਕ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆਈ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਦੀਵਾਨ ’ਚੋਂ ਫ਼ਾਰਗ ਹੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਤ ਕਲਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰ: ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ, ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਸੀ। ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ ਉਸਦਾ ਤੱਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਨਵਤੇਜ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ

ਸਿਆਣੇ ਕਾਰੀਗਰ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਹੀ ਜਾਪਦੇ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਨਵਤੇਜ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਕੋਠੀ 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖ਼ਰਚਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾ ਕੇ ਨਵਤੇਜ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ।

ਪੌਣੀਆਂ ਪੰਦਰਾਂ

ਏਥੇ, ਕੋਠੀ ਵਿਚ, ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਆਪ ਰਾਗ ਅਤੇ ਤਾਲਬੱਧ ਕੀਤਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਕ ਕਬਿਤ ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਕਾਂਤ 'ਬਾਸੁ ਰੀਂ', 'ਬਾਸ ਰੀ' (ਵਾਸਾ), 'ਬਾਸ ਰੀ' (ਖ਼ੁਸ਼ਬੋ) ਤੇ 'ਬਾਸੁਰੀ' ਹੈ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਪੌਣੀਆਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਏ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਇਆ।

ਭੂੰਡ ਪਟਾਕੇ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ

ਇਸ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਪਿੱਛੋਂ, ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬਾ ਜੀ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਾਸਤੇ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਭੂੰਡ ਪਟਾਕੇ, ਫੁਲਝੜੀਆਂ, ਅਨਾਰਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਚਲਾਣ ਅਤੇ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕੋਠੀ ਦੀ ਛੱਤ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਬੇਬੇ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਢੋਟੀਆਂ, ਬੀਬੀ ਸਵਰਨ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ, ਬੀਬਾ ਜੀ, ਦੀਪੀ ਆਦਿ ਬੀਬੀਆਂ, ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਧਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਤੇ ਕੁਝ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਿਨੋਦ ਵਜੋਂ ਬੀਬਾ ਜੀ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੱਡੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਚਲਾਉਂਦਿਆਂ ਡਰਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਓਹਲਾ ਦੇ ਕੇ ਬਚਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਤਾਰ ਉੱਤੇ ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਰੇਲ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਨੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਬਣੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। 9-30 ਵਜੇ ਰਾਤੀਂ ਖੇਡ-ਮੱਲ੍ਹ ਕਰਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਮੇਂ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕਣ।

ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਸੌਣ ਬਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪ ਵੇਖਿਆ।

11 ਨਵੰਬਰ 1977 ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ

3.30 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੰਮੂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਵਾਇਲਨ, ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਰਮੋਨੀਅਮ, ਹਰਪਾਲ ਤਬਲਾ, ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਤਬਲਾ ਲੈ ਕੇ ਭਾਗ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਥੇਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਨਗਰ, ਸੰਤ ਬਲੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਅੰਬਾ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਦਿਲਰੁਬਾ ਤੇ ਧਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਿਤਾਰ ਨਾਲ, 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਬੋਲਿਆ ਬੰਬੀਹਾ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ, ਸ੍ਰੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਸੰਤ ਅਪਾਰ ਸਿੰਘ ਬੀੜ, ਜਥੇਦਾਰ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ, ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਤੇ ਸੰਤ ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਢੁਲਕਈਆਂ ਰੌਣਕ ਵਧਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੀਵਾਨ ਸਥਾਨ 5 ਵਜੇ ਤੱਕ

ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸਤਰੀਆਂ ਪੁਰਸ਼ ਸਕੇਸ਼ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੀ ਭਜਨ ਕਰ ਰਹੇ, ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖੀਆਂ ਠਾਰ ਰਹੇ ਸਨ।ਨਾਲ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਵੀ ਸੰਗਤ ਬੈਠੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। "ਜਿੰਨੀ ਮੈਂਡਾ ਲਾਲ ਰੀਝਾਇਆ" ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚਾ।

ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹਵਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਣ ਵਾਲੇ ਜੋੜੇ ਵੀ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰੇ ਚੁੱਪ ਕੀਤੇ, ਨੀਵੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਭੇਟਾ ਧਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਬੈਠੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤੱਕ ਕੋਠਿਆਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ, ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਭੀੜ ਜੁੜ ਗਈ ਹੈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਨੰਦ ਮਰਿਆਦਾ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਵੇਖਣ ਲਈ। 6 ਵੱਜ ਗਏ ਹਨ। ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਏਧਰ ਨੂੰ ਖਿੱਚੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਿਨ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਅ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਢੀਠ ਜਿਹਾ ਤਾਰਾ ਅਜੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਸਾਹਵੇਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਰਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

10 ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ

6.30 ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕੀਰਤਨ ਚੱਲਦਿਆਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਜਾਪੀ ਹੈ, ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਤੋਂ ਤਸਦੀਕ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਵਿਆਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜੋੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 10 ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਗਈ ਹੈ।

6.45 ਜੈਕਾਰੇ ਦੀ ਗੂੰਜ ਵਿਚ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਜਲ ਛਿੜਕਦਿਆਂ, ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਦੇਗ ਸਿਰ 'ਤੇ ਉਠਾਈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕੀ 4-5 ਸਰੀਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਗਤ ਉੱਠ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਖਲੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਆਦਰ ਵਿਚ ਉੱਠ ਖਲੋਤੇ ਹਨ। ਪਰ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਬੈਠੇ ਜਿਉਂ ਕਾ ਤਿਉਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਵਿੱਤਰ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਸਿਰ ਸੁਸ਼ੋਭਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਗਤਾਂ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਯਥਾ ਸਥਾਨ ਬੈਠੇ ਹਨ।

6.47 ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਸਤ ਕਮਲ ਸੁੱਚੇ ਕਰਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੇ ਗੁਟਕੇ ਤੋਂ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਓਧਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਦਸੇ ਜੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਗੰਢ ਚਤਰਾਵੇ ਬਾਅਦ ਉਠਾ ਕੇ, ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਦੁਆਲੇ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਦਿ ਗਰੰਥ ਜੀ ਤੋਂ ਲਾਵਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਸਿੰਘ ਉਚਾਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਇਸ ਰਸਮ ਲਈ 10 ਪਾਠੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਹੇਕ ਲਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਏਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਪਾਠ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਪੰਜ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠਾਂ ਵਾਸਤੇ ਭੋਗ ਦੇ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਭ ਕੰਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੂਰਨ ਤੇ ਸੁਵਿਵਸਥਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਾਮਕਰਨ

ਲਾਲ ਸਿੰਘ-ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਦੋ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ

ਲਿਆ-ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਵਾ ਬੱਚੇ ਦੇ ਨਾਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। 'ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ' ਨਾਮ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਮੰਡੀ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰੋ

ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਉਪਰੰਤ ਵਾਕ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਮੰਡੀ (ਹਿਮਾਚਲ) ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਜੱਥੇ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗੋਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਕਰਨਗੇ ਸਗੋਂ ਗੋਤਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਨਾਮਧਾਰੀ' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਉਹਨਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਣ ਵਾਲੇ ਜੋੜਿਆਂ ਲਈ ਪੰਜ ਗਰੰਥੀ ਦਾ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਏਥੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਤ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਤੱਕ ਪੈਦਲ ਆਏ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਨਾਲ ਸਨ। ਗੱਡੀ ਦਾ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਕੋਠੀ 17 ਨੰ: ਤੱਕ ਲਗਾਣ ਕਾਰਨ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬੱਸ ਅੱਡੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋ ਤੁਰੇ।

ਸ੍ਰ: ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ 'ਚਮਕ' ਦੁਆਰਾ

ਬਲੰਦਪੁਰ ਦੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰ: ਚਮਕ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਟੇਪ ਕਰ ਲਿਆਵੇ।

ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅਜੀਤ ਨਗਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰ: ਚਮਕ ਪਾਸ ਗਏ ਤਾਂ ਚਮਕ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਤਾਂ ਬੜੇ ਹੋਏ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਦੀ ਮਾਕੂਲਤਾ ਵੀ ਸਮਝੀ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਫ਼ਗਵਾੜਾ ਵਿਖੇ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ ਸਮਾਗਮ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੁਣੇ ਜਾਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ।

ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਸੁਭਾਵਕ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ, ਉਸ 'ਚੋਂ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਬਣਨਾ ਹੀ ਸੀ। 1946 ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਰਧਾ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰ: ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਚਮਕ, ਸ੍ਰ: ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨਾਗੋਕੇ, ਸ੍ਰ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਸਨ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋੜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਫਿਰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਕ ਪੱਤਰ ਵੀ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਜਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਮੋੜੀ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗੀ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਵਾਰਧਾ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ। ਸ੍ਰ: ਪਟੇਲ, ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਉਪਸਥਿਤ ਸਨ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰੁਬਰੂ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ। (ਕੀ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ। ਇਹ ਟੇਪ ਰੀਕਾਰਡ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।)

ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍ਰ: ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ 'ਚਮਕ' ਨੇ ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ 75

ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਤੇ ਸਿਹਤ ਵਲੋਂ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਅਜ਼ਮਤਾਂ ਦੱਸੀਆਂ:

ਅਜ਼ਮਤਾਂ

(1) ਇਕ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਮੌਕੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਦੀਵਾਨ 'ਚੋਂ ਉੱਠ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਹਜ਼ੂਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਹੀ ਚੱਲਿਆ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਆਨੰਦ ਵਿਭੋਰ ਹੋ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਚਲੋ ਫਿਰ, ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠਾਂ, ਉਹ ਆਪ ਘਰੋਂ ਹੋ ਆਉਣਗੇ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲਈ।

ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਲੜਕੀ ਟਾਈਫ਼ਾਈਡ ਨਾਲ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਉੱਠ ਕੇ 5/- ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਰੇਜਾ (ਘਰ ਕੱਤੇ ਖ਼ੱਦਰ ਦਾ ਥਾਨ) ਰੱਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਧੰਨ ਭਾਗ ਸਮਝੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੱਸ ਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਨਿਵਾਜਦਿਆਂ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਰੇਜਾ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਇਹ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਮਰੀਜ਼ ਹੀ ਠੀਕ ਨੇ। ਤੁਸੀਂ ਕੁੜੀਓ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਮੱਕੀ ਦੇ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਤੇ ਮਾਂਹ ਦਾ ਦਾਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪ ਖਾਓ ਤੇ ਚਮਕ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਆਓ। ਤੁਸੀਂ ਤਕੜੀਆਂ ਓ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ।

ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਭਰਮ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ ਪਰ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੀ। ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਪੱਕੇ, ਅਸਾਂ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾਧੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਬੁਖ਼ਾਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਿਆ।

(2) ਇਕ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਸਹਿਜ ਭਾਅ, ਚੁਪੀਤਿਆਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਏਸ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਸ ਦਿਨ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਜੁਰਾਬਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜੋੜੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਕੇ ਨੰਗੇ ਚਰਨ ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਵਿਛੇ ਮੰਜੇ ਉਪਰ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਾਡੀ ਸੁੱਖ-ਸਾਂਦ ਪੁੱਛ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਾਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਅਗਲੇ 18-20 ਦਿਨ ਫ਼ਰਸ਼ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਲੁਪਤ ਨਾ ਹੋਏ। ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਡੋਲ੍ਹ ਪੋਚਾ ਮਾਰ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੈਸਾ ਸਰੀਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

13 ਨਵੰਬਰ 1977 ਐਤਵਾਰ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ

ਸਵੇਰੇ 5.30 ਵਜੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਦੇਵਲੋਕ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਪਿਆ। ਸਫ਼ੈਦ ਉਜਲੇ ਬਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸਤਰੀਆਂ ਪੁਰਸ਼

ਇਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਸੰਗ ਬੈਠੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਧੁਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀਰਤਨਕਾਰਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਚੰਦੋਏਦਾਰ ਆਸਣ 'ਤੇ ਸ਼ੋਭਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰ-ਕਰ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਰਾਗਾਂ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਰਾਗੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਉਸਤਾਦ ਤੇ ਸਿਤਾਰ ਵਾਦਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਏਸੇ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣਗੇ) ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਇਹ ਬੱਚੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਛੱਕੇ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਗਾਂ ਤੇ ਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਗੰਵੇਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਬੈਠਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ।

ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰ 'ਵਰਿਆਮ' ਭੇਟ ਕੀਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਸਰੋਦ) ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮਿਸ਼ਰਾ ਬੰਧੂਆਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਸਾਜਨ ਨੂੰ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਵਿਖੇ ਲਿਆਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ 7.30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਕੋਠੀ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ।

ਸਰੋਦ ਸਮਰਾਟ ਦੇ ਘਰ

ਕੋਠੀ ਪੁੱਜਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗਾਇਕ ਰਾਜਨ-ਸਾਜਨ ਦਿੱਲੀਓਂ ਬਾਹਰ ਹਨ। ਤੈਅ-ਸ਼ੁਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ 9 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਦੋ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਠੀ ਵੱਲ ਚੱਲੇ। ਸੇਠ ਜੀ ਦੀ ਕਾਰ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੇਠ ਸਪੁੱਤਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਪੁਰਬਾ ਪਿੱਛੇ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ ਬੈਠ ਕੇ ਚੱਲੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਲੇਟ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਜਦੋਂ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਣ ਲੱਗੇ ਨੀਂਦ ਦੀ ਕਮੀ ਜਾਪੇ, ਉਦੋਂ ਦਿਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਾਮ ਦੀ ਲੋੜ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਪਰਸੋਂ ਦੇ ਅਸੀਂ ਚੱਲ-ਸੁ-ਚੱਲ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਪੰਚਸ਼ੀਲ ਐਨਕਲੇਵ ਵਿਚ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਠੀ ਪੁੱਜੇ। ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਸਨਿਮਰ ਆਗਿਆ ਲੈ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਸੁਣਨ ਲਈ ਗਏ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਤ-ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਲੀਚੇ ਉੱਤੇ ਵਿਛੇ ਆਸਣ 'ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਤ ਹੋਏ।

ਫ਼ੋਨ ਸੁਣਕੇ ਆਏ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਨੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਕ ਲਤੀਫ਼ਾ ਸੁਣਾਇਆ।

ਲਤੀਫ਼ਾ

ਕਿਤੇ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਵਸਰ 'ਤੇ ਫ਼ਿਲਮੀ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਲੋਕ ਜਾਂਞੀਆਂ ਦੀ ਫ਼ਰਮਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਕ ਸਰੋਤਾ ਅਸਲੋਂ ਚੁੱਪ ਕੀਤਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਨਾ ਫ਼ਰਮਾਇਸ਼ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਨਾ ਦਾਦ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸੰਗੀਤ ਮੰਡਲੀ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛਿਆ : ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਫ਼ਰਮਾਇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਨਾ ਦਾਦ ਹੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ? ਚੁੱਪ ਸਰੋਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਚਲੋ ਚਲੋ, ਠੀਕ ਹੈ ਜੁ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਗੀਤਕਾਰਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ : ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕੁਝ ਆਖੋ ਜੁ ਅਸੀਂ ਸੁਣਾਈਏ। ਧੀਰਜ ਭਰਿਆ

ਸਰੋਤਾ ਬੋਲਿਆ : ਚੰਗਾ, ਜੇ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਜੇ ਤਾਂ 'ਮਾਲਕੌਂਸ' ਸੁਣਾ ਦਿਓ। ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ: ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਅਜੇ ਮਾਲਕੌਂਸ ਨਾਂ ਦੀ ਫ਼ਿਲਮ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ।

ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਦੂਜੀ ਗੱਡੀ ਵਾਲੇ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਲੇਟ ਪੁੱਜੇ। ਇਹ ਸਨ : ਉਸਤਾਦ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਹਰਮੋਨੀਅਮ), ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਤਬਲਾ), ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਅਸਲੋਂ ਛੋਟਾ), ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਰਾਜੌਰੀ, ਸੰਤ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ।

ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ

ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਪੰਜਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਾਗ ਯਮਨ ਤਾਲ ਪੌਣੇ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਨਿਬੱਧ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਕਬਿੱਤ 'ਕਰੁਣਾ' ਸੁਣਾਇਆ। ਕਬਿੱਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ ਬੇਦ ਕਹਤ ਬਖਾਨ ਜਾਂਕੀ
ਬੀਚ ਤੀਨ ਲੋ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ ਸੁ ਬਾਸੁ1 ਰੀ।
ਦੇਵਨ ਕੀ ਕੰਨਿਆ ਤਾਕੀ ਧੁਨਿ ਸੁਨੇ ਸ੍ਰੇਨਨ2 ਮੈ
ਧਾਈ ਧਾਂਈ ਆਵੈਂ ਤਜ ਕੇ ਸੁਰਗ ਬਾਸੁ3 ਰੀ।
ਹੁਇ ਕੈ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰੂਪ ਰੰਗ ਕੋ ਨਿਹਾਰ ਕਹਿਓ
ਰਚਿਓ ਹੈ ਬਿਧਾਤਾ ਇਹ ਰਾਗਨ ਕੋ ਬਾਸੁ4 ਰੀ।
ਰੀਝੇ ਸਭ ਗਨ, ਉਡਗਨ5 ਭੇ ਮਗਨ
ਜਬ ਬਨ ਉਪਬਨ ਮੇ ਬਜਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਬਾਂਸੁ ਰੀ6।

ਸਰੋਦ ਸਮਰਾਟ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਇਹ ਬੰਦਸ਼ ਤੇ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪੌਣ ਦੀ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਵੇਖ ਕੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਿਹਾਈਆਂ ਏਨੀਆਂ ਯੁਕਤੀਬੱਧ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਮਝਦਾਰ ਸਰੋਤੇ ਮੁਗਧ ਹੋ ਉੱਠਦੇ ਹਨ।

ਫਿਰ ਬੱਚਿਆਂ ਵਲੋਂ ਨਾਇਕੀ ਕਾਨੜੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ :

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨੁ7 ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ਜਾਇ।
ਜਿਨ ਧੁਰਿ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਆ ਤਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਆ ਆਇ।
ਤਨੁ ਮਨੁ ਸੀਤਲ ਹੋਇਆ ਸਾਂਤਿ ਵਸੀ ਮਨਿ ਆਇ।
ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਚਉਦਿਆ8 ਸਭੁ ਦਾਲਦੁ ਦੁਖੁ ਲਹਿ ਜਾਇ।
(ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ, ਮਹਲਾ 4)

ਬਲਜੀਤ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਪਿੰਕੀ ਦਾ ਪਖਾਵਜ ਮਨ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ: ਇਹ 7 ਸਾਲ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸੁਖਦੇਵ-ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਦਾ ਤੀਜਾ ਭਾਈ ਹੈ। ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ: ਫਿਰ ਤਾਂ 'ਤਿਹਾਈ ਲੱਗ ਗਈ।

ਹਾਸਾ ਮਚ ਗਿਆ।

ਅੱਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਕਰਸ਼ਕ ਲੱਗਦੇ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੀ ਖ਼ੂਬ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਗ੍ਰਿਹ 'ਤੇ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਟੀ. ਵੀ. 'ਤੇ ਕਰਵਾਵਾਂਗੇ।

ਬੰਗਲੌਰ ਤੋਂ ਫ਼ੋਨ

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੀਝ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੀ : ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਕਮਰਾ ਇਸ ਤੋਂ 3-4 ਗੁਣਾ ਵੱਡਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਕਾਨ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੋਗੇ, ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮੈਂ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਦਾ ਨਾਮ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ: ਅਮਾਨ। ਮਤਲਬ ਅਮਨ ਅਮਾਨ। ਇਸ ਲੜਕੇ ਦੇ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਲੜਕਾ ਹੋਣ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਸੀ। ਏਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ : ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੋਗੇ, ਤਿਵੇਂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਪਖਾਵਜੀ ਜੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਦਾ ਕੰਮ ਤੇ ਸ਼ੋਭਾ ਵੇਖ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਤਬਲੇ ਦੇ ਕੁਝ ਬੋਲ ਸੁਣਾਏ। ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਨੇ ਵੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੁਣਾਏ।

ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ 25 ਤੋਂ 31 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਉਸਤਾਦ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਅਲੀ ਖ਼ਾਂ ਮਿਊਜ਼ਿਕ ਫੈਸਟੀਵਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸੁਵਿਧਾ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਗੱਦਗੱਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਓਥੇ ਰਹਾਂ ਅਤੇ ਖ਼ੂਬ ਸੁਣਾਂ।

ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਸੁੱਖ

ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਬੈਂਗਲੌਰ ਫ਼ਾਰਮ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦ ਸਮੇਂ, ਬਿਆਨਾ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣ ਬਾਅਦ 13 ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਰਜਿਸਟਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਤਦ ਤੱਕ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਫ਼ਾਰਮ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਆਪ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਤੈਅ ਸ਼ੁਦਾ ਸੌਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਉਠਾ ਲਿਆ। ਰਜਿਸਟਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਡੇ ਬੰਦੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਲਿਆਏ ਕਿ ਆਹ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਅਹੁ ਵੀ ਲੈ ਗਏ। ਮੇਰਾ ਇੱਕੋ ਉੱਤਰ ਸੀ : ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ, ਓਸੇ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਹੈ। ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਹੀ ਲਿਜਾ ਸਕੇ ਨੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬੇਤਲਬੇ ਰਜਿਸਟਰੀ ਲਟਕਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਨਾ ਬਣਦਾ।

10.50 ਵਜੇ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਜੀ ਨੇ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ। ਸੋਫ਼ੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠਣ 'ਤੇ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ, ਸਾਲੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਸੱਸ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਈਆਂ। ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਹਾਰਟ ਟ੍ਰਬਲ (ਦਿਲ ਦਾ ਰੋਗ) ਹੈ ਤੇ ਇਹ 8 ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਏਥੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ।

11 ਵਜੇ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਠੀ ਦੇ ਗੇਟ ਤਕ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਆਏ। ਆਉਂਦੀ ਵੇਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਉਸਤਾਦ) ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਲਿਆ। ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਆ ਗਏ।

11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ

ਕੋਠੀ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਗਤ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰੇਕ ਵਿਤ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ

ਮੂਜਬ ਰਕਮਾਂ ਰੱਖ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਲਾਹਮੇ ਹੋ ਬੈਠੀ ਜਾਂਦਾ। ਦਰਸ਼ਨ ਭੇਟ ਉਪਰੰਤ ਅਰਜ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਊਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 11 ਵਜੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕਾਂਤ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੱਜ ਕੁਝ ਬੇਨਤੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਦੇਣਾ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ।

ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬੈਠਣ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਭੈਣੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ.......ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਹੰਸਪਾਲ) ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਤਸੱਲੀ ਕਰਵਾ ਦਿਓ ਤੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਆਹ ਕਰੋ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਗ਼ਲਤ ਢੰਗ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਵਿਆਹ ਕਰਨੇ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਥਾਈਲੈਂਡ ਤੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਆਇਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਇਹ ਇਕ ਸਾਹਿਤ ਰਸੀਏ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਾ ਲੜਕਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀ ਆਦਤ ਸੀ। ਸ਼ਰਾਬ ਇਹਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਉਤਦੀ ਹੋ ਵਗੀ ਸੀ। ਇਹਨੂੰ ਬਚਾਣ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਉਦਾਰਤਾ ਵਰਤੀ। ਇਹ ਰੋਜ਼ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ ਘਟਾਂਦਾ ਜਾਇ। ਮੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਦੂਜੀ ਗ਼ਲਤੀ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ।

ਅਤੇ ਉਸ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਕੇ, ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਹਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਅੱਜ ਇਸ ਦੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਇਹ ਗ਼ਰਜ਼ ਸੀ।

ਸੱਚੀ ਸੰਤਾਈ

ਭਾਵੇਂ12 ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਤੇ ਲਾਂਗਰੀ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਕ ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਆ-ਆ ਝਾਤੀਆਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਤ' ਬਣ ਰਹੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨਾਲ, ਉਹਦੇ ਹਿੱਤਚਿੰਤਕਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਿਆਂ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਖ਼ਰਚ ਕੀਤਾ। ਉਹਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਆਡੰਬਰ ਤੇ ਪਾਖੰਡ ਹੀਨ ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੰਤ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਯਤਨ ਛੱਡ ਕੇ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਚੱਲਣਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਸੰਤਾਈ ਹੈ। ਪੌਣੇ ਘੰਟੇ ਦੇ ਯਤਨ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ।

ਨਵ ਜੀਵ ਦਇਆ ਮੰਡਲ

ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਹੁਰਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ "ਏਥੇ ਤਾਂ ਕਵੀਂ ਹੁਰੀਂ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ" ਮੈਂ ਜਾ ਵੱਜਾ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਦ ਛਕ ਕੇ, ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਪਾਸੇ ਪਰਨੇ ਪਏ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਹੰਸਪਾਲ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ 'ਨਵ ਜੀਵ ਦਇਆ ਮੰਡਲ' ਦੀ ਸੋਵੀਨਾਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਮਾਸ-ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਇਕ-ਇਕ ਤੁਕ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਤਾਂ ਕਿ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਅਸਲੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਲਿਖ ਦਿਆਂ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਰੀਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ: ਸਾਬਕਾ ਸਕੱਤਰ

ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ, ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ, ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰੀ ਕਾਰ ਚਾਲਕ। ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਦੌਰਾਨ ਅਸ਼ੋਕਾ ਬਿਸਕੁਟ ਫ਼ੈਕਟਰੀ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਸ੍ਰ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ।

ਟੋਹ ਦਾ ਮੁੱਲ

ਵਿਨੋਦ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੁਰਤੇ ਦੀਆਂ ਦੁਹਾਂ ਜੇਬਾਂ ਨੂੰ ਟੋਹਿਆ। ਯਾਦ ਕਰਵਾਇਆ : ਇਕ ਦਿਨ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜੇਬ ਨੂੰ ਮੈਂ ਚੱਲਦੀ ਗੱਲੇ ਟੋਹ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਇਆ ਜੁ ਉਸ ਵਕਤ ਉਸਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਸੀ, ਕੱਢ ਕੇ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਬਥੇਰਾ ਵਰਜਿਆ ਕਿ ਇਸ ਟੋਹ-ਟੁਹਾਈ ਦਾ ਮਤਲਬ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵਿਨੋਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ—ਇਹ ਹੈਨ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਿਆ ਸਾਂ।

ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਰ ਇਕਰਾਰ ਵੀ ਲਏ-ਦਿੱਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ। ਦੂਜੇ ਘਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਕੇ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ। ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਨਵ ਜੀਵਨ ਦਇਆ ਮੰਡਲ

'ਨਵ ਜੀਵ ਦਇਆ ਮੰਡਲ' ਦੇ ਪੈਟਰਨ ਬਣਾਨ ਬਾਰੇ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਦੂਜਾ ਸੰਤ ਲਾਭ ਸਿੰਘ—ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ। ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨਾਲ ਪੈਟਰਨਸ਼ਿਪ ਬਾਰੇ ਜਦੋਂ ਹੰਸਪਾਲ ਹੁਰਾਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸੇਠ ਹੁਰਾਂ ਪੱਕੀ ਪੈਟਰਨਸ਼ਿਪ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕਿ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਹੋ ਸਕੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੱਕੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਆਨਰੇਰੀ ਮੈਂਬਰ ਹਨ।

ਨਵ ਜੀਵ ਦਇਆ ਮੰਡਲ ਦਾ ਇਕ 50 ਸਫ਼ੇ ਦਾ ਸੋਵੀਨਰ 'ਹੈਲਥ ਐਂਡ ਫੂਡ' 3000 ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ ਨੇ ਖ਼ਰਚ ਕਰਕੇ ਛਪਵਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਸਵੀਰਾਂ ਆਰਟ ਪੇਪਰ 'ਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਫ਼ੋਟੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 8.30 ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ 'ਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਣ ਲਈ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਪਾਰਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ ਪਧਾਰੇ।

ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦ ਸਵਾਮੀ (95) ਦੀ ਮਿਰਤੂ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਰਣਬੀਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਚ

ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ 12-11-77 ਨੂੰ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਚ, ਠਾਕਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਠਾਕਰ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਹੇਠ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ, ਜੁ ਏਥੇ ਨਹਿਰੂ ਜੂਨੀਅਰ ਹਾਕੀ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੀ ਖੇਡ ਵੈਸਟ ਜਰਮਨ ਸਕੂਲ ਨਾਲ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਆਈ। ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਲੰਮੇ-ਲੰਮੇ ਤੇ ਭਰਵੇਂ ਜੁੱਸਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਸ ਦਿਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤਾਂ ਵੀ ਕਾਫੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮੈਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਗਈਆਂ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜਵਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਤੱਕਣ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਸਟੇਡੀਅਮ ਪਧਾਰੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਵਿਦਿਆਲਾ ਦੀ ਹਾਕੀ

ਟੀਮ ਦੇ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਗਈ ਇਸ ਟੀਮ ਨੇ ਜਰਮਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਗੋਲਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਇਕੋ ਗੋਲ ਕਰਕੇ ਹਾਰ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ।

ਪਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਹ ਸੀ ਕਿ ਅੰਪਾਇਰ ਨੇ ਇਕ ਗ਼ਲਤ ਮੌਕਾ ਜਰਮਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ ਉਹ ਨਾ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਝਗੜੇ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਣ ਚੱਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਹੰਸਪਾਲ ਦੇ ਦਖ਼ਲ ਨਾਲ ਰੁਕ ਗਿਆ।

14 ਨਵੰਬਰ 1977 ਸੋਮਵਾਰ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ ਨੂੰ

ਸਵੇਰੇ 4.30 ਵਜੇ ਉੱਠ ਕੇ ਮੈਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਸਮੇਤ ਪਤਨੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਪਾਸ ਆ ਹਾਰਨ ਖੜਕਾਇਆ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕਾਰ ਵਿਚ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਿੱਤਨੇਮ ਵਿਚ ਮਗਨ ਸਨ। ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹੰਸਪਾਲ ਦੀ ਗੱਡੀ ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਤਿਆਰ ਹੈ? ਸਾਡੇ 'ਹਾਂ' ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਹ ਚੁੱਪ ਕੀਤੇ ਇਸ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਆ ਬੈਠੇ। ਉਹਨੂੰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਵੇਖਿਆ, ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਸਰੀਰ ਟਿਕਟਾਂ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਗਲੇ 15-20 ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਦੂਧੀਆ ਬੱਤੀਆਂ ਹੇਠ ਚਮਕ ਉੱਠੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਿਰਦ 25-30 ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਮੰਡਲ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁਰਬਾ ਆਦਿ ਤਾਂ ਫ਼ਸਟ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਏਸੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨੂੰਹ, ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਾਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਪਲੇਟਫ਼ਾਮ 'ਤੇ ਉੱਤਰ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਚੜ੍ਹੀ। ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਖੜਨ ਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਕੁਛ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਸਨਿਮਰ ਆਗਿਆ ਮੰਗ ਲਈ। ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ (ਬਿਹਾਰ) ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ, ਸੁਖਦੇਵ-ਸੁਖਵਿੰਦਰ (ਭੈ: ਸ:) ਤੇ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗਏ। ਬਸਤਰ ਸਾਧਕ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਏਸੇ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹੇ। ਆਮ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸਫ਼ੈਦ ਵਰਦੀਆਂ ਆਕਰਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਨੁਕਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਬਾਬਤ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਭਾਵ ਉਪਜਦੇ ਸਨ।

ਟਾਟਾ ਮੇਲ 5.45 ਵਜੇ ਚੱਲੀ, ਤਦ ਤੱਕ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਾਣ ਆਏ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਈ। ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਢੋਡਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਾਲੋਨੀ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਾਫੀ ਭੱਜ-ਨੱਠ

ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਸਕੱਤਰ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਢੋਡਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਖੇਚਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

16 ਅਤੇ 17 ਨਵੰਬਰ 1977 ਬੁੱਧ ਅਤੇ ਵੀਰ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਸਟੇਡੀਅਮ

ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜੱਥਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਦਾ ਮੈਚ ਕੰਬਾਈਂਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਜ਼ ਨਾਲ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਸਟੇਡੀਅਮ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਟੀਮਾਂ ਬਰਾਬਰ ਰਹੀਆਂ, ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਮਿੰਟ ਵਾਧੂ ਵੀ ਹਾਰ ਜਿੱਤ ਲਈ ਮਿਲੇ ਪਰ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਨਾ ਸਕਿਆ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਇਕ ਮੈਚ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਲੀ ਜਗਹ 'ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਹੋਇਆ ਪਰ ਅੱਜ ਇਕ ਗੋਲ ਕਰਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜੱਥਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਟੀਮ ਜੇਤੂ ਹੋ ਗਈ। ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਬੀ. ਐਸ. ਐਫ. ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਕੁਮਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਠਾਕਰ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ, ਸ੍ਰ: ਤੀਰਥ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਉਪਸਥਿਤ ਸਨ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਾਟ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਸਿਊਣ ਵਾਲਾ ਸੰਤ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ (ਭੈ: ਸਾ:) ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਉਚੇਚੀ ਰੁਚੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਖੇਡ-ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਜੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

19 ਨਵੰਬਰ 1977 ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਮੁੜ ਦਿੱਲੀ ਦਰਸ਼ਨ

ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮੀਂ 8.50 'ਤੇ ਟਾਟਾ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਗਏ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਦਿੱਲੀ ਪਧਾਰੇ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਾਰਾਂ ਸੁਆਗਤ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਾਮਾਨ ਉਤਾਰਨ ਵਿਚ ਮੱਦਦ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਹੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੀਤੀ। ਏਥੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਦਰਸ਼ਨ ਪਿਆਸੇ ਉਡੀਕ ਮਗਨ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ 'ਮਨ ਖਿੜਿਆ ਹਰਿਆ ਬਾਗ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ।

ਸ੍ਰ: ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਗਰ, ਜਮਨਾ ਪਾਰ ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਸ੍ਰ: ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਲੱਗਣੀ ਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰ: ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਰ 'ਤੇ ਉਸਤਾਦ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ ਤਾਂ ਰਾਤ ਰਹਿਣ ਹੀ ਉੱਥੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਸ੍ਰ: ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਚੇਚ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਰਾਤ-ਨਿਵਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪਣੀ ਕੋਠੀ ਕੀਤਾ।

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਉੱਚੇ ਸਵੇਰੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ

ਗੁਰਦੇਵ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਮਹਾਂ ਵਿਦਿਆਲਾ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਰੀਆਂ ਬਨਵਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸਨੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਘਰ ਵੀ ਖ਼ਰੀਦ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਘਰ ਇਕ ਲੜਕਾ ਵੀ ਜਨਮਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ 6.30 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਭੋਗ ਦੇ ਸਲੋਕ ਸੁਣੀਣ ਲੱਗੇ। ਅਰਦਾਸ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਚੰਦ ਮਿੰਟ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਲਈ ਆਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ 20-25 ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਉੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਆਚਾਰ ਨੂੰ ਜੀਵੰਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ।

ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਲ-ਆਹਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਛਕਿਆ।

ਬਾਲ ਸਖਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ ਆਇਆ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ 4 ਵਜੇ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਕੋਠੀ ਗਏ। ਤਦ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੀਬੀ ਲੀਲਾਵੰਤੀ ਸ੍ਰ: ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰ: ਰਾਮ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਵਿਹਲ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬਾ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਾਨੀ ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਪਾਸ ਜਾ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਛ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਬੀਬੀ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਭੂਟਾਨੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਨਗਰ ਵੀ ਕੋਲ ਸੀ। ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਆਉਣ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਵਸਰ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਿਆ ?

ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ: ਮੇਰਾ ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਅਰਥਾਤ 15 ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਹੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਹੁਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਕਲੱਬਾਂ, ਹੋਟਲਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਨਰਸਿੰਗ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ—ਡਾਕਟਰੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸਾਂ। ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ—ਸ੍ਰ: ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਦਿਵਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਲਸੇ, ਜਲੂਸਾਂ, ਕਲੱਬਾਂ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ, ਗਾਉਂਦੀ ਜਾਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਦੀ।

"ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ, ਸ੍ਰ: ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਵਧ ਗਈ। ਮੈਂ ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਪੱਛਮੀ ਤਰਜ਼ ਦੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸਾਂ, ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਮੇਰੇ ਸਾਤਵਿਕ ਸਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯਾਦ ਸਨ ਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਇਹੋ ਗਾਉਂਦੀ ਸਾਂ। ਮੇਰੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਵਧੇਰੇ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅੱਗੇ ਸ਼ਰਧਾ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਰੋਗ-ਸੋਗ ਦੂਰ

ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਅਰਜੋਈਆਂ ਕਰਦੀ।

ਦਿਮਾਗ ਬੜਾ ਤੇਜ਼ ਸੀ। ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਦਸ ਜਮਾਤਾਂ ਪਾਸ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਐਮ. ਏ. ਕਰ ਲਈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਾਲੇ 'ਤੇ ਵੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਮਾਸੀ ਸ਼ਰਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਨਾਲ ਆ ਜੁੜਿਆ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ 10 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਦੋ ਲੜਕੇ ਹੋ ਗਏ। 28 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਬੀਬਾ ਜੀ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਮਹੀਨੇ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਆਏ ਸਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਮੇਰੇ ਸਰਦਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੈਰੋਬੀ (ਅਫ਼ਰੀਕਾ) ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਸਿਵਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦੂਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨਵੈਂਟ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤਦ ਤੱਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਕਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਕਦੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਬੀਬਾ ਜੀ ਮੇਰੀ ਸੰਭਾਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਬੀਬਾ ਜੀ ਇਸ ਸਮੇਂ 15 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਘਰੋਂ ਆਇਆਂ 15 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ 4 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਲਈ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਗਈ ਸਾਂ। ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਗਏ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬੀਬਾ ਜੀ ਸਮੇਤ ਲੈ ਗਏ। ਹੁਣ ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਛੋਟਾ ਲੁਧਿਆਨਾ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਏਧਰ ਬੀਬਾ ਜੀ ਹਨ ਕਿ ਮੈਥੋਂ ਬਿਨਾ ਪਲ ਭਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਰਾਤ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਹੋਂਦ ਪਤਾ ਕਰਨਗੇ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਏਨਾ ਹੀ ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਤਾ ਜੀ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਬੀਬਾ ਜੀ ਇਕ ਛਿਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ। ਕਦੇ ਵੀ ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਿੱਛੜੇ ਹੋਈਏ, ਇਕ-ਦੋ ਵਾਰ ਮੈਂ ਚੋਰੀਂ ਪੇਕੀਂ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕੇਵਲ ਇਕ-ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਲਈ, ਤਾਂ ਬੀਬਾ ਜੀ ਨੇ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਛਕਿਆ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਵਾਂ ਜਾਂ ਆਪ ਵੀ ਨਾ ਜਾਵਾਂ।

ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇ ਹੋਰ ਉਡੀਕਾਂ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਯੋਗ ਵਰ-ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।"

ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਸਿਹਤ ਕਾਫੀ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਸਰੀਰ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਹੱਡੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਵਾਂ ਮਾਸ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੀਬੀ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ : ਆਪ ਖਾਂਦੇ ਕੀ ਹੋ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ, ਸਰੀਰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਛਟੀ ਵਰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਉੱਤਰ ਮੈਂ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ: ਗ਼ਮ ਖ਼ਾਂਦੇ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਸਰੀਰ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬੀਬੀ ਦੇ ਤਪ ਤਿਆਗ ਦੀਆਂ ਕੀ ਰੀਸਾਂ! ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ੌਕ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜੁਆਨੀ ਗੁਰੂ ਸਪੁੱਤਰੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਤੀ ਕਿਤੇ,

ਪੁੱਤਰ ਕਿਤੇ, ਦੂਜਾ ਪੁੱਤਰ ਕਿਤੇ, ਆਪ ਕਿਤੇ! ਕੋਈ ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ—ਕੋਈ ਲਾਲਚ ਨਹੀਂ।

ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਇਸੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋ ਕੇ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਸਕੱਤਰ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਭਜਨ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵੱਡੀ ਉਮਰ

ਬੀਬੀ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਨੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਕਿਉਂ ਬੀਬਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਨ? ਮੈਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ 16-17 ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਵਿਆਹ ਦੇਈਏ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਘਰ ਨਾਲ ਅਨੁਕੂਲ (ਐਡਜਸਟ) ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ 19-20 ਦੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਘਰ ਦੀ ਇਕ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਲ-ਸੂਰਤ ਜੁੜ ਉੱਘੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਤਦ ਫਿਰ ਨਾ-ਪਸੰਦ ਘਰਾਂ ਨਾਲ ਚੱਲਣਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਰਕ ਸਹੇੜ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਅਧਾਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ। ਦੁਹਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ।

ਆਨੰਦ ਸਵਾਮੀ ਦੇ ਨਿਧਨ ਬਾਅਦ

ਤਦ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਪੁੱਛਿਆ: ਕੀ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦ ਸਵਾਮੀ ਦੇ ਨਿਧਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਰਣਬੀਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੇ ਹੋ? ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ : ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ 'ਵਕਤ' ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਰਣਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ : ਆਪ ਜੀ ਨਾ ਆਓ, ਮੈਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ।

ਫ਼ੈਸਲਾ ਤਰਕ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਏਥੋਂ ਫਿਰ ਸ੍: ਰਾਮ ਰਤਨ ਦੇ ਘਰੋਂ ਜਾ ਕੇ, ਬਨਾਰਸ ਨਾਲ ਫ਼ੋਨ ਕੰਟੈਕਟ ਕਰਕੇ 8.12.77 ਨੂੰ ਪੰ: ਕਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਪੂਰਨ ਮਹਾਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਆਰੰਭ ਕਰਵਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ। ਰਾਤ ਤਕ ਇਸ ਸਭਾ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਹਿਤ ਜਾਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਤਰਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਸੰਗੀਤ ਆਜ਼ਾਦ ਭਵਨ ਵਿਚ

ਸ਼ਾਮ 5.45 ਵਜੇ ਕੋਠੀਓਂ ਦੋ ਗੱਡੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਆਜ਼ਾਦ ਭਵਨ (ਨੇੜੇ ਆਈ. ਟੀ. ਓ.) ਵਿਚ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਲਲਿਤ ਕਲਾ ਅਕਾਡਮੀ ਵਲੋਂ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਕਾਰਜ ਕਰਮ ਮਿਸ਼ਰਾ ਬੰਧੂਆਂ—ਰਾਜਨ ਸਾਜਨ—ਦਾ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਗਾਇਨ ਜ਼ਰਾ ਲੇਟ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯਮਨ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉੱਤੇ, ਰਾਗ ਮਾਲਸਿਰੀ ਸਾ ਗਾ ਮਾ ਸਾ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਸੁਰਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੀ ਗੰਵਿਆ। ਮਿੱਠਾ, ਸੋਹਣਾ, ਦਿਲਚਸਪ ਤੇ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ

ਖ਼ੂਬੀਆਂ ਰੱਖਦਾ ਇਹ ਗਾਇਨ ਲੰਮਾ ਚਿਰ ਚੱਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਿਸ਼ਰਾ ਬੰਧੂਆਂ ਦੀ ਕਲਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਏ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਇਕ ਕੱਪੜਾ ਵਪਾਰੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਂਢੂ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਵ ਦੱਤ ਬੀ. ਐਸ. ਐਫ. ਦਾ ਸੁਪਰਡੰਟ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਆਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਸ਼ੌਕ ਵੇਖ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਦੇ ਉਹਦੇ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਦੀ ਕਲਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਹਦਾ ਪਤਾ ਤੇ ਫ਼ੋਨ ਨੋਟ ਕਰਵਾਏ।

ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਫਿਰ

ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ-ਸਾਜਨ ਨੂੰ ਕੋਠੀ ਲੈ ਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ—ਬਲਜੀਤ, ਸੁਖਦੇਵ, ਮੋਹਨ ਤੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ, ਤੋਂ 'ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨ ਹੈ' ਤੇ 'ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ' ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਵਾਏ। ਹੁਣ ਰਾਤ ਦੇ 11 ਵੱਜ ਗਏ। ਤਾਂ ਵੀ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਸੁਰਿੰਦਰ, ਜੋ ਸੁਖਦੇਵ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕੈਸੇਟ ਸੁਣਵਾਈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਕੁਝ ਗਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਈ : ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜਨ-ਸਾਜਨ ਤੋਂ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣੀ ਹੈ।

ਅੰਤ ਉਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਪੌਣੀਆਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ 'ਛਾਡਿ ਮਨ ਹਰਿ ਬਿਮੁਖਨ ਕੋ ਸੰਗ' ਰਾਜਨ ਸਾਜਨ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ, ਰਾਗ ਮਾਲਕੌਂਸ ਵਿਚ ਸੁਣਾਇਆ। 'ਇਹ ਮਾਤਰਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਨ।'

"ਨਹੀਂ, ਏਨੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ। ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਆ ਜਾਂਦਾ ਏ।"

ਕਰਦੇ ਕਰਾਂਦਿਆ ਰਾਤ ਦੇ 12 ਵੱਜ ਗਏ। ਸਭ ਨੂੰ ਘਰੀਂ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ।

20 ਨਵੰਬਰ 1977 ਐਤਵਾਰ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਤਕਨੀਕ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਲੱਗੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਵਾਰ ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ। ਮੇਰਾ ਲੜਕਾ ਮਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਵਾਰ ਸੁਣਨ ਗਏ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਨਿੱਤਨੇਮ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦੇ ਉਠਾ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਬਿਠਾਇਆ। ਦਿਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਮਨਧੀਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸਜਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸੰਮੇਲਨ

ਮਸਾਂ ਹੀ 9.30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਵਰਲਡ ਵੈਜੀਟੇਰੀਅਨ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸੈਸ਼ਨ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਦਰਸ਼ਕ ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ ਪੁੱਜ ਗਏ।

ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਰੁਕਮਣੀ ਦੇਵੀ ਜੋ ਇਸ

ਵਾਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣਨ ਲਈ ਵੀ ਏਜੰਡੇ ਉੱਤੇ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਵਧੀਆ ਨਰਤਕੀ ਵੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਮੁੱਢਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਡੇਢ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਰ ਨਾਰ ਵੀ ਹਾਲ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਉੱਪਰ ਸ਼ੋਭ ਰਹੇ ਸਨ। ਲਾਲ ਕਾਲੀਨ ਤੇ ਹਲਕੇ ਰੰਗ ਦੇ ਹੋਰ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਵਿਚ ਸਫ਼ੈਦ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਚਟਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰੀਜ਼ੀਡੀਅਮ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੁਰਸੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ। ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਕੌਂਸਲਰ ਸ੍ਰੀ ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ ਸਾਹਨੀ ਬੈਠੇ। ਆਪਣੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਭਾਸ਼ਣ ਬਾਅਦ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਸਫ਼ੈਦ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਫ਼ੱਬਦਾ ਥਾਈਲੈਂਡ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁਖੀ ਆ ਬੈਠਾ।

ਇਸ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ 50 ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਟ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਥਾਈ ਤੇ ਜਪਾਨੀ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਨ। ਥਾਈ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਤਾਂ ਆਇਆ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਸ੍ਰੀ ਗਾਰਡਨ ਲਾਟੋ ਨੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਰੁਕਮਣੀ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਥਾਈ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅੰਤ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਆਖਿਆ : ਜੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰੁਕਮਣੀ ਦੇਵੀ ਜੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ, ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਰਵਮੁਖੀ ਇਕ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਹੁੰਦਾ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 11-30 ਤੱਕ ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ। ਆਰੰਭਕਾਲ ਸੈਸ਼ਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹਾਰਦਿਕ ਕ੍ਰਿਤੱਗਿਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਿਆ ਕਿਹਾ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਭਾਈਵਾਲ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਦਦਗਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਵਿਚ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : (ਸੰਖੇਪ) "ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਸਾਹਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਮਾਤਰ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਕਲਹ ਕਲੇਸ਼ ਤੇ ਜੰਗਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰ ਦੇ ਮੁੱਦਈ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 1957 (ਈ:) ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਦਿੱਤਾ। 1967 ਵਿਚ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਧਨ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਲਈ ਉਦਾਰਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸੰਮੇਲਨ ਏਥੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲਤਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣ।"

ਉਦਘਾਟਨੀ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਵਰਲਡ ਵੈਜੀਟੇਰੀਅਨ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗਾਰਡਨ ਲਾਟੋ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਲਾਟੋ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੱਕ ਆਪ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਉਸ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਅ-ਨਿੱਜੀ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਏਥੇ ਆਏ

ਸਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਬੜੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਤੇ ਨਰੋਏ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਕੰਨਿਆ ਬੀਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਲਾਟੋ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਅਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਐਸਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ।

ਸਵੀਡਨ ਦੇ ਇਕ ਡੈਲੀਗੇਟ ਨਾਲ ਵੀ 10 ਮਿੰਟ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ। ਥਾਈਲੈਂਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਮਿਲਣ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਭਗਵੇਂ ਵਸਤਰਧਾਰੀ ਬੋਧੀ ਸੰਤ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ : ਬੜੇ ਭਲੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਤੁਹਾਡੇ ਵਸਤਰ ਯੂਰਪੀ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ। ਉਸਨੇ ਵੀ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਦਰਸਾਇਆ। ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਲੜਕਾ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਥਾਈ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਉਲਥਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ।

ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਤ ਸੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਿੱਧਰ ਕਿੱਧਰ ਵੀ ਜਾਂਦੇ, 5-7 ਭਰਵੇਂ ਜੁਆਨ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਂਦੇ, ਠਾਕੁਰ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਦੱਸਦੇ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਭਤੀਜੇ।

ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸੰਮੇਲਨ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਡਾਇਸ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ ਪਰ ਪਿੱਛੇ ਡਠੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆ 'ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਨੇਹੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੇਠ-ਸਪੁੱਤਰ ਬੈਠੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਰੱਖਦੇ। ਡਾਇਸ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤ ਨਾਮਧਾਰੀ ਤੇ ਮਗਰਲੀਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਰੌਣਕ ਸੀ। ਹੋਰ ਦਰਸ਼ਕ ਤੇ ਸਰੋਤੇ ਵੀ ਹੈ ਸਨ।

ਡਾਇਸ 'ਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਚੇਤੇ ਹਨ, ਇਹ ਸੱਜਣ ਸਨ : ਸਵਾਮੀ ਸੱਚਿਦਾ ਨੰਦ ਜੀ (ਅਮਰੀਕਾ—ਦੱਖਣ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੇ ਜਾਪੇ ਹਨ) ਥਾਈ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ: ਸੁਚਾਟ, ਸ੍ਰੀ ਕੇ. ਐਨ. ਸਾਹਨੀ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਸ੍ਰੀ ਪਟਵਾਰੀ ਜੀ ਗਵਰਨਰ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ, ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਰੁਕਮਣੀ ਦੇਵੀ, ਡਾ: ਗਾਰਰਨ ਲਾਟੋ, ਇਕ ਜਪਾਨੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ।

ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਬਾਅਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੋਠੀ ਆ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ ਤੇ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ।

ਮਾ: ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨਮਿਤ

4 ਵਜੇ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਸੰਤ ਸੁਖਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਮਾਸਟਰ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਮਿਤ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਸੰਤ ਸੁਖਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹਿਤ ਛਪੇ ਕਾਰਡਾਂ 'ਤੇ ਵਕਤ 4 ਵਜੇ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਢਾਈ ਵਜੇ ਆ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੀ।

ਮੈਂ 3 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਧਰਮਸਾਲਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਸਾਰਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਾਲ ਸੰਗਤ ਨਾਲ

ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਸੰਗਤ ਹਾਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਇਕੱਤਰਤ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਗਿਆਂ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ—ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਹਟੇ ਸਨ ਤੇ ਭੋਗ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ, ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡਾ: ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਾਫੀ ਫ਼ਾਸਲਾ ਤੈਅ ਕਰ ਆਏ ਹਨ। ਨਜ਼ਦੀਕ-ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ....। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੇਠੇ ਪੁੱਤਰ ਠਾਕੁਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਬੰਬਈਓਂ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਕੋਲ ਬੈਠਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਕੋਠੀ ਲਈ ਵਾਪਸੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਠਾਕੁਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਲਿਆ। ਜਾਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਮੈਂ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਆਤਮੀਅਤਾ ਹੈ।

ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ ਵਿਚ

ਕੋਠੀ ਆ ਕੇ 5 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਪਾਨੀ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸੁਣਨ ਲਈ ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ ਪਧਾਰੇ। ਉਥੇ ਆਪ ਨੇ ਜਾਪਾਨੀ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਬਾਰੇ ਵਾਕਫ਼ੀ ਲਈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਸ ਖੋਜ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ ਸੁਣਿਆ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਖਾਧ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਬਾਰੇ ਸੀ। ਬਾਤਚੀਤ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦਨ ਵਿਚੋਲਗਿਰੀ ਇਕ ਲੜਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਾਪਾਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖਾਣੇ ਅਤੇ ਸੂਪ ਵਗੈਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਵੀ ਦੱਸੇ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਤੇ ਹੋਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਛੋਟੇ ਠਾਕੁਰ ਮੈਨੂੰ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਖਾ ਪੀ ਲਓ, ਸਾਨੂੰ ਆਣ ਕੇ ਸੁਆਦ ਦਸੋ। ਮੈਂ ਕੇਲੇ ਦਾ ਤੇ ਕੋਕੋ ਦਾ ਰਸ ਪੀ ਕੇ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਆਦਿ ਖਾ ਕੇ ਵੇਖੇ, ਸੁਆਦ ਲੱਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਇਕ ਡਿਸ਼ ਸਮੁੰਦਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਗੁਣਕਾਰੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ 6 ਵਜੇ ਏਥੋਂ ਪਰਤੇ।

ਆਜ਼ਾਦ ਭਵਨ ਵਿਚ

ਰਾਤ ਨੂੰ 7.30 ਵਜੇ ਆਜ਼ਾਦ ਭਵਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ, ਸੰਤ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਕਾਰ 'ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਭਵਨ ਪੁੱਜੇ। ਅੱਗੇ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਲਾਉੱਦੀਨ ਇਸਰਾਜ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਸਿਤਾਰ 'ਤੇ ਡਿਊਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਤਬਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਫੈਆਜ਼ ਖ਼ਾਨ ਵੱਲੋਂ ਸੀ। ਇਸਰਾਜ ਵਾਲਾ ਬੜਾ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਵਾਜ਼ ਮਿੱਠੀ ਫਿਰ ਤੇਜ਼ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਤਰ ਰਹੀ। ਸਿਤਾਰ ਵਾਲਾ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮੁਦਰਾ ਵਿਚ ਸਨ। ਕਲਾਕਾਰ ਰਾਗ ਰਾਗੇਸ਼ਵਰੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਤਾਲ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਹਰਲੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਚੋਂ ਇਕ 'ਤੇ ਬੈਠੇ। ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 'ਇਸਰਾਜੀਏ' 'ਤੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਸਿਤਾਰ ਵਾਲਾ ਵੀ ਅੱਛਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਰਾਜੀਆ ਇਸ

ਕਰਕੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਜੰਤਰੀ ਬੜੇ ਘੱਟ ਹਨ। ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਲਾਉਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਘੁੰਮ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਲਾਕਾਰ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਡਿਊਟ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਅਲਾਉਦੀਨ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹੁਤਾ ਕੀਤੀ, ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਖਿਆ : ਜਦੋਂ ਬਹੁਤ ਵਿਰਲੇ ਇਸਰਾਜੀਏ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨੀ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਸਾਜ਼ ਸੁਣਨ ਉਚੇਚ ਨਾਲ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਤੂੰਬੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਦਿਲਰੁਬਾ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਦਿਲਰੁਬਾ ਦੇ ਧੁਰੰਧਰ ਵਜੰਤਰੀ ਹਨ। ਅਲਾਉਦੀਨ ਨੇ ਇਸਰਾਜ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਵਜਾਇਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਵਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਸ ਕੋਲ ਸੀ, ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ।

ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਆਏ ਮਸ਼ਕੂਰ ਅਲੀ ਤੇ ਮੁਬਾਰਕ ਅਲੀ। ਇਹਨਾਂ ਪੂਰੀਆ ਵਿਚ ਇਕ ਖ਼ਿਆਲ ਸੁਣਾਇਆ ਫਿਰ ਬਿਹਾਗ ਦੀ ਇਕ ਰਚਨਾ। 22 ਅਤੇ 19 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ ਵੱਡੇ ਨੇ ਅਲਾਪ 'ਤੇ ਇਰਾਦੇ ਬੜੀ ਦਖਸ਼ਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਸੁਰਾਂ ਤਾਂ ਜ਼ਰਾ ਘਟ ਘਟ ਕੇ ਲੱਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਗਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਜੋੜੀ ਵਧੀਆ ਗਵੱਈਆਂ ਵਿਚ ਪੈਰ ਰੱਖ ਸਕੇਗੀ।

ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਹਾਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗਏ। ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਸਾਰੰਗੀ ਉੱਤੇ ਰਾਗ ਸਰਸਵਤੀ ਵਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਦਰੁਤ ਲੈਅ 'ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਿਸਰ ਭੈਰਵੀ ਵਜਾਈ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਦਾ ਭਾਰੀ ਭਰਕਮ ਸਰੀਰ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਚਿਹਰਾ, ਖੁੱਲਾ ਵਾਤ, ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਵਜੰਤ। ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੰਗੀ ਸਮੇਤ ਤਬਲਾਵਾਦਕ ਨਾਲ ਜੰਗ ਵਿਚ ਉੱਤਰੇ ਹੋਣ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਸਾਰੰਗੀ ਵਾਦਕਾਂ ਦੀ ਸਿਖ਼ਰ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਪਾਸ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੰਤ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਗਿਰਦੀ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ (ਬਿਹਾਰ) ਵਿਖੇ ਵੀ ਇਕ ਸੰਗੀਤ ਸਕੂਲ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਕ ਉੱਤਮ ਹਰਮੋਨੀਅਮ ਵਜੰਤਰੀ ਹੈ।

21 ਨਵੰਬਰ 1977 ਸੋਮਵਾਰ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਅੱਜ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਾਹਿਬਾਬਾਦ (ਯੂ. ਪੀ. ਬਾਰਡਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ) ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਲੱਗੀ।

ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਸਟੇਡੀਅਮ

10 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸੰਤ ਤੀਰਥ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ, ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕੋਠੀ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ 12 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਖੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜਥਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਹਾਕੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਾਰਦਰਨ ਰੇਲਵੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਹੋਰ ਕਈ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਮੌਕੇ ਤੇ ਉਪਸਥਿਤ ਸਨ। ਹਾਕੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਫ਼ੋਟੋ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਆਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਾਫ਼ ਟਾਈਮ ਵਿਚ

ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਖਲੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਲਈਆਂ। ਫ਼ੋਟੋਕਾਰ ਹੰਸਪਾਲ ਸੀ।

ਸੰਤ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ

ਏਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਕੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰ: ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਪਾਸਲਾ (ਜਲੰਧਰ) ਦੀ ਕੱਲ੍ਹ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਅਤੇ ਦੋ ਵਾਰ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਪੂਰਨ ਰਹੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਾਨ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ, ਕਰੋਲ ਬਾਗ, ਵਿਖੇ ਪਧਾਰੇ। ਸੰਤ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਨੇ ਸਿਆਮੋਂ ਆਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉੱਨ ਦੀਆਂ ਅਠੋਤਰੀ ਮਾਲਾ ਬਣਾਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਹਦੀ ਰੀਝ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਾਲਾ ਵਿਆਹੇ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪੁਆ ਕੇ ਭੇਟ ਕਰੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਮਾਲਾਵਾਂ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਮਨ ਸੁਖੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ (ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਇਕ ਮਾਂ, ਇਕ ਭੈਣ ਤੇ ਦੋ ਭਰਾ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਕ ਟੋਕਰਾ ਫ਼ਲ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਰਕਮ ਰੱਖ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਦਾਮਾਂ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਵੱਖ ਕਰਵਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ : ਇਹ ਮਨਧੀਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਧੂ) ਨੂੰ ਪੁਚਾਣੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਮੰਦਾਂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਮਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਕੱਲ੍ਹ ਸਮੇਤ ਪਤਨੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸੁਣਨ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਸਟੇਡੀਅਮ

ਮੈਚ ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਤੋਂ ਆ ਕੇ ਚਰਨੀ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ : ਗੁੱਡੀ (ਬੀਬਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ) ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਤੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਹੋਰ ਸਹੇਲੀਆਂ ਵੀ ਹਨ, ਮੈਚ ਵੇਖਣ ਲਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਕਿਸੇ ਗੱਡੀ ਉੱਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਸਟੇਡੀਅਮ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਾਰੀ ਜਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਰਤਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਬੀਬੀਆਂ ਵੱਲ ਭੇਜੀ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਗੱਲੀਂਬਾਤੀਂ ਮੈਂ ਆਖਿਆ : ਬੀਬਾ ਜੀ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਭਾਗ ਹੈ, ਆਵਾਜ਼ ਟੁਣਕਵੀਂ ਤੇ ਲਹਿਜਾ ਨਰਮ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕਾਰਪੂਰਣ ਰਵੱਈਆ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਬੜੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਨੁਕਰੇ ਦੁਬਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝ ਕੇ ਤੁਰ ਆਉਂਦਾ ਸਾਂ। ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਸਿੰਘਣੀ ਰਾਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਕਿ ਉਹ (ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ) ਉਡੀਕਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹੀਆਂ। ਕਈ ਵਾਰ ਰੁਝੇਵੇਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕਾਰਨ ਮੇਰਾ ਤੇ ਮੇਰੀ ਸਿੰਘਣੀ ਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣਾ ਤਾਂ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਗ਼ਿਲਾ ਮਿਲਣਾ : ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵਕਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਹੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੜਾ ਅਧਿਕਾਰਪੂਰਣ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ : ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕਦੇ ਗੱਲਬਾਤ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿਆ ਕਰੋ। ਏਸੇ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਅੱਜ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਧੇਰਾ ਸਮਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ 2.30 ਵਜੇ ਆ ਕੇ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ।

ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ

4 ਵਜੇ ਢਲੀ ਦੁਪਹਿਰੇ, ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ, ਬੈਠਣ-ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਵਿਛੇ ਕੱਪੜੇ 'ਤੇ ਖੱਬੀ ਵੱਖੀ ਲੇਟ, ਸੀਸ ਥੱਲੇ ਸਿਰਹਾਣਾ ਰੱਖ, ਪੌਣੀਆਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ 'ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ' ਦੇ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਅੱਧੀ ਪੌਣੀ ਮਾਤਰਾ ਦੀ 5 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸ਼ੁੱਧੀ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ।

ਇਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਸੰਤਰਈ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਸਵੈਟਰਾਂ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਤੁਹਾਡੇ ਸਵੈਟਰਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਗ਼ਲਤ ਨੇ, ਨਾ ਇਹ ਠੀਕ ਨੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਬੋਲ ਠੀਕ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਹਾਇਤਾ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਬੜੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਅਲੀ ਖ਼ਾਂ ਜੀ ਦੇ ਲੜਕੇ ਉਸਤਾਦ ਮੁਨੱਵਰ ਅਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ 400 ਸਾਲਾ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪਟਿਆਲਵੀ ਸੰਗਤੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮੰਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਮੁਨੱਵਰ ਅਲੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਪਟਿਆਲਵੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਪਾਸ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਭੇਟਾ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾਮਧਾਰੀ, ਧਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਟਿਆਲੇ ਸਿਤਾਰ ਸਿੱਖਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦੱਸੀ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ ਨੂੰ ਕਹਿਕੇ 2000/- ਸਹਾਇਤਾ ਭੇਜੀ।

ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀਆਂ ਵਿਚ

5 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ ਜਿੱਥੇ 150 ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਡੈਲੀਗੇਟ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਹੀ ਹਾਰਦਿਕ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਵੈਜੀਟੇਰੀਅਨ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ। ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ: ਲਾਟੋ ਹਨ। ਡਾਇਸ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰੋ: ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਮਨਿਸਟਰ ਡੀਫ਼ੈਂਸ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਬੈਠਾਇਆ ਗਿਆ। ਕੁਛ ਇਸਤਰੀ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਡਾਇਸ 'ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਇਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਬੈਕਟੇਰੀਆ ਬਾਰੇ ਲੈਕਚਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੋਣ 'ਤੇ ਉਸ ਆਪਣਾ ਕਾਰਡ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਖ਼ਿਆਲ ਵਟਾਂਦਰਾ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਵੈਜੀਟੇਰੀਅਨ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੈਂਬਰ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਨੇਹੀ ਨੇ ਵੀ ਕੁਛ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਿਆ।

ਸਵਾਮੀ ਸੱਚਿਦਾ ਨੰਦ (ਅਮਰੀਕਾ) ਦੇ ਵਖਿਆਨ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ

ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਸਲਾਹੁਤਾ ਕੀਤੀ: ਉਸਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੰਪਲ, ਮਿਸਾਲਾਂ ਉੱਤਮ ਤੇ ਕਥਨ ਢੰਗ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ।

ਫ਼ਿਲਮ : ਸੁੰਦਰਤਾ, ਬਿਨਾਂ ਬੇਰਹਿਮੀ ਤੋਂ

ਏਥੇ ਹੀ ਇਕ ਫ਼ਿਲਮ ਵਿਖਾਈ ਗਈ 'ਬਿਊਟੀ ਵਿਦਾਊਟ ਕ੍ਰਿਊਲਿਟੀ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੀ ਜੋ ਬਨਾਉਟੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਸ਼ੈਦਾਈ ਹਨ। ਇਸ ਰੰਗੀਨ ਫ਼ਿਲਮ ਦੁਆਰਾ, ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਜਿਹਨਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰ-ਅਪਰਾਧ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਝੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦੀਆ ਤਸਵੀਰਾਂ ਥਾਂ-ਪਰ-ਥਾਂ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਅਮੀਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਫਰ ਦੇ ਕੋਟ, ਜੁੱਤੇ, ਬੁੱਲ੍ਹ-ਨਹੁੰ ਰੰਗਣ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਧਨ ਆਦਿ ਕਿੰਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਕੱਟ-ਵੱਢ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਊਂਦੇ ਚੂਹੇ ਦੀ ਖੱਲ ਉਧੇੜਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੇਲ੍ਹ ਮੱਛੀ ਦੇ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਕਰਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਵਲੀ ਦਿਲ ਦਹਿਲਾਊ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਜਾਨਵਰ ਵੱਢੀਂਦੇ ਇਸੇ ਫ਼ਿਲਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਵੇਖੇ ਸਨ।

ਇਸ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਾਪੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਯੂਰਪੀਨ ਲੋਕ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਬੜੀ ਦੂਰ ਤੇ ਡੂੰਘਾਈ ਤੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਏਥੇ ਇਕ ਦੋ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਬਸਤਰ ਵੀ ਵਿਖਾਏ ਜੋ ਸ਼ਹਿਤੂਤ ਦੇ ਕੀੜੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਗੋਂ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਨਾਈਲੋਨ, ਪੋਲਾਇਸਟਰ, ਪਲਾਸਟਿਕ ਆਦਿ।

ਫ਼ਿਲਮ ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਰਬ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਹੰਸਪਾਲ, ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਨੇਹੀ, ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਮਹੰਤ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਸਨਖਤਰਾ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਨ।

7-30 ਵਜੇ ਰਾਤੀਂ ਵਾਪਸ ਕੋਠੀ ਪਰਤੇ।

ਸਪਰੂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ

ਏਥੋਂ ਦੇ ਸਪਰੂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਚੱਲੇ, ਓਥੇ ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਦਾ ਸੰਤੂਰ ਵਾਦਨ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਪੂਰਬਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਏ। ਸੁਆਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੰਘ ਬੰਧੂ (ਸ੍ਰ: ਤੇਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮੂਹਰਲੀ ਕਤਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਗਵੱਈਏ) ਬਾਹਰ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਮਿਲੇ। ਹੱਥ ਜੋੜ, ਗੋਡੀਂ ਹੱਥ ਲਾ, ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਅੰਦਰ ਪਧਾਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਸੰਤੂਰਵਾਦਨ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਸੁਹਣੇ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ। ਹਾਲ ਵਿਚ 200 ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਰੋਤੇ ਸਨ। ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਰੂਹ ਨਾਲ ਕੋਂਸੀ ਕਾਨੜੇ ਦਾ ਅਲਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਵਿਲੰਬਤ, ਮੱਧ ਤੇ ਦਰੁਤ ਲੈਅ ਵਿਚ ਕਲਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਤਿਾ। ਤਬਲੇ 'ਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਫ਼ੈਆਜ ਹੁਸੈਨ ਸਨ।

ਅੰਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ, ਕਾਰਜ ਕਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰ, ਨਾਲ ਦੇ ਜਥੇ ਸਮੇਤ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਆਏ। ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਰਾਜਨ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਤੇ ਕੋਠੀਓਂ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਿਯ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਕ ਟੋਕਰਾ ਫਲਾਂ ਦਾ

ਭੇਜਿਆ।

ਸਪਰੂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਦਾਰ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਰਤਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ 400 ਸਾਲਾਂ ਜਸ਼ਨਾਂ ਸਮੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲੇਟ ਵਕਤ ਦਿੱਤਾ, (ਰਾਤੀਂ 12 ਵਜੇ) ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਬੱਚੇ ਇਤਨਾ ਸੁੰਦਰ ਗਾਏ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਰਹੇਗਾ। 'ਰਤਨ' ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ, ਵਕਤ ਅਗੇਤਾ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ।

22 ਨਵੰਬਰ 1977 ਮੰਗਲਵਾਰ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਛਾਹ ਵੇਲਾ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀਆਂ ਨੂੰ

ਅੱਜ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਰੀ ਨਗਰ, ਜੇਲ੍ਹ ਰੋਡ 'ਤੇ ਸੰਤ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸੀ। ਦੀਵਾਨ ਉਪਰੰਤ ਜਲਪਾਨ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਠੀ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਪਧਾਰੇ।

ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆਂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ 8-45 ਤੱਕ ਕੋਠੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀਏ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕੋਠੀ ਪੁੱਜੇ। 'ਮੈਤ੍ਰੀ' (ਦੋਸਤੀ) ਦੇ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਅਤੇ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਤੇ ਕੌਮੀ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਵਾਸਤੇ ਛਾਹਵੇਲੇ ਦਾ ਨਿਮੰਤਰਣ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹ ਮੰਤਰੀ ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਪਸਥਿਤ ਹੋਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਸਾਦਰ ਨਿਮੰਤਰਤ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ (ਬਰੇਕ ਫਾਸਟ) 'ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਾਣ। ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆ ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ : ਜਾਓ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਜਾਓ।

ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ 41 'ਆਨੰਦ ਲੋਕ' ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਥੇ ਮੈਤ੍ਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਸ੍ਰੀ. ਸੀ. ਐਲ. ਚੰਦਾਕ ਅਤੇ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਛਾਹਵੇਲਾ ਦੇਣਾ ਸੀ।

ਏਥੇ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਥਾਈ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਸਨੇਹੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਸ਼ਾਮਿਆਨਿਆਂ ਹੇਠ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਸ਼ਟ ਭੁਜੀ ਦੇਵੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਨ ਮੰਚ ਉੱਤੇ। ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਜੁੱਤੀਆਂ ਲਾਹੀ ਭੁੰਜੇ ਵਿਛੀਆਂ ਦਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਨਰੇਸ਼ ਯਾਦਵ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸਨ ਕਿ ਗ੍ਰਿਹ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਨਾ ਆਉਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲ ਗਈ। ਲੋਕ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉੱਠ ਬੈਠੇ ਤੇ ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ : ਇਕ ਕੇਲਾ, ਇਕ ਸਮੋਸਾ, ਇਕ ਪਨੀਰ ਪਕੌੜਾ ਤੇ ਇਕ ਇਕ ਜਲੇਬੀ।

ਫਿਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਾਰੇ ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ ਦੇ ਸਭਾ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ।

ਵੈਜੀਟੇਰੀਅਨ ਵੋਟਿੰਗ

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਵੋਟਿੰਗ ਹੋਣੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ, ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪ, ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਨੇਹੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਸੋ ਗਾਰਡਨ ਲਾਟੋ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਜਾਣ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਮੁੱਕ ਗਈ।

ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ

ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਤਮਾਮ ਵੈਜੀਟੇਰੀਅਨ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਵਿਖੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ (ਲੰਚ) ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਾਸਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਦਾਰਥ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ : ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਸਾਗ, ਸਾਬਤ ਮਾਂਹ ਦੀ ਦਾਲ, ਆਲੂ-ਮਟਰ-ਪਨੀਰ, ਚਾਵਲ ਨਮਕੀਨ, ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਕਣਕ ਦਾ (ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ 'ਤੇ) ਨਾਨ੍ਹ ਅਤੇ ਦਹੀਂ ਭੱਲੇ। ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਨ ਜੋ ਇਹ ਤਿਆਰੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾਈ ਗਈ। ਸ੍ਰ: ਰਾਜਾ ਸਿੰਘ, ਖਾਲਸਾ ਟੈਂਟ ਹਾਊਸ ਕਨਾਟ ਪੈਲੇਸ ਵਾਲਿਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇ ਚਾਨਣੀਆਂ ਕਨਾਤਾਂ ਨਾਲ ਸੁਹਣਾ ਡਾਇਨਿੰਗ ਪੰਡਾਲ ਤੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਬਰਤਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸੋ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅੱਜ ਇਸੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਭੱਜ-ਨੱਠ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਸੇਠ ਜੀ, ਸਨੇਹੀ ਨੂੰ ਸਭਾ ਭਵਨ ਵਿਚ ਛੱਡ ਆਪ ਪੂਜਾ ਰੋਡ ਕੋਠੀ ਆ ਗਏ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਗੱਲਾਂ-ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆ ਸਰਗਰਮੀਆ ਇਕੋ ਮੁੱਠੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹਨ। ਤਾਂ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ 4 ਪੈਟਰਨ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸੇਠ ਜੀ ਤੇ ਹੰਸਪਾਲ ਦਾ ਮੱਤ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣ ਜਾਂ ਪੈਟਰਨ।

ਕੋਠੀ ਆ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਗੀਤ ਕਕਸ਼ਾ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਢੇ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਲੈਅ ਇਕਸਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ, ਡੇਢ ਦੋ ਘੰਟੇ ਲਗਾਤਾਰ ਇਹੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ। ਲਾਂਗਰੀ ਤੇ ਸੇਵਕ ਕਾਹਲੇ ਸਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਦੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 11-30 ਵਜੇ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹੋਏ।

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਪਧਾਰਨ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਚੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਅਰਜ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਜਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਮੌਕੇ 4-4, 5-5 ਗੱਡੀਆਂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਮੀਟਿੰਗ

3 ਵਜੇ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ

ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਪਧਾਰੇ। ਨਾਲ ਸਨ : ਹੰਸਪਾਲ, ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ। ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਕਮਰਾ ਨੰ: 4 ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਡਾ: ਗਾਰਡਨ ਲਾਟੋ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਮਰਾ ਨੰ: 4 ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੱਕ 5-7 ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੋ ਗਏ। ਸਤਿਕਾਰ ਪੂਰਵਕ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਬੈਠਾਇਆ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਇਸਤਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਤਕਰੀਰ ਫ਼ਰਮਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ, 'ਚੰਗੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰ।'

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਡਾਕਟਰ ਸ੍ਰੀ ਦਿਨਸਾ ਜੋ ਨਸਲੋਂ ਭਾਰਤੀ ਹੈ ਤੇ ਲੰਮੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ੋਂ ਅਮਰੀਕੀ, ਤਕਰੀਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਲਾਲ ਕਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਆਣ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਭਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਸੀ।

5-7 ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦਾ ਸੁਅਗਤ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਬਣਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸ੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਅਖ਼ੀਰ, 4-20 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਸੰਸਥਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰੀ ਲਾਟੋ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਸਦਕਥਨ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬੜੇ ਚੋਣਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਠੋਸ ਕਥਨ ਕੀਤਾ। ਤੱਤ ਇਹ ਸੀ : ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਨੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰ ਅਤੇ ਸੰਜਮੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ। ਸਿਹਤ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਚਾਹ, ਕਾਫੀ, ਕੋਕਾ ਕੋਲਾ ਆਦਿ ਸਮੇਤ ਨਲਕੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਵਰਜਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵੇਖਣ ਦੀ ਵੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਵੱਛ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਡੰਗਣ ਦਾ ਬੜਾ ਮਸਾਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

"ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਥਾਈਲੈਂਡ ਵੱਸਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਐਸੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵੇਖਣੀਆਂ ਛੱਡ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਯੂ. ਐਨ. ਓ. ਦੀ ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਉਸ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੇਅ, ਚਾਹ-ਕਾਫੀ ਆਦਿ ਹਾਰਟ ਅਟੈਕ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਯੂਰਪ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਕਾਰਣ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ : ਚਾਹ ਵਾਲਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਫ਼ਤ ਪਿਲਾ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ, ਹੁਣ ਸਲਾਨਾ ਕਈ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡੇ 'ਤੇ ਖ਼ਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਸ਼ੈ ਦਾ ਏਨਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਰਮ ਦੇਸ਼—ਅਰਬ ਮੁਲਕ—ਮਹਿੰਗੀ ਤੋਂ ਮਹਿੰਗੀ ਕੀਮਤ ਤਾਰ ਕੇ ਚਾਹ ਖ਼ਰੀਦਦੇ ਤੇ ਪੀਂਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭਾ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਇਹ

ਲਿਆਂਦੀ ਕਿ ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ੂਨ ਦੇਣ ਦੀ ਜੋ ਡਾਕਟਰੀ ਕਿਰਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਗ਼ੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਹੋਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਲਹੂ ਪੀਣਾ ਅਯੋਗ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਲਹੂ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਸਰਿੰਜ ਨਾਲ ਘੱਲਣਾ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਅਪਵਿੱਤਰ ਹੈ।

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਅੰਗੇਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਵਰਨ ਸਨੇਹੀ ਨੇ ਸੁਣਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਵਿਉਂਤ ਭਾਵੇਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਤੱਕ ਨਾ ਅੱਪੜੀ ਪਰ ਮੋਟੀ-ਮੋਟੀ ਗੱਲ ਸਾਹਵੇਂ ਆ ਗਈ।

ਉਪਰੰਤ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਕੌਂਸਲਰ ਸ੍ਰੀ ਕਿਦਾਰ ਨਾਥ ਸਾਹਨੀ ਵਲੋਂ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਚਾਹ ਸੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਕੁਛ ਸਵਾਲਾਂ-ਜਵਾਬਾਂ ਪਿਛੋਂ ਉੱਠ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅਡਵਾਨੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਚਿਰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਮਿਲਾਂਦੇ ਹੇਠਲੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ ਜਿੱਥੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹੰਸਪਾਲ ਨੂੰ—ਸਾਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੋਠੀ ਆਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਪ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਚਲੇ ਗਏ।

ਕੋਠੀ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਰਾਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਦਮੀ ਕੋਠੀ ਦਾ ਸੜਕ ਵੱਲ ਦਾ ਛੱਡਿਆ ਪਾਸਾ ਕਨਾਤਾਂ ਵਗੈਰਾ ਨਾਲ ਸਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ (ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਜੰਸੀ) ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਡਾਇਨਿੰਗ ਹਾਲ ਮਟਕਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸੰਗੀਤਾਮਕਤਾ

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਵਾਲੇ ਸਮੇਤ ਪਰਿਵਾਰ ਪਧਾਰੇ। ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ ਦੂਜੀ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਏਥੇ 6 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਿਆ ਚੱਲਣੀ ਸੀ। ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਚਾਰ ਬੱਚੇ ਜੋ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹਰਮੋਨੀਅਮ ਉਤੇ ਤਾਨਾਂ ਸਰਗਮਾਂ ਸੁਣੀਆਂ। ਨੇੜੇ ਕੋਠੀਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਰਥੀ ਆਏ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਰਹੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਉਸਤਾਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਸੁਰਾਂ ਲਾਂਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਸੁਖਦੇਵ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਬੱਚੇ ਸੁਰ ਭਰਦੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਗਰਮਾਂ ਫਿਰ ਤਾਨਾਂ।

ਇਕ ਇਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਗਮਾਂ ਕੰਠ ਕਰਵਾਣ ਲਈ ਮੈਥੋਂ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੜੇ ਸਬਰ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਸੁਣ ਤੇ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੰਜ ਹੀ ਰਾਤ ਦੇ 7-30 ਵੱਜ ਗਏ ਹਨ। ਲਾਂਗਰੀ ਦਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਆਪ ਆ ਕੇ ਜਲਪਾਨ ਕਰਨ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਹੋਰ ਉਡੀਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਬੀਬਾ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਬੈਠੀਆਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖੀ ਸੁਣੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਦਰਸ਼ਨਾਰਥੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਏਥੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਵਿਛਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਵਿਨੋਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਮੈਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਏਥੇ ਆਈ ਸਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ : ਆਪ ਆਂਏ ਸਉ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਂ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ? ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ

ਤੇ ਰਮਜ਼ ਸਮਝ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ : ਆਪ ਨੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਆਪ ਲਿਆਏ ਹੋ।

ਸੋਰਠ ਤੇ ਦੇਸ

ਹਲਕਾ ਜਲਪਾਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਨ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸੋਰਠ ਤੇ ਦੇਸ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਮਝਣ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗਵੱਈਏ ਹਨ ਜੁ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਵਿਚੋਂ 'ਮਾਰਫ਼ਤ ਨਗਮਾਤ' ਪੁਸਤਕ ਮੰਗਵਾਈ ਤੇ ਦੇਸ ਅਤੇ ਸੋਰਠ ਦਾ ਭੇਦ, ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਦੱਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੇ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਦੇਸ ਅਤੇ ਸੋਰਠ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭੇਦਾਂ ਵਿਚ ਸੁਨਾਨ ਤੇ ਪੌਣੀਆਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਣ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਮੰਗਵਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਪਰ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ, ਉਦਾਰਤਾ ਵੱਸ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਨੂੰ ਦੇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੁਣਾਨ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਰਾਜਨ ਨੇ ਝੱਟ ਹਰਮੋਨੀਅਮ 'ਤੇ ਉਂਗਲਾਂ ਚਲਾਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗਲੇ ਦੀਆਂ ਗਰਾਰੀਆਂ ਫਿਰਨੀਆਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਤਿੰਨ ਤਾਲ ਵਿਚ ਬੰਦਸ਼ ਸੀ:

ਬਾਦਰਵਾ ਗਰਜ ਗਰਨ ਬਰਸਨ ਲਾਗੇ
ਬਿਜੁਰੀ ਚਮਕ ਜੀਆ ਡਰਾਏ।
ਐਸੇ ਸਮੇ ਪੀਆ ਧਾਏ ਬਿਦੇਸਵਾ
ਕੋਈ ਸਖੀ ਜਾਵੋ ਲਵੋ ਮਨਾਵੇ।

ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ ਤਬਲਾ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤੇ ਤਬਲਾ ਆਪ ਫੜ ਕੇ 'ਨਾ ਦੀ ਧਿੰ ਨਾ' ਬੜਾ ਗੁੰਨ੍ਹ-ਗੁੰਨ੍ਹ ਵਜਾਣ ਲੱਗੇ।

ਤਦ ਨੂੰ ਢੋਡਾ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਤਬਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਨੇ ਬੰਦਸ਼ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ:

ਬੰਦਨ ਬਰਸਾਈਂ।
ਮਿਹਰਵਾ, ਪੀਆ ਬਿਨ ਨੀਂਦ ਨ ਆਵੈ ਮੋਕੋ .....

9-45 ਰਾਤ ਤੱਕ, ਸ੍ਰੀ ਧਰਮਵਾਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਸ੍: ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਕਈ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਧਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਵਾਦਨ 'ਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਰਟੀਫ਼ਿਕੇਟ ਤੇ ਜਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਟਰਾਫ਼ੀਆਂ ਵਿਖਾਈਆਂ।

ਏਧਰ ਇਕ ਹੋਰ ਰਚਨਾ ਗਮ੍ਹਕ ਉੱਠੀ :

ਮਾਈ, ਜੰਗਲ ਪੰਖੇਰੂਆ ਰੇ ਕਰਤ ਕਲੋਲ।

ਇਹ ਬੰਦਸ਼ ਤਿੰਨ ਤਾਲ ਤੇ ਕਾਨੜੇ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜਣ ਲੱਗੀ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਨੇ ਫਿਰ ਇਕ ਐਸਾ ਧਰੁਪਦ ਸੁਣਾਇਆ ਜੋ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਖਿਆਲ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਰਾਜਨ ਦੀ ਚੁੱਪ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੁਝ

ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਆਰੋਹੀ ਅਵਰੋਹੀ ਸੁਣਾਈ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਲਕੌਂਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਦੱਸੀ ਪੌਣੇ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ 'ਧਰ ਜੀਅਰੇ ਇਕ ਟੇਕ ਤੂੰ' ਸੁਣਾਏ।

9-10 ਵਜੇ ਰਾਤੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਇਕ ਅਤਿ ਵਿਕਟ ਲੈਅ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਤਿੰਨ ਤਾਰ ਵਿਚ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ।

ਛਾਡਿ ਮਨ ਹਰਿ ਬਿਮੁਖਨ ਕੋ ਸੰਗੁ।

ਅਸੀਂ ਦਿਨੇ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਇਸ ਕਰਕੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਹੁਣ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਲੈਣ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ।

ਠੇਕੇਦਾਰ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਜ

ਠੇਕੇਦਾਰ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਹੀ ਆਗਿਆ ਲੈਣ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਪਰਵਾਨ ਨਾ ਹੋਈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸ੍: ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ : ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬਣੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪੱਥਰ ਸੀ, ਉਹ ਲਾਹੁਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ, ਓਦੋਂ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਦਾਲ ਫੜੀ ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੌਲੇ-ਰੱਪੇ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ।

23 ਨਵੰਬਰ 1977 ਬੁੱਧਵਾਰ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਨ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿਘ, ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਨ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਮੈਂ 10 ਕੁ ਮਿੰਟ ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਲਪਾਨ 'ਚੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ, ਆ ਕੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੇਬ ਵਰਤਾਏ ਗਏ।

9-45 ਵਜੇ ਦਿਨੇ 10/11 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਦੋਹੀਂ ਤਰਫ਼ੀਂ ਸਜਾਵਟ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਲਈ ਇਸਤਰੀਆਂ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਹਾਰੀਂ ਜੁੱਟੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ, ਸ੍: ਹੰਸਪਾਲ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਅਤੇ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਹੰਸਪਾਲ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤੇ ਉਹ ਬੀਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਣ ਉੱਠ ਤੁਰਿਆ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਏਸੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸਨ। ਫਿਰ ਬੀਬਾ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਧਿਆਪਕਾ ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਵੀ ਆ ਗਈਆਂ।

ਸਮੱਸਿਆ

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਤੇ ਉਹਦੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ

ਅਣਬਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ। ਬੀਬਾ ਜੀ ਨੇ ਟੁਣਕਦੀ ਪਰ ਸਨਿਮਰ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ : ਕੁੜੀ ਹੀ ਕੁੱਝ ਕਸੂਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦਾ ਦਖ਼ਲ ਕੁਝ ਚਿਰ ਰੁਕਿਆ ਰਹੇ ਤਾਂ ਜੋੜਾ ਠੀਕ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਾਇ ਸੀ ਕਿ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਰੱਖ ਲਿਆ ਜਾਏ। ਹੁਣ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਲੜਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਗੱਲਬਾਤ ਸਮਝ ਕੇ ਅਗਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਉਪਸਥਿਤ ਸਭ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਲੜਕੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਲੜਕੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਬੀਬੀ ਘਰ ਦੇ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ? "ਨਹੀਂ ਜੀ, ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਹ (ਪਤੀ) ਹੀ ਦੁੱਖ ਦੇਊ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।"

ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ : ਤੇਰਾ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਣ ਤੇ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ?

"ਨਹੀਂ ਦੀਨ ਦਿਆਲ, ਐਸੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਹ ਸਤਾਉਣੋਂ ਤੇ ਮੰਦਾ ਫਿੱਕਾ ਬੋਲਣੋਂ ਹਟ ਜਾਣ।"

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ : ਅਜੇ ਤੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਚੱਲ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤੰਗੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਮਾਪੇ, ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮਾਪੇ ਮੰਗਵਾਵਾਂਗੇ, ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਾਂਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਬਿਹਤਰ ਹੋਇਆ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਵੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਇਹੋ ਗੱਲ ਆਖੀ। ਸਭ ਨੇ 'ਸਤਿਬਚਨ' ਕਹਿ ਕੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ।

ਬੀਬਾ ਜੀ ਨੇ ਰਾਇ ਦਿੱਤੀ : ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਐਡਜਸਟ ਕਰਨਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਲੜਕੇ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਸੁਧਾਰਾਂਗੇ।

ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰ ਲਓ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਲਈ ਉੱਠ ਤੁਰੇ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ 12 ਵਜੇ ਫਿਰ ਕੋਠੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਜਿਉਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠਣ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਏ, ਨਮਸਕਾਰ ਹਿਤ ਬੈਠੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਉੱਠਕੇ ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਲੱਗੇ।

ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿੰਘ ਕੱਲ੍ਹ ਕੁਝ ਅਵੱਗਿਆਕਾਰੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਜਦ ਉਹੋ ਆ ਚਰਨੀਂ ਢਹਿ ਪਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਕੰਨ ਮਰੋੜੇ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੋ। ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਰਹੋ। ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਕਿਉਂ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਵਧੀਆਂ ਏਂ, ਘਟੀਆ ਕਿਉਂ ਬਣਨੈਂ। ਸੱਜਣ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ।

ਤੇਰੇ ਨੇਤਰ ਓਹਦੇ ਨੇਤਰ

ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਦੇ ਸੰਤ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਭੂਰੇ ਗਿੱਲੀਆਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੋਢਾ ਥਪਥਪਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਆ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਹਮਣੇ ਲੱਗੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵੇਖਕੇ, ਓਧਰ ਹੱਥ ਉਠਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: ਇਹਨਾਂ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਤੁਹਾਡੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੱਭਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ

ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਸਾਂ, ਨੈਣ ਭਰ ਵੇਖਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਆਪ ਜੀ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹੋ ਨੂਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਖ਼ਾਤਬ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਲੈ ਜਾ ਕੇ, ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਇਕ ਦੋ ਸ਼ਬਦ-ਤਰਜ਼ਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਸੁਖੀ ਹੋ ਕਮਰੇ ਦੀ ਇਕ ਨੁੱਕਰੇ ਜਾ ਬੈਠਾ।

ਅੱਜ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਬੀਬਾ ਜੀ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਜੀ ਤਿਆਰੀ ਹਿਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਬੰਨ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਬਿ ਨੂੰ ਚੱਲਣਗੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਜੱਥੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ 'ਤੇ ਬਠਿੰਡੇ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿੱਲੀਓਂ ਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਬੋਹਰੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਡ-ਤੀਰਥ ਨੂੰ ਜਾਣਗੇ ਜਿੱਥੇ 25-11-77 ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਨਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੋਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਵਰਕਸ, ਸਦਰ ਬਜ਼ਾਰ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਉਹ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੇਠ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਗਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਚੈੱਕ ਬਣਵਾ ਕੇ ਲਿਆਵੇ, ਜਿਦ੍ਹੇ ਨਾਂ ਕਰਨਾ ਹੋਇਆ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਕਮ ਤਕੜੀ ਸੀ।

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਦੋਂ ਆਰਾਮ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਬੈਂਕੋਕ ਦਾ ਇਕ ਸਿੰਘ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਆ ਲੱਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਨਮਸਕਾਰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਤੁਕ ਉਚਾਰੀ :

ਭਾਗ ਹੋਇਆ ਗੁਰ ਸੰਤੁ ਮਿਲਾਇਆ।

ਮਨੋਰਥ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੁੱਖ-ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ।

ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੁਪਹਿਰੇ ਇਕ ਵਜੇ, ਕੋਠੀ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਸ਼ਾਮਿਆਨਾ ਲੱਗੇ ਥਾਂ ਵੱਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਸਾ ਸ਼ਹਿਦ ਮੱਖੀਆਂ ਦੀ ਭਿਣਭਣਾਹਟ ਵਾਂਗ ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਅ-ਭਾਰਤੀ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਕੜੀ ਗਹਿਮਾ-ਗਹਿਮ ਸੀ। ਡੱਠੇ ਤੇ ਕੱਜੇ ਹੋਏ ਬੈਂਚਾਂ ਕੋਲ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ ਯੂਰਪੀਨ ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਡੈਲੀਗੇਟ ਦੋ-ਦੋ, ਚਾਰ-ਚਾਰ ਮਿਲ ਕੇ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅਜਿਹੀ ਗੂੰਜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੜਕ 'ਤੇ ਘੂਕਦੀਆਂ ਮੋਟਰਾਂ-ਕਾਰਾਂ, ਗੱਡੀਆਂ-ਠੇਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਾਲ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਤ ਸਨ। ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਫੁੱਲ ਮਾਲਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਫੁੱਲ ਹਾਰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਪਹਿਨਾਏ। ਆਪ। ਉਤਾਰ-ਉਤਾਰ ਕੇ ਪਾਸ ਖਲੋਤੇ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ, ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਫੜਾਈ ਜਾਂਦੇ। ਅੱਜ ਏਥੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਵਾਮੀ ਸੱਚਿਦਾ ਨੰਦ ਵੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੇਸੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕੈਮਰਾਮੈਨਾਂ ਨੇ ਰੱਜਵੀਆਂ ਫ਼ੋਟੋ ਉਤਾਰੀਆਂ। ਕਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੋਈ ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਕੋਈ ਗੋਡਿਆਂ 'ਤੇ

ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਭਾਰਤੀ ਅਭਾਰਤੀ ਸਭੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਝੁਕਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹਾਲ ਅੱਜ ਸ਼ੋਭਾ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੀ ਜਾਪ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਸੋਫ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬੈਠਾ ਕੇਂਦਰੀ ਬਿੰਦੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨੀਦਰਲੈਂਡ ਦਾ 67 ਸਾਲਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕੇਸਾਂ ਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਉਸਤਰਾ ਨਹੀਂ ਛੁਹਾਇਆ ਜਾਪਦਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਚਿੱਟੇ-ਚਿੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਫ਼ਬਦਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਕਰਸ਼ਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਵਲੋਂ ਵੀ ਨੂਰ-ਨਰੋਇਆ ਹੈ। 20 ਤਾਰੀਖ਼ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਏਨੇ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਪਲ ਵੀ ਬੇ-ਫ਼ੋਟੋ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਨਾਮ ਪੁੱਛਿਆ। ਨਾਮ ਹੈ ਜੀ. ਜੇ. ਬੈਰੇਟਸ। ਐਮਸਟਰਡਮ ਦੇ ਹੋਮਵੇਗ 15 ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਆਮ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੱਕ ਅੰਦਰ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਥਾਈਲੈਂਡ ਦਾ ਰਾਜਦੂਤ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫ਼ੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ਰ ਭਲਾ ਅਜਿਹੇ ਵੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲੀ ਕਿਵੇਂ ਵਿਹਾਉਣ ਦੇਣ! ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਬੰਗਲੇ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਭਾਗ ਵੇਖ ਕੇ ਅੱਜ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਥਾਈ ਰਾਜਦੂਤ ਵਿਚਾਲੇ ਗੱਲਬਾਤ ਉਲਥਾਣ ਲਈ ਸੇਠ ਹੁਰਾਂ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਿਆ। ਉਹ ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਗੱਲਬਾਤ ਸੁਣਨ ਲੱਗਾ ਪਰ ਰਾਜਦੂਤ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਥਾਈ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁਖੀ ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਫ਼ੈਦ ਬਸਤਰ ਹੀ ਪਹਿਨਦਾ ਆਇਆ ਹੈ: ਪੈਂਟ ਅਤੇ ਕੋਟ ਬੜੇ ਚਮਕਦਾਰ। ਇਕ ਯੂਰਪੀਨ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ 'ਤੇ ਸਿਰ ਨਮਸਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ। ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਵੀ ਏਸੇ ਮੁੱਦਰਾ ਵਿਚ ਝੁਕੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਤਿਅੰਤ ਤੇਜੱਸਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪ ਭਰਪੂਰ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੋ ਨੌਜੁਆਨ ਭਾਰਤੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਇਕ ਐਲਬਮ ਵਿਖਾਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਕਰੂਰਤਾ ਦਾ ਫ਼ੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ਿਕ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਧਨ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਏਥੇ ਬੈਠਿਆਂ-ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਡੈਲੀਗੇਟ ਮਿਲ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਮੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਡੱਠੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰੇਕ ਗਰੁੱਪ ਪਾਸ ਜਾ-ਜਾ ਪਤਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਖੇੜਾ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ। ਇਸ ਅਵਸਰ 'ਤੇ ਵੀ ਦੇਸੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫ਼ੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ੌਕ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਜਿੱਧਰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੁਸਕਾਨਾਂ ਬਿਖਰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ ਹਨ।

ਖਾਣ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਵੱਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਹੱਥੀਂ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ, ਘਰ ਬਣੇ, ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਵੇ, ਸਾਫ਼ ਹੋਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਵਧੀਆ ਨਮਕੀਨ ਚਾਵਲ, ਮਾਂਹ ਦੀ ਦਾਲ, ਆਲੂ-ਮਟਰ-ਪਨੀਰ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ, ਦਹੀਂ ਪਕੌੜੀਆਂ,

ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ, ਸਲਾਦ ਆਦਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਬੁਲਾ ਰਹੀਆ ਹਨ। ਸਾਮਾਨ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਡੌਂਗੇ ਤੇ ਬਰਤਨ ਪਏ ਹਨ। ਸਟੀਲ ਦੀਆਂ ਥਾਲੀਆਂ ਕੌਲੀਆਂ ਵਿਚ ਡੈਲੀਗੇਟ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। 'ਨਿਜ ਥਾਉ' ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਕਨਾਤਾਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਤਕੜਾ ਫਲ-ਸਟਾਲ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੇਲੇ, ਸੰਤਰੇ, ਸੇਬ, ਚੀਕੂ, ਪਪੀਤੇ ਆਦਿ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। 1.15 ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸਰੰਜਾਮ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਸਭ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਸੇਠ ਪਰਿਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤਮੰਦ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਰਿਹਾ। ਮਾਤਾ ਜੀ, ਬੀਬਾ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮਲਕੜੇ-ਮਲਕੜੇ ਵਿਚਰਦੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖ-ਭਾਂਪ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵੇਰ ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਨੂੰ ਤੱਕਣ ਦਾ ਅਵਸਾਰ ਮਿਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ੌਰਨ ਕਿਹਾ : "ਕੁਝ ਖਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ?"

"ਸਭ ਕੁਝ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਾ ਲਿਐ ਜੀ।"

"ਤਾਂ ਫਿਰ ਸੰਤਰੇ ਖਾਓ। ਅਜੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਣਾ ਹੈ।" ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਅਗਲੇ 15-20 ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਡੈਲੀਗੇਟ ਪੱਛਮੀ ਬਾਹੀ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆ ਜੁੜੇ। ਏਥੇ ਕਨਾਤਾਂ ਸ਼ਾਮਿਆਨਿਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮੰਡਲ ਵਾਸਤੇ ਵਧੀਆ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਜ਼, ਬਾਕੀ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਲਈ ਸਾਧਾਰਨ ਕੁਰਸੀਆਂ ਡੱਠੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਨੇਹੀ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਖ਼ਾਤਬ ਕੀਤਾ। ਸਨੇਹੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਅਤਿਅੰਤ ਘਨਿਸ਼ਟ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਲੋਂ ਦੋ ਤਸਵੀਰਾਂ (ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਿਆ) ਇਕ ਪੈਕਟ (ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਾਹਦਾ), ਇਕ ਪੁਸਤਕ, ਐਮ. ਐਮ. ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਦੀ 'ਕੂਕਾਜ਼' (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ) ਵੱਖ-ਵੱਖ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਇਸ ਭੇਟ ਦੀ ਖੇਚਲ ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਥਾਈ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ਾ ਦੇਣ। ਸ੍ਰੀ ਸਨੇਹੀ ਦੁਆਰਾ ਬੁਲਾਏ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਆਗੂ, ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਤੋਂ ਆ-ਆ ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੀਕਾਰਦੇ ਰਹੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਥਾਈਲੈਂਡ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹਿਤ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਐਡਰੈਸ ਪੜ੍ਹਿਆ।

ਤੋਹਫ਼ਾ ਭੇਟ ਪਿੱਛੋਂ ਡਾਕਟਰ ਸੁਚਾਟ ਨੇ ਆਪ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰ ਉੱਤੇ ਬੁਧਇਜ਼ਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਥਾਈ ਜ਼ੁਬਾਨ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਈ ਸੱਜਣ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕ੍ਰਿਤਗੱਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਣ ਲਈ ਦੋ ਸੱਜਣ ਹੋਰ ਵੀ ਬੋਲੇ।

ਅੱਜ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੰਚ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ 'ਤੇ ਤਸੱਲੀਦਾਇਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਹੋਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖ਼ੂਬ ਭੱਜ-ਨੱਠ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਠਾਕੁਰ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਗੋਰੇ ਗੋਰੀਆਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਜਾਣਦੇ ਰਹੇ। ਅੱਜ ਦੇ ਲੰਚ ਵਿਚ 250 ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਪਰ ਬੈਠਕ ਸਮੇਂ 150 ਆਦਮੀ ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਨ।

3-30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਇਹ ਮਿਲਣੀ ਵਿੱਛੜ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਡੈਲੀਗੇਟ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਤਬੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਫ਼ੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ੀ ਕਰਦੇ ਕਰਵਾਂਦੇ ਕਿਰਨਮ ਕਿਰਨੀਂ ਕਿਰ ਗਏ।

ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ ਵਿਚ ਵਿਖਾਈ ਫ਼ਿਲਮ 'ਬਿਊਟੀ ਵਿਦਾਊਟ ਕ੍ਰਿਊਲਿਟੀ' ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਏਨੀ ਵਧੀਆ ਤੇ ਠੀਕ ਸਮਝੀ ਕਿ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਰ-ਨਾਰੀਆਂ ਨੂੰ, ਏਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਈ। ਫ਼ਿਲਮ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉਸਦੀ ਆਪ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਬੋਲ ਇਸਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹਨ ਪਰ ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ ਨੇਲ ਪਾਲਿਸ਼, ਲਿਪਸਟਿਕ, ਫ਼ੈਸ਼ਨੇਬਲ ਕੋਟ ਅਤੇ ਬਟੂਏ ਬਨਾਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਫ਼ਿਲਮ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਸਕੋਗੇ।

ਫ਼ਿਲਮ ਚੱਲਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਸਮਝਾਇਆ। ਉਹ ਪਾਸ ਹੀ ਟੇਬਲ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਖਲੋਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਪਾਸ ਖੜ੍ਹਾ ਸਾਂ, ਜ਼ਰਾ ਮੇਰਾ ਮੋਢਾ ਦਬਾਕੇ ਪੁੱਛਿਆ : ਥੱਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ? ਮੈਂ ਆਖਿਆ : ਖੇਚਲ ਤਾਂ ਅੱਜ ਆਪ ਨੇ ਬੜੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬਚਨ ਹੋਇਆ : ਮੈਨੂੰ ਥਕਾਵਟ ਤੋਂ ਡਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਵੀ ਫ਼ਿਲਮ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਦਾ ਪਤਾ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਵੀ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੀ ਖਲੋਤਾ ਸੀ।

ਫ਼ਿਲਮ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਇਕੱਠ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਨਾਲ ਨਿੱਕੀ ਮੋਟੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਅਗਲੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਗਏ।

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੈਂਸਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ—ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ

ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਮਦਰਾਸ ਲਈ

ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਬੈਠਣ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਵਿਛੇ ਮੰਜੇ ਉਪਰ ਪਾਸੇ ਪਰਨੇ ਲੇਟਦਿਆਂ, ਸ੍ਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੰਡੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੁਰਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਕਰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਮਦਰਾਸ ਚਲੇ ਜਾਣ। ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਉੱਠ ਕੇ ਹੁਕਮ ਸੁਣਨ ਲੱਗੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਮਦਰਾਸ ਦੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਮਹਿਤਾ ਸਾਡੇ ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਮਦਰਾਸ ਵਿਚਲੇ ਵੈਜੀਟੇਰੀਅਨ ਸੈਸ਼ਨ ਬਾਰੇ 2-12-77 ਨੂੰ ਮੰਗੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਹਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭਾਈ, ਉਸ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਭਜਨ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੈ ਪਰ ਮਹਿਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਹਨ। ਲਾਭ ਲੈਣ ਅਤੇ ਲਾਭ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਜਾ ਕੇ ਤੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਭਾਵੇਂ ਏਥੋਂ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਥੋਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਤਿੰਨੇ ਜਣੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭਾਈ ਪਾਸ ਜਾਓ। ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਓ ਕਿ ਮੈਂ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਦਇਆ ਧਰਮ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਯਾਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ।

ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ 'ਸਤਿਬਚਨ' ਕਹਿ ਕੇ ਤੁਰੰਤ ਮਦਰਾਸ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ 9 ਵਜੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੁਰਾਰਜੀ ਡਿਸਾਈ ਵਲੋਂ ਵੈਜੀਟੇਰੀਅਨ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਉਤੇ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਾਲ ਚੱਲਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਕੱਲ੍ਹ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਜ 5 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ : ਥਾਈ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੇ 25 ਨਵੰਬਰ 1977 ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਏਥੋਂ ਸਿੱਧਿਆਂ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਆ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਜਨੀਕ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਅਟਕਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੋਭਦੀ, ਦੇਸ ਜਾਣਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅੱਜ ਰਾਤ ਬਠਿੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਪਰ ਵਡਤੀਰਥ ਦੇ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ।

ਥਾਈ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖੀ ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਫ਼ੋਟੋ ਥਾਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਸ਼ੀਨੀ ਫ਼ਰੇਮ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਫ਼ੋਟੋ ਸਾਰੇ ਡੈਲੀਗੇਟ ਵਿਚ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਇਕ ਪੈਕਟ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੁਰਾਰ ਜੀ ਭਾਈ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਆਪ ਦਿੱਤਾ।

ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਥਾਈ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਵਾਹਵਾ ਕੀਤਾ।

ਜੇਤੂ ਬੱਚੇ

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ 'ਸਰੋਦ', ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 'ਸਿਤਾਰ' ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਿਵਾਣ ਲਈ ਅੱਜ ਟੀ. ਵੀ. ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਵਾਇਆ। ਟੀ. ਵੀ. ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ। ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਟੀ. ਵੀ. ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਸ੍ਰ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 'ਰਤਨ' ਵੀ ਹੈ।

21 ਨਵੰਬਰ 1977 ਨੂੰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਮਿਊਜ਼ਿਕ ਐਂਡ ਡਾਂਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚੋਂ, ਜੋ 'ਸੰਗੀਤਾਇਨ' ਵਲੋਂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਦੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਦੂਜਾ ਨੰਬਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ 22 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਤੇ ਸ਼ੀਲਡਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ। ਜੇਤੂ ਲੜਕੇ ਹਨ:

ਸ੍ਰੀ ਧਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ 2 ਸਿਤਾਰ ਵਿਚੋਂ।

ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ 2 ਪਖਾਵਜ ਪੰਜਾਬੀ ਅੰਗ।

ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬੀਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬੀ. ਏ. ਕੀਤੀ ਹੈ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੱਤਰ-ਵਿਵਹਾਰ ਕੋਰਸ ਰਾਹੀਂ ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

25 ਨਵੰਬਰ 1977 ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ
ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਤਿਆਰੀਆਂ

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ 7 ਵਜੇ ਹੀ ਮੈਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਰਾਤੀਂ ਸ੍ਰ: ਤੀਰਥ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਪਾਸ ਮੁਹਾਲੀ ਰਿਹਾ। ਤੀਰਥ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹਨ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣਾ ਰੋਲ ਸਮਾਜ ਹਿਤ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਅਦਾ ਕਰਦੇ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦਾ ਉੱਦਮ ਵੀ ਤੀਰਥ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸਕੱਤਰੇਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਹਿਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਰੀਟਾਇਰਡ ਹਨ। ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਘਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਹੈੱਡਕੁਆਟਰ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਵੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਾਣ, ਉਤਾਰਾ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਤਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਬਣਤਰ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਘਰ ਉਸਾਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਕਿਸੇ ਫ਼ੈਕਟਰੀ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਵਿਚ ਹਨ ਪਰ ਸ੍ਰ: ਤੀਰਥ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਮੁਹਾਲੀ (ਸ. ਅ. ਸ. ਨਗਰ) ਵਿਚ ਕੋਠੀ ਪਾਈ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਸੱਜਣ ਪਰਸਪਰ ਇਕਸੁਰ ਹਨ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਸੰਗਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਦੀਵਾਨ ਸਥਾਨ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਕਰੀਬ 100 ਇਸਤਰੀਆਂ ਪੁਰਸ਼ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਦੋ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਲੜਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਸੰਤ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਗ ਦਾ ਪੋਤਰਾ, ਸ੍ਰ: ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ। ਦੂਜਾ ਸਾਹਿਬਪੁਰੇ ਦੇ ਸੰਤ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ। (ਲੜਕੀਆਂ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ)। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਵੀ ਪਏ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਗੁਰੂ ਆਸਣ ਦੇ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਸੀ।

ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚੇ ਜਦੋਂ ਅਰਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੇ ਗੱਫ਼ੇ ਵੀ ਵਰਤ ਹਟੇ। ਦੇਸੀ ਘਿਓ ਦਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕੁੱਖਾਂ ਕੱਢਵਾਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਗਮਨ ਵੇਖ ਹਰੇਕ ਹਿਰਦੇ-ਕਮਲ ਖਿੜ ਉੱਠਿਆ। ਵਿੰਹਦਿਆਂ-ਵਿੰਹਦਿਆਂ 100-150 ਸਰੀਰ ਜੁੜ ਗਏ। ਆਸਣ ਮੁੜ ਵਿਛਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭੇਟਾ ਧਰ-ਧਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਗਏ।

ਵਾਇਆ ਬਠਿੰਡਾ, ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲਈ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 13-11-77 ਦੀ ਰਾਤੀਂ 11 ਵਜੇ ਆਪ ਜੀ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਬਠਿੰਡੇ ਲਈ ਰੇਲ ਵਿਚ ਬੈਠੇ। ਚਾਰ ਵਜੇ ਗੱਡੀ ਬਠਿੰਡੇ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਕਾਰ ਵਾਲੇ ਆ ਪੁੱਜੇ ਪਰ ਕਾਰ ਜ਼ਰਾ ਲੇਟ ਹੀ ਆਈ। ਏਥੋਂ ਫ਼ਾਜ਼ਿਲਕਾ ਲਈ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕੀਤਾ। ਫ਼ਾਜ਼ਿਲਕਾ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਲੰਗਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਭੁਗਤਾ ਕੇ ਅਬੋਹਰ ਪਧਾਰੇ। ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਿੰਘਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ : ਹਰੀਪੁਰ

(ਵਡਤੀਰਥ) ਵਿਖੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਜੁੜ ਜਾਣਗੇ, ਜ਼ਰੂਰ ਚੱਲੋ। ਏਸੇ ਦਿਨ (14-11-77) ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ 4 ਵਜੇ ਹਰੀਪੁਰ ਅੱਪੜ ਗਏ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਗੱਦ-ਗੱਦ ਹੋਈ। ਦੀਵਾਨ ਉਪਰੰਤ ਏਥੇ ਹੀ ਆਪ ਬਿਰਾਜੇ ਤੇ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ 4 ਵਜੇ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰੀ ਡਰਾਈਵਰ ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ 5 ਵਜੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ।

ਹਰੀ ਪੁਰਿਓਂ ਆਉਂਦੀ ਵੇਰ, ਸਵੇਰੇ ਸੰਤ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦੀ ਆਰੰਭਕ ਰਸਮ ਲਈ, ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਰਾਤ ਆ ਕੇ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਵਰਕਸ਼ਾਪ 'ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਆਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤਾ। ਸੋ ਥੋੜ੍ਹਾਂ ਸਮਾਂ ਏਥੇ ਵੀ ਲੱਗਾ। ਫੇਰ ਰੇਲਵੇ ਫਾਟਕਾਂ 'ਤੇ ਪੈਟਰੋਲ ਆਦਿ ਪੁਆਂਦਿਆਂ ਵੀ ਸਮਾਂ ਲਗ ਗਿਆ ਤੇ ਇੰਜ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮਸਾਂ ਹੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਵਿਅਸਤਤਾ ਲਗਪਗ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਐਸੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨਗਰ ਖ਼ੂਬ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੜਕਾਂ, ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੁਨਾਸਬ ਫੱਬ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਵਾਨ 'ਚੋਂ ਕੋਠੀ ਵਾਸਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਵੱਲ ਹੋ ਤੁਰਿਆ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਲੁਹਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਰਲ ਪਏ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਏਥੇ ਮੰਦਰ ਉਤਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਚਿਣਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਾਲ 4-5 ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ ਹਨ। ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਕੈਂਚੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਹਟੀਆਂ ਹਨ। ਲਹਿੰਦੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਦੇ ਦੂਜੀ ਛੱਤ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਲਈ ਗਾਰਡਰ ਵਗੈਰਾ ਰੰਗ ਰੋਗਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਛੱਤ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੰਦਰ ਦਾ, ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵੱਲ ਦਾ ਪਾਸਾ, ਦੂਸਰੀ ਛੱਤ ਨਾਲ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਛੱਤ ਵਾਸਤੇ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਜ

ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਵਲੋਂ ਮੁੜਦਾ ਪਿਆ ਸਾਂ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਾ ਸੰਤ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਜ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਜਦੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ, ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਇਕ ਕਮਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਇਕ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪੱਥਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀ ਸ੍ਰ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੋਖੀ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਆਪ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਾਸਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸੀ। ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੁਖੀਆਂ, ਸੋਖੀ ਹੋਰਾਂ ਤੇ ਅਸਾਂ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸਾਂਝੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ 'ਤੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਸਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ 12 ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਅਕਾਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਿੱਖ

10 ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦੇ। ਸਾਡੀ ਮਾਨਤਾ ਪੂਜਾ ਦੇ ਢੰਗ ਤੇ ਰਵਾਇਤਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਵੱਖਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ। ਇਹ ਮੰਗ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਗਈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਾਲੋਨੀ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਕੇ, ਜਿੱਥੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਹੈ, ਏਥੇ ਆ ਖੂੰਡਾ ਗੱਡਿਆ। ਫ਼ਰਮਾਣ ਲੱਗੇ : ਇਹੋ ਥਾਂ ਯੋਗ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਏਥੇ ਉਸਾਰੋ। ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਏਥੇ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਕਮਰੇ ਦਾ ਕਾਬਜ਼ ਗਰੁੱਪ ਲੜਾਈ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਛੱਤ ਉਧੇੜਨ ਲਈ ਬਾਲਾ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਬਾਲਾ ਉੱਠਣ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਨਾ ਲਏ। ਬਾਰਾਂ ਚੌਦਾਂ ਫੁੱਟ ਬਾਲਿਆਂ ਉੱਤੇ, ਛੱਤ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਫੁੱਟ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਹੋਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਅਸਫ਼ਲ ਰਿਹਾ।

ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤ ਸਮਝ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜਣਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਉੱਦਮ ਕਰਾਂ। ਮੈਂ ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿੱਥੇ ਸਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅੱਖਾਂ ਪੁੱਟੀਆਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਹੋ ਨਜ਼ਰ ਪਏ : ਪ੍ਰਸੰਨ ਬਦਨ, ਸਫ਼ੈਦ ਦਾਹੜਾ, ਗਲੇਮਾਲਾ, ਹੱਥੀਂ ਸੁੰਮ ਵਾਲੀ ਸੋਟੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਜਿਉਂ ਬਾਲਾ ਚੁੱਕਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਬਾਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੁੱਟਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ! ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਉੱਚਾ ਬਾਲਾ ਜਪਿਆ। ਇੰਜ ਹੀ ਦੂਜਾ ਬਾਲਾ ਵੀ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਤੀਜਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਰਹੋ।

ਇੰਜ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਅੜਿੱਕਾ ਉਹ ਕਮਰਾ ਢਾਹ ਕੇ ਉਸਾਰੀ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲਈ ਗਈ।

ਸੰਤ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸੁਣਾਈ : ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਰਦ-ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਮੈਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਚੜ੍ਹਾਣ ਲੈ ਗਿਆ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਭੇਟਾ ਦੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਮੈਂ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੀਆਂ ਕਰਦ-ਭੇਟ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਨਾ, ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਦਿਓ, ਕਰਦ-ਭੇਟ ਫਿਰ ਕਰਦੇ ਫਿਰਿਓ। ਪਰ ਅਰਦਾਸੀਆ ਆਖੇ ਕਰਦ-ਭੇਟ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

"ਕਿਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਰਦ-ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਹੋ ?"

"ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੀਏ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣ ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਮਾਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਰਦ-ਭੇਟ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਤੇ ਹੁਣ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨੂੰ ਕੀ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ?"

ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੀਏ ਹੈੱਡ ਗਰੰਥੀ ਨੂੰ ਗੁੰਝਲ ਦੱਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਨਾਸਬ ਉੱਤਰ ਨਾ ਬਣਿਆ। ਭੜਕ ਕੇ ਉਸ ਕਿਹਾ : ਜੇ ਕਰਦ-ਭੇਟ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣੀ ਤਾਂ ਲੈ ਜਾਓ, ਏਥੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਕਰਦ-ਭੇਟ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਉਹ ਇੱਛਾ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਮੈਂ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਏਥੇ ਲਿਆਇਆ ਸਾਂ।

ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਇਕ ਵਾਰ ਇਹ ਅੜਿੱਕਾ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਪੈ

ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੱਕ ਗੱਲ ਚਲੀ ਗਈ। ਪਰ ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਜੋ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਥੇਦਾਰ ਬਣ ਕੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਮੰਨੀਏ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਸੰਤ ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦਰਜ਼ੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ ਵਿਚ ਹਾਂ।

ਸੰਤ ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦਰਜੀ

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸੰਤ ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਸਿਉਂਦੇ ਵੇਖਦਾ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਪਾਲਿਟਿਕਸ ਵਿਚ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਤੱਕ 80 ਸਿਆਲ ਹੁਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਹੰਢਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸਰੀਰ ਜ਼ਰਾ ਕੁੱਬਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਵੀ ਆਪ ਸੂਈ ਵਿਚ ਧਾਗਾ ਪਾ ਮਸ਼ੀਨ 'ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਸਪਾਟ ਬਖੇ ਮਾਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਪਿੰਡ ਟੇਢੇਵਾਲ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਦੋ ਕੁ ਮੀਲ ਦੇ ਫ਼ਾਸਲੇ 'ਤੇ ਹੈ ਏਥੋਂ। ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਲਈ ਸਿਉਣ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮੀਂ ਦੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਕੱਪੜੇ ਸਿਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਪਿੰਡ ਕੂੰਮ (ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ 3 ਕਿਲੋਮੀਟਰ) ਦੇ ਇਕ ਮੁਸਲਿਮ ਦਰਜੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਸੀਵਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਆਉਣ ਜਾਣ ਤੇ ਵਕਤੇ ਦੇ ਖ਼ਰਾਬੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਥਾਂ ਖ਼ਰੀਦ ਲਈ। ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮੁੜ ਛੁਡਾ ਲਈ। ਪਰ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ ਹੀ ਚੰਗਾ ਜਾਣ ਆਪਣੇ ਲਈ ਥਾਂ ਛੱਤ ਹੀ ਲਈ। ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਲੜਕੇ ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੱਪੜੇ ਸਿਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਸਿਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ 15 ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਵਧੀਆ ਲੋੜ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਸਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੀਟਾਇਰਮੈਂਟ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਹੁਣ ਏਥੋਂ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਾਟ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਸਿਉਣੇ ਸਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਢੰਗ ਦੇ ਬਸਤਰ ਕੱਟਣੇ-ਸਿਉਣੇ ਸਿਖਾਏ ਹਨ। ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਅੱਜ ਮੈਂ ਉਹ ਕੁਰਤਾ-ਪਜਾਮਾ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ 1974 ਵਿਚ ਮੇਡਨ ਹੈੱਡ ਯੂ. ਕੇ. ਵਿਚ ਆਪ ਕੱਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਬੀਬੀ ਤੋਂ ਸਿਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ : ਇਹ ਸੂਟ ਕਿਥੋਂ ਸਿਵਾਇਆ ਸੀ। "ਵਲਾਇਤ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕੱਟਿਆ ਤੇ ਕਿਸੇ ਬੀਬੀ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸਿਵਾਇਆ ਸੀ।"ਮੇਰਾ

ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਤਦੇ ਹੀ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸਾਂ ਬਹੁਤ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੱਟਿਆ ਸੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸੰਤ ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦੇ 4 ਲੜਕੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਨਿਵਾਸੀ। ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ, ਜੈਸਾ ਨਾਮ ਤੈਸਾ ਗੁਣ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਧੂ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਰਹਿਣ ਬਹਿਤ ਵਿਚ ਪੂਰਨ, ਮਿਲਟਰੀ ਦਾ ਸਿਵਲੀਅਨ ਕਲਰਕ ਸੀ। ਉਹ 60 ਦੀ ਵਰੇਸ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵੱਡਾ ਮਿਲਟਰੀ ਵਿਚ ਸਿਵਲੀਅਨ ਡਰਾਈਵਰ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਦੋਵੇਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕੱਪੜੇ ਸਿਉਣ ਦੇ ਮਾਸਟਰ ਹਨ। ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਾਟ ਦੇ ਬਸਤਰ ਸਿਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਹਨ। ਵੱਡੀ, ਬੀਬੀ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਜੁ ਮੁਠੱਡਿਆ ਦੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਣ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁਹੱਲੇ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਬੀਬੀ ਪਾਲੋ, ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ (ਗੜ੍ਹਦੀਵਾਲਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਦੇ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਵਾਹਿਤ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਸੰਤ ਨਗਰ (ਸਰਸਾ, ਹਰਿਆਣਾ) ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਸਿਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਪਿਛਲੇ 12 ਸਾਲ ਬੀਬੀ ਪਾਲੋ ਨੇ ਕੱਟੇ ਤੇ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੀਤੇ ਹਨ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ (ਹਿਸਾਰ) ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਕੁਰਤੇ ਦੀ ਕਾਟ

ਸੰਤ ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ : ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਾਹੌਰੀ ਫ਼ੈਸ਼ਨ ਦਾ ਕਛੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕੁਰਤਾ ਹੀ ਆਮ ਪਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦਰਜ਼ੀ ਉਦੋਂ ਇਹੋ ਹੀ ਸਾਦਗੀ ਨਾਲ ਸਿਉਂ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਡੇਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸੰਤ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਕਿਆਮਪੁਰੀਏ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਾਲ ਕੁਰਤਾ ਤਿਆਰ ਕਰੋ ਜੋ ਪਿੰਡੇ 'ਤੇ ਫਿਟ ਆਵੇ, ਆਕਰਸ਼ਕ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਿਆਰਾ ਵੀ ਲੱਗੇ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਗੋਲ ਮੋਢੇ, ਮੱਲੇ ਤੇ ਗਾਂਦੁਮ ਬਾਜੂ ਵਾਲਾ ਕੁਰਤਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਇਹਦੇ ਬਟਨ ਦੋਹਾਂ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਏ। ਇਹ ਕੁਰਤਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਪਹਿਨਿਆ ਪਰ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਨ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਫਿਰ ਠੀਕ ਕਰਕੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਚ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੋਢੇ ਉੱਤੇ ਗਲਮੇ ਵਾਲੇ ਕੁਰਤੇ ਪਹਿਨਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਗੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਏਸੇ ਕੁਰਤੇ ਦਾ ਗਲਮਾ ਸਾਹਵੇਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

11-30 ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਥਾਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਨਹੀਂ ਆਏ।

ਮੇਰੇ ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਬੈਠਿਆਂ ਇਕ ਵਾਰ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਆਏ ਤੇ ਕੋਈ ਪੌਣਾ ਘੰਟਾ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ। ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ : ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਲੈ ਦੇਈਂ ਕਿ ਉਸ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਦੱਸ ਵੀ ਦੇਈਂ ਕਿ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਲੇ ਹਿਤ ਅਸੀਂ 'ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ' ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਵਾਕਿਆ ਨੂੰ ਸੈੱਟ ਕਰਨਾ ਮਨੋਰਥ ਹੋਵੇ। ਠਾਕੁਰ ਜੀ

ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੜੀ ਆਤਮੀਅਤਾ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰ: ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੇ ਮੁੰਤਜ਼ਿਮ ਸੰਤ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਏਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਲਈ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਏਥੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਸੋ ਰਾਤੀਂ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਗਿਆ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆਵੋ ਤਾਂ ਕਿ ਥਾਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਹੋਰ ਵੀ ਧੜੱਲੇਦਾਰ ਹੋਵੇ।

ਸ੍ਰੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਵਰਿਆਮ' ਸੰਪਾਦਕ ਸ੍ਰ: ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਜਲੰਧਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਟਰੇਡਰਜ਼ ਬੈਂਕ, ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਸ਼ਾਖ ਦੀ ਮੈਨੇਜਰੀ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਣ ਲਈ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਸਤਰੀ ਮਰਦ ਲੁਧਿਆਣਿਓਂ ਵੀ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਸੰਗਤ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 300 ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਗਈ ਹੈ। ਵਕਤ ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਪੌਣਾ ਇਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਸੁਆਗਤਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਆਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਵਿਚ ਆਰਾਮ ਫ਼ਰਮਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਿਕਟੀ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਡਿਉਢੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੈਠਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਥਾਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਕਰੇ। ਸੰਗਤ ਪਰਵੇਸ਼ ਮਾਰਗ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਜਮਾਈ ਬੈਠੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਚੱਲ ਫਿਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਡੀਕਾਂ

ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਛਕਾਣ ਉਪਰੰਤ ਆਰਾਮ ਲਈ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕਮਾਨ ਵਿਚ ਮੁਨਾਸਬ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਦੋ ਵੱਜ ਗਏ ਹਨ। ਦੁਪਹਿਰ ਢਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਠੰਢ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹਵਾ ਵਗਦੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ ਦੇ ਪਿੱਪਲਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਪ੍ਰਸਪਰ ਟਕਰਾਂਦਿਆਂ ਇਕ ਉਦਾਸੀ ਜਿਹੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਬੈਠੇ ਸਿੰਘ ਉਡੀਕ ਤੋਂ ਉਬਾਸੀਆਂ ਤੱਕ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਥਾਈ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਏ।

30 ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ, ਪਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਸਿਲਕ ਦਾ ਕੁਰਤਾ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ, ਬਿਨਾਂ ਪਜਾਮਿਓਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਸੇਠ ਜੀ ਵਲੋਂ, ਦਿੱਲੀਓਂ ਫ਼ੋਨ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੋਠੀਓਂ (ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਤੋਂ) 5 ਵਜੇ ਸਵੇਰ ਦੇ ਚੱਲੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਥਾਈ ਅੰਬੈਸੀ ਵਲੋਂ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਕ ਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਸੁੱਖ ਹੋਵੇ ਸਹੀ।

ਥਾਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ

ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਇਹ ਲਿਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦੋ ਕਾਰਾਂ ਉਤੇ ਆ ਗਏ। ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ 'ਤੇ 'ਬੋਲੇ ਸੋ

ਨਿਹਾਲ' ਦੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਾਰਾਂ ਘਿਰ ਗਈਆਂ। ਆਹਿਸਤਾ-ਆਹਿਸਤਾ ਕਾਰਾਂ 'ਚੋਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਨਿਕਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਦੋ ਸਫ਼ੈਦ ਕੋਟ ਪੈਂਟਾਂ ਵਿਚ, ਇਕ ਭਗਵੇਂ ਵਸਤਰਾਂ ਵਿਚ, ਤਿੰਨ ਆਮ ਕੋਟ ਪੈਂਟ ਧਾਰੀ। ਦੋ ਇਸਤਰੀਆਂ। ਇਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਮੁਖੀ ਹਨ ਹਿਜ਼ ਐਕਸੀਲੈਂਸੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੂਤ ਡਾਕਟਰ ਸੁਚਾਟ।

ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਸੁਆਗਤ ਹਿਤ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਤੇ ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸੇਠ ਜੀ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਛੱਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਲੈ ਤੁਰੇ। ਏਥੇ ਸਫ਼ੈਦ ਕੁਰਸੀਆਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੀ ਬੇਤਾਬੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਏ। ਸੁੱਖ-ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਸੇਠ ਹੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਪਾਣੀਪਤ ਲਾਗੇ ਹਾਦਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਕੁਛ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਘਰ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾ ਡਾਕਟਰ ਖ਼ੁਦ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੋ ਘੰਟੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਤ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਲਝਨ ਵਧੀ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਕਾਰ ਦੀ ਇਕ ਬੱਤੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਫਿਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਸੇਠ-ਸਪੁੱਤਰ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਬਣਾ ਕੇ ਦੱਸੀ। ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਕੈਮਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਨੱਧ-ਬੱਧ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਮਿਆਂ ਨੂੰ 'ਕਲਿੱਕ' ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਭਾਲ ਰਹੇ ਸਨ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜਥਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੰਤ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੈ, ਜਲ-ਪਾਣੀ ਛਕਾਣ ਲਈ ਲੈ ਆਏ। ਮੁਸੰਮੀਆਂ ਦਾ ਜੂਸ ਸਟੀਲ ਦੇ ਬਰਤਨ। 20 ਮਿੰਟ ਪਿਛੋਂ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਓ ਭਗਤ ਦਾ ਪਰੋਸਿਆ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਆ ਗਿਆ : ਸਾਗ, ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ, ਮਾਂਹ ਦੀ ਦਾਲ, ਕਣਕ ਦੇ ਫੁਲਕੇ, ਦਹੀਂ, ਨਮਕੀਨ ਚਾਵਲ, ਵਰਕ ਲੱਗੀ ਫਿਰਨੀ। ਸੰਤ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ, ਮਸਤਾਨਾ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ—ਸੇਵਕ ਛਕਾਵੇ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸਾਰੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਸੁਸਜਿਤ ਹੋਈ। ਇਕ ਵਕਤਾ ਨੇ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਕੇ ਮੌਕਾ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਏਨੇ ਕੁ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਸਣ 'ਤੇ ਆ ਬਿਰਾਜੇ।

ਏਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਰਾਂ ਉਪਰ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲੰਗਰ, ਮੰਦਰ, ਤਬੇਲੇ ਆਦਿ ਵਿਖਾ ਕੇ, ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਵੱਲ ਫਿਰਾ ਕੇ, ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਬੈਠੇ ਬਿਠਾਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾ ਕੇ ਥਾਈ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ।

ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਆ ਕੇ ਹਿਜ਼ ਐਕਸੀਲੈਂਸੀ ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਅਤੇ ਨਾਲ ਆਇਆਂ ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਗਲੇ ਉੱਨ ਦੀਆਂ ਮਾਲਾਵਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਤੁਹਫ਼ੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ

ਰੱਖੇ : ਇਕ ਮੰਦਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਫ਼ੋਟੋ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਮਹਾਨ ਆਗੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਹਨ। ਥਾਈ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ 45 ਜਿਲਦਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪੁਸਤਕ। ਉਪਰੰਤ ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਨੇ ਸਨਿਮਰ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਲੋ ਨਾਲ ਅਨੁਵਾਦ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਪਕੜੇ ਜਾ ਸਕੇ ਕੁਛ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਭਾਵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

ਮਹਾ ਮਹਿਮ ਡਾ: ਸੁਚਾਟ

ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸੰਮੇਲਨ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹਾਂ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਥਾਈਲੈਂਡ ਗਏ ਸਨ, ਆਪ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਹਨ ਤੇ ਸਰਬ ਜੀਆਂ 'ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸੰਮੇਲਨ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਧਰਮ ਸਾਨੂੰ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਚੰਗੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ।

ਧਰਮ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਧੀਨ ਹੀ, ਭਾਰਤ ਆਉਂਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਥਾਈਲੈਂਡ ਜਾਣ ਤੋਂ ਐਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹਨ।

ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਚੌਕੀ ਪਈ ਰਹੀ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਵਾਲੇ ਨਿਰ ਅਪਰਾਧ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਵੇਰੇ ਤੁਰੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੀ ਗੱਡੀ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਗਈ, ਫੇਰ ਇਕ ਲੜਕੀ ਮੋਟਰ ਅੱਗੇ ਆਣ ਕੇ ਮਿੱਧੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀਏ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅਪਾਰ ਬਖਸ਼ਿਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ, ਇਹ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਸ ਕਾਰਨ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਥਾਈ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤਾਂ ਫ਼ੈਲ ਗਿਆ ਪਰ ਏਥੇ ਘਟ ਗਿਆ। ਸੋ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਏਥੇ ਫੇਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋ ਕਿ ਇਹ ਥਾਈ ਬੋਲੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਏਥੇ ਕੀ ਕਰਨਗੀਆਂ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਸਿਆਮੀ ਬੱਚੇ ਏਥੇ ਪੜ੍ਹਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ।

ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਤਕ ਇਹੋ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਾਈ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਦੇ ਉੱਦਮ ਦਾ ਫ਼ਲ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਥਾਈਲੈਂਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਪ੍ਰਚਾਰਾਂਗੇ।

ਇਹ ਗਰੰਥ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਏਥੇ ਲਿਆ ਭੇਂਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਫ਼ੈਲ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਾੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਾਰਨ ਲਈ ਵੀ 40,000/- ਰੁਪਇਆ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੰਕਟ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੈਦੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਗਏ, ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇੰਜ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੈਂ ਭਾਵੇਂ ਕੱਲ੍ਹ ਥਾਈਲੈਂਡ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂਗਾ ਪਰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਮਿਲ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀਏ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਾਸਤੇ (ਇਹ ਇਕ ਮਿੰਟ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਨਾਟਾ ਰਿਹਾ)। ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰੱਖਣ ਤੇ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਮਿਹਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ।"

ਉਪਰੰਤ ਹਿਜ਼ ਐਕਸੀਲੈਂਸੀ ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਨੇ ਆਪ ਉੱਠ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ, ਵੱਡੀ ਫ਼ੋਟੋ, ਕਈ ਪੈਂਫ਼ਲਿਟ, ਫ਼ੋਟੋ ਕਾਰਡ, ਕਾਲੀਆਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਮਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਦੀ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਲੱਥੀ ਉਸਦੇ ਦਸਤਖ਼ਤਾਂ ਵਾਲੀ ਫ਼ੋਟੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਂਟ ਕੀਤੇ।

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ

ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮਿਲਣੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦਿੱਤਾ। ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ:

—ਅਜਿਹੀ ਮਿਲਣੀ ਤੁਸਾਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਹੋਣੀ ਜੋ ਦੂੰਹ ਧਰਮਾਂ ਤੇ ਦੂੰਹ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੁਹਾਵਣੀ ਮਿਲਣੀ ਹੈ।

—ਪੁਰਾਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵਾਚਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੈਂਤਾਂ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਤ ਹਾਰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰੇਣੀ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗੀ। ਦੇਵਤੇ, ਦੇਵਤੇ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ—ਰਾਖਸ਼, ਰਾਖਸ਼।

—ਅਸਲ ਵਿਚ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਪਰ ਫ਼ਰਕ ਕੀ ਹੈ ? ਅਸੀਂ ਉੱਨ ਦੀ ਮਾਲਾ ਫੇਰਦੇ ਹਾਂ (ਬੋਧੀਆਂ ਵਲੋਂ ਭੇਂਟ ਕੀਤੀ ਮਾਲਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਉਠਾ ਕੇ), ਜਿਹਨਾਂ ਲੜਾਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਹਿਣਗੇ; ਮਾਲਾ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ, ਕਿੱਥੇ ਉੱਨ ਦੀ ਮਾਲਾ, ਕਿੱਥੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਦੀ। ਪਰ ਜਿਹਨਾਂ ਮਿਲਾਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਹਿਣਗੇ : ਮਾਲਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਲਈ ਹੀ ਹੈ। ਮੇਲਣ ਵਾਲੇ ਧਰਮ-ਸਮਾਨਤਾ ਲੱਭ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 1960 ਵਿਚ ਥਾਈਲੈਂਡ ਦੇ ਇਕ ਬੋਧੀ ਸੰਤ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ: ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਵਕਤ ਆਉਣ

'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਗੇ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨਗੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਰਮਾ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਐਸੇ ਪੰਜ ਸਰੀਰ ਵੇਖੀਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਲੌਕਿਕਤਾ ਤੇ ਬੜਾ ਪੁੰਨ ਪਰਤਾਪ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਪਹਾੜੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਧੂਆਂ ਇਕ ਖਿਲਅਤ ਅਤੇ ਕੁਝ ਲਿਖਕੇ ਵੀ ਭੇਜਿਆ।

ਅੰਤ ਉਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬੜੇ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਰੱਖਾਂਗੇ। ਉਸ ਅਲਮਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ ਸੰਭਾਲਾਂਗੇ ਜਦੋਂ ਆਈ। ਥਾਈ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨੂੰ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਥਾਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਥਾਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਅਵਸਰ 'ਤੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਮਿਲਣੀ ਲਈ ਉਪਯੁਕਤ ਸੀ। ਕੈਮਰਿਆਂ ਤੇ ਫ਼ਿਲਮੀ ਕੈਮਰੇ ਵਾਲਿਆਂ ਵੀ ਰੱਜ-ਰੱਜ ਫ਼ੋਟੋ ਲਈਆਂ।

ਤੁਹਫ਼ੇ ਭੇਟ

ਡਾ: ਸੁਚਾਟ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਾਧੀ 'ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੂਤ' ਹੈ, ਨੇ ਥਾਈ ਟੂਰਿਜ਼ਮ ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਇਕ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਮੈਗਜ਼ੀਨ 'ਥਾਈਲੈਂਡ' ਦੀਆਂ ਪੱਤਰੀਆਂ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਖਾਈਆਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਸੁਨਹਿਰੀ ਬੈਜ ਵੀ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਬੈਜ ਥਾਈ ਵੈਜੀਟੇਰੀਅਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਲੋਂ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ। ਇਕ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਐਲਬਮ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਥਾਈਲੈਂਡ ਦੌਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰੰਗੀਨ ਫ਼ੋਟੋਆਂ ਨਾਲ ਆਕਰਸ਼ਕ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ।

ਪਰਸੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਮੰਦਰ ਦਾ ਸਟੈਚੂ (ਬੁੱਤ) ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਸੁਚਾਟ ਨੇ 1000/- ਰੁਪਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਧਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਰੁਪਇਆ ਉਠਾ ਕੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ : ਅਸੀਂ ਇਕੋ ਰੁਪਇਆ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰਗਾ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਦੀ ਰਕਮ ਤੁਸੀਂ ਕੋਲ ਰੱਖੋ। ਤੁਸੀਂ ਬੜੀ ਖੇਚਲ ਤੇ ਖ਼ਰਚ ਕਰਕੇ ਆਏ ਹੋ। ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਰਕਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਮਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਓ, ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਇਹ ਪਰਵਾਨ ਹੀ ਕਰੋ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਜਿੰਨੀ ਕਹੋ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਹੜ੍ਹ ਮਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਰਕਮ ਭੇਜ ਦਿਆਂਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਆਏ ਹੋ, ਇਹ ਖ਼ਰਚ ਕਰਨਾ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਸੋਭਦਾ ਹੈ।

ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਨੇ ਸਨਿਮਰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਇਹ ਰਕਮ ਮੇਰੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰਨਾਥ ਵਾਸਤੇ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਲਈ ਘੱਲੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਗਏ ਨਹੀਂ, ਆਪ ਹੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਦਰ ਹੋ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਹ ਖ਼ਰਚ ਹੋਵੇਗੀ, ਹੜ੍ਹ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਸੁਚਾਟ ਤੋਂ ਰਕਮ

ਲੈ ਲੈਣ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਮੁਨਾਸਬ ਥਾਂ 'ਤੇ ਘੱਲਣ।

ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਰੁਝੇਵਾਂ

ਏਥੋਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਮ ਖ਼ਤਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਤੇ ਉਸਦੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕੋਠੀ ਵੱਲ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੂਜੇ ਦਰੋਂ ਕੋਠੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਫ਼ੋਟੋ ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਤਲਾਬ ਵਾਲੀ ਨੁੱਕਰੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨਾਲ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਕੋਠੀ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਬੂਟਿਆਂ ਹੇਠ ਕੁਝ ਫ਼ੋਟੋ ਹੋਈਆਂ। ਏਥੋਂ ਚਕੋਧਰੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਫ਼ੋਟੋ ਲੱਥੀਆਂ।

ਕੋਠੀ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਭਗਵੇਂ ਵਸਤਰਧਾਰੀ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਹਰੀ ਟਾਹਣੀ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਸਫ਼ੈਦ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਬੀਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਨੂੰ ਉਸ ਬੂਟੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਦਿੱਤੇ ਜਿਸਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਮ ਯੂਵੇਰੀਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸਦੇ ਪੱਕੇ, ਖ਼ਰਬੂਜ਼ੇ ਦੀ ਗੰਧ ਵਰਗੀ, ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੇ ਹਰੇ ਫੁੱਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਧੂ ਨੇ ਬੀਬਾ ਜੀ ਦੀ ਆਯੂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ' ਦੱਸੀ।

ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲ ਸਤਿਕਾਰ ਚੋਟੀ ਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਕਥਨ-ਕਰਨ ਵਿਚ ਹਿਜ਼ ਐਕਸੀਲੈਂਸੀ ਡਾਕਟਰ ਸੁਚਾਟ ਅਦਬ ਅਦਾਬ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਦੈਵੀ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਸਾਧੂ ਨੇ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਨਾਲ ਫ਼ੋਟੋ ਲੁਹਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਐਸਾ ਕਦੇ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।

ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸੱਜਣਾਂ ਲਈ ਜੋ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ 7 ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਪਊਇਆਂ ਦਾ ਇਕ ਟੋਕਰਾ ਲੈ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਚੱਪਲਾਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਪਊਏ ਪਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਪੂਰਬਾ ਨੇ ਇਕ ਜੋੜੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰੱਖੀ। ਸਾਧੂ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਊਇਆਂ ਨੂੰ ਹਸਤਕਮਲ ਛੁਹਾਏ, ਸਾਧੂ ਨੇ ਜੋੜੀ ਫੜਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰੱਖਕੇ ਪਹਿਨ ਲਈ। ਬੜਾ ਗੱਦਗੱਦ ਹੋਇਆ। ਬੋਲ ਚਾਲ ਸਾਰਾ ਹੀ ਥਾਈ ਵਿਚ ਸੀ। ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ।

ਨਾਲ ਆਈਆਂ ਦੋਨੋਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ, ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਤੇ ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਨਾਲ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲੁਹਾਈਆਂ।

ਵਿਦਾਇਗੀ

ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਮੋਟਰਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਜੋ ਡਿਉਢੀ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਖਲੋਤੀਆਂ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਲੱਗਿਆਂ ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਥਾਈਲੈਂਡ ਆ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਨਾ ਭੁੱਲਣਾ। ਇਕ ਰਾਤ ਸਾਡੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀ। ਇਹ ਬੂਟਾ ਵੀ ਏਥੋਂ ਲਈ ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹਸਤ ਕੰਵਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੱਗਿਆ ਸਾਡੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਾਰਕ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਬਣੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਿਨੈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ।

ਥਾਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਵਿੱਤਰ ਤੀਰਥ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਕੋਈ ਮਸਰੂਫ਼ੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਸਿੱਧਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਉੱਡਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵੀ ਅੱਜ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਸਵੇਰ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਲੈਣਾ ਹੈ।

ਦੋਵੇਂ ਕਾਰਾਂ 5-15 ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਲਈ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਗੁਣਾਨਵਾਦ ਕਰਦਿਆਂ, ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆ ਗਈਆਂ। ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਅੱਜ ਠਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਥਾਈਲੈਂਡ ਦੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਉਸਦੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਰੇ-ਸਦਕੇ ਜਾਂਦੀ ਵਿਦਾ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸੇਠ ਜੀ ਅਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ—ਪਿਤਾ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਹ ਸੱਜਣ ਸਵੇਰੇ 4 ਵਜੇ ਤੱਕ ਥਾਈਲੈਂਡ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ।

ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹੋਰ ਵੀ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਮਿਲੀ। ਫਿਰ 6-30 ਤੋਂ 7-30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਮੂਹਿਕ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੋਇਆ। ਉਪਰੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿਲਰੁਬਾ ਨਾਲ ਸਾਥ ਦਿਤਾ।

ਸ੍: ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ

ਕਰੀਬ ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਇਕ ਬਾਬੂ ਸ੍: ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਭਜਨ ਪੁਛ ਲਿਆ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਘਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਏਦੂੰ ਉਲਟ ਸੋਚਦੇ ਸਨ। ਹੌਲੀ ਸਹਿਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਸ੍: ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਹਨ। ਲੜਕੇ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕੱਲ੍ਹ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਵੇਰੇ 5 ਵਜੇ ਹੀ

ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਡਰਾਈਵਰ ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਗੱਲੀਂ ਬਾਤੀਂ ਪਿਆਂ ਉਸ ਦੱਸਿਆ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਰਾਮ ਬਿਲਕੁਲ ਘੱਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਇਸ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਾਮ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਭਦੀ। ਸੁ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਰੱਖੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਵੇਰੇ ਤੁਰਨਾ ਹੋਵੇ, 5 ਵਜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਨਾ ਚੱਲਿਆ ਜਾਇ। ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਅੱਕਦੇ ਥੱਕਦੇ ਅਸਲੋਂ ਨਹੀਂ।

ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਦੇ ਅਸੂਲ

ਇਕ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਡਰਾਈਵਰ ਸੰਤ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗੜ੍ਹੀ ਮੰਨਾ ਸਿੰਘ ਹੈ। ਉਸ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਬਚਨ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਗੱਲ ਅੱਜ ਤਕ ਚੇਤੇ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਲਈ ਤਿੰਨ ਗੁਰ ਦੱਸੇ ਹਨ:

1. ਗੱਡੀ ਸਦਾ ਪੈਟਰੋਲ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰੱਖੋ।

2. ਜਦੋਂ ਰੁਕਣਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਧਰ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਨੇ ਚੱਲਣਾ ਹੋਵੇ, ਓਧਰ ਕਰਕੇ ਖਲ੍ਹਾਰੋ।
3. ਜਦੋਂ ਤੁਰ ਪਓ ਤਾਂ ਰੇਲ ਦੇ ਫਾਟਕ ਜਾਂ ਨਦੀ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਪੁਲ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਖਲੋਵੋ। ਰੁਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਏ ਤਾਂ ਫਾਟਕ ਜਾਂ ਪੁਲ ਤੋਂ ਉਰਲੇ ਪਾਰ ਕਦੇ ਨਾ ਖਲੋਵੋ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਹਾਨੀ

ਸ੍ਰੀ ਸੁਚਾਟ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਚੰਦ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਹਾਨੀ, ਕਸਟਮ ਆਫ਼ੀਸਰ ਜੋ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਠਾਕੁਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਮਨਾਲੀ ਆਦਿ ਪਹਾੜੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਭਰਮਣ ਕਰਦਿਆਂ ਅੱਜ ਏਥੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲੇ ਸਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਹਾਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਕ ਦਿਨ ਲੇਟ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਭੇਜ ਡਰਾਈਵਰ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਂਵੀਰ ਨੂੰ ਰਾਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ। ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਰਾਤੀਂ ਮੇਰਾ ਬਿਸਤਰਾ ਵੀ ਡਰਾਈਵਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਡਰਾਈਵਰ ਜਗਤ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਬਖੇਰ ਦਿੱਤੀ।

26 ਨਵੰਬਰ 1977 ਸ਼ਨੀਵਾਰ

ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਸਵੇਰੇ 8-30 ਵਜੇ ਹੀ ਡਰਾਈਵਰ ਮਹਾਂਵੀਰ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਪਰ ਉਹ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਕਾਫੀ ਗੰਦਮੰਦ ਬੋਲਦਾ ਘਰ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਚੱਲਾਂ, ਉਸ ਪਾਸ ਸੀਟ ਖ਼ਾਲੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਤਕ ਸ: ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਲਾਬ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਚ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗੁਹਾਨੀ ਨਾਲ ਇਕ ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਏਥੇ ਆਉਣ ਤੱਕ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਂਵੀਰ ਬੜਾ ਗੁਣੀ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਕਰਦਿਆਂ : ਮਹਾਂਭਾਰਤ, ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਤੇ ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਥਾਵਾਂ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈਆਂ।

28 ਨਵੰਬਰ 1977 ਸੋਮਵਾਰ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਉੱਚਾ ਤੇ ਸੁੱਚਾ

ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ 'ਵਰਿਆਮ' ਜਲੰਧਰ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਕ ਬਾਰੇ ਭਾਪਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਵਯੁਗ ਪ੍ਰੈਸ, ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਿਆ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਅਗਾਧ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮਜ਼ਮੂਨ ਲਿਖਵਾਈਏ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਬੇਨਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਦੱਸਣ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮਾਨ ਨਾ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਸੁੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ

ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਉੱਚਾ ਹੈ।

ਬਲਾਕ ਕਿਵੇਂ ਬਣਿਆ

ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਸ: ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ 'ਕਾਮਲ' ਨੂੰ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਉਸਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ 400 ਸਾਲਾ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਕੱਢੇ 'ਲੋਕ ਰੰਗ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਫ਼ੋਟੋ ਛਾਪੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਨੇਹੀ ਦਾ ਇਕ ਮਜ਼ਮੂਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਇਕ ਅਨੁਭਵ ਸੁਣਾਇਆ : "ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਫ਼ੋਟੋ ਦਾ ਬਲਾਕ ਬਣਵਾਉਣ ਲਈ ਬਲਾਕ ਮੇਕਰ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਮਜਬੂਰੀ ਦੱਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬਲਾਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਿੱਕਾ-ਸ਼ੀਟ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਫ਼ੋਟੋ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ, ਬਲਾਕ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿਓ। ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੱਸੀ ਕਿ ਜਦ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਉਹ ਸਮੱਗਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਲਾਕ ਬਣਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਏ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਸੱਜਣ ਨੇ ਆਣ ਆਖਿਆ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਿੱਕਾ-ਸ਼ੀਟਾਂ ਦਾ ਇਕ ਬੰਡਲ ਲੈ ਵੀ ਲਿਆ ਹੈ ਕੰਟਰੋਲ ਰੇਟ 'ਤੇ ਹੈ, ਹੁਣ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਬਲਾਕ ਬਣਾਓ।

ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਬਲਾਕ ਬਣਦਿਆਂ ਦੇਰ ਨਾ ਲੱਗੀ।" ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਆਖਿਆ।

ਹਾਂ-ਨਾਂਹ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਸ: ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੱਗੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਹਾਂ-ਨਾਂਹ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਕਿਹਾ : ਸਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪੱਖੋਂ ਹਾਂ-ਨਾਂਹ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਡੱਪਣ ਇਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮਨ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ। ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆਫ਼ਰਦੇ ਨਹੀਂ, ਗ਼ਮੀ ਵਿਚ ਗਰਕਦੇ ਨਹੀਂ।

ਬੈਂਕ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ

ਸ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਰਾਮਪੁਰਾ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਟਰੇਡਰਜ਼ ਬੈਂਕ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। 10-45 ਵਜੇ ਬੈਂਕ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਸੇਠ ਤਿਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਇਸ ਬੈਂਕ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵੇਰੇ ਹਵਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਨੀ ਨੇ ਏਥੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੁਝ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵੀ ਏਸ ਉਦਘਾਟਨ ਲਈ ਨਿਮੰਤਰਿਤ ਸਨ। ਸੇਠ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਕੁਛ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਇਹ ਬੈਂਕ ਸਾਡੇ ਜਤਨਾਂ ਜਾਂ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਪਾਰ ਕਿਰਪਾ ਇਸਦੇ ਵਾਧੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੈਂਕ ਦਿਨ ਦੂਣੀ ਰਾਤ ਚੌਗੁਣੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇਗਾ।

ਮੈਂ ਹੱਸਿਆ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਪਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਜਤਨ ਵੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਹੀ ਗੱਲ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੀ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜੱਥੇ ਦੀ ਟੀਮ ਦੀ ਹਾਕੀ ਖੇਡ ਵੇਖਣ ਗਏ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਟੀਮ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰ ਹੀ ਇਕ ਇਕ ਗੋਲ ਤੋਂ ਹਾਰੀ।

ਸੇਠ ਜੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੀ : ਸੱਚ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਹਾਰ ਦੇ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਥੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ। ਅਤੇ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ 'ਕਰਨ' ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਸੁਣਾਈ : ਅਰਜਨ ਆਪਣੇ ਬਾਣਾਂ ਨਾਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ-ਕਿੰਨਾ ਦੂਰ ਨਸਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅਰਜਨ ਦਾ ਰੱਥ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਣ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ 'ਵਾਹ! ਕਰਨ', ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਕਰਨ' ਕਹਿ ਉੱਠੇ। ਅਰਜਨ ਦੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਅਰਜਨ, ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਬੋਝ ਤੇਰੇ ਰੱਥ ਉੱਤੇ ਪਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਕਰਨ ਦੇ ਤੀਰ ਨੇ ਤੇਰੇ ਰੱਥ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਸੇਠ ਜੀ ਬੋਲੇ : ਇੰਜ ਹੀ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖੇਡ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਾ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੋਲਾਂ ਨਾਲ ਹਾਰ ਮਿਲਦੀ।

ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਏਥੇ ਪਰਸੋਂ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਹਨ। ਸੇਠ ਜੀ ਤੇ ਹੰਸਪਾਲ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੈਂਕ ਸ਼ਾਖ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਵਾਇਆ।

ਬੈਂਕ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਸਮੇਂ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਰਕਮਾਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਆਏ, ਉੱਥੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਥਾਈਲੈਂਡ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੇਠ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਸ ਅਵਸਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਹ ਇਕੱਲਾ ਸੱਜਣ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੰਗਤ-ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦਾ ਡੱਟ ਕੇ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 2 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ 9 ਵਜੇ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬੈਂਕਾਕ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ੇ ਚੜ੍ਹ ਉੱਡ ਸਕੇ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ 3-4 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 2 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪਧਾਰ ਰਹੇ ਹਨ।

1 ਦਸੰਬਰ 1977 ਵੀਰਵਾਰ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਬੁਖ਼ਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਖ਼ਬਰ ਲੈਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸੰਤ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਸਕੱਤਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ, ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਮਿਲ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੱਸਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਵਿਖੇ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ।

ਕਾਰ ਚਲਾਨ

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅੱਜ ਕਿਉਂ ਕਿ ਟ੍ਰੈਫ਼ਿਕ ਪੁਲਿਸ ਚਲਾਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਕਿਆ ਤੇ ਚਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਚਾਲਕ ਨੇ ਕਾਰਨ ਦੱਸਿਆ : 26 ਜਨਵਰੀ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਕੁਝ ਰਕਮ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਚਲਾਨਬਾਜ਼ੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੰਦਰਾ ਜੀ ਗਏ ਤੇ ਮੁਰਾਰਜੀ ਆਏ ਹਨ ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਕੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ 50/

- ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 100/- ਰੁਪਏ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਜੇ ਕੋਈ ਦੂਜੇ 50/ - ਵਾਪਸ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ 26 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੇਟਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਕਾਰ ਚਾਲਕ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ, ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਸੰਤ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਸਤਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਆਏ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇਕਾਂਤ ਬੈਠੇ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਹੰਸਪਾਲ ਦੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਨਾਲ ਥਾਈਲੈਂਡ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੇਠ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਇਆ। ਉਸਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਲੇ ਸਫ਼ੈਦ ਉੱਨ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਹਿਨਾ, ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲ ਗਈ ਕਿ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਚਲੇ ਵੀ ਜਲਦੀ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਕ ਦਿਨ ਅਗਾਊਂ ਹੀ ਆ ਗਿਆ।

ਨਾਰ ਦੀ ਪੁਕਾਰ

ਸੰਤ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਸੋਧੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਡਿੱਗ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੀ : ਦੀਨ ਦਿਆਲ, ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੌਣ ਹੈ ਮੇਰਾ। ਮੁੰਡਾ ਪਾਗਲ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਕਿਧਰ ਭੱਜ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ। ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡਾ ਆਸਰਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ? ਕਿੱਧਰ ਜਾਵਾਂ?

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਬੀਬਾ ਰੋ ਨਾ, ਧੀਰਜ ਰੱਖ। ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਮੁਨਾਸਬ ਹਸਪਤਾਲ ਭਿਜਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਖ਼ਰਚ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਸੋ ਕਰਾਂਗਾ, ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਹੌਂਸਲਾ ਰੱਖ।

ਪਾਸ ਹੀ ਖਲੋਤੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ : ਤੁਸੀਂ ਇਸਦਾ ਮੁੰਡਾ ਲੱਭ ਕੇ ਲਿਆਓ। ਰਾਤ ਭਾਵੇਂ ਸੰਗਲ ਮਾਰ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਪਏ, ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਏਥੋਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਟਲ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਵਾ ਦਿਓ। ਜੋ ਖ਼ਰਚ ਆਵੇ, ਅਦਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ-ਕਰਵਾਣ।

ਸਿਆਮ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ 12 ਵਜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤ ਸੁਖਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨੂੰਹ ਬੀਬੀ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਸੋਧ ਦਾ ਲੰਗਰ ਲੈ ਕੇ ਆਈਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਬੈਠ ਕੇ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ, ਸੇਠ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਲੱਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਥਾਈਲੈਂਡ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਸਿਆਮ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬਿਉਰਾ ਦਿਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਿਜ਼ ਐਕਸੀਲੈਂਸੀ (ਮਹਾ ਮਹਿਮ) ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣਾ, ਫਿਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਾ, ਸਤਿਕਾਰ ਪੂਰਵਕ ਤੁਹਫ਼ੇ ਭੇਟ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਸਦੇ

ਹਾਰਦਿਕ ਸਨੇਹ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮਹਾਬੋਧ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਸੱਦਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ 'ਸਤਿ ਬਚਨ' ਕਹਿ ਕੇ ਮੁਨਾਸਬ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ।

ਐਗਰੀ ਐਕਸਪੋ 77 ਵਿਚ

ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਬਿਰਾਜੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਐਗਰੀ ਐਕਸਪੋ 77 ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵੇਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰਗਤੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ। ਕਾਰ ਚਾਲਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਸਨ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ।

ਰਾਹ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਰੂਸੀ ਹਾਰਵੈਸਟਰ ਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਏਨੇ ਚੰਗੇ ਹਨ ਤੇ ਏਨੇ ਸਸਤੇ ਵੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ। ਵੱਡਾ ਕਾਕਾ (ਠਾਕਰ ਦਲੀਪ ਦਿੰਘ) ਵੀ ਪਸੰਦ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੰਬਾਈਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸੀ ਟਰੈਕਟਰ ਪੀ. ਡੀ. 16 ਵੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਕਾਰਜ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਵਿਚ ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਰਵੈਸਟਰ ਵੀ ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਹੈ। ਪਰ ਅਮਰੀਕੀ ਦਬਾਉ ਅਧੀਨ, ਵੱਢੀ ਚੱਟੀ ਦੇ ਕੇ ਜੀ. ਡੀ. ਆਰ. ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਜੋ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀਆਂ, ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ਰਾਬ ਸਾਬਤ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਕੀਤਾ।

ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਗਤੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੂਸੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਹੀ ਵੇਖੀ। ਇਸ ਵਿਚ 60 ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਟਰੈਕਟਰ ਤੇ ਕੰਬਾਈਨਾਂ ਖਲੋਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਕੀਮਤ 55,000/-, ਦੂਜੀ ਦੀ 2,00,000/- ਰੁਪਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਭਰਪੂਰ ਵਾਕਫ਼ੀ ਲਈ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮਨ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ : ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਰੂਸੀਆਂ ਦੀ ਵਧੀਆ ਚੀਜ਼ ਵੇਖਕੇ, ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਬੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਾਲ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਆਪ ਨੇ ਅਜੇ ਮਾਸਕੋ ਯਾਤਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ?

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਸਨੇਹੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਜਾਣ ਕੇ ਆਵੇ ਪਰ ਉਸਨੇ ਜੋ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਅਜੇ ਸਾਡੇ ਜਾਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ।

ਏਥੇ ਅਸਾਂ ਸਿੱਕਮ ਦਾ ਪੈਵਿਲੀਅਨ ਵੀ ਵੇਖਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੇ ਕੈਕਟਸ ਸਨ। 25/- ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 4000/- ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੇ ਕੰਡਿਆਲੇ ਪੌਦੇ (ਕੈਕਟਸ) ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਪੈਵਿਲੀਅਨ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਸਨ।

ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਦਾ ਮੰਡਪ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ 40 ਕਿਲੋਗਰਾਮ ਦੇ ਇਕ ਗੰਨੇ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵੀ ਸੀ। ਏਥੇ ਬਾਂਸ ਵਰਗੇ ਕੁਝ ਅਧੂਰੇ ਕੱਦ ਦੇ ਗੰਨੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਡਪ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਕ ਅਗੇਤਾ ਕੱਟ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਕਮਾਦ ਦਾ ਗੰਨਾ ਵੀ 40 ਕਿਲੋਗਰਾਮ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਾਲ ਆਫ਼ ਨੇਸ਼ਨਜ਼ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖਾ ਨਸਲ ਤੇ ਫੇਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਚਾਰਟ ਅਤੇ ਫ਼ੋਟੋ ਵਗੈਰਾ ਵੇਖੀਆਂ, ਏਥੇ ਕੂਕਾ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ ਫ਼ੋਟੋ ਵੀ ਲੱਗਾ

ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਨਸੂਬਿਆ ਇਕ 'ਹੁਕਮਨਾਮਾ' ਵੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ : ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਅਸਲੀ ਨਹੀਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸਦੀ ਲਿਖਤ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਏਥੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਪੀ. ਐਂਡ ਟੀ. ਦੇ ਮੰਡਪ ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ। ਏਥੇ ਇਕ ਬੈਂਗਲੌਰੀਏ ਸੱਜਣ ਨੇ ਬੈਂਗਲੌਰ ਆਈ. ਟੀ. ਆਈ. ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਕੁਝ ਫ਼ੋਨ ਵਿਖਾਏ। ਇਕ ਐਸਾ ਸੀ ਜੋ 30 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਤੱਕ, ਬਿਨਾਂ ਤਾਰ ਦੀ ਮੱਦਦ ਤੋਂ, ਕੇਵਲ ਡਾਇਲ ਘੁਮਾਇਆਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਫ਼ੋਨ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ 30 ਕਿ: ਮੀ: ਦੀ ਰੇਂਜ ਵਿਚ ਲੁੜੀਂਦੀ ਤਾਰ 'ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਕਰਕੇ ਅਗਲੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਯੰਤਰ ਦੀ ਕੀਮਤ ਸਿਰਫ਼ 2000/- ਰੁਪਏ ਸੀ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਇੰਟਰਕਾਮ ਸਾਧਨ ਵੀ ਵੇਖੇ ਜੋ ਦੋ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਡ ਕੀਮਤੀ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਤਾਂ ਕਿ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਫ਼ੋਨ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਆਸਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਏਸੇ ਪੈਵਿਲੀਅਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸੰਤ ਰਾਮ ਨਾਮੀ ਸੱਜਣ, ਜੋ ਲਾਇਲਪੁਰੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਪੂਰਵਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਵਿਧੀ, ਯੰਤਰਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਮਝਾਈ।

ਨੁਮਾਇਸ਼ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ

ਨੁਮਾਇਸ਼ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਨੂੰ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਜਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਨੂੰ ਡਾਢਾ ਬੁਖ਼ਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਆਪ ਨੇ ਜਾਣ ਤੇ ਫਿਰ ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਆਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਤਰਕ ਦਿਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮੀਂ 6 ਵਜੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਮਿਸ਼ਰਾ ਦੁਆਰਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਦਾ ਅਨੰਦ ਉਠਾਉਂਦਾ ਪਰ ਅੱਜ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਸਰਦੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੋ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਘਰ ਨੂੰ ਆ ਗਿਆ।

ਸੰਤ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਮਲੂਵਾਲ

ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪੋਤਰੀ ਨਮਿਤ ਰਖਾਏ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸੰਤ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਮਲੂਵਾਲੀ ਡਰਾਈਵਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸਦੀ ਮਾਇਕ ਹਾਲਤ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖ਼ਰਚਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸਨੂੰ ਤੰਗੀ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਣੀ।

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ-ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ-ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਠੇਕੇਦਾਰ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਬੜੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਠੇਕੇ ਲੈ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸੰਤ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਟੈਕਸੀ ਕਾਰ ਚਲਾ ਕੇ ਹੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਸਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਤੇ ਹੁਣ

ਉਸ ਦੀ ਲੜਕੀ, ਭਾਵ ਪੋਤਰੀ ਕਰੀਬ 5 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਲੈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਹਨ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਨੇਹ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਮਿਲੇ, ਪੋਤਰੀ ਨਮਿਤ ਭੋਗ ਪੁਆਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਕੇ 4 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਲੈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸੰਤ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਠੇਕੇਦਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੱਟੜ ਸਿੰਘ ਸਭੀਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵੀ ਉਥੇ ਰੱਖਦੇ ਕਿ ਇਕ ਰਾਤੀਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਆਖਿਆ : ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘਾ, ਜੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਨੀ ਤਾਂ ਫਲਾਣੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਆ ਜਾਈਂ। ਮੈਂ ਉਸੇ ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਉਥੇ ਆਉਣਾ ਹੈ।

ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਦਿਨ ਉਥੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੌਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸੇ ਦਿਨ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਜ਼ਰ ਭਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਮੋਹੇ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ।

2 ਦਸੰਬਰ 1977 ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਲੱਗੀ। ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਉਪਰੰਤ ਜੀਵਨ ਨਗਰ (ਸਰਸਾ) ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਰਿਆਦਾ ਉਲੰਘਣ 'ਤੇ

ਵਾਰ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਸਾਹਿਬਪੁਰੇ ਦੇ ਸੰਤ ਹਵੇਲਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ : ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟ ਜਾ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮੁਕਾਣਗੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਹੋਰ ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮਰਿਆਦਾ ਦੇ ਉਲੰਘਣ ਵਿਰੁੱਧ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ।

ਇਹ ਗੱਲ ਪਬਲਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ 4 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਫਿਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਤੀਂ 3 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪਰਤ ਆਉਣਗੇ।

4 ਦਸੰਬਰ 1977 ਐਤਵਾਰ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਓਅੰਕਾਰ ਨਗਰ ਵਿਚ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੀਤੀ ਰਾਤੀਂ 9 ਵਜੇ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਕੋਠੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਓਅੰਕਾਰ ਨਗਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਏਥੇ ਹੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਕ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ।

ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਕੋਠੀ

ਆਰਾਮ ਅਤੇ ਲੰਗਰ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਦਾ ਮਾਣ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ : ਸੂਬਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੈਰੋਬੀ, ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਨੈਰੋਬੀ, ਸ੍ਰੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਸੇਠ ਸਪੁੱਤਰ, ਸੰਤ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਫਗਵਾੜਾ, ਸੇਠ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਥਾਈਲੈਂਡ, ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ, ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ। ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਬੀਬੀ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਬੜੀ ਚੇਤਨਤਾ ਨਾਲ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਅਫ਼ਰੀਕਾ, ਥਾਈਲੈਂਡ ਤੇ ਫਗਵਾੜੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ।

ਮੱਲੂਵਾਲੀਏ ਦੇ ਘਰ

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਿੱਖਾਂ-ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ, ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਪੂਰਬਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਸੰਤ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਮੱਲੂਵਾਲੀਏ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਦੇ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਾਲੋਨੀ ਪਧਾਰੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਕਾ ਸਕੱਤਰ ਨਾਲ ਅਫ਼ਰੀਕਾ 'ਚੋਂ ਆਏ ਹੰਸ ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਸਣ 'ਤੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵੱਲ ਵਹਿ ਤੁਰੀਆਂ। ਸੰਗਤ ਦਾ ਇਕੱਠ ਤਕੜਾ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਰਘੁਬੀਰ ਨਗਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਯਾਤਰਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੱਲੇ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦਿਆਂ ਵੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੇ ਭਾਵ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਜਥੇਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ

ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ। ਜਿੰਨੀ ਰਕਮ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਏਥੇ ਭੇਟਾ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਨਾਲ 200/- ਰੁਪਏ ਹੋਰ ਧਰਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਚੌਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ਭੇਟਾ ਵੀ ਸੰਭਾਲਦੇ ਸਨ, ਨੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ: ਇਹ ਕਾਹਦੇ ?"ਇਹ ਵੀ ਦੀਵਾਨਾਂ 'ਚੋਂ ਭੇਟਾ ਹੋਏ ਸਨ" ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਜੱਥਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੋਬਾਰਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ।

ਗੁਰੂ-ਬਚਨ

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਦੇ ਭੋਗ ਪੈਣ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦਿੱਤਾ, ਉਸਦਾ ਮੁੱਖ ਸਾਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਆਦਮੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਲੱਗਿਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪੁੱਠੇ ਚਲਣ ਦਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦੇ ਤਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਨਾ ਤਿਆਗੀਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖੀਏ।

ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ

ਸੰਤ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਸਕੱਤਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਵਾਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ। ਉਹ ਜੋ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਿਤ ਲਾਭ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਉਸਦੀ

ਮੱਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੋਂ ਵਿਰੋਧ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣਾ ਹੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਹਿਤ ਵਿਚ ਹੈ।

ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼

ਸੰਤ ਹਵੇਲਾ ਸਿੰਘ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਜੰਗ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ 15 ਕੁ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾਹੀਨਤਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਖਲੋਤੇ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਜਥੇਦਾਰ ਵੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸਭ ਨੂੰ ਖ਼ਿਮਾਦਾਨ ਕਰ ਬੈਠਾ ਦਿਤਾ : ਇਹ ਵੀ ਖਲੋਤੇ ਹੋਏ ਨੇ! ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੈਠ ਜਾਓ।

ਏਨੀ ਤਾੜਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ।

ਐਗਰੋ ਐਕਸਪੋ ਨੂੰ

3 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਐਗਰੋ ਐਕਸਪੋ 77 ਨੁਮਾਇਸ਼, ਸੂਬਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਆਰਕੀਟੈਕਟ, ਨੈਰੋਬੀ (ਕੀਨੀਆ, ਈਸਟ ਅਫ਼ਰੀਕਾ) ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਣ ਦਾ ਮਾਣ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰਗਤੀ ਮੈਦਾਨ ਨੂੰ ਚੱਲੇ। ਹੋਰ ਵੀ ਦਰਜਨ ਭਰ ਸਰੀਰ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ ਦੀ ਮੈਟਾਡੋਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਹੋਏ। ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਸੂਬਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਪੁੱਤਰੀ, ਨੂੰਹ ਤੇ ਪੋਤਰਾ ਵੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਨੂੰ ਗਏ।

ਨੈਰੋਬੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਨ

ਨੁਮਾਇਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੋ ਜਣੇ ਮੈਟਾਡੋਰ ਵਿਚੋਂ ਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੋਹਾਂ ਨੈਰੋਬੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਆ ਬੈਠੇ। ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਦੀ ਛੱਤ ਪਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਵਾਸਤੇ ਛੁੱਟੀ ਕਰਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਨਾਲ ਮੰਦਰ ਸੀ ਛੱਤ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਕੋਲ ਹੀ ਬੈਠੇ ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦੱਤੀ: ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਆਰਕੀਟੈਕਟਾਂ ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਬੈਠਕ ਬੁਲਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਪਿਛੋਂ ਨਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਬੀਨੀਆਂ ਛਾਂਟੇ। ਜੋ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਲਿਖ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਲਾਹ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੀ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਾਇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ

ਅੱਜ ਐਤਵਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਲੋਕ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਇੰਪੋਰੀਅਮ ਨੂੰ ਮੁਹਾਰਾਂ ਮੋੜੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਉ ਲੰਮੇਰੇ ਸਨ। ਰਾਹ, ਪਾਰਕ ਭੀੜੋ-ਭੀੜ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਕਾਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਮੰਡਲ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਨ। ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਂਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ, ਚਾਰਟਾਂ ਤੇ ਅਮਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਦਰਸਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਏਥੇ ਇਕ ਖਾਦੀ ਗ੍ਰਾਮ ਵੀ ਸੀ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਮੂਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ।

ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਮੰਡਪ ਵੱਲ ਹੀ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਮੁੱਖ ਰੂਪ

ਵਿਚ ਕੈਕਟਸ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹੀ ਸੁਸੱਜਿਤ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਦੱਸੇ।

ਏਥੋਂ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਦੇ ਮੰਡਪ ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਇਕੱਠ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਲੋਕ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੇ। ਜੋ ਇਕੋ ਜਹੀ ਵੇਸ ਭੂਸ਼ਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਏਧਰ ਉਧਰ ਹੁੰਦਾ। ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਮੰਡਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸ੍ਰ: ਸੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਦਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈ, ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ, ਰੂਸੀ ਪੈਵਿਲੀਅਨ ਨੂੰ ਹੋਏ।

ਰੂਸੀ ਪੈਵਲੀਅਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਆਕਰਸ਼ਣ ਸੀ 60 ਹਾਰਸ ਪਾਵਰ ਦਾ ਬੈਲਾਰਸ ਟਰੈਕਟਰ ਤੇ ਦੂਜੀ 'ਰੀਵਾ' ਨਾਂ ਦੀ ਕੰਬਾਈਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਗਹਿਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ। ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਆਏ ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਤੇ ਟੈਕਨੀਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਰਾਇ ਲਈ ਤੇ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਸਕੱਤਰ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ 4 ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਇਕ ਕੰਬਾਈਨ ਦਾ ਆਰਡਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ ਸੰਬੰਧਤ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲਈ ਆਰਡਰ ਦੇ ਆਇਆ। ਕੀਮਤ 4 ਲੱਖ ਤੇ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਾਡਲ ਫਾਰਮ, ਗੋਲਾ (ਯੂ. ਪੀ.), ਨਾਮਧਾਰੀ ਫਾਰਮ, ਬੈਂਗਲੌਰ, ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ ਪਿਆਰੇ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦਾ ਆਰਡਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਂਜ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਨ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਆਪ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ। ਲੈਣ ਦੇਣ, ਗੱਲਬਾਤ ਸਿਖ਼ਰ ਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ

ਏਨੇ ਕੁ ਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗੁਲਾਟੀ ਐਮ. ਏ. ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਆ ਰਲੇ। ਖਾਦੀ ਗ੍ਰਾਮ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਿਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਜੰਸੀ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰ: ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਸੁਪਤਨੀ ਸਮੇਤ ਚਰਨੀਂ ਆ ਲੱਗੇ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਅੱਗੇ ਤੁਰੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦਵਾਦਕ ਤੇ ਸੰਤ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਆ ਮਿਲੇ। ਏਥੇ ਹੀ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਆ ਗਿਆ।

ਅੱਛੀ ਖਾਸੀ ਭੀੜ ਨਾਲ ਪੀ. ਐਂਡ ਟੀ. ਦਾ ਮੰਡਪ ਫਿਰ ਜਾ ਤੱਕਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਬਸੰਤ ਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਨਾਟਕੀ ਭਾਈ ਨੇ ਬੜੀ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਵੇਰਵਿਆਂ ਸਮੇਤ ਵਿਖਾਈਆਂ।

ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ 6 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਮੁੜ ਕੋਠੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਬੁੱਢੀ ਅਚਕਨ

ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਨਣ ਵਾਸਤੇ ਆਈ ਇਕ ਅਚਕਨ ਦਾ ਅੰਦਰਸ ਜੰਗਾਲਿਆ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਨ ਲਈ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ : ਆਪ ਨੇ ਪਹਿਨ ਲਈ? ਇਹ ਤਾਂ

ਆਪ ਦੀ ਲੱਗਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਲਿਆ ਦੇਂਦੇ ਨੇ, ਪਹਿਨ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਚੰਗੀਆਂ ਵੀ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਲਿਆਉਣ ਵੀ! ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਗ਼ਲਤੀ ਨਾਲ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਕੋਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਤਾਂ ਕਿ ਫੇਰ ਨਾ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋਵੇ।

ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਪੂਰਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਕਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਈਏ? (ਅਚਕਨ ਵਿਖਾ ਕੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ :ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਇਹ ਮੇਰੇ ਗਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੈ, ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਚੀਜ਼ ਦਈਏ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਵੀ।

ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਕੋਠੀ ਵਿਚ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਗਿਆ ਕੀਤੀ : ਜੇ ਤਬੀਅਤ ਨਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਨਾ ਆਇਆ ਕਰੋ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਮੇਰਾ ਉੱਤਰ ਸੀ : ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਆਪ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਘਰ ਜੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।

ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਜੋ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਸੰਤ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਪੰਨਵ ਦੀ ਫ਼ੈਕਟਰੀ ਮਾਇਆ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਦੂਰ ਤੇ ਜਗਹ ਦੀ ਨਾਵਾਕਫ਼ੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕਾਂ।

ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬਾ ਜੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਅਧਿਆਪਕਾ ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਵੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮੁੜ ਆ ਗਈਆਂ।

ਸੰਤ ਕੈਸੇ?

ਅੱਜ ਦਿਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਰਾਮ ਹਿਤ ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਸੰਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ ਵੀ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਕੋਲ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਆਓ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ?

"ਆਪ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ!"

"ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇਕੋ ਗੱਲ ਹੈ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਬਣਕੇ ਰਹੋ। ਵਖਰੇਵੇਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਠੀਕ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਏਥੇ ਗਲ ਚੋਲਾ ਤੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੋਘੜਾ ਹਨ।"

"ਸਤਿ ਬਚਨ ਜੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਆਪ ਦੇ ਕਰਵਾਏ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ।"

"ਅੰਦਰੋਂ ਠੀਕ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ।"

ਮਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰੋ

ਦੁਪਹਿਰੋਂ ਪਹਿਲਾ, ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਸੰਤ ਸੁਖਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਚਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਤਬਲਾ ਤਦੋਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਟੀ. ਵੀ. ਕੋਰਸ ਨਾ ਜਾ ਕੇ ਕਰਨਾ ਪਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਹ ਲੜਕਾ ਤਬਲੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ

ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੇ ਸਮਰਿੱਧੀ ਹਿਤ ਇਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਟੀ. ਵੀ. ਕੋਰਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਚਿੰਦਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ : ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਲਈ ਮਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈਏ, ਉਦੋਂ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਚੰਗੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਜਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਮੋੜ ਨਾ ਰਹੇ। ਵੱਡਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸਮਝੀਏ, ਉਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਲਈ ਮਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈਏ। ਸਚਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆਂ ਲੰਗਰ ਛਕਾਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਤੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਸੁਖਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਆਗਿਆ ਅਧੀਨ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 3 ਤੋਂ 6 ਵਜੇ ਤੱਕ ਬੁਨਿਆਨ ਤੇ ਕਮੀਜ਼ ਬਾਰੀਕ ਪਜਾਮੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਮੌਸਮ ਭਾਰੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹਵਾ ਤੇ ਠੰਢ ਕਾਫ਼ੀ ਸਨ। ਸਵੈਟਰ ਅਤੇ ਅਚਕਨ ਉਂਜ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹੀਆਂ ਪਰ ਘਰ ਆ ਕੇ ਸਵੈਟਰ ਪਹਿਨ ਲਈ।

5 ਦਸੰਬਰ 1977
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਅਹਿਮ ਮੀਟਿੰਗ

ਅੱਜ ਜਦੋਂ 9-30 ਵਜੇ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਕੋਠੀ ਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ, ਖੂਹੀ ਅਤੇ ਟੱਬਾਂ ਉੱਪਰਲੀ ਛੱਤ 'ਤੇ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਫ਼ੈਦ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨੀਂ ਮੰਜੇ ਉੱਪਰ ਬੈਠੇ ਧੁੱਪ ਸੇਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੰਜੀਨੀਆਰ ਅਤੇ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਫ਼ਰਸ਼ ਉੱਪਰਲੀ ਵਿਛਾਈ ਤੇ ਦਰਮਿਆਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਮੰਦਰ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੰਦਰ ਦੀ ਛੱਤ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸਟੇਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਗਲੀਚੇ ਉਪਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਅਕਤੀ ਬੈਠੇ ਸਨ: ਸੂਬਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੈਰੋਬੀ, ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਆਰਕੀਟੈਕਟ, ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਫਗਵਾੜਾ, ਸ੍ਰੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਬਾਂਦਰਾਂ ਵਾਲੀ ਖੂਹੀ, ਸ੍ਰ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਢੋਡਾ ਸਮੇਤ ਪਤਨੀ, ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਗਿਆਨੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਢੋਡਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਵਾਦਕ, ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ 4 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਗੱਲਬਾਤ ਹੁੰਦੀ, ਉਸ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੇ।

ਸ੍ਰੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁਝ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ : ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਹੁਕਮ ਕਰੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ : ਤੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਕਹਿਣਗੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਕਰ ਲਵੇਂਗਾ ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ? ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ (30) ਨੇ ਆਖਿਆ : ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਯੂਥ ਫੋਰਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਈ? 'ਹਾਂ ਜੀ'

ਉਸ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ : ਪਤਾ ਕਰਾਂਗਾ, ਮੰਨਣ ਤੇ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੇ, ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਇਆ; ਕਿਤੇ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰ ਰਹੇ ?

ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਉਹਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਨਹੀਂ, ਠੀਕ ਹੋਣ ਸਹੀ।

ਸਾਡੀ ਸ਼ੇਅਰਦਾਰੀ ਨਹੀਂ

ਏਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ਾਦੀਪੁਰ ਤੋਂ ਇਕ ਮਾਈ ਆਈ। ਉਸ ਨੇ ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਕੁਛ ਰਕਮ ਮੱਥਾ ਟੇਕੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇਰੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਉਦੋਂ ਇਕ ਗਲਤ ਸੰਤ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਲਾਹੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਮਾਈ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤਸਵੀਰ ਲੱਥ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਅਸਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸ਼ੇਅਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ।

10-10 ਵਜੇ ਦਿਨੇ ਆਪ ਉੱਠੇ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਾ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਏ। ਸਭਾ ਵਿਚ ਮਿਸ਼ਰਾ ਬੰਧੀ ਰਾਜਨ-ਸਾਜਨ ਦੀ ਜੋੜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰੀ ਸ਼ੰਕਰ ਮਿਸ਼ਰ ਤੇ 4 ਕੁ ਹੋਰ ਗਾਇਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਇਸ਼ਾਰਾ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ

ਸ੍ਰ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਢੋਡਾ ਨੂੰ ਬਚਨ ਹੋਇਆ : ਬੀਬੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਰਕੇ ਕੱਪੜਾ ਵਿਛਾ ਦਿਓ। ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਤ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਸਕੱਤਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਉੱਠ ਕੇ ਕੱਪੜਾ ਲੈਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਦਾ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੀ ਅਮਲ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਰਨ ਡਿੱਗਦਾ-ਡਿੱਗਦਾ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ

ਏਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਰੋਤੇ ਸਨ। ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਢੇ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ, ਰਾਗ ਆਸਾ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੰਵਿਆ :

ਆਤਮ ਰਸੁ ਜਿਹ ਜਾਨਿਆ
ਹਰਿ ਰੰਗ ਸਹਿਜੇ ਮਾਣੁ।
ਨਾਨਕ ਧਨਿ ਧਨਿ ਧੰਨਿ ਜਨ
ਆਏ ਤੇ ਪਰਵਾਣੁ।

(ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ)

ਇਹ ਬੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਕ ਸਨ : ਹਰਮੋਨੀਅਮ 'ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ (14), ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ (14) ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਤਬਲੇ 'ਤੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ (12), ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (10)। ਬੜੀ ਸੁਰ ਅਤੇ ਅਨੋਖੀ ਲੈਅ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਗਾ ਵਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਦੀ ਖੜਕਵੀਂ ਥਾਪ ਅਤੇ ਬੋਲ ਸਾਢੇ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵਜਾਣਾ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਮੁਗਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਗੁਰੂਆਂ, ਉਸਤਾਦਾਂ ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਗਿਆ ਲਿਆ ਕਰਨ।

ਦੂਜਾ ਸ਼ਬਦ ਆਸਾਵਾਰੀ ਵਿਚ, 'ਧਰ ਜੀਅਰੇ ਇਕ ਟੇਕ ਤੂੰ' ਵੀ ਸਾਢੇ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਣੀ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਰਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਸੰਗੀਤੱਗ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਾਉਣ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਤੇ ਵਿਕਟ ਲੈਅ ਉਤੇ ਅਸਵਾਰੀ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਉਪਰੰਤ ਪੌਣੀਆਂ ਪੰਦਰਾਂ ਵਿਚ, ਯਮਨ ਦਾ 'ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ' ਬੱਚਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ।

ਨਮਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਮੈਨੂੰ ਸੁਰ, ਤਾਲ ਦਾ ਏਨਾ ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਬਣ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣਾ ਹੈ ਗੁਣੀਜਨਾਂ ਤੋਂ।

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਸ਼ੰਕਰ ਮਿਸ਼ਰਾ ਬਲਿਹਾਰ ਹੋ ਉੱਠੇ : ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕਿਆ ਸੁੰਦਰ ਸੁਰ ਤਾਲ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿੱਡੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਤਿਹਾਈਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਐਸਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ। ਏਨਾ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਵਜਾਣਾ ਤੇ ਤਿਹਾਈਆਂ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਐਸਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨੋਟੇਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਭਾਰਤਵਰਸ਼ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਬਣਨਯੋਗ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੀ ਨਦੀ ਵਹਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਇਹੋ ਹਰੀ ਸ਼ੰਕਰ ਕੱਲ੍ਹ ਐਗਰੀ ਐਕਸਪੋ 77 ਦੇ ਓਪਨ ਏਅਰ ਥੀਏਟਰ ਵਿਚ ਮੁਗਧਕਾਰੀ ਗੰਵੇ ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਕੁਵੇਲਾ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਣ ਨਾ ਸੁਣ ਸਕੇ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ 100 ਕੁ ਸਰੋਤਾ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗਾਇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਨਾਲ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਹਰੀ ਸ਼ੰਕਰ ਮਿਸਰਾ, ਲਖਨਊ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁਣਾਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ੧ਓ ਸਤਿਨਾਮ..... ਹੀ ਸੀ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨਾਲ ਤਬਲੇ 'ਤੇ ਸੰਗਤ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਮਿਸਰ, ਤਾਨਪੁਰਾ ਲੈ ਕੇ ਵਿਧਾ ਧਰ ਮਿਸਰ ਤੇ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਨਾਥ ਮਿਸਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ।

ਹਰੀ ਸ਼ੰਕਰ ਜੀ ਨੇ ਚੁਤਾਲੇ 'ਤੇ ਰਾਗ ਟੋੜੀ ਵਿਚ ਗੰਵਿਆ, 'ਬਨਵਾਰੀ ਬਨਮਾਲਾ' ਸੁਰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਤਾਨਸੈਨ ਦਾ ਇਹ ਧਰੁਪਦ ਖ਼ੂਬ ਤਿਹਾਈਆਂ ਨਾਲ ਗੰਵਿਆ। ਸਾਹਮਣੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸਮਝ ਵਾਲਾ ਤੇ ਕਦਰਦਾਨ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕਲਾਕਾਰ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਨਾ ਵਰ੍ਹਾ ਦੇਵੇ, ਭਲਾ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ।

ਅੰਤਰਾ : ਕਾਨਨ ਕੁੰਡਲ ਨੇਤਰ ਵਿਸ਼ਾਲ

ਰੀਝ ਰੀਝ ਗੋਪੀਜਨ ਭਏ ਨਿਹਾਲ।

ਦੂਸਰੀ ਬੰਦਸ਼ ਹਰੀ ਸ਼ੰਕਰ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਸੀ 18 ਮਾਤਰਾਂ ਰਾਗ ਟੋੜੀ ਵਿਚ ਹੀ। ਮੁੱਢਲਾ ਬੋਲ:

ਸ਼ੰਕਰ ਕੋ ਧਿਆਨ ਧਰਤ....

ਫਿਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਮੇਘ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ਤਰ ਲੈਅ ਵਿਚ ਗੰਵੀਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ। ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ ਆਖਿਆ : ਐਸੇ ਗੁਣੀ ਜਨਾਂ ਤੇ ਗੁਣ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਗਾਉਣ ਤੇ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਹਰੀ ਸ਼ੰਕਰ ਤੇ ਪੂਰਨ ਭਾਵ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ।

ਹਰੀ ਸ਼ੰਕਰ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਭੈਰਵ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ:

ਰੇ ਮਨ ਰਾਮ ਸਿਉ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ।
ਸ੍ਰਵਨ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਨੁ ਸੁਨਉ ਅਰੁ ਗਾਉ ਰਸਨਾ ਗੀਤਿ।ਰਹਾਉ॥
ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਿਮਰੁ ਮਾਧੋ ਹੋਹਿ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ।
ਕਾਲੁ ਬਿਆਲੁ ਜਿਉ ਪਰਿਓ ਡੋਲੈ ਮੁਖੁ ਪਸਾਰੇ ਮੀਤ।
ਆਜੁ ਕਾਲਿ ਫੁਨਿ ਤੋਹਿ ਗ੍ਰਸਿ ਹੈ ਸਮਝਿ ਰਾਖਉ ਚੀਤਿ।
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਰਾਮੁ ਭਜਿ ਲੈ ਜਾਤੁ ਅਉਸਰੁ ਬੀਤ।

(ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਬਾ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਖਨਵੀ ਕਲਾਕਰ ਨੂੰ 400/- ਰੁਪਏ ਦਿਵਾਇਆ।

ਕਾਰ ਵਿਚ ਚਰਨ

ਅਜੇ ਪੈਸੇ ਦਿਵਾਣੀ ਦ ਗੱਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਠੇਕੇਦਾਰ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਝ ਵੱਡੇ ਨੋਟ ਧਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਅਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਨਵੀਂ ਕਾਰ ਖ਼ਰੀਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਚਰਨ ਪਾਏ ਜਾਣ। ਉਸਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਕਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਧੀਆ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਤੇ ਦਾਹੜੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਛੱਡਣ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੱਸੀ।

ਸੂਬਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨਾਲ ਕਨਾਟ ਪਲੇਸ ਜਾਂਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰੀ ਡਰਾਈਵਰ ਹੱਥੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਸਟੇਡੀਅਮ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਅੱਜ ਨਹਿਰੂ ਹਾਕੀ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾ ਵਿਚ ਨਹਿਰੂ ਹਾਕੀ ਅਲੈਵਿਨ ਅਤੇ ਫਾਰਿਨ (ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਸਪੇਨੀ) ਅਲੈਵਿਨ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸੀ।

ਸਾਡੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ (4 ਤੋਂ 6) ਲਈ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਬੀਬੀ ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੇਠਣੀ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ

ਕੋਠੀ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਵਿਖੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ, ਕੋਠੀ ਦੀ ਮਾਲਕਣ ਬੀਬੀ ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ, ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂਦਾਰ

ਚੀਜ਼ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰਦੇ ਲਟਕਾਅ ਛੱਡਦੀ ਅਤੇ ਬੱਤੀਆਂ ਆਦਿ ਉਚੇਚ ਨਾਲ ਜਗਾ ਕੇ ਜਾਂਦੀ। ਲਹਿੰਦੀ ਗੁੱਠ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਰਾਜਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਸਾਦਗੀ, ਸੁਅੱਛਤਾ ਤੇ ਸੁਹਜ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੰਜਾ ਕੀਮਤੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਛਿਆਂ ਤੇ ਉੱਪਰ ਲੈਣ ਲਈ ਸੋਹਣੇ ਕੰਬਲਾਂ ਨਾਲ ਸੰਜੋਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਬਾਥਰੂਮ ਆਦਿ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਇਕ ਅਲਮਾਰੀ ਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਵੀ ਇਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਕਮਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਕੁਰਸੀਆਂ ਦੀਵਾਰ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀਆਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਢੱਕੀਆਂ ਪਈਆ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਛੇ ਹੋਏ ਗਲੀਚੇ 'ਤੇ ਗਿਣਵੇਂ ਚੋਣਵੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਮੁਸ਼ਤਾਕ ਇਸੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਮਰੇ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਨਾਲ ਇਕ ਮੰਜਾ ਵਿਛਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਚੰਦੋਆ ਫਿੱਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਲੋਹੇ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਜੜੀ ਪੂਰਬੀ ਬਾਰੀ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਸਜਾਵਟ ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਫ਼ੱਬਦੀ ਇਸ ਕਮਰੇ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹਨ।

ਮੈਂ ਬੀਬੀ ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਲੜਕੀ ਬਾਵੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੰਜਾ ਬੜੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਛਾਂਦੀ ਸਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੀਬੀ ਦੇ ਲੜਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਾਕਫ਼ੀ ਮੰਗੀ।

ਬੀਬੀ ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਚਾਅ, ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਣੀ, ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਗਈ। ਉਸਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ।

ਬੀਬੀ ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਪਿੱਛੋਂ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਆਇਆਂ 9 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਲੁਪਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਕੋਈ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਥਾਈਲੈਂਡ ਵਿਚ ਬੈਂਕ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਧੰਦੇ ਵੀ ਸਨ। ਕਰੋਲ ਬਾਗ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸੰਤ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਕ ਕੋਠੀ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਦੋ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਰਖਵਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਨ ਪੁਆਏ ਗਏ। ਬੀਬੀ ਦਾ ਇਕ ਇਲਾਜ ਵੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਰੁਕਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਵਲੋਂ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਦੱਸੋ ਕਿੰਨੇ ਬੱਚੇ (ਲੜਕੇ) ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਸੇਠ ਜੀ ਸੁਭਾਵਕ ਜੀ ਸੱਤ ਬੱਚੇ ਮੰਗ ਲਏ। ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪੈਣ ਬਾਅਦ ਅਰਦਾਸੀਏ ਨੂੰ ਸੇਠ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਔਲਾਦ ਹੋਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਦਵਾਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖੁੱਡੀ ਵਾਲੇ ਹਕੀਮ (ਸ੍ਰੀ ਸੰਤ ਰਾਮ) ਤੋਂ ਮੰਗਵਾ ਕੇ (ਤਿੰਨ ਬੋਤਲਾਂ) ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਇਕੋ ਬੋਤਲ ਹੀ ਅਜੇ ਅੱਧੀ ਹੋਈ ਸੀ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਦਸਤ ਜਾਣ ਨਾਲ ਬੀਬੀ ਜੀ ਵੀ ਅੱਧੇ ਹੋ ਗਏ।

ਬੋਤਲ ਦੀ ਦਵਾਈ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਪਾਣੀ ਸੀ ਪਰ ਕੁੜੱਤਣ ਏਨੀ ਕਿ ਬੋਤਲ ਕੋਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਜੀ ਡਰੇ।

ਦੂਜੇ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਇਆਂ ਦਵਾਈ ਨਾ ਛਕਾਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅੰਤ ਜ਼ਰਾ ਆਗ੍ਰਹਿ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨੀ ਹੀ ਗਈ। ਦਵਾਈ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸਾਬਤ ਬੋਤਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ (ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ) ਲਈ ਮੰਗਵਾ

ਲਈਆਂ।

ਦਸਵੇਂ ਸਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਪਹਿਲੇ ਲੜਕੇ ਦਾ ਨਾਂ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿਆ। ਦੂਜਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਤੀਜਾ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਚੌਥਾ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਵਾਂ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਛੇਵਾਂ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸੱਤਵੀਂ ਬੀਬੀ ਬਾਵੇ ਤੇ ਅੱਠਵਾਂ ਲਾਲ ਜੀ ਅਥਵਾ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ।

ਬਾਵੇ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਥਾਈਲੈਂਡ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਸ਼ਹਿਰ (ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ) ਚੰਗਮਈ ਵਿਚ ਸੇਠ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਨਾਲਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮਕਾਨ ਬਣ ਜਾਏ, ਸੋ ਇਕ ਲੜਕੀ ਹੋਣੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬੀਬੀ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਬੜੀ ਰੌਚਕਤਾ ਨਾਲ ਅਤੇ ਯਾਦੀਂ ਗੜੂੰਦ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਾਈ।

ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ ਆਮਦ

ਸ਼ਾਮੀਂ 6 ਕੁ ਵਜੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ, ਸੰਤ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਨਗਰ (ਹਾਲ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ) ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਾਰ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਏ। ਕਾਰ ਚਾਲਕ ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਰਾਤੀਂ ਹੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਚਲੇ ਆਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਆ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣਗੇ।

ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਲੰਗਰ

ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਵਿਚ ਆਈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਚੱਲਦੇ ਲੰਗਰ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜਾਣ ਲਵਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਦੀ ਇਸ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਝੱਟਾਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦੂਰੋਂ-ਦੂਰੋਂ ਬੁਲਾਏ ਜਾਂ ਏਥੋਂ ਦੀਆਂ ਦੂਰ-ਬਸਤੀਆਂ ਤੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਹਿਤ ਪਹੁੰਚੇ ਨਰ-ਨਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਏਥੋਂ ਹੀ ਛਕਦੇ ਹਨ।

ਆਮ ਕਰਕੇ ਕੋਠੀ ਦੇ ਇਸ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਚਾਰ ਪੰਜ ਬੀਬੀਆਂ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ : ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤ ਸੁਖਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਆਮ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਤੇ ਮੁਖੀ) ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਗਾਰਡਨ, ਇਸਦੀ ਸੱਸ ਬੀਬੀ ਇੰਦਰ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਮਾਸਟਰ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ, ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੋਧੀ, ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ, ਬੀਬੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਗੜ੍ਹ, ਬੀਬੀ ਕਿਰਪਾਲ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮ ਨਗਰ। ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਘਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਰਸਦ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਦੇ-ਕਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨ ਬਿਨਾਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਤੋਂ ਵੀ ਏਥੇ ਰਸਦ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਰਸਦ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਰਾਸ਼ਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਮ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਦਾ ਲੰਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਦੁਪਹਿਰੇ) ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਦੋ ਵਾਰ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਾਮਾਨ

ਅੰਦਾਜ਼ਾ : 15 ਤੋਂ 20 ਕਿੱਲੋ ਆਟਾ, 5 ਕਿੱਲੋ ਦੇਸੀ ਘਿਓ, 10 ਕਿੱਲੋ ਸਬਜ਼ੀ, 2 ਕਿੱਲੋ ਚਾਵਲ, 10-12 ਕਿੱਲੋ ਦੁੱਧ, ਗੈਸ ਦਾ ਸਿਲੰਡਰ ਕੇਵਲ 5-6 ਦਿਨ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। 6 ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿੰਘ ਆਮ ਕਰਕੇ ਘਰੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਛਕਕੇ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਘਰ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਛਕਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਫ਼ੋਨ

6-30 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ : ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਫ਼ੋਨ ਆਇਆ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਵਾਲਿਆਂ ਘਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਸੰਥਾ ਸੁਣਨ ਗਏ ਹਨ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ ਦੀ ਬੱਸ ਫੜ ਲਈ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਜਮਨਾ ਪਾਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨਗਰ ਲਈ ਬੱਸੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।

6 ਦਸੰਬਰ 1977 ਮੰਗਲਵਾਰ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ, ਗਣੇਸ਼ਪੁਰੇ ਵਿਚ ਲੱਗੀ।

ਜਦੋਂ ਨੂੰ ਮੈਂ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਪਹੁੰਚਾ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਲੀਡਰ ਕਾਮਰੇਡ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਮੈਂ 9-30 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਏਥੇ ਪੁੱਜਾ।

ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਲਈ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਗਿਆਂ ਉਥੇ ਸ੍ਰ: ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਗਤਪੁਰੀ ਦਿੱਲੀ, ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੋਲ ਸਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਸੇਠ ਜੀ, ਸਾਬਕਾ ਸੇਵਕ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅੰਤ ਉਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਅਸੀਂ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਦਮ ਉਠਾ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਅਤੇ ਆਚਰਣ ਤੋਂ ਨਾ ਡੇਗਿਆ ਜਾਇ। ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਖਿਆ : ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣਨ ਆਇਆ ਸਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਜਤਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖਾਂਗੇ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੀ ਸਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸੰਗਤਪੁਰੀ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਫੇਰਾ ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ।

ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ

9-15 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਤਬ ਰੋਡ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਵੱਲ ਚੱਲੇ। ਆਪ ਜੀ ਕਾਰ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਨੈਰੋਬੀ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ ਹੀ ਸਨ। ਮਾਤਾ ਜੀ, ਬੀਬਾ

ਜੀ, ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਹੁਰੀਂ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ।

ਘਰ ਗਿਆਂ ਸ੍ਰ: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜੋ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਹੈ, ਬੀਬੀ ਬਲਜੀਤ ਤੋਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਰਾਤੀਂ ਡਾਕਟਰ ਲਾਜ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਬੇਬੇ ਜੀ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਬਲਜੀਤ ਬੜੀ ਬੀਬੀ ਕੁੜੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਪਦਾਰਥਕ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਚੁੱਪ ਕੀਤੀ ਮੁਸਕਰਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਕਦੇ ਸ਼ਿਕਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਘਰ ਐਸੀ ਹੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਸਹੁਰੇ ਪੇਕੇ ਦੁਹਾਂ ਘਰਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਮਾਣ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਨਾਲ ਦਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 15 ਕੁ ਮਿੰਟ ਘਰ ਬੈਠ, ਉਡੀਕ ਕੇ, ਬੀਬੀ ਬਲਜੀਤ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਆ ਗਏ : ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੁਆ ਛੱਡਣਾ।

ਰਿਹਾਅ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੋ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ (ਕਿਸਾਨ) ਬੁੱਢੀ ਮਾੜੀ ਦੇ ਭਰਾ ਬਲੀ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਰਿਹਾਅ ਹੋ ਕੇ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਉਣਗੇ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਠੰਢ ਨਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲ ਆਓ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ।

ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ 20 ਮਿੰਟ ਲਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਲਈ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਲੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਆਰਾਮ ਲਈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਵਾਦਕ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ : ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ 7 ਵਜੇ ਰਾਜਨ-ਸਾਜਨ ਨੂੰ ਸੁਣਾਂਗੇ। ਤੇ ਤਬਲੇ ਵਾਲੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰੱਖੀਂ।

ਕੇਵਲ ਸੌ ਰੁਪਇਆ ?

ਏਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਬੀਬਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਕਮਿਰਓਂ ਨੇੜੇ ਦਾ ਦੁਆਰ ਲੰਘ ਕੇ ਸਤਗਿਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਨਾਰੀ ਸੁਲਭ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾਈ। ਆਪਣੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਨੂੰ ਕੋਲ ਵੇਖ ਫ਼ਰਮਾਣ ਲੱਗੇ : ਗੁੱਡੀ (ਬੀਬਾ ਜੀ) ਨੂੰ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਤੂੰ ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ ਸੈਂ ਪਿਆ, ਮੈਂ ਭੁਪਿੰਦਰ (ਸੇਠ ਜੀ ਦਾ ਲੜਕਾ) ਨੂੰ ਆਖ ਕੇ ਮੰਗਵਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਸੀ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਕੋਲ ਹੋਣ ਤਾਂ ਹੌਸਲਾ ਰਹੇਗਾ, ਕੁਝ ਖ਼ਰੀਦਣਾ ਹੀ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕਾਏ : ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੌ ਸੈਂਕੜਾ ਮੰਗਣਾ ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਹੈ, ਕੋਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੰਗ ਵੀ ਲਈਏ।

ਬੀਬਾ ਜੀ ਆਪਣੀ ਅਧਿਆਪਕਾ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਐਕਸਪੋ 77 ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵੇਖਣ ਚਲੇ ਗਏ।

ਆਰਾਮ ਕਰਕੇ ਉੱਠੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਫਿਰ 'ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ' ਸੰਥਾ ਸੁਣਨ ਲੱਗੇ। ਔਖੀਆਂ ਗਤਾਂ ਤੇ ਤਾਰ ਵਿਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜਤਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। 4 ਵਜੇ ਤੱਕ ਇਹੋ ਰੁਝੇਵਾਂ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ

ਮੁੜ ਸੁਣਾਇਆ।

ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹਿਯੋਗ

ਸ੍ਰ: ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਾ ਖਰੜਾ ਖਲੇ ਖਲੋਤਿਆਂ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ : ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਜਾਂ ਜਲੂਸਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਲੋਨੀਆਂ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਜਤਨ

ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਤੇ ਸੇਠ ਜੀ ਜਾਪਾਨੀ ਐਂਬੈਂਸੀ ਵਿਚ ਗਏ ਹਨ, ਆਪ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਹਿਤ ਕਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਜਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਘੜੀਆਂ ਦੀ ਫ਼ੈਕਟਰੀ ਲਗਾਈ ਜਾਏ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਰੀਸ਼ਦ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਜਾਵਾਂ ਅਤੇ 7 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵਾਂ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਨ ਲਈ। ਪਰ ਮੈਂ ਸੰਗੀਤ ਵਲੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਬੇਬੇ ਜੀ ਆ ਗਏ

ਸੰਗੀਤ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਖਲੋਤੇ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨਮਸਕਾਰ ਹਿਤ ਉਮਡ ਪਈ। ਏਥੇ ਬੇਬੇ ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਜੀ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਪੋਤਰੀਆਂ ਸਮੇਤ। ਪਿਛੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਲੰਗਰ ਛਕਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਹੁਣ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਹੱਸਦੇ-ਹੱਸਦੇ ਕਹਿ ਹੀ ਦਿਤਾ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਠਾਕਰ (ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ) ਜੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਗ੍ਰੇਟਰ ਕੈਲਾਸ਼ ਲੈ ਹੀ ਚੱਲਣਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਨਾ ਲੈ ਜਾਣਾ ਪਵੇ, ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਤੁਹਾਡੇ ਬਿਨਾਂ ਸੋਹਣੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣੀ।

ਇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲੜਕੀ ਸਮੇਤ ਆ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਸਹੁਰੇ ਉਸਨੂੰ ਰੱਖਦੇ ਨਹੀਂ, ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀ ਲੀਕੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਕੋਈ ਖ਼ਰਚ ਵਰਚ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ ਮੁਨਾਸਬ ਦੱਸਿਆ। ਸਿੱਖ ਦੀ ਇਕੋ ਬੇਨਤੀ ਸੀ : ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਆਪ ਹੀ ਦਾਰੂ ਹੋ।

ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ

4-30 ਵਜੇ, ਸੰਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਮਾਫ਼ੀ (ਜੋ ਅੱਜ ਹੀ ਏਥੇ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਹਨ) ਨੇ ਆਪ ਇਕ ਵਾਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੂਹਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਇਹ ਵੰਦਨਾ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ

ਸਿੰਘ ਗਰੰਥ ਗੜ੍ਹ, ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਸ੍ਰ: ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲਆ ਦੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ : ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਸੰਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ : ਏਥੇ ਹੀ ਕਰੋਲ ਬਾਗ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰੋਡ 'ਤੇ ਹੀ ਉਹਦਾ ਘਰ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਚਲੋ, ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਬਿਅੰਤ ਸਿੰਘ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸੰਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਬਿਠਾ ਲਿਆ।

ਗਰੰਥ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਬਾਬਾ

ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਹੋਟਲ ਲੰਘ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਫ਼ਾਸਲੇ 'ਤੇ ਹੀ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰੋਡ 'ਤੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਗੱਡੀ ਜਾ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ। ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਘਰ ਅੰਦਰ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਗਏ। ਅੱਸ ਸਾਲਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤੁਰਦਾ ਸੜਕ ਉਤੇ ਹੀ ਆ ਚਰਨੀਂ ਢੱਠਾ। ਆਖੇ : ਮੇਰੇ ਧੰਨ ਭਾਗ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ।। ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਤਰਸਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਪਤਾ ਕਦੋਂ ਬੁਲਾਵਾ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਚਰਨ ਪਰਸਨ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਨ ਤਾਂਘਦਾ ਸੀ।

ਘਰ ਲਿਆ ਕੇ ਮੰਜਾ ਵਿਛਾ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਬੈਠਾਇਆ। ਸਜਲ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਤੇ ਚਰਨ ਦਬਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਹੇ : ਬਹੁਤ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਜੇ ਨਿਮਾਣੇ 'ਤੇ। ਅੱਜ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਹੋ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਰਾਤੀਂ ਆਵੇ ਤਾਂ ਗੱਡੀ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾਵਾਂ।

ਅਨੰਦ ਵਿਭੋਰ ਹੋਏ ਬੁੱਢੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰੇ ਤੇ ਕੀ ਨਾ ਕਰੇ! ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲਚਾਲ ਜਾਣਿਆ। ਇਸ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਚਾਚਾ ਸ੍ਰ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਲੀਆ ਬੜੇ ਧੜੱਲੇਦਾਰ ਆਦਮੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸੂਲਾਂ ਦੀ ਸੇਜ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ। ਲੇਖਕ ਨਾਲ ਵੀ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਨੇਹ ਸੀ। ਮੈਂ ਓਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ।

ਸ੍ਰ: ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਘਰ ਵਿਚ ਬੀਬੀਆਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਨ, ਨੂੰਹਾਂ ਜਾਂ ਧੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਜੇਬ ਟਟੋਲ ਕੇ 50/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੋਟ ਕੱਢਿਆ। ਫਿਰ ਅਦਬ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਗਰੰਥਗੜ੍ਹ' ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਹ ਨਾਮ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ।

ਕਹਿਓ ਸੂ : ਸਾਡੇ ਵਡੇਰੇ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕ ਛੋਟੀ ਲਿਖਤੀ ਬੀੜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗਾਤਰੇ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਜਨਾਲੇ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵੱਲ ਆਏ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਫੱਤੇਵਾਲ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਣ ਲੱਗੇ। ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਮੱਥਾ ਟਿਕਵਾਇਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀ (ਨਾਮ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ)। ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਗਰੰਥਗੜ੍ਹ ਰੱਖਿਆ। ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਜੀ, ਸਾਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਹੁਤ

ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ 5-7 ਪਿੰਡ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਚੈਨ ਨਾਲ ਬੈਠਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ 8-10 ਸਿਪਾਹੀ ਏਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਆਏ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਏਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਤੇ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਲਬ ਸਰਕਾਰੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਿਓਂ ਮਿਲਦੀ ਸੀ, ਰਾਖੀ ਇਹ ਸਾਡੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਤਸਲਤ ਵੀ ਖ਼ੂਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਵਡਾਰੂਆਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ, ਸਿਪਾਹੀ ਓਦੋਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ।

ਨਿੱਕੇ ਮੋਟੇ ਹੋਰ ਬਚਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ : ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਮੇਰੇ ਯੋਗ ? ਜੇ ਲੋੜ ਪਏ ਤਾਂ ਆਖਣਾ, ਸੰਗਣਾ ਨਹੀਂ। ਬਿਰਧ ਸਿੱਖ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਰਲ-ਪਰਲ ਵਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਘਘਿਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਕਾਸੇ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ, ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਆਪ ਆ ਕੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਚੱਲੇ ਹੋ, ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ!

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਠ ਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਲ ਉਹ ਵੀ ਤੁਰਿਆ ਤੇ ਘਰ ਵਿਚਲੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ। ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਕੇਸ਼ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰਿਆ ਕਰਨ। ਮਾਸ, ਅੰਡੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਜਾਣ ਤੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਿਆ ਕਰਨ।

ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਜੜਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਭਿਜਵਾ ਦਿਆਂ।

ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ

ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਦੇ ਘਰੋਂ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੈਠਾ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲੈਅ-ਤਾਲ ਪਕਿਆਣ ਲੱਗੇ। ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ 6-30 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਦਿੱਲੀ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ। ਏਥੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਸੰਸਾਰ ਅਮਨ ਕੌਂਸਲ) ਦਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਰਮੇਸ਼ ਚੰਦਰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। 35-40 ਅਮਨ ਸੰਗਰਾਮੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਉਚੇਚਿਆਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

ਏਥੇ ਸ੍ਰੀ ਰਮੇਸ਼ ਚੰਦਰ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਸਥਿਤੀ ਉਤੇ ਚਾਨਣ ਪਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਐਟਮ ਬੰਬਾਂ ਦਾ ਬਣਨਾ, ਵੇਚਣਾ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ, ਇੰਪੀਰੀਅਲਜ਼ਿਮ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਨੇ ਕਈ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪਾਲਿਸੀ ਲਾਗੂ ਕਰਵਾ ਲਈ ਹੈ। ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਲਈ ਘੋਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

7 ਦਸੰਬਰ 1977 ਬੁੱਧਵਾਰ

ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਮੈਂ ਦਿੱਲੀਓਂ 8-30 ਵਜੇ ਦਾ ਬੱਸ ਦੁਆਰਾ ਚੱਲਿਆ 4 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਮੈਟਾਡੋਰ ਰਾਹੀਂ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ, ਸੰਤ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ, ਸਕੱਤਰ ਸੰਤ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਆਦਿ ਪਹੁੰਚੇ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਕਣਗੇ।

ਕੋਈ ਸਖੀ ਨਹੀਂ

ਮੈਂ ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ, ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ 8 ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮਾਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਛਕਣ-ਛਕਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਕੁਛ ਪੁੱਛਣ-ਦੱਸਣ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਨਦੀ ਵਾਂਗ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਸਖੀ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ। ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਪੈਸੇ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਆਪ, ਵਹਿੰਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬੇੜੀ ਵਾਂਗ ਵਿਚਰਦੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਏਸ ਉਮਰੇ ਵੀ 300/- ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਲੋੜ ਸਮਝ ਕੇ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਮੰਗੇ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਵਾਰ 200/- ਰੁਪਏ, ਇਕ ਵਾਰ 100/- ਰੁਪਏ, ਫਿਰ ਇਕ ਵਾਰ 50/- ਰੁਪਏ ਮਿਲ ਗਏ ਨੇ। ਪਰ ਕਦੇ ਉਹਨਾਂ ਚਿਤਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੂੰ ਤਨਖ਼ਾਹ ਵੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ ਜਾਂ ਪੈਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਲਏ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਲੋੜਵੰਦ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਲਈ 1500/- ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਜੋ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, 500/- ਰੁਪਏ ਫੇਰ ਘੱਲਿਆ ਗਿਆ।

ਕੱਲ੍ਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਮਾਫ਼ੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਰੀਝ ਦੱਸੀ ਸੀ : ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਏ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੁਣ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਰੁਲਣ ਨਾ, ਮੁੜ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਜਾਣ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕਰੀਏ। ਸੰਤ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਬਖਸ਼ੀ, ਸੰਤ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਫੱਤਾ, ਉਸਤਾਦ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਨਾਮ ਵੀ ਗਿਣੇ।

ਇਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਆਸੀ ਸੱਜਣ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਗਣੇਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਪਖਤੂਨ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ : ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਸਾਡਾ ਆਦਮੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਆਪ ਹੁਦਰੀ ਕਰ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਣੇਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨੇ ਪਰ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਔਖੇ ਵੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਆਊਟਡੋਰ ਅਪਰੋਚ ਕਰਕੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹਮਾਇਤ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਕੈਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਕਰੋਪੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਉਸ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲਗਾ ਗਏ, ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਚੱਲਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਵਧ ਭਾਵੇਂ ਜਾਵੇ, ਘਟੇਗੀ ਨਹੀਂ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਪਖਤੂਨ ਲਈ ਗਰਮ ਸੂਟ ਸਿਵਾ ਕੇ ਦੇਣ ਲੱਗਾ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਲੋਂ ਭਾਨੀ ਮਾਰੀ, ਉਹਦਾ ਤਾਂ ਏਦੂੰ ਘੱਟ ਨਾਲ ਵੀ ਸਰ ਜਾਵੇਗਾ, ਏਨਾ ਵਧੀਆ ਕੱਪੜਾ ਉਸ ਲਈ ਕਾਹਨੂੰ ਵਰਤਣਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ : ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਜੋ ਮਿਲੇ, ਉਹ ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲੋਂ 4-5 ਗੁਣਾਂ ਤਾਂ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇ।

ਵਹਿਮੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ

ਮੈਂ ਏਥੇ ਅੱਜ ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ 'ਵਹਿਮੀ' ਬੁੱਢੀ ਮਾੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰਾਂ

ਤੇ ਪੋਤਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਚਾਰੇ ਬਲੀ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪੋਤਰਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੋ ਸਾਲ ਲਈ ਇਕ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਬੰਦ ਸਨ। ਬੀਤੇ ਨਵੰਬਰ ਦੀ 30 ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਸਰਸੇ ਵਿਖੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਵੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਮਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੁਝਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮਿਲਕੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ।

ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚੋਂ ਸਿਆਣਪ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾਮਾ ਸੰਤ ਵਹਿਮੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ 'ਜਸ ਜੀਵਨ' ਲਿਖ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪ ਛਾਪ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਉਤੇ ਬੜਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਦੇ ਬੰਸਾਂ ਦੇ ਬੰਸ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਝਾਤੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਤੱਥ ਜਾਂ ਅਧੂਰੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹੋਣ ਪਰ ਸਮੁੱਚਾ ਜਤਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰੇਗਾ।

ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਰਾਤ ਦੇ ਗੂਹੜਿਆਂ ਹੋਣ ਤੱਕ ਦੋ ਜੋੜਿਆਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਆ ਗਏ। ਦਿੱਲੀ, ਐਲਨਾਬਾਦ ਤੇ ਰਤੀਏ ਆਦਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀ 5-5, 7-7 ਸਰੀਰ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਨਿਵਾਸ ਲਈ ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਡੇਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ-ਬੁੱਢਿਆਂ ਲਈ ਦੁੱਧ ਵੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤਾ, ਲੰਗਰ ਤਾਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤਿਆਰ ਮਿਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੀ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ। ਸਵੇਰੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ-ਦੁੱਧ ਆਦਿ ਲਈ ਪੁੱਛਿਆ ਪਰ ਰਾਤੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਖੇਚਲ ਕਰਕੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਹੱਥੀਂ ਥਾਲ ਵਿਚ ਪਾ-ਸਜਾ ਕੇ ਖੁਆਈ।

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆਂ ਲਈ ਆਓ ਭਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੰਤ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ 6-7 ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਮਹੰਤ ਅਪਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਜੋ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬੈਂਗਲੌਰ ਫਾਰਮੋਂ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਉਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਗਾਰਡਰ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸੂਬਾ ਬਹਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਆਏ ਗਏ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਿਲਡਿੰਗ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਖਲੋ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ। ਛੱਤ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਦਿੱਲੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

4 ਦਸੰਬਰ 1977 ਵੀਰਵਾਰ
ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਇੰਤਜ਼ਾਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਾਕਾ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਪੜ ਖੇੜੀ ਅਤੇ ਸੰਤ

ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਪਹੁੰਚ ਹੋਈ।

ਮਾਤਾ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ

ਮਾਤਾ ਜੀ ਉੱਚੇ-ਉੱਚੇ ਹਨ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਹਾ-ਨਿੰਮ੍ਹਾ ਮੁਸਕਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਲਈ ਇਕ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਸੂਟ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਸੇਠਾਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਪਾਸ ਹੀ ਖੂਹੀ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਪ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਰਜ਼ਾਈ ਨਗੰਦ ਰਹੇ ਸਨ। ਏਥੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬੀਬੀਆਂ ਕੱਪੜੇ ਕੱਟ ਕੇ ਸਿਊਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। 8-9 ਬਿਰਧ ਆਏ ਖਲੋਤੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੱਪੜੇ ਲਿਖਵਾ ਦਿਓ, ਸੌਣਾ ਅਜ ਤਾਂ ਹੈ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਕੋਲ ਖਲੋਤੀ ਬੀਬੀ ਗੁਰਦੇਵ (ਸਪੁੱਤਰੀ ਉਸਤਾਦ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਮੌਜੂਖੇੜਾ) ਨੂੰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਤੂੰ ਲਿਖ ਲੈ, ਜੋ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ। ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੁਣਿਆਂ ਗੱਲ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਵੇਖਦੇ-ਵੇਖਦੇ ਪੰਜ ਬਿਰਧਾਂ ਨੂੰ ਰੇਸ਼ਮੀ ਚੱਦਰਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਦੋ ਨੂੰ ਗਰਮ ਕੁਰਤੇ ਪਜਾਮੇ, ਇਕ ਨੂੰ ਸੁੱਚੀ ਦਸਤਾਰ। ਇਕ ਸਿਰਫ਼ ਰੁਮਾਲ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ। ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਬਿਰਧਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੀੜੇ ਕੱਪੜੇ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵੱਲ ਮਾਤਾ ਜੀ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਆਉਣ ਤੋਂ ਪੌਣੇ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਸੂਬਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ, ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਲੈ ਰੋਪੜ ਵਾਲੀ ਨਹਿਰ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ।

ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਵਾਗਾਂ

ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਬਾਗ਼-ਬਾਗ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੱਖਾਂ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਖ਼ਰਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਦੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ। ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼, ਵਧੀਆ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ, ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ, ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ, ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾਵਾਂ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦ, ਸੰਗੀਤ, ਖੇਡਾਂ ਆਦਿ 'ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਖ਼ਰਚ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵੱਲ ਪਹੁੰਚ। ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਵਿਚ ਵੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਥੁੜ੍ਹੋਂ ਅੜਿੱਕਾ ਨਹੀਂ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਿਧਰ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਿੱਟੀ 'ਚੋਂ ਸੋਨਾ ਉਠ-ਉਠ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

10 ਦਸੰਬਰ 1977 ਸ਼ਨਿਚਰਵਾਰ
ਜਲੰਧਰ

ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ

ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ ਤੱਕ ਮੈਂ ਜਲੰਧਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਏਥੇ ਸ੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਸੰਪਾਦਕ 'ਵਰਿਆਮ' ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਯੋਗਤਾ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਅਤੇ

ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਘੁੱਲੇ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਉਪਰੰਤ ਦੋ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋਏ। ਜੋੜੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ:

1) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ, ਬਾਜਵਾ ਇੰਜ: ਵਰਕਸ, ਪਾਨੀਪਤ ਹਰਿਆਣਾ। ਬੀਬੀ ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਸਪੁੱਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰਾ ਸਿੰਘ ਰਤੀਆ, ਹਰਿਆਣਾ।
2) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਐਲਨਾਬਾਦ, ਸਰਸਾ। ਬੀਬੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਤ੍ਰੀ ਨਗਰ, ਦਿੱਲੀ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਭਾਵੇਂ ਤੀਰਥ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸਰਗਰਮੀ ਤੇ ਉਮਾਹ-ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੁੰਨ-ਸੁੰਨ ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ਕੀ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਕ ਸੁਆਦ ਜਿਹਾ, ਭਰੋਸਾ ਜਿਹਾ ਮਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਸਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੰਮ ਤਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਰੇ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਆਮਦ

ਲਓ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਹੀ ਗਏ (10-45 ਦਿਨੇ)। ਦੋ ਕਾਰਾਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ, ਵਰਨੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬੁਗੇ, ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝਾ ਸਾਂ ਕਿ ਦੂਰੋਂ ਸੜਕ 'ਤੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਝੱਟਪਟ ਸੁਆਗਤ ਸਤਿਕਾਰ ਲਈ ਉਤਰੇ ਪਰ ਸਾਡੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਜੁੜ ਗਈ।

ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਬੁਹਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਵੀ ਬੁਹਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਕਣ-ਕਣ ਉਡੀਕ ਰੂਪ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।

ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਚਰਨੀਂ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਤੇ ਉਪਰ ਉੱਠਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਬੀਬਾ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਵੀ ਆਏ ਨਜ਼ਰ ਪਏ। ਦੂਜੀ ਗੱਡੀ ਸੰਤ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਫਗਵਾੜਾ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੇ ਬੜੇ ਸਾਊ ਸੂਬਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ, ਲੜਕੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਸਮੇਤ ਨੂੰਹ ਵੀ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖੱਦਰ ਦੇ ਕੁੜਤਾ, ਪਜਾਮਾ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਨਾਕ ਸੁਸਜਿਤ ਹਨ, ਕਦੇ ਇਸ ਸਿੱਖ ਨਾਲ, ਕਦੇ ਉਸ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਰਾ ਵੱਖਰਿਆਂ ਹੋ ਕੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੀਬੀਆਂ ਕੀ, ਬਿਰਧ ਤੇ ਜੁਆਨ ਕੀ, ਸਭੋ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਮੁਖ ਕਰੀ ਇਕ ਟਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰ ਰਹੇ ਹਨ।

'ਪਹਿਰਾ' ਲੱਗ ਗਿਆ

ਏਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮਾਈ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡਾ: ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਮਰੇ ਮੂਹਰੇ ਦੜੈਂ ਕਰਕੇ

ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਜੁਆਨ ਮੁੰਡਾ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਗੇਲੀ ਵਾਂਗ ਬੇਸੁਰਤ ਡਿੱਗਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਮਾਤਾ ਘਬਰਾਈ ਹੋਈ ਪਾਸ ਜਾ ਬੈਠੀ ਤੇ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਏਧਰ ਆਓ। ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ, ਇਹਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਪਹਿਰਾ' ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਧੀਰਜ ਦਿੰਦਿਆਂ ਉਧਰ ਵਧਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ : ਅੱਗੇ ਵੀ ਕਦੇ ਇੰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ ?

"ਨਹੀਂ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਅੱਜ ਹੀ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਗਿਆ ਹੈ।" ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧੀਰਜ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਿਖਾਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਕੁ ਘੁੱਟ ਨੱਪ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਬੱਚੇ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈਆਂ। ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ।

ਖ਼ਿਮਾ ਤਾਂ ਮਿਲੇਗੀ

ਏਥੇ ਚੌਗਾਨ ਵਿਚ ਖਲੋਤਿਆਂ ਹੀ, ਸਰਦਾਰ ਅਪਾਰ ਸਿੰਘ ਬੀੜ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਡੇਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨੇ ਬੀੜ ਵਾਲੇ ਦੋ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਦੀਨ ਦਿਆਲ, ਹੁਣ ਇਹ ਪਿਛਲਾ ਗੁਨਾਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਜੀ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਿਮਾ ਕਰ ਦਿਓ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਮੇਰੀ ਖ਼ਿਮਾਂ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਇਹਨਾਂ ਸਾਡੀ ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਹੋਣ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਚੁੱਕੇ ਚੁਕਾਏ ਕਿਵੇਂ ਭੈੜੇ ਪਾਸੇ ਤੁਰੀਦਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਹੁਣ ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਦੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਿੰਘਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇਲਤਵਾ ਵਿਚ ਪਾ ਗਏ, ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਹੋਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲੈਣ।

ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ

ਮੈਂ ਸੂਬਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਨਾਲ ਆਏ ? ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਥਕਾਵਟ ਕਾਰਨ ਬੁਖ਼ਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਕੱਲ੍ਹ ਜਾਂ ਪਰਸੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਆਉਣਗੇ। ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਦੋ ਕੁ ਹਫ਼ਤੇ ਏਧਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਆਏ ਹਨ।

ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਏਨੇ ਦਿਨ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਗੇ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਨਿਓਛਾਵਰ ਸਿੱਖ ਹਨ।

ਕਾਰਨ ਦੇਰੀ ਦਾ

ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਪ ਠਾਕਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਪਰਸੋਂ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਸੋਮਵਾਰ ਤੱਕ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਵੀਰਵਾਰ ਵੀ ਸਵੇਰੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ, ਸੋ ਸਵੇਰੇ 6 ਵਜੇ, ਹਾਰ ਕੇ ਦਿੱਲੀਓਂ ਚੱਲੇ। ਠਾਕਰ ਜੀ ਬੰਬਈਓਂ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਸੜਕ 'ਤੇ ਚੁੰਗੀ ਵਾਲੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਟਰੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਤੇ ਕਤਾਰਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ ਜੋ 20-25 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਕਿਧਰੋਂ ਵਲਾ ਮਾਰਕੇ ਫੇਰ ਮੁੱਖ ਸੜਕ ਫੜੀ। ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਪੌਣੇ

ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਅਰਸਾ ਇਸਨੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਵਧੀਆ ਟੀਮ ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਸੰਗੀਤ-ਮਿਲਣੀਆਂ, ਪੁਰਬ-ਤਿਉਹਾਰ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਅਨੇਕ ਵਾਰ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਪਿਛਲੇ 6-7 ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਸਨੇ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼' ਨਾਮ ਦਾ ਲਾਡੋਵਾਲੀ ਰੋਡ 'ਤੇ ਮਦਨ ਫਲੋਰ ਮਿੱਲ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਪ੍ਰੈਸ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਘਰ ਇਸ ਦਾ ਰਿਆਜ਼ ਪੁਰੇ, ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਇਕ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿਚ ਹੈ।

ਸੰਤ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਵਰਨ ਕੌਰ ਹੈ। ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਰਤ ਵਿਰਤ ਕਰਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਰਸ ਤੇ ਕੰਠ ਵਿਚ ਸਰਸਵਤੀ ਸੀ। ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਕੌਰ ਘਰ ਆਈ ਸੰਗਤ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਕੋਈ ਆਯੋਜਨ ਜਲੰਧਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਮਦ, ਵਾਕਫ਼ਾਂ ਨਾਵਾਕਫ਼ਾਂ ਦਾ ਹਾਰਦਿਕ ਸੁਆਗਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੀਬੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼, ਬਿਜਨੌਰ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿੱਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸ੍ਰ: ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅੱਕ-ਥੱਕ ਨਹੀਂ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ, ਬੀਬਾ ਜੀ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਜਲੰਧਰ ਆਉਣ, ਜਗਦੀਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ, ਜਾਂ ਉਹਦੇ ਘਰ ਬੈਠਣਾ-ਉੱਠਣਾ ਕਦੇ ਭੁੱਲਦੇ ਨਹੀਂ।

ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਵੀ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਟਰੇਡਰਜ਼ ਬੈਂਕ, ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਬਰਾਂਚ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਹੈ। ਇਸ ਬੈਂਕ ਦੀ ਏਥੇ ਪ੍ਰਗਤੀ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਭਰਪੂਰ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ।

ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਦੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜਥਾ' ਵਿਚ ਬੜਾ ਚਿਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਕਦੇ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਮੈਂਬਰ ਬਣਕੇ, ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆਲਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ੋਅਬੇ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ, ਸੈਂਟਰਲ ਟਾਊਨ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਸਕੂਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤਬਲਾ ਵਾਦਨ ਦੀ ਉੱਤਮ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਲਾਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਕਿਸਨ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਤਮਾਮ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਤੇ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਫ਼ੰਕਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਿੰਦਾ ਦਿਵਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ 'ਵਰਿਆਮ' ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂਅ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਦਸੰਬਰ 77 ਤੇ ਜਨਵਰੀ 78 ਦੇ ਪਰਚੇ ਨੂੰ ਜੁੜਵਾਂ ਕਰਕੇ 'ਸਤਿਗੁਰੂ

ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਲਿਆ : "ਕੀ ਨਾਂ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ?"

"ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ।"

"ਕਿਥੋਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ?"

"ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਗਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ।"

"ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋ ?"

"ਰਾਜਗਿਰੀ ਦਾ, ਇੱਟਾਂ ਦੀ ਚਿਣਾਈ ਵਗੈਰਾ ਦਾ।"

"ਤੁਸੀਂ ਜਨਮ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੋ ਕਿ ਫਿਰ ਬਣੇ ਹੋ ?"

"ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਣਿਆਂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ 14-15 ਸਾਲ ਹੀ ਹੋਏ ਨੇ।"

"ਕਿਵੇਂ ਚੰਗੇ ਲੱਗ ਗਏ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ?"

ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ : "ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਵਿਥਿਆ ਹੈ ਜੀ।" ਤੇ ਏਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਫਲਾਇੰਗ ਮੇਲ ਆ ਗਈ। ਸਾਰੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰਫਲੀ ਪੈ ਗਈ। ਭੱਜ ਕੇ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਧੱਕਮ-ਧੱਕਾ ਹੋ ਪਏ। ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵਾਲੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਗੱਡੀ ਚੱਲ ਪਈ। ਸਵਾਰੀਆਂ ਸੂਤ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਛੱਡ ਤੁਰਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਡੱਬੇ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਲੇ ਖਲੋਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਈ:

ਸਿੱਖੀ

"ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲੀ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਨੀਲੀ-ਕਾਲੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਮਾਸ, ਸ਼ਰਾਬ, ਅੰਡੇ ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੇ। ਸਾਡਾ ਅਸਲੀ ਪਿੰਡ ਹਠੂਰ ਜਾਂ ਅਠੂਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਰਹੁ-ਰੀਤ ਵਾਂਗ ਨੀਲੀ ਜਾਂ ਕਾਲੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਸਾਂ।

ਮੇਰੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਆ ਕੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਕੀਤੀ, ਅੱਜ ਤੋਂ 18 ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਤਾਂ ਏਥੇ ਇਕ ਨਾਮਧਾਰੀ, ਸੰਤ ਆਤਮਾ ਸੰਘ ਦੇ ਘਰ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਭਟਕਣਾ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬੜੀ ਸੀ। ਕਦੇ ਔਸ ਸੰਤ ਦੇ, ਕਦੇ ਦੂਜੇ ਸਾਧ ਦਾ ਚੇਲਾ ਬਣਨਾ.....ਬੜੇ ਪਾਪੜ ਵੇਲੇ।

ਏਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਗੁਰਦਿਆਲ ਕੌਰ ਤਾਂ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਲਾਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਬਰਨਾਲਾ ਦੇ ਲਾਗੇ ਪਿੰਡ ਚੀਨਿਆਂ ਦੇ ਤਰਖਾਣ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਧੀ ਸੀ।

ਸੰਤ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ, ਉਹਦੇ ਪ੍ਰੇਮ, ਖ਼ਿਮਾਂ ਤੇ ਦਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਪੈਣ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ, ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ। ਮੇਰੀ ਵਹੁਟੀ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਵੱਲ ਪਰੇਰੇ ਗਏ।

ਸਾਡੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿਚੋਂ, ਸਾਡੀ ਜਾਂਗਪੁਰ ਵਾਲੀ ਰਿਸ਼ਤਿਓਂ ਭੂਆ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਭਜਨ ਪੁਛਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਦੇ ਨਾਮਧਾਰਨ ਸੀ ਸਾਡੀ

ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿਚ। ਪਰ ਇਸ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ।"

ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ

"ਸਾਨੂੰ ਲੜਕੇ ਦੀ ਖ਼ਾਹਸ਼ ਸੀ। ਇਹਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵੀ ਅਸੀਂ ਬੜਾ ਭਟਕੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਮੇਲਾ ਹੈ, ਜੇ ਆਪਾਂ ਰਾਤ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਕਰੀਏ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਆ ਕੇ ਦਿਹਾੜੀ ਕਰ ਲਈਏ ! ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਵੀ ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕਰ ਲਈਏ। ਮੈਂ ਸਗੋਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਖਿਆ: ਜੇ ਮੇਲਾ ਵੇਖਣਾ ਈ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋ ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਕੀ ਆਖ਼ਰ ਆ ਗਈ !

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ। ਓਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੱਦੀ-ਨਸ਼ੀਨ ਹੋਇਆਂ 4 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ, ਹਰੀਜਸ ਕਰਨਾ, ਭਜਨ ਕਰਨਾ, ਉਜਲੇ-ਉਜਲੇ ਬਸਤਰ ਚੰਗੇ ਲੱਗੇ। ਮੇਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਫੇਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਲੰਗਰ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਛਕਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਨਾ ਛਕੀਏ ਤਾਂ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਭੋਜਨ ਛਕਣ ਗਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋ-ਦੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਮਿਲੇ। ਮੈਂ ਦਾਲੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਜਦੋਂ ਇਕ ਗਰਾਹੀ ਭੰਨ ਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਈ ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਕਹਿ ਸੁਆਦ ਆਏ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ : ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਰਸੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਛਕਦੇ ਹਨ ! ਤਦੇ ਤਾਂ ਗਾਉਂਦੇ, ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨੱਠੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਦੀ ਬੁਰਕੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਦੀ ਤੋੜੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਮ ਰੋਟੀਆਂ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਮ ਤੇ ਫਿਰ ਰਸ ਭੰਡਾਰ ਫੁਲਕਾ ਛਕਿਆ। ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਮਸਤੀ ਦੀ ਰਉਂ ਵਹਿ ਤੁਰੀ ਤੇ ਇਕ ਲਗਨ ਜਿਹੀ ਲੱਗ ਗਈ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੇਲੇ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਆਏ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ ਤੇ ਸੰਤ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਵੀ ਨਾਲ ਆਈ। ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਚੱਲ ਤੇਰੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਵਾਸਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰੀਏ। ਉਹ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੀ ਅੱਗੇ ਹੀ ਥੁੜ੍ਹ ਦੀ ਮਾਰੀ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੋ ਪਈ।

ਸੇਠਾਂ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਪਾਸ ਮਾਤਾ ਜੀ ਖਲੋਤੇ ਸਨ ਕਿ ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੇ ਪਤਨੀ ਨੇ ਵੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਮੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ: ਜਾਓ, ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਘਿਓ ਪਾ ਆਓ।

ਇਹਨਾਂ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ : ਦੇਸੀ ਘਿਓ ਅਸੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭਾਂਗੇ ? ਮਾਇਆ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਘਿਓ ਦੀ। ਜਿੰਨੀ ਆਖੇਂ ਦੇ ਦੇਈਏ 5, 7, 10, 15 ਰੁਪਏ। ਪਰ ਘਰ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ : ਚਲੋ 15 ਹੀ ਦੇ ਦਿਓ।

ਅਸਾਂ ਜਾ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ 15 ਰੁਪਏ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿਤੇ। ਘਿਓ ਲੈ ਕੇ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪਾਇਆ।

ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਠੀਕ ਅਵਧੀ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਹੀਰੇ ਵਰਗਾ ਪੁੱਤ ਜਨਮਿਆ। ਤਦ

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅੰਕ' ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਨੇਕਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਉਪਜਾਊ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਇਕ ਲੀਡਰ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

'ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ' ਵਾਲੇ

ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ 'ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ' ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਕਾਮਰੇਡ ਤੁਲਸੀ ਰਾਮ ਸਹਾਇਕ ਸਕੱਤਰ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, ਕਾਮਰੇਡ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਾਰਦਵਾਜ, ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 'ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ' ਮਿਲੇ। ਕੁਛ ਮਿੰਟ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਤੇ 'ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ' ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਕਾਮਰੇਡ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸਮੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਏਧਰ ਆਉਣਾ ਜਾਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਯਾਦ ਕਰਨ-ਕਰਵਾਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਭੇਜੀ ਸੀ।

ਤਰਸਦੀ ਬਿਰਧਾ

4-45 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਰਾਣੀਪੁਰ (ਫਗਵਾੜਾ ਨਜ਼ਦੀਕ) ਪਹੁੰਚਾ। ਏਥੇ ਬੀਬੀ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧਤ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਭਰਾ ਕਾਮਰੇਡ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਮਸਤਾਨਾ, ਵਰਨਾਲਾ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਸੀ, ਓਦੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਭਾਲਣ ਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਸਨੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੁਆਲ ਉਠਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਵੀਰ-ਭੈਣ ਦੀ ਮਾਤਾ ਬੀਬੀ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਉਰਫ਼ ਤਾਰੋ ਸਪੁੱਤਰੀ ਸ੍ਰ: ਜਗਤ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ, ਠਾਕਰ ਜੀ ਮਹਾਵੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਤਾਰੋ ਸੁਪਤਨੀ ਸ੍ਰ: ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਧੀ ਤੇ ਦੋਹਤਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਮਿਲਿਆ, ਬੀਬੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ : ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਸਤ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਪੁਰ ਪੁਰ ਖੁੱਭੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਨਿਕਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਸਰੀਰ ਬਿਰਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਧੀ ਮੇਰੀ (ਵੀਰਾਂ) ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਰਕਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਿੱਤ ਤੁਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਤਿੰਨ ਦੋਹਤੀਆਂ ਮੇਰੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਪਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ? ਅੱਗੇ ਇਕ ਵਾਰ ਮੁਠੱਡਿਆਂ (ਜਲੰਧਰ) ਵਿਚ ਹੋਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਓਦੋਂ ਜਾ ਕੇ ਚਰਨ ਪਰਸੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਖਉਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਦੋਂ ਅਵਸਰ ਮਿਲੇ ?

ਇਹ ਮਾਈ ਤਾਰੋ, ਸਰੀਰੋਂ ਬੜੀ ਪਤਲੀ, ਨਕਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਿੱਖੀ, ਰੰਗੋਂ ਗੋਰੀ, ਪਰ ਝੁਰੜਾਈ ਹੋਈ ਜਿਵੇਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਹੋਵੇ!

ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਾਰਤਾ

ਕੋਟ ਬਾਦਲ ਖਾਂ, ਕੰਗ ਅਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਫਿਰਦਾ ਫਿਰਾਂਦਾ ਜਦੋਂ ਅੱਜ ਫਲਾਇੰਗ ਮੇਲ ਫੜਨ ਲਈ 3 ਕੁ ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਪਲੈਟਫ਼ਾਰਮ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਸਾਦਾ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ। ਸਿਰ 'ਤੇ ਖ਼ਾਕੀ ਸਿੱਧੀ ਦਸਤਾਰ। ਛੀਂਟਕਾ ਜਿਹਾ। ਇਕ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟੀ ਕਿਰਪਾਨ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਸੂਤੀ ਥੈਲਾ।

ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸੇਵਕ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਗੱਲ ਏਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਅਗਲਾ ਬੱਚਾ ਵੀ ਲੜਕਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੋ ਧੀਆਂ ਤੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ 'ਜਲ ਡੋਬੇ ਨਾ ਅਗਨੀ ਸਾੜੇ ਨਾ ਰੱਬ ਦਿਆਂ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ' ਇਹ ਵੀ ਗੱਲ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵਾਪਰੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਜੋ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੱਕ-ਲੱਕ ਟੋਏ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰ, ਤੀਜੇ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰੇ ਡੁੱਬ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਫੁਲ ਕੇ ਤਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ—ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਮੁੜ ਜੀਵਨ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ। ਫਿਰ ਇਸੇ ਲੜਕੇ ਦਾ ਸਟੋਵ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਮੂੰਹ ਜਲ ਗਿਆ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਨਾ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੇਕ ਲੱਗਾ ਨਾ ਚਿਹਰਾ ਬੇਸ਼ਕਲ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਨਵਾਦ ਗਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਸਤਰ ਪਹਿਨਦਾ ਤੇ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਰ ਸਾਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਮੇਲਿਆਂ ਆਦਿ 'ਤੇ ਜੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

13 ਦਸੰਬਰ 1977 ਮੰਗਲਵਾਰ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸਿਤਾਰ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਖਾਂ ਪਾਸ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਗਏ। ਮਨੋਰਥ ਸੀ 'ਵਰਿਆਮ' ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅੰਕ ਲਈ ਲੇਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ। ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਲਿਖਵਾਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਰਦੂ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਲੱਗਾ। ਮਜ਼ਮੂਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤੇ ਲਏ ਹਨ।

1. ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਅੱਛੀ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।
2. ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਵਿਚ ਆਏ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਗਿਆਨ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ।
3. ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸੰਰਖਿਅਕ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਉੱਚਕੋਟੀ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਪਾਸ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਬਿਠਾਇਆ ਹੈ।
4. ਖ਼ਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਨੂੰ ਸਲਾਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪਿਰਤ ਪਾਈ।
5. ਸੰਗੀਤ-ਸ਼ੌਕੀਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਕਰਕੇ ਮੁਫ਼ਤ ਵਧੀਆ ਕਲਕਾਰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਦਿਤਾ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਣੀਜਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ।
6. ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਰਾਹ ਰੁਸ਼ਨਾਇਆ ਜੋ ਪਿਤਾ ਪਿਤਾਮਿਆਂ ਨਮਿਤ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਲਾਕਾਰ ਪੱਲਿਓਂ

ਟਿਕਟ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਰੋਹ ਸਫ਼ਲ ਕਰਨ।

7. ਅੰਤ ਉਤੇ ਆਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੀ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਸੰਗਤ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਸੋਚੇ ਤੇ ਕਰੇ।

14 ਦਸੰਬਰ 1977 ਬੁੱਧਵਾਰ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ

ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਤੇ ਵਿਚਾਰਕ ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਘਰ ਹਰੀ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ 'ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਖੋਜ ਪੁਸਤਕ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਗੁਰੂ ਦੇਹਧਾਰੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪੁਸਤਕ ਨਹੀਂ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਖਰੜੇ ਦੀਆਂ 8-10 ਸਲਿੱਪਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ। ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਬੜਾ ਗਹਿਰਾ ਪੈਠ ਕੇ, ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਏਗੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸੁਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਵੀ ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਗਏ। ਉਸ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਇਮਰੋਜ਼ ਤੇ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਂਤਾ ਸਹਿਤ ਘੰਟਾ ਭਰ ਬਿਤਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ। ਬੀਬੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਫ਼ੱਕਰ ਤਬੀਅਤ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਉਹਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾਉਣ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੇਖਕ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਹੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਣ।

15 ਦਸੰਬਰ 1977 ਵੀਰਵਾਰ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਆਮਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ

ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰੀਬ 6-30 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਦਿੱਲੀ ਪਧਾਰੇ। ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਠਾਕੁਰ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ, ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਆਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਲੀ ਨਗਰ ਵੱਲ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਮਿਸ਼ਰਾ ਪਾਸੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਗਏ।

ਮੈਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਉਦੋਂ ਐਸ. ਕੇ. ਗਿਲਾਸ ਕੰਪਨੀ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਗਾਡੀ (ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਪਿੰਡ ਜ਼ਫ਼ਰਕੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਹੈ) ਪਾਸ ਸੀ ਜੋ ਮੇਰਾ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਤੋਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਸਕੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਕਸਮੂਲਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਰੰਗੀ ਨਿਵਾਜ਼ ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹ ਰਹੇ ਹਨ—ਸੀਟਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਹਾਲ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਥੇ ਸਾਧਾਰਨ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਰੋਤੇ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸੀਟ ਵਿਹਲੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਬਾਹਰ ਫ਼ੋਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਸੇਠ ਤਿਰਲੋਕ ਸਿੰਘ, ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਆਉਂਦੇ ਮਿਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਹੀ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਅੰਦਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਹੀ

ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਆਣ ਪੁੱਜੇ।

ਹਾਲਾਤ ਦੱਸੇ ਗਏ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਦੋਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਜ ਕਰਮ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਸੰਤ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਗਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਬਿਠਾਇਆ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਸਕਣ।

ਜਦ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਮੈਕਸਮੂਲਰ ਹਾਲ ਤੋਂ ਪਰਤੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਾਲੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਕੋਲ ਸਿੰਘ—ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਲਿਆ। ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਮਾਇਆਂ ਵਿਹਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਗੱਲਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਸਾਡੇ ਕੋਠੀ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਪੁੱਜਣ ਤੱਕ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਫਿਰ ਇਕੱਲੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ।

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ

ਜਦੋਂ ਰਾਤੀਂ 8-25 'ਤੇ ਮੈਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਘਰੀਂ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸ੍ਰ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਛੱਡਣ ਆਇਆ। ਉਸ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਰੀਬ 100/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਪੈਟਰੋਲ ਖ਼ਰਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਰੋਜ਼, ਪਰ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖ਼ਰਚਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਥਾਵਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰਵਾਉਣ ਕਾਰਨ ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਠੱਪ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਏਨੀਂ ਕੁ ਰਕਮ ਦੇ ਹੇਠ ਆ ਗਏ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ ਕੇ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇ। ਅੱਜ ਫਿਰ ਕੁਝ ਸੁਰਤ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਇਕ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਤੰਗੀ ਦਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਦੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਵਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ : ਜਿੰਨੀ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਰਕਮ ਲੈ ਲਓ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰੋ। ਘਬਰਾਓ ਨਾ। ਪਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਹੀ ਕਰੋ। ਸਾਡੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਬਰਕਤ ਪਵੇ, ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਲੈ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਸਾਰਾਂਗੇ।

16 ਦਸੰਬਰ 1978 ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਸਾ ਰੇ ਗਾ ਮਾ

ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਮਨਧੀਰ ਸਿੰਘ-ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ 6 ਕੁ ਵਜੇ ਪਹੁੰਚਾ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੌਹੇਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਿਤਾਰ) ਦੀ ਸਰਦਾਰ ਹੇਠ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ-ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਆਦ ਬੱਚੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ:

ਜੇਤਾ ਸਮੁੰਦੁ ਸਾਗਰੁ ਨੀਰਿ ਭਰਿਆ

ਤੇਤੇ ਅਉਗਣ ਹਮਾਰੇ।
ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਕਿਛੁ ਮਿਹਰ ਉਪਾਵਹੁ
ਡੁਬਦੇ ਪਥਰ ਤਾਰੇ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੰਵੇ ਜਾਂਦੇ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵ ਸ ਗ ਰ ਮ ਆਦਿ ਅੱਖਰ ਆਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਾ ਰੇ ਗਾ ਮਾ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲਗਾਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ 'ਨੀਰ' ਨੂੰ 'ਨੀ' 'ਰੇ' ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਗੰਵਿਆ। ਦਿਲਰੁਬਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਛੱਕਿਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦਿਲਰੁਬਾ ਉਤੇ ਹੀ ਸੁਰ-ਸਿਰਜਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਠੇਕਾ ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਢੋਡਾ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ੋਭਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ: ਸ੍ਰ: ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਜੰਸੀਜ਼, ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਬਾਲੀ ਨਗਰ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਲੀ ਨਗਰ, ਸ੍ਰ: ਮਨਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਮਾ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਸੇਠ ਤਿਰਲੋਕ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਸੇਠ ਸਪੁੱਤਰ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ, ਮਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਪ. ਸ. ਕ., ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਢੋਡਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਵਰਕਸ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ, ਸੰਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੂਬਾ ਦਿੱਲੀ ਆਦਿ।

ਸਹੀ ਵਕਤ

7 ਵੱਜਣ ਵਿਚ 3 ਮਿੰਟ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੂਰਜ ਉਦੈ ਦੇ ਠੀਕ ਵਕਤ ਦਾ ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੇਵਕ ਪੂਰਬਾ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ (ਉਹ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੀਰਤਨ ਜਾਂ ਭਜਨ ਕਰਨ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)। ਪੂਰਬਾ ਨੇ ਡਾਇਰੀ ਵੇਖੀ। ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਸੂਰਜ ਉਦੈ 7-21, ਪਰ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਵਜੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦਾ ਗੁਟਕਾ, ਜੋ ਪਾਸ ਹੀ ਗਾਤਰੇ ਤੇ ਰੁਮਾਲੀ ਵਿਚ ਸੰਤੋਖਿਆ ਪਿਆ ਸੀ, ਪੂਰਬਾ ਦੁਆਰਾ ਗੁਟਕਾ ਕੱਢ ਕੇ ਫੜਾਣ ਤੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਲੈ ਲਿਆ। ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਇਸ ਵੇਲੇ 'ਤੁਮ ਘਰ ਆਵਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤ' ਆਸਾਵਰੀ ਵਿਚ ਗਾਉਣ ਲੱਗੇ।

ਸਿੰਘਾਸਣ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਸ ਆਸਣ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਦੇ ਹਨ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਉਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ: ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬੈਠਨ ਲਈ ਦੱਭ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ, ਚਟਾਈਆਂ ਜਾਂ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਰਹਿਤ ਦਰੀਆਂ ਵਿਛੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਸਰਵੋਤਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ, ਆਮ ਕਰਕੇ ਦੱਭ ਜਾਂ ਕਾਹੀ ਵਿਛਾਈ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਇਕ ਖੇਸ, ਉਪਰ ਦੋਹਰੀ ਕੀਤੀ ਰੇਸ਼ਮੀ ਚੱਦਰ ਜਾਂ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਉਚੇਚ ਨਾਲ ਛੋਟਾ ਪੱਲੂ ਕਾਢਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵਿਛਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਬਸਤਰ ਸਫ਼ੈਦ ਅਤੇ ਸਵੱਛ ਹੋਣ। ਜੇਕਰ ਕਢਾਈ ਵਾਲੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਛਾਪੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਨੀਲੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਨੀਲ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਹੋਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ।

ਨਾਲ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਪਾਸ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਲ-ਸੰਬੰਧਤ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

7-8 ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਛੁੱਟ ਅਸਲੋਂ ਬਾਲਪਣ ਤੋਂ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਐਸਾ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦਿਨ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਰੋਗ-ਸੋਗ, ਬਿਮਾਰ-ਠਿਮਾਰੀ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀ। ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ, ਸੀਸ ਝੁਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ।

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਣ ਹਿਤ ਪਧਾਰੇ ਤੇ ਫੇਰ ਕੋਠੀ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਸੇਠ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਉਪਰੇਸ਼ਨ

ਮੈਂ 2 ਵਜੇ ਕੋਠੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰੋਂ ਸਿੱਧੇ ਆਨੰਦ ਨਰਸਿੰਗ ਹੋਮ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਥੇ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਮਰ 'ਤੇ ਨਿਕਲੇ ਗੁੰਮੇ ਕਾਰਨ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸੇਠ ਜੀ ਦੀ ਅਰਜ਼ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਏਥੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ।

ਏਥੋਂ ਤੁਰਨ ਤਕ ਸੇਠ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਉਪਰੰਤ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਮੋਚ ਨਿਕਲੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਲੱਤ 'ਤੇ ਪਲਸਤਰ ਕੀਤਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਦੋਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਮਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ।

ਦਰਸ਼ਨ ਪਿਆਸੇ

ਏਧਰੋਂ ਆ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬੈਠਣ-ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ, ਆਪ ਜੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਸਨ। ਮੰਡੀ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰ: ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਮਹੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ, ਸ੍ਰੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਨਾਗੀ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਢੁੱਫੜ ਆਪਣੇ ਸਾਹਵੇਂ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ। ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤੇ। ਉਹ ਉੱਠੇ ਤਾਂ ਮਾਈਆਂ ਦਾ ਇਕ ਗਰੁੱਪ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆ ਗਿਆ। 5 ਕੁ ਮਿੰਟ ਤਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੀਸਰੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰੇਮੀ

ਆਰਾਮ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਹੋਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿੱਜੀ ਨਿੱਤਨੇਮ ਲਈ ਆਪਣੇ ਇਕਾਂਤ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ। ਬੈਠਣ-ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ, ਸੇਠ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਥਾਈਲੈਂਡ, ਗਿਆਨੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ, ਇਸਦੇ ਦਾਦਾ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਢੋਡੇ ਨੂੰ ਉਚੇਚਾ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਨਮਸਕਾਰਾਂ, ਚਰਨੀਂ ਸਿਰ ਧਰ, ਕੀਤੀਆਂ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ

ਕੁਝ ਇੰਦਰਾ ਪੱਖੀ ਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਿਰੋਧੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ। ਅਜੇ ਗੱਲਬਾਤ ਚੱਲਦੀ ਹੀ ਪਈ ਸੀ ਕਿ ਰਿਟਾਇਰਡ ਐਸ. ਪੀ. ਸ੍ਰ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ ਜੰਗ, ਸ੍ਰ: ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਥਰਾਜੀਏ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਸ੍ਰ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਡਾਕੂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕੇਸ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਸਮਝ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਕੋਠੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਵਿਹੜੇ ਪਧਾਰੇ ਜਿੱਥੇ ਅਨੇਕਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਸਨ।

'ਭੱਜਣਾ ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ'

ਪਹਾੜ ਗੰਜ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਖਲੋਤੀ ਇਕ ਮਾਈ ਵੀਰਾਂ ਦੇਈ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਰਕ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਹੱਥ ਲਗਾ ਕੇ (ਜੋ ਅਯੋਗ ਤਰੀਕਾ ਹੈ) ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਆਪਣਾ ਅੰਤਮ ਭੋਗ ਪੁਆਣਾ ਹੈ, ਆਪ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੇ ਗਰੰਥੀ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਧਰਮਸਾਲਾ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਤਸੱਲਤ ਜਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਆਇਆ, ਉਹ ਹੋਰ ਵੀ ਭੈੜਾ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ।

ਪਰ ਮਾਈ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਰੀ ਗਈ, ਕਰੀ ਗਈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਮਾਈ ਭਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਭੱਜਣਾ ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਮਾਈ, ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸ ਦੇਈਂ। ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਯੋਗ ਹੋਇਆ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਪਸ਼ਤੂਨ

ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਸਫਰਰ ਸ੍ਰ: ਗਣੇਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਪਸ਼ਤੂਨ ਆਇਆ। ਉਹ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਨ ਦਾ ਭਾਰ ਹੌਲਾ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਜਾ ਕੇ ਬੈਠਣ-ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਵਿਛੇ ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਗਣੇਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਆਪਣੇ ਥੈਲੇ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਕੱਢੇ, ਕਟਿੰਗ ਖਿਲਾਰੇ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੀ ਫ਼ੈਲਾਈਆਂ ਤੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਹਿੰਦੀ ਚਿੱਠੀਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਫੜਾ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ : ਭਵਿੱਖ ਬਾਣੀ ਸੁਣੋ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜੋ ਹੁਣ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਲੈਵਲ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਭ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਬਿਰਧ ਸਰਦਾਰ ਰੋਣ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਅਜੇ ਸ੍ਰ: ਪਸ਼ਤੂਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹਟੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗ ਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਜੋਗਾ ਰਾਵ ਆਫ਼ 'ਬਲਿਟਜ਼' ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਚਲੇ ਗਏ। ਜੋ ਕੁਝ ਸਰਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੱਥ ਸ੍ਰੀ ਜੋਗਾ ਰਾਵ ਨੂੰ ਦੱਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਠੋਸ ਮਿਸਾਲਾਂ, ਤਾਰੀਖ਼ਾਂ ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੰਗੀ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਗਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਮੰਗਲਵਾਰ ਉਤੇ ਰੱਖੀ।

ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ

ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ 6 ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖੱਦਰ ਦਾ ਕੁਰਤਾ ਪਜਾਮਾ ਪਹਿਨੀ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਈ ਭੱਜ ਕੇ ਕੋਠੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਹਾਲ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਥੇ ਗਲੀਚਿਆਂ ਉਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਆਸਣ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠਾ ਸਰੋਦ ਟੁਣਕਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਮੋਹਣ ਤਬਲਚੀ ਸਾਢੇ 14 ਮਾਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤਾਂ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸਿਤਾਰ ਗਹਿਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਸੁਣ-ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਇਸ ਸੰਗੀਤ ਰਸ ਤੋਂ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ:

ਠਾਕੁਰ ਉਦੇ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ-ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ, ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ (ਬੱਚੇ ਜੋ ਏਥੇ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ), ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ ਦਾ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਸੋਧ ਰੱਖਦਾ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ, ਸ੍ਰ: ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਆਫ਼ 'ਵਰਿਆਮ', ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦਾ 'ਲਾਲ', ਸ੍ਰ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਢੋਡਾ, ਮਸਤਾਨਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਰੀਰ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਜੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਮਾਤਰਾ ਗਿਣਨ ਦਾ ਠੀਕ ਢੰਗ ਦੱਸ ਕੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸੈੱਟ ਕਰਕੇ ਘੇਰੇ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹੋ ਹੀ ਮਾਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਰ-ਤਾਲ-ਲੈਅ ਵਿਚ ਨਿਬੱਧ ਹੋ ਕੇ ਮੁਨਾਸਬ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਮੋਹਣ ਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਗਤ ਖ਼ੂਬ ਪਕਵਾਈ।

ਬਾਬੇ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ

ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਬਾਰੇ 'ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ' ਪੰਜਾਬੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟਿੱਪਣੀਕਾਰ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਦੀ ਬੜੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਬਿਨਾਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਵਜ਼ਨ ਨਾਲ ਹੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਉਘਾੜਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟਿੱਪਣੀਕਾਰ 'ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ' ਦਾ ਸੰਪਾਦਕੀ ਲੇਖਕ ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਬੰਨੋਆਣਾ ਹੈ।

ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਦੋ ਅਖ਼ਬਾਰ

ਸ੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਸੰਪਾਦਕ 'ਵਰਿਆਮ' ਨੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਫ਼ੋਟੋ ਛਪੀ ਵਾਲੇ 'ਪੰਜਾਬ ਕੇਸਰੀ' ਅਤੇ 'ਅਜੀਤ' ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। 'ਪੰਜਾਬ ਕੇਸਰੀ' 15-12-77 ਵਿਚ ਡਾ: ਸੁਚਾਟ ਤੋਂ ਤੁਹਫ਼ੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਿਆਂ ਦੀ ਤੇ 13-12-77 ਦੇ 'ਅਜੀਤ' ਵਿਚ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਦੀ।

ਰਾਤੀਂ 8 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਚੱਲੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਮੋਹਣ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ, ਸਾਢੇ ਚੌਦਾਂ ਅਤੇ ਪੌਣੇ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਗਾਉਣੀਆਂ ਵਜਾਉਣੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਤਿਹਾਈਆਂ ਲਗਾਣ ਦੀ ਜਾਚ ਦੱਸੀ।

17 ਦਸੰਬਰ 1977
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਆਰੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਸੰਕੀਰਤਨ ਸੰਤ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਆਰੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਫ਼ੈਕਟਰੀ, ਲੱਕੜ ਮੰਡੀ, ਕੀਰਤੀ ਨਗਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ।

ਵਾਰ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਨੈਰੋਬੀ (ਅਫ਼ਰੀਕਾ), ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਵਰਿਆਮ' ਸੰਪਾਦਕ ਮੇਰੇ ਘਰ, ਜੇ-3/199 ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ ਪਧਾਰੇ। ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਫਿਰ, ਗਾਂਧੀ ਨਗਰ, ਜਮਨਾ ਪਾਰ ਮਹੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹਿ ਪਹੁੰਚੇ, ਮਹੰਤ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਅਸਵਸਥ ਹੈ। ਕੱਲ੍ਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸ੍ਰ: ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਇਹੋ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਤੀ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਸ੍ਰ: ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਰਾਤ ਦੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਅੱਜ ਨੈਰੋਬੀ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਫੜਨਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਸੈਂਟਰ

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੇ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਵਰਿਆਮ' ਕੋਠੀ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਮਾਰਕਿਟ, ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਸੈਂਟ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਮਿਲਿਆ। ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ 10 ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਸੈਂਟਰ, ਕਰੋਲ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਚਰਨ ਪਾ ਕੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕੋਠੀ ਪੁੱਜਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਕਰੋਲ ਬਾਗ਼ ਦੇ ਕੁਝ ਖ਼ਾਲੀ ਪਲਾਟਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਪਧਾਰੇ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਲਈ ਨਵੇਂ ਪਲਾਟਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜੀਆਂ ਦੀ ਘਰੋਗੀ ਲੋੜ ਏਜੰਡੇ ਉਤੇ ਹੋਵੇਗੀ।

11 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਲਿਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੈਠਣ-ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਵਰਕਸ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸੰਤ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਜ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਭੇਟਾ ਧਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧੇ। ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਤ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੋਟ-ਪੈਂਟ ਵਿਚ ਵੇਖਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਜਚਦਾ। ਤੈਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਸਤਰ ਵਧੇਰੇ ਫ਼ੱਬਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਆਪ ਅਰਾਮ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸਰੀਰ ਸਿਹਤ ਲਈ

ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਟੱਬ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਟੱਬ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਨਿੱਤ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਵਿਚ, ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਆਪ ਟੱਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਗੋਂ ਗਿੱਲੇ ਨਿਚੋੜੇ ਮੋਟੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਪੇਟ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਮਿਲੇ ਤੇ ਨਿੱਤ ਦੀ ਭੱਜ-ਨੱਠ ਵਿਚ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਖੀਣ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਸਵਾ ਲੱਖ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਗਰਮੀ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਹੁਤ ਘੁੰਮੇ, ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ, ਸ਼ਹਿਰ-ਸ਼ਹਿਰ

ਜਾਣਾ, ਦੁਪਹਿਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣਾ ਤੇ ਉਸੇ ਘੜੀ ਫਿਰ ਤੁਰ ਪੈਣਾ। ਬੇ-ਅਰਾਮੀ, ਬੇ-ਵਕਤੀ ਲੰਗਰ ਅਤੇ ਛਕਦਿਆਂ ਹੀ ਤੁਰ ਪੈਣ ਨੇ ਪੇਟ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਗੜਬੜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਟੱਬ ਬਾਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਗਿੱਲੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਪੱਟੀ ਹੀ ਮੱਦਦਗਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਕੀਹਦਾ ?

1-30 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹਨ। ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ : ਆਪਦਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ : ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਵੱਡਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ? ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਹੱਥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੱਥ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜਾਂ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਦੋ ਵੀ ਮੰਗੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੱਥ ਹੀ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੰਗੋ।

ਤਲਬਗਾਰ

ਜਦੋਂ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਮਰੇ ਵਿਚ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੇਠ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਐਉਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਹਰ ਬੈਠਣ-ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਤਲਬਗਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਬਾਲ ਸਿੰਘ (ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਸੇਠ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਾਈ), ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਾਣ, ਸਰਦਾਰ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕਾਮੋਕੇ, ਵਰਿਆਮ ਸੰਪਾਦਕ ਸ੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬਾਲੀ ਨਗਰ, ਸੰਤ ਸੁਖਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, 5-7 ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ।

ਗਣੇਸ਼ਪੁਰੇ ਨੂੰ

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਣ ਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਜਾਣ, ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਓਥੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗਣੇਸ਼ਪੁਰੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਅਰਾਮ ਕਮਰਿਓਂ ਨਿਕਲੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਾ ਭੇਟਾ ਧਰ ਮਸਤਕ ਨਿਵਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਮੈਂ ਅੱਧਾ ਘੰਟ ਲੇਟ ਹਾਂ, ਰਾਹ ਦੇ ਦਿਓ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਗਣੇਸ਼ਪੁਰੇ ਉਡੀਕ ਕਰਦਿਆਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂ। ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਚਕਨ ਪਹਿਨ ਕੇ ਕਾਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰੇ।

ਬਾਹਰ ਗੱਡੀ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ, ਕਰਨਾਲ ਤੋਂ ਆਏ ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਗੁੱਜਰਾਂ ਵਾਲੀਏ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ : ਤੂੰ ਭਾਵੇਂ ਚਲਾ ਜਹਾ, ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਏਥੇ ਰਹਿਣ ਦੇ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਹੰਸਪਾਲ ਨੂੰ ਕਹਿਕੇ ਇਸ ਲੜਕੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਵਾਏ। ਇਕ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਹੰਸਪਾਲ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾ ਆਪ ਪੂਰਬਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਡਰਾਈਵਰ ਨਾਲ ਗਣੇਸ਼ਪੁਰੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

3-30 ਵਜੇ ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਗਣੇਸ਼ਪੁਰਿਓਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਨਮਿਤ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗਣੇਸ਼ਪੁਰੇ ਪਧਾਰੇ। ਆਇਆ ਸਿੰਘ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦਸਤਾਰਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਸਿੱਧੀਆਂ ਕਰਵਾਈਆਂ। ਸਿੱਧੇ ਦਸਤਾਰੇ

ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰੀਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਸਜਾਏ।

ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਨੈਰੋਬੀ, ਸਰਦਾਰ ਹੰਸਪਾਲ, ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਾਵਾਕਫ਼ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ) ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਖੜ੍ਹੇ ਖੜ੍ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਇਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਤਾਰਾਂ ਸਜਾਈਆਂ ਹਨ ਅੱਜ, ਮਾਈ ਕੇਸਰੋ, (ਗੁੱਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਜੀਵਨ ਵਾਲੀ) ਦੇ ਦੁਹਤਰੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਮਾਈ ਦੀ ਬੜੀ ਸ਼ੋਭਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੰਸਪਾਲ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅੱਜ ਅਤਿਅੰਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਕਿ ਇਕ ਖ਼ਰੀਦ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਾਇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਦਾਰ ਹੰਸਪਾਲ ਦਾ ਮਤ ਜਾਣ ਕੇ ਹੀ ਅੰਤਮ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰ: ਹੰਸਪਾਲ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਕਾਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਪੌਣੇ ਪੰਜ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਬੈਠਣ-ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਸੋਫ਼ਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਉੱਤਮ ਕੰਬਲ ਲਈ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਖਾਂ ਦੀ ਸਰੋਦ ਦੀ ਇਕ ਕੈਸਿਟ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ, ਕੋਲ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਅਤੇ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸਿਤਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਦੇ ਬੱਚੇ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਸਾਊਥ ਹਾਲ ਵਾਲੇ

ਸਾਡੇ ਬੈਠਣ ਤੋਂ 10 ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਸਾਊਥ ਹਾਲ, ਯੂ. ਕੇ. ਤੋਂ ਸੰਤ ਸਤਬਚਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ, ਵੱਡੀ ਪੁੱਤਰੀ ਤੇ ਲੜਕੇ ਕਿਰਨਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਕੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਮਸਤਕ ਨਿਵਾ ਭੇਟਾ ਧਰ ਸਾਹਵੇਂ ਹੋ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਵਲਾਇਤ ਗਏ ਕਿਰਨਪਾਲ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਸੰਤੂਰ ਸਿਖਾਣ ਵਾਸਤੇ। ਲਡਿੱਕੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆਗਿਆ ਅਧੀਨ ਹੀ ਵਲਾਇਤ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕਿਰਨਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਤੂਰ ਵਾਦਕ ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਜੀ ਤੋਂ ਸੰਤੂਰ ਵਜਾਣਾ ਸਿੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਕਿਰਨਪਾਲ ਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਕਿਰਨ, ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਦਿ ਦਾ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਕਰ ਲਈਂ, ਹੋਰ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੀ ਲੋੜ ਪਈ, ਕਹਿ ਦਈਂ, ਪੂਰੀ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਰਦਾਰ ਸਤਿਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਕੇਵਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ ਹਾਂ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਜਾਣੋਂ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸਤਿਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਊਥਹਾਲ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਇਕ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

5-30 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਸਰਦਾਰ ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ, ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਰਦਾਰ ਆਗਿਆ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰਭਜਨ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਹੰਸਪਾਲ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਅਰਾਮ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ, ਸ਼ਾਇਦ ਕਲਕੱਤਾ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ।

ਚੌਧਰੀ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਕਰਨਾਲ

ਦੁਪਹਿਰੇ ਜਦੋਂ ਖਲੇ ਖਲੋਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਚੌਧਰੀ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਕਰਨਾਲ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ : ਪਰਸੋਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬੋਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸਾਂ ਏਥੇ, ਦਿੱਲੀ, ਇਕ ਇੰਜਨ 2400/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਖ਼ਰੀਦਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਭਿਜਵਾ ਦਿਓ। ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਇਹ ਰਕਮ ਭਿਜਵਾ ਦਿਆਂਗਾ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ —ਇਹ ਰਕਮ ਮੇਰੀ ਮੰਦਰ ਖ਼ਾਤੇ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ ਵੀ ਏਨੀ ਕੁ ਰਕਮ ਭੇਜਾਂਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਦੱਸਿਆ: ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਮਸਤਾਨ ਗੜ੍ਹ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਟਰੱਕ ਰੋੜੀ ਦੇ ਸੁਟਵਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਨੇ ਕੰਕਰੀਟ ਦੇ ਸੱਤ ਟਰੱਕ ਇਕੋ ਵਾਰ ਹੀ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਹੁਣ ਇਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਟਰੱਕ ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਚਾਹੇ, ਵਰਤ ਲਓ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਟਰੱਕ ਉਸੇ ਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਉਸ ਕਿਹਾ ਕਿ ਟਰੱਕ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਓਨੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਆਪ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ।

ਸਰੋਦ ਵਾਦਨ

ਅੱਜ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਖ਼ਾਂ ਦਾ ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿਚ ਸਰੋਦ ਵਾਦਨ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਏਥੇ ਸੁਣਨ ਅਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੀ। ਸੋ 6-20 ਵਜੇ ਚਾਰ ਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਥੇ ਨਾਲ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਜੇ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗਰੀਨ ਰੂਮ ਵਿਚ ਹੀ ਹੰਸਪਾਲ ਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲੇ।

ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 7 ਵਜੇ ਸਰੋਦ ਵਾਦਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸਰੋਤੇ ਬਹੁਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ ਵੀ 20 ਜਣੇ ਸਨ। ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਰੋਦ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਸੁਰ ਕਰਕੇ ਟੁਣਕਾਈਆਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਅਭੋਗੀ, ਫਿਰ ਪਹਾੜੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਭਟਿਆਲੀ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਧੁਨਾਂ ਵਜਾਣਗੇ।

ਇਕ ਘੰਟੇ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਗਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਿਆ।

ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਮੋਹਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਉੱਤਮ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬਤੌਰ ਇਨਾਮ 50/- ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਪਰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਸੰਗੀਤ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪਧਾਰਨ। 27 ਤੋਂ 31 ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਿਨ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਹ ਹਨ : ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਆਰਕੀਟੈਕਟ, ਨੈਰੋਬੀ, ਠਾਕੁਰ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਸੰਗੀਤ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਬੱਚੇ, 'ਵਰਿਆਮ' ਸੰਪਾਦਕ ਸ੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ: ਸਤਿਬਚਨ ਸਿੰਘ ਯੂ. ਕੇ ਤੇ ਇਸਦਾ ਲੜਕਾ ਕਿਰਨਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ ਸੂਰ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ (ਹਜ਼ੂਰੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ), ਕਾਰ ਚਾਲਕ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਬੀਬਾ ਜੀ, ਬੀਬੀ

ਨਰਿੰਦਰ, ਬੀਬੀ ਗੁਰਚਰਨ (ਸੇਠ ਜੀ ਦੀ ਨੂੰਹ) ਤੇ ਸੇਠ ਜੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਨੂੰਹ ਆਦਿ।

ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਨਾਲ ਹੀ ਆਏ ਸਨ, ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਸੇਠ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਆਨੰਦ ਨਰਸਿੰਗ ਹੋਮ ਲਈ ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਭੰਵਾ ਲਿਆ।

9 ਵਜੇ ਕੋਠੀ ਆਏ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਾਰਾਂ ਮੋੜ ਲਈਆਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਬਿਰਾਜੇ।

18 ਦਸੰਬਰ 1977
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਮਿਤ ਮੇਲਾ

ਅੱਜ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨਮਿਤ ਮੇਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮਾਗਮ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ 'ਚ ਹੈ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਮੇਂ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿਲਰੁਬਾ ਵਜਾਂਦੇ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸਿਤਾਰ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਦੇ ਬੱਚੇ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨਕਾਰ ਹਨ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਆਏ ਸਤਿਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ ਕਿਰਨਪਾਲ ਸਿੰਘ ਗੂੰਜਵਾਂ, ਗੁੰਨ੍ਹਵਾਂ ਤੇ ਟੁਣਕਵਾਂ ਤਬਲਾ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਮਸਤਾਨਾ ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਬੇਸੁੱਧ ਹੋਇਆ ਸੂਤਰ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਿਰਦ, ਖੱਬਿਓਂ ਸੱਜੇ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੱਜਣ ਬੈਠੇ ਹਨ : ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ, ਸੰਤ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ, ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਇਹ ਰਾਤੀਂ 8-30 ਵਜੇ ਦੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ), ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਨੈਰੋਬੀ, ਸੂਬਾ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਾਣ, ਸੰਤ ਸਤਿਬਚਨ ਸਿੰਘ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ, ਸੰਤ ਸੁਖਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਆਰਕੀਟੈਕਟ, ਸਰਦਾਰ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ, ਸ੍ਰੀ ਮਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਹਰਸ਼ੈ' ਸੰਤ ਨਗਰ, ਸ੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਵਰਿਆਮ', ਜਲੰਧਰ, ਸ੍ਰੀ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ, ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ ਚੌਰ ਕਰਦਿਆਂ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ 'ਤੇ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮੀਂ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਦੌਰੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀਓਂ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਰਾਤੀਂ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸਰੀਰ ਹੋਰ ਵੀ ਆ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਜਥੇਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸੰਤ ਨਗਰੋਂ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਹੋਰ ਸਰੀਰ। ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ ਦਮਦਮਾ ਆਦਿ।

ਸਾਧਿਆ ਸਰੀਰ

ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਸ ਸਰਦੀ ਭਰੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਰਤੇ ਪਜਾਮੇ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਨਾਲ ਨਿਜ-ਆਸਣ 'ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ। ਮਾਲਾ ਗਲ ਵਿਚ, ਸੁਨਹਿਰੀ ਫ਼ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਪਤਲੋ ਜਿਹੀ ਐਨਕ ਨੇਤਰਾਂ 'ਤੇ। ਕਰਕਮਲਾਂ ਵਿਚ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦਾ ਗੁਟਕਾ। ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਧਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਹਰ ਕੋਈ, ਕਈ ਕਈ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੀਂ ਉੱਪਰ ਗਰਮ ਚੱਦਰਾਂ ਤੇ ਕੰਬਲ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਚੱਦਰ ਵੀ ਗੋਡਿਆਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਈ। ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤੀਂ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਪਜਾਮਿਓਂ, ਚੱਪਲਾਂ ਪਹਿਨੀਂ, ਕੇਵਲ ਖੱਦਰ ਦੇ ਕੁਰਤੇ ਨਾਲ ਹੀ 9 ਵਜੇ ਮਿਲਣ ਗਿਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਭੋ ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਾਂ ਕੀਰਤਨ ਰਸੀਏ, ਆਮ ਕਰਕੇ ਸਫ਼ੈਦ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਮੇਂ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਬੁੱਕਲਾਂ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕੰਬਲ ਚੱਦਰਾਂ ਆਦਿ ਵੀ ਵਾਹ ਲੱਗਦੇ ਸਫ਼ੈਦ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਹਲਕੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਨੀਲੇ-ਕਾਲੇ ਤੋਂ। ਕਾਰੋਬਾਰ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਲੋਕ ਕੋਟ ਪੈਂਟ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸਫ਼ੈਦ ਕੁੜਤਾ, ਚੂੜੀਦਾਰ ਪਜਾਮਾ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਬੜੀ ਸਾਤਵਿਕ, ਸੁਖਾਵੀਂ ਤੇ ਸਤਿਜੁਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

7-35 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ 8 ਵਜੇ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਮਾਣ ਜਥੇਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਕੱਕੜ ਸੰਤ ਨਗਰ, ਸੰਤ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਹੱਲੇ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਉਣਗੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫਿਰ 12 ਵਜੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ 2-30 ਵਜੇ ਸੰਤਾਂ ਨਮਿਤ ਭੋਗ ਪਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਏਥੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੋ ਸਿੰਘਾਂ (ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਹੇ) ਦੇ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਉਹ ਅਜੇ ਤਕ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਸਵਾ ਲੱਖ ਪਾਠਾਂ ਨਮਿਤ ਮਾਇਆ ਭੇਜੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਰਕਮ ਭੇਜਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਸੱਚ ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ

ਏਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸੱਜਣ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ :

"ਪਹਿਲੇ ਕੀਤੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਕੋਈ ਫ਼ਾਲਤੂ ਰਸਮ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ?"

"ਨਹੀਂ ਜੀ।"

"ਵੇਖਓ ਝੂਠ ਨਾ ਬੋਲਿਓ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ?"

"ਦੀਨ ਦਿਆਲ, ਬਸ ਕੁਝ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।"

"ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ 500/- ਰੁਪਏ ਤੁਸਾਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਵਜੋਂ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁੱਛ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਮਰਿਆਦਾ ਭੰਨੀ ਹੈ ?" ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲਣ ਲਈ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ 5000/- ਰੁਪਏ ਇਸ ਗ਼ਲਤੀ ਵਜੋਂ ਡੰਨ ਦੇਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਹੋਈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗ਼ੈਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦਿਆਂ ਦਸ

ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਆਗਿਆ ਪਾਲਨ ਕਰਨ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਖ਼ਿਮਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਤੰਬੀਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਕੋਈ ਰਸਮ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਮੈਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਉੱਠ ਆਇਆ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ 10-15 ਵਜੇ ਕੋਠੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸੰਤ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ

ਬੈਠਣ-ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸੰਤ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜਗਦੇਵ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ, ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ, ਬੜਾ ਸਨੇਹ ਸੀ। ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹਾਦਸੇ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆਂ ਹੁਣ 20 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਆਏ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਤ ਜੀ ਫ਼ਰੀਦਾਬਾਦ ਤੋਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਆਏ ਹਨ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕੋਠੀ ਸੱਦ ਲਿਆ : ਉੱਥੇ ਚੱਲ ਕੇ ਗੱਲ ਸੁਣਾਂਗੇ। ਬੀਬੀ ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ (ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਕਲਕੱਤਾ, ਜੋ ਈ. ਐਮ. ਸੀ. ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨ ਉਪਰੇਟਰ ਹਨ) ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਲੜਕੀਆਂ ਅਜੇ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆ ਹਨ, ਇਹ ਵੀ ਨਾਲ ਹਨ। ਇਕ ਲੜਕਾ ਵੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਮਨ ਦੀ, ਤਨ ਦੀ ਜਾਂ ਧਨ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਵਿਥਿਆ ਦੱਸਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਅੱਪੜੇ ਹਨ।

ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੰਡੀ, ਹਿਮਾਚਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ 'ਠੇਕੇਦਾਰ' ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤੇ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਠੇਕਦਾਰ ਬਣ ਗਏ। ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਇੰਜ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ, ਉਹ ਕੁਝ ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ।

ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਠਾਕੁਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਾਮੇ ਸ੍ਰ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ (ਪੱਥਰਾਂ ਵਾਲੇ) ਇਕ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਸਰਦਾਰ ਨਾਲ ਆਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਦਰ ਗਏ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਪਤਾ ਭੇਜ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਅਵਸਰ ਲੈ ਲਿਆ।

ਖ਼ਿਮਾ

ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਜਿਸ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ 5000/- ਰੁਪਏ ਡੰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ 4000/- ਰੁਪਏ ਖ਼ਿਮਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜਕ ਅਵੱਗਿਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਖੇ 1-45 ਵਜੇ (ਦੁਪਹਿਰੇ) ਪਧਾਰੇ। ਤਦ ਤੱਕ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੰਗਤ ਨੇ ਪੰਕਤੀ ਬੱਧ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੂਜਯ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆ-ਆ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਹ

ਤਾਂਤਾ ਭੋਗ ਪੈਣ ਤੱਕ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਆਦਿ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਪਾਲਕੀ ਸਮੇਤ ਅਤੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈ ਕੇ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਜੈਕਾਰ ਗਜਾ ਕੇ ਉੱਠ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਬਾਅਦ ਭੋਗ ਪੈਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਸੁਮਨ'

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸੰਘ ਸਰੋਦ ਰਾਹੀਂ ਗਣੇਸ਼ਪੁਰੇ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨ (ਗਾਉਣ) ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰਵਾਈ। ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਏਸੇ ਨੂੰ ਸੁਮਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਟੇਢੀ ਪੱਗ ਵੇਖ ਕੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਿੱਧੀ ਦਸਤਾਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਵੇ। ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਅੱਗੋਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਆਇਆ ਕਰੇਗਾ, ਇਸ ਵਾਰ ਇਵੇਂ ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁੱਛਿਆ : ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕਿਨਵਾਂ ਪੁੱਤਰ ਹੈਂ?

"ਜੀ, ਪਹਿਲਾ।"

"ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਿੱਧੀ ਦਸਤਾਰ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਤੂੰ ਉਸੇ ਦੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੈ, ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਕੇ ਆ।" ਤੇ ਸਿੱਖ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਲੜਕਾ ਸੰਤ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਵੈਦ ਦਾ ਸੀ। ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਦੇ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਆਲਿਮ ਦੇ ਢੂਲਕਈਆ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੇਵਕ ਬੜੀ ਉਚੇਚ ਨਾਲ, ਇਕ ਚੱਦਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢੱਕ ਕੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਭਜਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਾਣ, ਸ੍ਰ: ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ, ਇਸ ਮੇਲੇ ਦੇ ਨਮਿਤ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਭੇਟਾ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਿਰਮਾਣ ਜੀ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਤੇ 2-15 ਵਜੇ ਪੂਰਬਾ ਦੁਆਰਾ ਅਰਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ।

ਪਰਵਚਨ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਜੋ ਪਰਵਚਨ ਦਿੱਤਾ, ਉਸਦਾ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸ ਬੰਦਾ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਲ ਕੱਢ ਕੇ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਹਉਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪਿਆ, ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵੇ ਲਈ ਜਤਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸ ਆਇਆਂ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਰਸਾਉਣੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਸਮਝੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਰਿਆਦਾ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਗਿਆਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਵੀ ਪੂਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਿਹਤਰੀਨ ਹਿੱਸਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੀਤਿਆ। ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਉਹਨਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨੇ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੁਲੱਛਣ ਜੋ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਢਾਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਪਰਮਾਣੀਕ ਸੰਤ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਨਹੁੰਆਂ-ਹੋਠਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਰੰਗਣ ਨੂੰ ਰੋਕ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਮਿ: ਕੁੱਕ ਦੀ ਫ਼ਿਲਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਹੁੰਆਂ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ

ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਰੰਗ ਕੁੱਤੇ ਬਿੱਲੀਆਂ ਦੇ ਮਾਸ ਤੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਜਨ ਵਾਲਾ ਰੰਗ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਗਾਈਏ।

ਤੇ ਮੇਲੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਏਥੋਂ ਸਾਹਿਬ ਪੁਰੇ ਨੂੰ ਪਧਾਰੇ। ਪਰਵਚਨ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠਿਆਂ ਵੇਖ ਵਿਨੋਦ ਨਾਲ ਕਿਹਾ : ਸੋਚਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਕਿਤੇ ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਝਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਰੋਤੇ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਹੋਣ ਜਾਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਆਏ ਹੋਣ।

ਸੁਮਨ

ਜਿਸ ਵੈਦ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਦਸਤਾਰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਕੋਠੀ ਚੱਲ ਕੇ ਸੁਣਾਂਗੇ। ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਨੇ ਫਿਰ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ : ਉਹਦੀ ਤਮੰਨਾ ਸੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੰਵਿਆਂ 25-30 ਰੁਪਏ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਅਸੀਂ 50 ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ।

ਕਪੂਰ ਮਿਲਣੀ

ਸਾਹਿਬ ਪੁਰਿਓਂ ਆਣ ਕੇ ਸ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਦੇ ਘਰ ਸ੍ਰੀ ਯਸ਼ਪਾਲ ਕਪੂਰ ਨਾਲ ਮਿਲਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ। ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਆਉਣਗੀਆਂ। ਇੰਦਰਾ ਜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨਗੇ, ਆਦਿ।

ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 11/10 ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਪਹੁੰਚੇ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਆਪ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ : ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ, ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸਿਤਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ, ਸੰਤ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ, ਲਾਲ ਜੀ (ਸੇਠ-ਸਪੁੱਤਰ) ਅਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੁਮਨ ਜਿਹਨੇ ਗਾ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਨਾਉਣਾ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ 'ਤੇ ਦੋ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ, ਫਿਰ ਇਕ ਸ਼ਬਦ। ਇਸਦਾ ਗਲੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਪੱਧਤੀ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ, ਤੇਜ਼ ਸੁਰੀਲੀਆਂ ਸੁਰਾਂ, ਤਾਨਾਂ ਭਰੀਆਂ ਮੁਰਕੀਆਂ ਆਦ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਗੰਵਿਆ। ਇਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸੁਣ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਗੁਰਬਾਣੀ ਯਾਦ ਕਰੇ, ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਰੇ, ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਵੇ, ਵਿਆਹ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਦੌਰੇ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨਪੁਰ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਲਈ ਚੱਲੇ। ਤਿੰਨ ਕਾਰਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਗੱਡੀ ਪਿੱਛੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਆਏ। 9 ਵਜੇ ਰਾਤ ਤੋਂ 9-50 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਟੇਸ਼ਨ ਉਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਲ 'ਤੇ, ਫਿਰ ਪਲੈਟ ਫ਼ਾਰਮ 'ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦਿਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕਾਂਤ ਖਲੋ ਬਚਨ ਕੀਤੇ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਆਪ ਮਿੰਟ-ਮਿੰਟ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਲੇਖਕ ਵਰਗ ਵਿਚੋਂ ਕੋਲ ਸਨ। ਡਾ: ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਇਕ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਆਦਿ ਗਰੰਥ 'ਚੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੰਗੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾਇਆ ਕਿਉਂ ਕਿ ਆਪ

ਤਾਂ ਬਸ ਹੁਣ ਜਾ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ-ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਇਕ ਬਸੰਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਸੁਣਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਇਹ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਕਰਨ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਰੂਰ ਸਿਖਾਇਆ ਕਰਨ।

ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਆਏ ਠਾਕੁਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਕੌਰ ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਪੁਲ 'ਤੇ ਖਲੋਤਿਆਂ ਮੈਂ ਆਖਿਆ : ਐਤਕਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਬੜੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਦੋਂ ਆਏ? ਉਹਨਾਂ ਸੁਭਾਵਕ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੈ, ਉਹ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਨਿਵਾਜਦੇ ਹਨ।

ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ 15 ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਬੰਬਈਓਂ ਆਏ ਸਨ ਤੇ 16 ਨੂੰ ਕੋਠੀ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅੱਜ ਹੀ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਪਲੈਟਫ਼ਾਰਮ 'ਤੇ ਆਏ, ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ : ਜੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਡਰ ਅਤੇ ਆਦਰ ਬੰਦਾ ਮਨ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਤਾਂ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਸੌਖਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਚੰਗੀ ਭਾਵਨਾ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਜੀਆਂ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੈ।

ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਅਰਜ਼ 'ਤੇ 20, 21, 22 ਅਤੇ 23 ਦਸੰਬਰ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਫਾਰਮਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਲਖਨਊ ਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਤੇ ਆਪ ਦਾ ਜਥਾ ਸਿੱਧਾ ਲਖਨਊ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ। ਗੱਡੀ ਦੇ ਤੁਰਨ ਸਮੇਂ ਫ਼ਸਟ ਕਲਾਸ ਦੇ ਡੱਬੇ ਦੇ ਦਰਾਂ ਵਿਚ ਖਲੋ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿਚ 9-50 ਵਜੇ ਗੱਡੀ ਛੁਕ-ਛੁਕ ਕਰਕੇ ਤੁਰਦੀ ਪਲੈਟਫ਼ਾਰਮ ਛੱਡ ਤੁਰੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਕੇ ਦੋ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿੰਘ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਸਾਂ, ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਵੱਲਭ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਆਏ। ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਦੇ ਘਰ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਨੈਰੋਬੀ ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਹੈ। ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੈਰੋਬੀ ਜਾਣ ਲਈ ਸਵੇਰੇ ਬੰਬਈਓਂ ਜਹਾਜ਼ ਫੜਨਾ ਹੈ।

20 ਦਸੰਬਰ 1977 ਮੰਗਲਵਾਰ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬੰਬਈ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਇਕ ਆਯੋਜਨ 11, 12, 13 ਅਤੇ 14 ਮਾਰਚ ਵਿਚਾਲੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨਾਲ ਤੈ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਫਹਿਰਿਸਤ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਖ਼ਰਚਾ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਰਸੋਂ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਗਏ ਸਨ।

10ਵੀਂ ਸ਼ਾਖਾ

ਸਵਾ ਲੱਖ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਇਨਚਾਰਜ ਸੰਤ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉੱਤਮ ਨਗਰ ਲਾਗੇ ਨਵਾਦਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਟਰੇਡਰਜ਼ ਬੈਂਕ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਸ ਬੈਂਕ ਦੀ 10ਵੀਂ ਬਰਾਂਚ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਧੀਵਤ ਹਵਨ ਯੱਗ ਤੇ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

21 ਦਸੰਬਰ 1977 ਬੁੱਧਵਾਰ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਰਾਤੀਂ 7 ਵਜੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਚਾਗੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਲੜਕਾ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੱਲ, ਨਕੌੜਾ ਦਾ ਇਕ ਰੁੱਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ 23 ਦਸੰਬਰ 1977 ਨੂੰ ਸਰਸੇ ਵਿਖੇ ਡੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਇਕ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਦੇਣ ਲਈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਜਲਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਲਾਕੇ ਭਰ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜੁੜ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆ 'ਤੇ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਬਣਾਏ ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਜਲਸੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਮੇਰਾ ਪਹੁੰਚਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੱਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੋ ਮੈਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਅਟੈਚੀ ਕੇਸ ਫਬਾ ਲਿਆ ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਸਵੇਰੇ 8 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਰਸਾ ਲਈ ਬੱਸ ਫੜਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਬਣਾ ਲਿਆ।

22 ਦਸੰਬਰ 1977
ਰਾਣੀਆਂ (ਸਰਸਾ)

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਪਰਿਵਾਰ

2-30 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਸਰਸੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਧਰਮਸਾਲਾ ਪਹੁੰਚ ਸ੍ਰ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੱਲ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਉਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸੂਚਾਨ ਦੇ ਕੇ ਮੈਂ ਆਰਾਮ ਅਤੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਗਰਜ਼ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਲੜਕੀ ਉਪਮੇਸ਼ ਤੇ ਜੁਆਈ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਕੋਲ ਰਾਣੀਆਂ ਆ ਗਿਆ।

ਇਹਨਾਂ ਪਾਸ ਬੈਠਿਆਂ ਇਕ ਸੱਜਣ ਸ੍ਰੀ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ (50) ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (80) ਜੋ 95 ਚੱਕ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਰਗੋਧਾ ਤੋਂ ਉੱਜੜ ਕੇ ਬਠਿੰਡਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਭਾਈ ਕੇ ਦਿਆਲਪੁਰੇ ਦੇ ਅਲਾਟੀ ਬਣੇ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਉਸੇ ਰਕਮ ਨਾਲ 1972 ਤੋਂ ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਨ।

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (80) ਜੀ ਦੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਤਾਨ ਹੈ:

1. ਸ੍ਰੀ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ (43)
2. ਸ੍ਰੀ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ (40)
3. ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ (48)
4. ਸ੍ਰੀ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ (45)

5. ਸ੍ਰੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ (43)
6. ਸ੍ਰੀ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ (40)

ਸ੍ਰੀ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਮੈਂ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਜਾਨਣੇ ਚਾਹੇ ਜਿਹੜੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਾਪਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਚੰਦ ਆਦਮੀ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੋ-ਹੱਲੇ ਕਾਰਨ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਕੇਸਾਂ ਤੇ ਕਈ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਹਿਆ ਏਨਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।

ਸ੍ਰੀ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਰ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ।

23 ਦਸੰਬਰ 1977
ਸਰਸਾ

ਜਲਸਾ ਅਤੇ ਜਲੂਸ ਸਰਸਾ

ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੇਵਲ ਧਾਰਮਿਕ ਦੀਵਾਨ ਹੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ, ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਕ ਜਲਸਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਢੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਰਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਸਵੇਰੇ 6 ਵਜੇ ਚੱਲਿਆ। ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਬੱਸ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਮੁੱਖ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਸੁਰ ਮਿਲ ਪਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਹਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਆਵਾਜ਼ ਸੀ : ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਬੋਰੀਆ ਬਿਸਤਰਾ ਬੰਨ੍ਹਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਚੁੱਕਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਹੁਣ ਬੰਗਲੌਰ ਹੀ ਘੱਲਾਂਗੇ।

ਕਿਉਂ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਹੁਰਾਂ ਸਵਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਭਤੀਜੇ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਚੋਰੀ, ਡਾਕੇ ਤੇ ਕਤਲ ਤੱਕ ਦੇ ਕੇਸ ਬਣਵਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਨਿਆਇ ਪ੍ਰਬੰਧ 'ਤੇ ਦਬਾਉ ਪਾ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਘੱਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

10-30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਰਸੇ ਦੇ ਨਹਿਰੂ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਸਰਸਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਇਕੱਠ ਸੀ। ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਅਤੇ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸੰਪਾਦਕ ਸੰਤ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਟੇਜ ਸੰਭਾਲਣ ਨਾਲ 12-30 ਵਜੇ ਜਲਸੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਕ ਵੱਜਣ ਤੱਕ 5000 ਤੇ ਦੋ ਵੱਜਣ ਤੱਕ 6000 ਦੀ ਠੋਸ ਹਾਜ਼ਰੀ ਹੋ ਗਈ।

ਜਲਸੇ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਕਤਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਸ਼ਹਿ 'ਤੇ ਫਸਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਰਦਾ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਉਤੇ ਵੀ ਕੂੜ ਘਾੜਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਤੇ ਧੱਕਾ-ਜ਼ੋਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਸ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਹਿਤ ਜਾਨ ਤਕ ਦੀ

ਬਾਜ਼ੀ ਲਗਾ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਮਾਲਿਕ ਸਤਿਜੁਗ, ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ, ਜਥੇਦਾਰ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਸਾ, ਸ੍: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦਮਦਮਾ, ਜਥੇਦਾਰ ਤਾਬਾ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਨਗਰ, ਜਥੇਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਕੰਗਣਪੁਰ, ਜਥੇਦਾਰ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਸੂਬਾ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਪੁਰ, ਨੰਬਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ, ਮਾਸਟਰ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਰਾਣੀਆਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਚੰਦਰ (ਕਾਂਗਰਸ ਆਈ), ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਧਨੌਂਜੀਆ, ਚੌਧਰੀ ਕੇਸਰਾ ਰਾਮ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸ੍ਰੀ ਅੰਦਰਾਜ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਵਿਰੁੱਧ ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੋਣ ਲੜੀ ਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ ਨੇ ਖੜਕਵੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਰਾਮਪੁਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ।

ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਜਲਸਾ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ।

ਇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ 4 ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ੍: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੱਲ, ਸ੍: ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਨਕੌੜਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ 5-7 ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਤੇ ਸਰਗਰਮੀ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸਫ਼ਲ ਇਕੱਠ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਟੇਪ ਰੀਕਾਰਡ ਦੀ ਕਮੀ ਬੜੀ ਰੜਕੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵਕਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਦੇ ਤੱਤ, ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਕਰਰਾਂ ਦੇ ਇਕਰਾਰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਾਲੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ, ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣ ਦੀ ਪਹਿਲ ਕਰਨਗੇ।

ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਵਕਤ 5 ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਕੇਸ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਣ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ:

1. ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਰਫ਼ਦਾਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਮਹਿਕਮੇ, ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਤੇ ਉਹਦੇ ਲੜਕੇ ਓਮ ਵਲੋਂ ਜ਼ੋਰ ਪੁਆ ਕੇ ਸੱਤ ਵਾਰੀ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵਲੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ-ਕੰਮ-ਯੋਗ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੀ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ।

2. ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ-ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਨਗਰ, ਸੰਤ ਨਗਰ, ਸੰਤਾਂ ਵਾਲੀ, ਖੂਹ ਅੰਬਰਸਰੀਆਂ, ਦਮਦਮਾ, ਧਰਮਪੁਰਾ ਤੇ ਸੰਤੋਖਪੁਰਾ ਆਉਂਦੇ ਹਨ-ਸਰਪਲਸ ਏਰੀਆ ਗਰਦਾਨ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਕਾਵੀ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਕਰਜ਼ੇ ਲੈਣੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

3. ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ, 16 ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਕੇ 107-151 ਧਾਰਾਵਾਂ ਹੇਠ ਹਵਾਲਾਤੇ ਡੱਕ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਹੇਠ ਫੜਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਦਲੇਖੋਰੀ ਦਾ ਹਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ

ਕਈ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ 4-4 ਵਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ।

4. ਹੁਣ ਨਕੌੜੇ ਦੇ ਇਕ ਹੱਥਠੋਕੇ ਵਲੋਂ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁਚੀ ਦਿਖਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕੇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ 21 ਹੋਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ 21-22 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਹੱਥਠੋਕੇ ਦਾ ਝੋਨਾ ਲੁੱਟਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਉਹਦੀ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਟਰੰਕ ਦਾ ਤਾਲਾ ਤੋੜ ਕੇ 6700/- ਰੁਪਿਆ ਕੱਢਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਲਿਖਵਾਈ ਕਿ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਰਵਾ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਬਣਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਹ ਭਰਿਆ ਜਲੂਸ ਨਿਕਲਿਆ, ਇਹ ਅਦੁੱਤੀ ਸੀ। ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਸਫ਼ੈਦ ਵਸਤਰਧਾਰੀ ਬਿਰਧ, ਪ੍ਰੌਢ, ਜੁਆਨ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਵਰਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਸਿਆਣੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਇਸ ਵਿਰੋਧ-ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਭਾਗ ਪਾਉਣ ਆਈਆਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਘਰ-ਸੁਆਣੀ 'ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੀ ਹੈ।

ਜਲੂਸ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਸਨ :

ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਦੀ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ :
ਨਹੀਂ ਚਲੇਗੀ, ਨਹੀਂ ਚਲੇਗੀ!!
ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ:
ਨਹੀਂ ਚਲੇਗੀ, ਨਹੀਂ ਚਲੇਗੀ!!
ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੇ ਬਣਾਏ ਝੂਠੇ ਮੁਕੱਦਮੇ :
ਵਾਪਸ ਲਓ, ਵਾਪਸ ਲਓ!!
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ :
ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ!!
ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਕਤਾ :
ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ!!

2 ਵਜੇ ਦਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲਿਆ ਜਲੂਸ 3-45 ਵਜੇ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜਾ-ਸੁਦ੍ਰਿੜ, ਸੁਵਿਵਥਿਤ ਤੇ ਪੁਰਅਮਨ! ਸ੍: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੱਲ, ਨਕੌੜਾ ਅਤੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਨੇ ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ. ਨੂੰ ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਤਾਂ ਡੀ. ਸੀ. ਸਰਸਾ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਐਨ ਵਕਤ ਸਿਰ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ. ਇਸ ਜਲੂਸ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਸੀ। ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਨ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਵਿਚ ਉਕਤ ਭਾਵ ਦੇ ਹੀ ਤੱਥ ਤੇ ਅੰਕੜੇ ਸਨ। ਇਹ ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਰਸਾ ਵਲੋਂ ਸੀ ਤੇ ਇਹਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ, ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ, ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ

ਲਾਲ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹਰਿਆਣਾ, ਆਈ ਜੀ. ਪੁਲਿਸ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਹਿਸਾਰ, ਡੀ. ਸੀ. ਸਰਸਾ ਅਤੇ ਐਸ. ਪੀ. ਸਰਸਾ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ।

24 ਦਸੰਬਰ 1977 ਸ਼ਨੀਵਾਰ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਤੱਕ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਮੀਂ ਸ੍ਰ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਸਮੇਤ ਪਤਨੀ ਮੇਰੇ ਨਿਵਾਸ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ 'ਕਿਸਾਨ ਦਿਨ' ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ 5000 ਬੱਸਾਂ ਤੇ ਟਰੱਕ ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚੋਂ ਆਏ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਕੜੇ ਹਜੂਮ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜ ਨਾਰਾਇਣ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ"

ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ?

ਨਹੀਂ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਰਾਇਆ ਤੇ ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ?

ਨਹੀਂ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਏਥੇ ਆਇਆਂ ਖ਼ਰਚਣ ਨੂੰ ਰਕਮਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ?

ਨਹੀਂ।

ਭਾਵ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਨੇਹ ਵਿਚ ਪਾਗਲ ਹੋਏ ਲੋਕੀਂ ਆਪ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ 'ਤੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇਣ ਚਲੇ ਆਏ।

ਸ੍ਰੀ ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਇਕ ਲਤੀਫ਼ਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਡਰਾਮੇ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਕੀਤੀ।

ਕੋਈ ਕਥਾ ਵਾਚਕ ਸੀ। ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਨਾਲ ਸੁਸੱਜਿਤ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਥਾ ਸੁਨਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਪੁੱਛਿਆ :

ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ?

ਗੂੰਜਵਾਂ ਉੱਤਰ-ਨਹੀਂ ਜੀ!

ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖ਼ਰਾਬੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ?

ਗੂੰਜਵਾਂ ਉੱਤਰ-ਨਹੀਂ ਜੀ!

ਆਪ ਨੇ ਮੇਰਾ ਕਥਨ ਧਿਆਨ ਪੂਰਬਕ ਸੁਣਿਆ?

ਗੂੰਜਵਾਂ ਉੱਤਰ-ਨਹੀਂ ਜੀ!

ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਚੌਧਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਆਏ ਹੋ? ਤਾਂ ਉਸੇ ਸੁਰ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਮਿਲਣਾ ਸੀ-ਨਹੀਂ! ਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ 'ਨਹੀਂ ਜੀ' ਕਹਿਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ 'ਬਲਿਟਜ਼' ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸ੍ਰੀ ਜੋਗਾਰਾਵ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਝੂਠੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਨੂੰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਆਦਿ ਵਿਖਾ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਰਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆ ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਉੱਤਰ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਬੀਬੀ ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਵਰਾਜ ਨੇ ਉਚੇਚਿਆਂ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ

ਮਿਲਾਂ ਤੇ ਵੇਰਵੇ ਸਮਝਾਵਾਂ।

25 ਦਸੰਬਰ 1977

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਕੱਲ੍ਹ ਸਵੇਰੇ ਕੁਝ ਸਰੀਰਾਂ ਨੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਕਲਕੱਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਰੋਦ ਵਾਦਕ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਖ਼ਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਅਲੀ ਖ਼ਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਕਲਾਸੀਕਲ ਮਿਊਜ਼ਿਕ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਖ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਿਤਾਰ) ਨੂੰ 24 ਦਸੰਬਰ ਤੋਂ ਕਲਕੱਤੇ ਲਈ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕੋਠੀ ਪੂਸਾ ਰੋਡ ਗਿਆ ਤਾਂ ਠਾਕੁਰ ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਿਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 10 ਆਦਮੀਆਂ ਹੋਰ ਕਲਕੱਤੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਲਕੱਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ, ਦਸਾਂ 'ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੇਠ ਤਿਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਸਥਾਨ ਦਾ ਪਤਾ ਕੀਤਾ। ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰ: ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫਰਮ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਜਗਜੀਤ ਹੌਜ਼ਰੀ ਮਿਲਜ਼ ਦੇ ਨਾਂਅ ਨਾਲ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਦਾ ਐਡਰੈੱਸ ਮਿਲਿਆ, ਏਥੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ।

ਸ੍ਰ: ਹਰਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਸਦਾ ਲਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦਸ ਟਿਕਟਾਂ ਦਾ ਖ਼ਰਚਾ ਸ੍ਰ: ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਜੰਸੀਜ਼ ਨੇ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

26 ਦਸੰਬਰ 1977 ਸੋਮਵਾਰ

ਸਫ਼ਰ ਕਲਕੱਤਾ ਨੂੰ

ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀਓਂ ਜਦੋਂ ਸਵੇਰੇ8-20 ਵਜੇ ਕਾਲਕਾ ਮੇਲ ਕਲਕੱਤੇ ਲਈ ਚੱਲ, ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਸਨ : 1. ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ (ਬਸਤਰ ਸਾਧਕ) 2. ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਮਦਮਾ (ਲਾਂਗਰੀ), 3. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ, 4. ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, 5. ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀ), 6. ਸ੍ਰ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਠੁਮਰੀ ਗਾਇਕ, 7. ਸ੍ਰੀ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀ)। ਤਿੰਨ ਜਣੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਵੇਸ਼ ਭੂਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਅੱਛਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਿਹਾ। ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਬੀਕਾਨੇਰ ਦੇ ਦੋ ਬੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੌਜਵਾਨ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵੀ ਹਾਵੜੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਕ, ਸ੍ਰੀ ਗੋਪਾਲ ਨਰਾਇਣ ਵਿਆਸ ਜਿਓਤਿਸ਼ ਤੇ ਫਲਿਤ ਜਿਓਤਿਸ਼ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਹਨ। ਇਹ ਐਮ. ਏ. ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ. ਵੀ। ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸ੍ਰੀਮਦਭਾਗਵਤ ਦਾ ਵਿਆਖਿਆ ਸਹਿਤ ਪਾਠ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰਾ ਭਰਾ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਿਆਸ ਵੀ ਏਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਰੁਚੀ

ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਯਮਨ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗਾ ਕੇ ਮੁਗਧ ਕੀਤਾ। ਜਾਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਬਾ-ਸੁਆਦ ਚਰਚਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ।

ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਮੋਹਨ-ਸੁਖਦੇਵ ਨੇ ਪੌਣੀਆਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿਖਾਇਆ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾ ਕੇ ਵਿਆਸ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁਗਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਪੂਰਾ ਦਿਨ ਤੇ ਪੂਰੀ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਸੁਖਾਵੇਂ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਬੀਤੀ। ਸਾਡੇ ਰਾਜਸਥਾਨੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਸ, ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਸਿਗਰਟ ਦੀ ਇੱਲਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋ ਛੇਤੀ ਹੀ ਅਸੀਂ ਘੁਲ-ਮਿਲ ਗਏ।

ਦਿੱਲੀਓਂ ਤੁਰੇ ਗਾਜ਼ੀਆਬਾਦ, ਯੂ. ਪੀ. ਦਾ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਸ਼ਹਿਰ, ਖੁਰਜਾ-ਜਿਦ੍ਹੇ ਅੱਗੇ ਚੱਲਕੇ ਕਮਾਦ ਤੇ ਕਣਕ ਦੇ ਖੇਤ ਬਹੁਤਾਤ ਵਿਚ ਮਿਲੇ, ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਮੁਸਲਿਮ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਪੰਘੂੜਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਤੇ ਫੇਰ ਸ਼ਿਕੋਹਾਬਾਦ, ਇਟਾਵਾ, ਕਾਨਪੁਰ, ਫਤਿਹਪੁਰ ਤੋਂ ਮੁਗਲ ਸਰਾਇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪਏ। ਮੁਗਲ ਸਰਾਇ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਰਾਤ ਦੇ 8 ਵੱਜ ਗਏ। ਅੱਗੇ ਬਿਹਾਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਧ ਦਾ ਮੇਲ

ਏਥੇ ਸਾਨੂੰ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ ਦੇ ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਇਹ ਇੰਟਰਮੀਡੀਏਟ ਕਰਕੇ ਹਟਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੋਧ ਰੱਖਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਜਦੋਂ ਉਸਦੀ ਭਰਜਾਈ ਉਸ ਨੂੰ ਏਥੇ ਲੈ ਕੇ ਆਈ, ਉਹ ਸੋਧ ਦੇ ਜਲ-ਗੜਵੇ, ਸੁੱਚੇ ਲੰਗਰ ਤੇ ਫਲ-ਟੋਕਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਡੱਬੇ ਦੀ ਥ੍ਰੀਟਾਅਰ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਮਧਰਾ ਕੱਦ, ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਚਿਹਰਾ, ਤਿੱਖਾ ਨੱਕ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੈਸਾ ਸਮਾਜ ਰਚਿਆ ਹੈ ਜੋ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਮਨ ਮੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਿਲਿਆਂ ਸਾਡੀ ਚਿੰਤਾ ਮੁੱਕ ਗਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਲਕੱਤੇ ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਿਸ ਕੋਲ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਬੀਬੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਲੋੜੀਂਦੇ ਫਲ ਲੈ ਆਂਦੇ।

ਪਦਾਰਥ ਤਾਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕੋਲ ਬੈਠਿਆਂ ਨਾਲ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦਾ ਸੁਭਾਵਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਇਆ, ਉਹ ਤਾਜ਼ੇ ਫਲ ਹੀ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਨੇ ਇਕ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਕਾਜੂ, ਪਿਸਤਾ, ਨੇਜਾ, ਸੋਗੀ ਲੱਪ-ਲੱਪ ਵੰਡੀ। ਸਾਨੂੰ ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ ਤੇ ਸੁੱਤੇ-ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਬਿਹਾਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਹਿਰ ਗਯਾ, ਧੰਨਬਾਦ ਲੰਘ ਗਏ। ਡੇਰੀ ਆਨਸੂਨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਗੱਡੀ ਹਾਵੜਾ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਰੁਕੀ।

27-12-77 ਦਾ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਕਾਲਕਾ ਮੇਲ 6-15 ਵਜੇ ਹਾਵੜਾ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਈ। ਇਥੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੱਜਣ ਸਾਡੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ।

27 ਦਸੰਬਰ 1977
ਕਲਕੱਤਾ

ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਸੁਆਗਤਕਾਰੀਆਂ 'ਚੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਦੀ (ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰ) ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਸਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਬੜਾ ਤੇਜ਼-ਤਰਾਰ ਕਾਰਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਉਠਵਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਟੈਕਸੀਆਂ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਤ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਸੂਬਾ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ ਦੇ ਘਰ, ਸਿੰਧੀ ਮੋੜ ਐਮ. ਸੀ. ਰਾਇ ਦੇ ਮਕਾਨ 88/1, ਨੈਨਪਾੜਾ ਲੇਨ (ਉਪਰਲੀ ਛੱਤ) 'ਤੇ ਲੈ ਆਏ।

ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਜਵਾਨ ਹੈ ਤੇ ਇੰਜ ਹੀ ਇਸਦੀ ਪਤਨੀ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ। ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਸੇਵਕ, ਨਿਸ਼ਠਾ ਵਾਲੇ ਤੇ ਉੱਦਮੀ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਦੋ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਹਨ। ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਸੋਧੀ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਛਕਣ-ਛਕਾਣ ਦੇ ਆਹਰੇ ਲੱਗ ਗਏ।

ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬੜੀ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ-ਪਾਣੀ ਛਕ ਕੇ ਅਸੀਂ ਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਜਗਜੀਤ ਹੌਜ਼ਰੀ ਮਿੱਲ, ਮੰਦਰ ਸਟਰੀਟ, ਨੇੜੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਸਿਨੇਮਾ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਏਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਸੈਂਟਰ' ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਲੋਂ ਫ਼ੋਨ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਤੀਂ 9-30 ਵਜੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ।

ਢੂੰਡ

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਗੜ੍ਹੀ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਡੱਟ ਗਿਆ ਪਰ ਸੰਤ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਾਡੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਟੈਕਸੀ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਚੱਲਿਆ। ਸਾਡੀ ਲੋੜ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਸਤਾਦ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਅਲੀ ਨਮਿਤ ਫ਼ੰਕਸ਼ਨ ਦੀ ਜਗਹ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਵਾਕਫ਼ੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ।

ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ 'ਸਪੀਡਵੇਜ਼' ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਹਨਾਂ ਪਾਸ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਠਹਿਰਨਾ ਹੈ। ਸੇਠੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਰਾਸ ਬਿਹਾਰੀ ਐਵੇਨਿਊ, 'ਕੋਮਲ ਵਿਲਾਸ' (ਹੋਟਲ) ਦੇ ਕਮਰਾ ਨੰ: 47 ਵਿਚ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਖ਼ਰਚ ਸੰਗੀਤ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਮਰਾ ਨੰ: 47 ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਹਾਰਦਿਕ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸੁੱਖ ਸੁਵਿਧਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਪਾਸ ਹੀ ਠਹਿਰ ਗਿਆ।

ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ

ਸ਼ਾਮੀਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ 'ਰਾਵਿੰਦਰ ਸਦਨ' ਵਿਖੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸੰਗੀਤ ਆਯੋਜਨ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਦੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦਾਂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਸਦਨ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਮਿਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਬਾਬਤ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਅਰੂਪ ਸਰਕਾਰ ਹਨ 'ਆਨੰਦ ਬਾਜ਼ਾਰ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ' ਵਾਲੇ ਇਹ ਹਫ਼ਤੇਵਾਰ 'ਰਵੀਵਾਰ' ਦੇ ਵੀ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਾਰਜ ਭਾਰ ਤੇ ਖ਼ਰਚਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ

ਹੀ ਸਿਰ ਹੈ। ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਦੀ ਸੁਦਰਸ਼ਨਾ ਪਤਨੀ ਸੁਬਾ ਲਕਸ਼ਮੀ ਵੀ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮੁਦਰਾ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਮੇਂ ਅਸੀਂ ਮੁਨਾਸਬ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ। ਇਥੇ ਇਕ ਮਦਰਾਸੀ ਸੱਜਣ ਐਸ. ਬਾਲ ਚੰਦਰ ਦਾ ਵੀਣਾ ਵਾਦਨ ਸੀ। ਇਹ ਪ੍ਰੌਢ ਮਨੁੱਖ ਬੜੇ ਜਚਵੇਂ ਵਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀਣਾ ਸਮੇਤ ਪਰਦਾ ਉੱਠਣ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਪਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਪਖਾਵਜ ਵਾਦਨ ਲਈ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਫੜੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। 6 ਤੋਂ 8-30 ਵਜੇ ਰਾਤ ਤੱਕ ਇਸ ਨੇ ਕਰਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਰਨਾਟਕੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਏਨੀ ਬਹੁਰੰਗੀ ਵੀਣਾ ਵਜਾਈ ਕਿ ਸਰੋਤੇ ਮੁਗਧ ਹੋ-ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਇਕ-ਇਕ ਤਾਰ ਨੂੰ ਛੇੜਦਿਆਂ ਮੀਂਡਾਂ, ਖਿੱਚਾਂ ਤੇ ਜ਼ਮਜ਼ਮੇ ਇੰਜ ਵਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਤਾਰਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ। ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ 5 ਸਪਤਕਾਂ ਇਕੋ ਤਾਰ ਤੋਂ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਸ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ, ਹੱਥਾਂ-ਉਂਗਲਾਂ ਦੀ ਮੁਦ੍ਰਾ ਤਾਰਾਂ ਦਾ ਟੁਣਕਾਨਾ ਅਤੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਉਡੀਕਾਂ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਰਸ ਲੁੱਟ ਰਹੇ ਸਾਂ ਬਾਲ ਚੰਦਰ ਦੀ ਵੀਣਾ ਦਾ। ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਬੰਬਈ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਲਈ ਬੁਕ ਕਰ ਲਈਏ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਇਕ ਬੈਠਕ ਦੀ ਭੇਟਾ 8,000 ਰੁਪਏ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਇਹ ਮੁੱਲ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਨਾ ਲੱਗਿਆ।

ਦੂਜੀ ਆਈਟਮ ਸੀ ਸ੍ਰੀ ਬਿਰਜੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਨ੍ਰਿਤ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਰਜੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨ੍ਰਿਤ ਵਜੋਂ ਸਨਮਾਨਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਆਉਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਵੀ ਇਸ ਕਲਾ ਦਾ ਰਸਾ ਸਵਾਦਨ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਬਿਰਜੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਤੇ ਫਿਰ ਵਧਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨ੍ਰਿਤਕਾਰੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਈ ਜਾਵੇ।

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ 9 ਵਜੇ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਤਖ਼ਤ ਭੂਸ਼ਣ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨ੍ਰਿਤ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਕੇ ਵੇਖ ਸੁਣ ਸਕਣ। 9-40 'ਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਬਰਸਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਆਗਤ ਹਿਤ ਅਸੀਂ 10-10 ਤੋਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਇਹ ਵੀ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਵਰਖਾ ਨੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਲੇਟ ਜਾਂ ਉਡਾਣ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਪਲ-ਪਲ ਫ਼ਿਕਰਾਂ ਵਿੱਧਾ ਸੀ।

ਅੰਦਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹਾਊਸ ਫੁਲ ਦਰਸ਼ਕ ਸਨ। ਨਰਤਕ ਬਿਰਜੂ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਥੱਪ-ਥੱਪ, ਥਿੱਪ-ਥਿੱਪ ਤੇ ਝਣ-ਝਣ ਨਾਲ ਇਕ ਅਲੋਕਾਰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਿਰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਨੀਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਸੁਰਾਂ ਮਿੱਥ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰਾਗਾਂ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਤਾਨਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ, ਉਥੇ ਬੇ-ਰਸ ਗਲੇ ਵਾਲੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰ-ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨੇ ਤਬਲਾ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਆਦਿ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਕਰਕੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਲੈਅ-ਤਾਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਪਰ ਅਜੇ ਪੈਰ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਵਿਹਲੇ ਸਨ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਜੂ ਮਹਾਰਾਜ ਵਰਗੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਲਾ-ਬੱਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਚਰਨ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਅਨੇਕਾਂ ਪਰਣਾਂ, ਉਠਾਨਾਂ ਤੇ ਉਛਾਲ, ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪਟਕ-ਪਟਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਮਟਕ ਨਾਲ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਮਿਲਾ ਕੇ ਰਸ-ਗੰਗਾ ਵਹਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਰਾਮ, ਕੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਘੁੰਗਰੂ-ਬੱਧੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਰਾਤੀਂ 10-30 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰ: ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠ, ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੇਠੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਛੱਡਕੇ, ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੀ ਪਏ ਸਾਂ ਕਿ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਆਪ ਉੱਠਕੇ ਅਗਵਾਨੀ ਲਈ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਆਯੋਜਨ ਸੀ। ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠਣ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੀ ਪਾਲ ਦੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਬਿਰਜੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਬਿਰਜੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਨ੍ਰਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ। ਪਖਾਵਜ ਕਰ ਰਹੇ ਪੰ: ਕਿਸਨ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਦਬ ਵਿਚ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ।

ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਬਲਾ, ਮਾਈਕ ਤੇ ਬਿਰਜੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਨੂੰ ਮੱਧਮ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ (ਬਿਰਜੂ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਕਿਸਨ ਮਹਾਰਾਜ) ਯੁਗਲਬੰਦੀ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਮੱਖਣ ਚੋਰੀ ਨੂੰ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। 11 ਵਜੇ ਤਕ ਇਸ ਆਨੰਦ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਤਾਰੀ ਲਾਂਦਿਆਂ ਸਭਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਨੇਪੱਥ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਨ੍ਰਿਤ-ਪਖਾਵਜਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰ: ਕਿਸਨ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਮਿਲਾਂਦਿਆਂ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਨੇ ਆਖਿਆ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਬ ਆਏ ਜਬ ਉਨ ਕੀ ਪ੍ਰਿਯ ਤਾਰ ਧਮਾਰ, ਬਜ ਰਹੀ ਥੀ।

ਏਥੇ ਹੀ ਕਿਸਨ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤ ਬਿਰਜੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਉਹ ਤਾਰੀਖ਼ ਤਹਿ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਪੰਡਤ ਕਿਸਨ ਸਪੁੱਤਰ ਪੂਰਨ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਪੰਡਤ ਬਿਰਜੂ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਰਨ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਇਹ ਤਾਰੀਖ਼ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪੈਂਦੀ ਆਈ ਹੈ।

ਮਿਲਣੀਆਂ

ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਇਆ। ਇਕ ਸਾਂਢੂ, ਸਾਲੀ, ਇਕ ਸਾਲਾ ਤੇ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ, ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਲੇਹਾਰ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਲ ਵਾਕਫ਼ੀ ਕਰਵਾਈ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਆਈ. ਟੀ. ਓ. ਸੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਚੰਗਾ ਜਾਣਕਾਰ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਘੜੀ ਨਿਮੰਤਰਣ ਦੇ ਦਿੱਤਾ : ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਦੇ ਸਾਡੇ ਸੰਗੀਤ ਆਯੋਜਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਹੁਣ ਤੋਂ ਹੀ ਆਖ ਛੱਡਣਾ। ਏਥੇ ਹੀ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਰੂਪ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਾਇਆ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਘਨਿਸ਼ਟ ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਪਿਤਾ

ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਅਲੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਗੀਤ ਆਯੋਜਨ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਰਵਿੰਦਰ ਸਦਨ

ਰਵਿੰਦਰ ਸਦਨ ਬੜੀ ਖੁੱਲੀ ਚੌੜੀ ਜਗਹ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਵਧੀਆ ਤੇ ਪਾਸਚਾਤਿਆ ਕਲਾ ਦਾ ਨਮੂਨਾ। ਹਾਲ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ 1100 ਦੇ ਸੁਣਨਯੋਗ ਹਨ। ਮੰਚ ਨੂੰ ਡਰਾਮਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। 5-6 ਪਰਦੇ ਗਿਰਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਕਾਲੇ ਪਰਦੇ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਫ਼ੈਦ ਧਾਗਿਆਂ ਦੇ ਏਨੇ ਨਿਖਰਵੇਂ ਫੁੱਲ, ਲਾਈਨਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਡੀਜ਼ਾਈਨ ਬੁਣੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬਣ ਨੇ ਕਾਲੇ ਸੂਫ਼ ਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ ਉੱਤੇ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਕਢਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਸਾਦਾ, ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸੁਖਦ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੈ। ਮੰਚ 'ਤੇ ਸੱਜੇ ਕੋਨੇ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਦੇ ਪਿਤਾ ਉਸਤਾਦ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਅਲੀ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਰੀਬ 3-4 ਫੁੱਟ ਲੰਬਾਈ ਦੀ ਫ਼ੋਟੋ ਟਿਕਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਭਰ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਗੋਲ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਪਏ ਹਾਰ ਅੰਦਰ ਅਗਰਬੱਤੀਆਂ ਜਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਰਾਤ ਨੂੰ 6 ਤੋਂ 10 ਵਜੇ ਤੱਕ ਦੋ ਕਲਾਕਾਰ ਭੁਗਤਦੇ ਹਨ। ਮਰਿਆਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ ਮੰਚ ਪਰ ਉਪਸਥਿਤ ਹੋਣ ਸਮੇਂ, ਪਰਦਾ ਉਠਾਏ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਲੜਕੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਗਲ ਹਾਰ ਪਹਿਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਬੰਗਾਲੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਬੇ-ਟਿਕਟ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੀਟਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਅੰਦਰ ਬੈਠਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਸੀਜ਼ਨਲ ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਹੈ। ਸਰਮਾਏਦਾਰ 20-20, 25-25 ਸੀਟਾਂ ਖ਼ਰੀਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਟਿਕ ਰੇਟ 40, 50, 60 ਤੇ 70 ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਹੈ। ਆਮ ਕਰਕੇ 'ਹਾਊਸ ਫੁਲ' ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ।

ਰਾਤ ਨੂੰ, ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਸਭ ਦਾ ਡੇਰਾ ਐਸ. ਐਸ. ਸੇਠੀ, 90-ਐਨ ਕਿਊ ਅਲੀਪੁਰ ਬਲਾਕ ਈ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ। ਮਸਾਂ 12-30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਹੀ ਬਿਰਾਜਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ।

28 ਦਸੰਬਰ 1977 ਬੁੱਧਵਾਰ

ਕਲਕੱਤਾ

ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਦੇ ਘਰ ਲੱਗੀ। ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲਰੁਬਾ ਯੁਕਤ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਵਾਰ ਦਾ ਭੋਗ 6-15 'ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਇਹ 7-20 'ਤੇ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਸੇਠੀ ਲਾਲ

ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਪਾਠ ਉਪਰੰਤ ਸੇਠੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਦਰ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਵੱਖਰੇ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ : ਤੁਸੀਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੋ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਉੱਤਰ : ਮੈਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਾਂ ਜੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸੇਠੀ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਕੇਲੇ, ਸੰਤਰੇ ਆਦਿ ਫ਼ਲ ਦਿਖਾਏ ਜੋ ਇਸ ਸ਼ੱਕੋਂ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਨਾ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਕਿ ਸਿੱਖ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਥਿੜਕ ਹੀ ਨਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਛਕਣ ਛਕਾਣ

ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਕਾਫ਼ੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਈ। ਰਾਤੀਂ 10 ਵਜੇ ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜੋਂ ਆ, ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ 'ਗੱਦੀ' ਵਿਖੇ ਸੁੱਤੇ। ਸਵੇਰ ਦੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਮੇਂ, ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਤੋਂ ਪੁੱਛਦੇ-ਪੁਛਾਂਦੇ ਟੈਕਸੀ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸੇਠੀ ਜੀ ਦੇ ਮਕਾਨ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵੈਲਡਿੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੰਤ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਪੁਰੀ, ਸੰਤ ਮਲਕੀਅਤ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਭਿਲਾਈ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੜਕਾ ਵੀ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਆਣ ਪੁੱਜਾ।

ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ : ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ 23 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ? ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਲੋਕ ਮਿਲੇ ਪਰ ਹਰ ਕੋਈ ਥੋੜ੍ਹੀ ਕੁ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹੈ-ਕਵੀ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ।

ਮੈਂ ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਹੋਏ ਬੀਤੇ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ।

ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਸੇਠੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਫਲੈਟ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ, ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਕਾਨ 'ਤੇ ਛਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਟੈਕਸੀਆਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੈਨਾ ਪਾੜਾ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਬਰਸਾਤ ਕਾਰਨ ਹਾਲ ਮਾੜਾ ਸੀ ਕਲਕੱਤੇ ਦਾ। ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਮਦਮਾ ਨੇ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ ਬਿਰਾਜ ਗਏ। ਬੜੇ ਥੱਕੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੰਤ ਪੂਰਬਾ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਲੇਟ ਗਏ। ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆ ਕੇ ਮਨਚੰਦਾ ਜੀ ਨੂੰ ਖੜਕਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਆਖਿਆ : ਰੱਖਣੇ ਯਾਰਾਨੇ ਊਠਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰੱਖਣੇ ਛੋਟੇ, ਭਲਾ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲੇਗਾ ? ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਨੀਂਦ-ਭੁਖ ਤਿਆਗ, ਆਗਿਆ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਪਿਆਰਾ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੀ ਏਥੇ ਅੱਪੜ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਚਰਨ ਪਰਸੇ।

ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਤੰਗੀ ਜਾਣ ਮੈਂ ਤੇ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਕੋਮਲ ਵਿਲਾਸ ਵਿਖੇ ਆ ਗਏ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ 6 ਵਜੇ ਰਵਿੰਦਰ ਸਦਨ ਪਹੁੰਚੇ।

ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ

ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ, ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ, ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਤਿੰਨੇ) ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੀਆਂ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਹਾਲ ਲਬਾਲਬ ਸੀ।

ਅੱਜ ਗਾਇਨ ਸੀ ਸ੍ਰੀ ਨਾਸਰ ਅਮੀਨੁਦੀਨ ਡਾਗਰ ਦਾ। ਉਸਨੇ ਯਮਨ ਨੂੰ ਅਲਾਪ ਦੁਆਰਾ ਕਰੀਬ ਇਕ ਘੰਟਾ 6-15 ਤੋਂ 7-15 ਤੱਕ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਰਜਬ ਲੋਚ ਡੇ ਪੰਪਾ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਰਦੰਗ ਦੀ ਸੰਗਤ ਲੈ ਕੇ ਭਰਵਾਂ ਧਰੁਪਦ ਗਾਇਆ। ਭਾਰੀ ਸੁਰ ਕਾਰਨ ਅਲਾਪ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਪਰਲੇ ਸਾ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਹੋਰ ਵੀ ਭਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਜਿਵੇਂ ਛੱਤ ਪਾੜ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡਾਗਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗਾਇਨ ਨੂੰ

ਡਾਢਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੈਅਕਾਰੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਸੀ।

ਡਾਗਰ ਤਾਂ ਧਰੁਪਦ ਗਾਇਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਸਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਤ ਸਕੱਤਰ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਨਚੰਦਾ ਤੋਂ 1000/- ਇਸ ਸਭਾ ਨੂੰ ਦਿਵਾਇਆ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਬੰਗਾਲੀ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਔਖੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ-ਇਹ ਸੀਟਾਂ ਮੱਲੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਚਪੇੜ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਫਿਰ ਸੀਟ 'ਤੇ ਆਏ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਬਰ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਸਰੋਦ ਵਾਦਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਪਰਦਾ ਉੱਠਦਿਆਂ ਹੀ ਅਲੀ ਅਕਬਰ ਖ਼ਾਨ ਮੰਚ ਉਤੇ ਨਜ਼ਰ ਪਏ। ਆਪ ਨਾਲ ਪੰਡਤ ਕਿਸਨ ਮਹਾਰਾਜ ਤਬਲਾ ਲੈ ਕੇ ਡੱਟ ਗਏ। ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੋਮ ਬਿਹਾਗ ਵਿਚ ਅਲਾਪ ਕੀਤਾ। ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਸਰੋਦ ਵਾਦਨ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਬੰਗਲਾ ਵਿਚ ਅਲੀ ਅਕਬਰ ਖ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸਤਾਦ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਤੀ ਤਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਗੁਰੂ ਇੱਕੋ ਸਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਯਮਨ ਵਿਚ ਵਿਲੰਬਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪੰਡਤ ਕਿਸਨ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਤਬਲਾ ਵਾਦਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੈਅਕਾਰੀ ਦੇ ਆਪ ਮੰਨੇ-ਦੰਨੇ ਉਸਤਾਦ ਹਨ। ਬੰਗਾਲੀ ਜਨਤਾ ਨੇ ਸਭਾ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫਿਰ ਕਾਨੜਾ ਸੁਨਾਉਣ ਲਈ ਆਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤਾ। ਤਦ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸੇਠੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਏ।

ਡੀਲੱਕਸ ਰੇਲ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਪਿੰਕੀ ਦਾ ਤਬਲਾ ਉਸਤਾਦ, ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਪੜ ਖੇੜੀ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਆਣ ਪਹੁੰਚੇ। ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਜਥਾ 9 ਵਜੇ ਰਾਤੀਂ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੰਚ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ ਖ਼ਾਲੀ ਜਗਹ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸੱਜੇ ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਕੁਝ ਦੂਰਾਈ 'ਤੇ ਪੱਛੜ ਕੇ ਆਏ ਸਰੋਤਿਆਂ ਲਈ ਬੈਠਣ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਸੀ। ਬਿਲਕੁਲ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ, ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ।

ਸੇਠੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਫ਼ਲੈਟ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਦੋ ਵਾਰ ਸ਼ਬਦ 'ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ' ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸੇਠੀ ਦੀ ਮਾਤਾ, ਜੋ ਨਜ਼ਰੋਂ ਰਹਿ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਸਰੀਰੋਂ ਵੀ ਤੁਰਨ ਫਿਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਹੀਏਦਾਰ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਤੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤਕ ਨਿਵਾਣ ਲਈ ਆਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਠਕੇ ਚਰਨ ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਕੀਤੇ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਚਰਨ ਪਲੋਸਦਿਆਂ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਆਖਿਆ : ਬੜੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਜੇ, ਅਸਾਂ ਗੁਨਾਹਗਾਰਾਂ ਤੇ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਆਜਜ਼ੀ ਨਾਲ : ਇਕ ਵਾਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਵਾ ਦਿਓ, ਹੋਵੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਹੀ।

29 ਦਸੰਬਰ 1977 ਵੀਰਵਾਰ
ਕਲਕੱਤਾ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ 4 ਵਜੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਆਰੰਭ ਸੇਠੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਫ਼ਲੈਟ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਕੀਰਤਨਕਾਰ ਵੀ ਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਛੱਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਿਹਾਈਆਂ ਲਗਾਣੀਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਂਦੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ 'ਮਾਹਾ ਮਾਹ ਮੁਮਾਰਖੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸਦਾ ਬਸੰਤ' ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਬਸੰਤ ਵਿਚ ਗਾਇਨ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਸਣ ਉੱਤੇ ਹੀ ਉਂਗਲੀਆਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਤਬਲੇ ਦੀਆਂ ਗਤਾਂ ਕੱਢਕੇ ਵਿਖਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਗ਼ਲਤ ਉਚਾਰਨ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਦੁਹਰਵਾ ਕੇ ਠੀਕ ਕਰਵਾਂਦੇ। ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਪਤੀ 6-20 'ਤੇ ਹੋ ਗਈ।

ਅਰਦਾਸ ਉਪਰੰਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹਨਾਂ 12-13 ਸਾਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ ਤੇ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ) ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਔਖੀ ਲੈਅ-ਤਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਏਥੇ ਗੁਣੀਜਨਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਣਗੇ।

ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਬੱਚੇ 'ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ' ਲਈ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੰਠ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਬੋਲ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ, ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ-ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ, ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ ਵਾਲੇ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਸੁਣ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ।

7-30 ਵਜੇ ਨੈਨਾਪਾੜਾ ਲੇਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਦੋ ਟੈਕਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੱਲੇ।

ਬਰਸਾਤ ਅੱਜ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਕਲਕੱਤਾ ਗਿੱਲਾ-ਗਿੱਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੜਾ ਅਰੁਚੀਕਰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਬਾਦੀਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਮ ਅਬਾਦੀਆ ਮੀਂਹ ਕਣੀ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਬੇ-ਸੁਆਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨੈਨਾਪਾੜਾ ਆਏ। ਭਾਵੇਂ ਬਰਸਾਤ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸੀ ਪਰ ਪਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੂਜਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਪੂਰਬਾ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਇਆ।

ਪਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 'ਜਲਵਰਤਣ' ਅਰਥਾਤ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਪਿਛੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਛਰਲਾ ਛੱਡਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗੁਰਦੇ ਦੀ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

10 ਵਜੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਬੱਦਲਵਾਈ ਤਾਂ ਰਹੀ ਪਰ ਬਰਸਾਤ ਰੁਕ ਗਈ। 12 ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਗੀਤ ਸਿਖਾਂਦੜੂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪੌਣੀਆਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

ਕਰਨ ਲਈ ਬੈਠ ਗਏ। ਗੁਰਦੇਵ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ 8-9 ਵਜੇ ਕੋਮਲ ਵਿਲਾਸ ਤੋਂ ਆਉਣਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ 12 ਵਜੇ ਤੱਕ ਵੀ ਨਾ ਆਏ।

ਸੇਠੀ ਦੇ ਫ਼ਲੈਟ 'ਤੇ

2-15 ਵਜੇ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸੇਠੀ ਦੇ ਫ਼ਲੈਟ ਨਿਊ ਅਲੀਪੁਰ ਨੂੰ ਚਲੀਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਟੈਕਸੀ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਫ਼ਲੈਟਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਘਰ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਹੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੁਰਸੀਆਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਰ ਬੈਠਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਫ਼ੋਨ ਮਿਲਾਣ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਫ਼ੋਨ ਆ ਗਿਆ।

ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਈ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਡਰਾਈਵਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੀ ਤਾਰੀਖ਼ (ਜਨਵਰੀ 1978) ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਗੱਡੀ ਲੈ ਆਉਣ ਦੀ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ। ਜਹਾਜ਼ੋਂ ਉੱਤਰਦਿਆਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸੇਠ ਜੀ ਦੇ ਲੜਕੇ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁੱਖ-ਸਾਂਦ ਵੀ ਪੁੱਛੀ। ਉਹ ਓਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪਿਆ ਸੀ।

ਫ਼ੋਨ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ 'ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ' ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਗੁਰਦੇਵ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਘਰ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੋਮਲ ਨਿਵਾਸ ਪਰਤਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋਏ ਸਨ।

ਸ਼ਬਦ-ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸੇਠੀ ਦੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਾਲੀ ਭੈਣ ਜੀ ਜੋ ਅੱਜ ਹੀ ਹਵਾਈ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਭਰਜਾਈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਨੂੰਹ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ। ਮਾਂ ਜੀ ਵੀ ਰੇੜ੍ਹਵੀਂ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਕੋਲ ਆ ਰੁਕੇ।

ਬੀਬੀ ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੇਠੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭੂਆ ਹਨ- ਪਿਆਰਾ ਜੀ ਸਿੰਘ ਵਿਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ-ਸਕੀ ਭੂਆ। ਬੀਬੀ ਦੇ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਗਹਿਰਾ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ।

ਆਪਣੀ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ

3-10 ਵਜੇ ਫ਼ਲੈਟ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦੁਆਰ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ। ਪੰਜ ਮੁਸਲਿਮ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਅੰਦਰ ਆਏ। ਮੁਖੀ ਸਨ ਸ਼ੌਕਤ ਅਲੀ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਫ਼ੈਦ ਮਣਕਿਆਂ ਦੀ ਬਾਰੀਕ ਜਿਹੀ ਤਸਬੀ ਸੀ। ਪਿੱਛੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸਫ਼ੈਦ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਸੀ, ਨਾਮ ਤੋਂ ਅਸਲਮ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਅਸਲਮ ਨੂੰ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਵਲਾਇਤ ਖ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਜਾਂਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਵਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੌਕਤ ਅਲੀ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਲੜਕਾ ਮੁਸੱਰਤ ਅਲੀ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਸਰੋਦ ਵਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਲੜਕਾ ਵੀ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਮਿੱਤਰ ਵੀ ਹੈ।

ਲੈਅ-ਤਾਲ ਦੇ ਪੰਡਿਤ, ਸ਼ੌਕਤ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਨਿਮਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ 'ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ' ਦੇ ਪਾਠ ਉਪਰੰਤ ਵਿਆਖਿਆ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਖਿਆ : ਇਸ

ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਪੌਣੀਆਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦਸ਼ ਆਪ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਏਨਾ ਵਧੀਆ ਗਾ-ਵਜਾ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆਂ ਕਿ ਗੁਣੀਜਨ ਅਸ਼-ਅਸ਼ ਕਰ ਉੱਠੇ। ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ੌਕਤ ਅਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਤੁਸਾਂ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦਾ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਏਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤਾਲ ਤੇ ਏਨੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਸਾਥ ਨਿਭਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਞਾਣੇ ਬੱਚੇ ਜਾਪਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਇਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਚਹੁੰ ਲੈਆਂ ਵਿਚ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ। ਸਿਆਣੇ ਸਰੋਤੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਏ।

ਨਿਰਮਾਣਤਾ

ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮਿਲਾਂਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ: ਪਖਾਵਜ ਵਾਲੇ ਲੜਕੇ (ਪਿੰਕੀ) ਦੇ ਇਹ ਉਸਤਾਦ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ....

ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਅੱਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਚਾਹੋ ਕਰ ਤੇ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਅਤੇ ਫਿਰ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਂਗਲਾਂ ਉਤੇ ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਜ਼ੁਬਾਨੋਂ ਸੁਣਾਏ। ਅਤੇ ਕਿਹਾ : 20 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਢੇ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾ ਅਤੇ ਸਾਢੇ ਗਿਆਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਜਾਈਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੁਣ ਦੋ ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਸਮਝ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਜੋ ਸਾਢੀਆਂ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਨੇ ਵਜਾਈਆਂ, ਉਹ ਕਿਉਂ ਸਨ।

ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ੌਕਤ ਅਲੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁੱਛ ਹਾਂ, ਨਾਚੀਜ਼ ਹਾਂ, ਆਪ ਆਸਮਾਨ ਹੋ। ਆਪ ਕੇ ਸਾਥ ਅੱਲਾ ਹੈ।

ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਬੰਦਸ਼ ਸਾਢੇ ਅਠਾਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਠੇਕੇ ਦੇ ਬੋਲ ਸੁਣਾਏ। ਅਤੇ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੀ ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ (ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ) ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ : ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸਿੱਖੋ ਜੋ ਸਿਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਸਕਣਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਸ਼ਾਗਿਰਦੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ।

ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਿਰ ਉਹੋ ਸ਼ਬਦ ਅਦਬ ਵਿਚ ਦੁਹਰਾਏ : ਮੈਂ ਕੁੱਤਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਆਸਮਾਨ ਹੋ। ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ : ਕੇਵਲ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਜਾਣਿਆਂ ਕਿ ਇਹੋ ਹੀ ਮੁਨਾਸਬ ਕਦਰਦਾਨ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸੰਗੀਤ ਵਲੋਂ ਅਰੱਜ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਗਤਾਂ, ਪਰਨਾਂ ਤੇ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਦੇ ਅਨੂਠੇ ਜੋੜ ਤੋੜ ਸੁਣਾਏ। ਫਿਰ ਫ਼ਕੀਰੀ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੁਰ ਪਈਆਂ।

ਜਨਾਬ ਸ਼ੌਕਤ ਅਲੀ ਨੇ ਕਾਲਾ ਪਜਾਮਾ, ਕਾਲੀ ਅਚਕਨ ਤੇ ਕਾਲੀ ਹੀ ਟੋਪੀ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਹਜ਼ੂਰ, ਮੇਰੇ ਅੱਲਾ ਤਾਅਲਾ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਫ਼ੱਕਰ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਧਨ ਦੌਲਤ, ਮਕਾਨ ਮਿਲਤ, ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ।

ਏਨੀ ਮਾਅਰਫ਼ਤ ਬਿਆਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਨਾ ਮੈਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੀ ਕਲਮ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਕੜ ਸਕੀਏ।

ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਹੀ, ਸੇਠੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰੋਂ ਪਕੌੜੇ, ਬਰਫ਼ੀ, ਚਾਹਟਾ, ਬਿਸਕੁਟ ਆਦਿ ਆ ਗਏ ਜੋ ਏਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਖੁਆਏ ਗਏ। ਉਪਰੰਤ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ 'ਧਰ ਜੀਅਰੇ ਇਕ ਟੇਕ ਤੂੰ' ਸ਼ਬਦ ਆਸਾਵਾਰੀ ਵਿਚ ਤੇ ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਏਨਾ ਰਸਮਈ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਯੁਕਤ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ੌਕਤ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ ਮੁੱਠੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਬਲਿਹਾਰ ਹੋ ਹੋ ਜਾਣ। ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੜਕੇ ਤਾਂ ਬਾਲ ਪਿੰਕੀ ਦੇ ਤਬਲੇ 'ਤੇ ਪੈਂਦੇ ਦਗੜ-ਦੰਗ ਹੱਥ ਵੇਖ ਵੇਖ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਆ ਮਰਦਾਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"ਸੁਨ ਮੁਰਲੀ ਦੀ ਧੁਨ....." "ਕੈਸੀ ਬਜਾਈ ਘਨਿ ਸ਼ਿਆਮ" ਭਾਈ ਵਸੀਰ ਦੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪ ਗਾਉਂ ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ। /ਬਸੰਤ ਆਈ ਰੇ ਖਿੜੀ ਬਹਾਰ" ਸਾਢੇ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣਾਈ। ਤਦ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਜਨਾਬ ਸ਼ੌਕਤ ਅਲੀ ਨਾਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਲਈ ਨਮਾਜ਼ ਨੇਤਣ ਚਲੇ ਗਏ।

ਨਮਾਜ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਏ। ਅੰਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਥੋਂ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼ੌਕਤ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 21 ਵੇਂ ਸੁਪਾਰੇ (ਕੁਰਾਨ ਮਜੀਦ) ਦੀ ਇਕ ਆਇਤ ਪੜ੍ਹੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ : ਅੱਲਾ ਤਾਅਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਬੋਂ ਪੱਛਮ ਤੇ ਉੱਤਰੋਂ ਦੱਖਣ ਤੱਕ ਸਭ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਗ਼ਮ ਫ਼ਿਕਰ ਸਭ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਆਪ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਜਾਓ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾਇ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਸੁਣਾਏ ਜਿਹਨਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ 'ਤੇ ਟੇਕ ਰੱਖ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਉਹਦੀ ਰਜ਼ਾ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੋੜਿਆ ਤੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁੱਖ ਮਨਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੀ ਸੰਤ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਾ (ਲਾਹੌਰ) ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਭਰੀ ਰੱਖਦਾ।

5-30 ਵੱਜ ਗਏ ਲਉਢੇ ਪਹਿਰ ਦੇ। ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਗਦਗਦ ਸ਼ੌਕਤ ਅਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਦਾ ਲੈ ਗਿਆ। ਤੇ ਇਹ ਪੱਕੀ ਵੀ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀਤੀ: ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਲਕੱਤੇ ਆਓ, ਸਾਨੂੰ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੋ।

ਰਵਿੰਦਰ ਸਦਨ ਵਿਚ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ ਟੈਕਸੀ ਲੈ ਰਵਿੰਦਰ ਸਦਨ ਪਹੁੰਚੇ। 6-15 ਵਜੇ ਸ੍ਰੀ ਕੁਮਾਰ ਗੰਧਰਵ ਦਾ ਅਲਾਪ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਮੋਦ ਗਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਜਾਗਿਰਦੁਦੀਨ ਖ਼ਾਨ ਸਾਰੰਗੀ ਵਾਦਕ ਬੜੀ ਚਤੁਰਤਾ ਨਾਲ ਗੰਧਰਵ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਖਾਵਜੀ ਵਸੰਤ ਆਚਾਰੇਕਰ ਸਨ। ਕੁਮਾਰ ਗੰਧਰਵ ਜੀ ਦੀ ਗਵਾਇਸ਼ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੈ। ਸੁਰ 'ਤੇ ਬੜਾ ਕਾਬੂ ਹੈ। ਉਹ ਬੜੀ ਮਸਤੀ ਭਰੇ ਕਲਾ-ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੁਰ ਦੀ ਇਕ ਹੁੰਕਾਰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਛਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦ 'ਮੈਂ ਜਾਨਿਆ ਨਾ' ਭਾਵੇਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਅਕਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਨਚਾ ਛੱਡਣ ਵਾਲੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਮਾਰ ਗੰਧਰਵ ਜੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਸਭਾਗਾਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਮਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਪੂਰਵਕ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਟੈਕਸੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਖ਼ਰਚ ਕਰ ਕੇ ਏਨੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੰਗਾਲੀਆ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਅਜੇ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ, ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮੀਂ, ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਵਾਣ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਨ, ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਜਾਣਕਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਧੀ ਲਈ ਲਗਭਗ ਹਰ ਸਾਲ ਸੰਗੀਤ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸਾਂ ਕਰਵਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਿਨਾਂ ਟਿਕਟ ਤੋਂ ਹਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਸਰੋਤਾ ਲਾਭ ਉਠਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਆਏ ਹਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਸਰਵੋਤਮ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ ਗਲੇ ਫੁੱਲ-ਹਾਰ ਪਹਿਨਾਇਆ ਜਾਏ।

ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਕੁਮਾਰ ਗੰਧਰਵ ਦੇ ਗਾਇਨ ਬਾਅਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੈਂਟ ਡਰੈਸਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਉੱਠ ਕੇ ਹਾਰਦਿਕ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ। ਚੰਦ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਸਾਂਝੇ ਹੋਏ।

ਕੱਲ੍ਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਦੇ ਸਹੁਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠਾਏ ਗਏ। ਬੀਬੀ ਸੁਬਾ ਲਕਸ਼ਮੀ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੂਹੜਿਆਂ ਤੇ ਮਿੱਠਿਆਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਅੱਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਗਲਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਣਾ ਸੁਣਨਾ ਕਿਉਂ ਕਿ ਯਾਮਿਨੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਦੱਖਣੀ ਨ੍ਰਿਤ ਸੀ। ਮਰਿਆਦਾ ਅਧੀਨ ਆਪ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਨ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ।

ਤਮੰਨਾ

ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਟੈਕਸੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜ਼ਰਾ ਪਾਸਤੇ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਲਈ। ਕੋਲ ਗਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਇਹ ਮਕਾਨ ਕਿਰਾਏ ਆਦਿ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦੱਸ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਐਸੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮੈਥੋਂ ਨਿੱਤ-ਨਿੱਤ ਮੰਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ।

ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮੰਗ

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ : ਐਤਕਾਂ ਖ਼ਰਚ ਵਰਚ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਏਥੇ ਵੀ ਬੜਾ ਖ਼ਰਚਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ ਨੂੰ, ਜੋ ਪਾਸ ਹੀ ਖਲੋਤਾ ਸੀ, ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ : ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 100/- ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਿਓ।

"ਇਹ ਤਾਂ ਖ਼ਰਚ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਦੀਨ ਦਿਆਲ!" ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ।

"ਚੰਗਾ ਫਿਰ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪੈਆ ਦੇ ਦਿਓ।" ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣ ਹੀ ਲੱਗੇ

ਸਨ ਕਿ ਆਗਿਆ ਹੋਈ, "ਪੂਰਬਾ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 300/- ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਿਓ।"

ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ ?

ਏਥੇ ਖਲੋਤਿਆਂ ਹੀ, ਇਕ ਜੁਆਨ ਬੰਗਾਲੀ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਜੋੜਾ ਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਨੇ ਸਿਗਰਟ ਸੁਲਗਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਪੁੱਛਿਆ : ਆਪ ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ ਹੋ ? ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਲਗਾਉ ਹੈ ? ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਗਰਟ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰਤਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਹ ਸਿਗਰਟਬਾਜ਼ ਸਿਤਾਰਵਾਦਕ ਸੀ।

ਪਲੈਨਿੰਗ

ਹਰਭਜਨ-ਗੁਰਦੇਵ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਇਹ ਕਾਰਜ ਕਰਮ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੈ-ਤਾਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਤੇ ਹੋਇਆ ਕਿ 31-12-77 ਨੂੰ ਦਿਨੇ 10 ਵਜੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੇਠੀ ਜੀ ਦੇ ਫ਼ਲੈਟ 'ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਸ਼ਾਮੀਂ ਜਦੋਂ ਨੈਨਾਪਾੜਾ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸੇਠੀ ਦੇ ਫ਼ਲੈਟ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸੇਠੀ ਜੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਲੜਕਾ ਸ੍ਰ: ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹਵਾਈ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਕੁਛ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ 3500/- ਰੁਪਏ ਦੇ ਖ਼ਰਚ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀਓਂ ਜੰਮੂ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਦਿੱਲੀ, ਕਲਕੱਤਾ, ਅਸਾਮ-ਕਲਕੱਤਾ-ਮਦਰਾਸ-ਕੋਇੰਬਟੂਰ ਤੇ ਦੱਖਣ ਦੇ ਹੋਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

30 ਦਸੰਬਰ 1977 ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ

ਕਲਕੱਤਾ

ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਸੇਠੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਫ਼ਲੈਟ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਗਤ ਆਣ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਸਕੇਸੀ ਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੇਸ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿਲਾਰ, ਕੇਸਾਂ ਉਪਰ ਦਸਤਾਰਾਂ ਵਲੇਟ ਸਜੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਸੁਰੀਲੇ ਬਾਲ ਕੰਠਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ ਦਾ ਪ੍ਰੌਢ ਪਖਾਵਜੀਆਂ ਵਰਗਾ ਤਬਲਾ ਵਾਦਨ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀਰਤਨਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਸਣ 'ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ। ਪਿਛਵਾੜੇ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਉੱਤੇ, ਲਾਲ ਹੋਏ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਰਚ-ਜੰਗਲ ਦਾ ਇਕ 10×12 ਫ਼ੁੱਟ ਦਾ ਫ਼ੋਟੋ-ਕਾਗਜ਼ ਚਿਪਕਾਇਆ ਹੈ। ਐਉਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਸਣ 'ਤੇ ਗੋਡਿਆਂ ਉਪਰ ਅੰਡੀ ਦੀ ਚੱਦਰ ਵਲ੍ਹੇਟ ਤਣ ਕੇ ਬੈਠੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਹਮਣੇ ਦਿਲਰੁਬਾ 'ਤੇ ਗਜ਼ ਧਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਆਪ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਦੋਂ ਕੋਲ ਰੱਖੀ ਇਕ ਸਲਿੱਪ-ਕਾਪੀ ਤੇ ਬੈਟਰੀ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਨੋਦ

ਕੀਰਤਨ ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੌਨ ਮੁੱਕਾ, ਹੱਸਦੇ-ਹੱਸਦੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ : ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਕਾਪੀ ਉਠਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਛ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ 'ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦਾ ਬੋਲ' ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਘੜੀ ਅਹੁੜਿਆ ਸੀ, ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਅੱਜ ਦੂਰ ਦਰਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਸ ਫ਼ਲੈਟ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੂਹ ਕੱਢ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਕਿੱਥੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ

6-45 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ 'ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ' ਕਬਿੱਤ ਦੀ ਰੀਹਰਸਲ ਕਰਵਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗਾਉਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸੰਭਾਵਤ ਨੁਕਸ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਲਈ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੱਲ੍ਹ ਸੰਗੀਤ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਸਾਹਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਗਾਉਣਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਆਪਣਾ ਬੋਲ ਦੱਸ ਕੇ, ਵਜਵਾਇਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਉਸਤਾਦ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਖਿਆ: "ਆਪ ਜੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਣਾ-ਬਣਾ ਕੇ ਬੋਲ ਦੱਸਦੇ ਹੋ ਤੇ ਨਾਂਅ ਮੇਰਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

"ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਸੁਝਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੀ ਹਨ ਇਹ ਬੱਚੇ ਤੇ ਤੇਰਾ ਨਾਂਅ ਹੋਣਾ ਵੀ ਭਲਾ ਹੀ ਹੈ।"

ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਸਮਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ-ਹੁੰਦੀ ਫਿਰ ਤਬਲੇ ਦੀ ਥਾਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਬੋਲ ਸੁੱਝਦਾ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਬਲਜੀਤ ਦੁਆਰਾ ਹਰਮੋਨੀਅਮ ਤੇ ਪਿੰਕੀ ਰਾਹੀਂ ਤਬਲੇ 'ਤੇ ਗਿਦੀ-ਗਿੱਨਾ ਗੂੰਜ ਉੱਠਦੇ। ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਹਲੀਆਂ ਪੈ ਪੈ ਜਾਣ। ਉਹ ਆਖੇ : ਬੱਚੇ ਸਵੇਰ ਦੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਭੁੱਖ ਤੇਹ ਸਤਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਏਧਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ ਕਿ ਅੱਕਣ-ਥੱਕਣ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੇ।

ਅੰਤ ਉਤੇ 'ਧਰ ਜੀਅਰੇ ਇਕ ਟੇਕ ਤੂੰ ਲਾਹਿ ਬਿਡਾਨੀ ਆਸ' ਸ਼ਬਦ ਵਾਸਤੇ ਫਿਰ ਠੇਕਾ ਲੱਗ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਪਿੰਕੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਚਲਾ ਜਾਵੇ। ਉਸਦਾ ਆਪਣੇ ਇਸ ਬੁੱਢੇ ਵਾਰੇ ਦੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਨਾਲ ਮੋਹ ਹੈ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਤੈਨੂੰ ਭੇਜਾਂਗੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ। ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਘੱਲਾਂਗੇ ਬਨਾਰਸ। ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਸਕੇਗਾ।

ਅਰਜ਼ਾਂ ਬੇਨਤੀਆਂ

7-20 ਵਜੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਨਵੇਂ ਆਏ ਸਿੱਖ ਤੇ ਕੁਝ ਬੀਬੀਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਖਲੋ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਅਰਥਾਤ ਚਰਨ ਪਾਏ ਜਾਣ। ਇਹ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ) ਦੇ ਕਲਕੱਤਾ ਨਿਵਾਸੀ ਹੀ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ। ਪਰ ਨਾਲ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਕਹਿਣਗੇ, ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਸਵੀਕਾਰਿਆ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਛਕਣ-ਛਕਾਣ ਦੀ ਗਰਜ਼ ਨਾਲ ਨੈਨਾਪਾੜਾ ਲੇਨ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਵੱਲ

ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੇਵਕ ਪੂਰਬਾ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਮਹਿਤਪੁਰੀਆ ਦੇ ਘਰੀਂ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ।

ਕਲਕੱਤਾ

27-12-77 ਦੇ ਏਥੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਟੈਕਸੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਮਾਪਦਿਆਂ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੰਖੇਪ ਤਸਵੀਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ।

ਸ਼ਹਿਰ ਬੜਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਿਨੇ ਧੁਰ ਦੱਖਣ ਪਾਸਿਓਂ (ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਆ ਸਕੀ ਹੈ ਤਾਂ) ਨਿਊ ਅਲੀਪੁਰ ਵਿਚੋਂ ਟੈਕਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸਿੰਧੀ ਮੋਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨੈਨਾਪਾੜਾ ਲੇਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਸੇਠੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੜਾਹੇ ਵਾਂਗ ਕਲਕੱਤਾ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਕ ਕੁੰਡਾ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਸੇਠੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਕੁੰਡਾ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਸਿਖ਼ਰ ਵੱਲ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦਾ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿਚੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਧਰਮਤਲੇ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀਆਂ-ਉੱਚੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵੀ ਹਨ 20-20 ਛੱਤਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰ ਆਮ ਕਰਕੇ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ 4-5 ਛੱਤਾਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਰੇਸ ਕੋਰਸ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਰਿਆਲੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਹੀ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਹਨ। ਸੜਕਾਂ ਕੰਢੇ ਵਿਰਲੇ ਵਾਂਝੇ ਰੁੱਖ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਇਲਾਕੇ ਵੱਲ ਤੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤਾਂ ਖ਼ੂਬ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਆਮ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਨ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਗ਼ਰੀਬ ਜਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬਸਤੀਆਂ ਵੱਲ ਟੁੱਟੀਆਂ-ਭੱਜੀਆਂ । ਸਵਾਰੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਜੋਂ ਰੇਲਾਂ, ਸ਼ਹਿਰ ਲਈ ਬਾਹਰੋਂ ਆਦਮੀ ਢੋਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਪੈਦਲ ਚਲਾਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕਾ-ਰਿਕਸ਼ਾ, ਟੈਕਸੀ, ਕਾਰਾਂ, ਮਿੰਨੀ ਬੱਸਾਂ, ਛੋਟੇ ਕੱਦ ਤੇ ਦਰਮਿਆਨੀ ਲੰਬਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੱਸਾਂ, ਡਬਲ ਡੈਕਰ ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੰਬੀਆਂ ਹੱਥ-ਰੇਹੜੀਆਂ, ਟੈਂਪੂ ਤੇ ਟਰੱਕ ਆਦਿਕ ਹਨ।

ਆਮ ਕਰਕੇ ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਹੱਪਣ ਨਹੀਂ। ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਹੀ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਸਰਦੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਰੇਹੜੀਆਂ ਅਤੇ ਰਿਕਸ਼ੇ ਖਿੱਚਦੇ ਚਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਰਸਾਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਕਾਰਨ ਆਮ ਮਕਾਨ ਕਾਲੇ-ਕਾਲੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰ 80 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੰਕੜੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ।

ਟੈਕਸੀਆਂ ਨਾਲ ਵਾਸਤਾ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਕਰਕੇ ਗੱਡੀਆਂ ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਕਾਰਾਂ, ਟਰੱਕ, ਬੱਸਾਂ ਖ਼ਰਾਬ ਰੰਗ ਵਾਲੀਆਂ, ਪੱਚ ਲੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਸੋਹਣੀਆਂ। ਡਰਾਈਵਰ ਸਿੱਖ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਆਮ ਕਰਕੇ। ਟੈਕਸੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤਾਂ 4-8-10-15-20 ਤੱਕ ਟੈਕਸੀਆਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਰਾਏ ਵਜੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 40 ਰੁਪੈ ਤੱਕ ਵਸੂਲਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਗੱਡੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਰੁਪਏ ਦੇ 20 ਪੈਸੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ, 80 ਮਾਲਕ ਨੂੰ। ਸਾਰੇ ਖ਼ਰਚੇ ਮਾਲਕ ਦੇ।

ਕਾਰੋਬਾਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਫ਼ਰਮਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਏਥੇ ਮਾਰਕਸੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਇਕ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਪੱਖ ਪੂਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜਿਆਂ ਵਲੋਂ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਜਦ ਤੋਂ ਜਿਓਤੀ ਬਾਸੂ

ਆਇਆ ਹੈ, ਸੜਕਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਮਾੜਿਆਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਟੁੱਟੀਆਂ-ਭੱਜੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਤੀਸਰੇ ਨੇ ਰਾਇ ਦਿੱਤੀ : ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵੱਢੀ ਚੱਟੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹੀ ਡਾਕੇ ਮਾਰਦੇ ਤੇ ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਸਨ-ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਆਈ ਹੈ, ਇਹ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਅਰਾਮ ਹੈ।

ਅੱਜ ਧੁੱਪ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਸੰਗਦੀ-ਸੰਗਦੀ ਜਿਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਲੱਗੇ। ਬੱਚੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵਡੇਰੇ ਅੱਜ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਘੁੰਮਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਗੰਦ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਗੋਲ ਚੱਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਾਥੀਆਂ ਵੀ ਪੱਥ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ। ਚੁਰੇੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉਤੇ ਗੰਦ ਦੇ ਢੇਰ ਵੀ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅੰਤ ਧੁੱਪ ਖਿੜ ਪਈ। ਕਲਕੱਤਾ ਚਮਕ ਪਿਆ। ਚੌਥੀ ਛੱਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਵੇਖਿਆ, ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਭਾਵੇਂ ਇਕਹਿਰੇ, ਦੁਛੱਤੇ, ਤਿਛੱਤੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲੀਂ ਕੱਪੜੇ ਮੈਲੇ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਹਨ। ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਮਰਦ ਧੋਤੀ ਹੀ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ। ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਨਾਰੀਅਲ-ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਹੈ। ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛੱਪੜ (ਸ਼ਾਇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਹੀ ਹੋਣ) ਤੇ ਖੇਡ ਮੈਦਾਨ ਵੀ ਹਨ।

ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ

ਅਸੀਂ ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਰਸ਼ਨੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਖਣ ਤੁਰੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਪੂਰਬਾ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸੀ। ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਟੈਕਸੀ ਦੁਆਰਾ ਚਿੜੀਆ ਘਰ, ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਪਲੈਨੇਟੋਰੀਅਮ ਆਦਿ ਵਿਖਾਣ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਖ਼ਰਚੇ ਸ੍ਰੀ ਮਨਚੰਦਾ ਨੇ ਕੀਤੇ। ਮਨਚੰਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਡਾਢਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਇਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਲਈ ਵੀ ਖ਼ਰਚ ਇਸਨੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਲਈ 1000/- ਰੁਪੈ ਵੀ ਇਸਨੇ ਦਿੱਤਾ।

ਧਰਮਤੱਲਾ ਅਤੇ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਕੋਲ ਖਲੋਤਿਆਂ ਕਲਕੱਤਾ ਬੜਾ ਸੁਹਣਾ ਲੱਗਿਆ। ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਰਕ, ਰੇਸ ਕੋਰਸ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਹਨ, ਤੋਂ ਵੇਖਿਆਂ ਬਿਰਛਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਰਵਾਰ 18-18, 20-20 ਛੱਤੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਆਸਮਾਨ ਵੱਲ ਉੱਠੀਆਂ ਭਲੀਆਂ-ਭਲੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਯਾਦ ਕਰਵਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਧਰਮਤੱਲਾ ਏਰੀਏ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨਦੋਜ਼ ਰੇਲ ਵਾਸਤੇ ਰੂਸੀ ਟੈਕਨੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਖੁਦਾਈ ਆਦਿ ਲਈ ਕਰੇਨਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ

ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਦੇ ਆਲਾ ਅਹਿਲਕਾਰੀਆਂ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਮਲਕਾ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ, ਚੋਣਵੇਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਰਮਰੀ ਕਲਾਪੂਰਣ ਬੁੱਤ, ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਉਰਦੂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਹਿਸਟਰੀ ਦੀ ਧੁੰਦ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ

ਕੇ ਨਿਕਲ ਆਏ।

ਚਿੜੀਆ ਘਰ ਵਿਚ

ਚਿੜੀਆ ਘਰ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ ਨੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਗੂਰ, ਛੋਲੇ, ਮੂੰਗਫ਼ਲੀ ਆਦਿ ਨਾਲ ਲੈ ਲਏ। ਚਿੜੀਆ ਘਰ ਹਰਿਆਵਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ, ਏਥੇ ਰੱਖੇ ਜਾਨਵਰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਲੋਂ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਔਰਤਾਂ ਸੁਥਰੇ ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਵਧੀਆ ਵਸਤਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਕੋਈ ਬੇਧਿਆਨਾ ਮਰਦ ਔਰਤ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ। ਲੋਕੀਂ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਸਾਂ ਤੋਤਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਗਲੇ, ਲਮਢੀਂਗ, ਕੂੰਜਾਂ ਆਦਿ ਵੇਖੇ। ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ, ਗੈਂਡੇ, ਹਿੱਪੋ, ਜ਼ੈਬਰੇ, ਕੁੰਗਾਰੂ, ਲਾਮਾ, ਰਿੱਛ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਜਾਨਵਰ ਵੇਖੇ। ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਾਂਦਰ ਹੀ ਪਸੰਦ ਆਏ। ਕਾਲਾ ਲੰਗੂਰ, ਬਣ-ਮਾਣਸ ਤਾਂ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਗਿਆ ਪਰ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਵੀ ਬਾਂਦਰ ਹੋ ਗਏ ਨੇ, ਮੂੰਗਫ਼ਲੀ ਆਦਿ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਂਦੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਲਈ ਉਕਸਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੁਰਕ-ਘੁਰਕ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਦੂਜਾ ਹਸਤ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਦਿਖਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਸਾਡਾ ਪਖਾਵਜੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ ਸਭ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ ਹੈ। ਇਹ ਹੱਥਾਂ, ਮੂੰਹ, ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਨਾਲ ਬੇਅੰਦਾਜ਼ੀ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਲਜੀਤ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਵਿਚ ਨੰ: 2, ਸੁਖਦੇਵ ਨੰ: 3 ਹੈ। ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਰਤ ਆਉਂਦੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭਾਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਾਰਨ ਪਹਿਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪਲੈਨੇਟੋਰੀਅਮ

ਤੀਜੀ ਚੀਜ਼ ਅਸਾਂ ਵੇਖੀ ਬਿਰਲਾ ਪਲੈਨੇਟੋਰੀਅਮ। ਇਸ ਵਿਚ ਬੜੇ ਦਿਲਚਸਪ ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਰਧਕ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਰਾਹੀਂ, ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਅਚੰਭੇ ਦੀ ਓਦੋਂ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਜਦੋਂ ਪਲੈਨੇਟੋਰੀਅਮ ਦੇ ਗੋਲ ਗੁੰਬਦ ਛੱਤ ਅਚਾਨਕ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਗੰਧੂਲੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਅਸਲੋਂ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਕੇ ਤਾਰੇ ਚਮਕ ਉੱਠਦੇ ਹਨ। ਚੰਦ, ਧਰਤੀ, ਗ੍ਰਹਿ, ਉਪਗ੍ਰਹਿ, ਬਾਰਾਂ ਰਾਸ਼ੀਆ ਆਦਿ ਵਿਚ ਏਨਾ ਹੁਲਸਾਊ ਵਿਵਰਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀ, ਆਦਮੀ ਦੀ ਏਨੀ ਢੂੰਡ 'ਤੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕੀੜੇ ਨੇ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਮੁੱਠੀ ਵਿਚ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਰਾਦਾ ਸ਼ਕਤੀ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਅੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਕਿਵੇਂ ਧਰਤ ਹੇਠਲੀ ਰੇਲਵੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਆਕਾਸ਼ ਛੂੰਹਦੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਉਸਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਸੌ ਬੰਦਾ ਉਡਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉੱਡਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਸਦਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘਰ ਆਰਾਮ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਆਪ ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਸੇਠ-ਭਰਾ ਤਾਬਿਆ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ। ਏਥੋਂ ਸੇਠੀ ਜੀ ਦੇ ਫ਼ਲੈਟ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਪੂਰੇ 6 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀ ਰਵਿੰਦਰ ਸਦਨ ਪਧਾਰੇ।

ਰਵਿੰਦਰ ਸਦਨ

ਬਾਹਰੋਂ ਮੈਲਾ ਕੁਚੈਲਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅੰਦਰੋਂ ਚਮਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ ਭਰਪੂਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵੇਖਿਆਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਕਾਫ਼ੀ ਸੂਝ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਉੱਚ-ਵਰਗੀ ਲੋਕ ਹਨ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਨੰਬਰ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰ, ਜੋ ਸੰਗੀਤ-ਲਾਭ ਉਠਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਸਵੱਛ ਪਹਿਨ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਵਾਇਲਨ ਵਾਦਨ ਸੀ। ਪਰਦਾ ਉੱਠਦਿਆਂ ਹੀ ਕਲਾਕਾਰ ਸਫ਼ੈਦ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਪੇਟੀ ਮਾਸਟਰ ਤੇ ਤਾਨਪੁਰੇ ਵਾਲੇ ਨਜ਼ਰ ਪਏ। ਕੜਛੀ ਕੁ ਜਿੰਨਾ ਸਾਜ਼, ਉਸਤਾਦ ਕਲਾਕਾਰ ਤੇ ਗਜ਼ ਦੀ ਛੂਹ ਲੱਗਦਿਆਂ ਹੀ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ। ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੀਆ, ਫਿਰ ਠੁਮਰੀ ਖਮਾਚ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਯਮਨ ਵਜਾਏ। ਪਰ ਏਨਾ ਵਧੀਆ ਵੱਜਿਆ ਵਾਇਲਨ ਕਿ ਸਰੋਤੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਕਰਦੇ ਤੇ ਤਾਲੀਆਂ ਮਾਰਦੇ। ਮੁਸਕਰਾਂਦੇ ਮੁਖ ਨਾਲ, ਕਦੇ-ਕਦੇ ਦੰਦ ਖੇਡਦਾ ਕਲਾਕਾਰ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਸਾਜ਼ 'ਤੇ ਗਜ਼ ਘਸਾਈ ਨਾਲ ਐਸੀ ਸੁਰ ਰਚਨਾ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੰਦਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋ-ਹੋ ਸੋਚਣ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੈ ਜੋ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਢਿੱਡ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ, ਉਦਾਸੀ, ਖੇੜਾ, ਚਾਉ, ਉਮਾਹ, ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਸੀ, ਉਹ ਲੋਹੇ ਦੀ ਤਾਰ ਉੱਤੇ ਵਾਲਾਂ ਦੀ ਘਸਾਣ ਨਾਲ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਭੈਰਵੀ ਵਿਚ ਇਕ ਭਜਨ ਵਜਾਇਆ, ਇਹ ਵੀ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਮੋਹ ਲੈ ਗਿਆ। ਇੰਜ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸੁਰ ਗੰਗਾਂ ਅਠਖੇਲੀਆਂ ਕਰਦੀ ਸਰੋਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜਾਦੂ ਕਰਦੀ ਵਹਿ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਕੋਈ ਢਾਈ ਘੰਟੇ ਰੰਗ ਰਿਹਾ ਹਾਲ ਵਿਚ? ਬੱਸ ਪੁੱਛੋ ਕੁਝ ਨਾ, ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨ।

ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰਦੇਵ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਗ ਆਏ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਖ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨੂੰ ਗਏ। ਉਹ ਸਾਦਾ, ਸੁੱਕੜਾ ਤੇ ਸਨਿਮਰ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਪਾਰਟੀ 'ਤੇ ਆਉਣ ਲਈ ਨਿਮੰਤਰਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਕਲਾ 'ਤੇ ਬੜੇ ਰੀਝ ਗਏ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਹੀ ਹਨ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਲਾ ਵਿਚ ਟਾਪ 'ਤੇ ਹੈ। ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਜੋ ਆਪ ਮਦਰਾਸੀ ਹੈ, ਪਰ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਪਾਰੰਗਤ ਹੈ, ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਆਨੰਦ ਜੀ ਨਾਲ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੰਗੀਤ ਸੁਆਦ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਕਈ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ 930 ਵਜੇ ਸੇਠੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣ, ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਭ ਨੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਈ।

ਮੈਂ ਸਭਾਗਾਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਭੀਮਸੈਨ ਜੋਸ਼ੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਸੁਣਨ ਲਈ ਰਹਿ ਗਿਆ

ਸਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਜੋਸ਼ੀ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਝੁਕ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਗਏ। ਨਿਮੰਤਰਣ ਪਰਵਾਨਣੋਂ ਅਸਮਰੱਥਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਬੰਬਈ ਵਾਸਤੇ ਉੱਡਣਾ ਸੀ ਇਹਨਾਂ।

ਜੋਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜੋਗ ਗੰਵਿਆ। ਵਧੀਆ ਕੰਠ, ਅਦਾਇਗੀ ਭਰਪੂਰ, ਮੰਦ੍ਰ ਦਰੁਤ ਲੈਆਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ, ਸਵਰ ਜਗਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਸਰੋਤਿਆਂ 'ਤੇ ਛਾ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਕੁਵੇਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਵਿਚੇ ਛੱਡ ਤੁਰਿਆ। ਸੰਤ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ ਮੈਨੂੰ ਲੈਣ ਆ ਗਏ। 10 ਵਜੇ ਫਲੈਟਾਂ 'ਤੇ ਗਿਆ। ਵੇਖਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿਚ ਮਸਤ ਸਨ। ਮੁਖ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਜਾ ਛਕਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਅੱਜ ਲੰਗਰ ਏਥੇ ਹੀ ਪੱਕ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

11 ਵਜੇ ਤਕ ਸਿਖਲਾਈ ਚੱਲੀ। 12 ਵਜੇ ਤੱਕ ਬਿਸਤਰਿਆਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਹੋ ਸਕੀ।

31 ਦਸੰਬਰ 1977 ਸ਼ਨੀਵਾਰ

ਕਲਕੱਤਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਖੁੰਝਦਾ ਭਾਵੇਂ ਰਾਤੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁਵੇਲੇ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਣ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ 3-45 ਵਜੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬੱਚਾ ਪਾਰਟੀ ਤਾਂ 'ਤੁਮ ਘਰ ਆਵਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤ' ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ, ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਦੂਰ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ।

(ਕੱਲ੍ਹ ਮਹਿਤਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ) ਦੇ ਇਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਬੀਬੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਸ੍; ਤਿਰਲੋਕ ਸਿੰਘ (ਭਾਰਟਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ) ਨੂੰ ਭਜਨ ਦਿਵਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਏ। ਇਕ ਫ਼ਿਲੌਰ ਦੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਘਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਿਵਾਜਿਆ।)

ਰਿਆਜ਼

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਨਰ ਅਭਿਆਸ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਕ ਇਕ ਤੋਂ ਸਰਗਮ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਹੁੰਦਾ। ਅੱਜ ਜੋ ਕੁਝ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਵੈ-ਰਚਨਾ ਹੈ : ਤਬਲੇ ਦੇ ਬੋਲ, ਸਰਗਮਾਂ, ਸ਼ਬਦ, ਤਿਹਾਈਆਂ ਤੇ ਪੌਣੀਆਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਬੰਦਸ਼।

ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਫਲਾਹਾਰ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬਿਤਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 8-30 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ, ਧੁੱਪੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਲਈ ਨਿਕਲੇ। ਨਾਲ ਸਨ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰੋਦ, ਸ੍ਰ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਨਚੰਦਾ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੂਰਬਾ, ਸੰਤ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ ਆਦਿ। ਫਿਰਦਿਆਂ-ਤੁਰਦਿਆਂ ਹੀ, ਸ੍ਰੀ ਕੁਮਾਰ ਬੋਸ ਜੋ ਅਜੇ ਕਿਸ਼ੋਰਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਯੂ ਦੇ ਅਗਲੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਇਆਂ ਕੁਸ਼ਲ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਸ੍ਰੀ ਜਿਅੰਤ ਬੋਸ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਕਲਕੱਤਾ ਨਿਵਾਸੀ ਹਨ।

ਸੰਗੀਤ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨਾਲ

ਫ਼ਲੈਟ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ 9-45 ਵਜੇ ਅਮੀਨੁੱਦੀਨ ਡਾਗਰ, ਜੋ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਤੇ ਧਰੁਪਦ ਗਾਇਨ ਵਿਚ ਸਿਖ਼ਰ 'ਤੇ ਹਨ, ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆ ਨਾਲ ਆਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵੱਲ ਝੁਕ ਕੇ ਬਹੁਤ ਨਿਮਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਫ਼ੈਦ ਰਜਨੀਗੰਧਾ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ ਸੁਆਗਤ ਅਰਥ ਉਹਨਾਂ ਬਖ਼ਸ਼ੀਆਂ। (ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸਫ਼ੈਦ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਟਹਿਣੀਆਂ, ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਆਏ ਸਨ) ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੋਣ ਲੱਗੀ।

ਸ੍ਰੀ ਡਾਗਰ ਨੇ ਲੰਮੇ ਕਾਲੇ ਕੇਸ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਵਾਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਭਰਵਾਂ ਜਿਸਮ, ਕਾਲੀ ਅਚਕਨ, ਸਫ਼ੇਦ ਪਜਾਮਾ, ਗਲੇ ਗੁਲੂਬੰਦ, ਉਮਰੋਂ ਦਰਮਿਆਨੇ। ਡਾਗਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਆਪ ਨੇ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਨਿੱਠ ਕੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਰੀਸ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਵੀ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਉਹ ਤੇਜ਼ ਗਤੀ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਆਪ ਤਾਂ ਏਨਾ ਜੰਮ ਕੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮਨ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸਾਂ ਰਵਿੰਦਰ ਸਦਨ ਵਿਚ ਯਮਨ ਦੁਆਰਾ ਗਾਇਆ, ਉਸਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਸਿਫ਼ਤ ਕਰੀਏ। ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਆਪ ਨੇ ਬੋਲੇ, ਉਹ ਵੀ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਲਿਖ ਲਈਏ।

ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ : ਹਜ਼ੂਰ ਜਦੋਂ ਹੁਕਮ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਲਿਖਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਰਵਿੰਦਰ ਸਦਨ ਵਿਚ ਯਮਨ ਵਿਚ ਗਾਏ ਗਏ ਚੌਤਾਲੇ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ।

ਸਥਾਈ : ਸਰਵਣੀ, ਸਰਵਕਲਾ ਸ਼ਕਤੀ, ਸ਼ਾਰਦਾ, ਸਰਸਵਤੀ, ਸ਼ਿਆਮਾ
ਸੁੰਦਰੀ, ਸੁਖਕਰਨੀ ਦੁਖ ਹਰਨੀ।
ਅੰਤਰਾ : ਕਾਮਰੂਪ, ਕਾਮਖਿਆ, ਕਾਮ ਦਾਇਨੀ, ਕਾਲੀ, ਕਲਿਆਣੀ,
ਦੁਸ਼ਟ ਦਲਨੀ।
ਸੰਚਾਰੀ : ਕਮਲ ਬਦਨੀ, ਕਰਨ ਕਾਰਨੀ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਗਨੀ, ਕੈਲਾਸ਼ੀ, ਕਾਲਹਰਨੀ।
ਅਭੋਗ : ਪਰਮੇਸ਼ਵਰੀ, ਪਾਰਵਤੀ, ਪਰਮ ਪੁੰਨਿਆ, ਪਾਵਨੀ ਯੁਗਰਾਜ ਦਾਸ
ਸ਼ਾਮ ਵਰਨੀ ਮਹਾਕਾਲੀ ਤਾਰਨ ਤਰਨੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਡਾਗਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਾਲੇ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੋਇਆ। ਵੇਖਣ ਚਾਖਣ ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਡਾਗਰ ਸਾਹਿਬ ਉੱਕਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ।

10-10 ਵਜੇ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਆ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਵਾਨ ਸਰੋਦ ਵਾਦਕ ਨੂੰ ਉੱਠ ਕੇ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਫੁੱਲ-ਮਾਲਾ ਪਹਿਨਾਈ ਤੇ ਫੁੱਲ-ਛੜੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅਮਜਦ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ : ਕੱਲ੍ਹ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੇ ਸਾਓ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ 'ਚੋਂ ਆਏ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਕਿ ਸਾਥੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਹਰ ਦੂਸਰੇ ਚੌਥੇ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੇਵਲ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਦਿਸਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਉਂ ਸਾਡੇ ਸੁਣਨ ਆਉਣ ਨੂੰ ਇੰਜ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਸੁਰੱਈਆ ਨਾਮੀ ਸੱਜਣ ਵੀ ਏਸੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠੇ।

ਡਾਗਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਹਾਰਟ ਟ੍ਰਬਲ (ਦਿਲ ਦਾ ਰੋਗ) ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਇਲਾਜ-ਮਾਹਿਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਭੇਜਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਸੁਰੱਈਆ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਏਸੇ ਮਰਜ਼ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ, ਪਰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਜ਼ਨ ਘਟਾਓ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀਓਂ ਸੇ ਬਚ ਜਾਓ।

ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਵਿਜੈ ਫ਼ੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ਰ ਅੱਜ ਮੂਵੀ ਨਾਲ ਫੰਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੈਮਰਾ-ਬੰਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ: ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਠੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਕੰਵਲਜੀਤ ਤੇ ਰਾਣਾ (ਸਪੁੱਤਰਾਂ) ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੁਆ ਕੇ ਸੁਵਿਵਸਿਥ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸਹਿਤ ਸੰਗਤ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਅਗਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਵਾਇਲਨ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਹੀ ਸੁਣ ਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੁਸਕਰਾਏ : ਜਿਵੇਂ ਹਾਥੀ ਕੇ ਪਾਓਂ ਮੇਂ......

ਕਲਕਾਰਾਂ ਦੇ ਲਤੀਫ਼ੇ

ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਜੀ ਨੇ ਹਾਥੀ ਉੱਤੇ ਇਕ ਲਤੀਫ਼ਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ : ਕੋਈ ਚੂਹਾ ਖੁੱਡ ’ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਟਹਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਹਾਥੀ ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਨਜ਼ਰੇਂ ਪਿਆ। ਚੂਹੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ : ਰੰਗ, ਰੂਪ, ਕੰਨ, ਨੱਕ, ਪੂਛ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਕੀ ਸ਼ੈ ਹੋਵੇਗੀ! ਹਾਥੀ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਚੂਹੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: ਕੌਣ ਹੋ ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਏਨੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ?

“ਮੈਨੂੰ ਹਾਥੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ!” ਹਾਥੀ ਨੇ ਸਨਿਮਰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦਿਆਂ ਹੀ ਸਵਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ : ਤੇ ਹਜ਼ੂਰ, ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ ? ਕਦੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਪਏ ? ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਹੀ ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਪੂਛ ਆਦਿ ਹਨ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਲੱਗਦੇ ਹੋ, ਮੇਰੀ ਕੁਲ ਦੇ ਹੀ ਜਾਪਦੇ ਹੋ। ਚੂਹੇ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ : ਹਾਂ ਜੀ, ਕੁਲ ਤੇ ਆਪਣੀ ਦਾ ਹੀ ਹਾਂ। ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਬੀਮਾਰ ਪਿਆਂ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਸਰੀਰ ਬਹੁਤ ਸੁੰਗੜ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਹੀ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।..... ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਚੂਹਾ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਤੁਰਿਆ।

ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਵਾਹਵਾ ਮੂਡ ਵਿਚ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਲਤੀਫ਼ਾ ਹੋਰ ਦਾਗ ਦਿੱਤਾ : ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੇਵਲ ਮਾਲਕੌਂਸ ਹੀ ਗਾਉਣਾ ਸਿੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਦੇਣਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਕੇ ਰਾਗੋਂ ਨਾਵਾਕਫ਼ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਗਾਉਣ ਲਈ ਲੈ ਗਿਆ। ਏਥੇ ਮਜਲਸ ਸੀ ਕੋਈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਾਲਕੌਂਸੀ ਗਵੱਯੇ ਨੂੰ 10-15 ਮਿੰਟ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕੂਹਣੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇ। ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ, ਰਾਗ ਜੰਮਿਆ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਉਤਾਵਲੇ ਹੋ ਉੱਠੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਤਬਲੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ: ਤੂੰ ਕੀ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ?

“ਤਿੰਨ ਤਾਲ।”

ਗਵੱਈਏ ਨੇ ਝਿੜਕਿਆਂ : ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਰਾਗ ਜੰਮਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ! ਮੈਂ ਮਾਲਕੌਂਸ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਤਿੰਨ ਤਾਲ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ? ਮੂਰਖ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦਾ, ਸਭਾ ਉਤਾਵਲੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਬਾਤਚੀਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਰ ਕਲਾਕਾਰ ਵੀ ਆ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ’ਚੋਂ ਸੁਬਾ ਦਿੱਤਾ ਰਾਇ ਚੌਧਰੀ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁੱਲ-ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਕੇ ਕੀਤਾ। ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਵੀ ਆ ਬੈਠੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਾਰੀ (ਨਾਰਵੇ ਦੀ ਕੁੜੀ), ਹਰੀ ਓਮ, ਲਕਸ਼ਮਣ ਅਤੇ ਕਾਲੀਦਾਸ ਦਿੱਲੀ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਿਤਾਰ) ਤਾਂ ਡਾਗਰ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ।

ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ

10-35 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਗੁੰਤਕਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਣੀ-ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਆਖਿਆ : ਆਪ ਦੀ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣ ਲਈ ਹੀ ਬੱਚੇ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਬੋਲੇ : ਆਪ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੋ।

ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਰਾਗ ਆਸਾ ਤੇ ਮਾਤਰਾਂ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ‘ਚਰਨ ਸਰਨ ਗੁਰ ਏਕ ਪੈਡਾ ਜਾਇ ਚਲ......’ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦਾ ਕਬਿੱਤ ਸੁਣਾਇਆ। ਪਾਠ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਚਰਨ ਸਰਨ ਗੁਰ ਏਕ ਪੈਂਡਾ ਜਾਇ ਚਲ,
ਸਤਿਗੁਰ ਕੋਟਿ ਪੈਡਾ ਅਗੇ ਹੋਇ ਲੇਤ ਹੈ।
ਏਕ ਬਾਰ ਸਤਿਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਮਰਨ ਮਾਤ੍ਰ,
ਸਿਮਰਨ ਤਾਹਿ ਬਾਰੰਬਰ ਗੁਰੂ ਹੇਤ ਹੈ।
ਭਾਵਨੀ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਕਉਡੀ ਅਗ੍ਰਭਾਗ ਰਾਖੈ,
ਤਾਹਿ ਗੁਰ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਦਾਨ ਦੇਤ ਹੈ।
ਸਤਿਗੁਰ ਦਯਾ ਨਿਧਿ, ਮਹਿਮਾ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ,
ਨਮੋ ਨਮੋ ਨਮੋ ਨਮੋ, ਨੇਤ ਨੇਤ ਨੇਤ ਹੈ।

ਇਸਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਪਤੀ ’ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਗੀਤ ਵਾਦਕ ਸਾਬਰੀ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਤਬਲਾ ਵਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਬਿਰ ਖ਼ਾਨ, ਜੋ ਕ੍ਰਾਮਤ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਲੜਕੇ ਹਨ, ਵੀ ਆ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਵੀ ਫੁੱਲ-ਟਹਿਣੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੌਣੀਆਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ‘ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ’ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਗੁਣੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਲੈਅ ਨਾਲ ਸਿਰ ਹਿਲਾਂਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪੂਰਵਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਿੱਕੇ ਪਿੰਕੀ (ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਬਲਾ ਵਾਦਨ ’ਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਮੁਗਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੰਦਸ਼ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਦੀ ਦਾਦ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਲਾਕਾਰ ਆਨੰਦ ਵਿਭੋਰ ਹੋਏ ਮਾਤਰਾਂ ਗਿਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ

ਵਿਅਸਤ ਸਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕੀ ਠਿਕਾਣਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਏਨੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਉਸਤਾਦ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਮੋਹਰ ਲਗਵਾਉਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੂਵੀ ਕਲਾਕਾਰ ਵੀ ਵਕਤਨ ਫ਼ਵਕਤਨ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। 22 ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਵਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦੇ ਪਲ-ਪਲ, ਵਾਹਵਾ-ਵਾਹਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਗੁਣੀਆਂ ਦੀ ਦਾਦ ਕਬੂਲ ਕੀਤੀ।

ਗੁਰਦੇਵ-ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੇਖ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸਾਢੀਆਂ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਨੇ ਆਖਿਆ : ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਢੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਤੇ ਸਾਢੇ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਜਾਈਆਂ ਹਨ, ਅਸਾਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅੱਜ ਤਾਂ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਤੇ ਕੰਨੀ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ : ਮੈਂ ਸੁਣਿਐਂ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਸਾਢੀਆਂ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਜ਼ ਵਜਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਖ਼ਾਂ ਸਾਹਿਬ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੇ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਹੀ ਸੁਣ ਸਮਝ ਕੇ ਕੁਝ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸਵਾ ਚੌਦਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਤੇ ਰਾਗ ਆਸਾਵਰੀ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ: ਧਰ ਜੀਅਰੇ ਇਕ ਟੇਕ ਤੂੰ......। ਕਲਾਕਾਰ ਸੁਣ ਸਮਝ ਕੇ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ।

11-15 ਹੋਏ ਤਾਂ ਸਾਢੇ ਸੋਲਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪਿੰਕੀ ਦਾ ਸੋਲੋ ਤਬਲਾ ਵੱਜਣ ਲੱਗਾ। ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਕੀ ਨੇ ਤਬਲਾ ਵਜਾ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਠੱਗ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਕੌਣ ਪੁੱਛੇ! ਕਲਾਕਾਰ ਬੈਠੇ ਝੂਮ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਾਫ਼ੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਵੀ ਦਰਸ਼ਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਜਾਏ ਨਗਮੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ (11-12 ਸਾਲ) ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਪਿੰਕੀ ਦੇ ਹੱਥ ਤਬਲੇ 'ਤੇ ਇੰਜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਘੜਿਆਲ 'ਤੇ ਹਥੌੜਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਉਪਮਾ ਇੰਜ ਆਈ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਛਟਾਕੀ ਨਾਲ ਮਣ ਮੂਧੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਵਿਕਟ ਲੈਅ ਨੂੰ ਪਿੰਕੀ ਬੜੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਵੰਨਵੇਂ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੈਰਤ ਵਿਚ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਸਾਬਰੀ ਖ਼ਾਨ, ਡਾਗਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਖ਼ਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਤਾਲ ਵੀ ਨਵਾਂ ਤੇ ਗਵਾਇਸ਼ ਵੀ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਦੀ।

11-30 ਵੱਜੇ ਤਾਂ ਛਕਣ ਛਕਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੜਾ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਉਛਲ ਉਛਲ ਕੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੇ ਪਿਦਨੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਡਾਗਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਲੋਕ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਲੈਅ ਨਹੀਂ, ਕਦੇ ਰਾਗ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਦੇ ਏਥੇ ਦੋਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਕਸਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਇੰਜ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਤਿੰਨ ਤਾਲ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਦੌਰੇ ਸਮੇਂ ਰੇਲ ਦੇ ਫ਼ਸਟ ਕਲਾਸ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾਲ ਤਬਲੇ ਦੇ ਬੋਲ ਬਣਾਏ ਤੇ ਸਿਖਾਏ।

ਛਕਣ ਛਕਾਣ

ਸੇਠੀ ਜੀ ਦਾ ਫਲੈਟ ਅੱਜ ਰੰਗਮੰਚ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਗੁਣੀਜਨਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੋ ਹੋਰ ਵੀ ਖਿੱਲਰੀ ਹੈ। 11-35 'ਤੇ ਭੋਜਨ ਲਈ ਸਭੇ ਉੱਠ ਬੈਠੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਹਾਰਦਿਕ ਅਭਿਵਾਦਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਨ ਪੱਖੋਂ ਖ਼ਿਮਾਂ ਮੰਗੀ। ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਸੇਠੀ-ਚਰਨਜੀਤ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਪਰੋਸੇ ਸਨ, ਉੱਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਲਾਕਾਰ ਖਲੇ ਖਲੋਤੇ ਹੀ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਲੱਗੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਮਿੱਠੇ-ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ ਕਰਦੇ, ਹੁਲਾਸ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖਲੇ ਖਲੋਤਿਆਂ ਹੀ ਇਕ ਵਧੀਆ ਗੀਤ ਗਾਉਣਾ ਤੇ ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੱਸਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸੰਗੀਤ ਪਾਰਖੂਆਂ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲੀ ਸੀ।

ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਖਾਣਾ ਵੰਡਣ ਦੀ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਗਹਿਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ।

ਸੇਠੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਚਰਨਜੀਤ ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸਿਖ਼ਰ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾਕਾਰਾ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਤਿਆਰੀ 50 ਜਣਿਆਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ 25 ਕੁ ਆਦਮੀ ਭੋਜਨ ਯੋਗ ਆਏ। ਵਾਧੂ ਭੋਜਨ ਹੋਰ ਪਰਿਵਾਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਛਕਾਇਆ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਸੇਠੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਲਈ ਆਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਖਾਣ ਦੀ ਸੋਚੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸੇਠੀ ਹੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ : ਮੇਰੇ ਲੜਕੇ ਮਾਸ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਪਰ ਮੀਟ ਵਾਲੇ ਹੋਟਲਾਂ ਤੋਂ ਰੋਟੀ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੋ ਇਸਤਰੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਮਾਸ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਘਰ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਵਹੁਟੀ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ?

"ਅਜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ!"

"ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਏ ਕਿ ਅਗਲੀ ਵੇਰ ਆਇਆਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਹੀ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ।"

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਉਪਰੰਤ ਸਾਰੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਅੱਗੇ ਹੋ, ਆਦਰ ਦੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ। ਸਾਢੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਵਿਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਡਾਲਟਨ ਗੰਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈਣ ਲਈ ਆਏ ਤਾਂ ਮਗਰ ਬੀਬੀ ਚਰਨਜੀਤ ਵੀ ਆ ਗਈ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ, ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੂਜੀ ਨੂੰਹ ਵੀ ਆ ਗਈ ਸਫ਼ੈਦ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚ, ਇਹ ਸ੍ਰ: ਕੰਵਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ।

ਸਿਦਕਣ ਬੀਬੀ

ਚੱਲਦੀ ਗੱਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੀ ਨੂੰਹ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਈ। ਇਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਗ਼ਲਤ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕਾਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਡੰਨਤ ਕੀਤਾ। ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਕਰਕੇ ਆਉਣ ਦਾ ਡੰਨ ਸੀ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਜੀਅ ਸ਼ਸ਼ੋਪੰਜੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਛੋਟੀ ਨੂੰਹ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਨ ਦੌੜ ਪਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੌਰਨ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਮਗਰ ਭੇਜ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ। "ਬਸ ਹੋ ਗਿਆ।" ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਜਦੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣ ਦੀ ਇਸ ਕਾਹਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ : ਦੀਨ ਬੰਧੂ! ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਜਬਰਦਸਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉੱਠ ਖਲੋਤਾ ਕਿ ਹੋਰ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਸਾਕ ਸੈਣ, ਪਤੀ, ਸੱਸ, ਸਹੁਰਾ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਜਾਣ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਨਾ ਗੁਆਚਾਂ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੀ ਇਹ ਕਰਵਾ ਸਕੀ।

ਇਹ ਹੈ ਗੁਰ-ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ! ਉਸ ਲੜਕੀ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਸੀਬ ਹੋ ਗਈ।

ਮੈਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਕੱਲ੍ਹ ਸਵੇਰੇ 6 ਵਜੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੁਆਰਾ। ਇਥੋਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਿੰਘ ਇਸਪਾਤ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਰਾਹੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਟਾਟਾ ਨਗਰ ਤੇ ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਹੀ ਕੱਲ੍ਹ 1-30 ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਟਾਟਾ-ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨਾਲ ਪਰਸੋਂ 8 ਵਜੇ ਰਾਤੀਂ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣਗੇ। ਸੇਠ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਲਈ ਮੱਛਰਦਾਨੀ ਲਈ 20 ਗਜ਼ ਜਾਲੀ ਲੈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਾਲ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਬੁਨਾਇਣਾਂ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਰਵਿੰਦਰ ਸਦਨ ਵਿਚ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੰਗੂਬਾਈ ਹੰਗਲ ਦਾ ਗਾਇਨ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ। ਸਾਢੇ 8 ਵਜੇ ਰਾਤੀਂ ਰਵਿੰਦਰ ਸਦਨ ਆਇਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿਤਾਰ ਵਾਦਕ ਪੰਡਿਤ ਰਵੀ ਸ਼ੰਕਰ ਮੰਚ ਉਪਰ ਸਿਤਾਰ ਨਾਲ ਸੋਭਾ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਉਸਤਾਦ ਅੱਲਾ ਰੱਖਾ ਤੇ ਇਕ ਸੱਜਣ ਮਿਰਦੰਗ 'ਤੇ ਸਨ। ਰਵੀ ਸ਼ੰਕਰ ਜੀ ਲੈਅ ਤਾਰ ਦੇ ਧਨੀ ਹਨ, ਰਵੀ ਸ਼ੰਕਰ ਪਹਿਲੀ ਪਾਲ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿਤਾਰ ਵਾਦਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ, ਲੋਕ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮਿਲਾਪੜੇ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਅੱਲਾ ਰੱਖਾ ਤੇ ਪੰਡਤ ਰਵੀ ਸ਼ੰਕਰ ਆਮ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (ਮੁੰਦਰੀ) ਕਾਨੜਾ ਵਜਾਇਆ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਰਾਗ ਵਜਾਏ ਤੇ 10 ਵਜੇ ਮਧਿਆਂਤਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੂਜੀ ਬੈਠਕ 10-30 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ 'ਸਿੰਦੂਰਾ' ਦੀ ਇਕ ਧੁਨ ਵਜਾਈ। ਰਾਤ ਦੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵੱਜਣ ਤੋਂ 3-4 ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਵਾਦਨ ਹੋਇਆ। ਤੇਜ਼ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ ਗਤੀ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਉਸਤਾਦਾਂ ਕਮਾਲ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿਚ ਤਾਲੀਆਂ ਕਈ ਵਾਰ ਵੱਜੀਆਂ।

ਪਹਿਲੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ 'ਤੇ ਪੰਡਤ ਰਵੀ ਸ਼ੰਕਰ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕਾਂ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ

ਜੀ ਨੂੰ 'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਆਖ ਗਏ। ਏਧਰ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸਤਾਦ ਅੱਲਾ ਰੱਖਾ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਪਖਾਵਜ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਉਸਤਾਦ ਭਾਈ ਨਸੀਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਨਸੀਰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਤਬਲਾ ਸਿਖਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸਤਾਦ ਅੱਲਾ ਰੱਖਾ ਹਾਰਦਿਕ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲੇ।

ਦੂਜੀ ਬੈਠਕ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਉਸਤਾਦ ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਖ਼ਾਂ ਨੇ ਤਮਾਮ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾ ਦੇ ਮਰਮੱਗਿਆ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਡਾਢੇ ਕਦਰਦਾਰਨ ਹਨ। ਸੰਗੀਤ ਜਾਣੂੰ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ ਇਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਗੀਤ ਸਮਾਰੋਹ ਨੂੰ ਸੁਣਨ-ਵੇਖਣ ਆਏ ਹਨ।

ਇਸ ਅਵਸਰ 'ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਪੰਡਤ ਰਵੀ ਸ਼ੰਕਰ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਲੇ, ਮੰਚ ਉੱਪਰ, ਸਫ਼ੈਦ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਪਹਿਨਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਨ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਪੰਡਤ ਰਵੀ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਆਦਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪਬਲਿਕ ਸਨਮਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਡਰੈਸਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਰਵੀ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਿਲੇ। ਇਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਮਾਣ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ।

ਨਵੇਂ ਸਾਲ 1978 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਛੇ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਆਗਤ ਹਾਰ ਪਹਿਨਾਇਆ ਗਿਆ।

ਰਵਿੰਦਰ ਸਦਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ, ਰਾਤੀਂ 9 ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਵਾਪਸ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਵਾਂਗੇ।

ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਰਸੋਂ ਜਦੋਂ ਦੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਗਏ ਤਾਂ ਫ਼ਿਲੌਰ ਦੇ ਸੰਤ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਏ। ਉਹ ਜੌਂਗੇ ਜੀਪਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕਰਵਾਕੇ ਵੇਚਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਜੌਂਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਿਕ ਰਿਹਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਛਾ ਦੱਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅਣਕਿਆਸਿਆ ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਆਦਰ ਵਿਚ ਸਿਰ ਝੁਕਾ, ਸਤਿਬਚਨ ਕਿਹਾ। ਜੇ ਉਹ ਵਿਕ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ 22,000/ਰੁਪੈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅੰਤਿਕਾ

ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਿਚ ਬਚਨ

30 ਅਪਰੈਲ 1984, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਵਿਚ, 4-5 ਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜਨ ਭਰ ਸਰੀਰ ਈਸਟ ਹੈਮ ਵਿਚੋਂ, ਸ੍ਰ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੱਲ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਕਾਲਿਜ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੇ ਚਾਚਾ, ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬੱਲ ਨੂੰ ਲੰਡਨੋਂ 40 ਮੀਲ ਦੇ ਫ਼ਰਕ 'ਤੇ 74 ਨਿਵੀਸੈਜੋ ਕਲੱਬ, ਵੈਲਹੈਮ, ਗਾਰਡਨਜ਼, ਹੈਟ ਫੀਲਡ ਵਿਖੇ ਮਿਲਣ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਇਕ ਚੌੜੇ ਚਕਲੇ ਜੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੌਢ ਵਿਅਕਤੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਨੇਹ ਨਾਲ ਭਿੱਜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ : 'ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ' ਤੁਹਾਡੀ ਰਚਨਾ? ਸੱਚਮੁੱਚ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਟੁੰਬਵੇਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਕ ਚਰਿੱਤਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਛਾਪੋ। ਮੈਂ ਤਾਂ 'ਵਰਿਆਮ' ਵਿਚ ਹੀ ਨੇਮ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ।

ਉਸਦੀ ਸੱਚੀ-ਸੱਚੀ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵੇਖ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਕ ਤਾਂ ਲਿਖਾਂ, ਦੂਜੇ ਕਿਤਾਬ ਛਾਪਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣ ਚੜ੍ਹਾਂ। ਆਪ ਮੈਂ ਏਨਾ ਖ਼ਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਜਿਥੇ ਕਿਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ, ਸੁਣ ਕੇ, ਵਾਕਿਆਤ ਸੰਭਾਲੀ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ, "ਕੋਈ ਆਇ ਮਿਲੈ ਗੋ ਗਾਹਕੇ ਲੈ ਗੋ ਮਹਗੇ ਮੋਲ!"

ਸਿੰਘ ਸਵੱਸਥ ਰਉਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ : ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਪੁਸਤਕ ਛਪਣ 'ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਖ਼ਰਚ ਆ ਜਾਏਗਾ? ਮੈਂ ਅਟੇ ਸਟੇ ਦੱਸਿਆ। ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਰਾਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ : ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਮੈਂ ਹੀ ਛਪਵਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ 3-4 ਸੱਜਣ ਹੋਰ ਵੀ ਲੱਭ ਦਿਆਂਗਾ ਜੋ 'ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ' ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ।

ਇਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣ ਗਈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਿਹਨਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਬਾਣਾ ਪਾ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ : ਮੈਨੂੰ

ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਓ ਕਰਕੇ ਹੀ 'ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ' ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ 'ਵਰਿਆਮ' ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਅੱਖੀ ਡਿੱਠਾ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ' ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਛਪ ਸਕੇਗਾ, ਕਿਉਂ ਕਿ 8 ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਹੁਣ (30-4-1984) ਤੱਕ ਹੀ ਇਸਦਾ 8000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਫ਼ਾ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ....ਅਜਿਹੇ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਾਈ ਦਾ ਲਾਲ ਇਸ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇ।

"ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਭੱਠੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਆਸ ਬਨ੍ਹਾਈ ਹੈ....ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ 'ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ' ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਛਪਾਈ ਖ਼ਰਚਾ ਸੰਤ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਨਗਰ (ਸਰਸਾ) ਨੇ ਦੇਣਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ 4-5 ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਲੱਭ ਦੇਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਖ਼ਰਚਾ ਖ਼ੁਸ਼ੀ-ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ।"

***

ਸੂਰਬੀਰ? ਬਚਨ ਕੇ ਬਲੀ!

ਦੇਸ ਆਣਕੇ ਮੈਂ ਫੇਰ ਇਕ ਵਾਰ ਸੰਤ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਟੋਹਿਆ। ਉਸ ਇਰਾਦਾ ਤਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਉਛਾਲੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਦੱਸੀ। ਅਤੇ 1986 ਦਾ ਅੰਤ ਆ ਗਿਆ।

ਜਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਿਤੂ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਰਮ ਸਨੇਹੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁਲਾਰਾ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੰਤ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਭਾਈ ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸੀ ਰਕਮ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਿਨਾਂ ਸਰਨਾ ਨਹੀਂ। ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਛਪਾਈ ਨੂੰ ਆਖ਼ਰ ਆ ਗਈ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਛਪਵਾਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਉਸ ਪਾਸ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਭੱਠੇ ਹੀ ਸਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭੱਠਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਸ਼ੈੱਲਰ (ਚਾਵਲ ਛੜਾਈ ਮਿੱਲ), ਇਕ ਕਾਟਨ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਮਿੱਲਜ਼ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਇਕੋ ਇਕ ਕਪਾਹ ਮਿੱਲ 10-12 ਸਾਲ ਤੋਂ ਮਾਲਕੀਆਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਹੁਣ ਉਸ ਆਦਮੀ ਪਾਸ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਜੋ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਸੁਮੇਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਸੀਮ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲੋ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਸੁਚਾਰੂ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਨ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਤ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਟ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਮਾਇਆ ਇੰਜ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮੇਰੀ ਰਕਮ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਮੋੜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੇਣ ਵਿਚ ਨਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਅਹਿਸਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਦੌਲਤ ਜਾਂ ਉਦਾਰਤਾ ਦਾ ਵਖਾਲਾ।

ਮੇਰੇ ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਚੌਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਤੁਕ ਕੌਂਧ ਗਈ

: ਸੁਰਬੀਰ ਬਚਨ ਕੇ ਬਲੀ। ਕਉਲਾ ਬਪੁਰੀ ਸੰਤਹ ਫਲੀ। ਇਹਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਕਤਾ ਅਤੇ ਸੰਦਰਭ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹੋ ਝਲਕ ਮਿਲੀ ਕਿ ਸੂਰਬੀਰ ਕੌਣ ਹੈ ? ਉਹ, ਜੋ ਬਚਨ ਦਾ ਬਲੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਗੱਲ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਕਉਲਾਂ ਅਰਥਾਤ ਲੱਛਮੀ ਨੂੰ ਵੀ ਛਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਠੱਗਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ : ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ। ਜਾਂ ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲ ਨਿਰਾਲਮੁ ਮੁਰਗਾਈ ਨੈਸਾਣੇ।...... ਇਹ ਉਦਾਰਤਾ ਤੇ ਐਸੀ ਅ-ਸੰਗਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਿਆਗ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਰਕਮ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅੱਧ ਵੀ ਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਪਹਿਲੀ ਝਾਤ ਵੱਜਣ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਮੈਨੂੰ ਸੰਤ ਨਗਰ ਦੀ ਇਕ ਗਲੀ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ : "ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਨੋਟ ਸੀ, ਸੋਚਦਾ ਸਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਨੋਟਾਂ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇ ? ਅਤੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਵੱਧ ਕੌਣ ਯੋਗ ਹੈ ?" ਮਾਇਆ ਉਸ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਮੇਰੀ ਵੱਲ ਸਰਕ ਗਈ।

ਇੰਜ, ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਹਿਜ-ਭਾਅ ਬਚਨ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ 'ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ' ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਣਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਸਹਾਇਕ ਹੋਇਆ।

***

ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖ

ਆਓ, ਅਜਿਹੇ ਉਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਉਹਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਣ ਲਈਏ।

ਸੰਤ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁਸ਼ਤਾਕ ਅਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾਈ ਜੀਵਨ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤੀਸਰੇ ਪੰਥ ਦਾਗ ਬੇਲ ਰੱਖੀ—ਅਰਥਾਤ 289 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ। ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਇਸ ਤੋਂ ਢੇਰ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਤਾਵਲੰਬੀ ਬਣਕੇ ਪੂਰਵ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਤਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲਸਾਈ ਜੀਵਨ ਵੱਲ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ। ਪਰ ਜੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਬਣੇ ਸਮਝੀਏ ਤਾਂ ਵੀ 12 ਪੀਹੜੀਆਂ ਤੱਕ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨਿਬਾਹੁਣ ਦਾ ਰੀਕਾਰਡ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੰਤ ਖ਼ਾਲਸੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪੜਦਾਦਾ ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਖ਼ਰੀ ਹੋਲਾ (1870 ਈ:) ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਪੜਾਉ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਹਿਤਪੁਰ ਉਲੱਦਣੀ (ਤਹਿਸੀਲ ਬਲਾਚੌਰ), ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ। ਮਾਵਾਂ ਦੀ ਸਹਿਜ ਧਰਮ ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਆਪਣੇ 17 ਦਿਨ ਦੇ ਇਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਈ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਗਈ। ਸ਼ਰਧਾ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾ ਬੋਲਾ ਕੀਤਾ : ਓ

ਵਡਭਾਗਿਆ ! ਤੇਰੇ ਪਿਛਲੇ ਪੁੰਨ ਫਲੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਮਨੁੱਖਾ ਜੂਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਏਂ, ਚਿਰੰਜੀਵਨ ਹੋ।

ਅਤੇ ਏਸ ਘੜੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪੁੰਨ ਪਰਤਾਪ ਵੇਖਕੇ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਭਜਨ ਬਾਣੀ, ਸੇਵਾ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੁੱਚਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਭਜਨ ਪੁੱਛ ਲਿਆ। ਤਦ ਤੋਂ ਇਹ ਧਰਮ ਬਿਰਛ ਇਸ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿਚ ਫ਼ਲਦਾ ਫੁੱਲਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਬੀਬੀ ਰਤਨ ਕੌਰ ਦੀ ਜੋੜੀ ਉਸ ਬੂਟੇ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਅੱਜ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਬਾਂਹਿ ਪਕੜਿ ਕਢ ਲੀਨੇ ਅਪਨੇ

ਸੈਣੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਰਤਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ। ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਸੰਤੋਖਪੁਰਾ ਤੇ ਧਰਮਪੁਰਾ ਏਸੇ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ, ਨਿਮਰਤਾ, ਸੇਵਾ, ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜੀਵੰਤ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਵਸਨੀਕ ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਪਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਰਤਨ ਕੌਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੰਵਲ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਭਉਰਾ ਹੈ। ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਇਸ ਘੋਰ ਆਪੋਧਾਪੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ, ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਣੇ ਆਪਣੇ ਚਾਚਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੇ ਇਕੋ ਚੁੱਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਰੋਟੀ ਪੱਕਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਾਟਨ ਮਿੱਲਜ਼, ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਤੱਕਿਆ ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਲਸਾੜਾ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ ਲੋਹ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਪਾ ਰਹੀ, ਉਸਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਦਰਸ਼ਨ ਕੌਰ ਉਲਟਾ ਰਹੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਉਹ ਆਪ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਲੰਗਰ ਛਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਰਜਾਈਆਂ ਥਾਓਂ ਥਾਈਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਫੜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਚਾਚਾ ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਉਹਦਾ ਲੜਕਾ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵਖਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। 'ਏਕੇ ਵਿਚ ਬਲ' ਸੈਣੀ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸੁਭਾਇਕੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਅਲਪ ਆਯੂ (49 ਸਾਲ) ਵਿਚ ਹੀ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਗਏ (1971 ਈ:)। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ 65 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਵਰੇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁੱਢਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੂੰਹ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵਟਾਂਦੀ ਤੇ ਆਸ ਪਾਸ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਬਾਕੀ ਭਾਗ ਜੀਵਨ ਨਗਰ (ਸਰਸਾ) ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਹੀ ਮਾਣ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਸ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਮਿਹਰਾਂ ਭਰਿਆ ਹਸਤ ਕੰਵਲ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਭਰਾਤਾ ਸੰਤ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਫ਼ੌਜੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਸੇਵਾ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਸੇ 'ਤੇ ਹੀ ਖ਼ਰੇ ਉੱਤਰੇ। ਫ਼ੌਜੀ ਜ਼ਾਬਤੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਸੰਪੂਰਣ ਕੀਤਾ। ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿਸ ਔਖ ਸੌਖ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ, ਉਸੇ

ਵਿਚੋਂ ਫ਼ਤਿਹਯਾਬ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲੇ। ਵੱਡਿਓਂ ਛੋਟਾ ਵੀਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਸੁਪਤਨੀ ਮਲਕੀਅਤ ਕੌਰ ਨਾਲ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਮਹਿਤਪੁਰ ਉਲੱਦਣੀ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦਾ ਰਾਜ਼ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਇਕਸੁਰਤਾ ਭਰਿਆ ਇਕੱਠ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਏਕਤਾ ਦੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਏਨੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸਾਊ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਨਾਮਣਾ ਉੱਚਾ ਰੱਖਣ ਹਿਤ ਵਜੂਦੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਰੂਹੋਂ ਇਕ ਨਾ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਾ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

1. ਬੀਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਫ਼ੌਜੀ, ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੰਤ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਲਸਾੜਾ (ਜਲੰਧਰ) ਹੁਣ ਧਰਮਪੁਰਾ (ਸਰਸਾ)।
2. ਬੀਬੀ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੰਤ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਲਸਾੜਾ।
3. ਬੀਬੀ ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਨਗਰ (ਸਰਸਾ)।
4. ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ, ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੰਤ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਸੰਤੋਖਪੁਰਾ।
5. ਬੀਬੀ ਤਰਲੋਚਨ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ, ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੰਤ ਜਿਊਣ ਸਿੰਘ ਧਰਮਪੁਰਾ (ਸਰਸਾ)।
6. ਬੀਬੀ ਤਰਸੇਮ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ, ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੰਤ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ।

ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੁੱਘੜ ਸਿਆਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੇਮ, ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁੱਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਭਾਉ ਨਹੀਂ ਰੜਕਿਆ। ਸੰਤ ਰਤਨ ਸਿੰਘ-ਰਤਨ ਕੌਰ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਧੀਆਂ ਵੀ ਹਨ, ਬੀਬੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਬਲਾਚੌਰ, ਬੀਬੀ ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਲਸਾੜਾ, ਬੀਬੀ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੰਡਿਆਲੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਚਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਵਜੀਦ। ਚਾਚੇ ਦੀ ਧੀ ਬੀਬੀ ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਰਬਾਸਣ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪਿਆਰਾ

ਸੰਤ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਇੰਜ ਦੱਸਿਆ : ਮੈਂ ਓਦੋਂ ਮਸਾਂ 6 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਸਾਂ ਜਦੋਂ 1985 ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਇਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੇਲਾ ਹੋਇਆ। ਕਿਸੇ ਬੇਧਿਆਨੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਹਿਤਪੁਰ ਉਲੱਦਣੀ ਵਿਚ ਮੇਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲੈ ਕੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੂੰ ਮੇਲੇ ਵਾਲੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਨਾ ਦੱਸੀ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਮੇਲੇ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਡੀਕ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾ ਆਏ। ਵਿਚੋਂ ਗੱਲ ਇਹ ਨਿਕਲੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨੇ ਮੇਲੇ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਖ਼ੁਦ ਵੀ ਮੇਲੇ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਾਂ ਗੱਲ

ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਰਾਜ਼ ਚੇਹਰੇ ਦੀ ਕੌਣ ਝਾਲ ਝੱਲੇ!

ਨਾਮਧਾਰੀ ਤਾਂ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾ ਹੋਏ ਪਰ ਖੁੱਲ੍ਹ-ਖਲਾਸੇ ਚਾਦਰ-ਬੰਨ੍ਹ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਮੇਲੇ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਿਨ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਅੱਗੋਂ ਕੜਕਵਾਂ ਇਨਕਾਰ ਮਿਲਿਆ : ਸਾਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤੁਹਾਡੀ ਉਡੀਕ ਨੇ ਕਿਧਰੇ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ! ਪ੍ਰੇਮ ਵੈਰਾਗ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਇਹ ਅਦੁੱਤੀ ਸੰਗਮ ਸੀ। ਅਰਜ਼-ਗੁਜ਼ਾਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬੇਬਸੀ ਭਰੀ ਚੁੱਪ 'ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤਾਅਨੇ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਉੱਭਰੀ (ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸਦਿਆਂ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਮ ਤੇ ਗਲਾ ਰੁੰਧ ਗਿਆ) : ਚੰਗਾ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ! ਅੱਜ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿੱਖ ਇਹੋ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਆਏ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਭਲਾ ਨਾ ਜਾਂਦੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਓਪਰਾ ਜਾਣਿਆ ਨ! ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਭਰੇ ਇਸ ਮੇਹਣੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਗੁੱਸੇ ਗਿਲੇ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਭਜਨ, ਕੀਰਤਨ, ਕਥਾ-ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਅਣਟੁਟ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਤਿਜੁਗੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਨੂੰ ਰੰਗ ਚਲੂਲਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸੋਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਈ : ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਜਾ ਕਰਾਂਗਾ।

ਅਤੇ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੈਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਪੈ ਗਈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ 10ਵੀਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪਾਸ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ : ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਚੱਲ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਤਿਵੇਂ ਕਰ। ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਗਿਆਂ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਏਥੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋ ਗਈ। ਬਚਨ ਹੋਇਆ : ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਰਾਗ ਸਿੱਖ। ਪਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੀ ਬੱਚਾ ਨਿਕੰਮਾ ਕਿਵੇਂ ਰਹੇ! ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮਰਿਆਦਾ ਵੀ ਰੱਖ ਲਈ। ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਠਾਕੁਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਪੰ: ਮਹਾਦੇਓ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸੁਰਾਂ ਵੀ ਭਰਨੀਆਂ।

ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ : ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਬਾਗ਼ ਵਿਚੋਂ ਗੁਲਾਬਾਂ ਨੂੰ ਪਿਉਂਦ ਕਰਨਾ ਤੇ ਫੁਲਵਾੜੀ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ ਆਓ। ਕਲਮਾਂ ਲਗਾਣੀਆਂ, ਪਿਉਂਦ ਕਰਨੀ ਸਿੱਖ ਕੇ ਪਰਤਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਵਰਕੇ ਉਥੱਲ ਦਿੱਤੇ। ਮਸਤਾਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਰਾਤ ਦਿਨ ਇਕ ਕਰਕੇ, ਸੋਧ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਭੁੱਖਣ-ਭਾਣੇ ਰਹਿ ਕੇ ਡਿਊਟੀਆਂ ਤੇ ਫ਼ਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੀ ਲੱਤੇ ਪੂਰਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਈਰਖ਼ਾ ਦਾ ਖੇਤਰ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਮੁੰਤਜ਼ਿਮਾਂ ਨਾਲ ਬੇਸੁਆਦੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਨੇਹ ਨੇ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਅਤੇ ਅੰਤ ਇਕ ਨਵਾਂ ਵਰਕਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ : ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਭੱਠੇ ਚਲਾਏ।

ਭੱਠੇ ਵੀ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਹੋ ਮਿਲਦੇ ਜਿਹੜੇ ਫ਼ੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਪਾਰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਥ ਪਾਇਆ, ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਸੋਨੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਫ਼ੇਲ੍ਹ ਹੋਏ ਸ਼ੈਲਰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਜਾਊ ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ

ਗੁਰੂ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਚੋਖ਼ੇ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਾਟਨ ਮਿੱਲ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸਿਰੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨੇ ਮਿੱਲ ਦੀਆਂ ਰਾਤ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਫ਼ਟਾਂ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਮਿੱਲ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਬੈਂਕ ਪਾਸ ਮਿੱਲ ਗਿਰਵੀ ਹੈ, ਉਹਦੀ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ' ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬੜੀ ਚਿੜ੍ਹ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਵਰਤ ਬੈਠੀਂ। ਪਰ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ : "ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੀ ਉੱਨਤੀ ਦਾ ਰਾਜ਼ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਏਗੀ...." ਅਤੇ ਅੱਜ ਹੋਰ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮਿੱਲ ਨੇ ਮੁੜਕੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਹਾਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਨੇ ਮੱਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਸਧਾਰਨ ਸੂਦ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਸੈਣੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਕਮਾਂ ਲੈ ਕੇ ਮਹਿੰਗੇ ਸੂਦ ਸਮੇਤ ਮੋੜੀਆਂ। ਅੱਜ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਾਟਨ ਮਿੱਲ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖਲੋਤੀ ਹੋਈ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਸੰਤ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਿਨ ਚਰਯਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੂਰਣ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੈ : ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਜਾਗਣਾ, ਸਕੇਸ਼ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਇਕ ਘੰਟਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ, ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ ਨਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦਾ ਆਰੰਭ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਭੱਠਿਆਂ, ਸ਼ੈਲਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਟਨ ਮਿੱਲਜ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ। ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਮਿੱਠਣ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ, ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਪੁਖ਼ਤਗੀ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਕੁਸ਼ਲਤਾ; ਇਹ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਗੁਣ ਹਨ। ਉਹਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸੂਈ ਆਪਣੇ ਮਨੋਰਥ ਵੱਲ ਸੇਧਿਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇੰਜ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਰਾਤ ਦੇ 9-10 ਵੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ, ਫਿਰ ਸ਼ੁਭ-ਸ਼ੁਭ ਰਾਤ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਨਿੱਤ ਦਾ ਨੇਮ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲ ਮਨੋਹਰ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪਹੁੰਚ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ, ਤਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇੱਟਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭੱਠਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਜੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਕਾ ਆਪਣਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਕੋਈ ਇਕੱਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਰਾ ਰਤਨ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ। ਇਕੋ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੀ ਸੈਣੀ ਬਰਾਦਰੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ